Lepturariŭ rumînesc

cules de'n scriptorĭ rumînĭ

pre'n

Comisiunea denumitœ de cœtrœ naltul Ministeriŭ all învœĭcœmîntului,

aşĭcœdĭat spre folosinţĭa învœĭcœceilor

de'n clasa VII. a gimnasiuluĭ de sus

de

Arune Pumnul,

Profesoriŭ de limba şĭ literœtura rumînœ în gimnasiul plenarĭŭ de'n Cernœuţĭ.

Tomul IV.

Partea 1.

Pe kœltuĭalœ fondusuluĭ religionar g. o. a Bukovineĭ.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

28x 13,1

Vieanna.

La c. r. edœturœ a cœrtilor scolástiče.

1864.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Obsœrbœcune premergœtivœ.

În tomul acesta s'a simplat ortogrœfiea sĭ maĭ mult decît în ceĭalalțĭ treĭ tomĭ, ádecœ „ĭ“ scurt s'a pus dupœ literele *u, z, ų, z, ψ, s̄, d̄, l̄, c̄, ḡ,* numaĭ acolo, unde se aude sĭ în vorbire, precum: *eșĭá, audĭá, ascultĭá, lucĭá, fugĭá;* ear' unde nu se aude în vorbire, nu s'a pus neĭ în scris, precum: *înfœșá, aședá, crutá,* ș. a. Cáusa este: cœ deacœ s'ar pune sĭ unde nu se aude: atunĭ n'am puté șĭ cînd se ĭetește acell „ĭ“ scurt, și cînd nu. În cipul acesta s'a potrivit ortogrœfiea cu vorbirea universalœ a limbeĭ rumîne așá de mult, cît o poate serie fœrœ smíntealœ orĭ-cine va cunoașce literele, fœrœ sœ aĭbœ trebuințe de vre-ŭœ régulœ decît sœ șĭœ numaĭ cum se rostesc cuvintele bine.

Însemnînțele biografice despre unĭĭ scriptorĭ se aflœ puse maĭ pre larg, despre alțiĭ maĭ pre scurt, ear' despre alțiĭ neĭ decum. Asta vine de acolo, cœ nu s'a putut aflá despre vieața tuturor cu deamœruntul, și de aceea s'a pus despre fiœ-carele atîta, cît s'a putut aflá. Scœderile cred cœ se vor puté supliní cu timpul maĭ tîrdiŭ.

Scriptorii:

Ioan, marele Logofœt all luĭ Ilie Vodœ, Domnul Moldávieĭ;
Iacob I, Metropolitul Moldávieĭ **1750—1761;**
Iacob II, Metropolitul Moldávieĭ;
Ioan Molnar;
Sœmuil Micul (Clain);
Gorgŭ Șincai;
Dumitru Țicindeal;
Gorgŭ Lădœr;
Constœntin Conaci;
Alesandru Beldimann

ar fi trebuit sœ se punœ în tomul III; însœ pe cînd am dat acella la tiparĭŭ nu aveam încœ scriptele lor. De aceea îĭ pun în tomul acesta all IV.

A. Pumnul.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Tinoarea tomului IV.

Partea I. de'n tomul IV. all lepturariului rumînesc.

I. Ioan Marele Logofœt all luĭ Ilie Domnul Moldávieĭ 1436.

faĭa

§. 1. Hrisov dat de Ilie Vodœ, Domnul Moldávieĭ la annul 1436, în 4 Maĭŭ, pre'n carele dœrueščе luĭ Dima Uránniŭ, Šerbuluĭ sœŭ, ŭœ mošíe 1

II. Іаковъ I. Метрополитъл Молдáвіеĭ (1750—1761).

§. 2. Ашезътмлнт cinodal алл Метрополитълиĭ молдав Іаковъ I, ка лп Молдáвіеа съ се поатъ алеце Метрополиці ті Епíскопĭ пътмаĭ Рътмлнĭ пътмлнтеннĭ молдавĭ, dat ла anпъл 1752 2

III. Iacob II. Stœmati (1748—1803), Episcop Husilor (1784—1792), Metropolit Moldávieĭ (1792—1803).

§. 3. Cipul veniriĭ omuluĭ la cunošcinta luĭ Dumnedœŭ 16

IV. Ioan Molnar.

§. 4. Descripčunea ocupœčuniĭ šĭ prœdœčuniĭ uneĭ četœtĭ pre'n oaste dušmannœ 17

§. 5. Neadormitul ďel all apóstoluluĭ Pául în lœtičunea creštinismuluĭ 19

V. Sœmuil Micul (Clain).

faĭa.

§. 6. Pœstorinĭa episcopuluĭ Fœgœrašuluĭ, Ioan Inocénțiŭ L. Micul, bœron de Sad (1729—1751) 23

VI Gorgŭ Sincaĭ (1753—1814).

§. 7. Domninĭa veciœ bulgarœ. Întemeĭœčunea domninteĭ, bulgare-rumîne în dreapta Dúnœriĭ de jos 34

§. 8. Sĭrul sĭ numele Domnitorilor „bulgarĭ“ de'n Domninĭa bulgarœ-rumînœ de-a dreapta Dúnœriĭ de jos (679—972) . . 37

§. 9. Sĭrul sĭ numele Domnitorilor „rumînĭ“ de'n Domninĭa bulgarœ-rumînœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos (976—1017) . . 43

§. 10. Întemeĭœčunea Împœrœtĭeĭ Rumîne-Bulgare de-a dreapta Dúnœriĭ de jos în annul 1186 45

§. 11. Sĭrul sĭ numele Domnilor rumînĭ de'n Împœrœtĭea rumînœ-bulgarœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos (1186—1392) . . . 46

VII. Dumitru Ticindeal (1778—1814).

53

VIII. Gorgŭ Ládœr (1822).

§. 12. Decœdinĭa Rumînilor de'n mœrirea strœbunilor sœĭ sĭ înčéperea rœnœlĭœriĭ de noŭ 63

IX. Logofœtul Constœntin Conaci.

§. 13. Če este omul? 66

X. Veniamin Costace (1768—1846), Episcop Husilor (1792—1796); Episcop Romannuluĭ (1796—1803); Metropolit Moldávieĭ (1803—1807, 1812—1842).

§. 14. Despre fiinĭa însœmnœtœtiĭ vieteĭ 76

XI. Gregóriŭ Metropolitul Tœriĭ rumînesčĭ (1823—1834.)

§. 15. Če feliŭ de moščennire trébuie sœ lœsœm copiilor noštri . 86

XII. Alesandru Beldimann.

§. 16. Lupta dela mînœstirea Slátina la annul 1821 92

XIII. Vœsíliŭ Pogor.

§. 17. Dešertœčunea lumiĭ, rœutœtile eĭ, sĭ tristele urmœrĭ alle faptelor relle 97

XIV. Toader Rœcočea.

faĭa.

§. 18. Cuvîntul solilor tœtœrešči cœtrœ Alesandru čell Mare, Mœčedon, dupœ če a sosit dela Batri la apa Donuluĭ, mergînd cu oaste asupra Tœtarilor 101

XV. Ioan Prale.

§. 19. Psalm LXXXVII 104

§. 20. Psalm CXXIX 105

§. 21. Vieaĭa sĭ vitejíea luĭ David 106

XVI. Dr. Vœsíliŭ Pop.

§. 22. Înnœlĭmea ideilor cuprinse în psœltire. Însœmnœtatea poesieĭ în cœrtile sînte spre deščeptœčunea sîmțemintelor relegioase-morale. Neapœrávœra trebuinĭœ a limbeĭ lœtine la culturœ. Desprețul ačesteĭ limbe în Moldáviea de'n partea unora pe la annul 1827 107

§. 23. Neapœrávœra trebuinĭœ de a ne cunoašče istóriea nœčuniĭ sĭ a literœtureĭ nœčunale 115

XVII. Alesandru Hœidœŭ.

§. 24. Fierbintele dell all Domnitorilor Moldávieĭ întru înfiinĭœčunea šcoalelor sĭ lœțičunea ščiinților, sĭ nœduinĭa čea neadormitœ a Rumînilor moldavĭ spre învœțœturœ, demustrate de'n istóriea Moldávieĭ 122

XVIII. Gorgŭ Asaci.

§. 25. Cœtrœ Itáliea 131

§. 26. Educœčunea 132

§. 27. La întrudúčerea limbeĭ,nœčunale rumîne în învœțœtura públicœ în Moldáviea la annul 1828. (Sonet) 133

§. 28. Tîmpul fuge 134

§. 29. Cœtrœ pungœ 135

§. 30. Cîntecul plœĭašuluĭ 136

§. 31. Rugœčunea de annul noŭ 137

§ 32. Prolog la teatrul rumînesc de'n Ĭašĭ 1837 . . . . . —

§. 33. Plœĭada 138

§. 34. Cuvîntul čell de'n urmœ all luĭ Stefann čell Mare, Domnul Moldávieĭ cœtrœ fiiul sœŭ Bogdann în annul 1503 . . 140

§. 35. Simbœta mošilor 144

fața.

§. 36. Lupta Rumînilor moldavĭ cu cœllariĭ ḡermînĭ cruciațĭ la Marienburg în Borúsiea la annul 1423 148
§. 37. Turnul lŭĭ Butul 155

XIX. Ḡorḡŭ Sœulescul.

§. 38. Cipul náščerii ideiĭ 162
§. 39. Înviarea Domnuluĭ Crest 163
§. 40. Cē este préutul? și carea-ĭ ciemœčunea luĭ? 164
§. 41. Neapœrávœra trebuinčœ a prédičeĭ în bisericœ 166

XX. Alesandru Donič̆ŭ.

§. 42. Vulturul și Albina 168
§. 43. Lupul și Cucul 169
§. 44. Gînšcele . . . . . —
§. 45. Vulpea și Bursucul 170
§. 46. Vulpea și Mœgariul 171
§. 47. Tœrannul cu gálbennul 172
§. 48. Pismœtáreĭul și Șerpele 173
§. 49. Florile firešcĭ și čelle mœestrite 173
§. 50. Rîul și Heleščeul 174

XXI. Ioan Eliade.

§. 51. Cîntul I. de'n Mihœida 177
§. 52. Cîntul II. de'n Mihœida 192
§. 53. Rugœčunea de sarœ 203
§. 54. La moartea luĭ Cîrloavœ 206
§. 55. Serœfimul și Heruvimul, seaŭ Linišcea cunščiinčeĭ și mustrarea cúḡetuluĭ 208
§. 56. Jocul cœllušarilor 212

XXII. Neofit Scribann.

§. 57. La sîntirea temelieĭ 217

XXIII. Bacилie Ianoвичiй.

§. 58. Istóriea Sœmœritennilor și cáusele dušmœnnieĭ lor cu Iudeiĭ 219
§. 59. Довадъ decпре moapтea чea адевъратъ a лuй Iсuс пе крuче 222
§. 60. Istópiea лuй Arpiна челлuй маi mape 223

XXIV. Timoteŭ Čiparĭŭ.

§. 61. Înčeputul literœtureĭ rumînešcĭ 231
§. 62. Puterea de vieaœ a nœčunii rumîne 238

XXV. Constœntin Negruți.

fața.

§. 63. Aprodul Púreče 243

XXVI. Mihaĭŭ Cogœlničeannul.

§. 64. Însœmnœtatea čea mare a stúdiuluĭ istórieĭ preste tot, și în deosebĭ a stúdiuluĭ istórieĭ nœčunale. Lipsa stúdiuluĭ istórieĭ și a documintelor istórice la Rumînĭ pînœ cœtrœ annul 1834. Unii bœrbațĭ însœmnațĭ de'n istóriea noastrœ și mœrețele lor fapte. Greutatea propúnerii istórieĭ. Privire rœpede preste istóriea Rumînilor dela înčeput pînœ la annul 1834 256

XXVII. Gregóriŭ Alesœndrescul.

§. 65. Trecutul la Tismanna 275
§. 66. Umbra luĭ Mirčea la Códiea 277
§. 67. Rœsœritul luneĭ 279
§. 68. Ŭœ întipœrinčœ 283
§. 69. Ferič̆irea 285
§. 70. Epístolœ cœtrœ Dumnealuĭ Ioan Vœcœrescul 286
§. 71. Lébœda și puiĭ corbuluĭ 289

XXVIII. Cesar Boliac.

§. 72. Ŭœ dimineaœ pe Cœrœĭmann 292
§. 73. Pruncul 298
§. 74. Sila 299

XXIX. Ioan Mœĭorescul.

§. 75. Pœreri false despre articĭul limbelor romanne și despre cáduri 304
§. 76. Limba lœtinœ în formele salle nu atîrnœ de čea greacœ . 328
§. 77. Înčeputul limbeĭ. Singurœ limba rumînœ rœproduče elemintele, de'n carile s'aŭ nœscut ț̆ermuričunile numelor lœtine 339

XXX. August Trebóniŭ Lœuriannul.

§. 78. Împœrțirea Dáčieĭ večie 362

XXXI. Niculaïŭ Bœlcescul.

		faţa
§. 79.	Cuvînt preliminariŭ despre isvoarcele istórieï Rumînilor	371
§. 80.	Puterea armatœ a Rumînilor	381

XXXII. Dumitru Bolintineannul.

§. 81.	Ŭœ noapte la morminte	407
§. 82.	Cea de'n urmœ noapte a luï Mihaïŭ cell Mare	409
§. 83.	Proscrisul	410
§. 84.	Ferentarul	411
§. 85.	Mircea cell mare şi soliï	413
§. 86.	Къллъторїѣл ші сѣфлетѣл	414
§. 87.	Чеазшѣл de вѫпъторї	415

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

De'n c. r. tipografie a curţii şi a statuluï.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

I.

Ioan marele Logofœt all luï Ilie Vodœ, domnul Moldávieï.

(Despre acest Ioan mare Logofœt, nu se ştie pînœ acum alta nemica, decît cœ a purtat deregœtorie naltœ sub domnul Moldávieï, Ilie, fiïul luï Alesandru cell Bun, pela anniï 1436—1439. Ell este tótuşï de mare însemnœtate pe'ntru literœtura noastrœ rumînœ; fiind cœ dela ell avem urmœtoriul pœrœgraf, carele este întiïul documînt, cunoscut pînœ acum, scris în limba rumînœ la annul 1436.)

§. 1.

Hrisov dat de Ilie Vodœ, domnul Moldávieï la annul 1436, în 4 Maiŭ, pre'n carele dœruesce luï Dima Uránniŭ, şerbuluï sœŭ, ŭœ moşie.

Fácem înştiinţare pe'ntru adevœratœ sluga noastrœ, dumealuï *Dema Uránniŭ*, cœ slujind maï nœinte rœposatuluï pœrinteluï nostru, cu dreaptœ şi credincœasœ slujbœ, earœ astœdï slujeşce Noŭe cu dreptate şi credinţœ, pe'ntru care şí Noï, vœdînd a luï dreaptœ şi credincœasœ slujbœ, l'am miluit pre dînsul osebit de altœ milœ, şi ï-am dat luï întru all nostru pœmînt loc de'n pustíiŭ, luï şi frœţîni-sœŭ Petricœ, pe de cœea parte de Icïel, anume *Cobílca*, de'n vîrf pînœ în gurœ, şi *Peresecina*, de'n vîrf pînœ în gurœ; şi cîte sate vor puteca sœ-şí facœ: acellea ca sœ fiœ lor în parte dreaptœ uric cu

tot venitul lor, şi fecorilor lor, nepoţilor şi strœnepoţilor şi a tot neamul lor, ce se va alege maĭ apropape nerusinat nicĭ ŭœdatœ în vecĭ; ear' hotarul sœ fie, la cîte sate vor fi pe acell loc, cît va puté fi de ajuns fiœ-cœruĭ sat, şi spre aceasta este credinţa domnieĭ melle de maĭ sus scrisœ: Ilie Voevod, şi Stefann Voevod, şi credinţa tuturor boerilor noştri a marĭ şi a micĭ; ear' dupœ a noastrœ vieaţœ, cine va fi domn ţeriĭ acesteĭa, sœ nu strice a noastrœ dánnie şi miluire, ce maĭ ales sœ dee şi sœ întœreascœ, de vreme ce Noĭ am dat lor pe'ntru a lor dreaptœ şi credincoasœ slujbœ; earœ pe'ntru maĭ mare credinţœ şi întœrirea acestor de maĭ sus scrise, am porunCit cinstituluĭ şi credincosuluĭ boĭerĭuluĭ nostru, dumealuĭ Ioann Logofœt mare sœ scriœ, şi a noastrœ pecete cœtrœ acestœ carte a noastrœ sœ o lege.

II.

Ĭаков I. Метрополитъл Молдáвіеĭ (1750—1761.)

§. 2.

Ашезътъкпшхл сіподал алл Мешрополішхлхĭ толдав Ĭакоб І., ка лп Молдáвіеа съ се поашъ алеце Мешрополіцĭ ші Епіскоиĭ пътаĭ Рътънĭ ипътъншепнĭ толдавĭ, даш ла аппхл 1752.

Ĭакоб кх дархл лхĭ Дътпезъй Архіепіскоп ші Мешрополіш Молдáвіеĭ. Лп штіинцъ дъм тутурор, къpора се кувіне а штí, de оаръ-че фіъ-каре царъ аре осевіте обичеіе, ші се цін ші се въzеск кх обичеіеле салле, дупъ кум шí сънта Прáвілъ порунчеште асупра обичеіхлхĭ църiĭ а се урмá ші а се пъzí. Кувіне-се dap' пх пхтаĭ а пъzí орĭ-чіне обичеіхл църiĭ ші ал пáтріеĭ салле, ка съ стеа нетутат ші некълкат, че лпкъ шí апъръторіĭ кх тоатъ търіеа са съ фіъ асупра противнічілор, че се іспітеск а кълкá обичеіхл челл бун ші de фолосул църiĭ. Фіind dap' обичеіĭ шí лптрх ачеастъ царъ пъzітъ de Думnezъй, ка Метрополіцiĭ ші Епіскопiĭ de'n стръінĭ съ пх се факъ, фъръ нумаĭ de'n пъмънтенні, каре обичеіĭ с'а урмат ші с'а пъзіт ашá dela deскълекътура църiĭ ші пънъ акум, ші нічĭ ъдатъ алтул стръін пх с'а лптъмплат съ фіъ фост пріміт ла пъсторіеа вре унĭ скáун, фъръ нумаĭ ла аннул 1739, кънd аĭ венit оштіле мускълештĭ de аĭ кълкат пъмънтул ачестеĭ църí: атунчĭ de'n оаре-каре прічінъ лincind Метрополитул че а фост ла пъсторіеа ачестуĭ скáун, анume Преа Сънціеа Са, Пърінтеле Антóніĭ, каре, лъсънd Метрополіеа Молдáвіеĭ пустíъ, с'а дус кх Мускалiĭ лп цара лор, ші фiind требуінцъ а се ашезá алт Метрополіт: атунча пентру мулта рънъ ші подоабъ архіереаскъ врédнікъ de тоатъ чінстеа, че с'а гъсіт ла ун Метрополіт стръін, грек, каре с'а афлат аічеа лп царъ, анume: Преа Сънціеа Са, Пърінтеле Нічéфор, ші каре а фост пріміт кълугъріеа dela мънъстіреа Neамцул: л'аĭ нофтіт кх тот Соборул бісеріческ ші політіческ, primindu-л съ ле фіе пъсторіĭ (1740—1750), лпсъ кх ачеá токмеалъ, ка дупъ дънсул алтул стръін съ пх маĭ фіе, апукъndу-се елл, къ ва алеце не урмá са пре унул de'n Епіскопiĭ пъмънтенні, съ-л ашеze ла скáунул Метрополіеĭ, ка съ пх се стръмуте обичеіхл църiĭ. Лпсъ ачеаста с'а фъкут, пх къ доаръ пх с'ар фі афлат не атунчĭ вре унул de'n Епіскопiĭ църiĭ врédнік de пъсторіеа Метрополіеĭ, чі маĭ вънтос, ка съ се акóпере нумеле челл de некредінчос къtръ Лмпъръціеа турчеаскъ алл лхĭ Антóніĭ челлуĭ фуціт кх Мускалiĭ.

Пънъ кънd Пърінтеле Нічéфор, Метрополитул грек, а фост лп вънста фірiĭ ші лп лптреціmеа мінціĭ, с'а мул-

цѣмїт тоатъ цара кꙋ дждсꙋл. Еаръ деакъ л'а сꙋпꙋс вждста бътржнецелор де л'а слъвїт де'н фіре, шї mintea ї-а вепїт пжпъ ла атжта слъвїчїꙋне, кжт орї-чіне че-ї вреа зіче де орї-челꙋкрꙋ, елл длprimїá de вꙋн: атꙋпчеа, фіind дndemnat de oamenїї съї, а лꙋат ѣъ сꙋмъ де вannї дела ꙋн грек стрѣін, карелe се черкá кꙋ маре сꙋмъ de вannї съ дпкапъ ла Метрополíе, шї л'а ашezат Метрополіт каре лꙋкрꙋ с'а фъкꙋт пріn пꙋтереа вannілор, еар' пꙋ дꙋпъ хотържреа Прáвілеї. Dар' пъмжntennїї с'аѣ дmпротівіт ачестуї Метрополіт грек, стрѣін, шї апържndꙋ-се кꙋ овічеїꙋл църїї шї кꙋ токтеала, че аѣ фост авут Нічéфор фостꙋл Метрополіт, аѣ апърат скáпꙋл Метрополíеї молдаве de алцї стрѣінї. Dар' дестꙋлл къ пжпъ а се дndрептá сжнта Метрополíе, а вепіт ла маре пáгꙋвъ шї дъторíе, ръмжíжnd кꙋ тотꙋл лїпсітъ шї пꙋтаї пеатра.

Дрепт ачеea Noї, пре каре не-а адꙋнат Дꙋмнезъѣ кꙋ дарꙋл съѣ ла тжмпꙋл ачеста, ам черчетат де челле че ні с'аѣ къзꙋт спре фолосꙋл сжнтеї Метрополіі, фъкжnd дъторíea ноастръ, че о авем де а пъзí хотържріле овічеїꙋлуї църїї шї алле дрептъцїї шї кꙋ жудецꙋл сжнтеї Прáвіле, шї кꙋ пꙋтереа дарꙋлуї, че ні с'а дат дела Сжнцíea Са кꙋ собор; шї дꙋпъ кꙋм дncꙋ-шї сжнтꙋл Дꙋмнезъѣ а повъцꙋїт кꙋ дарꙋл съѣ пе'нтрꙋ сжнта Метрополíе, ашezжnd челле че се клътісе престе овічеїѣ, де'н дптжмплареа арътатъ маї сус: *„Хотържт шї легът, ка фіѣ-кжnd, ашеа дп шжтирілечелле че вот шрѣ Noї, кжт шї дп челле віітоарѣе алле ѣрташілор пошгрі, пічe декꙋт обічеїꙋл църїї шї алл сжнтелор скáпе алле Еаѣрхіілор църїї алтъ датъ съ пѣ се таї калче, пічї съ се стрътъше; чі, орї-кжnd ва авé цара требꙋінцъ де аѣсторíѣ ла вре ѣѣ Еаѣрхíе, съ ѣртеze обічеїꙋл църїї, шї де'н аѣтжнтеннї съ се алеагъ Метрополіт, сеаѣ Епіскоп; еар' стрѣінї нічї ѣѣ датъ съ пѣ се прітеаскъ, нічї съ таї дпаре алтꙋл стрѣін ла аѣсторíеа вре ꙋнѣї скáпꙋ кꙋ тіжлочіре де вannї, с'аѣ тъкар шї фѣръ вannї, с'аѣ тъкар кꙋ прiéтennї съ-шї ісправеаскъ дпарошіва Правілеї шї а обічеїꙋлуї аѣтжнтꙋлуї. Dъторіѣ съ фіѣ ашеа соборꙋл бісеріческ кжт шї челл полiтіческ, дела маре пжпъ ла тік, ка съ сшеа кꙋ тоцїї ажшторіѣ дрептъцїї шї обічеїꙋлуї църїї, шї пічe декꙋт съ пѣ дпгъдеаскъ а се кълкá сжнша Правілъ, нічї съ прітеаскъ пре ꙋн кълкъторіѣ ка ачелла, нічї съ аѣѣ сжнша Метрополíе ѣѣ стржтбъшаше ка ачеасша, кжш ва шрѣ асшъ царъ аѣзішъ де Дꙋмнезѣѣ.“*

Дпкъ шї ачеаста съ фіѣ дп штіінца тутурор, къ ачеастъ сжнтъ Метрополíе а Молдáвіеї де'н дпчепꙋт а фост сꙋпꙋсъ ла Охріda. Dар' дп зіллеле ръпъꙋсатꙋлуї, лꙋмінатꙋлуї Domn, ферічітꙋлуї дптрꙋ помененіре Алеcandрꙋ Воевод челл Бꙋн, трекжnd Іоann Пълеологꙋл, фіїꙋл дmпъратꙋлуї греческ дела Църіград, дп кълъторíea са дела Віеанна кътръ касъ ла аннꙋл 1425, пре'н Молдáвіеа, плъкжndꙋ-ї цара шї ачест попор крещтіnеск, шї тꙋлцъміndꙋ-се де чінстеа, че ї-а фъкꙋт domnꙋл Алеcandрꙋ кꙋ сепатꙋл съѣ шї кꙋ тот соборꙋл бісеріческ, петрекжndꙋ-л де'н мꙋнте шї пжпъ ла Дꙋнъре, шї дпцелегжnd, къ Метрополíea есте сꙋпꙋсъ ла Охріda, а фъгъдꙋіт, къ о ва скоате де сꙋб ачеá аскꙋлтаре, шї о ва фаче несꙋпꙋсъ, ка шí Охріda. Dечї дꙋпъ че а ажꙋнс а касъ ла Църіград а спꙋс Пъріптелуї съѣ, дmпъратꙋлуї, шї, адꙋнжnd събор де Пътріарчї, а дmплініт фъгъдꙋінца, че dedece, pidікжnd Метрополíea Молдáвіеї de сꙋб аскꙋлтареа Охріdeї, шї а фъкꙋт'о съ фіѣ, ка шí Охріda, несꙋпꙋсъ нікъїꙋрї, тріміцжnd Метрополітꙋлуї шї короапъ шї сáкос, шї а дптъріт ачест ашezътжнт пїї кꙋ хрісоаве дmпърътештї. Ачеаста о мъртурісеште Преа Сжнцітꙋл шї ръпъꙋсатꙋл Цїорцїѣ II. Метрополітꙋл кꙋ журътжнт, шї кꙋ сꙋфлетꙋл съѣ, къ елл авъзꙋт ачелле хрісоаве дmпърътештї дп мжнъстіреа Неатцꙋлуї (везї дп томꙋл III. алл лептурарїꙋлуї N. IX. §. 41) скріжnd дптрꙋ ачелл кіп. Dечї пїerzжndꙋ-се хрісоавеле ачеллеа ла тжмпꙋл непъчії, кжnd кꙋпрінсесе Лешії партеа мꙋнтелуї, ка съ пꙋ се дп-

тѫпече штііпца ачестуї лукру, аѹ скріс луси-шї Цїорцїѹ II. Метрополітул Молдáвіеї ку kondeїул съѹ, adeверind ачееа ку сѹфлетул съѹ ші ку журътжпт, ка съ фіѣ лп штііпца урташілор съї. Ші de оаръ-че ші ку окіі поштрі am вѣзут скрісоареа луї Цїорцїѹ II. Метрополітул, скріжnd лптр'ачелла-шї кіп, ка съ пу се пеардъ ачеастъ ашezаре лтпърътеаскъ, Noї лпкъ о adeверim ку собор, ші о лпкredinцът урташілор поштрі.

Дрепт ачееа орї-чіне с'ар іспіті, съ калче овічеїул сжntеї Метрополіі, орї алтор скáуне еніскопештї ку міжлочіре de банні, орї ку пріétennї пъїміцї ку dape, каре лукру есте афаръ de Прáвілъ, вржnd преете овічеїѹ а бъгá пре вре уп стръіп ла вре ѣъ Епърхíе, ші атжт de'n партеа боїърілор пътжntennї, кжт шí de'n стръінї de с'ар аmестекá, фъкжndу-се свътуіторї ші лndemnъторї ші арътъторї ші лпротівіторї Прáвілеї ші овічеїулуї църії ші алл дрептъції: пре уніі ка ачеїа ку тоції лтпреупъ ка de'nтру ѣъ гуру лї легът ші лї блъстъмът, ші лптру ачест кіп zічем:

„Съ фіѣ блъстъмацї де Domnul Dumnezъѹ а шош ишіérпікул, ші де а луї преа кураш Маїкъ, ші ашрureа Фечоаръ Маріеа, де търіцїї дої-саръ-zече Апóстолї, ші де челле шеште сжnte Собоаръ а шоашъ лътеа (універсале) ші де шоцї Сжnцїї! Фіерул, ашештреле ші летпеле ші шоашъ фіреа пеншрезічоасъ съ ишрezеаскъ ші съ се ресіпеаскъ; еаръ шрáвріле ачеллора съ сшеа лпрецї: съ аїбъ парте ку Їѹда вжnzъторїул луї Крістос, ші ку блъстъташул де Арїѹ ші ку алцї ерешічї! съ-ї лпліцъ ашжntul де вїї ка пре Дъшапп ші Авіроп! съ-ї ловеаскъ кштрéторул луї Káiп ші бубеле луї Гіezі! копіїї лор съ рътжнъ сърачї (орфаннї) ші тхеріле лор вóдуве, ші шоашъ авереа лор съ фіѣ лпшрu жефхіре ші каселе лор лпшрu ресіпіре! лп шоашъ віеаца лор прокопсеалъ съ пу аїбъ, ші ершаре съ пу афіле! Ашіждереа ші де стерéпііле поастре, карії сжntет скрішї таї жос, ку

ишшереа че авет дашъ дела Domnul Dumnezъѹ, аре унії ка ачеїа, орї-че фіеце ар фі, лї афхрісіт ші-ї блъстъмът, ші-ї легът сѹб шош блъстъмул, че скріе таї сус, ка пре пішше стрікъторї обічеїулуї църії, ші лпторошіва сжntеї Прáвіле! Еаръ карії с'ар сілі ші с'ар певої, ка съ цжнъ ші съ ашzеаскъ пестрътушаш ші пеклъшіш обічеїул църії, дшаре кът арашъ легъшіра Noастръ ачеаста, áдекъ а пу се аріті стрънп ла печї уп скáуп архіереск алл църії ачештеїа: ачеїа съ фіѣ ершацї ші бінекувжntацї ші де Domnul Dumnezъѹ, ші де стерéпііле поастре лп вечї!“

Annul 7260 (1752), Ianuарїѹ ziуа 1.

(Л. П.) *Їакоб II.* Метрополітул Молдáвіеї: adeверim ші лптърim тот блъстъмул, че скріе таї сус.

Їоаннічіѹ, Епíскоп Romannулуї.
Їерошеїѹ, „ Хушілор.
Іпочéнціѹ, „ Хушілор.
Досішеїѹ, „ Ръдъуцілор.
Кълісшрu, Егýmenn Путпеї.
Лáзър, фост Егýmenn Neamцулуї.
Нікънпор, Егýmenn Neamцулуї.
Місъіл, Архімжndріт Бісерікаппілор.
Їоаннічіѹ, Егýmenn Мóлніцеї.
Кълісшрu, „ Воронецулуї.
Nъшънпъіл, „ Сжntулуї Іліе.
Теофанп, „ Хоморулуї.
Нікънпор, „ Богdanneї.
Пършéннїѹ, „ Слáтineї.
Місъіл, „ . . . .
Ашънnáсіѹ, „ Дръгомірneї.
Їореш, „ Солчеї.
Апшóніѹ, „ Флорештеї.
Апшóніѹ, „ Агáпieї.
Їореш, „ Хапгулуї.
Пършéннїѹ, „ Сéкулуї.

Сава, фост Ерѵменн Бісерікаиніlор.
Сава, Ерѵменн Пѫпгъраціlор.
Ісáіа, Ерѵменн.
Вѫрпава. Ерѵменн Ліпіешті lор.
Пѣхóміš, Кълѵгър.
Кѣлісшрѕ, Ерѵменн Рупкулуї.
Теодóсіš, „ Кѫрлігулуї.

III.

Iácob II. Stœmati (1748—1803) Episcop Husilor (1784—1792) si Metropolit Moldávieï (1792—1803.)

(Unele trœsurï de'n vieaţa luï, dupœ Dr. Andreiŭ Wolf, si M. Cogœlniceannul.)

(Mînœstirile : Neamţul si Putna se aflaŭ ŭœ dinioarœ în stare a da Moldávieï, Rumînieï, si cîte ŭœ datœ cïar sí Ardealuluï cëï maï însœmnaţï si maï demnï Metropoliţï si Episcopï. Sinódicul, cumpus la annul 1754 de Metropolitul moldav Iácob I. Putneannul, ne aratœ, cœ pînœ atunci mînœstirea Putna dete Moldávieï šese-sprœ-dëče Metropoliţï, ear' mînœstirea Neamţul doï-sprœ-dëče. Pre'n fœtœletœile timpurilor maï de'ncoače decœdurœ îmbe mînœstirile acestea de'n aceá stare înfloritœ si renumitœ.

Unul de'n cëï maï de pre urmœ Metropoliţï, pe carii i-a dat Moldávieï mînœstirea Neamţul, a fost *Iácob Stœmati*, carele a purtat în Moldáviea cîrja arcipœstoreascœ cu demnœtate, cu ïubire de pátrie, întocma dupœ prescrisele învœţœtureï creštine, lœsîndu-sï un nume stimat de toţï urmašiï sœï, si neuïtat între Rumînï.

Iácob Stœmati se nœscú în Ardeal, la annul 1748, de'n pœrinţï rumînï, dreptcredincošï, dar' foarte sœracï, si de'ntr'ŭœ stare de jos, ádecœ, de'n purcarï, ca sí Sist all V. De astœ stare de jos a náščeriï, carea în ţimpurile de demult în Moldáviea nu erá pïédecœ de a puté ajunge la celle maï nalte deregœtorïï biseričešcï, nu se rušiná Metropolitul Iácob necï decum, ci de'n cuntra mulţœmiá adese orï provedinţeï, în fiinţa de ţaţœ a boïœrilor, pe'ntru cœ s'a nœscut de'n starea poporuluï de jos, ca ašá cu atîta maï bine sœ-ï poatœ cunoašce durerile si lipsele, si sœ-ï víndeče pe unele, ear' čellelalte sœ i le ušuredë si sœ le delé-

ture. Náščerea sa čea de jos, šï-o socotiá ca ŭœ dœtoríe de a fi cu atîta maï umilit, maï mare fœcœtorïŭ de bine, si šerb credincos all relegïuniï si all ţœriï, carea-l înœlţase la čea maï naltœ deregœtoríe. Precît onorá astœ orígine persoana luï: cïar pre atîta onorá si ţara, če l'a ales metropolit de'n starea de jos, cœcï pre'n acëasta dovedí, cœ despreţuešce stricœcosul prejudeţŭ, dupœ care se credeá, *„cœ provedinţa ar fi mepnit numaï pre cëï de rang boïœresc a puté ajunge la deregœtoriea metropolieï orï episcopieï.“* Care prejudeţŭ, de l'ar fi ţinut Moldáviea si pe atuncï: s'ar fi lipsit de un Metropolit atîta de însemnat: *fœclie luminœtoarïœ a biséričeï, icoanœ viœ de ŭœ vieaţœ creštinœ, evangélicœ, pœrinte adevœrat all poporuluï rumîn, si apœrœtoriŭ neobosit si înţelept all dreptœţilor luï.*

Iácob Stœmati sîmţind în pïeptu-šï încœ de'n frágeda-šï copilœríe ŭœ aplecare viœ spre starea cœlugœreascœ, ajungînd la vîrsta de doï-sprœ-dëče annï îšï pœresí pœrinţiï si pátriea, si trecú în Moldáviea, carea pe atuncï se privïá de cœtrœ Rumînii ardelennï ca leágœnnul si scoala relegïuniï drepteredincoase, pe cînd în Ardeal astœ relegïune erá pe atuncï espusœ uneï prigoniri ápriğe, de carea o mîntuí numaï împœrœteasa, Máriea Terésiea si împœratul Iosif all II. Ajungînd la un scit, Iácob întrœ ca învœţœcell la un cœlúgœr, carele îl învœţœ tot če šciá sí ell, ádecœ: *„a četi si a scrie.“* Ell erá însœ îndœstrat dela nœturœ cu tœlinte marï, carile pe atuncï nu si le puteá cultivá în Moldáviea nicœirï, fiind cœ ea devenise cam de pe la 1711 prada strœinilor; întunérecul se întinsese preste toatœ ţara. De'n toate ašedœmintele de învœţœturœ întemeeiate maï nœinte de cœtrœ Domniï pœmîntennï, vecïa acœdemíe Vœsiliannœ înfiinţatœ de Domnul Vœsíliŭ Lupul în Iašï, erá desfiinţatœ de cœtrœ Domniï fœnnœrioţï si de cœtrœ cœlúgœriï greci acum de mult, si egúmenniï greci dela Treierarcï isbutise a-ï šterge cïar sí numele de'ntre Rumînï. Domnul Gregóriŭ Gica II. se încercœ într'adevœr a rœînteméiá în Iašï nišce scoale greceščï, slovenne si rumîne, dar' esistinţa acestora fu numaï scurtœ si trecœtoarïœ. Numaï mînœstirile Putna, Drœgomirna si Neamţul maï pœstraŭ încœ ŭœ scîntee licurindœ de šciinţœ si de nœcunœletate, cœcï numaï de'n acëstea nu isgonise strœiniï pre Rumînï încœ cu totul. Ba încœ cu cîţï-va annï maï nœinte, ádecœ pe la 1740, cïar sí Metropolíea Moldávieï încœ cœduse în mînile grecilor, si devenise vîndívœrœ pe bannï (vedï §. 2) la grecul, care da maï mult pe dînsa. Sub cuvînt de a šterge numele de necredincos cœtrœ Poartœ (hain) all Metropolituluï Antóniŭ, carele la 1739 se duse cu Rušiï, si ajunse în Rusíea Arcïepiscop la Cernigov, si dupœ acëea la Bialograd, fœnnœrioţiï aflarœ prileğŭ binevenit de a delœturá pre Episcopiï rumînï dela Metropolíe: si ašá cîrja prea demnilor Metropoliţï: Teoptist, Vœrlœam si Dositeiŭ o încredinţarœ greculuï morœit Nicefor, cœlugœrit la mînœstirea Neamţul.

Şi astœ neleg̃uire erá pe acĭ sœ se facœ leg̃e, asá cît ţara şĭ cu Metropolitiĭ rumînĭ se aflé nevoitœ a aduná sobor, şi cu învoirea soborulŭi întreg la annul 1752 a pune blœstœm (anœtemœ) pe orĭ-care strœin s'ar maĭ încercá sœ ajungœ Metropolit în Moldáviea. Eatœ unele cuvinte alle unuĭ sobor de acellea: *„Dupœ ce pe acell Metropolit (grec) l'a supus vîrsta bœtrîneţelor, de a slœbit de'n fire, atunca, fiind îndemnat de oamenii sœĭ, a luat bannĭ dela un grec de'n ceĭ strœinĭ, carele se încercá cu mare sumœ de bannĭ sœ încapœ la Metropolie, şi voiá sœ-l aşed̃e pre acella Metropolit, care a fost venit sœ se facœ Metropolit pre'n puterea bannilor şi afarœ de hotœrîrea cœnoanelor de'n právilœ. Ci stîndu-ĭ împrotivœ pœmîntenniĭ, apœrîndu-se cu obiccĭul ţœriĭ, s'a apœrat scáunul de alţĭ strœinĭ. Dar' destull, cœ pînœ a se îndreptá sînta Metropolie, a venit la mare págubœ, şi cu totul lipsitœ, rœmîĭnd numaĭ peatra.“* Blœstœmul soborniceşc alĭ Metropolit̃ilor rumînĭ rostit asupra strœinilor, cuprins în patru cœrţĭ pœstrate pînœ astœ-d̃ĭ în arcivele Metropolieĭ şi alle Episcopilor dela Romann, Hušĭ şi Rœdœuţĭ (astœ-d̃ĭ: Cernœuţĭ), plîng̃erile ţœriĭ cœtrœ poartœ, şi hotœrîrile împœrœteşcĭ urmate în astœ causœ, ferirœ scáunul Metropolieĭ moldave de necœnónica ocupœcune a lácomilor grecĭ strœinĭ.

Tînœrul Iácob întrœ în mînœstirea Neamt̃ul, în carea, pe lîngœ şerbit̃ul dumned̃œesc, se maĭ aflaŭ şi şcĭinţe, cell puţin limbísticĕ. Aiecĭ învœţé limba elinœ şi cea sloveannœ. şi cu ajutorĭul acellora se init̃ié în literœtura sîntœ şi lumeascœ. Sporĭul întru învœţœturœ şi viet̃uirea cea strîns moralœ, creştinœ, evlœvioasœ, îl fœcurœ demn de a primí cœlugœríea în vîrstœ de şepte-sprœ-d̃eče annĭ. Iácob aveá aplecare mare fireascœ spre orgœnnare, spre rînduiala bunœ şi spre economíe; de acœea fu ales de econom mînœstiriĭ încœ înnœinte de vîrsta de doŭe-d̃ecĭ de annĭ.

Ell purtœ economíea mînœstiriĭ cu alîta înt̃elepcune, acurœteaţœ şi neprég̃et, cît îşĭ cîşcigœ pre'n acœea renume însœmnat în toatœ ţara. Aud̃ind Metropolitul de atuncĭ *Gœvriil Cœlimac*, de acœasta, ciemé pre Iácob la Iaşĭ la annul 1774, dupœ încĭeĭarea pœcĭĭ dela Cœinarg̃e, îl fœcú *protosing̃el*, încredint̃îndu-ĭ economíea Metropolieĭ şi prevegĭarea asupra d̃idiriĭ biséricĕĭ sîntuluĭ Ĝiorg̃iŭ, prefœcutœ maĭ tîrd̃iŭ în cœtedralœ. Pe tîmpul acella all domninţeĭ fœnnœrioţilor singur Metropolitul maĭ aveá curag̃ul, putint̃a şi dreptul de a vorbí în numele ţœriĭ şi all nœcunii, şi a-ĭ apœrá drépturile. Pre Metropolitul îl ascultá boĭœrimea ţœriĭ şi-l stimá ca pre capul eĭ. Fiind cœ Domniĭ eraŭ strœinĭ: de acœea Sultanniĭ adresaŭ cœtrœ Metropolitul toate hotœrîrile (fermannele) atingœtoarie de ţarœ. Pe tîmpul ocupœcunilor strœine, g̃eneraliĭ şi oficĕrimea se îndreptaŭ la Metropolíe: acolo se adunaŭ boĭœriĭ în tîmpurĭ grelle, de se consultaŭ cé ar fi de fœcut. Metropolíea erá dar' nu numaĭ capul trebilor biseriĉeşcĭ, dar' şi centrul

trebilor statuluĭ. Aiecĭ avú Iácob Stœmati ocœjune a se facĕ cunoscut de aproape nu numaĭ cu cursul trebilor biseriĉeşcĭ, ci şĭ cu all cellor politicĕ alle ţœriĭ, şi asá a-şĭ pregœtí viitorĭul. Metropolitul Gœvriil Cœlimac rœpœusé la 29 Februarĭŭ 1776, şi în locul luĭ urmé episcopul dela Romann, Leon. Iácob rœmase şĭ sub acesta tot protosing̃el şi econom all Metropolieĭ, si pre'n ag̃erimea spíretuluĭ sœŭ, pre'n curœţíea vieţeĭ într'adevœr creştine. şi pr'en svaturile salle celle înt̃elepte şi cumpœnnite bine îşĭ cîşcigé renume mare între boĭœrime, ear' la ceĭ sœracĭ se fœcú iubit pre'n fácerile salle de bine. De acœea rœpœusînd la annul 1784, episcopul Hušilor, Inocent̃iŭ, şe alese Iácob Stœmati în locul luĭ cu vot unœnim de cœtrœ Domnul Alesandru Constœntin Mœŭrocordat şi de cœtrœ toatœ ţara.

Trébuie însœmnat aicĭ şĭ acœea, cœ în Moldáviea. dupœ códica ţœriĭ, dupœ dreptul cœnónic, şi romann, toate averile unuĭ cœlúgœr, cîşcigate în vre ŭœ deregœtorie biseriĉeascœ, şi nemoşcennite dela pœrint̃ĭ, orĭ rudénniĭ, dupœ moartea luĭ rœmîn mînœstiriĭ, de carea s'a t̃înut. Domniĭ fœnnœrioţĭ în tîmpul domninţeĭ lor, întrudúserœ obiceĭul, ca averile rœmase dela Metropolit̃ĭ şi Episcopĭ, sœ le ţae eĭ. Acest obiceĭŭ t̃înú pînœ la 1843, cînd se fœcú leg̃e, ca acelle averĭ sœ viĭœ în casa despœrţœmîntuluĭ biseriĉesc de'n Ministeriŭ.

Inocéntiŭ, episcopul Hušilor, nœintaşul luĭ Iácob Stœmati, fu un om iubitorĭŭ de bannĭ peste mœsurœ, ell se ocupé cu adunarea bannilor maĭ mult decît cu administrœcunea biséricĕĭ dieceseĭ salle şi cu învœţœtura credincošilor sœĭ. De acœea ell în tîmpul episcopieĭ salle nu fœcú neĉĭ ŭœ rœpœrœturœ neĉĭ la cœtedralœ, neĉĭ la rœşedint̃a episcopíe ĭ, şi asá îmbe acestea se aflaŭ la moartea luĭ numaĭ ruine triste, însufleţoarie de jel̃ privitorilor; uneltele şi d̃idirile de pe la mošíle episcopieĭ se aflaŭ în stare şĭ maĭ tînguívœrœ; viile episcopieĭ eraŭ pœrœg̃inite cu totul; la episcopíe nu se aflaŭ neĉĭ préuţĭ neĉĭ diaconĭ de ajuns spre şerbit̃ul dumned̃œesc, şi cîţĭ se aflaŭ încœ îmblaŭ flœmînd̃ĭ ca vaĭ de capul lor! cœcĭ la episcopíe nu se da neĉĭ cĭar mîncare de ajuns. În cipul acesta adunœ episcopul Inocent̃iŭ în rœstîmpul episcopieĭ salle ŭœ sumœ de *cîncĭ-d̃ecĭ de miĭ de gálbenni*, carii la moartea luĭ îĭ luœ Domnul de atuncĭ, Alesandru Constœntin Mœŭrocordat.

Iácob Stœmati, vœd̃ind toate acestea, îşĭ propuse, cînd se fœcú episcop la Hušĭ, ca sœ desmoşcenneascœ de'n capul loculuĭ pre clironomul sœŭ, pre Domnul fœnnœriot: ell îşĭ propuse sœ cîeltueascœ tot venitul episcopieĭ spre foloasele eĭ şi spre ajutarea cellor lipsitĭ. Decĭ luœ préuţĭ, diaconĭ şi cîntœreţĭ alesĭ la cœtedralœ şi le fœcú lefe cuviincoase; fœcú vesminte preţioase pe'ntru cœtedralœ, şi trimese în dar cœrţile trebuincoase la toate biséricele sœracœ de'n dieœesa sa; rœpœrœ cœtedrala, şi rœşedint̃a episcopeascœ, încung̃urîndu-o cu un d̃id, ce se vede şĭ astœ-d̃ĭ; fœcú pe la mošíĭ toate uneltele şi d̃idirile

trebuinčoase; începú a-şĭ deşcide bineťăcerile cœtrœ čeĭ sœračĭ, şi ašá čeĭ lipsîţĭ începurœ a cunoašče earœ-şĭ drumul, če ducеá la episcopíe; pe lîngœ ačestea, înfiinţé şi ŭœ scoalœ públicœ pe'ntru luminarea bisericannilor şi a lumennilor.

Dar' precît erá de iubit episcopul Ĭácob Stœmati de cœtrœ toţĭ čeĭ binesîmţitorĭ pe'ntru aste fapte într'adevœr creştineščĭ: pe atîta erá de nesuferit la toţĭ bisericannií ačeĭa, carĭ nu aveaŭ fapte ca alle luĭ. Purtarea luĭ čea evanğélicœ erá un gimp şi un scîndal în ociĭ čellor rœĭ: de ačeea şí čercarœ toate mijloačele ca sœ-l surpe. Ocœjunea spre ŭœ ásfeliŭ de faptœ într'adevœr sœtánnicœ li se dete în curînd. Cœčĭ în 24 August 1787, erupse de noŭ rœsboiŭ între Turčíea şi Rusíea, Curînd dupœ ačeea, ádecœ la Februarĭŭ 1788, împœratul Austríeĭ, Iosif II. îšĭ împreunć armele cu împœratul rusesc; şi ašá Moldáviea se fœcú earœ-şĭ cîmpul luptelor: beĭlícurile, darea de provisiunĭ, strœpórturile necurmate, jáfurile, omórurile, bejœnnœríile veniræ earœ-şĭ peste bĭeata ţarœ, carile o îmbrînčíserœ dela 1711 şi pînœ atunčĭ, şi o adúserœ la márğinea prœpéştieĭ de perîčune. Împreunatele arme austriače-ruseščĭ eširœ pre tot locul vingœtoarie cuntra mareluĭ Veđir, şi a Domnuluĭ Rumînieí, Nicolaĭŭ Mœuroğenni: Domnul moldav, Alesandru Ipsilant, fu prins şi trœmis la Černœuţĭ sub pađœ; gubernul ţœrĭĭ fu încredinţat unuĭ svat (divann) cumpus de'n boĭœrĭĭ ţœrĭĭ sub preşedinţa ğeneraluluĭ austriac, Elmpt. Uœ multime de turčĭ prinşĭ la bœtœlíile dela Ismœil şi Brœila, se triméserœ la Húšĭ. Episcopul Iácob Stœmati nu vœđú în ačeştĭa, decît nišče nenoročîţĭ, şi ostaşĭ aĭ Sultannului, Suđerannuluĭ ţœrĭĭ Moldávieĭ; deči ell şí ca préut, şí ca moldovann, se simţí îndœtorat a-ĭ ajutá. Socotind ell, cœ veníturile mošíilor episcopeščĭ nu le poate întrebuinţá maĭ bine, decît ajutînd cu elle pre čeĭ lipsiţĭ, dete ačelle mošíĭ în arîndœ unuĭ jidann pe doĭ annĭ de đille, şi luć banniĭ arîndiĭ înnœinte, maĭ scoase şí dela arčidiaconul sœŭ şi dela préuţiĭ maĭ cu stare, cît putú, şi fœcú suma de *doŭe miĭ činčĭ sute de gálbennĭ*. Cu astœ sumœ rœscumpœrć de'n mînile Rusílor *činčĭ sute* de turčĭ de čeĭ prinşĭ, îĭ îmbrœcć, le dete banni de drum, şi îĭ trimese la Constœntinianna (Constantinopole) ca un felĭŭ de dar (seaŭ pe turčíe; peşceš), Sultannuluĭ Selim III, carele tocma atunča (7 April 1789) urmase în locul rœpœusatuluĭ Abdul-Hœmid, pe tronul Pœdišahilor.

Uœ asémenne faptœ erá fœrœ esîmplu pînœ atunčĭ! În datœ če audĭ Metropolitul Leon de ačeea, adunć svatul şi boĭœrimea, şi îndreptarœ cœtrœ ğenerœlimea aliatœ austriacœ-ruseascœ ŭœ adresœ, în carea đičeaŭ *„cœ eĭ nu sînt nečĭ de cum pœrtaşĭ la trœdœtoaria faptœ a luĭ Iácob Stœmati, episcopul Hušilor, şi cœ čer tot ŭœ datœ ca ačell episcop sœ se arestеđe pe'ntru asémenne faptœ.“* Episcopul Iácob fu smuls de'n míjlocul sœračilor, de'n sînul biséričeĭ, şi trœmis sub pađœ

la tábœrœ, la Hotin. Dar' če sœ veđí! aičĭ cuğetaŭ oameniĭ maĭ creştinešče, decît Metropolitul şi boĭœrii moldavĭ de pe atunčĭ. Princípele *Coburg*, ğenerœlisimul oştilor austriače, auđind de cáusa arestœrií, nu numaĭ cœ nu înfruntć pre episcopul Iácob pe'ntru ačeea, či încœ îl lœudć, şi grœtulć cleruluĭ de'n Moldáviea, cœ are în míjlocul sœŭ un asémenne episcop, pre carele nu-l ščie preţuí dupœ cuviinţœ. Deči umannul princípe Coburg liberć îndatœ pre episcopul Ĭácob Stœmati, îl luć la masa sa şi în soţietatea ofičiarilor sœĭ; ear' dupœ cît-va timp îl rœtrimese earœ-şĭ la Huşĭ cu ŭœ escortœ de onoare strœlučitœ, dînd tot ŭœ datœ poruncœ în scris, ca nime sœ nu cuteđe maĭ mult a prigoní pre episcopul Iácob, pe'ntru faptele luĭ čelle creştineščĭ. La Huşĭ fu primit cu întusiasm de bucuríe, unde petrecú apoĭ în linišče pînœ la încĭeĭarea pœčii, carea se tîmplć între Austriačĭ şi Turčĭ la 4 April c. n. 1791, ear între Ruşĭ şi Turčĭ la 29 Đečembre 1791.

„Nečĭ ŭœ faptœ fœrœ platœ“ điče un proverb večíŭ rumînesc. Ačest proverb nečĭ ŭœ datœ nu se adeverí maĭ pe deplin ca cu ocœjunea ačeasta. Între Turčíĭ čeĭ rœscumpœrаţĭ de episcopul Iácob se aflá şí fĭiul unuĭa de'n rœğealele Porţiĭ, care, dupœ suirea luĭ Selim pe tron ajunsese a fi fœvoritul čell maĭ mare all Sultannului. Ačest tînœr pœstrînd cu rœcunošcînţœ în ínima sa numele rœscumpœrœtorĭuluĭ sœŭ în datœ če ajunse la Constœntinianna, îsĭ ţînú de čea de'ntîĭœ dœtoríe, ca sœ aducœ frumoasa faptœ a episcopuluĭ de Huşĭ la cunošcinţa Sultannului, carele se şí hotorî în datœ a o rœsplœtí, într'un cip vrédnic de un Sultann. Deči čiemć pre Pœtriarcul şi-l întrebć: *care deregœtorie este maĭ naltœ în bisérica Moldávieĭ?* Pœtriarcul ĭĭ rœspunse, cœ *Metropolíea. Eĭ bine!* đise Sultannul *„ašá darœ Episcopul de Huşĭ libœrœtorĭul ostašilor meĭ, sœ fiœ Metropolit.“* Ocœjunea erá de faţœ. Cœčĭ Leon Metropolitul rœpœusase în decursul rœsboĭuluĭ, şi Rusíĭ pusese maĭ întîĭŭ locuţiitorĭŭ pre Ambrósiŭ, arčiepiscopul dela Pultava, ear' la rœtrágerea lor de'n Moldáviea hotœrîse sœ-l puĭœ čiar şí Metropolit stœtórnic, definitiv, şi orînduirœ în astœ însušietate pre un Arčiereŭ, anume *Gœvriil*, om învœţĭat, şi cu purtœrĭ bune în toatœ privinţa. Însœ nečĭ învœţœtura, nečĭ curœţíea vieţeĭ nu l'aŭ putut pœstrá pre scáunul metropolitann moldav, fiind cœ ajunsese pe dînsul pre'ntr'un gubern strœin.

Cum se încĭeĭć pačea, în datœ scrise Sultannul Selim doŭe decrete (hœtišerife): pre'n čell de'ntîĭŭ orînduí Domn Moldávieĭ pre Alesandru Murudŭ, pre'n all doile denumí pre Iácob Stœmati, Episcopul Hušilor, de Arčiepíscop Sučeveĭ şi Metropolit Moldávieĭ.

Îndatœ dupœ sosirea nouluĭ Domn la Iaşĭ, Metropolitul Gœvriil, čell ašeđat de cœtrœ Ruşĭ, fu pus în fearœ şi trimes la Constœntinianna, unde numaĭ nalta luĭ învœţœturœ, tœlintele luĭ čelle rare şi deosœbita-ĭ curœţíe a vieţeĭ îl puturœ scœpá de ŭœ pedeapsœ maĭ grea pe'ntru

grešala, cœčĭ a cutedăt sœ primeascœ dela un gubern strœin administrœcunea spiretualœ a uneĭ ţœrĭ vœsale Turčilor. Cœpœtîndu-şĭ Gœvriil libertatea, se duse în Crimeea, unde îl fœcurœ Rušii Arčiepíscop Gótieĭ, cu ŭœ leafœ annualœ de cîte doŭe-sprœ-ďečе miĭ de ruble de argint.

În Ĭaşĭ se ašedă Metropolit, Ĭácob Stœmati. Ca Metropolit lucrœ ca un adevœrat apóstol all evangelĭuluĭ cu cunšĕiinţa čea maĭ curatœ. Scopul luĭ în privinţa veniturilor annuale erá, ca sœ le cĭeltueascœ toate spre fapte bune, şi sœ nu adune nemica pe'ntru persoana sa. Deči împœrţiá ajutoarĭe la toţĭ lipsiţĭĭ, la toate văduvele, şi la toţĭ orfannĭĭ; fœčeá ďestre la fetele de boĭœrĭ sœrače, dar' vîrtuoase; orĭ unde întîlniá vre un nenorocĭt, îl ajutá îndatœ: dar' čine va puté numœrá pre toţĭ ačeĭa, pre carĭĭ ĭ-a sœturat şi ĭ-a îmbrœcat ell? Şi toate ačestea le fœčeá în ascuns, fœrœ vúet, fœrœ pretindinţœ de a čere recunošĕinţœ dela čeĭ ajutaţĭ. Îĭ plœčeá, ca če fœčeá dreapta, sœ nu šĕiœ stînga. La mînœstirea Neamţul a fœcut un şir de cilíĭ frumoase şi sînœtoase; a ďidit de noŭ Metropolíea, carea arsese la 1797, însœ cu mult maĭ frumoasœ decît čea de maĭ nœinte; a înfiinţat tipogrœfíea Metropolíeĭ, carea atunča erá singura tipogrœfíe în toatœ ţara; a dœrîmat toate dugĭennele čelle de lemn alle Metropolíeĭ şi le-a rœďidit de peatrœ, pe'ntru ca sœ nu maĭ fiœ espuse pericĭuluĭ de foc; a înfiinţat într'ačellea şí ŭœ spiţœríe s'aŭ apotecœ; a maĭ adáus multe odœĭ la scoala públicœ; ŭœ bisérícœ vecĭœ de lemn, numitœ *bisérica cœlĭčilor*, carea cœdeá de pútredœ, a rœďidit'o de peatrœ cu cĭeltueala sa la annul 1799, carea dupœ aceea se numí tîmp îndelung *bisérica Metropolituluĭ*, ear' astœ-ďĭ se cĭeamœ *bisérica Bannuluĭ;* a acoperit de noŭ atît Metropolíea čea vecĭœ, unde este astœ-ďĭ cœtedrala, cît şí čea noŭœ, ádecœ a sîntuluĭ Ğiorğiŭ. În astœ rešedinţœ locuí apoĭ şí Metropolitul şí Domnul ţœriĭ, fiind cœ rešedinţa şi curtea domneascœ arsese la 1783. Ardînd rešedinţa Metropolíeĭ dupœ ačeea, o rœďidí Ĭácob earœ-şĭ, însœ fœcú într'însa într'adins numaĭ atîtea odœĭ, cîte eraŭ de trebuinţœ pe'ntru personalul Metropolíeĭ, pe'ntru ca ašá sœ nu maĭ poatœ vre un Domn fœnnœriot a se ašedá cînd-va cu locuinţa într'însa; a întemeĭat pœrœclisul de'n Metropolíe; a adus litere şi teascurĭ noŭe la tipogrœfíe, carile se aflœ cĭar şi pînœ astœ-ďĭ, dar' învecite acum şi ne'ntrebuinţávere; a ďidit scoala dela sîntul Nicolaŭ, dugĭennele Metropolíeĭ čelle de'n Foltičennĭ şi čelle de'n Botošennĭ, şi bisérica dela Stornešči; a fœcut maĭ multe rînduri de vesminte şi de odoarœ pretioase la Metropolíe; şi pe cînd alţĭ Metropoliţĭ de maĭ nœinte aveaŭ običeĭŭ a înstrœiná unele de'n mošíile Metropolíeĭ, ear' pe čellelalte a le stoarče de veníturĭ şi a le îngropá în dœtorĭí: Metropolitul Ĭácob de'n cuntra a cumpœrat pe banniĭ sœĭ cîšĕigaţĭ cu epitrœfirul doŭe mošíĭ, ádecœ *Rotarĭĭ* şi *Prisœcannĭĭ*, carile le adáuse la altœ mošíe a

Metropolíeĭ, numitœ *Costulennĭĭ*, şi le încinœ Metropolíeĭ spre véčĭnicœ pomennire a pœrinţilor sœĭ şi a rudénniilor salle.

Un asémenne Arčipœstoriŭ ar fi fost rar, čiar şí într'alte ţœrĭ, unde clerul se aflá într'ŭœ stare maĭ naltœ de šĕiinţœ şi de culturœ adevœratœ: cu cît dar' trebuiá sœ fiœ maĭ rar şi maĭ preţuit în Moldávieа, unde preuţimea se aflá pre atunčĭ într'ŭœ stare cu totul decœďutœ, şi lipsitœ maĭ cu totul de învœţœturœ, lucrînd numaĭ dupœ îndemnele euismuluĭ şi alle sîmţuœletœţĭĭ!

Dupœ atîtea fapte se înţeleğe de sine, cœ Metropolitul Ĭácob, necum sœ adune avuţíĭ, dar' čiar neči nu-ĭ ajunğeaŭ veníturile annuale pe'ntru toate cîte doriá ell sœ facœ. De ačeea Domnĭĭ fœnnœrioţĭ, carĭĭ eraŭ clironomiĭ Metropoliţilor, nu-l puteaŭ suferí, vœďînd cœ cĭeltueşče toţĭ banniĭ, şi nu adunœ, ca sœ aĭbœ eĭ če moščennĭ dela dînsul. Drept ačeea Domnul Alesandru Cœlimac se înčercé sœ îndupleče pre Metropolitul Ĭácob, sœ-şĭ dea dimisiunea şi sœ se lase de Metropolíe. Ačeasta o fœcú Domnul, pe'ntru cœ un arčimîndrít îĭ promisese opt miĭ de gálbennĭ de-l va face Metropolit. Domnul deči trimise pre cœmœrašul sœŭ la Metropolitul, sœ-l îndúpleče sœ-şĭ dea dimisiunea, promiţîndu-ĭ banni şi toate fœvórurile de'n partea Domnuluĭ si a boĭœrilor. Metropolitul ďise, cœ şi-o va da, însœ numaĭ în adunarea ğeneralœ a ţœrĭĭ. Domnul adunč (1796) pre toţĭ boĭœriĭ ţœrĭĭ spre ačest scop. Însœ Metropolitul Ĭácob, în loc sœ-şĭ dea dimisiunea, îşi šĕiú apœrá cáusa ašá de înţelepţešče, cît adunarea boĭarilor îl provocé şi îl poftí a-şĭ ţiné scáunul Metropolíeĭ; pre carele şí rœmase Metropolit pînœ la cápœtul vieţeĭ salle, carele se tîmplœ în annul 1803, luna luĭ Maĭŭ în 10 ďille, dupœ ŭœ boalœ de apœ în pĭept.

Metropolitul Ĭácob arœtœ ďel fĭerbinte şí pe'ntru nœintœčunea literœtureĭ nœčunale rumîne, atît ačelleĭ biserĭčešči cît şí ačellеĭ curat šĕiintiale lumešči. Ell tipœrí cu cĭeltueala sa maĭ multe cœrţĭ biserĭčešči, şi lumešči, precum: ğeogrœfíea universalœ a luĭ Buffon trœdusœ rumînešče de cœtrœ Amfilóčiŭ, arčĭereul dela Hotin, la annul 1795, Cumpuse şí însu-şĭ un cœtœlog cronológic all tuturor Domnitorilor Moldávieĭ dela înčeput şi pînœ în ďil'ele salle, care-l tipœrí atît la cœlcĭĭul ğeogrœfíeĭ luĭ Amfilóčiŭ, cît şí singur de sine; trœduse asémenne şí morala scríere grečeascœ: *Critil* şi *Andróniŭ*, şi o tipœrí. Asémenne tipœrí maĭ multe scripte însemnate, če se aflaŭ în arčiva Metropolíeĭ.

„Deči Metropolitul Iácob, méritœ sœ fiœ modell de pœstoriŭ biseričesc pe'ntru toţĭ urmašĭĭ sœĭ, méritœ ca sœ trœeascœ în amintirea noastrœ în etern, ca spiretul, ďelul, sîmţemintele şi nœďuinţele luĭ sœ ne însufleţeascœ púrurea si pre noĭ, pre strœnepoţĭĭ sœĭ spre vieţuire releğioasœ, moralœ, nœčunalœ sufleteascœ în tot înţelesul cuvîntuluĭ!“

§. 3.

Cipul veniriĭ omuluĭ la cunoscĭinţa luĭ Dumnedœŭ.

(Precuvîntare la cartea „*Critil şi Andróniŭ*“ trœdusœ de Metropolitul Moldáv Iácob II Stœmati, şi tipœritœ de dînsul la annul 1794, în Iaşi.)

Critil şi *Andróniŭ*, care se tîlcuesce: *judecata* (minţiĭ sînœtoase), şi *omenimea*, œe cuprinde întru sine un cip de istórie foarte minunatœ: ca cum aœeá judecatœ şi cu omenimea ar fi fost doĭ bœrbaţi foarte înţelepţi, cariĭ întîlnindu-se de'n întîmplare: şi învœîndu Critil întîiŭ limbœ pe Andróniŭ, de a şci şi a înţeleg̃e graĭul omenesc, de vreme œe ell erá mut, ca un dobitoc, şi fœrœ nemicœ cuvîntare, care mœcar cœ istóriea îl aratœ a fi în vîrstœ şi ar fi fost locuinţa luĭ cu ferele, dar' se înţeleg̃e, cœ a fost în vîrsta prunœíeĭ: A înœeput unul, ádecœ Critil, a istorisí priméjdiea sa luĭ Andróniŭ, carele se socoate, cœ este numaĭ om, ear' nu avînd şí vre ŭœ judecatœ într'însul; şi, dupœ œe s'a întins între dînşiĭ vorba de istórie: atunœa aŭ fœcut judeœatœ cúr̃geriĭ vieţeĭ omeneşœĭ, de'n œeasul œe se d̃emisleşœe în pîntecele maĭœeĭ salle, şi pre'n œîte stînœĭ şí váluri primejduinœoase petreœe în toatœ vieaţa sa, în marea aœeasta a vieţeĭ, asœmœnnîndu-se dobitoœíeĭ, fiind numaĭ singurœ omenire: ear' nu avînd şí judecatœ saŭ înţelég̃ere, şi cînd Critil, ádecœ judecata, a descoperit omeniriĭ, ádecœ luĭ Andróniŭ, cœ aşá este alcœtuirea a însu-şĭ d̃iditorĭuluĭ: atunœa apoĭ a cunoscut pre aœell minunat méşœer, carele a fœcut pre om, cum şi toatœ mœşina, ádecœ multimea aœeá minunatœ şi prea împodobitœ a lumiĭ, şi o a dat supusœ omuluĭ: ca toate ródurile eĭ sœ aĭbœ a i le da de bir luĭ, ear' cœ dela dînsul œere numaĭ multœmitœ, ádecœ dela om, şi aşá pre'n întinsoare de voroavœ istoriœeascœ între dînşiĭ: Critil aœella, œe se d̃iœe *judecata*: atîta a fœcut pe Andróniŭ, ádecœ pe *omenire*, de a cunoaşœe şi a înţeleg̃e pre Dumned̃œŭ d̃iditorĭul

a toate, cœ este nemœrg̃init, nespus, necuprins, prea mare în înţelepœune, prea milostiv, şi în scurt, nemica nu-ĭ lipseşœe, încît, însoţindu-se în cuvinte, îĭ daŭ toate láudele, pre cîte poate slují mintea omeneascœ. Aœeastœ dar' minunatœ carte judecîndu-o noĭ, cœ este vrédnicœ de a se da la luminœ în stampœ (tiparĭŭ) pre limba noastrœ moldoveǹeascœ, şi cœ poate slují la deşcídere ĭubitorilor de şœiinţe şi înţelegœtorilor œetitorĭ, o am judecat a fi de trebuinţœ a se da la luminœ neamuluĭ moldovennesc.

IV.

Ioan Molnar

(Rumîn ardeleann, a trœit în jumœtatea a doŭa a suteĭ trecute (XVIII.) şi pe la înœeputul secululuĭ XIX. Ell a fost doftor de mediœinœ şi anume oculist, rumîn foarte d̃elos, cœruĭa îĭ d̃œœá mult la ínimœ îmbunœtœ̃irea soarteĭ Rumînilor, atît în privinţa polítiœe œît şí în œea económiœe; de aœeea şí cumpuse ŭœ *grœmáticœ rumînœ în limba g̃ermînœ 1795*, ŭœ *Rítóriœe rumînœ* la 1797, şi ŭœ carte *de ecanomíe de stupi.*)

§. 4.

Descripœunea ocupœœuniĭ şi prœdœœuniĭ uneĭ œetœţĭ pre'n oaste dušmannœ.

Înœe nu întrase în oraşŭ oastea œea biruitoarĭœ şi sunœatœ, şi în datœ s'a scimbat fata lúcrurilor şi cipul a tot oraşul, cœ înœe pînœ nu ajunsese dušmannul, şi pînœ nu aruncase în lœuntru foc, ca sœ-l ard̃œ cu vœpœile, fumegá ticœlosul cu oftœrĭ, şi pînœ nu-ĭ ucisese poporul, şi sœ-l înneœe întru sing̃urĭ, erá cufundat adînc în apele lácrœmilor salle. Plîng̃eá

feĉoara feĉoríea sa, cœ vedeá, cum cœ erá sœ ĭ-o rœpească ostašiĭ bœrbarĭ, ši cum cœ erá sœ se facœ dušmannuluĭ, nu dic, dœruire, ĉi šĭ bœjócurœ. Oftá tînœrul tinerețele salle, pe'ntru cœ socotiá, cœ nu erá pînœ atunĉe odrœslitœ de sœ-vîršit floarea vîrsteĭ luĭ ĉelleĭ frágede, ši cœutá sœ vadœ séĉerea la rœdœĉiniĭ. Strîngeá muma copiiĭ sœĭ ši-ĭ hrœnniá, nu atît cu láptele îțțelor, cît cu lácrœmí, pe'ntru cœ šĉiá, cum cœ acell ticœlos rod mœcar cœ necopt, erá sœ cadœ înœintea peĉoarelor eĭ seĉerat de cumplit fĭer, blœstœmá ši ĉeĭ bœtrînĭ cu necurmate suspínurĭ cumplita nenoroĉire, cœĉĭ le prelungĭá vîrsta, ca sœ-ĭ sîleascœ pre urmœ a sîmțí féliurĭ de morțĭ întru tœĭarea prunĉilor, ši ucíderea rudelor salle. Darœ eatœ, cœ sunœ tobele, eatœ, cœ cu bœtae de veselíe rœsunœ trîmbițele, eatœ, cœ se aude sgómotul oštiĭ, ši rîncĭedarea cailor, carĭĭ cu spumele gurelor lor vestesc maĭ nœinte mîníea ši turbarea acesteĭ oštĭ. Eacœ dušmannul la ušĭ, încununat cu dáfin, ši împreunœ cu dušmannul moartea, cœllare fœrœ drópurĭ, ši fœrœ ínimœ, ca sœ nu aĭbœ cœtrœ nímene drágoste ši îndurare, fœrœ numaĭ înœrmatœ cu sábie ascutitœ, sœ séĉere cu ŭœ lovire viețele multora. Întrœ sumețul în orašŭ, ši, ca sœ-šĭ arate bucuríea pe'ntru biruința, ĉe a dobîndit, ši ca sœ dea încœ poporuluĭ fricœ ši spaĭmœ, îndatœ merge, ši descarcœ uneltele ĉelle de foc, ca sœ fúlgere cu pîrjol, ši sœ tune cu plesnire, în cît puteaĭ sœ vedĭ áerul negrit cu fúmurĭ, ši soarele acoperit cu aceštĭ nóurĭ, ši între atîtea întunérece sœ nu luminede altœ luminœ fœrœ numaĭ fúlgerele sábieĭ celleĭ bœrbare, puteaĭ sœ vedĭ pre unul (o ticœloasœ vedere!) plîngîndu-šĭ mînele, carĭ i le tœĭase dušmannul, altul pecoarele, ádecœ: teméiurile trupuluĭ sœŭ ĉelle stœtórniĉe: unul cœutîndu-šĭ ociĭ, carĭĭ îĭ pierduse, altul sœ oftede de ránnele ĉe luá! cápete tœĭate pre toate drúmurile, dróburĭ vœrsate pre toate urmele, sîngele curgînd ca rîul, ši tot orašul ašternut de morțĭ, ši cu mœdulœrile morților! Ši sœturatœ fiind sábiea cu atîtea ucíderĭ, cascœ bœrbarĭĭ gura, ca sœ-šĭ sáture šĭ îubirea de argint ĉea nesœțioasœ, deĉĭ degrab se suíe în case, sar în pœláturĭ, ši desgomolind šĭ dídurile, strîng avuțíĭ, adunœ comorĭ: de'n pœláturĭ

aleargœ la bisériĉĭ, unde necrutînd icoanele, se silešĉe fieščecarele a întreĉe pre altul întru rœutate, leápœdœ jos sîntele altarie, sfárœmœ cruĉile, rœpesc cu mînœ spurcatœ sîntele odoarœ, ši prefac în péščerĭ tîlhœrešĉĭ bisériĉile. Es pre urmœ šĭ la úlițe, ši, cœlcînd pre trúpurĭ moarte, turbeadœ šĭ asupra mármurilor. Deĉĭ orĭ unde se aflá vre un cip ĉoplit, pomennire de faptœ bunœ ši de vitejíe, îĭ rump nesîmțitoarĭele mœdulœrĭ ši-l leápœdœ jos, pe'ntru ca sœ nu rœmînœ în orašŭ niĉe mœcar neînsuflețitœ asœmœnnare de om: orĭ unde este vre un stîlp spre podoaba orašuluĭ, orĭ piramidœ, rœmœšițœ, înveĉœturĭ eĝiptennešĉĭ, orĭ privéliščе, orĭ vre un sœmn de biruințœ, toate ispitesc fierul, ši pre ĉea maĭ rea decît fierul, crudimea dic, ši turbarea dušmannuluĭ, carele pe'ntru ca sœ-l stingœ de tot de'n lume, ši ca sœ nu se arœte neĉĭ urma, unde a fost didit, aprinde foc pretutíndine, seámœnnœ vœpeĭ împreĝuru-ĭ ši în toate pœrțile ši preste puțin îl scimbœ în altœ Troadœ, fumegînd ši ardîndu-se. Las aiĉĭ vœetœturile oamenilor ĉellor *maĭ* morțĭ, tînguirile muerilor, lácrœmile bœtrînilor, de'n rannele cœrora încœ nu le fuĝise duhul de spaĭmœ. La vúetele bœrbarilor ši turburarea ĉea nepovestitœ a atîta vœpae, care, surpînd case, pœláturĭ, túrnurĭ, ardînd lemne, ši orĭ ĉe gœsiá, atîta scîrșniá, ši scînteile atîta trœsniá, în cît puteaĭ diĉe, cœ te afli în scócurile ĉelle preavîjœitoarĭe alle Níluluĭ. Ši ca sœ vœ arœt pre amœruntul acéastœ jálnicœ stare, dic, *cœ n'a rœmas nečĭ ŭœ peatrœ a scrie ĉine-va, cœ aiĉĭ dače, ši orašul ĉell vestit s'a îngropat întru însa-ši ĉenuša sa, ši acoló, unde se hrœnniaŭ popoarœ: acum pasc dobitoaĉe!*

§. 5.

Neadormitul del all apóstoluluĭ Pául în lœtiĉunea creștinismuluĭ.

Toatœ lumea ĭți multœmešĉe, o apóstole Páule! pe'ntru cœ în tot locul aĭ rœsipit bogœtíile înveĉtureĭ talle ĉelleĭ în-

ĭelepte de Dumnedĕŭ, şi aĭ luminat cu adevĕrata credinţĕ pre toate neámurile, ĉe eraŭ cufundate în întunérecul rœtœcĭrilĭ, tu cu apele botedĕuluĭ aĭ înœlbit pre Etiopennii ĉeĭ negri, şi aĭ fœcut sœ strœlucĕascœ lumina luĭ Crest şi a credinţeĭ în întunecoasele lor obráde, tu aĭ prefœcut Critul, carele erá pátriea Dineĭ, în orašul luĭ Dumnedœŭ mîntuitorĭuluĭ, şi aĭ fœcut a se lœudá în cruce ačeá împœrœtíe, carea cu ŭœ sutœ de gurĭ se lœudá maĭ nœinte la un mormînt minčinos, tu cu învœtœturœ čereascœ aĭ învœtat Atina, şi deslegînd gîčiturile Atinennilor čellor înţelepţĭ, aĭ dovedit, cœ ačell Dumnedœŭ necunoscut erá Dumnedœirea čea cu treĭ ipostásurĭ, de aŭ cœlcat pre ídolĭ Ródosul, de a gonit Egípetul pre crocodilĭ, de a aruncat jos Dœmascul altarĭele, şi s'a pœrœsît de altarĭele Dumnedœilor čellor minčinošĭ, tu eščĭ pričina, care, ca un plugarĭŭ čeresc, aĭ desrœdœčinat pœgînœtatea de'n tot locul, şi aĭ sœdit pomul vieţeĭ, crucea, sudoarea. Cu adevœrat sudoarea feţeĭ talle! o! Páule! este Efesul, Antiočíea, Tirul, Corintul, Cesáriea, Seleúčiea, Ahaĭa, Mœčedóniea, Frígiea, Čiličiea, Troada, Síriea, şi alte atîtea četœţĭ şi împœrœtíĭ, carĭ aĭ sînţit, propoveduind evangéliea, nesocotind neči ŭœ datœ ostenneala, şi binevestind pre Crest mîntuitorĭul cu limbœ neostennitorĭœ.

Şi earœ-şĭ de am întrebá pre alte împœrœtíĭ alle lumiĭ, čine le-a slobodit de'n sœtœnničešĉile ungiĭ alle dračilor, şi le-a arœtat drumul čell če duče la čerĭŭ? toate cu ŭœ strigare rœspund: Pául numaĭ čell prea dulče, Pául dàsecœlul čell de obšče all pœmîntuluĭ; ačesta, audĭ pre Arábiea dičînd, a fost soarele, care mĭ-a gonit întunérecul de'n obradŭ, deči şĭ îndatœ am vœdut lumina čea adevœratœ; ačesta: strigœ Pérsiea, şi altele.

V.

Sœmuil Micul (Clain) 1745—1806).

Demnul de etearnœ memórie ĭeromonacul Sœmuil Micul de Sad, fu nœscut la 1745 în Trœnsilvániea, seáunul Sibiĭuluĭ, în Sad, un sat, de unde-şĭ trage şĭ demnœtatea nobilitarĭœ a fœmílieĭ salle *de Sad.* Dupœ nalta sa erudičune, fiind înfocat delos de luminarea nœčuniĭ salle Rumîne, toatœ vieaţa sa a lucrat neobosit jertfindu-o spre folosul eĭ cœriia ĭ-a lœsat ŭœ multime nespusœ de scrierĭ, de'ntre carĭ unele s'aŭ şĭ tipœrit, precum vom vedé maĭ jos, altele dac pînœ astœ-dĭ teáncurĭ grœmadœ pline de púlbere, fœrœ sœ se foloseascœ čine-va de dînsele, či sînt mîncarea móliilor şi a šoáreţilor; — altele ear' de'n nenoročire cœdurœ în mînele unora, pe carĭĭ nu ščiŭ cum sœ-ĭ numesc! — Ačeštĭa dupœ esîmplul evœngeliuluĭ, „încíserœ împœrœtíea čerĭurilor nœintea oamenilor (cunfraţilor sœĭ rumînĭ), şi neči eĭ nu întrœ, neči pe ceĭ če vor sœ între (sœ čiteascœ), nu-ĭ lasœ.“ (Mateiŭ 23. C. 14). Micul a rœposat în Buda în braţele luĭ Šincaĭ la annul 1806.

Scriptele luĭ sînt čelle urmœtoarie:

1. Disertœčunea cœnónicœ despre cœsœtoríe, dupœ rîndueala biséričeĭ greco-rœsœritenne. (Vienna 1781).

2. Dissertatio de jejuniis graecae orientalis ecclesiae, (Vindobonae 1782.) Ačeasta e tipœritœ şĭ în rumînešče la Buda.

3. Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachice. — Locupletata a G. Šincai.

4. Bíblica, adecœ dumnedœeasca scripturœ a legiĭ vecie şi noaŭe, trœdusœ toatœ de'n evreešče în rumînešče, şi tipœritœ la Blajŭ 1795 în folio.

5. Teologíea moralœ. Blajŭ 1796 în 4.

6. Prédiči la čúmeni morţĭ. Blajŭ 1800 în 4.

7. Lógica, dupœ M. Frid. Chr. Baŭmaĭster, tipœritœ la Buda.

8. Itica seaŭ filosofíea lucrœtoarĭœ (prácticœ) şi

9. Dreptul firii, trœduse fidel de'n Fr. Christ. Baŭmáister, tipœrite amîndoŭe la Sibiiŭ. 1800.

10. a) Brevis Notitia Historiae Valachorum ab origine gentis usque ad saeculum XVIII.

11. b) Dissertatio de statu et politica Religiosorum sive Monachorum Orientalis Ecclesiae.

12. Dictionarium Latino-Valachico-Hungarico-Germanicum, (poate cell Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum tipœrit la Buda 1825.)

13. Istória (Rumînilor) de'n Ardeal, de'n Ţara rumîneascœ şi Moldova, cu întîmplœrile Domnitorilor (prinčipilor).

14. Istória politicœ şi biserič̆eascœ a Rumînilor de'n Ardeal, de'n carea a scos pe a sa Petru Maior, tipœritœ la Buda — (originalul este la D. prof. Gavra în Arad).

15. Toma de la cîmp (a Chempis), de urmarea luĭ Crest, datœ la tiparĭŭ de episcopul Ioan Bob în Blajŭ 1812.

16. Istória soboruluĭ dela Florinţa. (Este la prof. Gavra).

17. Praesul foruluĭ biserič̆esc (a consistorielor). Mss.

18. Istória biserič̆eascœ universalœ, pe scurt, în 3 tómurĭ, dela Crest pînœ le Cœrol cell Mare (Mînœscrisul se aflœ la D. prof. Gavra).

19. Belisárie; dupœ Mœrmontelul frînč̆esc (Mss.)

20. Lučiani de veris narrationibus, rumînešče (Mss.)

21. Istóriea biserič̆eascœ, čelle de'ntîie 4 veácurĭ dela Crest pînœ la Constœntin cell Mare; în 5 tómurĭ marĭ, 4 trœduse dupœ Fleuri; (mînœscrisul se aflœ la D. prof. Gavra).

22. Povestuire cœtrœ cell če se cœešče, dupœ Segueri. Ačeasta ş'a tipœrit în maĭ multe rînduri la Bucureščĭ şi Budœŭ, fœrœ sœ se arate numele trœducœtoriuluĭ.

23. Omiliile şi Asčetičile S. Vasîliŭ čelluĭ Mare (Mss.)

24. Toate scriptele (opera omnia) S. Ciril Ierusœlimeannuluĭ (Mss.)

25. Toate scriptele S. Doroteiŭ (Mss.)

26. Toate scriptele (operá omnia) S. Pahómiŭ (Mss.)

27. De'ntr'alle S. Ioan Crisostom, 88 de omilií în evanželiul S. Ioan, şi alte omilií (Mss.)

28. De'n alle S. Grigóriŭ Nadianeul maĭ multe omilií (Mss.)

29. Alle S. Ioan Dœmœscin; Istóriea luĭ Iosœfat şi Vœrlœam, şi čelle doŭe cœrlĭ de'ntîie despre credinţa ortodocsœ (Mss.)

30. Maĭ multe omilií alle SS. Epifániŭ; Atanas, Efrim şi Dœmœscin (Mss.)

31. Alle S. Cœlimac, cartea cœtrœ pœstorĭ şi cîte-va cuvinte (Mss).

32. Trœtat deosebit filosófic-teológic, despre credinţa creştineascœ čea descoperitœ. Ačeastœ carte este ostennealœ própriœ a ačestuĭ bœrbat vestit.

Rar fenomenn pe'ntru orĭ če veac şi nœčune, dar' maĭ rar pe'ntru Rumînĭ, şi bietul este aşá de puţin cunoscut, prin urmare tot atîta şĭ preţuit, cœčĭ „ignoti nulla cupido.“

Numele Claĭn e nemţit, precum s'aŭ nemţit, ungurit, grečit slavonit şi alle altora maĭ vîrtos pre'n scoale, unde, dacœ unuĭ dáscœl

capričios saŭ şĭ fœnátic îĭ veniá a scimbá pe rumînescul „Micul“ în Claĭn, pe rumînescul Copœčeann (dela copačiŭ) în Cœrœceann unguresc, Ţurcann în Ţurcœnovičiŭ rusesc ş. a. ş. a., învœţœčellul a şčiut numaĭ a se supune.

Profesor
N. Bœlœşescul.

§. 6.

Pœstorinţa episcopuluĭ Fœgœraşuluĭ, Ioan Inočéntiŭ Micul, bœron de Sad. (1729—1751).

(De'n „Historia Daco-Romanorum sive Valachorum“, cap. XVIII.)

La annul Domnuluĭ 1729 a urmat în episcopatul Fœgœraşuluĭ Ioan Inočéntiŭ Micul L. Bœron de Sad, un bœrbat nu destull de lœudat, adevœrat pœrinte all poporuluĭ sœŭ şĭ adevœrat pœstoriŭ all bisériče. Pe ačesta cum l'aŭ vœdut iesuiţiĭ, cœ-ĭ cu cœpœčitate bunœ şi tinœr, plin de sperînţœ, l'aŭ ademennit şi înduplicat, sœ primeascœ novitiatul iesuiţilor, pe'ntru cœ prevedeaŭ, cœ clerul, če-l iubiá foarte pe Micul, şi-l va alege şie-şĭ de episcop; însœ slœbičunea ocilor îĭ cœusœ eşirea de'n novitiat şi aşá într'adevœr şĭ-a pœstrat nu numaĭ vederea čea trupeascœ, či şĭ čea moralœ. Dar' pecînd studiá ell teologíea în Sîmbœta-mare de'n Ungáriea, fu cœndidat ca episcop de votul a tot clerul şi a toatœ nœčunea rumînœ, če se aflá în Ardeal şi în pœrţile alipite de dînsul, şi de cuntelégerea unœnimœ, şi s'a denumit ca atare de împœratul Cœrol la annul 1729.

De'n Sîmbœta-mare se duse la Muncaču, un orœşell de'n Ungáriea, pe'ntru novitiatul profesiunii religioase, şi dupœ finirea luĭ fœcú profesiunea. Pe urmœ se urcé la Vieanna, unde primí bulele şi colœčunalele, şi fiind decorat încœ cu demnœtatea de *bœron liber* şi cu titlul de *consiliariŭ česariŭ-regesc* se întoarse în Ardeal. Aiče îl primí poporul şi clerul nœčuniĭ rumîne cu čea maĭ mare bucurie, îndestullîndu-se foarte, cœ s'a înnvredničit a avé atare episcop. . . . . Ell a

restœurat disc̄iplina c̄ea decœd̄utœ a biséric̄eï; în sinodul g̃eneral, pre carele îl aduná în tot annul, a propus toate ac̄ellea, c̄e se t̄în de disc̄iplinœ ši de rit, ši îmbœrbœtînd pre toț̄ï, le-a porunc̄it tuturora, ca sœ se cunfoarme învœt̄œturilor biseric̄eșc̄ï, trœdic̄uniï strœbunilor ši înstituc̄unilor Sînt̄ilor pœrint̄ï, despre care lucru sînt márture toate ašed̄emintele sinodale fœcute de dînsul, în carile se pœstread̄œ adevœrata disc̄iplinœ biseric̄eascœ.

A lucrat šî la împœratul Cœrol, ca dominț̄ul Blœjann sœ se dea în scimb episcopatuluï pe'ntru Sîmbœta de jos ši Gïerla, carile, pe lîngœ ac̄eea, cœ dœdeaŭ puț̄ine venițurï, maï eraŭ šî foarte depœrtate una de alta, c̄e fœc̄eá foarte mare ne'ndœmînare. Îndatœ c̄e veniturile dominț̄uluï Blœjann devenirœ maï marï, decît alle dominț̄elor episcopale, pœstrœ suma de prisosalœ pe'ntru mînœstirea ț̄eromonahilor, c̄e eraŭ pe lîngœ epíscop ši suplinț̄á locul cœnonic̄ilor, ši pe'ntru treï alumnï, c̄e studiá la Ruma, precum šî pe'ntru seminarîul Blœjann, fiind cœ maï nœinte nu erá acolo nec̄ï un seminarïŭ. Maï cî-štigœ încœ, ca rešedinț̄a episcopeascœ ši mînœstirea de'n Blajŭ sœ se ḑideascœ pe spesele reg̃ešc̄ï, precum šî bisérica cœtedralœ ši šcoalele, ši cœstelul (c̄etœț̄uea) sœ-ï rœmînœ epíscopuluï de tot.

Înț̄elegînd ț̄esuiț̄ï ț̄întinț̄ele episcopuluï despre ḑidirea šcoalelor, ï-aŭ lœudat propusul, fiind cœ speraŭ, cœ le va da lor šcoalele de'mpreunœ cu fundœc̄unea. Dar' vœd̄îndu-se înšelaț̄ï, aŭ întœrîtat cuntra episcopuluï pre provinț̄iœliștii c̄elloralalte nœc̄unï, temîndu-se, ca nu cum-va Rumînii, c̄e-s maï ág̃erï la minte, sœ deviïœ šî învœț̄aț̄ï šî eruditï, ši apoï sœ nu maï súferïœ, sœ fiœ trœtaț̄ï ši apœsaț̄ï ca vitele, cœc̄ï le plœc̄eá provinț̄iœlištilor, sœ ț̄inœ pe Rumînï în prostíe, ca sœ-ï poatœ stoarc̄e maï tare, ši asémenne bœrbarilor sœ-ï trœted̄e ca vitele, ši earœ-šï pe'ntru ac̄eea, cœ epíscopul lucrá šî pe'ntru oare-šï care ušurare a poporuluï sœŭ, ádecœ, ca ț̄œranniï (ț̄obag̃iï) sœ fiœ mœcar în parte liberaț̄ï de lucrœrile c̄elle preste mœsurœ, c̄e eraŭ nevoiț̄ï sœ le facœ domnilor de pœmînt, cœc̄ï eï lucraŭ patru ḑille în sœptœmînœ domnuluï de

pœmînt cu mîncarea ši cu uneltele salle próprïe; ba cïar šî pe tîmpul sec̄erišuluï, cœratuluï ši sœmœnatuluï încœ maï lucraŭ cu boiï cîte doŭe ši treï sœptœmînï necurmat, ši nu eraŭ lœsaț̄ï de la lucru, pînœ c̄e domnul nu šï-a isprœvit lucrul sœŭ, ši tocmaï dupœ ac̄eea sec̄erá ț̄œrannul, cînd maï cœ nu maï rœmîneá nec̄ï un grœunte, ši încœ šî de'n ac̄eea, c̄e maï rœmîneá, cœdeaŭ grœunț̄ele prin scuturare la sec̄erišŭ pe'ntru copc̄unea c̄ea întrecutœ. S̄ï-apoï numaï atunc̄ea puteá ț̄œrannul sœ sámenne, cînd seaŭ trec̄eá tîmpul, seaŭ cînd sœmœnná în dešert pe'ntru uscœc̄unea pœmîntuluï. Afarœ de ac̄estea maï trebuïá sœ dea domnuluï de pœmînt d̄ec̄ime nu numaï de'n toate fruptele, c̄i šî de'n oï; ši earœ-šï la annul noŭ gœinï, ovœs ši alte dárurï, precînd femeile supušilor trebuïaŭ earna, afarœ de lúcrurile ordenarïe, sœ toarcœ ši sœ ț̄easœ doamneï de pœmînt. A maï lucrat epíscopul, ca, în înț̄elesul diploameï împœratuluï Leopold, fœrœ nec̄ï ŭœ diferinț̄œ de nœc̄unœletate, šœ se nœinted̄e šî de'n nœc̄unea rumînœ la deregœtorïï maï de jos ši la alte demnetœț̄ï, c̄e se vor aflá demne de dînsa; tot ašá, ca clerul sœ aïbœ subsistinț̄a cuvenitœ, ši ca Rumînii sœ nu fiœ nevoiț̄ï sœ dea pœtrarea predicœtorilor acatólic̄ï, c̄i preuț̄ilor sœï.

Cu cît creš̄eá pe'ntru asémennï lúcrurï amoarea poporuluï cœtrœ epíscopul sœŭ, cu atîta se mœriá ura c̄elloralalte nœc̄unï spre dînsul, ašá, cît ŭœdinioarœ suspinînd ši g̃emînd în dieta Ardealuluï de'n Sîbiïŭ, ši întrebat fiind: *de c̄e suspinœ*, rœspunse: *„suspin pe'ntru dreptate, carea în dietœ nec̄ï ŭœ datœ nu-šï aflœ nec̄ï loc, nec̄ï vot, cînd este vorba de Rumînï, pe'ntru cœ nímene nu rœdicœ mœcar un cuvîntell pe'ntru ušurarea c̄ea dreaptœ a Rumînilor, c̄i cu toț̄ii rœcnesc pe'ntru asuprirea lor.“* Atunc̄ï oare-šï carï, mœgnaț̄ï d̄íserœ în gura mare spre probad̄œ: *„eatœ un Oprea Rumîn pecurarïŭ ne va învœț̄á pre noï dreptatea!“* ši prind̄înd pre epíscop, erá sœ-l arunc̄e de'n rîndul maï sus pe fereastrœ afarœ, de na'r fi împiedecat niscarï maï prudinț̄ï ac̄eastœ fœrœdeleg̃e.

De aic̄ï înnœinte lucraŭ ne'nc̄etat neamic̄iï luï prin teologul ț̄esuit, *Ț̄osif Balog*, carele erá pe lîngœ episcop, ši carele

vení ŭœ datœ cu putere cīvilœ, sœ esecutēde pre epíscop, sub steámœt, *cœ nu i-ar ţiné bine caii,* întrebuinţîndu-l ca înstrumînt, cum sœ nœcœjascœ pre epíscop, cum sœ-l poatœ acusá, şi pe urmœ rœsturná. Decī începurœ de'n noŭ, sœ acuse pre epíscop la împœrœteasa Mœríea Terésiea, cē se încoronase ca regína Ungárieī, cœcī maī înnœinte nu isbutirœ nemicœ la împœratul Cœrol, dar' acuma dupœ moartea ducéluī de rœsboīŭ, Eugéniŭ, carele erá pœtronul epíscopuluī, apucáserœ earœ-şī ocœjunea, de a lucrá cuntra epíscopuluī sub feliurite pretésturī, ca sœ-l depœrtede de'n locul şi demnœtatea episcopeascœ, cē s'a şí fœcut. Şi aşá darœ, la acusarea provinţiœliştilor, a porunīt împœrœteasa, sœ viīœ epíscopul la Vieanna, unde fu esœminat tîmp îndelungat şi cu prepus, cœcī esœminœtorīī eraŭ de'n partea acusœtorilor, şi de acēea alta scrieaŭ, decum rœspundeá epíscopul; însœ obsœrbînd acēasta epíscopul, a dis scriitorīuluī: *„nu acēstea, necī aşá am rœspuns eŭ, cum scrīi domníea ta“;* dar' scriitorīul ī-a rœspuns; *„Domníea ta nu eşcī cīœmat, sœ mœ înveţī, cē sœ scriŭ, cī sœ scriŭ, şi sœ rœspundī întrebœrile.“* Atunčea īī dise epíscopul: *„Dacœ-ī aşá, apoī necī eŭ nu te cunosc pre domníea ta ca esœminœtorīul mieŭ cell drept şi compeţitorīŭ, şi de acēea nu mœ voīŭ înfœţişá mai mult;“* dar' cellalalt īī rœspunse: *„de nu veī vení de voe, veī fi adus cu ostaşiī“* *)

Între acēstea duşmannīī luī aŭ îndemnat pe oare-şī care bœrbat biseričesc, carele sœ cērcetede mai adese pe epíscop şi sœ-l înfricoşede, spunîndu-ī, cœ va fi rœŭ de dînsul, şi cœ acēasta a audīt'o dela persoane demne de credinīœ, şi de acēea īī svœtueşce, ca sœ-şī īae mai decurînd pe samœ şi sœ se cam mai ducœ fœrœ de îndoealœ. Audīnd acēasta epíscopul, a cērut prin ŭœ doamnœ de curte audīnīœ, ca sœ-şī poatœ descoperí nevinovœţíea, dar' împœrœteasa ī-a rœspuns, cœ nu va lœsá pre epíscop sœ viīœ, pœnœ nu se va spœlá pe callea dreptœţiī de împutœrile, cē i se fac, şi de acēea a peţit earœ-şī

*) Cœ a fost acēasta aşá, se vede mai bine de'n plînsoarea, ce a dat'o acest epíscop pontificēluī.

epíscopul, ca Maestatea Sa sœ binevoeascœ a-l învredniči mœcar de concéderea, de a puteá cērcetá *Cilíile mœrienne;* acēasta a cîştigat. Decī s'a dus la Cilíile mœrienne, şi fœcînd de aicē altœ arœtare la curte, s'a dus la Ruma, de unde a scris îndœrœpt, cœ, dacœ are cine-va cē-va asupra luī, sœ-l pîrascœ înnœintea pontificēluī romann, cœcī acolo este forul cumpeţitorīŭ all epíscopilor.

Dupœ cē s'a dus ell la Ruma, duşmannīī luī l'aŭ înnegrit şí mai tare înnœintea împœrœteseī, arœtînd acēastœ cœllœtoríe ca sœmn şi prubœ vederatœ de om vinovat şi rœŭ. Luîndu-ī împœrœteasa în nume de rœŭ cœllœtoríea luī şi tînîndu-l de vinovat, a întetit pre pontificēle, sœ purcēadœ la depusœcēunea luī. Urmœrind pontificēle tot şirul lucruluī, a rœspuns împœrœteseī: *„cœ ell nu aflœ la epíscop necī ŭœ cáusœ, de a-l depune, prin urmare necī nu poate cundemná pre nevinovatul Inocénţiŭ.“* Însœ ţesuíţiī tot n'aŭ încētat de a-l acusá pe nedreptate, de care lucru se întœrîtœ epíscopul şi escumunicœ pre Ţosif Balog, pre teologul de lîngœ sîne, ca pre urditorīul pričinilor, şi duşmann jurat all epíscopuluī, domnuluī sœŭ, şi ca pre capul pœrtideī, şi trœmise luī Petru Aron, vicarīuluī sœŭ, escumunicœcēunea, în puterea cœrīa îl dœdeá sœtanneī şi îngerilor luī, precum Pául pre Corint, şi-l decīœrœ escumunicat de vecī şi nerœcīœmávœr, amerinţîndu-ī, cu asémenne escumunicœcēune, de nu o va promulgá, şi de nu va facē, ca sœ viīœ la şcīrea întreguluī cler şi a poporuluī. Aron însœ n'a voit de loc sœ promulge escumunicœcēunea ţesuituluī, či o trœmise la curtea regeascœ şi la cúriea romannœ, întrebînd, cē sœ i se facœ. Întelegînd epíscopul Micul lucrul acēsta, a trœmis escumunicœcēune luī Petru Aron, porunčind luī Niculaīŭ arcīdiaconuluī Bœlomireannul, ca sœ o promulge în congregœcēunea (adunarea) generalœ a întreguluī cler, decīœrîndu-l pre Petru Aron escumunicat de'ntre toţī, şi adáuse tot ŭœ datœ, ca sœ dea şí luī Petru Aron de şcīre. Toate, cîte s'aŭ porunīt, le-a şí împlinit arcīdiaconul Bœlomireannul. Da'r curtea regeascœ şi cúriea ponteficalœ s'aŭ otœrit foarte mult pe'ntru acēste escumunicœcēunī, şi Papa a trœmis pe un Núnţiŭ

la episcop, carele sœ-ĭ decĭare: *ca sœ nu escuminiče maĭ departe, cœčĭ altmintrea íl va depœrtá de'n Ruma šĭ va deslegá íncœ pe língœ ačeasta pre escuminecaĭĭ.* Se dĭče, cœ episcopul ar fi deslegat pre Petru Aron, šĭ în privinţa ĭesuitului dete atare rœspuns: *sœ-l desleğe Sínţietatea sa, cœčĭ are putere; eŭ ínsœ nu-l pot deslegá, pentru cœ l'am escuminicat nereciœmávœr.*

Între ačestea grijí curtea reğeascœ prin gubernul Ardealuluĭ, ca sœ se facœ čerčetare în cler, cœ čine aŭ fost, šĭ cu autoritatea cœruĭa s'a ţinut congregœčunea cleruluĭ, šĭ čine aŭ promulgat escumunicœčunea luĭ Petru Aron šĭ a ĭesuituluĭ? šĭ s'aŭ descoperit Niculaĭŭ arčidiaconul Bœlomireann, carele a prešedut la sinod šĭ Drágošŭ, arčidiaconul Turdeann, carele, în numele epíscopuluĭ šĭ all Sinoduluĭ, fœcú luĭ Petru Aron cunoscutœ escumunicœčunea. Deči darœ porunčí, ca gubernul sœ încidœ pre numiţiĭ arčidiaconĭ la Blajŭ; însœ Bœlomireannul, temîndu-se de čelle viitoarĭe, fugí în Ţara-Rumîneascœ, darœ Drágošŭ šĭ čeĭalaltĭ, carĭ aŭ fost la sinod, aruncînd toatœ vina asupra Bœlomireannuluĭ, care fugise, furœ liberaţĭ.

Înţelegînd curtea reğeascœ turburœrile de'ntre cler šĭ Petru Aron, porunčí epíscopuluĭ de'n Muncačŭ, Mœnuil Olsavsci, sœ meargœ în Ardeal, šĭ sœ se nevoeascœ a linišči ínimele, a împœcá pe cler cu Petru Aron, restœtorničind cunţeléğerea šĭ cumunicœčunea între dînšiĭ. Epíscopul Muncačuluĭ cipsuí mult, cum sœ readucœ pačea, šĭ deciœré pe urmœ pre Petru Aron deslegat de orĭ če escumunicœčune, atît în numele, cu autoritatea šĭ voinţa Papeĭ, cît šĭ a epíscopuluĭ, Micul, dicînd, ca sœ nu se fereascœ maĭ mult de cumunicœčune cu dînsul (pe'ntru cœ un ann de dille tot clerul šĭ poporul, afarœ de šerbitoriĭ luĭ šĭ de ĭeromonacul Atanas Rédnic, mœrturisitoriul luĭ, s'aŭ fost reţinut de orĭ če cumunicœčune cu Petru Aron šĭ neči la bisériœ nu merğeaŭ împreunœ cu dînsul). Cu toate ačestea nœčunea rumînœ n'a maĭ avut neči ŭœ încrédere în Petru Aron, neči mare stimœ n'a avut Petru Aron la nœčunea rumînœ, cît a trœit ell; cœčĭ clerul šĭ poporul nutriá atîta dor šĭ amoare cœtrœ epíscopul sœŭ, încît rœmáserœ ší dupœ ačeea stœtórniči în socotinţa lor, cœ Petru Aron fusese cáusa, cœ epíscopul Micul nu se maĭ putú întoarče îndœrœpt, fiind cœ presupuneaŭ, cœ ell a cunspirat cu dušmanniĭ cuntra epíscopuluĭ sœŭ, în sperînţœ de a cîščigá demnœtatea episcopalœ.

Petrecîndu-se ačestea în Trœnsîlvánniea, fiscul a cuprins toate veníturile episcopatuluĭ, šĭ toate, cîte eraŭ pe sama epíscopuluĭ, s'aŭ ší cunfiscat. Cœtedráticul, če običnuiá clerul, sœ-l dee epíscopuluĭ, îl primiá Petru Aron, întrebuinţîndu-l pe'ntru sîne; dar' epíscopuluĭ Micul nu i se da neči un ajutoriŭ, neči de'n Ardeal, neči de pe aĭurea; deči epíscopul Micul fu nevoit, sœ meargœ la Papa Benedict XIV, šĭ spunîndu-ĭ starea ticœlošíei salle, îl rugœ, sœ-l ajúture, cu če sœ poatœ trœí; šĭ Papa ĭ-a rœspuns: *„eŭ nu cuteđŭ, sœ te ajútur de'n cáusa curĭiĭ Viennenne, neči nu pot depune pre un nevinovat; trœešče darœ, cum veĭ puté; ear' de veĭ voí sœ te lépeđĭ de episcopat, voiŭ cœutá, ca sœ poţi avé vr'un ajutoriŭ, šĭ de altmíntrea, pînœ če nu te veĭ lepœdá síngur de voe, alt episcop all Fœgœrašiuluĭ nu va puté sœ fiœ.*

Pe ačell tîmp erá epíscopul redus la ásfelĭŭ de stare ticœloasœ, încît dete pe banni doŭe lánţurĭ de grumadŭ cu cruči, de'ntre carile unul îl depuse pe'ntru doĭ-sprœ-đeče gálbenni la *Muntele pietœţii*, šĭ nešciind dátina šĭ običeĭul muntilor de pietate, carii despoĭaŭ pre multĭ, se duse maĭ tîrđior, dupœ če trecuse terminul, acolo, sœ întoarcœ bannii, šĭ sœ-šĭ ĭae cručea; dar' de la Muntele pietœţii i se rœšpunse: cœ ar fi trecut terminul, prin urmare nu maĭ poate luá îndœrœpt; šĭ aša neči cu šese-đeči de gálbenni nu šĭ-a putut cœpœtá epíscopul cručea cu lanţul; *) pre čeealaltœ cruče cu lanţŭ a depus'o la un Armeann, cu numele Copoţŭ, care se aflá în Ruma, pe'ntru patru đeči de gálbenni, carea pînœ în điŭa de astœ-đĭ a rœmas la fœmíliea luĭ în dugianna Copoţiannœ de'n Alba-Juliea; šĭ pînœ la atîta devenise epíscopul, încît ţineá pe toatœ điŭa cîte ŭœ liturğíe pe'ntru patru grošiţe. Vœđîndu-se acuma redus la čelle de pe urmœ, în cît îĭ erá cu neputinţœ, sœ maĭ

*) Eŭ cred ačeasta, cœčĭ de'n ĭad nu maĭ ese nime.

trœeascœ, îșĭ propuse, sœ se lépede de episcopat, sub acĕastœ condiĉune însœ, ca sœ i se dee dela curtea Vienneannœ ŭœ îngrijire de subsistinţœ, și sœ-ĭ plœteascœ pe ann cîte ŭœ mie doŭe sute de florinĭ de'n veníturile episcopale; și ašá a lepœdat Micul la 1751 episcopatul în mînele Papeĭ.

Acĕesta a cîștigat dela împœratul Cœrol fundœĉunea mînœstiriĭ Blœjenne, mînœstirea însa-șĭ, și d̄idirea curțiĭ episcopale de'mpreunœ cu cœstellul și dominĭul blœjann; și cînd fu cĭœmat, sœ puĭœ peatra fundœmîntalœ la d̄idirea mînœstiriĭ, nu se înveĭ cu d̄idariĭ, cĭar se șĭ cĕrtŏ pe'ntru acĕea, cœ d̄idariĭ nu se purtarœ ašá, dupœ cum le erá porunĉit de împœratul, ĉi îngrijĭaŭ d̄idirea cu mœterialul ĉell maĭ rœŭ și nu dupœ forma prescrisœ.

A murit Ioan Inoĉénţiŭ Micul, bœron de Sad, episcopul Fœgœrœșann de'n princĭipatul Ardealuluĭ și all pœrților lipite de dînsul, pœrîntele ĉell maĭ bun, cunsiliarĭul Mœestœtĭi Salle ĉesarĭe-reg̃esĉĭ apostóliĉe, cœlœrașŭ all órdinuluĭ militarĭŭ all St. Constœntin ĉelluĭ Mare și prefept all acĕestuĭ órdin sînt în Dáĉiea, în 22 S̄eptembre 1768, și s'a îmmormîntat la Ruma în bisérica ruteannœ a St. Sérg̃iŭ, în carea a fundat șese-sprœd̄eĉe liturg̃íĭ, carile sœ se ţîĭœ în fiœ care ann în d̄iŭa mortiĭ salle pe'ntru sîne și consîng̃enniĭ sœĭ. Tocma atunĉea în pœlatul episcopal de'n Blajŭ ĭ-a cœd̄ut icoana luĭ, ĉe erá în odaea, în carea ședeaŭ epíscopiĭ, lîngœ ușœ pe partea stîngœ, de pe pœrete jos, ašá încît a rœmas lîngœ ușœ drept cu faţa în sus ca cum ar stá un mort spre îmmormîntare, acĕastœ întîmplare șĭ-o însœmnarœ Blœjennĭi, și cînd primirœ maĭ dupœ acĕea vestea despre moartea luĭ, cunoscurœ, cœ cĭar în acĕá d̄i și oarœ a murit epíscopul Micul la Ruma.

Toate cîte le-a fœcut acĕest epíscop, le-a fœcut spre binele și spre onoarea nœĉuniĭ rumîne, și de-ar voí ĉine-va sœ le descrîœ, ar faĉe tómurĭ întreg̃ĭ și foarte marĭ, însœ noĭ pe'ntru îngustime nu le putem aduĉe înnœinte, ĉi îndreptœm pre doritorĭ la protocoalele rœmase dela dînsul. Ell este acĕella, carele întîĭŭ a începeut sœ rœd̄iĉe locuitorĭĭ și orœșellul Blajuluĭ; ell a rœpœrat bisérica de curte, ĭ-a îngrijit boltitura

și ŭœ parte a edifĭĉĭuluĭ de-a lœturea a rœdicat'o de'n fundœmînt pe'ntru liturg̃íĭ, a depins sîntuarĭul, a provœd̄ut bisérica cu vestminte, cu potire și alte lúcrurĭ trebuinĉoase. În locul sœŭ nœtal, în Sad, a d̄idit ŭœ bisérieœ de peatrœ și multe altele, toate pe spesele salle; cœtrœ sœraĉĭ erá dárnic, blînd cu toţiĭ, foarte iubitorĭŭ de bisérieœ și foarte mult a îngrijit de binele comun all întreg̃eĭ nœĉuniĭ rumîne și de disĉiplina biseriĉeascœ; a ertat tuturor persecutorilor sœĭ și în toate d̄illele se rugá pe'ntru dînșiĭ la Dumned̄eŭ, și d̄icîndu-ĭ ŭœ datœ nepotu-sœŭ, care erá cu dînsul: „cœ acĕeștĭa și acĕeía ţĭ-aŭ fœcut mult rœŭ“, l'a apucat epíscopul, și ĭ-a d̄is: „taĉĭ! cœĉĭ tu nu șĉĭĭ, cœ acĕeștĭa mi-s amiĉĭĭ mieĭ, carĭĭ mĭ-aŭ cœșunat mult bine.“ Trecînd cît-va timp dupœ lepœdarea sa de episcopat, a scris cœtrœ clerul trœnsîlvann, svœtuindu-l, ca sœ rœmînœ tare pe lîngœ credinţa sa, și între altele d̄ise de șine: „Doamne! bine-ĭ de mine, cœ mœ umilirœșĭ, ca sœ învœţŭ judecœtile dreptœţĭĭ talle!“

VI.

Gorg̃ŭ Șincaĭ (1753—1814).

(Gorg̃ŭ Șincaĭ nóbil de Șinca, nepotul luĭ Andreĭŭ, și fĭĭul luĭ Ioan Șincaĭ, s'a nœscut la 28 Februarĭŭ, 1753, în satul Sœmșud de'n ţinutul Murœșuluĭ în Ardeal. Cursul studielor g̃imnœsiale și-l'a fœcut în g̃imnasĭul Ĭesuiţilor de'n Clușŭ, ear' annul de pe urmœ g̃imnœsial în g̃imnasiul Piœrișţilor de'n Bistrĭţœ, la unnul 1772. Dupœ mîntuiĉunea cursuluĭ g̃imnœsial, fu denumit Prefesorĭŭ de poéticœ și de retóricœ în Blașŭ în annul 1773. Eaŕ în annul urmœtorĭŭ 1774, fu trimes de cœtrœ Epíscopul Gregorĭŭ Máĭor la Roma, unde petrecú ĉinĉĭ annĭ de d̄ille în colegĭul *de propaganda fide*, cîșĉigœ láureea de doptor de filosofíe și de teolog̃íe, fiind în decursul petréĉerii salle acollo șĭ secretarĭŭ și

bibliotecariŭ all colegiuluĭ. La annul 1779 se întoarse Sîncaĭ la Vieanna, și de'n porunca împœrœteseĭ Marieĭ Terésieĭ rœmase acolo un ann de dille, unde între alte persoane însemnate fœcú cunoșcințe și cu vestitul cunsiliariŭ rumîn, Stefann Costa, și cu prea învețatul comite Andreiŭ Hadic, prešedintele cîncellœríeĭ de rœsboiŭ. Venind apoĭ în Ardeal cu titulœ de Canonic fu denumit direptoriŭ scoaleĭ nœčunale de'n Blašŭ, ear' dupœ ačeea direptoriŭ all tuturor scoalelor rumînešči de'n tot Ardealul. Apœrœtoriul luĭ Šincaĭ, Episcopul Gregoriŭ Maĭor, rœpœusœ la annul 1784, și în locul ačestuĭa se alese Episcop, Ioan Bob. Šincaĭ avú nenoročirea a se dušmœnní cu noul Episcop, de unde urmarœ apoĭ multe neplœčerĭ pe'ntru dînsul, ba čiar și prigoninte aspre. Šincaĭ vœdú cu ociĭ mišcœrile Rumînilor sub Hora (1784) pe'ntru legea agrárie; ell se pœtrunsese de rœformele și ašedœmintele čelle liberale și omenoase alle împœratuluĭ Iosif II, și urmœrí cu luare aminte pretáčerile čelle marĭ de'n Europa apuseannœ. Ell fu unul dentr'ačeĭa, cariĭ cunlucrarœ la petičunea Rumînilor ardelennĭ îndreptatœ cœtrœ Împœratul și cœtrœ dieta țerii pe'ntru egœletatea drépturilor la annul 1791. Ne'mpœcatul dušmann all Rumînilor, Carol Eder, direptoriul scoalelor cœtólice, scrise dušmœnneasca criticœ asupra puntelor ačesteĭ petičunĭ. Šincaĭ îĭ rœspunse în cuvinte enérgice: de ačí nœinte urmé dušmœnnie între ačeștĭ doĭ literațĭ pînœ cînd trœirœ eĭ. La annul 1794 fu pîrît Šincaĭ de cœtrœ numœrošiĭ sœĭ dušmannĭ, cœ ar fi tulburœtoriŭ de popor, și pus la încisoare în Aĭud, unde šedú un ann de dille; în urmœ, dupœ ce dušmanniĭ luĭ îšĭ sœturase pofta de rœsbunare asuprœ-šĭ, i se rœcunoscú nevinovœția, și se liberé de'n încisoare. Dar' méritul luĭ čell mare, și vada, če o aveá, nu pœtimí nemicœ pre'n ačeasta. Comitele Vašŭ îl luć în casa sa ca educœtoriŭ all copiilor sœĭ. În annul 1803 se duse Šincaĭ la Buda în Ungáriea, și la 1804 primí postul de Revedœtoriŭ și curegœtoriŭ all cœrților rumînešči, unde fœcú cunoščințe cu čeĭ maĭ rœnumiții literațĭ aĭ Ungárieĭ, cu Cœtona, Cornides și Covačičĭ.

Tœlîntosul Šincaĭ čišcigase de'n anniĭ tinereților salle un gust deosebit și ŭœ aplecare fierbinte pe'ntru literœturœ, și, în deosebí, pe'ntru istórie. Ell fiind încœ la Ruma, se folosí de bogatele biblioteči de acolo, și adunć mœterial pe'ntru istóriea Rumînilor. Întorcîndu-se la Vieanna, se puse îndatœ în referințe cu literațiĭ de acolo și prourmé maĭ departe čerčetœrile salle istórice. Acolo publicé împreunœ cu prea învețatul Sœmuil Micul (Clain) întîia grœmátecœ a limbeĭ rumîne scrisœ de eĭ în limba lœtinœ, la annul 1780. Šincaĭ voĭ sœ adaugœ la grœmátecœ și un dialog (cuvorbințe) despre orígînea Rumînilor, însœ čensura de atunčĭ nu-ĭ încuviințé, precum spune însu-šĭ ell ačeasta în crónicœ-šĭ (la annul 824, tom. I. fața 152). În Ardeal čerčetć ell toate bibliotečile, și toate arčivele fœmiliilor private, și scoase de'n ačellea ŭœ multime de documinte, adunć cœrți și mînœscrise, ajutîndu-se la ačeasta cu prelucrœrile prea învœțatuluĭ Sœmuil Micul, carele, într'ŭœ scrisoare dela annul 1802, dice cœtrœ istóricul germîn Engel: *„Abiá poate sœ fiœ vreun scriitoriŭ, care a trœit pînœ la annul 1714, și a scris čeva despre Rumînĭ, de'n care sœ nu fiŭ fœcut culégerĭ orí estrase istórice.“* Dupœ če se ašedé la Buda, unde i se dešcise un cîmp maĭ larg pe'ntru lucrœtivœtatea sa, îšĭ prourmé glorioasa și mœreața întreprindere, si culese maĭ bine de treĭ-dečĭ de tomĭ de mœterial pe'ntru istóriea Rumînilor; în 25 februariŭ 1804, scrise cœtrœ Engel: *„Mĭ-am propus sœ scriŭ Annalele nœčunĭi rumîne de'n toate țærile, pre'n urmare și alle Cuțo-vlahilor seaŭ Țințarilor* (ádecœ a Rumînilor Mœcedonennĭ, seaŭ a čellor de'n dreapta Dúnœriĭ), *čeea če am și fœcut, începînd de la Trœeann, seaŭ, maĭ bine dicînd, dela čell întîiŭ rœsboiŭ all luĭ Dečebal în cuntra Romannilor, pînœ la annul 1660. Prourmedŭ astœ lucrare de'n dĭ în dĭ, o îmbogœtesc și o netedesc și nu cúget a o tipœrí maĭ înœinte de če voiŭ aduná și voiŭ strînge tot, če voiŭ puté, spre cumplinicunea și prourmœčunea annilor.“* Prea învœțatul Sœmuil Micul murí la Buda în 13. Maiŭ 1806, în bratele luĭ Šincaĭ. În 25. Optomvre all ačelluĭa-šĭ ann se denumí Episcop rumîn la Oradea-mare, Sœmuil Vulcann, blœšannul, amicul, și acum pœtronul luĭ Šincaĭ. La annul 1807 tipœrí Šincaĭ la Buda un cœlindariŭ, adœugînd la dînsul și începutul istórieĭ Rumînilor, spre a da públiculuĭ cetitoriŭ ŭœ mustrœ despre astœ întreprindere mœreațœ și folositoarie Rumînilor. La annul 1808 fu încurœgat sœ-šĭ tipœrœascœ Crónica Rumînilor; dar' împregurœrile nu-ĭ furœ fœvoritive: čeea maĭ însemnatœ piédecœ se vede a fi fost čensura.

Šincaĭ se rœtrase apoĭ dela Buda la satul Sinea în comitatul Aba-uĭvar de'n Ungáriea, la învœțœčeĭ sœĭ, comițiĭ Vašŭ, unde prourmé ašedœčunea Crónicei maĭ departe. La annul 1811 merse la pœtronul sœŭ, la Sœmuil Vulcann, Episcopul dela Oradea-mare, și petrecú acolo un ann de dille, lucrînd necurmat la ašedœčunea Crónicei. La annul 1812 merse la Ardeal cu scop de a-šĭ tipœrí istóriea; însœ čensura nu-ĭ încuviințé: čensoriul Ungur šĭ-a dat rœportul în cuvintele: *„cartea e vrédnicœ de foc, ear' autoriul eĭ de furčĭ!“* Episcopul, Ioan Bob, de šĭ vedeá pre Šincaĭ čell plin de mérite, ajŭns la čea maĭ mare lipsœ, în čît îšĭ purtá pe spate în desagĭ óperele salle čelle pretioase, tesáurele nœčunĭi rumînœ; tótušĭ nu se împœcé cu dînsul. Šincai plecé pe jos de'n Blašŭ, plin de mœhnire. Bœtrînul protopop de'n Bistrița, Ioan Maĭor, spune, cœ l'a vœdut ŭœ datœ pela annul 1814 în luna luĭ Maiŭ venind cu protopopul dela Ocna-Dešuluĭ, Iosif Šandor. Putin dupœ ačeea rœpœusć nemuritoriul Šincai, fœrœ sœ se šćiœ unde, și în če dĭ.

Šincai a cumpus Crónica Rumînilor dela annul 86—1739 de'n totĭ autoriĭ, čîtĭ aŭ scris pînœ atunčĭ če-va despre Rumînĭ. Astœ carte

este cea mai prețioasce comoarce sufleteascœ a nœcuniĭ Rumîne, carea n'ar trebui sœ lipseascœ de pe masa necĭ unuĭ Rumîn, cœcĭ ea ne aratœ cu adeverințe nerœsturnávere și cu mœrturiile scriptorilor strœinĭ, cœ Rumînii aŭ vieŧuit într'aceste țœrĭ dela annul 106 dupœ Crest și pînœ la timpul luĭ ne'ntrerupt, și pre'n urmare, cœ eĭ sînt locuitorĭi cei mai veci de'n provințele, în carile se aflœ astœ-dĭ. Astœ crónicœ e tipœritœ la Ĭași în annul 1853, în treĭ tomĭ. A fost mai adunat Șincai și mai mulți tomĭ de documinte istóriœ; însœ acellea s'aŭ pierdut.

Șincaĭ a fost însufleŧit de celle mai viĭ simțeminte nœcunale în toate lucrœrile salle: ar fi dorit sœ-șĭ vedœ nœcunea cît mai în grabœ îndestratœ cu toate șciințele și cu toatœ cultura și aședatœ în toate drépturile, ce i se cuvin. De la acest del neadormit all luĭ aŭ provenit prigonicunile, cœrora a fost espus în tot decursul vieŧeĭ salle.

„Dea cerĭul, ca spiretul luĭ cell nalt, delul luĭ cell fierbinte și neadormit pe'ntru luminœcunea nœcuniĭ, și pe'ntru înflorinŧa fericirii eĭ, sœ viedĕ în veac în toțĭ Ruminiĭ, urmașiĭ luĭ!“)

§. 7.

Domninŧa veciœ bulgarœ. Întemeĭœcunea Domninŧeĭ bulgare-rumîne în dreapta Dúnœriĭ de jos.

(Cuntras de'n crónicœ dela annul 663—1017.)

Volgariĭ seaŭ *Bulgariĭ*, numiŧĭ așá poate dela rîul *Volga*, lîngœ carele aŭ avut Domninŧœ însemnatœ și îndelungatœ pînœ cœtrœ annul 663. Unul de'n Domnitoriĭ lor, anume *Cruvat*, carele a domnit pela jumœtatea veaculuĭ all VII, a avut cinci feœori, carii se ciemaŭ:

1. *Butaĭa.*
2. *Cuntœrag.*
3. *Aspœruc.*
4. *Reann.*
5. *Aldec.*

Cruvat aflîndu-se cœtrœ annul 663 aproape de moarte, ciemœ la sine pre toțĭ cinci fecœriĭ sœĭ, și le lœsœ cu limbœ de moarte: *„ca sœ nu se despartœ unul de altul, necĭ sœ se de-*

parte de'n ŧara domninŧeĭ pœrintescĭ; ci sœ ŧiĭœ unul cu altul, cœcĭ numaĭ așá vor fi destull de tarĭ ca sœ se poatœ apœrá cuntra tuturor dușmannilor nœvœlitorĭ, și sœ nu șerbeascœ nimœruĭa.“ Însœ eĭ nu ascultarœ de acest svat pœrintesc, ci îndatœ dupœ moartea tœtîne-sœŭ se despœrtirœ, luîndu-șĭ fiœ-care cîte ŭœ parte de popor, cît i se veniá, și, afarœ de Butaĭa, se duse care în cœtró cu poporul sœŭ, cutrierînd Europa, dupœ dátina de atuncĭ a migrœcuniĭ popoarœlor, și ádecœ:

Butaĭa rœmase în Bulgáriea dela Volga, în ŧara și domninŧa tœtîne-sœŭ.

Cuntœrag trecú rîul Tœnœiduluĭ (Donuluĭ), și se aședœ în preajmœ cu frate-sœŭ Butaĭa.

Aspœruc merse mai departe, și se aședœ între Nistru, Cœrpaŧĭ, Dúnœre și între Marea Neagrœ, fœcîndu-șĭ ŭœ cetate de pœmînt, carea a numit'o *Honglon.*

Reann trecú în Pœnnóniea (Ungáriea) lîngœ Dúnœre, și la annul 666 se supuse cu toŧĭ aĭ sœĭ Hannuluĭ Avarilor, cariĭ domniaŭ pe atuncĭ acolo.

Aldec merșe cu aĭ sœĭ în Itáliea, și tot în annul 666 întró în șerbiŧiŭ la Grimoald, regele Longobardilor, primind de la acesta pe'ntru șerbiŧiŭ Beneventul spre locuințœ.

Dupœ ce s'aŭ împrœșciat acești cinci fraŧĭ în toate láturile, și așá s'aŭ împuținat și s'aŭ slœbit, s'aŭ ridicat *Cœdariĭ* de'n cea mai de'n lontru parte a Brœsílieĭ de'n Sœrmátiea cea de'ntîĭœ, si aŭ cuprins toate țœrile pînœ la Marea Neagrœ. Eĭ supúserœ atuncĭ și pe Butaĭa, cell mai mare fecor all luĭ Cruvat, și îĭ împúserœ tribut, carele l'a plœtit foarte îndelung.

Sœ lœsœm de acum pre ceŧalaltĭ patru fraŧĭ bulgarĭ, și întîmplœrile lor, și sœ ne întoarcem la Aspœruc, carele este întemeĭœtoriul Domninŧeĭ bulgare-rumîne de'n dreapta Dúnœriĭ de jos.

Aspœruc fœceá de'n ținutul cetœțiĭ salle Honglon a dese orĭ încurse în provințele vecine, cu scop de a prœdá. Cœtrœ annul 678 trecú Dúnœrea în provințele împœrœțieĭ rœsœritenne, în carile locuiaŭ Rumînĭ si șepte seminŧiĭ slœvenne, și în-

čepú a prædá ši a jœfuí tot, če-í eší încinte. Împœratul de atunčí all Tœrigraduluĭ, Constantin IV, Pogonatul, fœcú pače cu Sœrœčînií, cu carií aveá rœsboĭŭ, ši merse cu oaste pregœtitœ bine asupra Bulgarilor prædœtorĭ. Bulgariĭ se spœriarœ audind de oastea čea mare a Împœratuluĭ venítœ ašá ĭute asupra lor, ši se rœtráserœ cu čea maĭ mare grabœ înapoĭ preste Dúnœre, ši se încíserœ în četatea Honglon; dar' Împeratul îĭ goní pînœ la Honglon, ši, vœdînd cœ nu staŭ la bœtœlíe, porunčí sœ încúngure četatea, ši deacœ Bulgariĭ n'ar îndrœsní sœ easœ la luptœ, sœ-í îĭíœ înciší pînœ če îĭ va síli foamea sœ še supuïœ. Însœ Împœratul, fiind bólnav de picoare, se duse înapoĭ la bœĭ, ear' purtarea rœsboĭuluĭ o încredintée comîndînteluĭ oštilor. Dar' dupœ purčesul Împœratuluĭ de acolo, se lœtí de ŭœdatœ ca fúlgerul vestea între ostašĭ, cœ Împeratul ar fi fugit, ši cœ eĭ pre'n urmare s'ar aflá în periciŭ (priméjdie) mare: de acœea începurœ cu toĭí a fugí, lœsîndu-šĭ ciar ší sárcinile (bœgagul) acolo, de ší nu eraŭ alungatĭ de nime. Bulgariĭ, vœdînd astœ fugœ, se luarœ dupœ dînšiĭ, tœĭarœ pre multĭ în fugœ, trecurœ Dúnœrea, îĭ alungarœ pînœ peste muntele Emuluĭ, ši prínserœ multĭ de'ntre dînšiĭ viĭ, pre cariĭ îĭ fœcurœ apoĭ sclavĭ; apoĭ vedînd locul de'ntre Dúnœre ši Em frumos ši ušor de apœrat, fiind scutít do ŭœ parte pre'n muntele Em, de alta pre'n Dúnœre, ear' de alta pre'n Marea neagrœ, se ašedarœ acoló, dupœ če ar fi supus maĭ întîĭŭ pre Rumînií de acoló, ši pre čelle šepte seminţíĭ alle Slœvennilor, pre carile le împœrtirœ pela márginile tœriĭ spre apœrarea eĭ.

În cipul acesta întemeiée Aspœruc la annul 679 Domninta bulgarœ-rumînœ de-a dreapta Dúnœriĭ de jos, carea custé apoĭ 338 de annĭ, ádecœ de la 679—1017, ši avú într'acell rœstîmp *činči-sprœ-dečе* Domnitorĭ bulgarĭ šî *šeše* Domnitorĭ rumînĭ, precum se va vedé în §§. urmœtorĭ.

Domnitoriĭ Bulgarilor ši aĭ Rumînilor de'n dreapta Dúnœriĭ se alegeaŭ de cœtrœ tarœ, deší tot de-a una de'n fœmíliea domnitoarícœ.

§. 8.

Širul ši numele Domnitorilor „bulgarĭ“ de'n Domninta bulgarœ-rumînœ de-a dreapta Dunœriĭ de jos, (679—972).

Domninta bulgarœ-rumînœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos a avut urmœtoriĭ činčí-sprœ-dečе Domnitorĭ de'n nœčunea bulgarœ:

1. Aspœruc . . . . . 679—683
2. Terbéliŭ . . . . . 683—727
3. Cormésiŭ . . . . . 727—760
4. Telesin . . . . . 760—763
5. Sœbin . . . . . 763—764
6. Pœgann . . . . . 764—770
7. Teleric . . . . . 770—777
8. Cœrdam . . . . . 777—807
9. Crum . . . . . 807—820
10. Critœgon . . . . . 820—833
11. Bogor . . . . . 833—845
12. Mihaĭŭ . . . . . 845—880; (ačesta este tot Bogor, numaĭ cît, creštinîndu-se la annul 845, a luat numele de *Mihaĭŭ*.)
13. Simeon . . . . . 880—927
14. Petru . . . . . 927—963
15. Borise . . . . . 963—972.

Ašá darœ Bulgariĭ de-a dreapta Dúnœriĭ de jos aŭ avut Domnitorĭ de'n nœčunea sa într'un rœstîmp de 293 de annĭ ádecœ, dela annul 679—972. De ačí nœinte aŭ venit pre tronul asteĭ Demninte Domnitorĭ de'n nœčunea *rumînœ*, cum se va vedé în §. urmœtoriŭ.

Crœíea bulgarœ-rumînœ fu foarte putérnicœ. Bulgarií, nu numaĭ rúpserœ de cœtrœ împœrœtíea rœsœrituluĭ tara cîtœ este între muntele Em ši Dúnœre, či încœ ašedarœ cîte ŭœ

datœ eĭ Împœrat la Tœrigrad, aşá bunœ oarœ Terbéliŭ ajutć cu oaste pre Justiniann II, carele erá alungat depe tronul împœrœtesc, şi desţœrat la Crîm, şi-l rœaşeḑć earœ-şĭ în tron la annul 705. Bulgariĭ cĭar de la înčeput aŭ cunstrîns pre Împœraţiĭ Tœrigraduluĭ sœ le plœteascœ tribut annual foarte mare, carele l'aŭ plœtit în decurs de mulţĭ annĭ. Aşá se scrie despre Terbéliŭ, cœ învingînd pre Justíniann II, îşĭ întindeá scutul şi biĉul pre pœmînt, şi Împœratul trebuĭá sœ i le acóperœ cu bannĭ; îşĭ împlîntá súliţa în pœmînt, şi Împœratul trebuĭá sœ i o înfćşure pînœ sus cu haĭne de mœtase; la ostaşiĭ bulgarĭ trebuĭá Împœratul la toţĭ sœ le împlœ mîna čea dreaptœ cu áur, ear' čea stîngœ cu arḡint.

Prœdœčunile şí cruḑimile, če le-aŭ fœcut Bulgariĭ Împœraţíeĭ rœsćrituluĭ maĭ în tot decursul domninţeĭ lor dela 679—972, nu se pot descrie cu de-amœruntul: n'a rœmas provinţœ, nečĭ četate sœ nu fiœ fost prœdatœ de dînşiĭ maĭ în toţĭ annĭ. Cruḑimea lor erá nespusœ, aşá Crum, învingînd la 811 pre Împœratul Nićefor, şi prinḑîndu-l, îĭ tœĭć capul, şi punîndu-l într'ŭœ prœjinœ lungœ îl ţînú maĭ multe ḑille, ca sœ-l vadœ popoarœle, če venĭaŭ sœ i se încine, apoĭ aurindu-l fœcú de'n ell pœhar, cu carele ospœtá pre Domniĭ Slœvennilor čeĭ de sub ascultarea sa.

Pre mulţĭ de'n locuitoriĭ četœţilor învinse îĭ ducčaŭ Bulgariĭ în Bulgáriea şi-ĭ aşeḑaŭ acoló, ca aşá sœ-şĭ maĭ mulţeaşcœ poporul čell împuţinat pre'n rœsboaĭele čelle necurmate, şi sœ aĭbœ feĉorĭ de ajuns pen'tru oaste, orĭ îĭ trečeaŭ preste Dúnœre în Moldáviea şi Bœsœrábiea la Rumînĭ, cariĭ îĭ ajutaŭ maĭ tot de-a una cu oaste asupra Împœraţilor grečĭ. Aşá Crum luînd četatea Develţul la annul 812, trecú pre toţĭ locuitoriĭ ačelleĭa împreunœ cu Episcopul lor, Emœnuil, în Bœsœrábiea, unde petrecurœ ačeşţĭa pînœ cœtrœ annul 837, ear' atunčĭ îşĭ propúserœ sœ se întoarcœ înapoĭ în pátrie-şĭ în Mœčedóniea. Bulgariĭ prínserœ de veste şi mérserœ cu oaste asupra lor ca sœ-ĭ împĭédečе dela rœ'ntoarčere; înše Rumînĭĭ îşĭ aléserœ cunducœtoriĭ pre *Ţanţa* şi pre *Cordole*, şi sub cundúčerea ačestora învínserœ pre Bulgarĭ, cariĭ, neputîndu-se rœtrağe în

Bulgáriea preste Dúnœre, fuḡirœ la Ungurĭĭ, cariĭ se apropiáserœ atunčĭ de Marea neagrœ, îĭ čemarœ în ajutoriŭ, şi se rœ'ntoarserœ cu eĭ earœ-şĭ asupra Rumînilor. Rumînĭĭ, vœḑînd pre Ungurĭ, se vœerá cu lacrœmĭ ḑicînd: *„Dumneḑœule! all Síntuluĭ Adriann, ajutœ-ne!“* şi prínserœ cu toţĭĭ arme, cu mic cu mare. Ungurĭĭ le ḑičeá; *„daţi-ne averile voastre, şi pœsaţĭ unde voiţĭ.“* Dar' Rumînĭĭ n'aŭ voit sœ-şĭ dea averile, či luptîndu-se doŭe ḑille bœrbœteşče, învínserœ şí pe Ungurĭ şí pe Bulgarĭ, si-ĭ alungarœ, apoĭ se îmbœrcarœ în corébiile, če li le trimesese Împœratul Tœrigraduluĭ la čereréa lor, şi se întoarserœ pre Marea neagrœ la Tœrigrad, unde fúşerœ primiţĭ foarte bine de cœtrœ Împœratul, şi de acoló mérserœ a casœ în Mœčedóniea.

Deşí Rumînĭĭ de'n Bulgáriea dunœreannœ, şi Slœvennĭĭ čeĭ supuşĭ Bulgarilor eraŭ creştiní, tótuşĭ Bulgariĭ nu numaĭ rœmáserœ în pœgînism pînœ cœtrœ annul 845 či încœ voĭaŭ sœ stingœ creştinismul cu tótul în ţinutul Crœieĭ lor. Aşá Domnitoriul bulgar *Critœgon*, vœḑînd cœ înčepe a se lœtí între bulgariĭ sœĭ creştinismul, čiemć la sine pre Episcopul Odriĭuluĭ, Emœnuil, şi cu altĭ creştinĭ de frunte, şi-ĭ îndemnć pre'n tot felĭul de fœgœduinţe şi de dáruri sœ se lase de releḡiunea creştinœ, şi sœ îmbrœţišeḑe pœgînísmul, dar' ne vrînd sœ facœ ačeasta, furœ učĭşĭ cu toţĭĭ cu moarte de mœrtirĭ cu čelle maĭ crînčenne cinuirĭ de cœtrœ ačest Domnitoriŭ bulgar crud.

Cu toate ačestea neclœtitul adevœr all releḡiunĭĭ creştine tot îşĭ sparse drum şí între Bulgarĭ, pre'n comerţul necurmat cu creştinĭĭ, şi pre'n alte împreḡurœrĭ îndemnœtoarie. Aşá se iví cœtrœ annul 847 ŭœ čumœ cumplitœ în Bulgáriea, carea amerinţá sœ stingœ poporul cu totul, carea însœ înčetć la rugœčunile creştinilor. Astœ întîmplare fœcú pre Domnitoriul bulgar, *Bogor*, sœ se lase de pœgînism şi sœ îmbrœtišeḑe creştinismul. La ačeasta adáuse foarte mult şí inţeleapta cunlucrare a cœlúgœruluĭ rumîn, *Metódiŭ*. Domnitoriul Bulgarilor, Bogor, fiind deprins cu vînatul, doriá sœ-şĭ aĭbœ şí a casœ un loc, ŭœ priveliščе sœlbátecœ, ca în pœdure: de ačeea fœcundu-şĭ pœlat noŭ, čiemć pre cœlúgœrul Metódiŭ, carele erá

dugrav foarte rœnumit pre acell tîmp, si-i porunci sœ-i dugrœveascœ pœlatul cu figurele celle mai înfricoşate de'n lume, si cu tot ce este mai înfiorœtoriŭ, nu-i spuse însœ anume ce feliŭ de figuri sœ fiœ acellea. De aceea Metódiŭ dugrœví judecata cea mai depreurmœ, cu trœsœturile celle mai înfiorœtoarie, carile i le înfœtişé fœntœsíea, de ŭœ parte raiul cu toti dreptii, ear' de altœ parte iadul cu focul luĭ cell nestins, cu pœcœtoşiĭ si cu toate cínurile lor. Întrind Bogor în pœlat, s'a spœimîntat la privicunea dugrœvitureĭ, si a întrebat pre Metódiŭ sœ-i lœmureascœ, cé înfœtişeadœ aceá dugrœvituræ? Metódiŭ i-a esplicat, si Bogor îndatœ s'a botedat cu ceĭ mai de frunte aĭ sœĭ, si dupœ aceea a îndemnat si a nevoit pre toti bulgariĭ sœ primeascœ releğiunea creştinœ. Poporul însœ se rœsculœ asupra luĭ Bogor, si voiá sœ-l omoare pe'ntru cœ a primit leğea creştinœ: dar' ell domolí încurînd rœscoala cu ajutoriul crucii (ádecœ all creştinilor, cariĭ purtaŭ cruce pre flámurœ), si aduse la ascultare pre ceĭ rœsculatĭ, ear' armele, cu carile a învins pre Bulgariĭ ceĭ rœsculatĭ încuntra creştinismuluĭ, le-a trimes Papeĭ dela Ruma, ca un dar' de pomennire sîntuluí Apóstol Petru. Metódiŭ cu fratesœŭ Ciril predicarœ Bulgarilor creştinismul cu urmare bunœ pînœ la annul 861, ear' atuncĭ trecurœ în Moráviea cea mare (Slœvónieа si Sîrbíea austriacœ de astœ-dĭ) si întoarserœ pre slœvenniĭ de acoló la credinta creştineascœ. Cu astœ ocœjune formé pœrintele Ciril alfabetul numit cirílic pe'ntru slovennĭ.

Mihaĭŭ, Domnul Bulgarilor si all Rumînilor, ca sœ-sĭ întœreascœ pre bulgariĭ sœĭ în releğiunea creştinœ, primitœ de curînd de'n predicarea pœrintilor Metódiŭ si Ciril, trimese solí atît la Papa dela Ruma, cît sí la Ludovic II, Împœratul apusuluĭ, cerînd sœ-i trimeatœ Episcopĭ si préuţĭ, cariĭ sœ învete pre Bulgarĭ releğiunea creştineascœ, si sœ infiinteде ierœrcíe biserícească spre sœvîrşirea şerbitiuluĭ dumneдœesc. Dela Papa venirœ îndatœ Episcopĭ si préuţĭ, cariĭ învœtarœ pre Bulgarĭ, le sîntirœ Episcopĭ si préuţĭ; decĭ cînd venirœ mai tîrдior sí ceĭ trimesĭ de cœtrœ Împœratul Ludovic II, aflarœ lucrul gata, si, ne avînd cé sœ mai facœ sí eĭ aicĭ, se întoarserœ earœsĭ înapoĭ fœrœ întîrдiare. De aicĭ se nœscú disputœ înfocatœ

între Pœtriarcii de'n Tœrigrad si între Papiĭ dela Ruma în privinta primœţíeĭ asupra bisériceĭ de'n Bulgáriea, voind fiœ-carele sœ o aibœ sub stœpînirea sa, pînœ cînd soborul universal adunat în annul 869 la Tœrigrad hotœrî: *ca bisérica Bulgárieĭ sœ se ţiiœ de Pœtriarcatul de'n Tœrigrad.*

Bulgariĭ eraŭ atîta de iubitorĭ de rœsboiŭ si de prœdœciunĭ, cît pre însu-sĭ Domnitoriul, carele ar fi voit sœ-ĭ guberne în pace si línişce si sœ-ĭ deprindœ cu lucrarea pœmîntuluĭ, cu sciintele si mœestríile, s. a. îĭ surpaŭ si îĭ alungaŭ; aşá fœcurœ cu Sœbin si cu altiĭ, pre cariĭ îĭ alungarœ numaĭ pe'ntru cœ eĭ voiá sœ tînœ pace. Eĭ se ridicarœ la putere foarte însemnatœ, si nœduiaŭ necurmat sœ-sĭ lœteascœ domninta tot mai departe în toate láturile. Aşa trimese regele lor Critœgon in annul 824 solĭ la Ludovic împeratul apusuluĭ, sub cuvînt, ca sœ facœ legœturœ de prietennie cu dînsul, însœ într'adevœr numaĭ ca sœ spionede împregurœrile si sœ înceapœ încursiunĭ si cucerinte sí în ţœrile apusuluĭ. Acest scop all lor se adeverešce pre'n aceea, cœcĭ dupœ rœ'ntoarcerea solilor de acoló, Critœgon sí încurse în Pœnnóniea, supuse pre Slœvenniĭ de acoló si le dete deregœtorĭ bulgarĭ. Tot pe acell tîmp triméserœ sí Rumînii dela Dúnœre solĭ la Împœratul Ludovic, si se plinserœ de asuprintele, ce li le fœceaŭ Bulgariĭ. Pre'n rœsboaie necurmate fœceaŭ Bulgariĭ multœ stricacune státurilor de'n vecinœtatea sa, mai ales împœrœţíeĭ grecešcĭ; însœ pre sine încœ se slœbiaŭ tot mai mult; pe'ntru cœ Domnitoriĭ státurilor vecine nu numaĭ încurgeaŭ sí eĭ în Bulgáriea si prœdaŭ si nemicĭaŭ tot, ce le eşiá înœinte, si ce puteaŭ, ci pe lîngœ aceea mai atitaŭ sí pre altĭ vecinĭ sœ încurgœ în Bulgáriea si sœ prade. Aşá Împœratul Leon Filosoful ciemé pre Ungurii de'n Atelcus (Bœsœrábiea) asupra luĭ Simeon regele Bulgárieĭ la annul 888. Ungurii venirœ sub cundúcerea luĭ Arpad si a luĭ Cusann, si fiind cœ Simeon erá strîmtorat încœ de doŭe pœrtĭ de cœtrœ oştile împœrœtešcĭ, îl învínserœ Ungurii, si se întoárserœ de'n Bulgáriea încœrcatĭ de prœdĭ. Simeon îsĭ rœsbunœ apoĭ, ciar în annul cell mai deaproape urmœtoriŭ 889, asupra Ungurilor; pentru cœ mergînd acestia întru ajutoriŭ Împœratuluĭ apusuluĭ asupra Moravilor

rœsculaţĭ, Simeon învitĕ pre Pœčinœčiţĭ asupra Ungurilor čellor rœmaşĭ a casœ, ca sœ-ĭ stingœ de pe faţa pœmîntuluĭ. Ačeasta se şĭ tîmplĕ aşá, cœčĭ venind Pœčinœčiţiĭ dela Nistru, şi Simeon dela Dúnœre, apucarœ pre Unguriĭ čeĭ rœmaşĭ acasœ fœrœ arme de doŭe láturĭ, şi-ĭ učíserœ pre toţĭ, luîndu-le tot čе aflarœ la dînşiĭ, şĭ dobitoačе, şĭ orĭ-čе altœ avere, şi aşá întorcîndu-se oastea ungureascœ de'n Moráviea nu maĭ aflĕ a casœ nemicœ; drept ačeea apucĕ pe Prut în sus, se duse în Gœlíţiea, şi de acoló trecurœ preste munte în Pannóniea (Ungáriea) şi se aşedarœ acoló. Tot aşá ciemĕ şĭ Împœratul Ţœrigraduluĭ, Ničefor II, la annul 968 pre Rušĭ cu povœţuitoríul lor Sfendoslav asupra luĭ Borise, regele Bulgarilor şi all Rumînilor, pe'ntru cœ ačesta nu voise sœ asculte de Împœratul, carele îĭ disese sœ pœdeascœ Dúnœrea ca sœ nu treacœ Ungurii în provinţele Împœrœţíeĭ sœ le prade. Rušiĭ veniræ, învínserœ pre Borise, şi-l prínserœ, şi-l triméserœ Împœratuluĭ, dar' plœcîndu-le lócurile în Bulgáriea se aşedarœ acoló, şi voíaŭ sœ o tînœ pe'ntru tot de-a una. Împœratul îĭ provočĕ apoĭ sœ easœ de'n Bulgáriea şi sœ meargœ a casa în ţara lor, şi împrotivindu-se eĭ la aceasta, Împœratul vení cu oaste asupra lor sœ-ĭ scoatœ de'n Bulgáriea; însœ Rušíĭ se însoţirœ cu Pœčinœčiţiĭ, cu Ungurii, cu Bulgariĭ şi cu Rumînii, şi bœturœ oştile împœrœteşčĭ. Împœratul vení apoĭ maĭ tîrdíŭ earœşĭ cu oaste gœtitœ bine şi aleasœ asupra Rušilor de'n Bulgáriea, şi, aflîndu-ĭ nepregœtiţĭ, îĭ învinse cu totul şi-ĭ nevoĭ sœ easœ de'n Bulgáriea. Eĭ se întoarserœ a casœ pre marea neagrœ, însœ furœ omorîţĭ cu toţiĭ de cœtrœ Pœčinœčiţĭ, cariĭ aveaŭ mîníe pre dînşiĭ, parte pe'ntru cœ Rušiĭ, pe cînd îĭ ajutase asupra Împœratuluĭ, nu le fœcuse parte dreaptœ de'n prœdĭ, parte pe'ntru cœ acum fœcuse pače cu Împœratul fœrœ încuviinţarea lor.

Pre'n aceştea se slœbise puterea Bulgarilor şi a Rumînilor; drept'aceea Împœratul Ioan Demišca îşĭ propuse sœ desfiinţede de acum Crœíea bulgarœ-rumînœ, şi sœ o prefacœ într'ŭœ provinţœ a împœrœţíeĭ salle. Cu acest scop se apucĕ, şi pre Borise regele Bulgarilor şi all Rumînilor, pre carele îl

aveá la sine, încœ de cînd îl trimesese Rušiĭ prins, îl desbrœcĕ de stemele crœeşčĭ şi-l fœcú Mœgistru în oastea sa, ear' coroana bulgarœ-rumînœ o încinsĕ luĭ Dumnedœŭ, punîndu-o în biséricœ, la annul 972; ear' Bulgariea începú a o ocîrmuí pre'n deregœtoriĭ sœĭ.

Curînd însœ se scularœ patru fiĭ aĭ unuĭ Comite rumîn, anume: *David, Moise, Aron* şi *Sœmuil* şi rœstœtorirœ Crœíea bulgarœ-rumînœ, carea de ačí nœinte avú numaĭ Domnitorĭ rumînĭ.

§. 9.

Şirul şi numele Domnitorilor „rumînĭ" de'n Domninţa bulgarœ-rumînœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos (976—1017).

Domninţa bulgarœ-rumînœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos avú urmœtoriĭ şese Domnitorĭ de'n nœčunea rumînœ:

1.	David	976
2.	Moise	976
3.	Aron	976
4.	Sœmuil	976—1013
5.	Gœvriil Romann	1013—1014
6.	Ioan Vlœdislav	1014—1017.

Čeĭ de'ntîĭ patru eraŭ fraţĭ, şi s'aŭ sculat de ŭœdatœ sœ rœstœtoreascœ Domninţa čea desfiinţatœ de cœtrœ Împœratul Ioan Demišca la annul 927. David murí de moarte fireascœ întru all întîĭule ann all domninţeĭ (976), tot în acest ann murí şí Moise, lovit fiind de ŭœ peatrœ la báterea četœtiĭ *Sera*, şi tot în acest ann fu učis şí Aron cu toatœ fœmiliea sa de cœtrœ frate-sœŭ Sœmuil sub cuvînt, cœ ar fi ţînînd cu grečiĭ şi ar fi îmblînd sœ le vîndœ ţara. În cipul aceasta rœmaşe Sœmuil sîngur Domnitoríŭ Bulgarilor şi Rumînilor, un om foarte curœgos şi viteadŭ, carele ar fi încelţat crœíea bulgarœ-rumînœ la čea maĭ mare

putere, deacœ pe tronul Împœrœtíeĭ de'n Tœrigrad nu s'ar fi suit cĭar în annul acella (976) un rival, carele sœ-l întreacœ, şi sœ-ĭ nemicéascœ crœíea cu totul, acesta erá Împœratul Vœsíliŭ II, Bulgaroctonul (omorîtorĭul de Bulgarĭ).

Sœmuil întrœ în decursul de maĭ multĭ annĭ în provinţele Împœrœtíeĭ greceşcĭ, şi le prœdœ, învingînd oastea împœrœteascœ, ce se trimeteá încuntrœ-ĭ, însœ a dese orĭ rœmîneá şí învins; ear' dupœ ce împœratul Vœsíliŭ se mîntuí de înfricoşatul rœsculat; *Barda Foca*, se porní cu toatœ puterea sa asupra luĭ Sœmuil şi-l învinse în maĭ multe rînduri. Maĭ pre urmœ în annul 1013, învingînd Împœratul Vœsíliŭ pre Sœmuil, şi prindînd *cinci-sprœ-dece mii de Bulgarĭ şi de Rumînĭ, puse de le scoaserœ ociĭ la toţi, lœsînd tot numaĭ la ŭnœ sutœ unul cu cîte un ochiŭ, carii sœ cunducœ pre ceialalţi*, şi aşá îĭ trimese la Simeon, carele vœdîndu-ĭ într'astœ stare tînguívœrœ aşá se pœtrunse de supœrare, cît şí murí de nœcadŭ.

Curînd dupœ aceea desfiinţœ Împœratul Vœsíliŭ II, Crœíea bulgarœ-rumînœ în annul 1017, şi prefœcú toatœ Bulgáriea în provinţœ a Împœrœtíeĭ greceşcĭ, cœriía îĭ rœmase apoĭ supusœ într'un rœstîmp de 169 de annĭ încíeíatĭ, ádecœ dela 1017—1186, cînd se scularœ doĭ fraţĭ rumînĭ, strœnepoţĭ aĭ Reğeluĭ Sœmuil, şi întemeíarœ Împœrœtíea *Rumînœ-Bulgarœ*.

Vœsíliŭ II Bulgaroctonul fœcú testœmînt, în carele leagœ cu jurœmînt pre toţĭ urmaşiĭ sœĭ în tronul Împœrœtíeĭ, *„ca de cum-va s'ar sculá oare-cînd-va Rumînii, sœ facœ cu eĭ aşá: cum a fœcut ell cu Bulgarii.“*

Obsœrbœcune. Trébuíe însemnat, cœ istoricĭĭ de pe tîmpul domnínteĭ bulgare-rumîne (679—1017) şi all domnínteĭ rumîne-bulgare (1186—1392) numesc pre Ungurĭ maĭ tot de-a una *Turcĭ*. Unde scriŭ istoricĭĭ dela anniĭ 1122, şi 1152 încoace *Pœcinœcĭĭ, Cumannĭ* şi *Scĭţĭ* trébuíe înţelesĭ pre tot locul *Rumînii cei de-a stînga Dúnœrii* (de'n Moldáviea şi Rumîníea); fiind cœ pre Pœcinœcĭţĭ ĭ-a stins cu totul Împœratul Ioan Comnenn la annul 1122, ear' pre Cumannĭ ĭ-a stins Împeratul Emœnuil Comnenn la annul 1152. Sub numele de *Misĭ* seaŭ *Mesĭ*, se înţeleg la scriptorĭ tot de-a una *Rumînii cei de-a dreapta Dúnœrii*. Sub numirea *Romannii* seaŭ *Romeĭ* la istoricĭĭ de'n rœstîmpul acesta se înţeleg pre tot locul *Grecii*, fiind cœ Grecíĭ îşĭ însuşirœ şie-şĭ numele strœbunilor noştri Romannĭ, foştĭ Domnitorĭ aĭ Tœrigradului maĭ nœinte.

§. 10.

Întemeiœcunea Împœrœtíeĭ Rumîne-Bulgare de-a dreapta Dúnœriĭ de jos în annul 1186.

Dupœ ce Rumînii şi Bulgariĭ de'n dreapta Dúnœriĭ fúserœ supuşĭ Împœrœtíeĭ greceşcĭ într'un rœstîmp de 169 de annĭ, se scularœ la annul 1186 doĭ fraţĭ rumînĭ şi scuturarœ jugul Grecilor, întemeíînd Împœrœtíe *rumînœ-bulgarœ*. Acœasta s'a întîmplat în cipul urmœtoriŭ: luĭ Isáciŭ Anğel, Împœratuluĭ grecesc, îĭ murí împœrœteasa la annul 1185, şi se însurœ cu fata luĭ Bela III, reğele Ungárieĭ, carea nu erá încœ de ğece annĭ, şi, ca sœ cruţe visteríea împœrœteascœ, porunci ca cíeltuelele celle de nuntœ sœ se adune dela ţœrile Împœrœtíeĭ; dar' acest lucru a amœrît prea mult pre locuitorĭ, asuprindu-ĭ cu scoaterea dœriĭ acesteía, şi pre'n aceea ĭ-a rœsculat asupra Împœrœtíeĭ, maĭ ales pre Rumînii de'n muntele Emuluĭ. Doĭ fraţĭ Rumînĭ, anume *Asann* şi *Petru*, cariĭ se trœğeaŭ de'n fœmiliea luĭ Sœmuil fostul ŭcœdinioarœ reğe all Bulgarilor şi all Rumînilor (976—1013), ca sœ scape ţînutul lor de asupricunea dœrilor, mérserœ la Împœratul, şi cerurœ sœ fiœ primiţĭ în oaste, ear' pe'ntru acest şerbiţiŭ sœ li se dea lor muntele, în carele locuíaŭ, şi sœ fiœ scutit de dare; însœ nu li se împliní cérerea. Asann, carele erá maĭ îndrœsnetŭ şi maĭ cu curağŭ, îşĭ rœnnoí cérerea cu amerinţare, *cœ de nu se vor primí în oaste şi nu li se va da acell munte, va rœsculá tot poporul asupra Împœrœtíeĭ;* însœ pe'ntru acœastœ îndrœsnealœ unul de'n deregœtorii Împœratuluĭ îĭ trase ŭœ palmœ preste faţœ. Asann şi Petru vœdîndu-se nu numaĭ neascultaţĭ în cérerea lor cea dreaptœ, dar' încœ şí bœjocoriţĭ, se întoarserœ a casœ şi rœscularœ tot poporul asupra Împœrœtíeĭ. Ca sœ poatœ eĭ în-

curœgá pre poporul cell înfricat pre'n tirœnníea deregœtorilor împœrœtescī grecescī de pînœ atuncea, didirœ ŭœ bisericœ în onoarea Sîntuluĭ Dumitru, și dúserœ într'însa bœrbaĭī și femeĭ, pre carii îĭ învœtarœ *sœ se prefacœ ca cum ar fi îndrœcitī și sœ strige în audul poporuluĭ adunat, cœ Sîntul Dumitru a pœrœsit bisérica dela Tesœlonica și a venit aicī în astœ bisericœ noŭœ ca sœ ajute Rumînilor și Bulgarilor asupra Grecilor, și cœ voea luĭ Dumnedœŭ este, ca sœ se scoale Rumînii și Bulgarii sœ omoare pre toĭī Grecii și sœ scúture jugul lor de pe grumadu-și.* Pre'n acéasta se încurœgœ tot poporul de'n muntele Em și pînœ la Dúnœre, și prinse arme asupra Împœratíeĭ, și ciemînd într'ajutoriŭ șí pre Rumînii cei de a stînga Dúnœriĭ de'n Moldáviea și Rumînía, învínserœ pre oștile împœrœtescī celle trimese asupra lor, și întemeĭarœ Împœrœtíea rumînœ-bulgarœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos la annul 1186, carea înfloríí într'un rœstîmp de 206 de annĭ, ádecœ dela annul 1186—1392, și avú într'acell rœstîmp *opt-sprœ-decе Impœraĭī rumînĭ*, maĭ toĭī de'n fœmíliea Asannílor, precum se vede în §. urmœtoriŭ 11.

§. 11.

Șirul și numele Domnilor rumînĭ de'n Împœrœtíea rumînœ-bulgarœ de'n dreapta Dúnœriĭ de jos (1186—1392).

Împœrœtíea rumînœ-bulgarœ a înflorit într'un rœstîmp de 206 de annĭ, și a avut opt-sprœ-decе Împœraĭī, cariĭ sînt urmœtoriĭ:

1. Asann . . . . . 1186—1196
2. Petru (frate cu Asann, a domnit împreunœ cu ell) . . . . . 1186—1196
3. Ioan I (numit șí Ioanícĭŭ, all treile frate all luĭ Asann) . . . . . 1196—1207

4. Borilœ (nepot de sorœ all luĭ Asann) 1207—1222
5. Ioan II (fiĭul ĭuĭ Ioan I) . . . . . 1222—1241
6. Cœlimann (fiĭul luĭ Ioan II) . . . . 1241—1245
7. Mihaĭŭ (fiĭul luĭ Ioan II) . . . . . 1245—1258
8. Mite (cumnatul luĭ Mihaĭŭ) . . . . 1258—1259
9. Constantin (cumnatul luí Mihaĭŭ) . . 1259—1277
10. Cordocuba-Lœhanna (nœscut de'n stare de jos) . . . . . 1277—1279
11. Ioan III (fiĭul luĭ Mite) . . . . . 1279—1280
12. Gorgŭ I Tértere (cumnatul luĭ Ioan III) 1280—1292
13. Caca (fiĭul luĭ Noga Hannul tœtarilor, gínerele luĭ Tértere) . . . . . 1292—1295
14. Svetislav (fiĭul luí Gorgŭ I Tértere) 1295—1322
15. Gorgŭ II Tértere (fiĭul luĭ Svetislav) 1322—1323
16. Mihaĭŭ Streantimer (nœscut de'n tatœ rumîn mœcedoneann și mamœ rumînœ moldavœ, s'a ales Domn, fiind cœ fœmiliea-domnitoarĭœ se stinsese) . . 1323—1332
17. Alesandru Streantimer (vœrul luĭ Mihaĭŭ Streantimer) . . . . . 1332—1350
18. Sismann (fiĭul luĭ Alesandru Streantimer) . . . . . 1350—1392.

Împœratiĭ Rumînilor și aĭ Bulgarilor avurœ cĭar de'n începutul împœrœtíeĭ a susținé lupte cumplite cu Împœratiĭ grecescī, de'n carile însœ esirœ învingœtorí, maĭ ales dupœ ce cĭemarœ într'ajutoriŭ pre fratiĭ sœĭ, pre Rumînii cei de-a stînga Dúnœriĭ (de'n Moldáviea și Rumînía). Asá întiĭ Domnitorí Asann și Petru bœturœ cumplit pre Grecī în șese bœtœlíĭ maĭ însemnate, în anniĭ: 1186, 1187, 1188, 1189, 1190 și 1193; ba încœ în annul 1189 bœturœ urît șí pre Frideric Bœrbœrosa, Împœratul apusuluĭ, carele trecú atuncī cu oștile crucíate pre'n Bulgáriea cœtrœ Pœlestina fœrœ necī ŭœ disciplinœ. Asémenne decúrserœ luptele șí sub Ioan I, carele încœ rœpurtœ învíngerĭ strœlucite asupra Grecilor la anniĭ 1198 și 1200, cînd luœ Varna cu mœsine de rœsboĭŭ.

Starea Rumînilor şi a Bulgarilor erá acum cu atîta mai grea, cu cît de acum nœinte avurœ sœ susţînœ lupte nu numai cu Împœrœţîea grecëascœ, ci şi cu Ungurii, carii încœ dorîaŭ şi se nevoîaŭ de'n toate puterile sœ cucëreascœ Împœrœţîea rumînœ-bulgarœ şi şœ şi-o supuiœ şie-şi; şi cu Slœvennii de'n Gœlţîea, carii încurgeaŭ în ţînúturile Rumînilor Moldavi, şi pre'n aceea împiedecaŭ pe aceştîa ca sœ nu poatœ da ajutoriŭ Rumînilor de'n dreapta Dúnœrii; şi cu Tœtarii ceî cumpliţi, carii se rœvœrsarœ în Europa, cutrierînd şi pustiind cu totul mai adese orî Rúsiea, Gœlţîea, Ungáriea, Ardealul, Moldáviea şi Rumîníea; şi mai pre urmœ şi cu Turcii, pre carii Ioan Cœntœcuzenn, usurpœtoriul Împœrœţîeî grecëşcî îi ciemé în Europa asupra luî Alesandru Streantimer Domnul Rumînilor şi all Bulgarilor, şi carii se aşedaroe apoi în Europa şi stínserœ mai tîrdiŭ şi Împœrœţîea rumînœ-bulgarœ, şi cea grecëascœ. La acëstea se mai adœugeaŭ încœ desele lupte de'n lœuntru, între rudénniile rœpœusaţilor Domnitorî pe'ntru tronul Domninţeî, carele voîaŭ care de care sœ-l apuce.

Ioan I, ca sœ-şî scuteascé Împœrœţîea de orî-ce legœturœ şi améstec cu Grecii, se uní cu bisérica apuseannœ în credinţœ, şi cîşcigé dela Papîî Rumeî nu numai ŭœ metropolíe neatîrnatœ în Trinov, ci şi scëptru şi coroanœ împœrœteascœ cu toate celelalte însemne alle demnœtœţii împœrœteşcî, încoronîndu-se ca Împœrat all Rumînilor şi all Bulgarilor de cœtrœ trimisul Papeî, Leul Cœrdinalul, în 15. Noembre 1204. Însœ astœ unire cu bisérica apuseannœ se pœstré numai pînœ la annul 1235, cînd Ioán II, se desfœcú de ea, şi cîşcigé dela Pœtriarcul şi dela Împœratul Ioan Duca, Metropolíe neatîrnatœ în Trinov.

(Aicî se pune de'n Cronicœ de'n cuvînt în cuvînt annul 1204 *„despre nevoinţa regeluî Ungárieî, Emeric, ca sœ împiédeœe pre soliî Papeî sœ nu meargœ în Bulgáriea spre coronœcunea luî Ioan Împœratul Rumînilor şi all Bulgarilor“*; şi annul 1205, *„despre învingerea luî Ioan I, rœpurtatœ asupra luî Bœlduin Flandrul Împœratul oştilor cruciate, carile ocupase Tœrigradul, şi voîaŭ sœ-şî supuiœ şi Împœrœţîea rumînœ-bulgarœ“.)*

Annul 1204. Emeric, Craiul Ungurilor, adunase ţara în annul acesta, sœ-şî încoroneze pre Lœdislaŭ III, fiiul sœŭ cell unul nœscut, cînd eatœ a sosit la ell *Leul Cœrdinalul,* solul Papeî Inocenţiŭ III, cu Blásiŭ, Epíscopul Brîndiduberuluî, vrînd sœ treacœ pre'n Ungáriea în Bulgáriea la încoronarea luî Ioaníciŭ, craiuluî Bulgárieî şi all Vláhieî, despre a cœruîa împiedecare aşá scrie însu-şî Inocéntiŭ III, Papa cœtrœ Craiul Emeric:

„Înturnîndu-se la scáunul apostolicesc Ioan, atunci Cœpellannul nostru, earœ acum Epíscopul Furconiuluî, ne-a spus, cœ cu mare drágoste s'a primit pre'n tine, şi a dobîndit de la tine, ca nu numai ell, ci şi alîi solî aî scáunuluî apostolicesc sœ poatœ trece pre'n Ungáriea în Bulgáriea şi Vláhiea . . . . unde dupœ acëea trimiserœm pre fiiul nostru, Leul Cœrdinalul şi préutul sînteî cruci, solul scáunuluî apostolicesc pe'ntru propoveduirea credinţeî creştineşci; pre carele, cum ne-a scris ell, mai mult l'aî cinstit, decît a credut, şi, díndu-î sœrutare de pace, cu bucurie aî fœgaduit unul altuia prieteşugul, şi, dœruindu-l, nu numai i-aî îngœduit sœ poatœ trece, ci aî şi porunci oamenilor tœi, ca cu cinste sœ-l treacœ în Bulgáriea, fœgœduindu-i şi acëasta, cœ-i veî trimete la otarœ scrisoarea ta carea sœ o línœ ascunsœ, şi dupœ cuprinderea eî sœ lucrede pe'ntru pace. Mergînd aşá darœ cu trimişii tœi pînœ la márginea Ungárieî, a venit la cetœluica ce se cieamœ „Ceve,“ unde numai Dúnærea desparte Ungáriea de Bulgáriea, mulţi aşceptîndul cu dorire de ceea parte. Ci dupœ dœbavœ de ŭœ di, fœrœ veste aŭ sosit unii, carii alergînd l'aŭ oprit şi pre ell şi pre Epíscopul Blásiŭ de la trécere, de'n porunce crœeascœ, dicîndu-i sœ se întoarne la ŭœ tœrime a ta, dela care trecuse calle de treî dille maî nœinte, şi rœmîţînd acoló sœ porunceascœ Domnuluî Bulgarilor, ca sœ viiœ de grabœ la un óstrov, carele este între otarœ, ca acoló mai întîiŭ sœ júdece despre sfada de'ntre voî, şi sœ o aşede, cum se cuvine; altmintrelea nu va puté trece. Earœ Cœrdinalul între altele a rœspuns, cœ acëasta nu trebuiá a o face aşá, şi pe'ntru cœ de l'ar primi pre ell cu legœturî de acëstea, s'ar vedé a fi „Simoniśt“, şi pe'ntru cœ nu-l poate sili la ce-va mai nœinte de a fi legat scáunuluî apostolicesc pre'n legœturœ duhovnicëascœ. Decî nevrînd sœ se întoarne, îndatœ a eşit poruncœ dela cómitul cetœţii, ca nímene sœ nu îndrœsneascœ a vinde ce-va Cœrdinaluluî seaŭ numituluî Episcop sub pierderea capuluî şi a averilor. Şi Cœrdinalul cu numitul Episcop se pœdeşce ca de treî sute de ostaşi, carii întru atîta îl asupresc, cît uşa cœmœriî, de se poate dice cœmarœ, încœ o strœjuesc; sœ tœcem alte necuviinţe, ce i se fac.“

Cœrdinalul, Leul, n'a aşcĕptat sœ meargœ epístola acĕasta în mîna Craĭuluĭ Emeric, ĉi a scris şĭ la adunarea ţĕriĭ ungurescĕĭ: drept acĕea temîndu-se Craĭul, ca nu cum-va sœ împĭédecĕe Papa încoronarea fiĭuluĭ sœŭ, a slobodit şĭ pre Leul Cœrdinalul, şĭ pre Blásiŭ Episcopul maĭ nœinte de a primí epistola. Tótuşĭ primind Craĭul Emeric epístola adusœ maĭ sus, a rœspuns Papeĭ, pîrîndu foarte pre Craĭul Ioanĭcĭŭ, la care pîrî pœtriarcul Romeĭ Inocéntiŭ III aşá rœspunde:

„La a doŭa: ĉe aĭ scris, cœ numitul Ioanĭcĭŭ a cuprins ţara, carea o-a dat destre tatœl tœŭ sororeĭ talle, împœrœteseĭ Grecilor; şi cœ ţara Sirbíeĭ, carea e supusœ coroaneĭ talle, luînd cu sine mulţime de pœgînĭ o-a jœfuit fœrœ de milœ, întru atîta, cît afarœ de ceĭ ĉe s'aŭ omorît pre'n tirœnniea luĭ, mulţĭ creştinĭ s'aŭ dus în robíea pœginilor . . . sœ şĭcĭĭ de bunœ samœ, cœ Noŭe nu ne plăce orĭ-ce s'a fœcut spre vœtœmarea şi páguba ta, şi ca sœ ĭi se facœ destull, ne vom sîrgui cu dę adinsul.

La a treĭa îţĭ rœspúndem aşá: cœ mœcar cœ aĭ scris, cœ numitul Ioanĭcĭŭ nu este Domn all vre uneĭ ţĕrĭ, de a şi cuprins ŭœ parte de'n ţara ta, altœ parte de'n ţara altuĭa, şi numaĭ pînœ la ŭœ vreme le ţîne cuprinse; de unde te mirĭ, cœ pre un apriat nemic (dušmann) all tœŭ, neîntrebîndu-te, aşá în grabœ voim sœ-l încoronœm „Craĭŭ"; tótuşĭ (ĉi eartœ) altmíntrelea stœ lucrul, despre ŭœ parte, fiind cœ nu şĭcĭĭ deplin adevœrul: cœĉĭ în veacurile trecute mulţĭ Craĭ s'aŭ încoronat in Bulgáriea pre'n scáunul apostolicesc, precum: Petru, Sœmuil, şi altĭĭ dupœ dînşĭĭ. Pe'ntru cœ Craĭul Bulgarilor, pre'n propoveduirea fericituluĭ Nicolaĭŭ predecesoriuluĭ (nœintašuluĭ) nostru, la alle cœruţa întrebœrĭ maĭ a dese orĭ rœspundeá, cu toatœ ţara sa s'a înprednicit a se botedá. Darœ cu vreme împuternicíndu-se Grecĭĭ, şĭ-aŭ pĭerdut Bulgariĭ împœrœţiea, ba ĉe e maĭ mult, aŭ fost siliţĭ sub greŭ jug a slují Împœratuluĭ de'n Ţĕrigrad pinœ atunĉĭ, pînœ cînd maĭ pre urmœ doĭ fraţĭ, ádecœ Petru şi Ioanĭcĭŭ, nœscuţĭ de'n viţa Crailor maĭ de nœinte, ţara pœrinţilor sœĭ nu atîta o aŭ cuprins, cît o aŭ cîşcigat îndœrœpt, aşá cît într'ŭœ dĭ aŭ bœtut marĭ prinţĭ, şi nenumœrate popoarœ: însœ tótuşĭ nu dĭcem, cœ doarœ vre ŭœ parte de ţarœ nu o aŭ cuprins cu puterea, ĉi stœtorniĉĕşĉe întœrim, cœ partea ĉea maĭ multœ a ţĕrilŭ o aŭ cîşcigat de'n cœdinţa pœrinteascœ. Cu toate acĕstea noĭ nu vrem sœ-l încoronœm Craĭŭ preste ţara altuĭa, ĉi preste a sa, dupœ cum aŭ fœcut şi nœintašiĭ noştri, vrînd şi acĕea, ca şi ell sœ întoarne ţara, carea o ţîne cu nedreptul, şi luĭ încœ sœ i se întoarne ţara, carea s'a luat de la ell cu nedreptate, fiind cœ şi ell ne-a rugat, ca sœ fácem dreptate între tine şi între ell." . . . . . .

. . . . . .

Annul 1205. Lœtiniĭ, ádecœ Itœliannii, Frîncĭĭ şi Germînii, cariĭ primise crucĕ asupra pœgînilor ca sœ cîşcigĕ îndœrœpt Pœlestina şi alte ţĕrĭ dela dînşiĭ, şĭ-aŭ uĭtat dœtorinţa, şi începînd a vœrsá sînge creştinesc, în loc de ĉell pœgînesc, în annul trecut în 12 dille alle luĭ aprile aŭ cuprins Ţĕrigradul, şi şĭ-aŭ fœcut Împœrat pre *Bœlduin Flandrul.* Fiind aşá darœ preste Lœtiniĭ ceĭ crucĭaţĭ împœrat Bœlduin, earœ povœţuitorĭ: *Enric,* fratele luĭ Bœlduin, Mœrcionul Munteferatuluĭ, *Bonifaciŭ: Enric Dandul,* ducele Vennétieĭ, si comitul *Pleeĭ Ludovic* (earœ nu *Doloic,* cum îĭ numesce Nicĕta dupœ obicĕiul Grecilor, cariĭ numaĭ cît aŭ întunecat istóriea pr'en mutarea numelor ĉellor próprii), şi trimetînd la acĕştĭ Lœtinĭ Ioanĭcĭŭ Craĭul Rumînilor şi all Bulgarilor pe'ntru înţelégere, nu numaĭ nu s'a ascultat ca un Craĭŭ, ĉi încœ i-s'aŭ şĭ lœudat Lœtiniĭ cu tot feliul de rœŭ, de nu le va da lor toatœ Mísiea de jos, carea o cîşcigase îndœrœpt dela Grecĭ. Decĭ Ioanĭcĭŭ a scris Pœtriarculuĭ de'n Ruma, luĭ Inocéntiŭ III, sœ ašedĕ pre Lœtinĭ de'n capul luĭ, ĉi nemica a isprœvit. Drept acĕea Ioanĭcĭŭ pre Grecĭĭ ceĭ ce fugise la ell, dupœ ĉe nu ĭ-aŭ primit Lœtiniĭ în oştile lor dupœ luarea Ţĕrigraduluĭ, ĭ-a trimis a casœ, ca fiĕ-care sœ atîte pre aĭ sœĭ la rœscoalœ asupra Lœtinilor, precum aŭ şĭ fœcut. Earœ Ioanĭcĭŭ cĭemînd întru ajutoriŭ pre Scĭtĭ (pre cariĭ Enric, fratele luĭ Bœlduin în epístola trimisœ luĭ Inocéntiŭ III, maĭ bine îĭ numesce Comannĭ, cœĉĭ aŭ fost Rumînii ceĭ de-a stînga Dúnœriĭ), ĉe a maĭ fœcut, ne învaţœ Nicĕta dicînd:

„Şi ca sœ le spúnem pre rînd, care s'aŭ întîmplat maĭ încolo, Romanniĭ („Grecĭĭ" trebuiá sœ scriœ, de ĭ-ar fi lœsat mîndríea pe Grecĭ sœ-şĭ ţînœ numele, şi sœ nu-şĭ scimbe neamul), cariĭ ţineá Odriul şi Dimoticul, biduindu-se Rumînilor rœmîneá acoló. Earœ Ioanĭcĭŭ, care aducĕá oştile salle şi maĭ mare ajutoriŭ dela Scĭtĭ, se grijiá sœ nu-l pricĕapœ Lœtiniĭ. Decĭ cît a înţeles Bœlduin cu ceĭ treĭ Povœţuitori rœscoala Rumînilor, îndatœ a trimis oştĭ în cuntra ĉetœţilor, carile se rœsculase. — Earœ Împœratul Bœlduin a eşit în luna luĭ Marţiŭ cu comitul Pleeĭ Doloic, şi Enric Dandul, ducele Vennétieĭ, dupœ dînşiĭ, fiĕcare cu leĝiunile salle, şi şcenţuind la Odriŭ maĭ departe decît ajunge sœgetœtura, a doŭa dĭ aŭ apropiat oştile de dĭduri, şi aŭ fœcut mœşine.

Preste puĩne dĩlle Ioaníčiŭ a porunčít uneĭ pæ·rĩ a Scĩtĩilor sœ nævœleascœ asupra cailor sĩ a dobitoačelor, care pæščeá în rîturile de lîngœ tábœra Lætinilor, ca sœ čerče sváturile sĩ vitejíea nemičilor (duśmannilor), earœ ačeštĩa cît aŭ vœdut pre Scĩtĩ, îndatœ aŭ apucat súlĩĩele, sĩ suindu-se pre caĭ, aŭ dat dupœ dînšĩĭ, carĩĭ îndatœ aŭ întors spatele, sĩ fuģînd tot într'una, sæģetá îndœrœpt, sĩ ašá a trecut dĩŭa ačeea. Dečĭ Ioaníčiŭ s'a tras la strîmtorĭ, sĩ s'a ascuns între dealurĭ pædĩndu-se ca sœ nu pričeapœ nemičiĭ, cœ e de faĩœ: sĩ earœ-šĭ a trimis pre maĭ mulĩĭ de'ntre Scĩtĩ, all cœrora povœĭuitorĭŭ erá Cola, în tábœra Lætinilor, îndemnîndu-ĭ ca sœ se poarte ca šĭ čeĭ de'ntĩĭ, sĩ tot pre ačeá calle sœ se întoarne. Lætiniĭ vædînd de noŭ pre Scĩtĩ, earœ-šĭ s'aŭ întrarmat, sĩ maĭ cu mare ínimœ s'aŭ luat dupœ dînšĩĭ; sĩ fuģind Scĩtĩĭ, Lætiniĭ ĭ-aŭ alungat nebunešče pînœ la lócurile, în care erá întinse cursele sĩ léšurile, sĩ aŭ dat de oštĩ odihnite, fiind eĭ sĩ caĭĭ lor obosĩtĩ de calle, sĩ se cuprînseræ în mijlocul Scĩtĩilor, de mulĩimea cœrora fiind asupriĭĭ, s'aŭ bœtut jos de pe caĭ. Cœdut'-aŭ čeĭ maĭ buní cœllœreĭĭ, cœdut'-a sĩ comitul Pleeĭ Doloic cu čeĭ maĭ vitejĭ Lætinĭ, sĩ Bœlduin s'a prins, sĩ s'a adus viŭ în Mísiea, carele ducîndu-se în Tîrnov, s'a bœgat în témniĩœ încœrcat de lanĩurĭ pînœ în grumadĩ. Earœ capul rœutœĭilor, Dandul, ducele Vennétieĭ, carele erá în coada oštilor, înĩelegînd pĩérderea de'n čeĭ če fuģiá, s'aĝinturnat în tábœrœ, sĩ, dupœ če a înnoptat, (cœ bœtaea a fost de cu saræ), a porunčít sœ ducæ luminĩ în córturĭ sĩ sœ facæ bobotœĭ, ca sœ gîndeascœ Rumînĩĭ, cœ n'a perit toatœ oastea, niči se traģe de la bœtae: deči dupœ straja čea de'ntĩĭœ a noptĩĭ s'a dus în četatea Redestul de lîngœ mare, sĩ de acoló, întîlnindu-se cu Enric fratele luĭ Bœlduin, în Tœrigrad.“

Domnitorĭĭ Rumînilor sĩ aĭ Bulgarilor întrarœ în legœturĭ de cuscrĭĭ cu Domnitorĭĭ tuturor popoarœlor putérniče de pre'n preģĭurul lor, cîte se ivirœ în tot rœstîmpul Domninĩeĭ lor (1186—1392). Ašá cu Împœraĩĭ grečešči Ioan Duca, Mihaĭŭ Pœleologul, Andronic, š. a.; cu reģĭĭ Ungurilor; cu Hannĭĭ Tœtarilor, sĩ cĭar šĭ cu Sultannul Amurat. Ačeasta o fœcurœ cu scop de a-šĭ asegurá pačea de'n partea ačellora, sĩ de a-šĭ întœrí tronul cuntra amerinĩœrilor če le-ar fi putut vení de'n partea ačellora. Cu toate ačestea se vœdurœ nevoiĭĭ pe lîngœ toatœ cuscríea a purtá rœsboaíe necurmate cu toate ačelle popoarœ, pre'n carile se slœbirœ împrumutat. Împœrœtíea rumînœ-bulgarœ o desfiinĩœ cĭar un cumnat all Împœratuluĭ rumîn Sismann, ádecœ Bœĭadet, fiiul luĭ Amurat, la annul 1392, sĩ o prefœcú în provinĩœ turčeascœ.

VII.

Dumitru Ticindeal (cam pe la 1778—1814).

(Unele trœsœturĭ de'n vieaĩa luĭ Dumitru Ticindeal, dupœ I. Eliade sĩ Væs. Alesandrescul Urečiæ.)

Despre literœturœ se dĩče, cœ este rœspicœčunea soĩietœĩĭĭ: tot ašá sĩ scriitorĭul este nu numaĭ mœdularĭul uneĭ soĩietœĩĭ, da'r sĩ un ins (îndivíd) singurátec. Deči orĭ-če scríere oglindešče nu numaĭ soĩietatea, dar' tot ŭœ-datœ sĩ însuœletatea autorĭuluĭ eĭ. Scriitorĭul cu sîmĩeminte nu ne înfœĩišeadœ numaĭ soĩietatea sa ašá precum se aflœ ea, či ne dœ sĩ ŭœ alœturœčune a soĩietœĩĭĭ aeve cu ačeá soĩietate, all cœrĩia ideal stœ înœintea minĩĭĭ luĭ. Deacœ orĭ-če carte ar fi numaĭ înfœĩišœčunea soĩietœĩĭĭ, cum se aflœ ea în faptœ: atunči am fi nevoiĭ sœ înčeĩœm, cœ *produsele literarie* nu pot cuncurģe la îndreptœčunea, depliničunea sĩ čiviličunea soĩietœĩilor omenešcĭ. Însœ la ačeasta ni se opun miĭ de esîmple. Aŭ enčiclopedistĭĭ frînčesĭ n'aŭ produs alta nemica, decît aŭ dugrœvit soĩietatea, cum erá pre tîmpul lor? Aŭ Volter ne înfœĩišeadœ în produsele salle literarie numaĭ spíretul de îndoealœ, de necredinĩœ, sĩ de luare în rîs all tîmpuluĭ sœŭ? Aŭ nu este ell unul de'n pœrinĩĭĭ mišcœrĭĭ čelleĭ marĭ, carea e cunoscutœ sub numele de *revolučunea frînčesœ*, si pe carea noĭ o vom numí *revolučunea minĩĭĭ omenešcĭ* cuntra sclœvíeĭ, în carea fu încœtušatœ veacurĭ întreģĭ atît omenimea cît šĭ mintea eĭ?

Drept cœ se aflœ šĭ cœrĩĭ de ačellea, carile nu cuntribuesc nemica la formœčunea soĩietœĩĭĭ, ba se aflœ, durere, šĭ de ačellea, carile adáug foarte mult la corupčunea soĩietœĩilor sĩ a morávurilor lor.

Domnul Gregorĭŭ Alesandrescul, poetul rumîn all annuluĭ 1840, se mirœ sĩ se súpœrœ, cœ pre'n toatœ puterea cuvîntuluĭ sĩ a armoníeĭ poesíeĭ nu poate face pre creditorĭŭ sœ înĩeleagœ, neči sœ-l îndreptede:

„Cœ cu toatœ a sa silinĩœ
A fost cu neputinĩœ
Puterea armoníeĭ sœ-l facæ sœ'nĩeleagæ.“

Pre'n urmare desperá, cœ va puté:

„Pre'n scríerĭ a prefače nœrávurĭ desfrînate.“

Cĭar pre'n ačeasta aratœ poetul, cœ e cunvins, cœ pre'n produse literarie, nimerite bine, trébuíe sœ se îndrepte orĭ-če soĩietate, sĩ ori-če om de'n tr'însa.

Desfœşurînd acest adevœr, ca sœ putem dejudecá bine pre Dumitru Ţicindeal, întîiul fœbulist rumîn, ne aflœm nevoiţi a însemná aicî tot če am putut aflá despre dînsul, ca *ins singurátec*, ca *mœdulariŭ all soţietœţii*, şi maĭ pre sus de toate ca *apóstol all rumînismuluĭ*.

Dumitru Ţicindeal s'a nœscut în Bœnnatul Timişoareĭ în satul *Bečicerecul-mic* în čeĭ de pe urmœ 25 de annĭ aĭ veacaluĭ XVIII, carele este veacul triumfuluĭ dreptuluĭ asupra despotismuluĭ. Ţicindeal nœscut pe lume ŭcœdatœ cu noul drept all Europeĭ, se pare a fi supt, împreunœ cu laptele mameĭ salle, ĭubirea acellor drépturĭ, şi dorul de a le vedé proprietate şĭ a Rumînilor, cunœčunalilor sœĭ.

La aceasta a lucrat de'n čeĭ maĭ frágedĭ annĭ aĭ vieţeĭ salle. În tristele împreğurœrĭ, če despœrţĭaŭ pre Rumîniĭ de'n Ardeal şi Ungáriea de'n cáusa releğiunii, Ţicindeal, sîmţind, puĭîndu-şĭ înœinte, cum ţiče ell (la învœţœtura dela fábula 154): *„če dulčeaţœ şi feričire ar fi, a vedé ašá mare número de Rumînĭ* (în Bœnnat, Ungáriea, Ardeal, Rumînîea, Moldáviea şi Bucovina), *cœ se ĭubesc ca fraţiĭ şi se omenesc (onoreadœ)“*, se pare a-şĭ fi împus de misiune, a fi solul pœčiĭ, de a aduče între fraţĭ ramul de oliv. Într'adevœr ell întrebuinţé toate mijloacele ertate, če-ĭ steteaŭ în putinţœ, pre'n carile i se pœreá, cœ va ajunğe maĭ segur acest scop înalt şi binefœcœtorĭŭ. Nutrind în sine, cum se vede maĭ în toate fábulele luĭ, ca şĭ Micul, Şincaĭ şi Petru Maĭor, idealul nœscînd all Rumînismuluĭ, se fœcú apóstolul místic all acestuĭ ideal. Eliade ţiče în precuvîntarea la fábulele luĭ Ţicindeal, edate la 1838: *„între bœrbaţiĭ, če aŭ slujit náţieĭ rumînešči, şi s'aŭ jertfit pe sine-şĭ folosuluĭ obščesc, precum: Iorgoviči, Petru Maĭor, Şincaĭ, şi alţiĭ, a fost Ţicindeal unul de'n čeĭ maĭ însemnaţi.“*

Ţicindeal, pe'ntru ca čiar şĭ în mijlocul čertelor pe'ntru releğiune încœ sœ poatœ da apélurilor salle la înfrœţire puterea releğiunĭĭ, se fœcú, ca şĭ istoričiĭ rumînĭ numiţĭ maĭ sus, ministru altarĭuluĭ luĭ Crest, la carele înğenunčîînd cu relegiosœtate, sœ poatœ strigá cu cuvintele čelle maĭ strœbœtœţive: *„cœ aičî nu e neči grec, neči lœtin, neči unit, neči neunit, či numaĭ Rumîn!“* . . .

Ásfelĭŭ aflœm pre Ţicindeal pe la annul 1812 pœroc la bisérica de'n Bečicerecul-mic, luptîndu-se cu tot ţelul cuntra nešči inţeĭ, înfruntînd bigotismul şi superstičunea, învœţînd cœ *„sînţea preuţieĭ nu stœ neči în haĭne lunği, neči în barbe lunği!“*

Dupœ aceea fu Ţicindeal profesorĭŭ, maĭ întîĭŭ la Berecson, apoĭ la Belinţĭ, şĭ în urmœ în Arad la scoala prepœrîndalœ rumînœ, înfiinţatœ de cœtrœ Împœratul Austrieĭ, Frînčisc, pe'ntru formœčunea învœţœtorilor rumînĭ la scoalele sœtenne. Într'astœ deregœtorie, rœmase Ţicindeal stœtórnic în neobositul sœŭ ţel, şi credinčos apostolatuluĭ sœŭ pe'ntru rumînism, şi pe'ntru orĭ-če este drept, adevœr, bun şi frumos. Ell, asémenne plugarĭuluĭ čelluĭ bun, cœutá sœ însuteascœ sœmînţa čea bunœ a şčiinţeĭ, releğiosœtœţii, morœletœţii şi nœčunœletœţii, sœmœnnîndu-o în toate pœrţile, unde a aflat pœmînt bun, curœţit de buruennele înnœdušiţive, orĭ unde a aflat ínimĭ primitoarĭe, scutite de negina pátimilor şi a rœutœţii.

Neînsœraţiĭ lučéferĭ aĭ literœtureĭ rumîne: *Sœmuil Micul, Petru Maĭor* şi *Ğorğŭ Şincaĭ*, precum ţiče prea nimerit D. I. Eliade, *spárserœ acum, asémenne luĭ Moĭse, marea întunéreculuĭ, carea ţineá pre Rumînĭ de'ncoače de pœmîntul cunščiinţeĭ nœčunale, şi-ĭ fœcurœ sœ treacœ de'ncolo de Ğipetul nešči inţeĭ, şi sœ-şĭ cunoascœ adevœratul sœŭ înčeput.“* Ţicindeal apucé de'n mîna astor ğeniĭ aĭ Rumînismuluĭ fœčlíea, carea amerinţá sœ o stingœ dušmannĭĭ, carĭĭ se spœriáserœ de dešceptarea Rumînuluĭ provenitœ de'n cunošcinţa strœbunilor sœĭ şi a mœreţelor fapte alle acellora.

Prigoninţele pornite asupra istóričilor rumînĭ deveniaŭ de'n če în če tot maĭ ápriğe asupra orĭ-cœruia ar čercá a întrá în callea acellora. Ţicindeal, ca sœ se fereascœ de ast fúlğer amerinţœtoriŭ, şi tótuşĭ sœşĭ ajungœ scopul, îmbrœcé propuinţele salle într'ŭœ formœ nevinovatœ, nebœtœtoarĭœ la oči, ell le propuse în vesmîntul fábuleĭ: şi ašá pe cînd spionul trimes de dušmannĭ îşĭ puneá urecia la ušа scoaleĭ, în carea îşĭ ţineá Ţicindeal preleğinţele, nu audĭá neči ŭœ învœţœturœ *stricœčoasœ* şi *tulburœtoarĭœ*, precum aščeptá, či numaĭ *nišče cunvorbinţe simple, nevinovate, firešči, nœive între lup şi oae, între vulpe şi momîţœ*, şi între alte animale nevinovate.

Cu toate acestea tot nu putú scœpá Ţicindeal de prigoninţele alîntite asuprœ-ĭ, cœči curînd dupœ če-şĭ tipœrí la Buda în annul 1814 întîĭete fábule, cœdú jertfœ întrigilor pornite asuprœ-ĭ de'n partea dušmannilor Rumînuluĭ, se puse la îneisoare sub cuvînt de învœţœturĭ nereleğioase, şi curînd dupœ aceea rœpœusé, ca un adevœrat mœrtir all nœčuniĭ rumîne.

Încurînd ďupœ ell murí de necadŭ şí un fiĭŭ all luĭ.

În Dumitru Ţicindeal aŭ esîmplu vrédnic de urmat toţĭ préuţiĭ şi profesoriĭ rumînĭ, ca lucrœtorĭ în viea Domnuluĭ şi a nœčuniĭ salle.

Fábulele luĭ Ţicindeal s'aŭ tipœrit întîĭŭ la Buda în annul 1814, de cœtrœ însu-şĭ autorĭul, ear' apoĭ devenind edœčunea întîĭa foarte raroe, se rœtipœrirœ earœ-şĭ de cœtrœ D. I Eliade la Bucureşčĭ în annul 1838, prepunîndu-li-se şí ŭœ precuvîntare deamnœ de elle, carea cuprinde şí biogrœfíea autorĭuluĭ.)

VIII.

Gorgŭ Ládœr († 1822). 1823/1826.

(Despre totala lipsœ a sîmțuluĭ nœĕunal rumîn în Rumîniea înœnte de mérgerea luĭ *Gorgŭ Ládœr* acolo, și despre rœnœscœĕunea nœĕunœleteștiĭ rumîne de acolo pre'n ḑelul ĕell curat apostolesc all acestuĭ bœrbat, ne dœ prea fœĭmosul literœtoriŭ rumîn, *Ioann Eliade*, urmœtoaria descripĕune:

„(În Rumîniea) tot erá deḡenœrœĕune și amorțealœ în ĕeea ĕe se atinḡe de numele *„Rumîn“* și de *„Pátrie“*, pînœ ĕe venĭ rœpœusa tul întru ferieire *Gorgŭ Ládœr* în țara noastrœ. Limba înĕepuse a se corĕí și a se strieá de tot; în sîntele bisériĕí préutiĭ și cîntœreștiĭ îșĭ țîneá drept falœ a faĕe sîntul șerbițŭ într'uœ limbœ necunoscutœ de dînșiĭ, și pre'n urmare scimositœ în gura lor ĕea nedeprinsœ cu dînsa. Cîntœrile ĕelle de la șerbițul sînteĭ liturḡíĭ se tipœriá într'un abeĕedariŭ cu litere slœvenne în limba greĕeaseœ; préutiĭ de pre'n subúrbie, cum și ĕiar ĕeĭ de pre'n sate, ca sœ imite pe ĕeĭ de pre'n tîrg, îĭ audĭáĭ îngînfîndu-se cîntînd: *„agios ofteos, acsion estin os alfitos“* ș a. Pœrințiĭ se bucurá, cînd audĭá pe fiiĭ sœĭ ḑicînd *„tatœl nostru și credul“* în limba greĕeascœ. Erá de jale în sînta relegiune, a audí ĕine-va rugœĕunea domneascœ, carea se ḑiĕe în audul tuturor, ĕe se aflœ înœintea Domnuluĭ, ĕerînd, *ca sœ fiœ voea luĭ, precum în ĕeriŭ, așá și pre pœmînt;* ĕerînd *pînea ĕea spre fiinṭœ*, ádecœ *sœ nu ajungœ, dupœ cum a ajuns Fiiul omuluĭ (Crest) maĭ jos decît ferele pœdurilĭ și pășerilę ĕeriuluĭ, neavînd unde sœ-șĭ pleĕe capul;* ĕerînd, *ca sœ le erte greșelele întocmaĭ dupœ aĕeá mœsurœ, cum pot sœ erte și eĭ greșelele ĕellor greșițĭ* (mare legœturœ! mare vorbœ! mare osîndœ ĕiematœ!); ĕerînd, *sœ-ĭ scape de ĕéea ĕe e maĭ greŭ de'n toate, de a nu fi dușĭ în ispitœ.* Cîtœ jale, ḑic, erá, sœ audœ poporul aĕeste nepreṭuite cuvinte dumneḑœeșĕĭ într'ŭœ limbœ, ĕe nu o înțeleḡeá; și în timp ĕe bietul copill îngînă aĕeste vorbe ĕereșĕĭ, și pœrințiĭ luĭ se îngînfă de bucuríe de peltiĕirea aĕesteĭ fiinṭe nevinovate, poporul de'n locașul Domnuluĭ, poate, ĕe îșĭ da coate și îșĭ rœsuĕiá musteṭele! Cîtœ jale erá, sœ audœ ĕine-va sîmburul (simbolul) credinṭeĭ, semnul depe care se cunoașĕe creștinul în ĕeea ĕe crede, ĕelle doŭe-sprœ-ḑeĕe încĭeĭœture alle aĕelluĭ cuntrapt sînṭit, ĕe fáĕem cu mîntuitoriul Crest, și cu bisérica, cînd primim sîntul botedŭ, alle aĕelluĭ jurœmînt, ca sœ ḑic așá, ĕe încĭeĭœm, cœ vom pœdí în credinṭa noastrœ și vom crede pînœ la mormînt aĕeste doŭe-sprœ-ḑeĕe în-

ĕieĭœture întœrite cu siḡillul Spíretuluĭ sînt! Oameniĭ vin la bisériĕœ, ca sœ asculte cuvîntul Domnuluĭ, și sœ-șĭ aducœ aminte maĭ des ḑe ĕeea ĕe s'aŭ legat luĭ Dumneḑœŭ cuntrœptînd cu bisérica. Cîtœ deḡenœrœĕune erá dar' șí în releḡiune șí în nœĕunœletate, cînd Rumînul ajunsese a-șĭ țîné drept falœ, a bajocurí într'atita releḡiunea, nevrînd sœ înțeleagœ ĕeea ĕe îl învœṭá ea, astupîndu-șĭ urecile la glasul eĭ ĕell mîntuiṭiv, punînd într'adins a le vorbí într'ŭœ limbœ, ĕe nu erá a pœrinṭilor sœĭ, și pe carea nu o înțelegeá neĕĭ unul de'n Rumînĭ! cînd altœ datœ ar fi putut maĭ bine a se potriví aĕell vĭers all profetuluĭ și împœratuluĭ Dávid: *„urecĭ aŭ: șĭ nu aud!“* Tot erá deḡenœrœĕune și amorṭealœ! — eșind de'n bisériĕœ, vedeaĭ pre jeluitoriŭ a se silí sœ-șĭ dea jalba cœtrœ guvern în limba greĕeascœ, a se rugá de scrietoriŭ ca sœ o facœ *„ĕe-va maĭ eléṇnica“*. Ĉine erá boĭariŭ, îĭ erá rușine sœ ḑicœ, cœ e *rumîn;* ĕell cu pœrinṭĭ necunoscuṭĭ, deaceœ șĕiá doŭe treĭ cuvinte greĕeșĕĭ, *nu vrea maĭ mutt sœ treaeœ de rumîn, ĕi ḑiĕeá cœ e grec!* Numele de *tatœ* și de *mamœ* erá nume mojiĕeșĕĭ, pe-aĕí erá sœ se facœ șí Dumneḑœŭ *bœbaeœ all oamenilor nóbili!* Aĕeasta erá starea Rumînuluĭ de'n Rumîniea într'u aĕeea ĕe se atinḡe de ínima și de súfletul luĭ pînœ cœtrœ annul 1816, cînd a venit *Gorgŭ Ládœr* în Rumîniea: *tot erà deḡenœrœĕune și amorṭealœ!*

Gorgŭ Ládœr s'a nœscut în *Avrig*, un sat în Ardeal, lîngœ Olt între Sîbiĭŭ și Fœgœrașŭ, pe mosíea cœmœralœ, ĕe o țîneá atunĕĭ bœronul sas ḑe Brucental. Fiind Ládœr luat de mic în casa aĕestuĭ mœgnat ardeleann, s'a crescut cu îngrijire de cœtrœ aĕest nóbil, carele a șĕiut în multe cípurĭ a-șĭ întrebuinṭá bine averile salle. Maĭ tîrḑiŭ, întrînd cu ajutoriul pœtronuluĭ sœŭ în universœtatea dela Vieanna, șĭ-a fœcut cu mare sporiŭ cursul învœṭœturilor în rœstîmp maĭ de doŭe-ḑeĕĭ de annĭ, avînd înlesnire a cultivá șĕiinṭele în maĭ multe spiṭœletœṭĭ, s'a dat maĭ pre urmœ cu de-adinsul spre învœṭœtura Teoloḡíeĭ, fiind mennit sœ fiœ unul de'ntre cîndidaṭiĭ de Episcop rumîn all Ardealuluĭ pe'ntru bisérica rumînœ drepteredinĕoasœ.

Însœ episcop se alese Vœsíliŭ Moga, ear' Ládœr se sînṭí arĕidiacon all episcopíeĭ, și se rînduí învœṭœtoriŭ all tínerilor cîndidaṭi la preuṭíe. Dar' timplîndu-se oare carĭ ne'nṭeléḡerĭ între episcop și Ládœr, aĕesta merse la Brœșov, de unde, ca învœṭœtoriŭ all copiilor logofeteseĭ Bœrcœnneasca, trecú cu aĕeastœ cucoanœ în Rumîniea la noĭ. Aiĕĭ în rœstîmp maĭ mult de un ann se ocupœ cu inḡineríea. Pre'n aĕeasta s'a fœcuṭ cunoscut Bannuluĭ Constantin Bœlœĕeannul, pe atunĕĭ Logofœt de țara de sus.

Aĕest boĭariŭ aveá judecatœ sînœtoasœ fireascœ; erá un tip de veĕiul boĭœrism all ṭœrií, unul de'n aĕeía, ĕe nu-l stricase încœ moda aĕelluĭ veac, ádecœ *moda de a nu fi rumîn.* Vorbirile ĕelle dese alle luĭ Ládœr despre rumînism aflarœ în Bannul Bœlœĕeannul un apœrœtoriŭ

fierbinte. De'n noroćire, ačest boïariŭ se aflá de'mpreunœ cu ģínerescœŭ efor all scoalelor ĭerii. če pe atunčí toate eraŭ grečeščí. Ládœr însuflé în ínima ačestuĭ rumîn încredinţarea, *cœ ščiinţele se pot învečá ší în limba rumînœ.* Eforíea scoalelor fœcú proïept (anafora) cœtrœ Domnitoriul de atunčí, *Cœrœģeá,* în carele čereá sœ se înfiinţeđe la Sîntul Sava ŭœ scoalœ rumînœ, *în carea sœ se propunœ ščiinţele rumînešče.* Cuvintele ačestea *de ščiinţe în limba nœčunalœ rumînœ* se pœrurœ Domnitoriuluĭ cu totul noŭe şi cu neputinţœ de a se înfiinţá. Cu toate ačestea, pe'ntru curiosœtatea lucruluĭ, porunčí a se aduná divann spre a se cipđuí, deacœ limba rumînœ este în stare de a rœspicá, deslučí şi desvoltá foloasele ščiinţelor. La ačest divann a fost čiemat Veniamin, če atunčí erá în scoala grečeascœ dela Mœgureannul întîĭul profesoriŭ de mœtemátecœ şi de filosofie; de'mpreunœ a fost čiemat şí Ládœr.

În deşert se nevoiá bietul rumîn, sœ arate şi sœ demustre, cœ ţérmuriĭ (ţérminiĭ) ščiinţelor şi aĭ mœestríilor sînt necunoscuţí la oríčare om şi la oríčare nœčune, pînœ če nu cultivœ ščiinţele şi mœestríile; în deşert spuneá, cœ limba grečeascœ a poporuluĭ de'n isvorul, de unde a pœstrat a điče *filos* (ĭubitoriu) şi *sofíea* (înţelepčune), de acolo poate cu tot dreptul sœ đicœ şí *filosofíe* (ĭubirea înţelepčuniĭ); şi asémenne şí Rumînul de unde a pœstrat *lucit,* de acolo poate sœ đicœ şi *perlúčed,* şi de unde are vorba *opœčit,* poate sœ đicœ şí *opaţ;* în deşert se nevoiá rumînul Ládœr sœ arate, cœ omul în ģeneral este primitoriŭ de ideĭ, şi cœ ideile pre'n învoire seaŭ ĭmprumutare îşĭ pot cœpœtá un nume oarecare, şi pre'ntr'însul se fac cunoseute omuluĭ, seaŭ ačest nume se fače cunoscut pre'n dobîndirea ideiĭ če înfœţişeađœ; în deşert, cœčí la toate ačestea repeţiá de'n cînd în cînd profesoriul grec, Veniamîn, ca un oračul: *„nu va fi".*

S'a spart divannul: dar' Ládœr nu s'a desperat; ell a îndemnat pre Bannul Bœlœčeannul sœ čearœ dela gubern, ca sœ deščidœ ŭœ scoalœ rumîneascœ pe'ntru învečœtura înģineríeĭ şi pe'ntru pregœtičunea čellor cîndidaţí la preutíe. Veniturile scoalelor erá pe atunčí ŭœ parte micœ a mošíilor mînœstiriĭ *Glœvœčoculuĭ* (cam pînœ la 1333 fl. v. a. pe ann), ear' čea maĭ mare parte de'n cuntribučunea préutilor. Temeiul, cu carele se čereá, ca şí preutimea sœ se împœrtœšeascœ de'n foloasele bannilor, cu cariĭ spriģiniá ea scoalele, erá cam tare, şi dreptatea strigá pe'ntru ačeştí cuntribučunarí (bírničí) biseričeščí.

În urmœ se puse la calle, ca sœ se înfiinţeđe ŭœ scoalœ rumînœ în ruinele sîntuluĭ Sava; se scoaserœ fœurœríile de'n đidirea, unde se aflœ acum *Museul Nœčunal şi Biblioteca.* Ládœr se denumí învečœtoriŭ de teoloģie şi de înģineríe, şi înčepú îmbele aste cúrsurí în luna luĭ August de'n 1818. Aveá vre ŭœ čiţí-va învečœčeĭ înčepœtorí, cariĭ se pregœtiá la preutíe, pe cariĭ îĭ învečá cœtečismul şi šerbiţiul biseričesc

şi vre ŭœ čiţí-va învečœčeĭ înčepœtorí, veniţi de'n scoalele de'n *Colţia* şi de'n *sîntul Ģorģŭ.* Ačeştia abiá šciá silœbi, şi Ládœr trebuiá negrešit sœ easœ cu eĭ la cîmp cu masa de înģineriŭ şi cu astrolabul, ca sœ ridiče carte de'n triúnģiurí; trebuiá sœ le spuiœ, cœ tustrelle úngiurile unuĭ triungiŭ sînt de ŭœ potrivœ uneĭ jumœtœţí de čerc; cœ úngiurile alterne şi împrotivitoarie la vîrf sînt de-ŭœ potrivœ. Sœ fiœ îndrœsnit numaĭ a nu-ĭ învečá de ŭœ datœ de-all-de-astea, şi a nu-ĭ pune sœ cáute cu un ociŭ încis pre'n crepœtura dioptreĭ, arœtînd, cœ trebuesc copiiĭ pregœtiţí spre ačeasta cu alte învečœturí: cœčí numaĭ decît l'ar fi boteđat, dupœ cum îl şi boteđáserœ, de čerlœtann, če nu ščie sœ învele înģineríea. *„Înģinerie vrem noĭ, dáscœle! sœ ne măsure bœiaţii mošíile, şi de înģinerie apucœ-te sœ-ĭ învelí, cœ socotealœ învaţœ eĭ în toate bœcœnníile."* Se bœteá Ládœr cu pumniĭ în pĭept şi ridiá mînile la čeríŭ strigînd: *„Doamne! pînœ cînd anniĭ blœstœmuluĭ?"* Ačestea erá curate vorbele luĭ în oarele de mœhnire.

Maĭ în toamnœ în ačella-şĭ ann pœrœsí Cœrœģeá scáunul Domníeĭ. Veniamin, profesoriul grec, se desţœrá pr'en hotœrîrea Gubernuuĭ tîmpural seaŭ a locuţininţeĭ domneščí pe'ntru un cuvînt, če fœcuse cu un ann maĭ nœinte la înmormîntœčunea Bannuluĭ Constantin Filipescul. Clasele grečeščí de filosofíe şi de mœtemátecœ se spárserœ; învečœčeiĭ înčepurœ a deosebi, *cœ alta este limba elénnicœ, şi alta sînt ščiinţele, carile se pot învečá în orí-če limbœ.* La Veniamin trecúserœ aritmética, ŭœ parte de'n ģeometríe şi cîte-va cápete de'n filosofíe. Lipsa unuĭ profesoriŭ de a-ĭ cunduče pînœ în cápœt cu lucrul înčeput, curiosœtatea de a vedé prápteca la cîte-va prinčipie de'n mœtemáteca teoréticœ, če luáserœ, ačeá práptecœ, cu carea se luptá bietul Ládœr sœ facœ de'n nišče *buciarí* înģineri de'n cap pînœ 'n pičoare de porunčealœ, ačestea şi alte împreģurerí tráserœ în sîntul Sava pe toţí învečœčeiĭ de'n clasele de'ntîie alle scoaleĭ grečeščí, în capul cœrora erá *Ioan Pandeli,* carele a rœpœusat la Pœris, *Nœnešcí, Černovodenni, Orešcí, Darvari, Merišešcí, Stefannopolí, Tomešcí, Crœsnarí, Mœlinešcí, Pœladi, Mœinešcí,* şi altiĭ, şi eu în urma lor. Împlurœ bœnčile claseĭ de înģineríe. Se bucurá Ládœr cînd vedeá pe Pandeli cu creta în mînœ fœcînd pe tablœ espusœčuní mœtemátečce. Tocœnniá creta pe tablœ, mîna mergeá iute, fœcînd deosebite fórmule, dar' gura se îngîná, pe'ntru cœ în clipa ačeea se luptá sœ-şĭ facœ nišče vorbe, cîte pot vení în gura unuĭ învečœčell, če abiá a înčeput ščiinţa, şi va sœ se rœspiče în altœ limbœ, ear' nu în čeea če a învečat.

Îndatœ înčepú Ládœr a trœđuče cursul de mœtemátecœ all luĭ Volf, şi čell de filosofíe all luĭ Cant. În rœstîmp de un ann ajúnserœ învečœčeiĭ departe. Pe mošíile Rumîníeĭ înčepurœ a fluturá flámurele noilor înģineriĭ; înčepurœ a se trağe de mîna rumînašilor triúnģiurí *înţelese.* Erá ŭœ bucuríe, sœ vađœ čine-va copiiĭ, uniĭ îndreptînd liniea

cu momœĭ, scotînd pœlœríea şi fœcînd semn, strigînd: *la dreapta! la stîngá!* alţiĭ îndreptînd şi scuturînd lanţul, ce şerpuiá pre'n earbœ; alţiĭ aşedînd şi nivelînd masa. Se trœgeá líniĭ, se fœceá triúngiurĭ, de'n triungĭŭ în triungĭŭ se începeiá plannul, cumpasul începeá a pîsí pe cartœ şi spuneá stînginiĭ dela ŭœ mošíe pînœ la alta; lanţul fœceá încercarea, şi sœtennii, ce erá spre şerbiţiŭ, începeá a-şĭ da coate şi a şoptí, cœ dracul de'n steclutœ îĭ face sœ gîceascœ (aşá li se pœreá lor acul mœgnétic, ce îl vedeá jucînd). Bietul Ládœr îşĭ aprindeá pipa, şi, petrecîndu-şĭ mîna asupra pieptuluĭ, i se înundá faţa de lácrœmĭ de bacuríe. N'a trecut mult, şi la mošíile de mœsurœtoare nu maĭ erá trebuinţœ de fiintr

Ládĕr a fost profesoriŭ în sîntul Sava patru anni cu mare dĕl. Ell deregătoríea sa profesoralĕ nu sĭ-a socotit'o neĕí ŭĕ datĕ ca mijloc de vietuire sĭ de civernisealĕ, ĕi ca ŭĕ cĭemĕĕune sĭ misiune. Aveá vre ŭĕ doŭe-dĕcĭ de învetĕĕeĭ ordenarĭ, însĕ cînd tîneá preleginte de'n filosofíe, gemeá sala de auditorĭ, în capul cărora erá *Alesandru Tel.* Toatĕ destoĭnicíea aveá acest bărbat, atît de mult fĕcătoriŭ de bine Rumînilor. Pare cĕ erá într'adins preursit, ca sĕ deścidĕ un drum de regenĕrĕune. Ell îsĭ sîmtiá cĭemĕĕunea. Cînd se aflá în scoalĕ, vorbiá ca înspirat. Cătedra luĭ sĕmĕnná ca un amvon: vedeaĭ cum i se bătea ínima în pĭept. Cu mînĭ pline arunecá, la orí-ĕe ocĕjune, seminţele rumînismuluĭ sĭ alle nĕĕunĕletĕţiĭ.

Poate ĕine-va sĕ vadĕ energíea sĭ hotĕrîrea luĭ de'n cuvîntul următoriŭ, ĕe l'a cumpus la înscĕunarea Metropolituluĭ Rumînieĭ, Dionisiŭ. Pînĕ atunĕĭ stătúserĕ pe scáunul metropolíeĭ metropoliţĭ grecĭ. În dillele Domnitoriuluĭ Sutul s'a restĕtornicit metropolíea rumîneascĕ. Poate orĭ-ĕine socotí, cîtĕ erá hotĕrîrea acestuĭ bărbat, cînd sub Domníe strĕinĕ sĭ sub un gubern, ca ĕell de atunĕĭ, a avut curagul a rostí un ásfelĭŭ de cuvînt. Nu erá ašá lesne a cĕrĕpterisá ĕine-va pe acell timp: *ĕe va sĕ dicĕ fĕnnĕriot;* ell însĕ vorbind de rumînĭ în acest cuvînt, dĭĕe: *„bine gătiţĭ spre slújba vrĕšmašuluĭ omeniriĭ, rĕpitoriul caseĭ pĕrintešĕĭ.“*

Cum puteá altul maĭ bine sub doŭe nume atît de însemnătoarĭe sĭ de îndrĕsneţe sĕ arate acell mĕcĭĕvelism înfernal, ĕe a stătut bicul sĭ ticĕlosíea a doŭe nĕĕunĭ întregĭ: Rumînílor sĭ Grecílor?

Cuvîntul acesta s'a dat Pĕrinteluĭ Dávid ca sĕ-l învetĕ sĭ sĕ-l dicĕ în adunarea boĭarilor la Metropolíe. Se pĭerduse acest cuvînt, dar' multĕmitĕ Pĕrinteluĭ econom Dávid, cĕ a šĕiut sĕ-l pĕstredĕ.

La 1822 s'a bolnĕvit Ládĕr în sîntul Sava, apĕsat fiind de multe mĕhnirĭ sĭ nenorocirĭ. A scris fratĭlor sĕĭ la Avrig sĕ viĭe sĕ-l vadĕ. Acestĭa sosind în Bucurešcĭ, l'aŭ gĕsit într'ŭĕ cĕšĕoarĕ la tîrgul deafarĕ, în fatĕ de unde îmĭ am eŭ casele sĭ tipogrefíea. L'aŭ ridicat bólnav sĭ l'aŭ dus lá locul nášĕrii salle. Acolo peste puţin šĭ-a sĭ dat obšĕescul sfîršit.

Cĕllĕtoriule rumîne! cînd treĕĭ dela Brĕšov la Sibiiŭ, în satul Avrig, în mîna dreaptĕ de-alĕturea drumuluĭ este ŭĕ bisericutĕ: acolo e mormîntul luĭ *Gorgu Ládĕr.* Ŭĕ cruĕe albĕ de mármurĕ este frumosul luĭ monumînt, demn de un om, ĕe a šĕiut rĕbdá în vieaţa sa. Sĕrutĕ acĕá cruĕe, sĭ veĭ ĕetí pe dînsa următoriul epitaf:

„Ĕetitoriule! ĕe ešĕĭ am fost; ĕe sînt veĭ fi: gătešĕe-te dar'!“

Gorgŭ Ládĕr.

Frumos epitaf, sĭ frumos adevĕr, demn de acella, pre carele oamenii îl pregătiá de episcop; ear' Dumnedĕŭ, cînd toate ajunséserĕ degenĕrĕĕune sĭ amortealĕ, îl hotĕrîse pe'ntru regenĕrĕĕunea Rumînilor.

Pe la annul 1861 se înfiintĕ în Bucurešcĭ un gimnasiŭ numit *all luĭ Gorgŭ Ládĕr,* spre nemuriĕunea numeluĭ acestuĭ apóstol all nĕĕunĕletĕţiĭ rumîne.)

§. 12.

Decĕdinţa Rumînilor de'n mĕrirea strĕbunilor sĕĭ, sĭ încĕperea rĕnĕlţĕriĭ de noŭ.

(Cuvînt cumpus de Gorgŭ Ládĕr, sĭ rostit de cătrĕ Pĕrintele Dávid, economul metropolíeĭ, în adunarea Boĭarilor la metropolíe, la ocĕjunea înscĕunĕriĭ Metropolituluĭ Ruminíeĭ, Dionísiŭ.)

Prea Sînţite Stĕpîne!

Prea bine este lumiĭ cunoscutĕ slava sĭ mĕrirea Romannilor, strĕbunilor nostri; apoĭ încît este pe'ntru strĕlucirea šĕiinţelor sĭ a mĕestrílor în timpul acellora, lasĕ istóriile, dar' mĕrturiseascĕ mĕrturíe învederatĕ însĭ-sĭ stîlpiĭ mareluĭ Trĕeann de'n álviea dúnĕriĭ, precum sĭ temelíile turnuluĭ Severinuluĭ, care pînĕ în dĭŭa de astĕ-dĭ se aflĕ în faptĕ, sĭ care, în cip de crisoave nemincunoase, ne mĕrturisesc dreptul, ĕe avem în stĕpînicunea pĕmîntuluĭ strĕbunesc, deščeptîndune a urmá sĭ noĭ strĕbunilor nostri, ca neprecurmat sĕ se preamĕreascĕ semintíea în veacurĭ, sĭ prea înaltuluĭ sčiptru împĕrĕtesc ne'nčetat sĕ-ĭ ardĕ focul pe jertfélnic, prefĕcîndu-se slava în mĕrire, ear' nu în perire sĭ stingere.

Dar' oare cînd s'ar ridicá duhul de'n tĕrîna acellora, sĭ ar priví preste strĕnepotiĭ mareluĭ Cesar, mĕrituluĭ Aureliŭ sĭ înaltuluĭ Trĕeann, oare în dĭŭa de astĕ-dĭ maĭ cunoašce-í-ar? Negrešit ĭ-ar cĕutá în pĕláturile ĕelle marĭ împĕrĕtešcĭ: sĭ ĭ-ar aflá în vidúníile sĭ bordeĭele ĕelle proaste sĭ întunecate; ĭ-ar cĕutá în scáunul stĕpînirii: sĭ ĭ-ar aflá amĕrîţĭ sub jugul robíeĭ; ĭ-ar cĕutá mĕrîţĭ sĭ luminaţĭ, sĭ cum ĭ-ar aflá? rupţĭ,

golĭ, amœrîtĭ, şi asemœnnaţĭ dobitoacelor, cœduţĭ de tot în prœpástiea orbiriĭ, binegœtiţĭ spre slujba dušmannuluĭ omeniriĭ, rœpitoriuluĭ caseĭ pœrintešcĭ!

Ajungœ lácrœmile pátrieĭ, ajungœ jugul robíeĭ, vreme este decînd cu oftare ašcĕaptœ cœdĭuta semintíe cuviincĭoasa mîntuire: ĭĭcœrîna strœbuneascœ cu cuvînt pretinde acum scœpare cœdĭuţilor sœi strœnepoţĭ înœlţĭîndu-ţĭ braţĭul prea Sfinţíeĭ talle însu-şĭ de'n sîn pœrintesc mijlocitoriŭ acellora spre mîngœĭare.

„Acœasta nu e alta decît ŭœ prónie dumnedœeascœ, carea, fœcîndu-i-se maĭ pre urmœ milœ şí de acest neam cœdut, a rupt anniĭ blœstœmuluĭ, şi pre'n ridicarea drepteĭ prea Sfinţíeĭ talle va sœ puĭœ acum stávilœ víscolelor întunéreculuĭ.

Drept acœea obšcĕa cu mulţœmitœ glœsuešcĕ: Binecuvîntatœ sœ-ţĭ fiœ ridicarea în scáun, ca şí urmašilor spre pildœ în veácurĭ nesfîršite binecuvîntatœ sœ-ţĭ fiœ ocîrmuirea; şi pœstoreasca cîrjœ a prea Sfinţíeĭ talle înverdeascœ ca toĭagul luĭ Aron, ca sœ fiœ oglindœ de înţelepcunea pœstoreascœ nepoţilor şi strœnepoţilor omeniriĭ, ca dupœ sute şi míĭ de annĭ sœ-ţĭ înnoeascœ jertfélnicul, cu cuvînt fœlindu-se şi cu povestirea istórieĭ strœbunilor de'n veácurile de nœinte, precum şí noĭ înši-ne cu cœlduræ ne adúcem aminte de buniĭ şi strœbuniĭ noştri, cariĭ aŭ fœcut cînd-va bine neamuluĭ omenesc.

Eatœ dar' şí noĭ strœnepoţiĭ luĭ Romul, şi umiliţiĭ fiĭ sufletešcĭ aĭ prea Sfinţíeĭ talle îţĭ binecuvîntœm scáunul, pre care te-a înœlţat Provedinţa cĕlluĭ prea Înalt, ca sœ ne fiĭ pœrinte şi povœţuitoriŭ îndurat; îţĭ binecuvîntœm toĭagul pœstoríeĭ, noŭe spre întœrire şi sporiŭ, ear' prea Sfinţíeĭ talle spre véčĭnica láudœ şi mîngœĭare: cœ nu-ţĭ vor fi cu noĭ ostennelele îndœdar, pe'ntru cœ şcĭinţele noastre sub ocîrmuirea prea Sfinţíeĭ talle vor da pričinœ de ajuns pînœ dídurile şi coarnele pluguluĭ dupœ maĭ multe sute şi miĭ de annĭ vor mœturisí înţeleapta pœstorinţœ a prea Sfinţíeĭ talle.

Calcœ prea Sfinţite! pre cœrarea, carea cu braţŭ voĭničesc şi cu duh rumînesc spre maĭ marea mirare a neámurilor o-aĭ desfundat: fœrœ sfiealœ întinde-ţĭ pasul spre descoperiĉunea brasdeĭ strœbunešcĭ! Aiĉĭ frica n'are loc, sfiela dăce moartœ, cœlcatœ la pœmînt! Provedinţa lucreadœ şi noĭ toţĭ cu bucuríe íţĭ urmœm!“

IX.

Logofœtul Constœntin Conaci.

(Despre vieaţa literariœ a luĭ Constantin Conaci aflœm urmœtoarĭele trœsœturĭ scurte în *„Rumînĭea literáriœ,“* împœrtœšite de Dl. Constantin Negri:

Constantin Conaci a fost de'n rîndul acellor Moldovennĭ, ĉe-şĭ fœcĕeaŭ învœţœturele în limba elinœ, pe cînd întrudusese domnul Alesandru Morudŭ învœţœturele acellea pe bun temeiŭ în Moldova, şi rœsplœtíá propîşirea în şcĭinţe, ĉe dobîndiaŭ tínerĭĭ în scoala domneascœ, care a fost înfloritœ sub domníea luĭ.

Într'însa a învœţat logofœtul Conaci limba elinœ şi líterœtura eĭ, precum şí mœtematičile, şi maĭ cu samœ ĝeometríea, pre'n a cœriia cunoşcinţœ prápticœ ajunsese cĭar pe tîmpul acella de a fi privĭit ca unul de'n ĉeĭ maĭ buní înĝinerĭ. Maĭ pe urmœ s'a dedat la studiul limbeĭ turčešcĭ, carea o vorbíá şi o scrieá cu lesnire, şi la all ĉelleĭ frînčešcĭ, a cœriia literaturœ, şi maĭ ales scriptele filosofilor veaculuĭ all XVIII, îĭ eraŭ foarte familíare.

Una de'n ĉelle de'ntîie poesíĭ alle luĭ fu cumpusœ în láuda domnuluĭ Morudŭ, pe'ntru apele, cu carele îndestrase acest prinţŭ cœpitala Moldoveĭ. De acolo apoĭ logofœtul Conaci a scris vĭérsurĭ de cinteče, (cinteče de lume), dupœ cum erá pe atunče mult običeĭul, şi carile fœcîndu-se poporale, se prefœcurœ în şcĭinţa tuturor, cît se maĭ ţinurœ melodíile nœĉunale, acelle melodíĭ atît de origĭnale, pe care astœ-dĭ (1850) le-aŭ gonit maĭ cu totul alte melodíĭ strœine, ocupîndu-le locul.

De'ntr'acĕelle poesíĭ ušoare, cine încœ, de'n cĕĭ cĕ se maĭ ocupœ cu elle, n'a audĭt cĭar şi astœ-dĭ urmœtoarĭele:

„Dorĭ de dĭŭœ se rœvarsœ
Şi eŭ ecĭĭ n'am încis!
Cum sœ-ĭ încid, cînd eĭ varsœ
Pœrae de foc aprins!?“ . . . ş. a.

seaŭ

„Ocişorĭ frumošĭ,
Dulcĭ-s, mîngœĭošĭ!“
ş. c. l. ş. c. l.

Venirœ pe urmœ poesíile maĭ lungĭĭ, maĭ serioase, precum poesíea titulatœ: *„Amorul de'n prietešug“*, şi în urmœ trœdúcerile, cĕ le fœcĕá de'n cuvînt în cuvînt, cu un tœlînt deosebit, fœrœ ca sœ peardœ acĕellea necĭ înţelesul, necĭ frumseaţa originaluluĭ, şi despre carile se poate luá ŭœ idee lœmuritœ pre'n acĕeste doŭe vĭersurĭ alle începutuluĭ scrisoriĭ Eloiseĭ cœtrœ Abeĭlard, de Baur Lormian:

Dans ce lieu solitaire, abri de l'innocence:
„Într'acĕest lœcašŭ şi tăĭnic loc de nevinovœĭe
Où règne avec la paix un eternel silence:
Unde pacĕea cu tœcĕerea aŭ a lor împœrœĭe!“ . . . ş. a.

Maĭ de luat aminte însœ este, cœ toate cîte a scris acĕest bœrbat, sînt cĭar şi scrise numaĭ în limba adevœrat rumîneascœ; mare mérit cĕ se facĕe de'n dĭ în dĭ maĭ rar cu améstecul unor morávurĭ strœine pe'ntre alle noastre, şi cu necumpennita întrudúcĕere de cuvinte noŭe, cĕ trag acĕestea dupœ sine.

Logofœtul Conaci a fost om învœţat de pe tîmpul, cînd în Moldova erá greŭ de cîşcĭgat învœţœtura, cĕ o aveá, şi erá şí poet, a cœruĭa dulcĕaţœ înfocatœ de scríere, precît şí límpede în graĭul neamuluĭ sœŭ, va rœmînĕ pe'ntru Rumînĭ púrurea ca ŭœ falcœ.

§. 13.

Cĕ este omul?

(De'n trœdúcĕerile Logofœtuluĭ Constœntin Conaci. *)

1. Omule! nu undí marea luĭ Dumnedĭeŭ adîncĭme
Cĭ în inimœ-tĭ te'ntoarcĕe şi vedĭ a ta însušime!

*) Sub titul de *„Alcœtuirĭ şi Tœlmœcĭrĭ“* seaŭ *„trœdúcĕrĭ“*, a lœsat logofœtul C. Conaci în mînœscris un volum întreg de poesíĭ, care

Pe'ntru om este ear' omul adîncœ învœţœturœ.
Cĕ ĕudatœ întrebare! cĕ ĕudatœ 'ncurcœturœ!
5. Cîtœ luminœ într'însul, şĭ-apoĭ şĭ întunecĭme!
Cĕ fire naltœ, mœreatœ, şĭ-apoĭ cu cîtœ josime
Îl vedĭ plin de luminare, cœdînd în marĭ îndoele;
Îl vedĭ plin de slœbĭĕune, suferind cĕelle maĭ grelle!
Este oare pe'ntru muncœ nœscut şi dĭdit în lume,
10. Seaŭ numaĭ spre desfœtare şi spre hodinœ anume?
Une orĭ se mirœ însu-şĭ cîtu-ĭ de mintos şi vrédnic,
Şi se viseadœ, cœ este ca Dumnedœŭ de putérnic;
Ear' alte dœţĭ, plin de jale, de-a trupuluĭ slœbĭĕune,
Se numešĕe vietate, supusœ la mortœĕune,
15. Şi cœ numaĭ spre pedeapsœ este nœscut, şi rœsuflœ,
Şi cœ mintea luĭ nu este decît un vînt cĕ se îmflœ,
Pe carea, de n'o ascultœ, toate-ĭ par întunecate;
Ear' de o ascultœ toate i-se par ne'ncredinţate.
Háos de pátimĭ urîte şi de dœdárnicĕe gînduri
20. Primite şi lepœdate pe ŭœ clipœ 'n miĭ de rînduri.
În vœluroasele pofte rîvnitoriŭ hójma de stare;
Une orĭ cu-minte foarte, alte dœţĭ nebun maĭ mare.
De ŭœ potrivœ putérnic şi slœbœnog într'a salle:
Singur aflœ adevœrul în deplinœ strœlucĭre;
25. Dar' singur earœ-şĭ se scapœ de'n pœrere'n rœtœcĭre;
Dĭdit de stœpîn la toate, supus pátimilor salle,
Cînd se búcurœ, cînd plîngĕ fœrœ cuvînt, fœrœ calle.
Púrurea în ne'mpœcare cŭ-a sa slabœ inimĭoarœ
A fœpturelor de-a rîndul este cĭnste şí ocarœ.
30. O! muritoríule mîndru şi 'ngînfat de-a ta fiinţœ!
Stœĭ şi crede de supuse toate la a ta şcĭinţœ.
În mîna ta cu cumpasul lumile toate mœsoarœ
Şi poliriilor mœrĭĭ dœ-le legĭ pe a ta scarœ;
Áer, etru cîntœrešĕe, şi dœ régulĭ la plœnnete,
35. Însemnîndu-le în oare pîşirile tœĭnuite.
Supune la all tœŭ cálcul all tîmpilor întunérec,
Aflœ şi spune cĕ este într'all soareluĭ jertfélnic.
Du-te, suĭe-te cu Platon pînœ maĭ presus de cérĭurĭ,
Cœutînd într'a lor boltœ tot felĭul de adevœrurĭ,

trœdúcĕrĭ aŭ méritul de a fi precît aproape de origĭnal, pre atîta şi într'un stil rumînesc adevœrat poétic. În comun şcĭá Conaci alcœtuí de'n limba cronicarilor vecĭ şi a poeţilor necunoscuţĭ aĭ poporuluĭ Rumîn, ŭœ limbœ melodioasœ şi rœspicecţivœ cum necĭ viseadœ cĕĭ maĭ mulţĭ de'n poeţĭĭ noştri moderni.

Şi unind cu nebuníe a ta obrásnicœ fire,
Vîrœ-te pînœ în sinu-ĭ şi cearcœ Dumnedœirea.
Învaţœ înţelepcunea cum ar fi sœ cîrmueascœ.
Şi nebuníile talle dœ-le sœ le legueascœ.
Dar' apoĭ, cœdut de'n sfera sperînţeĭ rœtœcitoarîe,
Ân noeannul tœŭ te'ntoarce rušinat, plin de mustrare.
A cellor de'n cériurĭ dúhurĭ, înţelegerea cea viœ
Vede, şi catœ cu milœ la a ta dœdœrnicíe:
Cœcĭ, cĭar şí marele Níuton cu a sa mare şciinţœ
Este pe'ntru dînşĭ aceea ce-ĭ pe'ntru noĭ ŭœ momiţœ.

Omule! ce-ţĭ mînĭ vederea pîn' la cereasca cœmarœ,
Şi te bidueşcĭ sœ afli lœuntrul pe de'nafarœ,
Şi sœ însemnedĭ şí drépturĭ pe-a mişcœriĭ cereşcĭ calle,
Spune-mĭ eşcĭ stœpîn pe tine? daĭ dreptœrĭ inimeĭ talle?
Spíretul tœŭ, care surda se luptœ şi se munceşce,
Doritoriŭ tot de aflare pe cît vieaţa îl nutreşce,
Spune-mĭ mœcar de un lucru de-ţĭ cidešueşce 'n lume,
Seaŭ care ţi-ĭ începutul şi sfîrşitul cĭar anume?
În om doŭe sînt stœpîne puterĭ împœrœţitoarîe,
Una ca sœ dîdœrascœ, alta povœţuitoarîœ:
Ĭubire de sine una, naşce poşte, desfœtare,
Gonešce orĭ-ce durere şi cere îndestullare;
Alta-ĭ mintea, ce opreşce şi mînœ la mœsurare,
Dînd pátimilor secœdere şi pornirii înfrînare.
Amîndoŭe în unire ne daŭ putere de sine
De a fugi de tot rœul şi de-a ajunge la bine.
Rumpe ĭubirea de sine alungœ a eĭ lucrare,
Şi omul de viŭ remîne într'ŭœ netrébnicœ stare;
Şi earœ-şĭ rîdicœ-ĭ mintea, şi-ĭ vedé cœ cip nu are,
Neĉĭ sœ se povœţuiascœ, neĉĭ sœ 'ncĭeĭe cugetare.
Întocma-ĭ ca burueanna, ce în ţœrnœ împlîntatœ
Se naşce, creşce, înfloare, şi cade de tot uscatœ;
Seaŭ ca un foc, ce de cériurĭ în bóbote de ŭœ-datœ
Noaptea fulgerînd se vede şi stingîndu-se îndatœ.
Taĭnic, ĭubirea de sine ne mişcœ şi ne silešce,
Taĭnic, ĭubirea de sine ne mişcœ şi ne silešce,
Şi púrurea în cłœtire, púrurea ne dîdœrœšce;
Mintea, cu cúmpœnna 'n mînœ, toate le drœmœlueşce,
Stœ pe gînd, asemœnneadœ, îşĭ dœ svat şi hotœrœşce.
De lúcruri, ce nu sînt faţœ mintea prea puţin lovitœ
Este de-un viitoriŭ bine puţin îndeletnicitœ,
Ân oara ce mintea face socotele şi cetešce,
Ĭubirea de sine ĭute cere şi se hotœrœšce.

A plecœrilor de'n fire mişcœrile aţîţate
Sînt şí maĭ tarĭ şí maĭ dese decît celle judecate:
Mintea în cœile salle e înţelept mœsuratœ,
Ear' ĭubirea cea de sine cu apríndere sburatœ,
Cœriîa spre înfrînare şi spre un felĭŭ de oprire
Mintea îĭ stœ împrotivœ cu pœsuitœ gîndire;
Ear' vîrsta, obicĭnuinţa, grijile şi ispitirea
Stimpœrœ sborul cell ĭute şi-ĭ alineadœ pornirea.
Filosofuluĭ dœdárnic placœ-ĭ ca sœ tot vorbeascœ
Sœ întúneče-adevœrul şi sœ nu-l maĭ desvœleascœ;
Facœ, pre'ntr'ŭœ ţesœturœ de netrébnicœ cuvinte,
Tot díse ĭngœĭmœtoarîe pre'n cuvinte iscusite;
Împœrţeascœ 'ntr'una toate pîn'la punt de nesfîrşire,
Şi sœ tot despartœ lúcruri, ce sînt unite de'n fire;
Eŭ îl las, ca pre'n cuvinte şí soarele sœ 'nnoptede
Ear' a noastre gráĭuri toate ca dĭŭa sœ lumineđe,
Mintea, ĭubirea de sine între elle cumpœnnite,
Avînd ŭœ ţînt' amîndoŭe, trébuie a fi unite;
Ŭœ urœ nebiruitœ aŭ elle cœtrœ durere,
Şi un gust şi un hadŭ numaĭ le îmbîce la plœcere;
Dar' aprinsœ fiind una cînd dœrešce desfrînare
Îngite cu lœcomíe obĭeptul de desfœtare;
Ear' ceealaltœ pe'ncetul şi cu mînĭ cibduitoarîe
Trage mîere de'ntr'ŭœ plîntœ fœr'a vestejí pe floare.
Omul dar' sœ osebeascœ pe'ntru ferĭcirea toatœ
De'n plœcerĭ primejdioase pe aceá nevinovatœ.
Če sînt pátimele 'n lume, decît ĭubire de sine
Gonitoarîœ neplœcerii şi ĭubitoarîœ de bine?
Adevœrat seaŭ pœrélnic acell bine le lovešce
Cu atîta fierbintealœ în cît de şin' le pornešce.
Pornirea lor cînd se face pe'ntrŭ-a noastrœ trebuintœ,
Fœr'a vœtœmá pe altiĭ întru a lor folosintœ,
Mintea atunci se împacœ, şi le şí îmbrœţişeadœ
Împrumutînd ajutoriul, ce ne întrebuinţeadœ;
Ear' cînd pre om îl rîdicœ maĭ presus cu bœrbœţíe
Şi îl fac sœ nu se uite la vr'un felĭŭ de lœcomíe,
Mintea atunci bate 'n palme şi cu glas le mulţemešce,
Dînd nume de faptœ-bunœ foculuĭ, ce le pornešce.
Sileascœ-se orĭ cît Stóicul întru a sa nesîmţire
Sœ lucredę, ca nebunĭ, a se lipsí de sîmţire;
A sa stare ipocritœ, slabœ, fœrœ înfocare,
În ínima şa'ngropatœ rœmîne fœrœ lucrare;
Ear' noĭ n'om cruţá a dice cœtrœ omeneascœ fire

Ca s'o deșceptœm aĭeve de'ntru a sa adormire;
Cœ mintea cu cîtu-ĭ tare cŭ-atîta maĭ mult lucreadœ,
Cœcĭ, lennevindu-se, moare, ear', lucrînd, tot învieadœ.
Pre'n pátimĭ omul se mișcœ: însu-șĭ súfletul pre'n elle
Se ridicœ cu vîrtute și învíngĕ ĕelle grelle;
Ell nu se înfricoșeadœ de a vremiĭ tulburare,
Ĕi folosul îl cîșĕigœ pe cît furtuna-ĭ maĭ mare.
Oĕeann e vĭeața noastrœ, în care tot vălluri grelle
Ne clátinœ și ne mișcœ la fapte bune și relle.
Mintea ĕe drept destre ĕerĭul ne dede cu indurare
Se faĕe búsolœ, cîrmœ, în furtunĭ și în ĕercare,
Și a eĭ sîntœ fœclíe, grábnicœ spre luminare,
Într'a stînĕelor lovire singurœ ne dœ rœbdare;
Dar' a pátimelor noastre protívnica tulburare
pe marea vieteĭ lumiĭ sînt furtunĭ trebuitoarie.
Dumnedœŭ, Dumnedœŭ însu-șĭ lennevirea urgișesĕe!
Preste vînturĭ, preste vălluri, preste lumi cœlœtoresĕe.
Pofta, drágostea, iubirea, sperînțœ și bucurie
Ca un sobor all plœĕeriĭ le nașĕe, și le înviœ;
Témerea, grija, prepusul, urîtul și mœhnicunea,
Pe care durerea nașĕe, și le cresĕe slœbicunea,
Toate pátimele-acestea, între elle cumpœnnite,
Pe'ntru ferícirea noastrœ lumiĭ aŭ fost dœruite.
De'ntr'a lor loviri adese se nașĕe șĭ învoire
Care pe trup și pe súflet le tine strîns în unire.
Deĕî pátimele-țĭ mœsoarœ omule! și le slœbesĕe,
Dacœ cœtrœ ferícire inima ta nœduesĕe,
Cœcĭ a le opri pornirea într'ŭœ dreaptœ mœsurare
Este-a ascultá pe minte și 'ntelepĕunea ĕea mare.
De a drágosteĭ plœĕere inimele stœpînite

X.

Veniamin Costace (1768—1846)

Episcop Husilor (1792—1796); Episcop Romannuluĭ (1796—1803); Metropolit Moldávieĭ (1803—1807, 1812—1842).

(Unele trœsurĭ de'n vieața luĭ Veniamin Costace dupœ *„Foaca pe'ntru minte, inimœ și literœturœ“* dela Brœșov; și dupœ arcimîndritul *Dionisiŭ Romann.*

Fœmíliea *„Costœceascœ“* coborîtoarie de'n semințiea Vórniculuĭ *„Bŏldur“*, a unuia de'n ĕeĭ maĭ însemnațĭ eroĭ aĭ luĭ Stefann ĕell Mare, este una de'n ĕelle maĭ vecĭe alle Moldávieĭ.

Pe cînd casta fœnnœrióticœ, strœcuratœ în Principatele rumîne dunœrenne (1714—1821) îmbrînĕiá pre'n toate mijloaĕele, ĕe-ĭ sta în putințœ, pe vecĭĭ boĭarĭ pœmîntennĭ, și se cœțœrá pe ruinele lor: atunĕia doŭe, treĭ fœmiliĭ boĭœreșcĭ rumîne, aŭ trebuit, de voe de nevoe, sœ înceĭeĭe cuscríĭ cu strœinĭĭ, ca așá sœ se scape de soarta de opincarĭ, la carea ajunsese cunfrațiĭ lor. Pre'n aĕest mijloc a isbutit șĭ fœmíliea Costœĕeascœ, de șĭ-a pœstrat rangul strœbunesc pînœ în dillele noastre.

Veniamin Costace s'a nœscut în luna luĭ Deĕembre de'n annul 1768, la satul pœrintesc *Rosieĕiĭ*, primind numele de botedŭ: *Vœsiliŭ*. Ĕeĭ întîĭ annĭ aĭ prunĕíeĭ salle și-ĭ-a petrecut în mînœstirile *Sœcul* și *Putna*, unde pribegíserœ pœrințiĭ luĭ de spáima nœvœliriĭ pe de ŭœ parte a oștilor rusesĕĭ sub comînda luĭ Galițin, și pe de alta a oardelor de spahiĭ și ĭœnniĕĭarĭ, în rœsboĭul escat între Rușĭ și între împœrœțíea turĕeascœ (1769—1774). Dupœ înceĭeĭeĕunea pœĕiĭ s'a aședat cu pœrințiĭ sœĭ în Ĭașĭ, fiind cœ casele și începerile dela Roșieĕĭ, ca maĭ multe alte sate și oraše, se prefœcuse în ĕenușœ.

Pe atunĕia înființase Grigoriŭ Gica, noul Domnitoriŭ, în mînœstirea de'n Ĭașĭ a sînților *Treĭ-ĭerarĕĭ*, ŭœ scoalœ de limba greĕeascœ, în carea s'aŭ pregœtit maĭ multĭ bœrbațĭ, carii aŭ ĭœptuit la liberœĕunea Gréĕieĭ, și de'ntre carii unii aŭ jucat role însemnate la Atina pînœ cœtrœ annul 1847.

Sub domninţa Fœnnœrioţilor în Prinţipatele rumîne dunœrenne (1714—1821) se scoase de a doŭa oarœ limba rumînœ de'n scoalœ, de'n bisericœ şi de'n administrœţunea ţœrii; însœ astœ datœ se întruduse în locul eĭ limba greacœ, pe cînd maĭ nœinte erá în locul eĭ ţea veţiœ slœvoanœ. Toate rœpórturile, toate plînsorile (jálbele), cu un cuvînt, toate scrisorile, ţe se dedeaŭ cœtrœ Domnitoriŭ oriĭ deregœtoriĭ (slujbaşiĭ) statuluĭ ţeĭ strœcuraţĭ de'n Fœnnarul Constœntinianneĭ în toate pósturile gubernuluĭ Prinţipatelor, se ţereá numaĭ decît sœ fiœ fœcute în limba greacœ. De'n cînţellœríile deregœtoriatelor, de'n bisériţĭ şi de'n sœloanele ţellor marĭ erá limba rumînœ alungatœ ásfeliŭ, cît ţeĭ ţe nu şţiaŭ limba greacœ, eraŭ priviţĭ ca proştĭ, ne'nvœţaţĭ şi necultivaţĭ, întocma cum se privĭaŭ dela annul 1833 încoaţe aţeĭa ţe nu şţiaŭ frînţuţeşţe. Pœmîntenniĭ, desperaţĭ, cœ tronul pátrieĭ lor va rœmîné pe'ntru tot de-a una de clironomíe (ereţœtate) şi civernisealœ locuitorilor Fœnnaruluĭ, culeţeaŭ de pe drúmurĭ pe toţĭ venetiţĭĭ, pe toţĭ cœlúgœriĭ greţĭ, trecuţĭ de peste Dúnœre cum a dat Dumneţœŭ, şi în mînile aţellora încredinţá învœţœtura şi educœţunea fiilor sœĭ.

Ásfeliŭ şí Veniamin Costace, dupœ ţe în decurs de doĭ, treĭ annĭ deprinsese dela un învœţœtoriŭ grec de aţeştĭa sœ cunoascœ binişor dela *alfa* pînœ la *omega*, întrá în şcoala greacœ dela Treĭ-ierarţĭ de'n Ĭaşĭ: însœ nu putú urmá cursul învœţœturilor decît pînœ în domníea luĭ Constantin Murudŭ (1777—1782), fiind cœ sistema profesorilor greţĭ de'n Ĭaşĭ de pe atunţĭ se nevoĭá sœ vîre cartea în capul învœţœţeilor cu fœlanga (bœtae cumplitœ la tœlpĭ), şi fiind cœ, între pusdériile de strœinĭ, fiiĭ rumînĭ aĭ pœmîntennilor aveaŭ bĭeţiĭ a suferí tot felĭul de asupriţunĭ şi prigoniţunĭ, de şí scoala aţeasta greţeascœ se susţîneá, sî profesoriĭ greţĭ se plœţiaŭ cu banniĭ rumînilor pœmîntennĭ. Deţĭ Veniamin Costace, fiitoriul Metropolit all Moldávieĭ se puse la calle, şi, cu un alt cunsoţŭ de învœţœturœ, fugí într'ŭœ noapte de'n Ĭaşĭ, cu scop de a merge la mînœstirea Neamţul, la stáreţul *Paísiŭ*, despre carele audise multe bune, şi de a se înţiná cu totul vieţeĭ cœlugœreşţĭ. Dupœ ŭœ cœllœtoríe ostenniţoasœ ajúnserœ a doŭa noapte la satul Volintireşţĭ în ţinutul Romannuluĭ, şi tráserœ spre mas la jitariul cîmpuluĭ aţelluĭ sat. Dar' a doŭa ḑi dimineaţa se trœḑí Veniamin fœrœ cunsoţul sœŭ de drum, şi tot ŭœ datœ şí fœrœ banniĭ si hœinişoarele, ţe le avuse cu sine, cœţĭ aţella i le luase noaptea şi apucase cu elle la sînœtoasa. În ociĭ copiilor toate se par mai viĭ, decît în aĭ ţellor pœţiţĭ, trecuţĭ pre'n foc şi pre'n apœ; pre'n urmare fapta blœstœmatuluĭ de cunsoţŭ îl pœtrunse şi-l tulburé pînœ la lácrœmĭ. Jitariul, înduĭoşit de plînsetele pœrœsituluĭ şi lipsituluĭ copill, îl oprí lîngœ sine, întrebuinţîndu-l preste varœ la lucrul cîmpuluĭ, dar' maĭ întîiŭ îl desbrœcé cu totul de haĭnele boĭœreşţĭ, ţe-ĭ maĭ rœmœsese, şi-l îmbrœcé ţœrœnneşţe. Jitœreasa erá ŭœ femee cîrtitoariœ, cœriia nu-ĭ maĭ puteá întrá nime în voe; de cîte orĭ se supœrá pe bœrbatu-sœŭ, se rœsbuná asupra copilluluĭ. În toate nopţile de toamnœ îl trimeteá în lócurile ţœrannilor sœtennĭ sœ fure pœpuşoiŭ (porumb, cucurudŭ), în toate ḑillele îl munţiá cu topiţunea cînepeĭ, pînœ cînd a înţetat tot lucrul cîmpuluĭ, şî aŭ înţeput a se iví îngĭóţurile de earnœ: atunţĭ gol şi desculţŭ, cum se aflá, l'aŭ alungat de'n coliba lor. Veniamin aveá oare-care înţepúturĭ miţĭ şí în limba rumînœ, încœ de'n casa pœrinteascœ; cunoşţeá de rost cîte-va *troparie* şi *condaţe*, încît i se pœreá, cœ ar puté fi trebuinţos ca dœscœlašŭ şi cîntœreţŭ la bisericuţa de'n aţell sat. Astœ idee l'a îndemnat sœ se înfœţişeḑe préutuluĭ de acolo, carele îl şí primí cu amoare la sine, îĭ dete un sucmœnnašŭ, şi-l încœlţé în opinţĭ, întrebuinţîndu-l la trebile salle.

Dupœ vre ŭœ doŭe lunĭ nimerí în satul Volintireşţĭĭ unul de'n trimişiĭ spre cœutarea luĭ Veniamin, luţé pre Veniamin cu sine, îl duse la satul Prigorenniĭ de'n ţinutul Cîrligœtureĭ, şi acolo scimbîndu-ĭ haĭnele, îl trimese pre'n Ĭaşĭ la casa pœrinteascœ la Roşieţĭ.

Ell ţercá dela pœrinţiĭ sœĭ necurmat învoirea de a se cœlugœrí dar' tot de-a una se înfruntá pe'ntru asémenne ţérere. Maĭ într'un tîrḑiŭ naša luĭ, Logofeţeasa Ileanna Cœtœrgieasa isbutí pre'n multœ stœruinţœ a înduplecá pre pœrinţĭ, sœ împlineascœ dorinţa copilluluĭ. Spre scopul cœlugœríeĭ se trimese îndatœ la episcopíea Hušilor, unde dupœ ŭœ scurtœ petréţere se cœlugœrí cu numele Veniamin, şi se sînţí diacon la annul 1784 de cœtrœ episcopul de acolo Ĭacob Stœmati. Cu ocœjunea destronœţuniĭ luĭ Alesandru Mœurocordat, merse împreunœ cu episcopul Ĭacob Stœmati, şi Veniamin la Ĭaşĭ, unde Metropolitul de atunţĭ, Leon, îl fœcú arţidiacon Metropolieĭ, şi în annul urmœtoriŭ (1788) îl sîmţí préut, şi se rînduí eclesiarc mare.

Ţiar atunţia stœruia comitele Romanţov cu toate mijloaţele, ţe-ĭ steteaŭ în putinţœ, ca vœcantul post de arţimîndrit dela mînœstirea sîntuluĭ Spiridon sœ se dea arţimîndrituluĭ grec Ḑœhœríea, carele în rœsboĭul de maĭ nœinte şerbise la flota ruseascœ sub comîndœtura comiteluĭ rus Orlof. Epitropiĭ aţelleĭ mînœstiriĭ, ca sœ nu se cumpromitœ în ociĭ înalteĭ Porţĭ, cœ în pátrie daŭ deregœtoriĭ nalte la unelte strœine, s'aŭ grœbit pe de ŭœ parte a rœpurtá comiteluĭ, cœ aţeá egumennía este datœ acum maĭ de mult, şi pœrintele Ḑœhœríea grecul sœ fiœ rœbdœtoriŭ şi sœ aĭbœ bunœtate a maĭ aşţeptá pînœ la altœ ocœjune; ear' pe de altœ parte aŭ întœrit la 1789 de egúmenn la aţea mînœstire pre pœrintele Veniamin Costace.

Trecînd de'n vieaţœ Metropolitul Leon, şi rœmîĭînd scáunul Metropolieĭ vœcant ţiar atunţĭ, cînd Moldáviea se aflá împœrţitœ între Austriea şi între Rúsiea dupœ cursul riuluĭ Siretiŭ, Cneaḑul Potemcin în înţelégere cu ģenerariul Lœscœrov sînţi Episcop şi orînduí metropolit pre ardeleannul, arţimîndritul Gœvriil, cu ţitulœ de *Episcopŭl*

Cetœtiĭ-Albe (Acermann), fiind cœ, dupœ mœrturíea istórieĭ, în timpurile vecĭe, pe cînd Bœsœrábiea erá încœ ŭcœ parte a Moldávieĭ, Epíscopul Cetœtiĭ-Albe aveá preferintœ la scáunuĭ Metropolíei, precum avú dupœ devenirea Bœsœrábieĭ la Rusiea (1812) Episcopul de Romann, şi dupœ cîte-va lunĭ îl întœrí şi Împœrœteasa ruseascœ, Cœtœrina, în Metropolíe. Însœ Gœvriil nu întrá în deregœtoríea Metropolíeĭ, pe'ntru cœ în scurt dupœ acœea se încĭeĭá pacea între Rusĭ şi Turcĭ, şi noul Domnitorĭŭ all Mol lávieĭ Alesandru Murudŭ trimese pre Gœvriil Metropolitul cell ales de cœtrœ Rusĭ, la Constantinianna; ear' adunarea generalœ a tœrĭĭ alese Metropolit pre Iacob Stœmati, Episcopul Hušilor; ear' de episcop la Huşĭ alese pre Veniamin Costace, egúmennul mînœstiriĭ sîntuluĭ Spiridon, în 27 Juniŭ 1792.

Îmbunœtœirile fœcute în bisérica de'n diecesa Hušilor, blîndeata, umilinta, cucerniceíea, bunœtatea, îndurœtatea şi neadormita lucrœtivœtate, ce cœrœpteriá pre Veniamin Costace, fúserœ singurele mijloace, pre'n carile ell la annul 1796 se alese episcop Romannuluĭ, ear' la annul 1803 Metropolit Moldávieĭ, Arciepiscop Sucevei şi Esarc Pláĭurilor.

Pe timpurile acellea crítice trœtatele de pace între Turcíea şi Rúsiea sœmœnnaŭ curat numaĭ cu nisce tocmele de armistetŭ, pe'ntru cœ pacea erá maĭ tot de-a una întreruptœ. Ásfelĭŭ cœdînd prea timpurĭŭ şi pacea dela Iaşĭ, armata ruseascœ nœvœlí earœ-şĭ de preste Nistru, şi Principele Constantin Ipsilanti ocupé gubernul amînduror Principatelor. Dar' capiĭ oştilor strœine, nemultœmitĭ de a vedé gubernœcunea civilœ în mînile unuĭ fœnnœriot, îndemnarœ pe boĭarĭ a da pîrœ asupra Principeluĭ Domnitorĭŭ, în urmarea cœrĭia Ipsilanti se şĭ trimese în curînd în Rúsiea; ear' gubernul Principatelor se dete unuĭ pleniputinte rusesc. Uniĭ lingusitorĭ pîrîrœ pre Metropolitul Veniamin, cœ n'ar voí sœ se supuïœ porunclor gubernuluĭ. Pleniputintele rusesc nu dete credœmînt asteĭ pîre; dar' cu toate acestea Metropolitul Veniamin, supœrat adînc pe'ntru astœ clevetire, se trase de bunœ voe la 1807 de pe scáunul metropolíeĭ la mînœstirea Neamtuluĭ, unde se ocupé cu literœtura bisericeascœ pînœ la annul 1812. Episcopul Cetœtiĭ-Albe, Gœvriil ardeleannul, trecú îndatœ Nistru în Moldáviea şi ocupé Metropolíea amînduror Principatelor, sub titulœ de Esarc, fiind cœ Metropolitul Rumînieĭ încœ se trœsese la Brœşov cu maĭ multĭ boĭarĭ. De acœea eatœ Metropolitul Veniamin la annul 1811 trebuí sœ cearœ încuviintare dela Esarcul Gœvriil, ca sœ poatœ tipœrí *Ciriacodrómiul luĭ Nicefor Teotoce*, ce-l trœdusese ell rumînesce, precum acœasta se înseamnœ în precuvîntarea acelluĭ Ciriacodrómiŭ.

Dupœ încĭeĭœcunea pœcĭĭ la annul 1812, în urmarea cœrĭia Bœsœrábiea se rupse de cœtrœ Moldáviea şi se dete Rusilor, Metropolitul Veniamin Costace fu rœcĭemat dela mînœstirea Neamtuluĭ pre'n adunarea generalœ a tœrĭĭ şi pre'n Domnitorĭul de atuncĭ Scœrlat Cœlimac. sœ-şĭ rœocupe scáunul Metropolíeĭ, pre carele şĭ sedŭ pœstorind biserica Moldávieĭ pînœ la annul 1842, cînd pe'ntru cáusa bœtrînetelor se trase de pe scáunul Metropolíeĭ la mînœstirea Slátina, unde-şĭ petrecú restul vieteĭ în evlávie şi cu înmulticunea literœtureĭ bisericescĭ pînœ la annul 1846, în carele rœpœusœ în 18 Decembre.

Metropolitul Veniamin Costace a fost unul de'n ceĭ maĭ delosĭ şi maĭ neadormitĭ înœintœtorĭ aĭ literœtureĭ rumîne bisericescĭ, aĭ învœtœtureĭ públice şi aĭ scoalelor nœcunale. Ell a întemeĭat în mînœstirea Socola de lîngœ Iaşĭ pe la annul 1816 seminarĭŭ pe'ntru învœtœtura, educœcunea şi cultivœcunea clericilor, ca sœ îndestrede în cipul acesta bisérica Moldávieĭ cu préutĭ demnĭ de înalta deregœtoríe, ce o ĭaŭ asupræ-şĭ, a adus spre acell scop profesorĭ învœtatĭ, rumînĭ de'n Ardeal, şi a trimes cu cieltueala sa maĭ multĭ tíneri la universitœtĭ strœine, ca aşá sœ pregœteascœ profesorĭ bunĭ, învœtatĭ, şi cultivatĭ pe'ntru toate rámurile scĭintelor. A trœdus de'n limba greacœ toate cœrtile, ce le aflá de folos pe'ntru cultivœcunea cleruluĭ rumîn şi a nœcuniĭ rumîne.

Dela ell avem trœduse şi tipœrite.

1. Istoriea universalœ bisericeascœ, a luĭ Meletiŭ, tip. la Iaşĭ în 4 tomĭ,

2. Pidœlion, seaŭ Cœnnoanele túturor sinoadelor bisericeĭ dreptcredincoase a rœsœrítuluĭ.

3. Ciriacodrómiul luĭ Nicefor Teotoce, arciepiscopul Astrœcannuluĭ.

4. Peatra Scandeleĭ, seaŭ istóriea desbinœcuniĭ bisericeĭ apusenne dela a rœsœrituluĭ.

5. Predicele dela Ilie Miniatul îndreptate de pe celle tipœrite la Bucuresceĭ maĭ nœinte cu un veac într'ŭcœ limbœ rea şi ne'ntleasœ,

6. Buna murire, ŭcœ carte filosóficœ-moralœ.

A maĭ tipœrit şĭ alte cœrtĭ bisericescĭ şi scĭintiale, şi împreunœ cu acellea şĭ crónica Rumînilor a Principeluĭ Dumitru Cantemir. Aŭ rœmas dupœ dînsul în mînœscris maĭ multe cumpúnerĭ folositoarie, carile se aflaŭ pre'n arciva metropolíeĭ, pre'n bibliotecele mînœstirilor Neamtul şi Slátina şi pe aĭurea. Acestea toate adeveresc pe deplin neadormitul luĭ del pe'ntru luminœcunea şi cultivœcunea nœcuniĭ salle.

Ce se atinge de religioscetatea şi morœletatea luĭ, ell a fost esîmplu viŭ, demn de imitat de cœtrœ totĭ pœstoriĭ sufletescĭ: în vietuirea lui cea moralœ şi religioasœ se cunoscœá, cœ ell erá preursit de provedintœ sœ fiœ pœstoriŭ esîmplariŭ all bisericeĭ. Îndurœtatea luĭ cœtrœ ceĭ lipsitĭ şi sœracĭ nu maĭ aveá márginĭ: ell se supœrá a dese orĭ cœ nu-ĭ ajunge mijloacele ca sœ poatœ ajutá pre totĭ lipsitiĭ cĭtĭ îl întîmpinaŭ.

„Dea cerĭul ca cærœpterĭul sĭ spiretul acestuĭ bærbat nemuritorĭŭ all bisĕrĭcĕĭ Moldave sœ locueascœ în ínimele túturor urmașilor sœĭ sĭ sœ-ĭ însufleţeascœ spre vieţuire releġioasœ, moralœ, nœcunalœ, spiretualœ, lucrœţivœ, ca așá sœ se lœţeascœ împœrœţiea luĭ Dumneḑœŭ în nœcunea sĭ bisérica rumînœ de pre'n toate provinţele, pre unde se aflœ, sĭ așá cultura, ştiinţa sĭ ferĭcinţa cea adevœratœ sœ locueascœ púrurea cu eĭ!“)

§. 14.

Despre fiinţa însœmnœtœţiĭ vieţeĭ.

(De'n preeuvîntarea la cœrticica numitœ: *„Buna murire,“* cumpusœ greceşce de Arcĭepiscopul, Eugénniŭ Bulgarul, trœdusœ de Metropolitul Moldávieĭ Veniamin Costaci, tipœritœ la Ĭașĭ, în annul 1845).

. . . . . .

. . . . . .

Eŭ nu am trœdus astœ carte cu scop, ca sœ vœ scap de moarte, necĭ ca sœ îndelung vieaţa orĭ a voastrœ, orĭ a mea, cœcĭ ea este trecœtoarĭœ, ca un vis, ca ŭœ umbrœ, sĭ scurtœ, ca ŭœ clipealœ, de s'ar cuprinde în cell maĭ mare númœr de annĭ. . . . . ; ci am trœdus-'o cu acell scop, cu carele a cumpus-'o sĭ autorĭul, ca ádecœ sœ învețe de'ntr'însa fiiĭ sĭ fraţiĭ, împreunœ cu mine: *„nu cît de îndelung sœ vieţuim, ci cum sœ vieţuim bine, încredinţîndu-ne de'n gráĭurile înţelepcunii, cœ traĭul cell adevœrat nu stœ în vieţuirea lungœ, ci în cea vîrtuoasœ, folositoarĭœ omeniriĭ, de ar fi ciar sĭ numaĭ de ŭœ ḑi.“* În cipul acesta vieţuim, cînd murim pœcatuluĭ sĭ viœm luĭ Dumneḑœŭ, îmblînd întru înnoicunea vieţeĭ, curœţindu-ne de spurcœcunea trupuluĭ sĭ a súfletuluĭ, sĭ lucrînd sinténnie întru frica luĭ Dumneḑœŭ, ca sœ ne fácem bisericœ întru darul sœŭ spre a locuí în ínima noastrœ raḑa mœririĭ tatœluĭ; a ne învœţá, cœ mœrirea, avuţiea sĭ gloriea cea adevœratœ, nu stœ în pompa cea de'n afarœ, în strœlucirea trónurilor sĭ în multimea comorilor mœteriale, care se supun ruginеĭ, vĭermeluĭ sĭ fúruluĭ, sĭ care nu rœmîn dupœ moarte, necĭ ne însoţesc în mormînt; darœ stœ întru respîndirea acestora cu fácerĭ de bine întinse preste fraţiĭ noștri ceĭ cuvîntœtorĭ, ba ciar sĭ preste confœptuírile lumiĭ noastre, împœrţind sĭ dînd sœracilor dupœ mœrimea sĭ númœrul tœlanţilor, ce ni s'aŭ împœrţit dela Dumneḑœŭ, sĭ de cariĭ avem a da samœ, ca așá sœ rœmînœ dreptatea noastrœ în vecĭ; stœ întru acœea, ca sœ vestim mișeilor luĭ Isrœil ćelle bune, sœ vindecœm pre ceĭ sfœrœmaţĭ la ínimœ, sœ predicœm sclavilor ertare sĭ orbilor vedere, sœ ciemœm annul Domnuluĭ ćell plin de bunœtœţĭ, sœ mîngœĭœm pre toţĭ ceĭ ce plîng, dîndu-le mœrire, în loc de cenușœ, sĭ úngere de bucuríe, în loc de întristœcune, sœ fácem a se ciemá neamul nostru *„poporul dreptœţiĭ,“* sĭ *„sœdirea Domnuluĭ sœ fiœ întru mœrirea sa“*.

Numaĭ un traĭŭ, ce ar rœsultá ásfelĭŭ de scópurĭ, se poate numí *vieaţœ*. Almintrele, trupul nostru, în carele stœ grœmœditœ spuḑa pátimelor, nu poate fi pentru un cuvîntœtorĭŭ, decît ŭœ încisoare, în all cœriia întunérec stáŭ hárurile luĭ ćelle dumneḑœescĭ; sĭ atunce, împreunœ cu psalmistul, trebuie sœ rugœm pre fœcœtorĭul, sœ nu îndelúnge ḑillele víeţeĭ, dar' în curînd sœ scoatœ d'en asémenne témniţœ súfletul nostru. Cœcĭ atunce, dupre gráĭurile sîntuluĭ Ioan Rost-de-áur, diadema mîndríeĭ, ce am purtá spre împilarea popoarœlor, nu ne-ar înpodobí capul, dar' l'ar legá; tronul rœdicat pe treptele înformate de'n dœrœpœnnœrĭ, nu ne-ar înnœlţá, darœ ne-ar îngosí, sceptrul, carele nu ar povœţuí, ci ar sdrobí neámurile, ca pre vasele olariuluĭ, nu ne-ar sta spre cinste sĭ putere, darœ spre ocara oamenilor sĭ defœimarea gintelor. Atunce nu am fi mœdularĭŭ așeḑat la locul sœŭ în trupul soţietœţiĭ, ci am fi: *„Urîcunea pustiiriĭ înœlţatœ la locul cell sînt.“*

Ĭubiţiĭ mieĭ fiĭ sĭ fraţĭ! Dacœ adevœrata glórie, adevœrata mœrire stœ numaĭ întru vîrtute; apoĭ pe'ntru a fi bœrbaţĭ marĭ, sĭ pe'ntru a împœrœţí preste lume, nu avem trebuinţœ de trónurĭ, nu avem nevoe de diademe, nu avem lipsœ de scĭptre, fœrœ numaĭ a lucrá în viea Domnuluĭ bunœtatea, sĭ a face dreptate; sĭ uniţĭ pre'n drágostea evanġélicœ, sœ îmblœm

într'un gînd în casa luĭ Dumnedĕŭ, cugetînd dĭŭa şi noaptea la legea Domnuluĭ şi în ea puĭînd voea noastrœ, ca aşá în nevoe, sœ putem dĭce cu Ĭedecíea: *„Adu-tĭ aminte de noĭ Dumnedœule, cœ am îmblat înœintea ta întru adevœr, şi cu ínimœ binevoitoarĭœ am fœcut celle bune întru ocĭĭ tœĭ.“*

Eatœ mijlocul, pre'n care sœ putém vietuí nu îndelung, darœ cu nemurire, orĭ în ce pusœcune şi stare ne-am aflá. Nu numaĭ cell ce locueşce întru celle înalte, darœ şí cell ce petrece în péşcerĭ şi pre'n crœpœturele pœmîntuluĭ; nu numaĭ cell ce se înbracœ în vison şi în porfirœ, darœ şí cell ce înveşlesce goliçunea sa în sac şi în perĭ de caprœ; nu numaĭ acella, de'n a cœruĭa masœ se sáturœ şi cînĭĭ, darœ şí cell ce dace la uşa bogatuluĭ, dorind a se învredničí de sfœrœmœturele cœdute; cœcĭ de'n fapte se va îndreptá tot trupul. Drept aceasta: *„Mœrire şi cinste“* dĭce dumnedœescul apóstol, *„se cuvine tot celluĭ ce face bine fœrœ osebire, jídovuluĭ, precum elínuluĭ: cœ întru Isus Crest, nu este rob, necĭ líber, nu este parte bœrbœteascœ necĭ femeeascœ, çi totĭ unul sînt; cœcĭ n'a ciemat la credintœ numaĭ pre Iudeĭ, dar' şí pre neamurĭ.“*

Nimicœ este, ĭubitĭĭ mieĭ fiĭ şi fratĭ, maĭ mare, maĭ putérnic, maĭ strœlucĭt şi maĭ folositorĭŭ sub soare şi tot ŭcœ datœ maĭ uşor de dobîndit, decît búnurile vîrtutĭĭ. Pre'n aceasta, şi pre'n credintœ, nu pre'n arme şi putere lumeascœ, sîntĭi totĭ întemeĭînd împœrœtíea evangélieĭ, aŭ învins cumplitele împœrœtíĭ alle întunéreculuĭ şi alle lumiĭ, aŭ lucrat dreptatea în mijlocul nedreptœtilor tirœnnieĭ, aŭ astupat gurile leilor deşcise asupra învœtœtureĭ mîntuitoarie, aŭ stins puterea foculuĭ tœrtáric all ereselor înflœcœrat asupra bisériçeĭ, aŭ scœpat turma luĭ Crest de ascutitul sábieĭ amenintœtoarie fiinteĭ lor, s'aŭ fœcut tarĭ în rœsboaĭele pœgînœtœtĭĭ, aŭ întors pre'n sábiea duhuluĭ çetele dušmannilor relegĭuniĭ, vœdutĭ si nevœdutĭ, la fugœ, aŭ luat véduvele bisériçeĭ întru învierea vieteĭ véçniçe pre çeĭ omorîtĭ întru credintœ, şi, întœrîtĭ în darul puterii cu carea s'aŭ îmbrœcat de sus, cu bœrbœtíe aŭ suferit pe'ntru adevœr, dreptate şi mîntuirea omenirĭĭ: bajócurĭ, bœtœĭ, félĭurĭ de ispitirĭ, legœturĭ, témnite, înproşcœrĭ cu pietre, ferestuirĭ, ucíderĭ de sábie, aŭ îmblat lipsitĭ, nœcœjitĭ, de rœŭ supœratĭ, în cît lumea nu erá lor vrédnicœ, rœtœçĭt'-aŭ pre'n pustíĭ, pre'n muntĭ, péşcerĭ şi pre'n crœpœturele pœmîntuluĭ, toate (suferind cu multœmire pe'ntru mœrturisirea credinteĭ. Drept aceasta şí noĭ avînd atîta noŭr de pœrœdigme în gurul nostru, sœ lepœdœm toatœ sárçina pœcatuluĭ, çe ne încúnguroe, şi pre'n rœbdare sœ alergœm stadiul lupteĭ deşcise înœintea noastrœ, uĭtîndu-ne la începetorĭul şi plinitorĭul credinteĭ Isus; în plátoşa vîrtutĭĭ învœscîndu-ne, sœ încíngem mijlocul nostru cu adevœrul, sœ ne îmbrœcœm cu dreaŭa dreptœtĭĭ, sœ încœltœm peçioarele noastre cu sandaliĭ propîşirilor în evangéliea pœçĭĭ, sœ luœm pávœda credinteĭ, cu carea sœ stíngem sœgetile celle aprinse alle vicleannuluĭ, şi coĭful mintuiriĭ şi sábiea duhuluĭ, care este cuvîntul luĭ Dumnedœŭ: ca sœ ne luptœm, nu numaĭ împrotiva trupuluĭ şi a sîngeluĭ, darœ maĭ vîrtos împrotiva puterilor întunéreculuĭ, împrotiva începetorĭuluĭ rœutœtĭĭ acesteĭ vietĭ. Atunçe, çĭar de s'ar stricá casa noastrœ pœmînteascœ a trupuluĭ acestuía, în carele suspinœm îngreuĭîndu-ne, avem dĭdirea çea dumnedeeascœ, casa nefœcutœ cu mîna, veçnicœ în çérĭurĭ, all cœrĭĭ dĭditorĭŭ este sîngur Dumnedœul çell çe pre'n darul înfiĭœrĭĭ a dat noŭe arvoana duhuluĭ vieteĭ nesfîrşite.

Ĭubitĭĭ mieĭ fiĭ şi fratĭ! Nu înfruntîndu-vœ scriŭ voŭe acestea, necĭ ca çell çe júdecœ pre fratele sœŭ, seaŭ ca cum m'aşŭ socotí rœmas singur în Isrœil, cœcĭ îndatœ mi s'ar dĭçe: *„Lœsatu-mĭ-am încœ şepte-decĭ de miĭ, carĭĭ nu aŭ plecat genuncĭele înœintea luĭ Vaal, curînd va venĭ de'n Sion çell çe mîntueşce şi va întoarce pœgînœtœtĭle dela Ĭacov“*, mi s'ar dĭçe: *„Dœtorĭ sînt çeĭ çe s'ar socotí tarĭ sœ poarte slœbiçunile çellor neputinçoşĭ, şi nu noŭe sœ plœçem, çi fiœ-care sœ facœ spre plœçerea veçinuluĭ întru bine spre dĭdire.“* Ĭubindu-vœ darœ spre folosul vostru şi all mieŭ, întru a ne apropiá de Dumnedœŭ, scriŭ voŭe acestea cu durére, şçiind dupre dumnedœescul Rost-de-áur, *„cœ toatœ dĭdirea împreunœ suspinœ şi împreunœ are durére pînœ*

acuma, și nu numaĭ ācĕĭa, darœ și carĭĭ avem pîrga duhuluĭ și noĭ sĭnguri întru noĭ suspinœm. Cell cĕ cĕarcœ ínimele și rœruncĭĭ, sĕcie care este gîndul duhuluĭ mĭeŭ, sĕcie cœ îndemnarea mea cœtrœ voĭ, nu este de'n înșelœcune, nu de'n înteres, nu de'n viclennie, cĭ de'n curœĭénnie și drágoste; mártur îmĭ este Dumnedœŭ, cœruĭa șerbesc cu duhul mîeŭ întru evangĕliea fiiuluĭ luĭ, cœ ne încetat fac pomenniri de voĭ tot de-a una întru rugœcunile melle, dorind sœ mœ mîngœĭŭ, sœ mœ búcur împreunœ cu voĭ, întru fericîrea voastrœ cea dobînditœ pre'n vîrtute; și earœ, precum am jurat ŭœ dinioarœ a fi credincos, întru mœrturisirea adevĕruluĭ evangĕlieĭ, așá grœesc și acum întru acella-șĭ duh all adevœruluĭ, nu ca cum așŭ voĭ sœ plac oamenilor, cĭ luĭ Dumnedœŭ. Scĭĭĭ, cœ evangĕliea mea cœtrœ voĭ nu aŭ fost numaĭ în cuvînt, cĭ și întru putere, întru adeverire multœ. Scĭĭĭ, cœ n'am venit la voĭ numaĭ întru cuvînt de mœgulire, necĭ întru priléjurĭ de lœcomíe, cœutînd a luá cĕ-va dela voĭ, Dumnedœŭ este mártur; necĭ cœutînd dela oamenĭ mœrire, necĭ dela voĭ necĭ dela altĭĭ, necĭ am cœutat a vœ fi de greutate, ca altĭ apóstoli aĭ Domnuluĭ, cĭ am fost cu línișcĕ în mijlocul vostru, și precum doĭca îșĭ încœldeșcĕ pre fiĭĭ sœĭ, așá avînd ínimœ bunœ spre voĭ, am cœutat a vœ da nu numaĭ evangĕliea luĭ Dumnedœŭ, cĭ încœ și súfletul mĭeŭ.“

Fiœ-mĭ acum ertat, ĭubiților, a încĭeĭá cuvîntarea acĕasta cu gráĭurile luĭ Pául: *„De sînt altĭ fratĭ aĭ mĭeĭ șerbĭ aĭ luĭ Crest, sînt și eŭ maĭ micul lor, carele întru ispite m'am aflat de multe-orĭ; în ostenele preste mœsurœ, în prigoniri și împroșcœri dela vrœjmașĭ, corábiea înnotœriĭ melle polítice de doŭe orĭ s'aŭ sfœrœmat, în noaptea și în adîncul înveluiriĭ ispitelor m'am sbucumat cumplit. Maĭ marele Dœmasculuĭ înțelegœtoriŭ și pe'ntru mine a încis cĕtatea pátimelor, vrînd sœ mœ prindœ în cursele salle, și pre'n fereastra provedinței am scœpat de dĭdul vrajbeĭ pierdœtoarie de súflet, în primĕjdiĭ am fost de cœtrœ strœinĭ, în necáduri de cœtrœ aĭ mĭeĭ, în nevoe întru fratĭĭ cĕĭ mincinoșĭ, în supœrœri, în privigĭeri, în pósturĭ, în nœvœliri, în grijœ de bisericĭ, în grijœ de aĭ bisericĕĭ, în grijœ de popor, în grijœ de mine însu-mĭ; cœ cine este neputincos, și eŭ sœ nu fiŭ? cine se sminteșce, și eŭ sœ nu mœ aprind? Și mie pœcœtosuluĭ s'a dat înbolditoriŭ trupuluĭ îngerul sœtanneĭ, sœ mœ batœ preste faĭœ ca sœ nu mœ înnalțŭ, și maĭ mult decît de treĭ orĭ am rugat pre Domnul, ca sœ-l alunge dela mine. Însœ șĭ mie s'a rœspuns: Destull este ție darul mĭeŭ, cœ puterea mea întru neputințele talle se sœvîrșește. Mœ voĭŭ lœudá dar' șí eŭ întru neputințele melle, mœ voiŭ bucurá întru slœbicuni, întru defœimœrĭ, în nevoĭ, în goane, întru strîmtorirĭ, rugînd pre Domnul și mîntuitoriul nostru Isus Crest, ca voĭ, pre'n darul și înveĭætura luĭ, sœ vœ fácĕțĭ maĭ desœvîrșițĭ, sœ vœ bucurațĭ, sœ vœ mîngœiațĭ, una sœ gîndițĭ, pace sœ avețĭ, sporind întru vîrtute, în duh de vieațœ fœcœtoriŭ, ca așá desbrœcîndu-ne de omul cell vecĭŭ all pœcatuluĭ, și îmbrœcîndu-ne în cell noŭ all desœvîrșiriĭ, sœ purtœm cipul cell ceresc, ca cell muritoriŭ sœ se îngitœ de vieațœ, și precum întru Adam toțĭ murim, așá întru Crest sœ înviem.“*

Earœ eŭ maĭ micul vostru, plecînd genunchĭ mĭeĭ cœtrœ Dumnedœŭ tatœl, dela carele toatœ împœrœția se înființeadœ, îl rog sœ vœ dea voŭe dupœ avuția mœririi salle, sœ vœ întœriți în omul cell de'n lœuntru, ca întru drágostea evangĕlicœ înrœdœcinatœ în ínimele voastre, fiind întemeiațĭ, sœ puteți cunoaște împreunœ cu toțĭ sînții, cе este lœtimea, lungimea, adîncul și înnœltimea vieței, sœ vœ fácĕțĭ deplinĭ întru drágostea luĭ Crest, ca cell cе ne poate da noŭe cu prisosintœ celle cе cérem. Acestuia fiœ mœrirea în bisericœ și în toate neámurile veácurilor Amin!

XI.

Grigóriŭ Metropolitul Țĕriĭ rumînescĭ (1823—1834).

D. Necifor Iliescul, Arcimîndrit, și prevegĭătorĭul scoalelor de'n mînăstirea Neamțuluĭ ne împărtășește următoarĭele notițe despre viața acestuĭ metropolit. Acest binecredincios și adevărat păstoriŭ și arcĭereŭ s'a născut pe la annul 1765, precum se poate descoperĭ acĕasta dupĕ vîrsta annilor vieței salle și dupĕ tîmpul mutărĭi salle de'n viață. Locul născĕrĭi sale a fost orașul Bucurescilor, de'n ŭnĕ fămilie bunĕ (de starea de mijloc), anume *Miculescul;* numele de'n botedŭ l'a avut Gorgŭ. Dupĕ ce a împlinit învățătura limbeĭ elinescĭ în școala cea dela St. Sava, și a dobîndit și cunoscințe de limba latinĕ, învățînd tot în acell tîmp și teologĭea, c'un cuvînt, dupĕ ce a sevîrșit cursul învățăturelor, ce se aflaŭ atunci în școalele St. Sava, îndatĕ a alergat la sfătoștrie, și de'n pomennita școalĕ și-a îndreptat pașiĭ seĭ drept la mînăstirea Neamțul de'n Moldova, cu un părinte de'n acea mînăstire, anume Geronte, carele erá trămis de priorul acelleĭ mînăstirĭ, anume Paisiŭ, împreună cu alțĭ doĭ părințĭ, se studiedĕ în St. Sava limba elinĕ, latinĕ și teologĭea; mergînd cu numitul părinte Geronte la mînăstirea Neamțul, și supuîndu-se întru toate voințeĭ acelluĭ părinte prior, a primit jugul cell ușor all Domnuluĭ, cĕlugărindu-se în acea mînăstire sub numele de Grigóriŭ.

Dorința și delul (rîvna) cell mare, ce aveá de a cunlucrá pe'ntru binele și folosul públic all'nĕcuniĭ rumîne, precum și supúnerea și ascultarea sa cătră pomennitul sĕŭ prior, carele aveá sĕ părăseáscĕ mînăstirea, și cătră maĭ marĭi seĭ; acestea l'aŭ îndupleca de a lăsá locul metannieĭ salle și s'a dus în Țara Rumînească. Acoló, dupĕ îndătoricunea pusĕ asupră-ĭ de cătră metropolitul acelluĭ tîmp, anume Dositeiŭ, s'a îndeletnicit, împreună cu stărețul sĕŭ, la trăducĕcunea cărților folositoarĭe de súflet, precum *Ciriacodromion all evănghélieĭ,* pe care l'a și tipărit în Bucurescĭ, în tipografĭea metropolieĭ. De acoló earĕ-și s'a dus la Iași, și acoló ședînd la metropolie, trăducĕá tot împreună cu priorul sĕŭ tîlcul evanghélieĭ luĭ Teofilact. Dupĕ un tîmp oare-care părăsind Iașiĭ, tot împreună cu stărețul sĕŭ Geronte

a trecut pre'n Bucurescĭ și luînd binecuvîntare dela cell ce ocîrmuiá atunci scáunul metropolieĭ Țărĭi Rumînescĭ, s'a dus la St. Munte. În acĕastă călătorie a vidĭtat toate mînăstirile de acoló și alte locurĭ demne de a le cunoaște cine-va. Adevăratul scop all acestor doĭ părințĭ evlaviosĭ și plinĭ de del scriptural pe'ntru desvoltăcunea și deplinătatea omenirĭi erá, ca, atît la St. Munte, cît și pre'n alte mînăstirĭ de pe aĭurea, să găsească ce-va cărțĭ vechĭ mînăscripte, de'n carile să culeagă cîte se ating de folosul sufletesc. La întoarcerea lor dela St. Munte, Geronte, bolnăvindu-se pe drum, a murit, și răpîtînd Grigóriŭ singur, a venit în Țara Rumînească și s'a aședat în mînăstirea Căldărușannĭ, de'n județul Ilfovuluĭ. În toate acelle călătorĭĭ, ce a făcut Gregóriŭ cu priorul sĕŭ, n'a încetat necĭ un minut dela trăducătcunea cărților.

Ear' cînd prea bunul Dădĕŭ a binevoit a re'nnoí drépturile celle vechĭ alle Țărĭi Rumînescĭ, de a avé stăpînitoriŭ Domn de'n fiĭ pătrieĭ, și s'a suit în scáunul domnesc all tărĭi Gregóriŭ all IV, Gica all VIII: atunci acest domn pătriot și părinte all Țărĭi a scris presînțituluĭ metropolit Dionisiŭ, carele se aflá la Brașov de'n cáusa tîmplărilor și răsvrătírilor de'n 1821, ca să se re'ntoarcă în țară la scáunul sĕŭ; ear' nevoind a vení, domnitorĭul cu sfatul și încuviințarea boĭărilor țărĭi aŭ ales pe părințele Gregóriŭ de metropolit all Țărĭi Rumînescĭ, aflîndu-se atunci diacon; și aducîndu-l dela mînăstirea Căldărășannĭ, l'aŭ hirotonit préut, apoĭ arcĭereŭ; și așá l'aŭ rădicat la demnătatea de metropolit all Țărĭi Rumînescĭ în annul 1823, Ianuariŭ în 10. A păstorit cu mare del bisérica Rumînieĭ pe scáunul metropolieĭ pînă la annul 1829, Fáur 10.

Atunci cu ocupăcunea ostirilor rusescĭ, cerîndu-se, să între și préuții cu córpurile, cu carăle și cu vitele lor în podvedĭ și angărĭi pe'ntru străportul cellor de trebuință la răsbell cuntra Turcieĭ, Prea sînțĭea Sa părințele Gregóriŭ, ca un adevărat rumîn și arcĭpăstoriŭ luă dupĕ dătorie partea cleruluĭ de pe la sate, spre a o apărá. Acĕastă faptă adevărat pătrióticĕ și arcĭpăstoreascĕ nu plăcú străinilor (Rușilor) ce ocupaŭ țările rumîne.

Rușiĭ, avînd de cúget, pe de ŭnĕ parte, ca pre'n regulămîntul orgánnic, ce se prepărá, să deșcidă calle cătră ŭnĕ încorporăcune a țărilor acestora cu Rusĭea, începînd dela răpirea autonomieĭ lor pre'ntr'un artĭcĭŭ, ce da dreptul puterĭi proteptoarĭe, de a controlá legĭuirea rumînă, și de a nu avé putere de legĕ necĭ ŭnĕ legĭuire, carea nu va fi maĭ întîĭŭ aprobată de astă putere; ear' pe de altă parte, scĭind eĭ, că boĭărĭĭ cei maĭ bătrînĭ aĭ țărĭi, precum Bannul Brîncoveannul, Bannul Barbul Văcărescul, Bannul Constantin Bălăceannul, Vórnicul Constantin Cîmpineannul și Logofătul Iancul Văcărescul eraŭ hotărîțĭ de a apărá cu orĭ ce cip autonomĭea țărĭi și de a se opune de'n toate pu-

terile la nisce încercœrĭ, ca pomennitul articĭŭ; sĕĭind eĭ earœ-sĭ, cœ metropolitul Grigóriŭ, ca prešedinte legĭtim all adunœrĭĭ generale, erá în întelégĕre sĭ unire cu numĭtĭĭ boĭœrĭ: aceá putere proteptoarĭœ dupœ modul sœŭ spetial de protepĕune aflé cu calle, pe de ŭœ parte ca sœ împutinede puterea moralœ a dĭsilor boĭœrĭ, ear pe de alta ca adunarea generalœ, ce erá sœ hotœrascœ despre viitorĭul tœrĭĭ, sœ fiœ prešedutœ, ca neĭ ŭœ dinioarœ, de cónsulul rusesc, domnul Mĭtaci. Dar' pe'ntru ca sœ fiœ prešedutœ de ŭœ asémenne persoanœ, erá necesetate mare în tintintele proteptoarĭe, ca maĭ întĭĭŭ sœ lipseascœ metropolitul Grigóriŭ de'n tarœ, pe'ntru cœ doĭ înši nu încœpeaŭ pe aceĭla-šĭ tron arcipœstorese.

Ašá la annul 1829, Fáur 10, puterea proteptoarĭœ aflé pretest apœrœcunea, ce fœcú metropolitul Grigóriŭ clerulŭĭ de'n sate, šĭ aceasta numindu-o *îndœrœtnicĭre* šĭ *nesupánere*, capiĭ oštirilor proteptoarĭe porunĕirœ a se destœrá metropolitul în Bœsœrábiea, ear' ocĭrmuicĕunea metropolĭeĭ a se da sub ŭœ comisiune de treĭ episcopĭ, prešedutœ de episcopul Rîmniculuĭ de atunĕĭ, Neofit, carea fu cîrmuitœ ásfelĭŭ pînœ la annul 1833 August 22, pînœ cînd ádecœ, dupœ moartea în šese lunĭ a tuturor numitilor boĭœrĭ de maĭ sus (afarœ de Iancul Vœcœrescul, ce se aflá esilat), adunárea generalœ prešedutœ de cónsulul Mĭtaci desbœtú šĭ aprobé regulœmîntul dis orgánnic, întocmaĭ dupœ dorintele puterĭĭ proteptoarĭe šĭ dupœ convingœcunea foarte elocinte a atitor miĭ de bœĭonete. Nnmaĭ atunĕĭ puteá venĭ metropolitul Grigóriŭ earœ-šĭ în tarœ; šĭ, întorcîndu-se la scáunul sœŭ, maĭ trœĭ ca metropolit vr'ŭœ deče lunĭ pînœ la annul 1834 Iúniŭ 22. Atunĕĭ fiind cœ se prepœrá, ca în guvern rumînesc šĭ sub domn rumîn, în plnœ adunare generalœ, sœ se încorporede testul primitiv all regulœmîntuluĭ cu proeptele de legĕ, ce s'aŭ maĭ fost adœogĭt, šĭ fiind cœ în acelle desbáterĭ erá, sœ easœ la luminœ šĭ în vederea tuturor, pe lîngœ altele, šĭ articĭul secœndœlos, ce ne rœpiá autonomíea: pe'ntru aceea fiinta de fatœ a metropolituluĭ Grigoriŭ ar fi putut aduce oare-care piédece cugetœrilor šĭ tintintelor proteptoarĭe. La 21 Iúniŭ 1834 de cu sarœ pœrintele Gregóriŭ erá bine, ca tot de-a una, pe cît puteá fi bine la vîrsta sa nœintatœ, s'a culcat ca tot de-a una, šĭ demineata la 22 seulîndu-se, îmbrœcîndu-se šĭ fœcîndu-šĭ rugœcunea demineteĭ, ca tot de-a una, se puse pe jœtŭ spre a-šĭ luá rœpáus, šĭ plecîndu-šĭ capul šĭ rœpœusé în adevœr, ca sœ nu se maĭ deščepte, ducîndu-se spre a se întîlní cu vecĭĭ apœrœtorĭ aĭ drépturilor tœrĭĭ.

Metropolitul Gregóriŭ a pœstorit bisérica Tœrĭĭ Rumînesčĭ peste tot šese annĭ šĭ un-sprœ-dece lunĭ. În tot rœstîmpul acesta ell ca metropolit pe lîngœ grijile celle politice šĭ pœstoricunea bisériceĭ, în timpurĭ destull de grelle, precum s'a vœdut maĭ sus, n'a încetat a trœduce cœrtĭ, šĭ tipœrindu-le, a le da în dar.

Cœrœpterĭul acestuĭ Metropolit.

Cœrœpterĭul acestuĭ arcipœstorĭŭ a fost tot de-a una blînd, nime nu l'a vœdut neĭ ŭœ datœ, neĭ ca simplu cœlúgœr neĭ ca metropolit în mînie saŭ turburat, saŭ încaĭ vorbind tare; tot de-a una îšĭ rœspicá ideile cu modestíe šĭ cu ociĭ în jos, însœ cu ŭœ mare prudintœ šĭ lógicœ. Tot de-a una dicea: *bine*, ear cînd socotintele salle eraŭ cuntrarĭe, neĭ ŭœ datœ nu se opuneá cu vorbe tarĭ saŭ grelle, šĭ cînd nevoea îl îndœtorá a se opune maĭ cu energíe, forma, ce luá cuvintele luĭ, erá ŭœ iróníe cu atîta maĭ tare, cu cît erá maĭ blîndœ šĭ maĭ creštineascœ pe budele luĭ. A fost ùn tip nu numaî de cœlúgœr, ci de asčet dupœ toatœ rigoarea cœnoanelor. Cît a fost metropolit, n'a lepœdat cœmaša de lînœ šĭ vešmintele celle simple šĭ groase alle cellor maĭ de'n urmœ eromonaĭ šĭ fratĭ. Pungœ n'a avut în toatœ vieata sa. Dupœ moartea luĭ nu s'a aflat neĭ ŭœ avere. Fratiĭ šĭ rudele luĭ ĭ-aŭ fost clerul întreg ca metropolit, šĭ tara întreagœ ca Rumîn. Vieata luĭ lucrœtivœ se învedereadœ dupœ cœrtile, ce a trœdus šĭ a tipœrit. Atîta a fost de pœtriot šĭ prevœdœtorĭŭ, în cît a trecut adesea šĭ de cuntrarĭŭ în ociĭ înnoitorilor šĭ aĭ cellor ce poate fœrœ šĕĭrea luĭ Dumnedœŭ, se dicéaŭ progresištĭ. Cît a vœdut felĭul de orgœnnisœcune all šcoalelor dela 1833, n'a încetat a dice pînœ la moartea sa, cœ acelle šcoale sînt cuibul draculuĭ.

Pe'ntru ca sœ ne putem face ŭœ idee, cît de cît mœcar', despre lucrœtivœtatea cea mare evangélicœ šĭ apostólicœ a acestuĭ arcipœstorĭŭ adevœrat Rumîn, fácem cunoscute maĭ la valle cœrtile, ce le-a trœdus fiind în vieatœ atît cu priorul sœŭ Geronte, precum šĭ singur, cît sĭ ca metropolit, de'n carĭ unele s'aŭ tipœrit de însu-šĭ prea Sîntiea Sa, ear' altele de cœtrœ metropolitĭĭ timpurilor acellora aĭ Tœrĭĭ Rumînesčĭ šĭ aĭ Moldoveĭ, precum se vede de'n precuvîntœrile acestor cœrtĭ.

1. Ciriacodromion all evœngélieĭ 1801.
2. Teofilact 1805.
3. Teologíea luĭ Ioan Dœmœscin 1806,
4. Adunare pescurt a dumnedœesčĭlor dogme tœlmœcite dupœ cea grecéascœ a dáscœluluĭ Atœnásiŭ 1816.
5. Tîlcul antifoanelor 1817.
6. Anticrisis cuntra luĭ Neofit Duca pe'ntru fecoríe 1817.
7. Pe'ntru preutíe a St. Grigóriŭ Nœdiandul šĭ a St. Ioan Rost-de-áur 1821.
8. Pe'ntru erésurile Armennilor 1824.
9. A luĭ Cœsiann Rîmleannul 1825.
10. Ecsaimeron all St. Vœsíliŭ cell Mare 1827.
11. Cuvintele St. Ioan Rost-de-áur 1827.

12. Dreptcredinčoasa mœrturisire 1827
13. Spitele neámurilor 1827.
14. Sfœtuirĭ cœtrœ spiretualĭ şi cœtrœ čell če se pocœeşče, cu cœnoanele St. Ioan Pústnicul 1827.

} Acestea numaĭ le-a tipœrit.

15. Cuvîntul luĭ Genádiŭ şcolarĭul pœtriarcul Constœntinienneĭ cuntra necredinteĭ simoničeşčĭ 1827.

16. Pœtericul 1828.

17. Cuvintele prea feričituluĭ Fótiŭ pœtriarcul Constœntinienneĭ şi alle St. Grigóriŭ Palama pe'ntru purčederea sîntuluĭ spíret 1832.

18. Cuvintele feričituluĭ Vriénniŭ 1832.

19. Doŭe-sprœ-deče cœrtĭ cu vietele sîntilor pe 12 lunĭ, tipœrite dupœ čelle dela mînœstirea Neamtuluĭ 1832.

20. Putul St. Ioan Rost-de-áur 1833.

21. Împœrtirea de grĭŭ a St. Ioan Rost-de-áur 1833.

§. 15.

Čé felĭŭ de moşčennire trébuie sœ lœsœm copiilor noştri.

(Cuvîntul 47 de'n „Împœrtirea de grĭŭ).

„Aŭ venit Iácov, díče dumnedœeasca scripturœ, în četatea Sicimennilor, şi aŭ cumpœrat ŭœ parte de'n tárinœ cu ŭœ sutœ de mieĭ de la Emor, tatœl luĭ Sihem, şi a fœcut acolo altariŭ şi a cĭœmat pre Dumnedœul luĭ Isrœil."

Sœ nu tréčem în treácœt čelle če se aflœ întru dumnedœeşčile scripturĭ! Cœ dacœ čeĭ če sapœ grœuntele čelle de áur de'n pœmînt, rabdœ toatœ ostenneala şi súfœr toate greutœtile, ca sœ poatœ sœ deosebeascœ áurul de pœmînt: cu mult maĭ vîrtos ne este noŭe cu dreptate, sœ čercœm cuvintele duhuluí (spíretuluĭ), şí dobîndind folosul čell de'ntr'însele, ašá sœ ne dúčem de aiče.

Deči púnem în minte filosofíea (întelepčunea) minunatuluĭ ačestuĭa bœrbat, cum ell, dobîndind atîta ajutoriŭ de sus, şi vœdînd avutíea sa crescînd, pre a dobitoačelor dic, şi čeatœ de copiĭ stînd împrejurul luí, nu s'aŭ dat pre sîne la didirĭ strœlučite, neči s'aŭ sîrguit, sœ cúmpere tárinĭ şi sate, carĭ sœ poatœ sœ fiœ de ajuns spre împœrtire între copiĭ; cœči

ačestea şi altele de ačestea ni le pun noŭe înœinte čeĭ de acum, şi avînd čine-va un fiŭ, de multe orĭ se silešče, sœ adune nenumœratĭ tœlantĭ de áur, sœ cúmpere tárinĭ şi sœ facœ didirĭ strœlučite. Şi o! de ar fi adunatœ avutíea ačestora de'n ostennele drepte şi fœrœ de nedreptate! Dar' lucrul čell greŭ şi maĭ cumplit decît toate este, cœ rœpind dela altiĭ şi nedreptœtind pre altiĭ, şi fœcînd vrajbœ şi sfedĭ, ašá îşĭ fac eĭ avutíile salle prin alle altora! Şi de-l va întrebá čine-va: pe'ntru care pričinœ atîta turburare de banní? în datœ pune înœinte pre copill, şi díče, cœ pe'ntru drágostea čea cœtrœ ačella face ačestea. Şi mœcar cœ ačesta pune pe copill înœinte ca sœ se cúrœtœ cu ačeasta, tótuşĭ îndešert şi îndœdar!

Dar' sînt unii, carii neavînd copiĭ se turbeadœ la adunarea bannilor, şi de nenumœrate orĭ ar fi ales, sœ súfœrœ čelle maĭ cumplite, decît sœ dea un bann vre unuĭa de'n sœračĭ. — Dar' dreptul ačesta nemic n'aŭ sfœtuit ca de ačest felĭŭ, neči n'aŭ socotit, či, şí cînd trebuiá sœ cúmpere cîte ŭœ tárinœ, da cîte ŭœ sutœ de mieĭ; ašá a cumpœrat ŭœ tárinœ dela Emor, tatœl luĭ Sihem! Şi sœ vedĭ iubirea de Dumnedœŭ a bœrbatuluĭ ačestuĭa, şi pe'ntrn care pričinœ s'a sîrguit sœ cúmpere tárina! Ell a fœcut, díče, altariŭ, şi aŭ cĭœmat pre Dumnedœul luĭ Isrœil, şi partea tárinií pe'ntru nemicœ alta nu aŭ cumpœrat'o, fœrœ numaĭ ca sœ aducœ stœpînuluĭ nostru čelluĭ de obšče multœmirile! Ačestuĭa trébuie totĭ sœ-ĭ urmœm čeĭ če sîntem în darul čelluĭ če aŭ fost maĭ nœinte de legge, si sœ nu ne turbœm ašá la adunarea bannilor, cœčĭ spune-mĭ, pe'ntru care pričinœ îĭ aduní tie însu-ĭ atîtea sárčinĭ de mœrœčinĭ şi nu sîmĭ, cœ lašĭ copiilor tœĭ mœtérie şi pričinœ rœutœtiĭ? Nu ščiĭ, cœ maĭ mult decît tine se griješče Dumnedœŭ de copillul tœŭ, earœ tu ca cum aĭ arœtá maĭ multœ purtare de grijœ cœtrœ dînsul, te silešči, sœ-ĭ lašĭ pričiní, carile pot sœ-ĭ înnečе súfletul? Aŭ nu ščiĭ, cœ tinereata, şí singurœ, este lucru lesne alunecos şi iute plecat spre rœutate, earœ cînd va dobîndí şi avutíe de banní, maĭ mult se face pornit la rœŭ? Cœ precum focul, aflînd mœtérie, maĭ mare aprinde flácœra: ašá şi tinereata ca ŭœ parœ, primind mœtériea bannilor,

atîta aprinde cuptorĭul, cît pre súfletul tînœruluĭ cu totul îl arde; cœcĭ cînd va puté unul ca acesta sœ poarte grija de înfrînare şi de curœtíe şi sœ scape de necurœtíe şi sœ primeascœ ostennelele celle pe'ntru învœtœturœ şi fapte bune saŭ alt-ceva spíretual?

Aŭ nu audĭ pre Cristos dicînd, cœ grija veaculuĭ acestuĭa şi amœgirea bogœtíeĭ înneacœ mintea şi o face neroditoarĭœ, pre carile şi mœrœcinĭ le-aŭ numit? Cœcĭ dicînd; cœ una de'n seminte aŭ cœdut în mœrœcinĭ, apoĭ tîlcuind învœtœceilor sœĭ, carii sînt mœrœcinii, dice: grija veaculuĭ acestuĭa şi amœgirea bogœtíeĭ înneacœ mintea şi o face neroditoarĭœ. Şi bine aŭ asemœnnat grija veaculuĭ acestuĭa cu mœrœcinii! Cœ precum mœrœcinii nu lasœ sœ creascœ sœmînta, ci cu desimea înneacœ aceea ce se sámœnnœ: aşá şí grijile vieteĭ acesteĭa pre sœmînta cea spiretualœ, cînd se va sœmœnná în súflet, nu o lasœ sœ aducœ roadœ, ci ardîndu-o şi înnecîndu-o, ca mœrœcinii, nu lasœ sœ creascœ sœmînta cea spiretualœ. Şi amœgirea bogœtíeĭ, dice. Bine aŭ dis amœgirea bogœtíeĭ, cœcĭ cu adevœrat amœgire este! Cœ cé folos este de'ntru atîtĭa tœlanĭ şi de'ntru atîta adunare de bannĭ? Cu adevœrat, dice, multœ veselíe dœ averea! Care veselíe! Şi cé dic veselíe? Aŭ nu aceasta maĭ vîrtos face, de se nasc poftele celle necuvioase şi scîrbele şi mœhnirile celle multe? Şi încœ nu dic muncœ aceea, ce este gœtitœ de'ntru acestea, ci proaste le dic cellea, ce se întîmplœ în vieata aceasta, cœ necĭ dulceatœ nu poate sœ aibœ lucrul acesta, ci turburœrĭ şi scîrbe în toate dillele. Şi nu este cu putintœ a vedé marea aşá înnœltatœ de válurĭ, precum pre un súflet ca acesta cuprins de gînduri şi de pátimĭ, şi cœtrœ totĭ, şí cœtrœ cheĭ aĭ sœĭ şí cœtrœ cheĭ strœinĭ, se aflœ cu greatœ şi cu turburare. Şi dacœ va luá cine-va cînd-va mœcar vre ŭœ parte de'ntru acestea (cœ multe sînt celle ce se întîmplœ, şi multĭ sînt cheĭ ce pîndesc, şí rœutœtile slugilor şi ispitele cellor putérnicĭ): atuncĭ cu adevœrat îĭ veĭ aflá pre uniĭ ca acestía, cœ socotesc vieata lor nevetuitœ, ádecœ amarœ şi cu durerĭ. Decĭ de carĭ plînsurĭ nu sînt vrédnicĭ uniĭ ca acestía, cariĭ împrotiva lor se sîrguesc

sœ facœ toate, şi voesc sœ adune bannĭĭ acestía spre vœtœmarea súfletuluĭ lor?

Decĭ sœ nu ne sîrguim, sœ adunœm numaĭ bannĭ, şi numaĭ pre acestía sœ-ĭ lœsœm copiilor, ci sœ-ĭ învœtœm pre eĭ învœtœturĭ folositoarle, şœ-ĭ depríndem la fapte bune şi sœ le rugœm lor binecuvîntarea cea dela Dumnedœŭ, cœ acestea cu adevœrat sînt avutíea cea maĭ mare, acestea sînt bogœtíea cea nespusœ, cea necĭeltuitœ, carea se îmmultesce în toate dillele, şi pe carea nu ni-o poate rœpí necĭ un fur.

Nemic nu este întocmaĭ cu învœtœturile folositoarle, cu deprínderile spre fapte bune! Nemic nu este maĭ tare, decît acestea! Şi dacœ îmĭ veĭ aduce înœinte mœcar pre însœ-ş împœrœtíea şi pre cell ce poartœ coroanœ, de nu le va avé ell pre acestea, este maĭ ticœlos decît tot sœracul cell îmbrœcat cu trente. Cœ cé poate sœ-l foloseascœ pre ell coroana saŭ porfira, dacœ este vîndut de trîndœvirea şi de nebœgarea de samœ a sa? Cœ aŭ doarœ scie stœpînul deosebirea boerilor cellor de'n afarœ? aŭ doarœ se cuceresce de slava fetelor? Una este aceea, ce se cáutœ acoló: ca sœ putem aflá deşcise uşile îndrœsnirĭĭ celleĭ cœtrœ ell de'n lucrarea fapteĭ bune. Cœ cell ce nu aŭ dobîndit îndrœsnealœ de aice, se va aflá între cheĭ necinstitĭ şi carii nu aŭ necĭ ŭœ îndrœsnealœ.

Aceasta dar' totĭ sœ o socotim, sœ îndœstrœm pre copiiĭ noştri cu toate cunoscintele trebuincoase şi folositoarle, şi sœ-ĭ depríndem, ca pre fapta bunœ sœ o cinsteascœ maĭ mult decît toate lúcrurile, şi nemic sœ nu socoteascœ pre avutíea bannilor, cœ aceasta de multe orĭ se face şí împiedecare cœtrœ fapte bune, cînd nu va scĭ tînœrul sœ întrebuintede bannĭĭ precum se cuvine! Şi precum copiiĭ cheĭ micĭ, cînd ĭaŭ cutit saŭ sábie, pe'ntru cœ nu scĭŭ sœ le întrebuintede dupre cuviintœ, de multe orĭ se aruncœ pre dînşiĭ în priméjdiea arœtatœ, pe'ntru aceasta necĭ nu-ĭ lasœ maĭcele sœ se atingœ de unele ca acestea fœrœ de fricœ: aşá şí tínerĭĭ, cînd vor primí moscennire numaĭ avutíe de bannĭ fœrœ cunoscinte folositoarle şi deprínderĭ bune, pe'ntru cœ nu scĭŭ, cum sœ-ĭ întrebuintede pre dînşiĭ dupre cuviintœ, sœ prœpœstuesc pre dînşiĭ în

arœtata primējdie şi-şĭ adunœ de aicĕ sărcĭna pœcatelor, cœ de aicĕ se nasc desfœtœrile şi desmĭerdœrile cĕlle necuvioase şi nenumœratele rœutœtĭ. Nu prost de'n bannĭ dic, cĭ de'ntru a nu şĕi sœ-ĭ întrebuinţede pre dînşiĭ duprĕ cuviinţœ aceĭa, cĕ ĭ-aŭ moşĕennit pre eĭ. Pe'ntru acĕasta şi oare carele înţelept dicĕá: bunœ este bogœţíea, la carea nu este pœcat; pe'ntru cœ şi Avraam aŭ fost bogat, şi Iov aŭ fost bogat, şi numaĭ nemic nu s'aŭ vœtœmat de'n bogœţíe, cĭ şí maĭ mult aŭ fost vestiţĭ. Pe'ntru cé, şi pe'ntru care pricinœ? Pe'ntru cœ îşĭ întrebuinţá averea nu numaĭ spre desfœtarea lor, cĭ sí spre fáceri de bine, spre mîngœĭarea cĕlloralalţĭ, îndreptînd lipsele cĕllor sœracĭ, şi casa lor erá deşcisœ la tot nevoeaşul; cœcĭ ascultœ pre unul de'ntrînşiĭ dicînd; necĭ unul nu aŭ eşit de'n casa mea cu sînul goll, şi cĕĭ cĕ eraŭ neputincoşĭ, dacœ aŭ avut cînd-va lipsœ, îndatœ aŭ şí dobîndit. Şi nu numaĭ ajutorĭul cĕll cu bannĭ arœtá cœtrœ cĕĭ lipsiţĭ, ci şí purtarea de grijœ cĕa prin folosînţœ; cœcĭ eŭ eram, dicĕ, picor şciopilor şi ociŭ orbilor, şi de'n mijlocul dinţilor jefuire am scos. Îţ vedĭ pre ell, cœ şí purtá grijœ de cĕĭ cĕ se nedreptœţiá, şi cœ în locul mœdulœrilor cĕllor betejite se fœcĕá tuturor? Acestuĭa trebuiá toţĭ sœ-ĭ urmœm, carele maĭ nœinte de legĕ şi maĭ nœinte de dar, aŭ arœtat atîta filosofíe (înţelepcune)!

Dar' poftesc, dicĕ, sœ-ĭ las pre copiĭ bogaţĭ! Pe'ntru care pricinœ îĭ facĕ pre eĭ sœracĭ? Cœ de le veĭ lœsá lor toate avuţiíle pœmîntuluĭ, însœ fœrœ şcĭinţe şi cunoşcinţe întinse şi folosîtoarĭe şi fœrœ deprinderĭ la fapte bune, la padœ primejduincoasœ aĭ încredinţat toate alle talle; ear' de le veĭ lœsá lor învœţœturĭ bune, cunoşcinţe folosîtoarĭe, nœrávurĭ cuviincoase, înţelepcune şi pre Dumnedœŭ împreunœ moşcennitorĭŭ şi epítrop (privegĭœtorĭŭ): visterĭĭ nenumœrate le-aĭ lœsat. Cœ precum cînd ne isbîndim noĭ noŭe sĭngurĭ, Dumnedœŭ nu ne ajutœ şi nu ne ápœrœ pre noĭ, earœ cînd vom lœsá la ell, se facĕ maĭ mult decît aşceptœm: aşá şí la bannĭ: dacœ vom purtá noĭ grija de dînşiĭ, acella se va depœrtá de a avé grijœ pe'ntru dînşiĭ; ear' de vom aruncá la dînsul toate, grijind numaĭ de crĕşcerea bunœ a copiilor: atuncĭ ell şi pre bannĭ şi pre copiĭ îĭ va aşedá întru toatœ întœrirea. Şi cé te minunedĭ, dacœ la Dumnedœŭ se facĕ acĕasta? Cœ şí la oamenĭ veĭ vedé întîmplîndu-se acĕasta, cœ dacœ, murind, pre nímene de'n rudénniĭ nu veĭ îndemná la purtarea de grijœ a copiilor, se sfieşce şi se rušineadœ de multe orĭ şí cell cĕ voeşce de la sine sœ sarœ la acĕastœ epitropíe; earœ de veĭ aruncá la dînsul purtarea de grijœ, ca cella cĕ s'aŭ cînstit cu prea mare cinste şí ell va rœsplœtí prea mare rœsplœtire.

Decĭ de voeşcĭ, sœ laşĭ bogœţíe multœ copiilor tœĭ, lasœ-le lor pe lîngœ învœţœturĭ bune, deprinderĭ morale, cunoşcinţe lœţite şi folosîtoarĭe, şcĭinţe înnalte, înţelepcune, relegĭosœtate, sîmţŭ nœcunal şí purtarea de grijœ a luĭ Dumnedœŭ; cœcĭ cell cĕ te-aŭ fœcut de'n nemicœ, şi ţĭ-aŭ dat súflet şi ţĭ-aŭ didit trup şi ţĭ-aŭ dœruit vieaţœ, cînd te va vedé, cœ arœţĭ atîta încrédere într'însul, şi îĭ daĭ luĭ bunœtœţile filor tœĭ împreunœ cu purtarea de grijœ, cum nu le va deşcide lor toatœ bogœţíea? Cœ dacœ Ilie, hrœnnindu-se cu putinœ fœinœ, pe'ntru cœ aŭ vœdut pre muerea acĕeea, cœ l'aŭ cinstit pre ell maĭ mult decît pre copiĭ, aŭ arœtat árilĭ şi teáscurĭ la cœsĕoara véduveĭ, socotešce cîtœ bunœvointœ îţĭ va arœtá tie stœpînul luĭ Ilie! Decĭ sœ nu cœutœm acĕasta cum sœ lœsœm bogaţĭ în bannĭ pre copiĭ, cĭ cum îmbunœtœţiţĭ şi luminaţĭ! Cœcĭ de vor avé sperînţele salle în bogœţíe, de nemic alta n'or purtá grijœ, decît cum sœ-ĭ acóperœ rœutatea nœrávurilor prin multimea bannilor; earœ de se vor vedé pre dînşiĭ, cœ sînt lipsiţĭ de mîngœĭarea bogœţíeĭ mœteriale, vor facĕ toate, ca prin fapte bune, prin întrebuinţarea cunoşcinţelor şi înţelepcunĭĭ lor sœ afle sœrœcíeĭ multœ mîngœĭare. Decĭ nu le lœsá lor numaĭ bogœţíe mœterialœ, cœcĭ acĕasta-ĭ nestœtórnicœ, şi adese orĭ primejdioasœ, cĭ lœsœ-le lor avuţíea cĕa adevœratœ: crešcere bunœ, deprinderĭ cuviincoase, nœrávurĭ morale, cunoşcinţe lœţite, şcĭinţe înalte, înţelepcune, relegĭosœtate, nœcunœletate şi pe Dumnedœŭ de purtœtorĭŭ de grijœ, încredinţîndu-ĭ luĭ vieaţa lor, şi dacœ, apucînd maĭ nœinte, veĭ da luĭ Dumnedœŭ împrumut, nejefuitœ de-acĭea rœmîne comoara şi cu multœ lesnire va fi rœsplœtirea. . . . . Amin.

XII.

Alesandru Beldimann.

(Boïarĭŭ moldav, vórnic-mare, a fost unul de'n însemnaţiĭ literœtorĭ rumînĭ de'n rœstîmpul rœnáşcerii nœcunale şi literárie a Rumînilor, ádecœ, de pela annul 1821, alle cœruĭa eveneminte atît de însemnate pe'ntru Rumînii de'n Prinçipatele dunœrenne le-a vœdut cu ociĭ, şi le-a descris în vĭérsurĭ, de'n carile se pot vedé unele în §. urmœtorĭŭ. Dela Beldimann avem operele urmœtoarĭe:

1. Trœgedíea luĭ Orest;
2. Moartea luĭ Abel;
3. Numa Pompíliŭ;
4. Eteríea seaŭ jálniçele sçenne, prilejite în Moldáviea de'n rœsvrœtirile Greçilor lá annul 1821;
5. Cœsuţa de'n codru (romanţœ).

§. 16.

Lupta de la mînœstirea Slátina la annul 1821.

(Episod de'n poema: *„Eteríe seaŭ jálnica trœgedíe a Moldávieĭ la 1821.“)*

Açeá fálnicœ dĭdire, tœĭnuitœ între munţĭ
La orĭ care întîmplare adœpost re la mulţĭ.
Unde vieaţa, averea, çeĭ bejœnnœriĭ scœpá,
Vaĭ mie! toate çenuşœ! starea eĭ nu întrebá . . .
Toate arse, prœpœdite; în stare a lœcrœmá,
Ínima çea maĭ pœgînœ, privind, se puteá dœrmá!
Priçinuitorĭ stricœriĭ şi açesteĭ osîndirĭ
Sînt Nœstasi şi Dimitri, cœpitannĭ de volintirĭ.
De'n Tîrgoviştçea toţĭ Greçiĭ, vœdîndu-se rœŭ stricaţĭ
Aŭ cœutat mîntuire, spre a se vedé scœpaţĭ.
Açeştĭ doĭ avînd cu dînşiĭ cîţĭ-va vrédniçĭ Araœuţĭ
Noŭe-deçĭ şi doĭ la númœr, (dĭc cœ nu erá maĭ mulţĭ),
Toţĭ pre'n munţĭ luase drumul, právœţŭ Moldova avînd,
Cœçĭ cunoscînd'-o prea bine, de demult aveaŭ în gînd
La Moldova sœ se tragœ, de'n prœdĭ a se folosí
Şi fœrœ neçĭ ŭœ mustrare, osînda a sevîrşí.
Loc la eĭ îndœmînátec Slátina o hotœrœsc,
Şi dupœ un drum mult trúdnec la Mœlinĭ toţĭ tœbœrœsc.
Proestosuluĭ daŭ veste, sœ-ĭ primeascœ, îl poftesc,
Pre'n jurœmînt îĭ aratœ, cœ eĭ mult nu dœbovesc,
Ŭœ dĭ, doŭe de hodinœ, atîta çer dela eĭ;
Hranna vor luá de'n sate, atît pîne çît şí mieĭ.
Vor treçe în Bucovina, unde sînt multĭ adunaţĭ,
Çeĭ maĭ aleşĭ şi maĭ vrédniçĭ de'ntr'aĭ Eteríeĭ fraţĭ.
Proestosul şi soborul se roagœ, îĭ svœtuesc,
Neçĭ eum la eĭ sœ nu viĭœ, cœçĭ pe toţĭ îĭ prœpœdesc.
De sînt creştinĭ, sœ nu facœ un pas aşá dušmœnnesc,
Cœ de a lor bunœ voe eĭ neçĭ decum nu-ĭ primesc.
Vœdînd dar, cœ pe cœlúgœrĭ nu pot a-ĭ înduplecá
Aŭ hotœrît între dînşiĭ alte cípurĭ a çercá:
C'un tertip vicleann sœ între, c'a-ĭ silí cip nu erá,
Mînœstirea fiind tare, n'aveaŭ pe unde întrá . . .
Şĭ-aşá, într'ŭœ demineaţœ, cu un cip mult tîlhœresc
Amœgîndu-se portarĭul, toţĭ în nuntru nœvœlesc.
Întrœ, nu cu dušmœnnie, çi cu cipul çell maĭ blînd,
Încredinţeadœ soborul c'or purçede prea curînd.
Îndœdar e rugœmintea! îndœdar îĭ mœgulesc,
Dicînd, cœ cŭ-a lor întrare mînœstirea prœpœdesc,
Şi pre toţĭ, cîţĭ spre scœpare acoló aŭ alergat . . .
Un popor sœ osîndeascœ în crudîme, e pœcat!
Nu se'ndúplecœ neçĭ unul; se aşeadœ, stœpînesc,
Însœ nu cu vrœjmœşíe, neçĭ cu vr'un cip dušmœnnesc.
Véselĭ, cœ s'aŭ pus la calle, dorinţa şĭ-aŭ împlinit
Unde credeaŭ sœ-şĭ ajungœ scopul deplin în sfîrşit.
Locul mult îndemînátec, mînœstirea la hotar,
Nu se'ngrijĭaŭ de nemicœ, de dušmannĭ n'aveá hœbar.
Pîne, carne dela sate sœ le ducœ, porunçesc,
Toate cu îndestullare . . . pe'ntru platœ neçĭ gîndesc!
În Mœlinĭ cum se ívise, s'aŭ dat de şçire la Eşĭ
De cœtrœ isprœvniçíe, pre'n cĭar înadins trimeşĭ
Pe-un Deli-Başa cu oaste, îndat'-aŭ orînduit
Cu ell doŭe de'n agalle, şi cu grabœ ĭ-aŭ pornit
Sœ meargœ ca sœ loveascœ dušmannul nestîmpœrat;
Unul mœcar sœ nu scape, se çere neapœrat.
Ostaşĭ trecînd pre'n Romann, s'aŭ adáus şí maĭ mulţĭ,

Avînd de mare plœčere ca sœ se primble la muntĭ.
În Fœltičennĭ toĭĭ s'adunœ, pun la calle, svœtuesc
Şi foarte de demineatœ spre Slátina se pornesc.
La Mœlinĭ fiind cœ este calle de-un pœtrarĭŭ de oarœ
Aproape de mînœstire, cu toĭĭ jos se pogoarœ;
Acoló se pun la calle, avangvárdiea pornesc;
Foarte înčet dupœ dînşiĭ şi čeĭalalţĭ nœvœlesc.
Grečiĭ luase de veste, avînd jídovĭ mulţĭ trimeşĭ
Ca sœ se înşčiinţede de mişcœrile de'n Eşi.
În márginea ţigœnimiĭ, cît-va afarœ de'n sat,
Într'ŭœ casœ de ŭœ parte treĭ arnœuţĭ aŭ lœsat,
Sœ stea acoló spre padœ, púrurea a privigiá
La dušmœnneasca urmare, cînd se va apropiá.
Ačeĭ de la mînœstire înčep toţĭ a se gœtí,
Şi sœ iscodeascœ plánnurĭ spre a se împotrivi.
Afarœ de mînœstire, de la poartœ înčepeá
Ŭœ livadœ îndestullœ unde destuĭ încœpeá;
De rœslogĭ îngrœditura, în nuntru dudœul sus
Unde de'n eĭ orĭ şí care puteá sta bine ascuns.
Rœresc rœslogĭĭ atîta încît pušca încœpeá,
De unde, fœrœ sœ-ĭ vadœ, ca sœ dea rœsboĭŭ puteá.
În clopótniţœ deasupra cîĭĭ-va spre padœ s'aŭ pus
Vrînd ca sœ pœdeascœ poarta, descœrcînd fócurĭ de sus;
Se ašeadœ pe la lócurĭ, meteredе apucînd,
Şi cu mare îngrijire armele lor încœrcînd,
Cu toĭĭ în îngrijire pe dušmannĭ îĭ aščeptá . . .
Cu ŭœ mie doŭe sute erá greŭ a se luptá!
Doĭ-sprœ-dečе Turčĭ s'aratœ spre mînœstire viind,
Fœrœ nečĭ ŭœ îngrijire, bînd čubuc, alčiĭ mînčînd,
Viind aproape de strajœ, arnœuţĭĭ le daŭ foc . . .
Unul de'n Turčĭ se rœnneščе, şi altul cade pe loc.
De'n lovirea fœrœ veste cu toĭĭ mult îngrijiţĭ
Se întorc sœ dea de veste, foarte tare îngrodiţĭ.
Arnœuţĭĭ es de'n casœ, apucœ la deal în sus;
Cœ vine oastea turčeascœ nu maĭ încœpeá prepus.
La aceĭ de'n mînœstire daŭ de ščire, povestesc,
Isprava, care fœcuse, cu bucuríe vestesc.
Cu toĭĭ în nerœbdare pre dušmann îl aščeptá
Sœ vadœ cum va sœ viĭœ, în če cip s'a arœtá?
Eraŭ întru îngrijire, însœ nu mult tulburaţĭ,
Cœčĭ la márginĭ, prea aproape, privĭaŭ Nemţiĭ înširaţĭ.
Un mœĭor cu cœlœrime, úngur de'n čeĭ maĭ alešĭ,
Cu cîtœ-va pedestrime: toţĭ spre padœ sînt trimešĭ.

De'n boĭœrĭ cîĭĭ-va de-aiče, şi de'n prostime maĭ mulţĭ,
Toţĭ la hotar sta cu Nemţiĭ, privind toţĭ pe Arnœuţĭ,
Sœ vadœ a lor mişcare şi de čé s'ar apucá,
Şi întru rœsboĭŭ cu Turčiĭ de-or puté a se 'ncurcá.
În sfîršit se vœd şí Turčiĭ, sílničĭ, foarte înfocaţĭ,
Un buluc destull de mare, toţĭ la un loc adunaţĭ.
Arnœuţiĭ čeĭ spre padœ če'n clopótniţœ erá
Înčep toţĭ a da de'n fócurĭ, înčep a se tulburá;
Turčiĭ credeaŭ cum cœ pada arnœuţilor e sus,
De vr'ŭœ cursœ n'aveaŭ fricœ, nečĭ eraŭ la vr'un prepus;
Toţĭ privind în sus cu ociĭ, spre poartœ s'apropiá,
Privigierea čea maĭ mare, la mœsgáluri ţîntuiá.
De-acoló aščeptá focul, îngrijirea lor erá;
Nu ščia če-a sœ le viĭœ, če erá a-ĭ supœrá.
Apropiiîndu-se oastea, la čell de'ntîiŭ grečesc foc
Če aŭ dat de'n cœrœbine, fruntea a cœdut pe loc.
Apoĭ înčep de'n pistoale, ne maĭ cœtînd a da drept.
Cœčĭ fiind tare aproape, glónţurile sta în pĭept.
Ŭœ nœprásnicœ lovire, un súnet neaščeptat
Şi ŭœ cursœ necredutœ îndatœ ĭ-aŭ deščeptat.
La un hirisœŭ de valle, se întorc s'adunœ toţĭ,
Negrijîndu-se nemicœ de aceĭ če-aŭ cœdut morţĭ,
Acoló sœ svœtueascœ, maĭ bune mœsurĭ sœ ĭa,
Într'ŭœ cursœ şi maĭ mare sœ nu cadœ, svœtuiá.
Un tîmp ašá de bun Grečiĭ nečĭ de cum nu-l prœpœdesc,
Întrœ toţĭ în mînœstire, şi, încît pot, se gœtesc.
Fœrœ multœ prelungire, Turčiĭ earœ se pornesc,
Dar' a da la porţĭ nœvalœ maĭ mult nu maĭ îndræsnesc.
Pe'mpregĭurul mînœstiriĭ buluc toţĭ se preîmblá
Pe unde pot ca sœ între, cípuri sœ afle čereá.
Se dumeresc maĭ la urmœ, aflœ un tertip frumos:
Un jídov pun, foc sœ puĭœ la grájdiurile de'n dos;
Vîntul mult îndemînátec mînœstirea a aprins
Şi 'ndatœ pe čeĭ de'n nuntru ŭœ vœpae ĭ-a cuprins.
Grečiĭ dœludĭ de vœpae, pîrliţĭ de marele foc,
Neščiind če sœ maĭ facœ, aleargœ de'n loc în loc;
Puţinœ adœpostire, loc če-va maĭ rœcorit
Unde, nefiind binale, erá maĭ de suferit,
La altarĭŭ de'n dos se aflœ; acoló toţĭ nœvœlesc,
Acoló, de pîrliturœ sœ scape, toţĭ nœduesc,
Eĭ se îngrijiá sœ scape de focul, če ĭ-a cuprins!
Turčiĭ catœ sœ rœsbatœ în locul če s'a încis,
Fac silinţœ, aflœ cipul, gœsesc povœţuitorĭŭ

Care le încredinţeadœ cipul cell mai lesnitoriŭ:
(La ŭœ spœrturœ îĭ duce), locul cum le-a arœtat,
Se pornesc cu grabœ mare, pîn' n'aŭ spart, n'aŭ încetat.
A fost greŭ vr'ŭœ treĭ sœ între, cœcĭ apoĭ s'aŭ înlesnit,
Poarta-ĭ acoló aproape: la dînsa aŭ nœvœlit.
Se tredesc Grecĭĭ cu Turcĭĭ în mînœstire întraţĭ,
În besericœ nœvalœ daŭ a se vedé scœpaţĭ,
Cœcĭ de'n dos fiind cu toţiĭ, nu vedeá, ce se lucrá,
Neĉĭ aŭ sîmţit ca sœ poatœ acell loc a-l apœrá,
Cœcĭ n'aŭ avut privigiere, sĭ-a întrá aŭ dœbovit.
Unde-aŭ gœsit pe orĭ-care, acoló l'aŭ sî jertfit!
Cîţĭ-va cœlúgœrĭ ce vîrsta, sœ fugœ, nu ĭ-a ertat,
Jertfœ ĭ-aŭ fœcut mînieĭ, la 'ndreptœrĭ nu s'aŭ uĭtat.
La bisericœ nœvalœ daŭ aprinsĭ sĭ înfocaţĭ
Vrînd sœ scoatœ, sœ jertfeascœ, pe ceĭ în lontru întraţĭ.
Grecĭĭ lesnirœ întrarea, cœcĭ ušile n'aŭ încis,
Le-aŭ lœsat, vrînd ca sœ aibœ drumul liber sĭ deşcis.
Dupœ ce-aŭ vœdut nœvala, cœrœbinele încep.
Un vas pœreá de vœpae, cœruĭa dœduse cep;
Întru un minut întrarea s'a astupat de ceĭ morţĭ;
Cip nu aveaŭ ceĭ de-afarœ a puté întrá pe porţĭ;
Trag pe morţĭ, vrînd sœ destupe, sœ facœ cellor viĭ loc;
Dar' nu erá pre'n putinţœ, cœ nu conteniaŭ de'n foc.
Ĭenicereasca nœvalœ, nu s'a dat, nu-ĭ de credut!
Aşá turbatœ mînie oci de om n'aŭ maĭ vœdut!
Pe mort trœgeaŭ de ŭœ parte, sĭ în locul luĭ cœdeaŭ;
Cœleá pre morţĭ în picoare, le pœreá cœ nu-ĭ vedeaŭ!
Gerin, strigá de'n agalle, sœ se tragœ înapoĭ,
Sĭ eĭ nœvœliaŭ orbeşce ca la ŭœ turmœ de oĭ.
Delil-Başa de'n nœvalœ înœpoĭ puţin s'a tras
Sĭ în mijlocul ogrœdiĭ stînd pe gînduri a rœmas.
Cœpitannul Anœstasi pe fereastrœ l'a dœrit
De pe celengiŭ îl cunoaşce, sîmţeşce descoperit
Cœ-ĭ cell de'ntîiŭ în agalle, all oştiĭ comîndœtoriŭ
Care stînd tras într'ŭœ parte, se aflá ca privitoriŭ.
Şušœnneaŭa o ĭa'n mînœ, pune la ocĭ, îĭ dœ foc
Sĭ îndatœ îl rœstoarnœ cu un telcurşum pe loc,
Îl loveşce drept în frunte! de'n loc nu s'a maĭ mişcat!
Se súpœrœ oastea tare, toţĭ la ell aŭ alergat;
Contennešce tot rœsboĭul; îl scot afarœ pe mort,
Cu nespusœ întristare pe mînele lor îl port,
Es cu toţĭ de'n mînœstire, dupœ ell s'aŭ înşirat
Cœcĭ şĭ timpul începuse a merge spre însœrat;

Mortuluĭ fac mormîntare, şi apoĭ se întorc toţĭ
Fœr'-a avé prevegiare pe'ntru ceĭ ce-aŭ cœdut morţĭ.
De'n bisericœ es Grecĭĭ, vœd isprava ce-aŭ fœcut;
Dupœ ce-aŭ desbrœcat morţiĭ, toţĭ în cordon aŭ trecut.
Şi de'mpreunœ cu dînşiĭ şĭ cœlúgœrĭ, cîţĭ eraŭ;
Groada ce aŭ tras sœrmanniĭ! vestind, se cutremuraŭ.
Ceĭ de'n Fœlticennĭ isprávniciĭ, luînd veste, rînduesc
Trúpurile sœ îngroape, un boĭœrœnnašŭ pornesc.
Am vorbit şĭ cu acella; mĭ-a spus, cœ ĭ-a numœrat;
N'aveá cuvînt sœ minteascœ . . . ered a fi adevœrat.
De'n Turcĭ peste patru sute, puţin oare-şĭ ce maĭ mulţĭ,
Şi şese-sprœ-dece tocmaĭ volintirĭ şi arnœuţĭ,
Fœr' de cœlúgœrĭ, ce timpul pe-afarœ ĭ-a apucat
Carii fœrœ neĉĭ ŭœ vinœ, sub sábie aŭ picat!
De carii aŭ sœ dea seamœ Grecĭĭ acolisitorĭ,
Şi de-un sînt lœcašĭŭ mult vrédnic, fœrœ cuvînt surpœtorĭ!

XIII.

Vœsíliŭ Pogor,

(Boĭarĭŭ Moldav).

§. 17.

Deşertœcunea lumiĭ, rœutœţile eĭ, şi tristele urmœrĭ alle faptelor relle.

1. Neam vine şi neam se trece, car' pœmîntul în vecĭ stœ
De'n visul dœdœrnicieĭ acœasta mœ deşceptœ
Muritoriŭ cœ este omul, toţĭ o şciŭ şi o simţesc,
Dar' putinĭ la adevœrul vremelnicieĭ gîndesc.
5. Ĭubirea acœá de sine, ce în lume mişcœ tot
De'n cuvîntœtoriŭ îl face dobitoc pe om de tot.

Cu nadœ însœllœtoarîœ îl smulge din adevœr
Si 'n prœpástiea pîerdœriî îl tîrœesce de pœr.
Decît toţî a fi maî mare, în pátriea mea dorîam.
Si pe'ntru pogorîtoriî ceî de'n mine o gœtîam.
Aœeasta cum se lucreadœ? Se lucreadœ pre'n pœcat.
Ca sœ calc în aşá dreaptœ, trébuîe sœ fiŭ bogat,
Ca sœ adun bogœtîe urmeaḑ a fi rœpitoriŭ,
Crud, neîndurat, sœlbátic, minœinos şi 'nşœlœtoriŭ.
Dar' bogaţî sînt şî maî alţii: trébuîe seaŭ sœ-î ḑœtresc,
Seaŭ cu cîpurî oare care viclenne sœ-î sœrœœesc,
Si pe toţî ceî de-ŭœ potrivœ cu mine sœ-î împiledŭ.
Si un drit cu osebire oare-care sœ-mî pœstredŭ.
Neamurî şi întreg poporul trébuîe sœ-l osîndesc
Si cu neamul mîeŭ în veḑcurî numele sœ-mî preamœresc.
Súfletul sœ-l daŭ uîtœriî, cúḡetul neascultat
Cu alle luî mustrœrî toate sœ-l înnœdušŭ pre'n pœcat.
Sînḡele œelluî de-aproape sœ-l privesc neoţœrit
Cum gîlgœeşœe cu spumœ de mîna mea omorît.
Véduva şi sœrimannul aœelleîa sœ-l privesc
Îmbrœecat în haîne negre la ušá mea cum svoresc,
Sœ-î vœd muritorî de foame, sœ-î vœd golî şi umiliţi!
Strîngînd fœrmœturî de'n masœ pe sub pœreţî osîndiţî.
Fœrœ de îngreţošare şœ şœiŭ de all lor avut,
Pre'n crînœennœ sîlniœíe cœ a-l rœpi am putut.
Pe pátriea-mî ticœloasœ, aœeea œe m'a nœscut
Œe m'a adœpat cu lapte şi 'n sînul sœŭ m'a crescut
Sœ o vînd la orî şî œine va voí a o prœdá,
Obeḑile, ca s'o leḡe, eŭ sœ grœbesc, a le da.
Pe locuitoriî páœniœî care sînt şî aî mîeî fraţî,
Cruḑimiî spre sfœşiare sœ-î privesc de mine daţî
Poporul în pœtimire pre'n a mea faptœ adus
Si în jugul nedreptœţiî suspinînd de mine pus,
Alle luî oftœrî şi lácremî, gémœtul întristœtoriŭ,
Sœ-mî fíœ de'n nesîmţire un organn veselitoriŭ.
Tot sœ rœstorn pe'ntru mine, tot sœ sfœrm şi sœ sdrobesc;
Tot foculuî mistuire şi sînḡeluî sœ jertfesc,
Si pre'n aşá sînḡerate şi prea cumplite urmœrî
Scara cœtrœ înœlţime sœ-mî ḑidesc de'n sfœrœmœrî.
Dar' eatœ cœ sînt om mare, cœeî de mine toţî se tem,
Toţî sub toţag de fîer reœe suspinœ, şi plîng, şi ḡem.
Pînœ cînd însœ aœestea toate-am putut sœ le fac,
Anniî vîrsteî mœ dœrmarœ şi în patul morţii ḑac,
Fœrœ sœ şœiŭ vre ŭœ datœ pofta mea a-mî sœturá,

Fœrœ sœ pot de'n vieaţœ ŭœ car'a mœ bucurá,
Înfœşurat de durere de ostenrele dœrmat
De grija: *a faœe rœul,* ca de un vîerme, sœpat
Pîngœrit în fapte relle, de cúḡetul mîeŭ munœit,
Vœd minutul aœell groásnic all morţii cœ a sosit,
Cu cît puterea trupeascœ s'aprópiœ spre slîrşit.
Cu atîta se întartœ cúḡetul prea dosœdit;
În oglinda minţiî melle ell îmî aratœ pe rînd
Cît'am fœcut fapte relle, şi œe m'aşœeaptœ curînd.
Mustrarea luî aœeá dreaptœ o sîmt bine, dar tîrḑiŭ;
Cœ într'ŭœ clipealœ eatœ voîŭ înœetá a fi viŭ.
Œe-a fost dar' a mea vieaţœ? Un vœlmœşag necurmat
De cruḑimî de prigonire şi de cumpliî înşirat.
De'n munca vremelniœeascœ la œea vœœnicœ mœ duc;
Un súflet plin de pœcate, la judeţul strášnic duc.
Œé mî-a folosí, c'a ḑiœe dupœ vreme, un nepot,
Dobitoc fœrœ sîmţire, fœrœ carne, fœrœ bot:
„Dovedesc pre'n documînturî cœ de-a dreptul mœ cobor
Tot pre'n spiţœ bœrbœteascœ cîar de'n Vœsíliŭ Pogor“;
Cînd desbrœecat de sîmţire şi în stihiî desfœcut
Nu voîŭ audí de'n áer, niœî nu voîŭ sîmţí de'n lut,
Cînd focul œe ḑidœreşœe pátimele sufleteşœî
Şî-apa œe dœ vînjošíe mişcœriî œelleî trupeşœî,
Întoarse la all lor vœœnic şi împœielşugat isvor,
Nu vor maî lucrá în trupul pomennituluî Pogor?
Dar' neam treœe şi neam vine, ear' pœmîntul în veœî stœ:
Aœest adevœr prostátic pe'ntru œé mœ întristé,
Cît mœ fœcú în morminte a mea ţœrnœ sœ o œerc,
În vreme œe eŭ sînt încœ într'all vîeţuiriî œerc?
Este pe'ntru cœ vœd oare pe un fálnic muritoriŭ,
Lácom, nedrept şi neprásnic, euist şi rœpitoriŭ?
Œé micşurare de súflet! şi œé frîcœ înḑœdar!
Cînd toate sînt trecœtoarîe cîte vœœnice se par!
Cînd adevœrul nu poate sœ stee mult mistuit
Niœî omul drept în uîtare sœ ḑacœ înnœdušit
„Ca pe-all Livannuluî œedru, pe pœcœtos, l'am vœḑut
„Înœlţîndu-se spre nóurî, dar' dupœ puţin cœḑut,
„Nu maî erá în fiinţîœ, niœî locul nu î-am aflat;
„Cînd pe a dreptuluî rudœ nicœîrî n'am tîmpinat:
„Niœî œerşitoarîœ de pîne, şi níœî lipsitœ de dar:
„Ca roŭa din œerîŭ pe dînsul se varsœ milœ şi har!“
Într'a lúcrurilor fire dreptul are-apœrœtoriŭ,
Ear' în cúḡetu-şî îşî are all sœŭ înḡer scutitoriŭ;

A nedreptuluĭ palátuřĭ, pustiiriĭ trist lœcašĭŭ,
Ajungœ 'n curînd sœ fiœ cucŭveĭčilor sœlašŭ.
Šĭ pristomul întru care lácomul sœ preamœřiá,
Cu avereá, če de'n lácremĭ adunatœ o aveá
Ačell poliit cu áur, ačell lučit cu pocost
Mîršavelor tîrœtoarîe îl védĭ pustiiŭ adœpost.
Sala înfrumuseţatœ cu orčestre de cîntat
Liliaculuĭ de noapte rœmîne spre încuĭbat.
De'n sgómotul ačell vésel, če într'însa rœsuná,
Cînd mœgulitoriĭ vremiĭ acoló se aduná,
Abĭá aud în rœstîmpurí, duĭoasele glœsuirĭ
A cucuveĭčiĭ, če plîngе grodavele resipirí
Gœleríile surpate, stîlpiĭ sfœrmatĭ šĭ cœdutĭ
Peste áur, peste lustru îĭ vœd cu mušcĭŭ învœscuţĭ,
Scœrile, če se vœd roase de omenescul pičor,
Ajung sœ fiœ strœpunse de tróscot šĭ urdišor,
Šĭ fereastra, întru care florĭ tot felĭul înfloriá,
Sfredelitœ de un šerpe, če se soreščе pe ea.
Rœpitoriul, ca ŭœ čearœ în curînd îl vœd topit
Într'un moščeann, če îl lasœ dupœ sîne ticœit;
Averile luĭ în pradœ, numele luĭ blœsfœmat;
Rugul neamuluĭ sœŭ picœ, véščed, slab šĭ defœĭmat;
Šĭ ca unul, če 'n vieatœ tuturor'a fost pismašŭ,
În tot omul dupœ moarte îšĭ lasœ cîte-un vrœjmašŭ.
Čell slab rœmîne la dînsul šĭ dreptul a-l čerčetá
Sœrimannul moščennirea pœrinteascœ a-šĭ cœtá,
Ŭœ véduvœ întru lácrœmĭ are de a jeluí
Averea, če rœpitoriul cœutá a-ĭ mistuí.
Čell putérnic rœsplœtirea vîneadœ a-šĭ isbîndí,
De împilarea, în care se silĭá a-l osîndí.
Toţĭ de-a rîndul cŭ-a luĭ stare, aŭ če-va a descurcá,
Šĭ ponos pe all luĭ nume šĭ blœstœm a-ĭ aruncá;
Ear' a poporuluĭ lácremĭ, pe carile ell le-a dat
Ca pohoĭul čell nœprásnic čell maĭ strášnic întœrtat,
Înneacœ, rœstoarnœ, spalœ, orĭ šĭ če a maĭ rœmas,
Dupœ vrédnicul de urœ all euistuluĭ pas.

XIV.

Toader Rœcočea.

(Este nœscut în Bucovina; a fost Trœducœtoriŭ (Translator) rumîn la gubernul gœlitieann de'n Leina (Lemberg). Deší a scris puţin, totušĭ este Rœcočea însemnat în literœtura noastrœ pe'ntru cœ ell este čell întîiŭ, carele a înščiinţat la annul 1817 publicœčunea uneĭ foĭ literárie rumîne sub numele *„Crestomáticul ruminesc“*; de'n carele însœ, pe'ntru lipsa sprijiniriĭ de'n partea públiculuĭ rumîn, carele pe atunčĭ erá amorţit cu totul, a putut eší brošura întîia numaĭ în annul 1820; šĭ apoĭ cu astœ brošurœ se vede cœ a šĭ încetat, cœčĭ altele urmœtoarîe nu se maĭ aflœ. De'n astœ brošurœ înfœţišœm §. urmœtoriŭ.)

§. 18.

Cuvîntul solilor tœtœrœšči cœtrœ Alesandru čell Mare, Mačedon, dupœ če a sosit dela Baptri la apa Donuluĭ, mergînd cu oaste asupra Tœtarilor.

Împœrate Alesandre! de ţĭ-ar fi dat Dumnedœŭ un stat, precum ţĭ-a dat fire: ašŭ dičе, cœ nu te-ar puté cuprinde lumea. Cu mîna dreaptœ aĭ tîné rœsœritul šĭ cu stînga apusul; šĭ dupœ če aĭ supune lumea toatœ, aĭ poftí sœ ajungĭ šĭ lumina dœilor čellor fœrœ de moarte; čĭ nu a dat firea numaĭ unuia dáruriĭ: toate le-a împœrţit túturora; însœ tu poftešči atîtea, cîte nu poţĭ cuprinde. Trecut'-aĭ de'n Europa în Ásiea, de'n Ásiea încunĝuratœ viĭ earœ-šĭ în Europa, šĭ, dacœ veĭ supune, cum gîndešči tu, pre toţĭ oameniĭ, veĭ bate rœsboaîe cu munţiĭ, cu apele curgœtoarîe, šĭ cu ferele sœlbáteče. Nu ščiĭ, cœ copačiĭ čeĭ nalţĭ cresc mult tîmp, šĭ se oboarœ întru ŭœ clipœ? Prost este ačella, carele cáutœ mœrul, ear' cît este de nalt copačul nu socoate. Ferešče-te cînd te veĭ vedé în vîrful pomuluĭ, sœ nu

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

te surpĭ cu crœnḡile. Este ŭœ dīsœ vecĭœ, carea ne spune, *„cœ pe leŭ l'aŭ mîncat ŭœdinioarœ páserile cēlle micĭ; sĭ fierul, cîtu-ĭ de tare, tot íl roade ruḡina; nu-ĭ nemica ašá de tare în lume, sĭ ašá de putérnic, ca sœ nu fiœ supus priméjdiilor; sĭ de multe orĭ pĭere cēll maĭ tare de cēll maĭ slab.“* Cé avem noĭ cu tine, sĭ tu cu noĭ? noĭ nicĭ ŭœ datœ nu ne-am atins de tœrile talle. Cine eščĭ? de unde vĭĭ? necĭ ščim, necĭ ne-a fost aminte. Noĭ sîntem nišče oamenĭ, carĭĭ petréčem în cîmpĭ pustiĭ ŭœ vieatœ sœlbátecœ; nu sîntem învœtatĭ a šerbí nímœruĭ, necĭ dorim sœ domnim asupra cuĭ-va. *Datu-tĭ-a neamul nostru,* šese-dečĭ, *de boĭ, ŭœ sœḡeatœ, ŭœ súlĭtœ, un pœhar.* Acestea sînt maĭ scumpe peste toate odoarœle, če agonisim cu boiĭ: aceea ne este de hrannœ; pœharul la ŭœ voe bunœ cu priétenniĭ ne este de comun; cu sœḡeata bátem pre dušmanniĭ noštri de departe; cu súlĭta de aproape. Cu ásfelĭŭ de arme am bœtut pre împœratul Persílor sĭ all Medĭlor, sĭ ne-am dešcis callea pînœ la Eḡipet. Înteles'-am, cœ tu dičĭ, cœ vreĭ sœ čercĭ pre tîlharĭĭ sĭ prœdœtorĭĭ lumiĭ — pre *Tœtarĭ.* Dar' însu-tĭ eščĭ acell prœdœtorĭŭ, sĭ acell tîlharĭŭ. Luat-'aĭ Lídiea, aĭ cuprins Síriea, aĭ surpat împœrœtíea Persiannuluĭ, sĭ viĭ acum sí asupra noastrœ; mînile celle lácome tĭ-le-aĭ întins sí la dobitoacele noastre. De cé folos îtĭ este avutíea, carea nu-tĭ face satŭ? Tu eščĭ cell întîĭŭ în lume sœtull de satŭ, si precît agonišeščĭ, pre atîta nu aĭ; sœ aĭbĭ rîvneščĭ. Nu cáutĭ cîtœ dœbavœ facĭ în ḡurul Baptrilor, si cînd îtĭ pare, cœ-ĭ ašedĭ, eatœ Sogdianniĭ ridicœ oaste împrotiva ta. Fiœ-cînd fac învinḡere maĭ multĭ dušmannĭ, cœ de aĭ fi sí maĭ mare, sí maĭ tare decît totĭ: tot nu primeščе nime pre stœpînul strœin. Enn sœ trečĭ apa Donuluĭ, veĭ vedé lœtimea cîmpilor cellor pustiĭ, în carĭĭ nu veĭ ajunḡe pre tœtarĭ necĭ ŭœdatœ. Dobitocul nostru este maĭ sprintenn, decît oastea ta čea îngreuĭatœ de prada lumiĭ, care o-aĭ prœdat, sĭ cînd veĭ crede de noĭ, cœ sîntem departe: atunča ne-ĭ vedé în mijlocul tábereĭ talle; cœ noĭ sí fuḡim sí fugœrim tot cu ŭœ sîrguealœ. Lœcuitorĭĭ tœrĭĭ talle de unde eščĭ, înteléḡem pre Grečĭ, cînd vreŭ sœ rîdœ de vre un loc pustiŭ, dic: *„pustiile*

Tœtarilor“. Tu acum la cé viĭ la dînsele? Noŭe de'n firea noastrœ ne sînt acestea sí sate sí oraše; decĭ trébuie sœ-tĭ tĭĭ norocul tare strîns în mînœ; cœčĭ ell este lunecos, sĭ cu anevoe se poate tĭné îndelungat. Socotind priinčosul svat, če de acum ti-l aratœ timpul, pune dœbale noroculuĭ tœŭ, sĭ maĭ lesne veĭ ocîrmuí. Tœtarĭĭ noštri čeĭ bœtrînĭ dic, cœ norocul nu are pičoare či numaĭ mînĭ sĭ aripĭ, sĭ cînd tĭ-se pare, cœ-tĭ dœ mînile, atunča sí sboarœ. Cu toate acestea, de eščĭ tu unul de'n Dœĭ, cum tĭ-aŭ scornit uniĭ nume dešert: atunčĭ eščĭ dœtorĭŭ ca cu mijloače bune sœ aducĭ pre oamenĭ la pače, ear' nu sœ-ĭ prœdedĭ de čelle če aŭ; earœ de eščĭ om, precum sí eščĭ: atunčĭ gîndeščе púrurea cœ eščĭ om. Numaĭ čell nebun nu gîndeščе, čé este ell? de aĭ fi sí mare, precum îtĭ dic, cœ eščĭ: tótušĭ nu eščĭ maĭ mare decît un om mare, sĭ cu atîta eščĭ maĭ aproape de priméjdie, cu cît te îndešĭ singur la dînsa. Întreabœ, la cé stare a ajuns Cir vestitul sĭ putérnicul împœrat de'n lume? Ŭœ oarœ poate resipí, če aŭ agonisit anniĭ. Asupra cœrora nu te veĭ sculá, acĕia îtĭ vor fi maĭ apoĭ priétennĭ credinčošĭ; ear' čeĭ învinšĭ leagœ numaĭ de nevoe prietenníe. Prietennĭile čellor nesfœditĭ sînt stœtórniče; ear' pre čine veĭ învinḡe, sœ nu credĭ, cœ-tĭ va fi priétenn. Noĭ Tœtarĭĭ nu sîntem învœtatĭ necĭ ŭœ datœ a legá credinta cu jurœmînt; čĭ cuvîntul grœit este la noĭ ca jurœmînt; la voĭ numaĭ sînt acěste basne, de juratĭ sĭ púnetĭ pre Dumnedœŭ mártur în învoele. La noĭ se socot acĕia cœ înšealœ pre Dumnedœŭ, carĭĭ îšĭ calcœ cuvîntul dat. Decĭ priétenniĭ cu credintœ îndoĭoasœ nu-tĭ sînt de necĭ ŭœ treabœ. Noĭ îtĭ sîntem de'n doŭe pœrtĭ ca ŭœ strajœ, cœ de'ncoače ne desparte numaĭ apa Donuluĭ, cu Baptriĭ ne hotœrîm, earœ despre apus ordiile sĭ neamul nostru ne mœrḡinim cu mošĭea ta, Mœčedóniea, pînœ la Tráčiea preste Dúnœre. Decĭ noĭ te întrebœm: *vreĭ sœ-tĭ fim priétennĭ, orĭ dušmannĭ?*

Respunsul luĭ Alesandru cēll Mare cætræ solĭĩ Tætarilor la cuvîntarea de maĭ sus.

La cuvîntul de maĭ sus all solilor tætœrœsĕcĭ rœspunse Alesandru Mœcēdoneannul urmœtoarĭele:

„Pune-voĭŭ la cúmpœnnæ svatul vostru, cē mi-l dațĭ, și norocul mĭeŭ, și voĭŭ socotí bine, cē îmĭ propúnețĭ, ca sœ nu vi-se parœ, cœ eŭ ašŭ fi îndœrætnic; dar' nu mœ voĭŭ lœpœdá neēĭ de norocul mĭeŭ; ēi vreŭ sœ vœ arœt, cœ nœintea mea n'are preȚŭ neēĭ ŭœ primējdie a lumiĭ; ēi eŭ sînt acēlla, care nu doresc vieaȚœ îndelungatœ, ēi vestitœ.“

XV.

Ioan Prale.

(Este nœscut în Bœsœrábiea în satul *VulcĭneȚul-reDeșĭ* în ȚînuTul Soroceĭ; a fost un bœrbat gennial și cudat în felĭul sœŭ, cu ùn spiret plin de artele frumoasœ: poet, music, arcĭtect, croitoriŭ, cobotariŭ, și aflœtoriŭ de lúcruri noŭe; spíretul luĭ ȚîntiÁ la universœletate, ca prubœ ne poate șerbí un literet (alfabet), cē fœcuse, cu cĭfre universale, cum sînt númeriĭ arábicĭ, care sœ se ceteascœ în toate limbele cu acēea-șĭ însemnîntœ; — cunoșcēá șĭ limba greacœ vecĭœ; la 1819 cœlœtorí la Petruburg cu Episcopul Vœrlaam, cînd s'a tipœrit acoló bíbliea rumîneascœ a luĭ Clain seaŭ Micul; — a cumpus toatœ psœltirea în vĭérsurĭ nu prea nimerite dupœ mœsura poéticœ, și dupœ curœȚíea limbeĭ (veDĭ despre acēasta §. 22.); a vieȚuit la Iașĭ, unde a rœpœusat, dupœ spusa unuĭ nepot all luĭ, pe la annul 1847.)

§. 19.

Psalm LXXXVII.

1. Doamne Dumneđœul mîntuirĭĩ melle,
   Dĭŭa, cum șĭ noaptea Ȝĭ-am strigat la grelle.

   Între-Ȝĭ înœinte a mea rugœ, bunul:
   Urecĭa Ȝĭ-o pleacœ rugĭĩ melle, unul.
5. Cœcĭ ĭĩ plin de relle súfletul de'n mine,
   Și la ĭad aproape vieaȚa îmĭ vine.
   Cu cēĭ cē-s în groapœ socotit fuĭ tróĭnic,
   Om neajutatu-s între cēĭ morȚĭ vólnic.
   Cu cēĭ de'n morminte, cē dorm: ca rœnnĭȚĭĩ,
10. De'n gîndul tœŭ șterșĭĩ, de'n mînœ-Ȝĭ svîrlĭȚĭĩ.
   Pusu-m'-aŭ în groapa cēa maĭ afundatœ,
   Întru umbra morȚĭĩ cēa întunecatœ.
   Asuprœ-mĭ mînĭea, cē o întœrișĭ,
   Și toatœ ĭuȚeala spre mine pornișĭ?
15. Depœrtœșĭ de mine aĭ mĭeĭ cunoscuȚĭ,
   Au-mœ de urœ, și rœmîĭŭ cu muȚĭ.

. . . . . .

. . . . . .

   Strigatu-te-am Doamne cu Dĭŭa deplinœ,
   Mînile la tine tins'-am șĭ la cinœ.
   Cuĭ mînunĭ veĭ facē? la morȚĭ de'n sîcríe?
20. Seaŭ s'or seculá vracĭĩ mœrturisind Ȝíe?
   Mila ta în groapœ cine o va spune?
   Cum șĭ adevœrul întru pericune?
   Șēi-s'-or la 'ntunérec minunile talle?
   Și a ta dreptate în pœmînt de jale?
25. Cĭ te strigœĭ Doamne, și în umiDare
   VĭiœȜĭ a mea rugœ spre întîmpinare.
   Doamne! cē-mĭ svîrlĭ duhul, și mi-Ȝĭ întorēĭ faȚa?
   Sœrac, obositu-s, decînd am vieaȚa.

. . . . . .

. . . . . .

   M'aŭ cuprins, ca apa, toatœ Dĭŭa: strunœ,
30. Mœ încungurarœ toate împreunœ.
   PrieșuI, vecĭnul, mi-ĭ depœrtœșĭ mie,
   Cum șĭ cunoscuȚĭĩ, de'n ticœlošíe.

§. 20.

Psalm CXXIX.

1. De'n adîncurĭ, Doamne! strigœĭ cœtrœ tine,
   AuDĭ Doamne, vĭersul, care-l scot de'n mine.

Urecile fiœ-ţĭ a-mĭ luá a minte
La vĭersuitura ĉea cu rugœminte.
Spre neleg̃uite de veĭ privĭ Doamne
Ĉine suferí-va, cœ aĭ milœ Doamne.
Pe'ntru nume rabdu-ţĭ, súfletul mĭeŭ, Doamne,
Aşĉeptœ pe vorbœ-ţĭ: nœdejdea luĭ Doamne!
De'n d̃orĭ Isrœilul, de'n d̃orĭ pînœ 'n noapte.
Sœ nœdœjdueascœ spre Domnul, cœ poate;
Cœ-ĭ la Domnul milœ, multœ mîntuire,
Pre Isrœil scapœ-l de neleg̃uire.

§. 21.

Vieaţa şi vitejíea luĭ David.

Mic eram între frœţime,
Şi ĉell maĭ în frœg̃eḑime,
Într'a tatœluĭ mĭeŭ casœ
De pœscut oĭ mœ alese.
Mîna mea fœcú organnul,
Dég̃etele melle psalmul
Ĉin' la domnul va vestí?
Însu-şĭ ell va audí.
Însu-şĭ aĉesta trimise
Îng̃erul, cînd socotise,
Şi de la a tateĭ turmœ
Mœ luć spre altœ urmœ,
Şi mœ unse cu unsoare
De'ntr'a sa miresmitoare
Fraţiĭ meĭ, buní şi marí furœ
Dar' har la Domnul n'avurœ.
Eşiĭ spre întîmpinare
La filisteannul ĉell mare
Şi pe'ntru a luĭ ĉung̃ime
Suduí-mœ cu asprime
Ear' smulgîndu-ĭ lung-lat-taĭul,
Pre Crişŭ ĉe-va maĭ scurtœiu-l.
Şi am ridicat ocara,
Şi aşá am scœpat ţara.

XVI.

Dr. Vœsíliŭ Pop.

(Rumîn ardelcann, a trœit în jumœtatea întîĭa a suteĭ de faţœ (XIX.). A fost un bœrbat deşĉept şi plin de d̃el pe'ntru tot, ĉe se ţineá de nœĉunea sa; foarte mult se înteresá ell de literœtura şi cultura poporuluĭ rumîn, spre a cœrora sporire a şí lucrat ne'nĉetat pre'n cuvînt şi faptœ. Un frupt all ostennelelor luĭ este şí *disertæĉunea* luĭ *despre tipogrœfiile rumîne* tip. la Sîbiĭŭ 1838.)

§. 22.

Înnœltimea ideilor cuprinse în psœltire. Însœmnœtatea poesieĭ în cœrţile sînte spre deşĉeptœĉunea sîmţemintelor releg̃ioase-morale.

Neapœrávœra trebuinţœ a limbeĭ lœtine la culturœ. Despretul aĉesteĭ limbe în Moldáviea de'n partea unora pela annul 1827.

(Epístolœ adresatœ Domnuluĭ Ioan Prale, cumpunœtoriul psœltiriĭ în vĭérsurĭ. — Veḑĭ Nrul XV.)

Mult Onorate!

Pe'ntru adáusul, ĉe aĭ fœcut literœtureĭ rumîne, atît pre'n aflarea lesnicĭosuluĭ aĉelluĭ metod, de a scrie cu lítere maĭ puţine şi cu pronunţœ maĭ segurœ decît pîn' acum; cît şí pre'n cumpúnerea psœltiriĭ *) în vĭérsurĭ: trébuíe sœ-ţĭ mul-

*) Psœltirea cuvînt greĉesc, care evreeşĉe se d̃iĉe *„navlon“*, înseamnœ un înstrumînt musiĉesc, fœcut ca ŭœ pávœd̃œ, în patru córnurĭ, cu d̃eĉe coarde; precum scrie S. Ieronim; veḑĭ Psalm 32 şi 91.

ĭœmeascœ fiœ-care Rumîn adevœrat, sĭ eŭ deosebit pe'ntru multa încrédere, cu care îmbele acelle mînœscrise mi le-aĭ împœrtœsit, cu acéá cundœcune, ca despre amîndoŭe sœ pot judecá líber. Însœ veĭ sĕci, cœ sí acéá cumplitœ plagœ, cu care a vrut Dumneḏœŭ a mœ cercetá, care Dumitalle bine ĭĭĭ este cunoscutœ, cît sĭ turburata pracsœ, carea îmĭ rœpesce atîtea oare linisĕite: mœ împĭédecœ a rœspunde dupœ cuviinţœ. Tótusĭ, fiind cœ asá pofteşce omeníea, voĭŭ însemná ce-va, dar' sí acéasta pre scurt, sĭ, cum se ḏice, cam pe de-asupra. Metodul acella all scríeriĭ cu maĭ puţine lítere, sĭ cu maĭ segurœ pronunţœ, e îndestullatœ mœrturíe, cœ spíretul Rumînilor încœ e asá de lucrœtoriŭ sĭ iscoditoriŭ, ca all altor nécĕuni; sĭ cînd ar fi ce-va maĭ líber de multe prejudeţe; sĭ cînd ásfeliŭ de spírete ar fi cît de puţin ajutate de ceĭ putérnicĭ aĭ nœcuniĭ: ar puté fi, într'adevœr ḏic, iscoditoarie de multe lúcrurĭ noŭe sĭ folositoarie. Despre ásfeliŭ de metóduri lesnicoase gîndesc demult filosofiĭ Europeĭ, sĭ deosebit încœinte de vre ŭœ cĭĭĭ-va annĭ învœţatul acell Ungur, Alesandru Cisŭ, în cartea sa numitœ: *„Elementare universale totius generis humani“* (Buda, 1213). Scopul amîndurora v'a fost unul sĭ acella-sĭ: ádecœ lesnirea scríeriĭ, sĭ stœtórnica pronunţœ; ear' cipul sĭ modul la amîndoĭ deosebit. Cînd se va tipœrí metodul Dumitalle, care lucru lesne se poate face pre'n ajutoríul pœtrioţilor: atuncĭ va puté lumea cea învœţatœ judecá cu desœvîrşire: care de'n doĭ v'aţĭ apropiat maĭ mult de adevœr?

Earœ cîtu-ĭ pe'ntru prefácerea psœltiriĭ în vĭérsurĭ: prea bine aĭ fœcut; cœ deşí eşcĭ all treile *) carele aĭ cœllœtorit pre astœ calle; tótusĭ, precum cred eŭ, a rœmas sĭ poetilor cellor urmœtorĭ cîmp destull de larg, în care sœ-sĭ deprindœ spíretul, sĭ sœ-sĭ arate istetimea, pînœ vor ajunge la înœlţimea ideilor, care sînt resfirate în toate pœrţile psœltiriĭ... Ceĭ ce înţeleg limba evreeascœ, sĭ cetesc psœltirea în origina-

*) Cell întĭiŭ, care a fœcut psœltirea în vĭérsurĭ rumînescĭ, a fost Dositeiŭ, metropolitul Moldávieĭ la 1673. All doile Toader Corbe, ardeleann, carele a scris psœltirea toatœ în vĭérsurĭ, dar' pînœ acum (1863) încœ nu-ĭ tipœrităœ.

luĭ eĭ, se minuneaḏœ de înœlţimea spíretuluĭ, ce o învieaḏœ, sĭ cu ŭœ gurœ mœrturisesc: cœ *maĭ nalte ideĭ se aflœ într'acéasta, decît în vestiţii poeţĭ aĭ vecimiĭ: Omer sĭ Virgĭliŭ.“* Puteá David sœ scriœ rugœcunile salle sí cu stil líber (în prosœ), însœ a maĭ vrut a le îmbrœcá în stil legat, poétic, ca asá spíretul sœŭ sĭ all cellor ce-l ascultœ cu atîta maĭ mult sœ se nalţe spre cinstea luĭ Dumneḏœŭ. Nimica nu e asá pœtrunḏœtoriŭ, nimica asá de miscœtoriŭ cĭar sí la celle maĭ împĭetrite ínimĭ, ca ŭœ poesíe fœcutœ bine. Acéasta moaíe ínimele celle învîrtosate, însuflœ curagŭ în celle desperate: pre scurt, lucreaḏœ ca ŭœ mœgíe în orĭ-ce súflet. Pe'ntru acéea, de se sí spune ca ŭœ fábulœ, cum Orfeŭ Tracul ar fi cîntat asá de frumos, cît ar fi tras dupœ sine pœdurile sĭ pĭetrile; tótusĭ supt scoarţa acesteĭ fábule este ascuns oare-sĭ care adevœr, care va sœ ḏicœ: *„cœ Orfeŭ pre'n cînteœele salle asá a muĭat pre sœlbáteœii sĭ maĭ împĭetriţii locuitorĭ aĭ Tráœieĭ, cît a putut sœ-ĭ tragœ, ca sœ locueascœ în soţietate.“* Astœ putere mágicœ a poesíeĭ aŭ preœeput'o mulţi sí de'n Sînţiĭ Pœrinţĭ; pe'ntru acéea *Ieronim, Lœptánţiŭ, Augustin, Ambrósiŭ, Cipriann* s. a. sĭ-aŭ presœrat toate cuvîntœrile cu oare-sĭ care aromate poéticœ. Însu-sĭ Pául, carele de'n fœriseŭ se fœcú Apóstolul Neámurilor, aratœ Atenennilor cu un vĭers împrumutat dela poetul *Aratul, „cœ noĭ oameniĭ sîntem de'n sœmînţa luĭ Dumneḏœŭ.“* Isidor, episcopul Betiteĭ, ḏicœ, cœ toatœ psœltirea e scrisœ dupœ forma si mœsura luĭ Pindar grecul, sĭ a luĭ Orátiŭ romannul, care forme sĭ mœsurĭ Grecĭiĭ sĭ Romanniĭ le numĭaŭ cînd *ĭámbicœ (sœrĭtive* orĭ *suiţive)*, cînd *alcáicœ*, cînd *sáficœ*. Adevœrat, David aste numirĭ nu le-a sciut; dar' ell tótusĭ a fost poeţ mare, sĭ nu încoronat cu dáfin, ci cu coroanœ de áur, sĭ vĭérsurile luĭ se pot cîntá pe orĭ-ce coardœ. Despre celle treĭ cœrţĭ alle luĭ Solomon ḏicœ Sîntul Ieronim, carele a fost foarte învœţat în limba evreeascœ, cœ sînt scrise acum dupœ mœsura esœmétricœ, acum dupœ cea pentœmétricœ. Asá júdecœ ceĭ învœţaţĭ aĭ Europeĭ sí despre cœrţile luĭ Isaia sĭ despre plingerea luĭ Ieremía. Vaḏœ acum Grecĭĭ, sĭ ceĭ ce le urmeaḏœ lor, carĭĭ ḏic, cœ sí mœestríea poesíeĭ la

eĭ sĭ-ar fi luat începutul. Ba, de e adevœrat, œ dic œeĭ învœ-tatĭ: *cœ ádecœ poetĭi aŭ fost œeĭ de'ntĭi filosofĭ:* atunc cu adevœrat a putut dice *Efrosin Poteca* profesorĭul filosofieĭ în acœdémiea Bucureșcilor, *cœ aceĭa, pre carii Grecii îi numiaŭ bœrbarĭ, aŭ filosofat maĭ nœinte decît înși-șĭ Grecii.* Însœ acœasta pre scurt.

Pre acești Evreĭ insuflaĭ de Spíretul Sînt ĭ-aŭ urmat sĭ acelle stelle strœlucitoarĭe alle creștinœtetiĭ: *Dœmasiŭ*, pœtriarcul Romeĭ; *Gregóriŭ*, episcopul Cœpœdócieĭ; *Cipriann*, episcopul Cœrtágineĭ; *Pœulin*, episcopul Noleĭ; *Prudentiŭ*, sĭ între acestĭa deosœbit, *Ambrósiŭ*, episcopul Mediolannuluĭ, alle cœruĭa vĭérsurĭ sînt într'adevœr ambrosie sĭ neptar. Pre acestĭa, sĭ pre altiĭ asémennĭ lor, vœdîndu-ĭ acell súflet înalt, *Dositeiŭ*, Metropolitul Moldávieĭ, mișcat fiind de'n lontru, luînd toatœ greutatea asupra sa, a întrat într'ŭœ calle, pre carea nime de'ntre Rumînĭ încœ nu cœllœtorise, sĭ prefœcú toatœ psœltirea în vĭérsurĭ, dupœ cipul sĭ stilul, care-l greĭaŭ pe atunc Moldovénniĭ. Așá darœ, de se sĭ dœ întîĭa onoare Rumînilor ardelennĭ pe'ntru întîĭa tipœrire a cœrtilor rumînești, cum este: *Evangélie învœĭætoarĭæ* tipœritœ la Brœșov la 1850 de Metrop. Genádiŭ Bradul; unele de'n cœrtile luĭ Moise tipœrite la Orœșcíe la 1581; *psœltirea* tipœritœ la Alba-Júliea la 1651 de Metrop. Stefann, ș. a.; tótușĭ începœtura poesieĭ întru adevœr se cuvine numaĭ Moldovennilor.

Cœ de s'aŭ sĭ ivit în Ardeal sĭ în Rumînéa în timpurile œeste maĭ noŭe oare-șĭ care bœrbatĭ, cariĭ sĭ-aŭ arœtat lumiĭ spíretul lor œell poétic maĭ tîmpurĭŭ decît Moldovennĭ; tótușĭ necĭ într'acœasta nu a întîrdiat spíretul Moldovennilor. Cœ de are Ungáriea pre un *Gorgŭ Montann;* Ardealul pre un *Toader Corbe,* all doile trœducœtorĭŭ all psœltirii în vĭérsurĭ; — pre un *Vœsílĭŭ Aron,* carele a cumpus în vĭérsurĭ: *„Patima luĭ Crest;“ Leonat sĭ Dorofata;“ „Tisbe sĭ Piram;“ „Annul mœnnos;“ „Sofronim sĭ Harite;“ „Eclogele luĭ Virgíliŭ;“* — pre un *Ioan Bœrac,* carele a cumpus în vĭérsurĭ: *„Argir sĭ Ileanna cu pœrul de áur;“ „Resipirea Ierusœlimuluĭ;“ „Odiseŭ;“ „Lucrétiea;* — pre un *Stefann Crișann.*

carele a trœdus multe de'n Metœstásiŭ. De se láudœ Rumînéa cu un *Ioan Bannul Vœcœrescul,* carele a pus maĭ întîĭŭ prosodíea rumînœ în régulœ în grœmatica sa tipœritœ la Rîmnic în 1787; — cu un *Alesandru Vœcœrescul,* acest Ovídiŭ nemuritoriŭ all Rumînilor, pre carele noroc̆irea nășcerii l'a înœlțat, ear' pisma fœnnœrióticœ l'a surpat; — cu un *Gorgŭ Slœtineannul,* carele a cumpus: *Ahile Lasciro,* tipœrit la Sîbiĭŭ 1797; — cu un *Nicolaĭŭ Vœcœrescul;* — cu un *Ioan Vœcœrescul,* carele a cumpus multime de vĭérsurĭ frumoase de totfelĭul; — cu un *Pœris Mumuleannul,* dela carele avem: *„Rost de poesii“* sĭ *„Cœrœptérĭurĭ;“* — poate sĭ Moldáviea sœ se fœleascœ cu un *Dositeiŭ* metropolitul, carele este întîĭul cumpunœtoriŭ all psœltirii în vĭérsurĭ; — cu un *Alesandru Beldimann,* carele a cumpus în vĭérsurĭ: *„Trœgediea Orest,“* sĭ *„Jálnica trœgedíe a revolucunii de'n 1821;“* cu un *Constantin Conaci;* — cu un *Nicolaĭŭ Dimaci;* sĭ cu un *Gorgŭ Asaci,* dela cariĭ avem multime de poesiĭ frumoase, maĭ ales *„Crugul Annului“* cumpus de C. Conaci; sĭ acum de noŭ cu Dumnetatea, carele pre'n cumpúnerea acesteĭ poesiĭ nu putin folos aĭ adus literœtureĭ rumîne. Cœcĭ

1) Titula cœrtiĭ va șerbí istóricilor viitorĭ spre însemnarea acelleĭ épocœ nefericite, carea s'a întîmplat pre timpul, în carele aĭ scris cartea;
2) aĭ îmbogœtit limba rumînœ cu multime de cuvinte, care sînt adevœrate rumînești, însœ care eraŭ afarœ de obicĭeĭŭ;
3) aĭ dovedit, cœ limba rumînœ rabdœ sĭ cumpusœcunĭ sĭ decumpusœcunĭ; în care, precum sĭ în cuvinte neobicnuite sĭ altele de noŭ fœcute, de aĭ fi fost œe-va maĭ scump (sgîrcit), poate nu erá spre stricœcune;
4) aĭ arœtat, cœ în limba noastrœ se poate scrie despre orĭ-œe lucru înalt; sĭ
5) aĭ arœtat, cœ spre îmbogœtirea limbeĭ rumîne nemica nu-ĭ așá trebuincos ca cunoáscerea túturor dialépturilor limbeĭ, întrebuințînd toate acelle vorbe, care lipsesc

într'una, de'n cellelalte, și unde nu ajung necĭ acestea, sœ ne împrumutœm dela *limba lœtinœ*.

Scĭiŭ Priétenne! cœ pe'ntru acéste cuvinte și rœcomîndœcune a limbeĭ lœtine, îțĭ veĭ audí dela multĭ multe împrotiviriĭ; dela acéia maĭ vîrtos, cariĭ, nu scĭiŭ de'n ce evlávie mare, ar vre sœ aĭbœ límba lœtinœ departe de hotarœle țœriĭ salle. Însœ acéstĭa ar trebuí sœ céteascœ și sœ vadœ cu cîte urœ grœesce Cantemir, în descripcunea Moldávieĭ, despre acell Metropolit bulgar, carele a lœpœdat de'n Moldáviea líterele lœtine; și ear' cu cîtœ evlávie serie despre acéia, carîĭ îmbrœțișeadœ limba lœtinœ. Acestora ar trebuí adus aminte; cœ toțĭ céĭ învœțațĭ aĭ Moldávieĭ și aĭ Rumîníeĭ atît în veácurile vecíe cît șĭ în celle noŭe, *„numaĭ uneía și síngure limbeĭ lœtine aŭ de a multœmí mœrirea numeluĭ sœŭ.“ Gregoriŭ Țamblec*, metrop. Moldávieĭ, cell maĭ mare teolog all veaculuĭ sœŭ, cœruía ĭ-a scris Eugénniŭ IV, pœtriarcul Romeĭ, și l'a învițat la sinodul dela Florenția; *Dœmĭann*, asémenne metropolit Moldávieĭ, cœruía ĭ-a scris însu-șĭ Împœratul Constantinianneĭ, Ioan Pœleologul, ca sœ meargœ la sinodul dela Florenția, și sœ ajute bœrbœtesce lucrœrile acelluĭ sinod; *Petru Movilœ*, metrop. Ciovuluĭ, nœscut de'n fœmiliea domneascœ a Movilescilor, carele a cumpus în limba lœtinœ și grecéasca vestita carte: *„Mœrturisirea dreptcredincoasœ“* carea s'a trœdus apoĭ în toate limbele; *Dositeiŭ*, metrop. Moldávieĭ; vórnicul *Gregoriŭ Urecíœ*, cell întîiŭ istóric all Moldovennilor, carele a cules tîmplœrile Moldávieĭ de'n istóricĭ lœtinĭ aĭ Ungárieĭ și aĭ Polónieĭ; Logofœtul *Miron Costin*, cell maĭ bun istóric all Moldávieĭ, carele nu numaĭ cœ síngur a fost mare lœtin, dar' șĭ pre fiiĭ sœĭ ĭ-a trimis în Polóniea pe'ntru învœțœtura limbeĭ lœtine; și în urmœ mœrirea și onoarea nu numaĭ a Moldovennilor, ci a întregeĭ nœcunĭ rumîne, Principele Moldávieĭ *Dumitru Cantemir*, carele maĭ toate cœrțile salle celle vestite le-a scris în limba lœtinœ. Ear' în Rumîníea: *Dœmœscin, Cesáriŭ, Filœret* episcopiĭ Rîmniculuĭ, *Gregóriŭ, Ilœrion* episcopiĭ Argesuluĭ, și cell ce acum (1827), așá cu mare întelepcune ocîrmuescе scáunul Metropolieĭ, *Gregóriŭ; Radul Gre-*

ceannul, cell întîiŭ și cell maĭ bun istóric all Rumîníeĭ, carele a scris istóriea Rumîníeĭ dela început (1215) pînœ la tîmpul luĭ Constantin Brîncoveannul, cœruía o-a șĭ încinat, care istórie apoĭ o-a prefœcut pre grecíe vestitul acella plœgiator Dionísiŭ Fotino, și amestecînd într'însa multe rotúnde și în patru córnuriĭ (verdĭ și uscate) o-a tipœrit în Vieanna la 1819; *Ioan Bannul Vœcœrescul; Gregóriŭ Bannul Brîncoveannul*, carele a trœdus de'n limba lœtinœ în cea grecéascœ filosofíea luĭ Hainécĭŭ, care apoĭ de'n grecescе a prefœcut'o pe rumîníe profesoriul Efrosin Poteca: toțĭ acéstĭa aŭ fost și sînt adœpațĭ de'n dulceața limbeĭ lœtine.

Priveascœ acéstĭ împrotivitoriĭ aĭ limbeĭ lœtíne, și vadœ, cé face Rusiea? Care limbœ se învațœ în celle patru acœdémiĭ vestite alle eĭ? Cuĭ are ea a multœmí gigántica culturœ a bœrbaților sœĭ? Prindœ acéstĭ împrotivitoriĭ carta a mînœ, și privind, vadœ: *„cœ unde e limba lœtinœ: acoló e și culturœ; și unde nu sœ prețuescе acéasta: acoló nu sínt necĭ semne de culturœ.“* Maĭ nalt aŭ gîndit Moldovennii céĭ vecĭ despre acéastœ limbœ: pe'ntru acéea încœ în veacul all XVI, supt Domnul Vœsíliŭ Despota, s'a înființat la Cotnariŭ acéá vestitœ acœdémie, în carea propuneaŭ limba lœtinœ céĭ maĭ învœțațĭ profesoriĭ aduși de'n Germíníea și de'n Polóniea. A simțit lipsa acésteĭ limbe acell ociŭ departe privitoriŭ, *Dionisiŭ*, metropolitul Rumîníeĭ; pe'ntru acéea îndatœ dupœ primirea înalteĭ pœstoríĭ numaĭ decît a rînduit profesoriŭ pe'ntru acéastœ limbœ pre învœțatul acella și mult delosul doritoriŭ all cultureĭ nœcunale, *Gorgŭ Ládœr* ardealeannul, și pe'ntru învœțœtura acésteĭ limbe, și a dulcíĭ limbe itœlienne a trimes cu marĭ cíeltuele patru tíneriĭ la Itáliea, vecía noastrœ Pátrie. Aŭ simțit acéasta bunĭĭ acéia pœtrioțĭ: *Veniamin Costaci*, metropolitul Moldávieĭ, și *Mihaĭŭ Sturda*, înspeptoriul scoalelor nœcunale de'n Moldáviea, și, pe'ntru ca sœ stœtornicéascœ astœ limbœ în Pátriea sa, nu numaĭ aŭ adus profesoriĭ de'n Ardeal cu marĭ cíeltuele; dar' încœ șĭ sînta mînœstire *Socola* o-aŭ încinat muselor cu toate veníturile eĭ.

Şi mœcarcœ musele rumîne locuïaŭ la cîmp, pe'ntru cœ în oraşe se desfœtaŭ cēlle strœine: tótuşĭ marĭ frupte ar' fi adus, deacœ acēá nefericītœ rœvolucūne (1821), alle cœrïïa urme se vœd şí pînœ astœ-dĭ (1827) în Moldáviea, nu le-ar fi alungat de'n dulcēa lor locuintœ.

În deşert e toatœ strœduirea împrotívnicílor; pe'ntru cœ cultura Europeĭ strœbate şí în pœrtile acestea, atît pre'n boïœrimea, carea cœllœtoreşce pre'n Europa, cît şí pre'n tinerimea nóbilœ, carea cēarcœ acœdémiile acēlleïa-şi. Acēstïa la întoárcērea sa nu aduc numaĭ lúcruri folositoarïe, carile le rœsœdesc în pátriea sa, dar' se întorc şí cu títule acœdémicē (de doctorĭ, mœgistri, licēntiaţĭ s. a.), precum este *Gorgŭ Bibescul*, cēll întîiŭ de'ntre Rumînĭ, carele la 30. Augustŭ 1824 a primit în acœdémiea dela Pœris diploma de doctor de drépturĭ seaŭ legĭ. Care títule numaĭ în limba lœtinœ se pot primí, şi care în ociĭ oamenilor cultivaţĭ aŭ maĭ multœ vadœ decît orïce rang boïœresc, orĭ cē órdin.

Însœ va fi tîmpul, sœ trágem pîndele, şi sœ lœsœm pre împrotivitorĭ sœ meargœ, încœtrœŭ aŭ pornit.

Alt soare a rœsœrit acum preste oridonul acēstor provinte, care încœldeşcē fœrœ a arde. De'n îndurarea Provedinteĭ dumnedœeşcĭ aŭ dobîndit îmbele acēste Princīpate *Domnĭ* de'n sînul sœŭ. Rumîníea are pre Mœríea Sa, *D. Gregóriŭ Gica*, a cœruïa iubire de culturœ destull o adeveresc scoalele înfiintate pre'n toate satele, şi acēlle frumoase pœlate. care le-a didit şi le-a sîntit Muselor, precum şí pœrdosirea cu pietri a ulitelor Bucureşcilor. Moldáviea are pre Mœríea Sa, D. *Ioan Sturda*, nœscut de'n una de'n cēlle maĭ rœnumite fœmiliĭ alle Moldávieĭ, alle cœriïa rámurĭ eraŭ întinse în vecime pre'n Ungáriea, Ardeal şi Rumîníea, ear' în timpurile maĭ noŭe şi pre'n Rusiea: unde pretutíndenea eraŭ aşedaţĭ în cēlle maĭ frumoase deregœtorií. Multe pot aşcēptá Musele Moldávieĭ dela pœtriotismul Mœríeĭ salle, care şí pînœ acum le-ar fi mîngœïat, deacœ nu ar fi fost silit a pune bœlsamul mîngœïcrïĭ pe atîtea ranne, cē a rœbdat bïeata Moldávie în tîmpul de şese annĭ, şi cœrora numaĭ dœunœ-dĭ le-a urmat alta nu maĭ putin

grodavœ, ádecœ focul cēll cumplit, carele la 20. Juliŭ (1827) prefœcú în cēnuşœ cēa maĭ bogatœ parte a Iaşilor.

Alt cē-va a maĭ scrie acum nu am, cœ poate şí aşá am trecut márginile uneĭ epístole, decît a-tĭ poftí, ca înduratul Dumnedœŭ, care te-a întœrit spre sœvîrşirea acēstuĭ lucru, acēlla sœ te întœreascœ, ca sœ potĭ culege şi fruptul ostennelelor.

Fiĭ sînœtos! şi, pînœ veĭ vietuí, adu-tĭ a minte şí de noĭ.

Braşov, 1827, Optombre 1.

Vœsíliŭ Pop,
Doctor de filosofíe şi de medicīnœ.

§. 23.

Neapœráværa trebuintœ de a ne cunoaşcē istóriea nœcūniĭ şi a literœtureĭ nœcūnale.

(Precuvîntare la *„disertœcūnea despre tipogrœfíile rumînešcĭ“*, tip. la Sîbiiŭ, 1838.)

Fiind cœ în tîmpul acēsta maĭ toţĭ scriitoriĭ şi cētitoriĭ noştri numaĭ cu lúcruri noŭe se îndeletnicēsc, nu vor luá în nume de rœŭ acēştĭ bœrbaţĭ, dacœ unul seaŭ altul, întorcîndu-se la cœrunta vecime, şi strœbœtînd în adîncurile eĭ, vor arœtá cē aŭ gœsit acoló; cē aŭ fœcut, şi cē aŭ lucrat strœbuniĭ noştri. La ŭœ ínimœ multœmitoarïe este ca ŭœ dœtorïe sîntœ a deşcēptá pomennirea acēllor bœrbaţĭ, cariĭ în tîmpurile salle, pre'n ridicarea tipogrœfíilor şi tipœrirea cœrtilor s'aŭ silit, precît le-a fost puterea, a ajutá neamuluĭ sœŭ.

Pofta lor a fost, ca sœ rœmîïœ şí la cēĭ viitorĭ în pomennire. Sœ nu le defœïmœm acēastœ poftœ. Care e de'ntre noĭ, care sœ nu alerge dupœ acēasta? Acēste cúgete m'aŭ îndemnat şí pre mine spre încēperea, şi, precît s'a putut, sœvîrşirea acēstuĭ lucru, despre care alte natiĭ cu ŭœ sutœ şí maĭ bine de

anni mai nœinte aŭ cugetat si aŭ însemnat. Scris'aŭ despre tipogrœfiile Germînieĭ: *Cioler* si *Tentel;* despre alle Svétieĭ: *Alnandri;* despre alle Ungárieĭ: *Németu;* despre alle Vienneĭ: *Dénis;* despre alle Orœdiĭ-mari: *Míler,* si altiĭ despre altele. Pe urmele acestor bœrbatĭ pîsind sí eŭ, am scris *despre tipogrœfiile rumînesci,* si nu numai despre acellea, care se aflœ în pátriea mea, dela începutul lor pînœ la timpurile noastre; dar' sí despre acellea, care se aflœ în principatele vecine, all Tœriĭ-rumînescĭ si all Moldávieĭ, cu cuvînt, *cœ ŭœ natie nu se poate osebí firesce pre'n muntĭ înaltĭ, riurĭ marĭ, seaŭ alte hotarœ politice; ci numai acoló începatœ ŭœ nátie, unde începatœ limba, care o unesce.*

Scopul mieŭ pre'n scrierea acestei disertátiĭ nu a fost altul, decît folosul tinerimiĭ rumîne, si mai ales all acellor tínerĭ, cariĭ aleargœ la acœdémiĭ strœine, ca venind vorba acoló despre literœtura rumîneascœ, sœ nu fiœ tocma strœinĭ în acœea, si ca sœ nu li se întîmple sí lor, ce s'a întîmplat la multĭ. *) Ideĭ, care sœ se nascœ cu omul, nu sînt în nœturœ, pe'ntru acœea nicĭ cœ urmeadœ, cœ dacœ e cine-va nœscut si crescut într'ŭœ tarœ, doarœ o sí cunoascе; precum nicĭ acœea, cœ, dacœ vorbescе cine-va vre ŭœ limbœ, mœcar sí dupœ celle mai strînse régule alle grœmáticeĭ, doarœ cunoascе sí istóriea literœtureĭ acelleĭ limbĭ.

*) Un Ungur nóbil, bœrbat almintrelea nu fœrœ învœtœturœ, în cœllœtoríea sa pre'n Frîncíea a avut noroc̈ire a se înfœtisá înœintea craĭuluĭ frîntudesc Ludovic all XVI. Craĭul se lœsé în discurs cu acest cœllœtoriŭ despre situátiea, mœrimea si tœríea cetœtiĭ ungurescĭ *Gins.* Acest cœllœtoriŭ, poate spre nenoroc̈irea sa, de'n nume cunoscú acœastœ cetate, dar' despre încungurarea eĭ pre'n Turcĭ la annul 1532, despre care scrie Istvanfi în cartea XVI a istórieĭ, nu a scĭut nemicœ. Dupœ sfîrsitul audiintieĭ: *„cœllœtorescе îndœrept cœtrœ Ungáriea,* dise Craĭul cœtrœ acest cœvœlerĭŭ rusinat, *si învatœ mai nœinte a-tĭ cunoascе pátriea, si apoĭ vino earœ-si la mine si în Frîncíea“.* Aşá ne spune Svartner în stœtística Ungárieĭ, partea I, faĭa 50, în obsœrbœcunea *a)* carea e tip. la Buda, 1809.

Istóriea, geogrœfíea pátrieĭ, precum sí istóriea literœtureĭ nœcunale trébuie învœtate; pe'ntru cœ nu-ĭ mai mare rusine, decît ca cine-va într'ŭœ sotietate de bœrbatĭ învœtatĭ sœ vorbeascœ numai despre istóriea si literœtura altor nátiĭ, ear' despre a sa sœ nu scĭœ nemica. Mai-mariĭ seaŭ strœbuniĭ noştri nu aŭ fost nicĭ aşá de ne'nvœtatĭ, nicĭ aşá de ticœlosĭ, ca sœ nu fiœ fœcut ce-va vrédnic de scĭintœ. Eŭ, cu cît strœbat mai afund în istóriea nátieĭ melle, cu atîta aflu în eĭ mai multe urme si semne de bœrbatĭ învœtatĭ, de vitejĭ vestitĭ, de învíngerĭ strœlucite, de ŭœ politicœ adîncœ si de ŭœ stœtornicíe bœrbœteascœ. Neînvœtatĭ si prostĭ se vœd eĭ numai la acœia, cariĭ nu aŭ nicĭ ŭœ cunoscĭintœ nicĭ de'n istóriea pátrieĭ, nicĭ de'n istóriea literœtureĭ nœcunale; si cariĭ nu privesc cu ociŭ de filosof la nestrœmutatul curs all vecnicœĭ nœture, carea curge însirat, fœrœ a face vreun salt în cursul sœŭ. Egiptennii aŭ luat toate învœtœturile dela Fenicienni; Grecĭi dela Egiptenni; Romanniĭ dela Grecĭ, si dela Romanni cellelalte nátiĭ în Europa: tocma aşá precum învatœ vecinul dela vecinul sœŭ. Aşá s'a întîmplat sí cu mœestríea tipogrœfíeĭ.

Acœastœ mœestríe s'a aflat întîiŭ în Olándiea pe la annul 1438, si de aicĭ s'a lœtit pre'n provintele învecinate. Dar' cum? de ŭœdatœ si cu pripa? Fereascœ Dumnedœŭ! nemic mai putin decît acœasta. În Vieanna Austrieĭ, carea acum e un adevœrat emporiŭ all scĭiintelor si all mœestríilor, s'aŭ tipœrit cœrtĭ întîiŭ si întîiŭ la annul 1482, si aşá pre'n urmare cu 44 de anni mai tîrdiŭ dupœ aflarea tipogrœfíeĭ. În Ungáriea, care se învecineadœ cu Austriea, si în Transilvánniea vecina Ungárieĭ, s'a ivit acœastœ mœestríe pe la annul 1533, aşá darœ mai tîrdiŭ decît în Austriea cu 51 de anni. Rumîniĭ de'n Transilvánniea aŭ tipœrit cœrtĭ la annul 1580, si aşá cu 47 de anni mai tîrdiŭ decît cellelalte nátiĭ, cu care locuesc. În tara rumîneascœ si în Moldáviea aŭ început a se ridicá tipogræfíĭ pe la annul 1636, si aşá pre'n urmare cu 56 de anni mai tîrdiŭ decît la Rumîniĭ de'n Transilvánniea. Vedĭ cum curge nœtura, fœrœ de a face vre un salt. Vedĭ cum a pîsit mœestríea tipogrœfíeĭ în referintœ dreaptœ a distîntelor (in ratione directa

distantiarum): ádecœ, cu cît a fost un loc maĭ depœrtat dela locul aflœriĭ tipogrœfieĭ: cu atîta maĭ tîrdĭŭ a ajuns acoló acĕastœ mœestríe. Aşá darœ, dacœ strœbuniĭ noştri aŭ tipœrit cœrtĭ maĭ tîrdĭŭ decît alte natĭĭ: nu sînt eĭ pricĭna, ci nestrœmutatul curs all nœtureĭ, carea nu face salt nicĭ ŭœ dinioarœ. De s'ar fi aflat mœestríea tipogrœfieĭ în Constantinopol: Rumînĭĭ noştri negreşit ar fi tipœrit cœrtĭ maĭ tîmpurĭŭ decît Nemţĭĭ, şi acĕasta ar fi fost lucru firesc.

Adevœrat cœ strœbuniĭ noştri nu aŭ aflat lúcrurĭ noŭe; dar' acĕea încœ e adevœrat, cœ orĭ-cĕ mœestríe folositoarĭœ aŭ aflat altĭĭ: eĭ acĕasta o-aŭ îmbrœţişat şi o-aŭ folosit, şi cumcœ eĭ pela începutul veaculuĭ all XVI, în care tîmp puţine nátĭĭ aŭ scris în limba sa, aŭ scris bine rumînesce, (precum se adeverescĕ de'n învœţœtura luĭ Neagoe Voevod, Domnul Rumînieĭ (1512—1521), scrisœ cœtrœ fiĭu-sœŭ Teodósiŭ, cu un stil foarte bun). Precum şi acĕea e adevœrat, cœ eĭ pela începutul acĕlluĭa-sĭ veac, pela care şí la alte nátĭĭ şĭ-aŭ luat învœţœturile adevœratul sœŭ început, aŭ avut şcoli şi bibliotecĭ vestite (precum ne spun scriitoriĭ crisoavelor domnescĭ de pe atuncĭ, *„cœ eĭ aŭ învœţat în scáunul oraşuluĭ Bucureşcĭ“*, şi precum spune şí Vœlasci în cartea *„Conspectus reipublicœ litterariœ in Hungaria“* fata 183—184, tip. la Buda 1808), dacœ Rumînĭĭ de'n Ţara-rumîneascœ şi de'n Moldáviea ar fi avut noroĕire a rœmîné sub prinţĭ nœĕunalĭ; şi de n'ar fi venit veacul all XVIII, care pe'ntru dînşĭĭ cu dreptul se poate dĭce *veacul cell trist,* în care prinţĭ strœinĭ de neam aŭ stœpînit acĕste princĭpate: atuncĭ noĭ negreşit, cœ am avé un *Conte Secĕni,* un *Conte Teleci,* un *Bœron Brucental,* poate şí ŭœ *Conteasœ Teleci.* Cu un cuvînt, noĭ am fi avut demult bibliotecĭ deobscĕ nœĕunale. Mœcar cœ şí în acell trist veac încœ s'aŭ aflat între dînşĭĭ bœrbaţĭ iscusiţi şi ĭubitorĭ de scĭinţœ. Într'acest veac aŭ vieţuit *Dœmœscin, Cesariŭ* şi *Filœret,* Episcopiĭ Rîmniculuĭ, cariĭ cînd şi cînd aŭ maĭ deşcĕptat limba rumîneascœ. Întru acest veac s'a ivit şí *Ioan Bannul Vœcœrescul,* care cu ŭœ nespusœ bœrbœţíe a deşcĕptat limba, şi ĭ-a însuflat vieaţœ noŭœ. Alesandru, fiĭul acĕstuĭa, ar fi dat şí

lustru limbeĭ noastre, dacœ necumpœnnitul pœtriotism şi nœĕunœlism nu l'ar fi rœpit de'ntre cĕĭ viĭ încœ în floarea tinereţelor. Eŭ în cœllœtoríea mea, în annul 1820 şi 1821 pre'n Ţara-rumîneascœ şi Moldáviea, am aflat multe bibliotecĭ private, care cuprindeá în sine cĕĭ maĭ vestiţĭ autorĭ grecĕscĭ, lœtinescĭ, şi maĭ cu samœ frîntudescĭ, însœ acĕea ce am cœutat, ádecœ *cœrţĭ rumînescĭ,* nu am aflat. Dar' nu-ĭ mirare, pe'ntru cœ încœinte de doŭe-decĭ, şí maĭ bine, de annĭ în acĕste Princĭpate, limba rumîneascœ, care acum, multœmitœ mareluĭ Dumnedœŭ, se ĕinstescĕ de cœtrœ Guvern, se vorbescĕ pre'n casele cellor nóbilĭ şi pre'n boltele negutœtorilor, se cîntœ pre'n prœvœlíile méscerilor, — acĕastœ limbœ, dĭc, se audĭá numaĭ în gura poporuluĭ, şi numele de *Rumîn,* cîtœ nedrœptate! erá tot una cu cuvîntul *sclav,* seaŭ *rob,* pe scurt, erá nume de ocarœ!

Însœ acum (pela annul 1838) ne mîngœĭœ ŭœ dulcĕ nœdejde, cœ dencoló peste muntĭĭ Cœrpatuluĭ sub aripile a doĭ Prinţĭ nœĕunalĭ, ĭubitorĭ de Muse, şi deosebiţĭ ĕinstitorĭ aĭ nátieĭ, şi a doĭ metropolitĭ şi ĕinĕĭ episcopĭ, ŭœ multime de pœrinţĭ arĕimîndriţĭ, şi atîta nobilime; ear' de'ncoace de Cœrpaţĭ sub scutul neînvinseĭ pájure, sub ocîrmuirea a şepte episcopĭ nœĕunalĭ, şi deosebit sub îngrijirea ĕesarie-régieĭ Case a Austrieĭ, carea face multe jertfe marĭ pe'ntru cultura asteĭ nátĭĭ: nu numaĭ scĭinţele, dar' şí limba va înfloríi, şi se vor ridicá noŭe tipogrœfiĭ şi bibliotecĭ nœĕunale, ĕare sînt hranna dúhurilor. Dela annul 1580 pînœ la ţimpurile noastre (1838) în doŭe-decĭ şi ĕinĕĭ de tipogrœfiĭ rumînescĭ, într'un rœstîmp de 258 de annĭ, cîte cœrtĭ nu se vor fi tipœrit? De ar fi de'n acĕstea, de'n fiœ-care, mœcar cîte un esîmplariŭ întru ŭœ bibliotecœ rumîneascœ, oare cé ar dĭce un cœllœtoriŭ învœţat? Eŭ socotesc, cœ l'ar prinde mirare ŭœ asémenne colécţie de cœrtĭ rumînescĭ la ŭœ nátie, pe carea Europenniĭ o socotesc aşá de ne'nvœţatœ, şi în asémenne ţœrĭ, care pînœ acum pe'ntru multĭ Europpennĭ aŭ fost numaĭ *„terra incognita“ = pœmînt necunoscut.* De ŭœ asémenne colécţie s'ar bucurá întru adevœr maĭ mult decît de orĭ-cĕ felĭŭ de cœrtĭ, cu care sînt

pline bibliotecile europenescĭ. Pînœ aicĭ despre strœbunii noștri, și despre pașii lor în literœtura rumîneascœ: acum ce-va despre acĕste ostennele alle melle.

Doŭe-decĭ de anni sînt decînd mœ strœduesc în adunarea și orînduirea tipogrœfiilor rumînescĭ; pe'ntru acĕea în cœllœtoríea mea pre'n Ungáriea, Transilvánniea, Țara-rumîneascœ, Moldáviea și Bucovina, nu a rœmas nicĭ ŭœ bisericœ, nicĭ un préut, orĭ dœscœlașŭ, la care sœ nu mœ fiŭ abœtut. și sœ nu fiŭ cercĕtat și întrebat despre ásfelĭŭ de cœrți, de'n care sœ pot aflá mœcar urmele tipogrœfiilor noastre. Pe lîngœ acĕastœ cœllœtoríe, scris'-am ŭœ maltime de cœrtí (epistole, rœvașe) la feliurimi de bœrbați tipografi și bibliopoli, cerînd cœtœloagĕ și însemnœri de cœrți rumînescĭ; dar' mœcar cœ mi-i rușine a spune, (tótușĭ o spun, cœ) de la multi nicĭ rœspuns nu am cœpœtat. La atîta apœtíe ajunsese rîvna cœtrœ literœtura noastrœ! Unul a fost, pe carele aicĕa cu multœmitœ îl numesc, pœrintele Timoteiŭ Ciparĭŭ (vedĭ nrl. XXIV) profesoriŭ limbilor orientale în acœdémiea Blașuluĭ, și directoriŭ tipogrœfieĭ de acoló, care la întîia mea scrisoare mi-a trimis cœtœlogul cœrților rumînescĭ, care se aflá în biblioteca seminariuluĭ și a pœrinților cœlúgœrĭ de acoló. Pre'n acĕste îndelungate ostennele alle melle am avut acĕá noroc̆ire, de am aflat cœrți (a dese orĭ la oameni cu prea putinticœ învœtœturœ), despre care maĭ nœinte nicĭ un literœtoriŭ rumîn, nicĭ cœ a visat. Cine a scĭut ce-va pînœ acum despre acĕá vecîœ tipogrœfíe de'n *Unev* (Unievscom) de'n Rúsiea? despre cea de'n *Sîmbœtamare* (Tirnavia) de'n Ungáriea? despre cea de'n *Clușŭ* de'n Transilvánniea? Poate aŭ maĭ fost sí alte tipogrœfii rumînescĭ, care acum s'aŭ stins cu totul, însœ alle córora producturĭ cine scie într'alle cuĭ mîni se aflœ, seaŭ cu ce praf staŭ acoperite. Descoperirea acĕstora o las cellor viitorĭ; mie mi-i destull, cœ am putut aduná acĕste oase, care erá resipite pre'n atîtea lócurĭ, și a le pune fiesce-care la sceletul sœŭ, și cœ am deścis callea, pe care cu maĭ mare lesnire sœ poatœ cœllœtorí ceĭ urmœtorĭ. Grešele pot fi multe în acĕastœ carte; și cum erá almíntrelea cu putintœ? însœ care eŭ, numaĭ sœ

mi le arate cine-va, sînt gata, nu numaĭ a le cunoașce, dar' a le și îndreptá; pe'ntru cœ a greși este lucru omenesc, earœ a-și cunoașce și a-și îndreptá greșelele este dœtoríea fiescĕ-cœruĭ om înțelept, și deosebit a mea, care pre'n acĕasta nu am cœutat alt ce-va, decît un adevœr istóric, și stœtornicirea unuĭ drum, pre care mergînd tinerimea rumînœ, sœ învețe cu oare-și care lesnire a aduná și a însemná vecimile pátrieĭ salle, spre cinstea nátieĭ și spre folosul omenirii.

XVII.

Alesandru Hœjdœŭ.

(D. Mihaîŭ Cogœlnicĕeannul ne scrie urmœtoarĭele despre D. A. Hœjdœŭ:

„Ca efor all scoaleĭ tinutale de'n Hotin a tinut *nœinte de doĭ annĭ* la esámennul de varœ un cuvînt, pre'n care a fœcut foarte mare simticune, și în ședinta acĕelleĭ scoale a cetit un cuvînt *despre trecutul cell strœlucit all Moldáveĭ.*

Dumialuĭ este cunoscut pînœ acuma pela noĭ numaĭ pre'n cuvîntul acĕella; însœ lucrœrile luĭ literarie nu se mœrginesc numaĭ la atîta. Cumpúnerile Domnuluĭ A. Hœjdœŭ, deși în limba ruseascœ, sînt urmœtoarĭele:

1. *Cîntece istórice alle Moldávieĭ.*
2. *Povestea luĭ Duca-Vodœ.*
3. *Legendœ asupra luĭ Petricĕiŭ-Vodœ.*
4. *Judecata la Scœrdœríea de Orheiŭ.*
5. *Cugetœrĭ Moldovennescĭ.*
6. *Literœtoriĭ Bœsœrábieĭ.*
7. *Însemnœtatea limbeĭ rumîne pe'ntru istóriea Rusieĭ.*
8. *Economíea de cîmp a Bœsœrábieĭ.*
9. *Ileanna fica luĭ Stefann-Vodœ; toate publicate.*
10. *Botánneca Moldávieĭ, și un diplionarĭŭ rumînesc-rusesc.)*

§. 24.

Fierbintele del all Domnitorilor Moldávieĭ întru înființăcunea școalelor și lețicunea științelor, și nęduința cea neadormitæ a Rumînilor moldávĭ spre învățăturæ, demustrate de'n istóriea Moldávieĭ.

(Estras de'n cuvîntul țînut în limba ruseascæ de cætræ D. Alesandru Hœjdœŭ, Eforul scoaleĭ de'n Hotin, cætræ învœțœcęiĭ acelleĭa, cu ocæjunea esámennuluĭ de varæ de'n annul 1837, trædus apoĭ rumînęsce de Dl. cævæler Constantin Stœmatĭ, boĭærĭŭ rumîn de'n Bæsærábiea.)

„Adúcęți-væ aminte de faptele stræbunilor voștri, pomennindu-ĭ pre dînșiĭ; întæriți-væ cu duhul, ca și voĭ înși-væ sæ væ fácęțĭ mæriți în pomennirea urmașilor voștri!“

(Cartea I a Mœcœveilor.)

1. Eŭ mæ întorc maĭ cu samæ cætræ voĭ nobilĭ fiĭ aĭ Moldávieĭ, cæcĭ voĭ maĭ deaproape și maĭ de rudæ sînteți ínimeĭ noastre, decît cęĭalalțĭ: pe'ntru cæ de'n toate legæturile polițicę, cęa maĭ deaproape legæturæ a obșcęșcęĭ noastre pátriĭ a îmbunat șĭ a noastræ stare de astæ-dĭ cu a voastræ viitorime într'ŭæ nedespærțitæ întręgime pre'n mijlocirea vieți-uiriĭ noastre într'acęea-șĭ țaræ. De'ntre sîmțemintele polițeęe, precum a dis un adînc cuętætoriŭ, este cęll maĭ putérnic acella cę se cĭeamæ *pætriotism*, de'n care urmeadæ, cæ ĭubirea de pátrie poate avé loc numaĭ sub cidæsíea ĭubiriĭ cætræ locul, unde ne-am nescut. Și pe'ntru acęea, cæ scoala acęasta este înființatæ maĭ ales pe'ntru pæmîntenniĭ cęĭ de loc, și scópurile eĭ țîntesc spre lețicunea educæcęunii pætriótice: într'acęasta stæ ființa și lucrarea eĭ; pe cînd pæmîntenniĭ altor țærĭ se aratæ aicĭ numaĭ pe un timp, adușĭ fiind în acęste lócurĭ poate maĭ mult pre'n întîmplare, ear' nu de'n dætorie, (ca șĭ páserile

vœrátecę), întorcîndu-se apoĭ ear' în țara lor, poate cĭar' necĭ cinstind mœcar cu pomennire multæmitoarie țara noastræ. Pe'ntru voĭ tínerĭ pæmîntennĭ de aicę sînt cuvintele melle; eŭ vreŭ sæ væ arœt ŭæ parte de'n sváturile stræbunilor noștri, cariĭ aŭ fost oamenĭ marĭ aĭ pæmîntuluĭ Moldávieĭ; acęstea vi le arœt ca nișcę pilde vrédniçe de a le urmá șĭ voĭ, ca așá cu mœrirea nœcęuniĭ noastre, carea trębuie sæ o aveți púrurea în mintea voastræ, sæ væ puteți întœrí cu duhul, și, urmînd acęllora, sæ væ puteți face mœriți în pomennirea viitoarielor noastre semințíĭ (ętenerœcęunĭ). Însemnați-væ bine, *„cæ færæ istórie nu este pátrie, și færæ ĭubire cætræ istóriea pátrieĭ nu poate fi vorbæ de ĭubirea cætræ pátrie!“*

2. Numœrînd vecile dille alle nœcęuniĭ noastre, nepœrtinitoriul cęrcętætoriŭ se va lœmurí (cunvinge) de'n șirul întîmplœrilor, cæ soarta Moldávieĭ a încipuit numaĭ ŭæ descoperire istóricæ, cæ ádecæ nœcęunea noastræ a fost tot de-a una mœritæ, deșí a fost cîte ŭæ datæ nefericitæ, însæ necĭ ŭæ datæ n'a contennit a fi cu fapte bune și mœręte. *Credința dreaptæ rœsœriteannæ, monœrcíea, și pætriotismul (nœcęunœletatea)* aŭ fost púrurea ca treĭ temeie neclœtite alle vieți-eĭ fiilor Moldávieĭ. De acęste cunvingœcęunĭ nu ne-am lœpœdat necĭ ŭæ datæ pre'n împrecęurœrĭ de'n afarœ, cĭ numaĭ cînd n'am avut destullæ putere în lœuntru. Drept cæ noĭ, pe'ntru grellele împrecęurœrĭ, n'am putut ajunge încæ la acęá treaptæ a polițicęĭ (cĭviliçęunĭ), pe carea stæ astæ-dĭ cęealaltæ Europæ; însæ istóriea noastræ aratæ învederat, *„cæ în dęlul și nœdușința de a ne luminá nu ne-am lœsat necĭ ŭæ datæ maĭ pe jos decît altiĭ, cĭar necĭ în timpurile cęlle maĭ tulburate alle țærii noastre.“*

3. Domnitoriul Moldávieĭ, *Alesandru cęll Bun* (1401—1433) primind diadema împœrœteascæ dela împœratul Tœrigraduluĭ, Andronic Pœleologul, a întemeĭat în Sucęava ŭæ scoalæ naltæ juridicæ dupæ modellul cęlleĭ de'n Tœrigrad, în cœrea învœțațiĭ profesorĭ, adușĭ de la Tœrigrad, esplicaŭ legile numite *„Vœsilicale“* și altele; asémenne înființé șĭ ŭæ scoalæ greacæ-lœtinæ-slœvoanæ pe'ntru clerul bisęriçęĭ, în carea

însu-sĭ metropolitul Teoptist propuneá învœtœturile bisĕrĭcĕĭ rœsœritenne dreptcredinc̄oase.

Domnitorĭul, *Iácob Despotul* (1562—1564) a întemeĭat în Cotnarĭ universœtate sĭ bibliotecœ vestitœ sub direpc̄unea pœnneg̃iristuluĭ seaŭ vĭcecînc̄ellarĭuluĭ *Somer*, sĭ a adus, pe'ntru propusœc̄unea sc̄iinc̄elor, doĭ bœrbac̄ĭ învœc̄ac̄ĭ sĭ renumic̄ĭ pre timpurile acellea: pre *Cáspœr Pió*l̄*œr*, g̃inerele vestituluĭ *Melihton* de'n Virtenberga, sĭ pre *Ioac̄im Riteca*, profesorĭul mœtemátĭcĕĭ de'n Crœcóviea.

Domnitorĭul, *Vœsíliŭ Lupul* (1634—1654), carele, dupœ mœrturíea luĭ Mœcárĭŭ, pœtriarculuĭ Antiocíeĭ, a fost c̄ell maĭ învœc̄at de'ntre toc̄ĭ Domnitorĭĭ sĭ Împœrac̄ĭĭ de pe timpul luĭ. Acest Domnitorĭŭ a lœc̄it scoala jurídicœ c̄ea înfiinc̄atœ de Alesandru c̄ell Bun, mutîndu-o de'n Sucēava la Iaşĭ sub nume de *„Acœdémiea Vœsiliannœ“*, unde a maĭ întemeĭat patru clase teológ̃ic̄e lîngœ cœtedrala metropolitannœ, sĭ doŭe slœvoane-rumîne, precum sĭ scoale grœmœticale tot acoló.

Domnitorĭul, *Constantin Duca*, (1693—1696, 1701—1704), carele pre timpul sœŭ se t̄ineá în lumea învœc̄atœ de c̄ell întîĭŭ *elinist*, sĭ c̄ell maĭ adînc sc̄iutorĭŭ all filosofíeĭ luĭ *Aristotele*. Acesta a întemeĭat scoale poporale pe lîngœ bisĕrĭcĕle de sobor, c̄e eraŭ în toate orasele (tîrgurile) t̄înúturilor cîte una, de'ntre care scoala Hotinuluĭ a înflorit mai îndelung decît c̄ellelalte pînœ sĭ sub domninc̄a Împœrœc̄íeĭ turcēsc̄ĭ. C̄ell de pe urmœ Efor all eĭ a fost Amfilóc̄ĭŭ, episcopul Hotinuluĭ, carele a trœdus rumînesc̄e g̃eogrœfíea universalœ, sĭ a tipœrit'o la Iaşĭ în annul 1795, împreunœ cu *„cronologíea Domnitorilor Moldávieĭ“* c̄ea cumpusœ de Iácob II, Stœmati, metropolitul moldav. La noĭ aŭ ajuns cîte-va povœc̄uirĭ în surétурĭ, depe care se învœc̄á în scoalele Moldávieĭ în veácurile XV sĭ XVI, sĭ elle serbesc de láudœ procopseleĭ profesorilor moldavĭ; asémenne a ajuns sĭ ŭœ prescurtare (synopsis) a istórieĭ universale dela d̄idirea lumiĭ, aflatœ în scrisorile cœlúgœruluĭ Ieremía. Dar' sœ lœsœm timpurile vecĭe; cœc̄ĭ istóriea noastrœ, mi se pare, a fi de ajuns, ca sœ încredinc̄ed̄e pre orĭ-c̄ine voesc̄e sœ primeascœ adevœrul, *cœ strœbunĭĭ nostri n'aŭ fost nec̄ĭ ŭœ datœ nebœgœtorĭ în samœ pe'ntru luminarea sa.* Dar' poate va d̄ic̄e c̄ine-va, cœ ac̄este pilde sînt prea de rînd, ca ádecœ un Domnitorĭŭ (ca sĭ pe aĭurea) cu súflet putérnic, mœcar desí are minte maĭ ág̃erœ decît cunvieţuitorĭĭ sœĭ, luînd sama: c̄é poate fi de trebuinc̄œ neapœratœ poporuluĭ sœŭ pe viitorĭŭ, sĭ prevœd̄înd sí cu cúg̃etul soarta, la care are sœ ajungœ ell, pe'ntru care se nevoesc̄e a-ĭ pregœtí maĭ de timpurĭŭ tîrd̄ía épocœ a polítĭcĕĭ, sĭ pre'n félĭurĭ de orînduele, sĭ ašed̄œminte se sîrguesc̄e maĭ cu samœ pe'ntru poporul sœŭ a-l asœmœnná cu sistema sĭ a-l deprinde cu política c̄elloralalte stœpînirĭ; însœ murind ell, p̄iere cu dînsul sí folosul dorinc̄elor salle, — întocmaĭ ca un meteor, c̄e scînteead̄œ pe c̄erĭŭ, ca un comet, c̄e se d̄œresc̄e sĭ trec̄e earœ-sĭ îndatœ, — rœmînîndu-ĭ orĭ-cuĭ dupœ sine numaĭ ŭœ urmœ în pomennirile noastre, orĭ îĭ rœmîne numele în vre ŭœ líterœ moartœ a vreunuĭ cronicarĭŭ, seaŭ în ruinele vreuneĭ d̄idirĭ resipite, în care cúg̃etul luĭ pœusead̄œ în vec̄ĭ; — întocmaĭ ca ŭœ múmie încuĭatœ în mod̄áicul sœŭ c̄imitir neputred̄itœ, c̄e e drept, dar' fœrœ vieaţœ sĭ fœrœ nœdejde de a maĭ înviá cînd-va.

4. În istóriea noastrœ însœ gœsím sí pilde de alt felĭŭ, pilde cu totul private, cœ strœbunĭĭ nostri în callea c̄iviliz̄unĭĭ poporuluĭ aŭ deslegat maĭ nœinte unele gîc̄iturĭ alle minc̄ĭĭ sĭ alle sc̄iinc̄eĭ, numaĭ cu a lor sîmplœ înc̄elégere, cu carea în unele princ̄ípie alle polítĭcĕĭ aŭ întrecut cu mult pre c̄eealaltœ Europœ, maĭ ales pre c̄ea meg̃iesitœ.

Acēasta n'a fost faptœ a vreunuĭ cap mare de ocîrmuitorĭŭ; c̄i ac̄estea aŭ fost nisc̄e vedénnĭĭ, c̄e de sine aŭ luminat sí mintea poporuluĭ. Acēasta a fost lucrarea uneĭ înc̄elepc̄unĭ adînc̄e, dar' próprie, nu însœ împrumutate dela strœinĭ. Adeverinc̄e ne pot fi urmœtoarĭele:

Pe cînd în Rúsiea se socotiá tipœric̄unea cœrc̄ilor ca un lucru necurat, sĭ mesc̄esug diœvolesc, dupœ d̄isa mœrturíilor cuntîmpuranne: pe atunc̄ĭ în Moldáviea se tipœriá cu sîrguinc̄œ sfînta Scripturœ, sĭ cœrc̄ĭ de rugœc̄une în limba rumînœ, spre înlesnirea poporuluĭ. C̄ell maĭ rar monumînt all tipœrirĭĭ

cēlleĭ maĭ vecĭe în Moldáviea a rœmas Evangéliea slœvoanœ, tipœrítœ la annul 1512 de cœtrœ Cœlúgœrul Mœcariŭ, cu 22 de annĭ în urma cēlleĭ întîĭe tipogrœfîĭ slœvoane dela Crœcóviea. Cînd de'n cuntrœ în Rúsiea cēa întîĭe prubœ de tipœrire se socoate abĭá pe la annul 1564.

Maĭ departe: pecînd în toatœ Europa cēealaltœ ardeá încœ cumplita luptœ pe'ntru înaltul adevœr, rostit de marele Luter, *„cœ ádecœ limba bisĕrīcēĭ trébuĭe sœ fiæ pretutíndinea limba cēa vorbitœ de popor, all cœriĭa súnet îl înțeleg̃e sí mintea sí ínima auditorilor, precum înțeleg̃e copillul glasul maĭcēĭ salle, și maĭca gíg̃eitul prunculuĭ sœŭ“;* pe atuncī în Moldáviea cuvîntul luĭ Dumnedœŭ se propoveduĭá cu toatœ pacēa în limba tœrīĭ.

Pînœ la noĭ aŭ ajuns cœrtile: *„propoveduiri“* tipœrite la annul 1550 și 1641; *„leg̃ea noŭœ“* tipœritœ la 1684; *„polidvínie“* la 1649; *„právila sfintelor Soboarœ,“* la 1652; și alte memuarĭe vecĭe tipœrite. Pe nedrept socotesc unĭĭ, cœ Domnitorĭul ungur all Ardealuluĭ, Gorg̃ŭ Rocotī, a hotœrît maĭ întîĭŭ la annul 1643, ca în Ardeal sœ se șerbeascœ sfînta liturg̃íe și toate cēllelalte șerbite biserīcēșcī în limba rumînœ, cœcī în Moldáviea pînœ la dînsul în dillele Domnuluĭ Vœsíliŭ Lupul pela 1636 numaĭ la metropolíe în Iașĭ se țîneá liturg̃íea în limba slœvoanœ; ear' poporul pretutíndinea în toatœ țara ascultá cēlle dumnedœeșcī în limba rumînœ.

Maĭ departe: pecînd în toatœ Europa cēealaltœ se socotiá de pœcat neertat a cug̃etá mœcar sœ îndrepted̃e trœdúcērile *„Vulgatelor“* seaŭ alle *„cēllor LXX de tîlcuitorĭ“:* pe atuncī în Moldáviea s'aŭ apucat de trœducērea așed̃œmîntuluĭ (testamentuluĭ) vecĭŭ de'n orig̃inalul evreesc, aflîndu-se în trœdúcērile fœcute de'n limba greacœ și lœtinœ multe lócurĭ neprecēpute, întunecate, și cu maĭ multe înțelésurĭ. Cēa maĭ vecĭœ mœrturíe despre astœ mare trudœ avem psœltirea rumînœ tipœritœ la Bœlgrad (Alba-Júliea) în Ardeal la annul 1651. Ear' în Rúsiea, precum este șcēiut, aŭ încēput a alœturá înadins trœdúcērea fœcutœ de'n limba greacœ cu orig̃inalul evreesc maĭ întîĭŭ în trœdúcērea psœltirii fœcutœ la

annul 1814 cu voea sinoduluĭ, și în psœltirea tipœritœ de cœtrœ sotietatea bíblicœ ruseascœ.

Maĭ încolo: pe cînd în Europa cēealaltœ abĭá se învœtá unde și unde limbele rœsœritenne, și abĭá se cunoșcēá folosul și neapœrata trebuintœ a acellora, pe cînd orientœlistul învœtat se socotĭá de rœrœtate și de om mare ca un g̃eniŭ: pe atuncī în Moldáviea se aflá în Hotin scoale foarte bune pe'ntru limba arœbeascœ și turcēascœ, în carile aŭ învœtat șí Sobĭescĭ fratele mœrituluĭ Ioan III, Craĭuluĭ leșesc, și altī tíneri cnejī și nóbilĭ aĭ pœrtiĭ meadœnoptiale. Aflœm mœrturíĭ diplomátece doveditoarie, cœ Rúsiea nu ŭœ datœ aŭ cīœmat de'n Moldáviea în slujbele salle bœrbatī de cēĭ maĭ luminatī și maĭ iscusitī, încēpînd de la scriitorii de crisoave Domnescī, și pînœ la doftorī și préutī, ba aflœm doved̃ī, cœ țarul Rúsieĭ, Alecsiŭ Mihœilovicēŭ, propunîndu-șī sœ orgœnnised̃e pravilele țerii salle, aŭ cērut dela Moldáviea suret (cópie) de pe pravilele noastre, și despre obicēĭurile pœmîntuluĭ nostru, spre a se încipuí cu dînsul la scópurile salle cēlle înțelepte și creștinescī.

Drept acēea Moldáviea aŭ avut ŭœdinioarœ și ea mœrirea sa, și a fost respeptatœ și socotitœ de cœtrœ toate stœpîníile cēlle putérnicē strœine; dar' însœ n'aŭ apucat, și nicī aŭ putut apucá sœ-șī desvœleascœ deplin a sa domneascœ destoínicēie, seaŭ a sa políticœ, pe'ntru cœ ea dupœ pusœcēunea sa n'aŭ putut trœí necī ŭœdatœ în desœvîrșita sa îndeletnicēire și învœtare. Vieața istóricœ a nœcēunii noastre toatœ este amestecatœ cu scenne (ivicēunī) jálnicē, precum despre acēasta se poate cunving̃e orī-cine cĭar șí de'n pusœcēunea geográficœ a Moldávieĭ, dupœ carea nu puté sœ se desœvîrșascœ. Este cunoscut, cœ Moldáviea a fost púrurea nevoitœ sœ se lupte cuntra unor vecīnī putérnicī și lácomī pe'ntru apærœcēunea estintei salle: și astœ luptœ ne'ntreruptœ nu ĭ-a dat rœsuflu, ca sœ se poatœ desœvîrșí dupœ dorintœ în șcēiintœ și civilicēune; ea în meg̃ieșele țerī aveá tot atîtĭa dușmannī amerintœtorī în loc de priétennī credincēoșī; putérnicēle státurī meg̃ieșe Ungáriea, Polóniea și Turcíea se întrecēaŭ cînd cu întrig̃ele, cînd cu puterea sœ-șī supuĭœ șie-șī pre Moldáviea, dar' ea s'a luptat

vitejeşce şi fericе cuntra túturor dušmannilor cellor putérnicї şi numœrošї, şi šї-a apœrat şi scœpat fiinţa de supúnere şi apúnere. Moldáviea ar fi avut trebuinţœ mœcar numaї de un priétenn putérnic şi credincos, ca sœ se poatœ nœlţá la cea maї naltœ treaptœ de desvoltare în şcіinţe şi în putere; dar' ea šї méritœ cu tot dreptul ca statele meğieše şi maї ales Rúsiea sœ-ї fiœ rœcunoscœtoárїœ, pe'ntru cœ ea a înœintat pre'n bœrbatiї sœї şcіinţele şi ašeḍœmintele de culturœ alle acellora.

5. Decї deacœ Rúsiea face astœ-ḍї scoale şi pe'ntru luminarea noastrœ, şi se aratœ priétennœ apœrœtoarїœ Moldávieї: acеasta nu este dar, orї jertfœ de'n partea eї, cї ŭœ pœrticicœ de'n vecїa dœtoríe cœtrœ noї (Rumînїї moldavї). Despre acest adevœr vœ aduc de dovadœ pre cїţї-va de'n însemnaţiї noştri pœtrioţї moldavї, carii aŭ întemeїat şi înœintat şcіinţele în Rúsiea, luminarea şi ašeḍœmintele eї de civilicune. Ašá este unul, *Petru Movilœ*, fiїul Domnuluї Moldávieї, Simeon Movilœ, carele a fost maї întîїŭ ostašŭ viteaḍŭ, vestit pre'n vitejїea arœtatœ sub ḍidurile Hotinuluї, ear' dupœ acеea îmbrœtišînd preuţїea, a fost Metropolit Cievuluї, şi este neuїtat în istóriea bisericeї ruseşcї. Acesta, ca un adevœrat ostašŭ all adevœrateї credinţe rœšœritenne crestine este cell întîїŭ, carele a întemeїat în Rúsiea *acœdémiea*, lumina cellor maї înalte şcіinţe sub nume de: *„Colégiŭ“*. Acest ašeḍœmînt înfloreşce şi astœ-ḍї sub numelе de: *„acœdémiea teológicœ a Cievuluї“*, carea pre'n temeїnica învœtœturœ a şcіinţelor teológicе şerbeşce spre láudœ întemeїtoriuluї sœŭ.

Cœlúgœrul rumîn, *Pául Berendí*, nepotul unuїa de'n pretendinţiї scáunuluї Moldávieї, a cumpus *lesiconul slœvon-rumîn*, şcіut sub numele luї Cutivsci, şi pre'n acеea a pus întîїa temelíe la lesicogrœfїea ruseascœ, carea maї nœinte cu ŭœ ḍi n'a fost în fiinţœ.

Nicolaїŭ Cîrnul, boїœriŭ spœtariŭ de'n Moldáviea, un limbist (poliglotist) rar pre tîmpul sœŭ, a fost solul Ţaruluї, Alécsiŭ Mihœilovicŭ la Cutaїŭ. Acesta a fost învœţœtoriul şi educœtoriul luї *Petru cellui Mare*, ţarul Rúsieї. Decї deacœ rœnumitul Cîrnul a isbutit sœ întipœreascœ în ínima învœtœcelluї sœŭ, a luї Petru cellui Mare sîmţœminte adîncї, şi ideї înalte, carile le-a šї arœtat apoї în tîmpul împœrœţїeї salle renœscînd şi cultivînd pre Rúsiea cea necultivatœ înœinte de dînsul: *„atuncї noї Rumînїї moldavї cu îndrœsnealœ şi cu tot dreptul ne putem fœlí, cœ noї am fost luminœtoriї, învœţœtoriї şi cultivœtoriї Rúsieї“*.

Domnitoriŭl Moldávieї, *Dumitru Cœntemir*, dupœ departul sœŭ de'n Moldáviea, a fost cell maї credincos maї folositoriŭ şi maї priincos svétnic all luї Petru cellui Mare, în trebile politicеї şi luminœriї Rúsieї; ell a fost întemeїœtoriul acœdémieї şcіinţelor în Rúsiea, alle cœriїa ašeḍœminte şi stœtute le-a fœcut dupœ plannul mareluї filosof Laibnicŭ. Învœţœtura cea înaltœ a principeluї Cœntemir, sîmţemintele luї celle nóbile, ḍelul luї spre nœintarea şcіinţelor şi nemœrğinita luї ţubire, ce a avut'o cœtrœ nœcunea noastrœ rumînœ, suflœ cu înfocare de'n numœroasele luї produse literarie, carile aŭ fost şi sînt încœ šї ástœ-ḍї lœudate cu ŭœ gurœ în lumea învœţatœ (veḍї nrl. XXIII, §. 116, de'n tomul III all lepturariuluї).

Antioc Cœntemir, fiїul luї Dumitru Cœntemir, a fost cell maї mœrit poet all Rúsieї pre tîmpul sœŭ, despre carele šї Farní cell maї adînc cunoscœtoriŭ all literœtureї slœvoane, încœ ḍicе *„cœ ell (Cœntemir) a fost întîїul întemeїœtoriŭ all adevœrateї poesїї ruseşcї“*. Maї pre sus de Antioc Cœntemir, cu îndrœsnealœ putem ḍicе, cœ n'a fost necї Lomonov. Eї pot fi de ŭœ potrivœ, şi aŭ fost marї dupœ înrîurinţele lor asupra literœtureї ruseşcї. Dar' cine oare este maї de însemnat şi maї vrèdnic de cinste pe'ntru urmašї? acella ce a pus temelíea hramuluї? seaŭ acella ce a sœvîrşit bolta şi a înfrumsetat pœreţiї cu ḍugrœvealœ?

Tot fiiŭ rumîn all Moldávieї a fost šї *Herescul* (Hiroestov), bœrbat neuїtat în istóriea luminœriї Rúsieї, carele a fost šї literœtoriŭ šї întîїul curœtoriŭ all universœtœţiї de'n Moscóviea.

6. Eatœ nóbilї junї rumînї! cum ne cunvinğe istóriea Moldávieї, cœ strœbuniї noştrí aŭ fost púrurea oameniї marї, înœintœtorї de şcіinţe şi de culturœ nu numaї pe'ntru sine şi

în ţara sa, dar' aŭ fost şí învœtœtoriĭ, luminœtoriĭ şi cultivœtoriĭ şi aĭ altor ţœrĭ, ádecœ aĭ túturor ţœrilor, unde ĭ-a alungat soarta vieţeĭ.

„Deci eŭ mœ voiŭ socotí prea fericit, nóbilĭ junĭ aĭ pœmîntuluĭ Moldávieĭ! deacœ cuvintele melle vor lœsá în ínima şi mintea voastrœ întipœrire adevœratœ şi stœtórnicœ, deacœ elle vor tredĭ în ínima voastrœ un ţel înfocat cœtrœ mœrirea şi pomennirea strœbunilor noştri; ca aşá sœ vœ adúcetĭ aminte púrurea: aĭ cuĭ strœnepoţĭ sînteţĭ? şi sœ vœ nevoiţĭ ca voĭ în vieaţa voastrœ pîşind pe urmele lor, şi lucrînd în duhul lor spre mœrirea nœcuniĭ şi a voastrœ înşivœ, încœ sœ fiţi cu tot dreptul şi într'adevœr vrédnicĭ de dînşiĭ, şi de numele ce-l purtaţi!“

XVIII.

Gorgŭ Asaci (1788—).

(S'a nœscut la Iaşi în annul 1788; şi-a fœcut cursul studielor la Universœtœtile de'n Germîníea, petrecînd dupœ acœea maĭ îndelung în Itáliea, unde a vœdut mœreţele monuminte alle strœbunilor noştri şi s'a strœbœtut de dînsele, şerbindu-ĭ dupœ acœea de cunducœtoarĭe în maĭ multe poeme. În 1811 fu primit ca membru la Acœdémiea de'n Ruma, sub numele *d' Alviro*. La 1812 rœ'nturnîndu-se în pátrie, fu aşedat la despœrţœmîntul afácerilor de'n afarœ. Maĭ tîrdiŭ fu trimes în Ardeal sœ aducœ profesorĭ rumînĭ pe'ntru scoalele rœ'nfiinţate de cœtrœ Metropolitul Veniamin. La 1822 fu trimes de'n partea gubernuluĭ moldav ca rœpresentant la Curtea împœrœteasecœ de'n Vieanna. La 1827 fu orînduit ca cunlucrœtoriŭ la comisiunea cumpunœtoarĭe de *Regulœmîntul orgánnic;* mergînd cu astœ ocœjune la S. Petruburg, fu onorat de cœtrœ Ţarul cu *ordinul Sîntuluĭ Vlœdimir;* asémenne primí şí dela Sultannul ordinul *Nişani iftihar.* Dupœ acœea purtœ D. G. Asaci tot deregœtorií însemnate alle statuluĭ, maĭ ales la ministerĭul învœtœmîntuluĭ.

D. G. Asaci este unul de'n ceĭ maĭ însemnaţĭ bœrbaţĭ, carĭi aŭ rœ nœscut literœtura rumînœ în Moldáviea, ca poet, istóric, literœtoriŭ şi publicist a lucrat fœrœ preget dela 1816 necurmat.

Ell a publicat:

1. Maĭ multe bucœţĭ teatrale.
2. Poesíĭ felĭurite.
3. Istóriea Rúsieĭ.
4. Maĭ multe foĭ periódice, precum:
   a) Albina rumîneasca (1828—1848);
   b) Spicuitoriul;
   c) Icoana lumiĭ, ş. a.

Neci ŭœ întîmplare maĭ însemnatœ de'n istóriea pátrieĭ nu a rœmas necercetatœ şi nepublicatœ de dînsul; aşá sînt: *„trécerea împœratului Pœleologul pre'n Moldáviea la 1425; — Lupta Moldávilor cu cœllariĭ germînĭ în Borusiea pela 1422;“ Cuvîntul cell de'n urmœ all luĭ Stefann cell Marc cœtrœ fiiul sœŭ Bogdann la 1503, ş. a.*)

§. 25.

Cœtrœ Itáliea.

1. Vœ uredŭ frumoase ţœrmuri alle-Ausónieĭ anticœ
   Cungurate pe mœrĭ gémennĭ, împœrţite de-Apennin,
   Unde lîngœ dœfin verde creşce-olivul cell fericœ,
   Unde floarea nu se trecœ sub un cerĭu, ce-ĭ tot senin,
   Unde mîndre monuminte alle domnitoarieĭ ginte,
   Învieadœ miĭ icoane la adúcerea aminte.

2. Vœ uredŭ . . . cœ cine poate fœrœ dor, fœr' umilinţœ,
   Acœá púlbere sœ calce, all eroilor mormînt?
   Ce în curs de annĭ ŭœ mie a stœtut în biruinţœ,
   Şĭ-astœ-dĭ viĭ sînt pre'n esîmple de vîrtute şi cuvînt.
   Încît în asœmœnnare, nu a fost sub orĭ ce nume
   Maĭ mœreţŭ nemic, neci tráinic, decît omul este 'n lume.

3. Pe all Tibruluĭ şeş Ruma aşedatœ-ĭ ca un munte,
   De'n pœláturĭ jos surpate şi morminte adunat,
   Între care Cœpitolĭul ŭœ cœruntœ nalţœ frunte,
   Ce de barbarĭ şi de timpurĭ cu respept i-s'a pœstrat,
   Unde un popor de statuĭ, a luĭ Fídia urdire,
   Vînta Grécieĭ şĭ-a Rumeĭ îsĭ aratœ la privire.

4. Între tîmple surupate, obelișce și coloane;
Ca un turn de fier întreagœ stœ coloana luĭ Trœĭann,
Pre ea, vœd, Istrul se pleacœ Iasienneĭ legĭoane,
Cum perĭá cu a sa ţarœ all luĭ Decebal oșteann.
Cum în Dácĭea deșartœ popor noŭ se 'ntemeeadœ,
De-unde limba, legĭ și nume a Rumînilor deradœ.

5. Cînd ștejarĭŭl vecĭŭ în codru a rœpus de bœtrîneţe
De'n a luĭ mœnnoasœ ţœrnœ cresc plœcute floricelle:
Așá dup' all Rumeĭ páos, în alese frumuseţe,
Rœscerit'aŭ noĭ lucéferĭ: Ariost și Rafaele,
Gœlileŭ, Columb ș' Itáleĭ, ce pre'n génniea lor luce,
Ca 'n vecime, lumea astœ-dĭ, necurmat tribut aduce.

6. În astœ grœdin' a lumiĭ, unde rostul dulce sunœ,
Dugrœveala șĭ-armoníea, pre'n un fármec a supus
Pe aĭ lumiĭ sclavĭ și domniĭ, cariĭ púrurea s'adunœ
Plinĭ de dorul admirœriĭ, dela nord și de l'apus;
Un Rumîn dœcieann vine la strœbunĭ, ca sœ sœrute
Ţœrna de pe-a lor morminte, și sœ 'nveţe-a lor vîrtute.

§. 26.

Educœcunea.

1. Copœceiĭ încœ tínerĭ, ce de tot s'aŭ pœrœsit,
La voinţœ și 'ntîmplare în sœlbáteca pœdure,
Maĭ nœinte de a crește, vor sœ pearœ nesmintit
De a ferelor cœlcare seaú de bœrbara sœcure,
5. Dœcînd piédecœ în codru dœrîmate la pœmînt;
Deacœ însœ îngrijirea cu ŭœ mînœ înduratœ
Îndreptá-va a lor vieţœ, atuncĭ cînd nuelle sînt,
De'n vlœstarea tinericœ ŭœ tulpinœ informatœ,
Se fœceá stejarĭŭ putérnic, ce sporind de'n ann în ann,
10. Ajungeá a fi coloanœ pre'n biséricĭ, orĭ pre'n case!
Adœpost în tîmp de earnœ cœllœtorĭuluĭ sœrmann,
All luĭ trunchĭŭ, durat în punte, orĭ în plutitoarĭe vase,
Ar da rĭurilor legœ și-all lor curs ar înfrîná,
Ar aduce-odor de'n Indiĭ, rœsbœtînd pre'n grea fortunœ
15. Seaŭ vas armat de rœsboaĭe cu strœiniĭ s'ar luptá
Fulgerînd pe lucĭul mœriĭ, ca un fúlger, ce detunœ.

Se asámœnnœ șĭ fiiĭ cu copacĭĭ de pe plaĭŭ,
Fiĭ, ce cresc în rœtœcire și apun în rœutate,
Și 'n loc moartea sœ le plîngem, suspinœm de all lor traĭŭ,
20. Ce-ĭ spre dáuna, rușinea fœmílieĭ întristate!
Deacœ tîmpurĭŭ moralul mintea lor ar fi 'ndestrat,
Atuncĭa de'n sînul mĭéser ar eșĭ gennĭĭ mœreţe!
Cella ce pe drumul públic pre cœllœtorĭ a prœdat,
De aveá îndemn, mijloace, ca vîrtutea sœ înveţe,
25. Cu priméjdiea vieţeĭ la pátrie-șĭ erá scut,
Seaŭ pe amvona rostirĭĭ pre'n retóricĭe cuvinte
Învingînd tot nemoralul, Demostenn s'ar fi fœcut,
Și la vœduva sœrmannœ ĭ-ar fi rádim și pœrinte.
De'n abáterea femeiĭ cîte relle 'n lume v'n,
30. Cînd ea cúmpœrœ și vinde alle salle frumuseţe,
Mestecînd înșœlœcunea șĭ-all plœcerilor venin.
Ŭœ asémennea femee, de puteá vîrtuţĭ sœ 'nveţe,
Puteá fi mœtroana Rumeĭ, seaŭ Vestalœ la altar,
A luĭ Colœtin soţíe, seaŭ de Gracĭ ŭœ nœscœtoarĭœ,
35. Și pre'n fapte de vîrtute scutind traĭul de amar,
Fericirea 'n sînul caseĭ nu s'ar face trecœtoarĭœ,
Dar' sœmînţœ cît de bunœ, cadînd pe pietros pœmînt,
Rouratœ de miĭ lácrœmĭ, între suspinœrĭ crescutœ,
Va da numaĭ poam' amarœ, umbrœ și uĭtat mormînt,
40. Cînd ŭœ mînœ priitoarĭœ a eĭ crésœcere n'ajutœ.
Vre un bine-a face 'n ţarœ-șĭ este omul mult dœtorĭŭ,
Așá faptœ îl înalţœ cœtrœ vrédnica sa treaptœ,
Și s'asámœnnœ acella unuĭ îngĕr scutitorĭŭ,
Care duce tinerimea pe a vieţeĭ calle dreaptœ!
45. Voŭe! dar' mœreţe ínimĭ, ce spre all junimiĭ sporĭŭ,
Aședat'atĭ scoale 'n ţarœ multœmire se cuvine;
Deacœ omuluĭ în lume firea-ĭ dœ un nœscœtorĭŭ,
Dela voĭ adevœrata tinerimiĭ vieatœ vine.

§. 27.

La întrudúcerea limbeĭ nœcunale rumîne în învœţœtura públicœ în Moldáviea la annul 1828.

(Sonet.)

Celle néguri, ce-s în rîpa Aceronuluĭ nœscute,
Aripele-șĭ întinsese preste-a Dácieĭ cîmpíe,

Ear' fœntoma noptĭi oarbe pre'n un somn de trîndœvíe
Țineá mult tîmp îngînatœ a Rumînilor vîrtute.

Musele 'n nemerničíe spœĭmîntate 'mblaŭ și mute
Neputînd a țœrĭi limbœ de'n uĭtare sœ învie,
Și pœstorĭul numaĭ singur cu 'ntristatœ armonie,
Rumînesc cîntec sunat'aŭ pre čimpóiŭ și alœutœ.

Însœ próniea 'nduratœ a sfœrmat fœtale fere,
Și-a dorituluĭ lučeafœr ne rœsare acum scînteea,
Če mîndru soare mennešče dela depœrtate sfere.

Așčeptînd Rumîniĭ dĭŭa, cînd vœdurœ radа 'ntĭĭa,
Înœlțînd spre čerĭŭ sus ociĭ c'un suspin de mîngœere,
„A 'nvierĭĭ noastre, đisaŭ, *dĭŭa 'ntîĭŭ va fi ačeea!*

§. 28.

Timpul fuge.

Timpul fuge cu iuțealœ
Ear' peirea noastrœ vine,
Sœ nu pĭérdem vr'uœ clipealœ,
Đille sœ trœim sœnine!

Am vœdut, cœ 'nprimœvarœ
Dimineața našče-ŭœ floare,
Dœ miroase pînœ 'n sarœ,
Și apoĭ cu điŭa moare:
Timpul fuge — —

Audit'am marĭ cuvinte,
De'n filosóficœ gurœ;
Însœ nu țîn alta minte,
Decît astœ 'nvœțœturœ:
Timpul fuge — —

Un neam merge, altul vine,
Cu čell mare čell mic pĭere
Noroc tráĭnic nú maĭ țîne
Dar' nečĭ véčnicœ durere;
Timpul fuge — —

De če-avem întelepčune
În ŭœ vĭeaț' atît de micœ?
Cînd ea alta nu ne spune,
Fœrœ cœ nu ščim nemicœ:
Timpul fuge — —

De vreĭ ociĭ ca sœ vađœ
Pe órnic tîmpul îndatœ,
Acul, če în gur roteađœ,
În loc de minute-aratœ:
„Timpul fuge cu iuțealœ
Ear' peirea noastrœ vine,
Sœ nu pĭérdem vr'ŭœ clipealœ
Đille sœ trœim sœnine!“

§. 29.

Cœtrœ pungœ.

(Învœțœturœ moralœ.)

1. O tu! če ŭœ dinioarœ de-áur fost'aĭ îngrecatœ,
Mîngœĭînd a mea urečĭœ c' un súnet armonios,
Eŭ te vœd pe đi, če merge, maĭ subțire šĭ-ofticatœ,
Încît nu țîrđíŭ te-ĭ face fœrœ súflet, fœr' de os;
Pungo! idol feričĭrĭĭ, če cu tine adĭ se curmœ,
A stœpînuluĭ ascultœ đícerea čea de pe urmœ.

2. Vine clipa despœrțirĭĭ, tîmpul tœŭ nu-l pĭerde-aiče,
Îndœdar țîntešči în mine ocĭul čell înlœcrœmat,
Du-te 'n lume, alt domn catœ, decît mine maĭ feriče,
Eŭ rœmin sœrac, c' atunčĭa, cînd întîĭŭ m'aĭ fost urat,
Neputînd a te țîné-te cu a mea sœrutœturœ
Și adió, če-țĭ daŭ eatœ la drum înc' ŭœ 'nvœțœturœ!

3. Colindînd de'n casœ 'n casœ, poate-ačella te-a culege,
Če pre'n întrigĭ, nedreptate, l'altĭ averea a rœpit,
Veĭ întrá la ačell jude, care tot pre'n ačeá lege,
Despoĭat'a pre orfannul, pre čell tare-a 'navutit;
La sgîrčit poate întrá-veĭ, seaŭ la casœ camœtarœ,
La prodatul čell fœtárnic, care vinde a sa țarœ.

4. La acĕstía tu de gálbennĭ facĕ-te-veĭ încisoare,
Pe încĕt te-ĭ îngrœsá-te pîn' de'n pungœ sac veĭ fi,
Cine sĕie, deac' atunc̆ĭa, pungo! nu veĭ fi dœtoarĭœ,
Di sĭ noapte-a fi deşcisœ, numaĭ sœ poţĭ îngiţí,
De-aĭ puté s' aduní atunc̆ĭa numaĭ drepte-agonisele,
De-aĭ puté sœ daĭ sîmbrie la mérit sĭ ostennele!

5. De-aĭ sîmţí a ta mennire, sĭ ertat de ţí-ar fi ţie,
Adœpost plœcut în lume de-a avé, ca sœ-ţí aleg̃ĭ,
Acolo, doritœ pungœ, sœ petrec̆i cu bucuríe,
Unde sœ poţĭ totde-auna vre un bine sœ direg̃ĭ,
Unde dœrnic̆íe-ascunsœ, fœptuind tot c̆elle bune,
Sĭ-ajutînd pre acĕell mĭéser sfarœ D̄œuluĭ depune.

6. Acoló merg̃ĭ, cœ eŭ da-ţí-voĭŭ ţie sĕirea c̆ea deplinœ,
Cum sœ poţĭ a recunoaşĕe pre stœpînul viitorĭŭ,
Ved̄í pre c̆ell c̆e cu blîndeţe mare ínimœ îmbinœ,
C̆ell c̆e de láude fug̃e, de venîn lingusitorĭŭ,
C̆e vîrtutea preţuesc̆e maĭ preşus de toate 'n lume,
Pe-acĕest semn tu-l veĭ cunoaşĕe, deşí nu-ţí spun all luĭ nume.

§. 30.

Cîntecul plœĭaşuluĭ.

Frund̄a, carea cresc̆e verde
În codrul Cœrpat
Coloarea sa nu-şĭ va pĭerde
De şí 'n earn' a dat.
De'n c̆ea frund̄œ miĭ cunune
Haĭ! sœ ţésem haĭ!
Pe Rumînĭ sœ încununе
De pe şes sĭ plaĭŭ!

Pin bœtrîn tot încœ-ĭ verde
Deşí 'n earn a dat,
A sa ínimœ n'o pĭerde
De cîndu-ĭ Cœrpat
Negru-ĭ munte, verd̄i-s salbe
Rîul curg̃e viŭ,
Luĭ plœĭaşŭ cu iţe albe
Cresc̆e-un verde fiĭŭ!

Între munţĭ sĭ codrul verde
De furtunĭ surpat,
Plœĭaşŭ rumîn nu s'a pĭerde
Cît va fi Cœrpat
Cît pre mĭell iubí-va oaea,
Rîul cît n'a stá
Cît pe flúere c̆impoaĭe
Doĭn' a rœsuná!

§. 31.

Rugœc̆unea de annul noŭ.

Cu ţuţeala unuĭ fúlger, care scápœrœ în c̆erĭŭ
Ca un vis, seaŭ ca un súnet, Doamne, annií fug sĭ pĭer
Cu 'ntristœrĭ cu bucuríe
Trec minute 'n vec̆ic̆íe
Numaĭ c̆elle n'aŭ perit
C̆e vîrtuţiĭ s'aŭ sînţit.
De-ac̆eea ajutœ Doamne, sœ lucred̄ŭ acĕell ogor,
Unde 'n loc de spinĭ, sœ creascœ rodul c̆ell mîntuitorĭŭ
Ca în d̄iŭa de pe urmœ, carea mi s'a însemnat,
Sœ pot d̄ic̆e: *Cœ 'n vieaţœ, un grœunte-am sœmœnnat.*

§. 32.

Prolog la teatrul rumînesc de'n Iaşĭ 1837.

(Persoanele: 1. *G̃énniul;*
2. *D̄ina Moldávieĭ;*
3. *Apolo* cu *Musele.)*

G̃énniul.

Vin urmead̄œ dupœ mine, all tœŭ pas de-ĭ cumpennĭ,
Mult maĭ sigur, o Moldovo! cœtrœ scopu-ţĭ veĭ venĭ.

D̄ina.

Eŭ, deprinsœ la rœpáus, trœind pe 'nfloritœ valle,
Nu pot rœpede a merg̃e pe asémenne grea calle.
La un loc, pe care nu-l sc̆iŭ, c̆e-l numĭaĭ loc feric̆it.
De-a fi pasuluĭ mĭeŭ rád̄im, D̄ĭœe! tu mĭ-aĭ g̃uruit;
Dar' mœ tem cœ pĭédec̆ĭ noŭe şĭ-ostennelele trecute,
Cĭar în mĭed̄ul cœriereĭ, vor curmá a mea vîrtute.

G̃énniul.

Dorul láudeĭ, feric̆iriĭ sœ îndemne all tœŭ pas,
Asprœ-ĭ callea, carea duc̆e cœtrœ muntele Pœrnas,
Fúlg̃er, túnete şi mónstrurĭ lœţesc spaĭmœ, crudœ moarte,
La acĕeĭa, cariĭ nu pot a sa sárcinœ sœ-şĭ poarte.

Dina.

Între rîpele stîncoase, pe'ntre care am cœlcat,
Orbiţi de-a lor fœntœsíe, vœduĭ, miĭ s'aŭ cufundat.

Génniul.

Nu, aĕell ĕe 'n sîn pœstreadœ de vîrtute ŭœ scîntee,
Pe'ntrŭ-a pátrieĭ folósurĭ, nu sœ teamœ, c'o sœ peaĭœ
Pe-a Pœrnasuluĭ verdi pláĭurî tîmpul este maĭ senin,
Sunœ dulĕe armoníe, suflœ dĕfirul maĭ lin,
Acoló all ostenneleĭ tráĭnic frupt tu veĭ culege;
Între noapte sĭ luminœ, — o Moldávio! alege.
Surorĭ gémenne-alle talle preţios tîmp n'aŭ pĭerdut
De sînt foc învœpœĭate demult pe-aiĕĭ aŭ trecut,
Si de'n tîmplul luĭ Apolon, pre'n a vĭersuluĭ putere
Pe-a lor pátrie revarsœ a vieţeĭ mîngœere!
Vedĭ rœspintele aiĕe, alt drum eatœ maĭ ušor,
Pe ell flori tu aduná-veĭ, ĕe 'ntr'ŭœ di se nasc si mor,
Pre ell fœrœ oştennealœ tu, de mœguliri purtatœ,
Aĭ petreĕe-a talle dille în miĭ vísurĭ îngînatœ.
Dar' plœĕerĭ nelœudate sĭ-a lor fœrmœcat nectar.
Tîrdíŭ cînd te-ĭ deşĕeptá-te, s'ar prefaĕe în amar!
Deĕĭ, Moldávio, alege! nu pre'n svat, ĕi pre'n sîmţire,
La nepoţi si fiĭ gîndeşĕe, si 'ncĭeĭœ ŭœ hotœrîre!

Dina.

Rostul tœŭ mie-mi rœsunœ înţelept, înalt cuvînt,
Si-amorţita mea vîrtute se renaşce de'n mormînt!

(De ŭœ datœ se descópere în depœrtare Pœrnasul cu musele, la aĕeastœ vedere dĭĕe ea cu întusiasm.)

Ĕe icoanœ minunatœ mi s'aratœ înœinte,
Am ales, putérnic Dĭœe! pas' sœ mérgem înœinte,
Eŭ aleg pĭetroasa calle, ĕe vœd cœ mi s'a mennit,
De-oĭu perí, frumoasœ-ĭ moartea, pe'ntr'un lucrŭ-ašá mœrit!

§. 33.

Pleĭada.

(Odœ cœtrœ poeţiĭ rumînĭ la ocœjunea publicœriĭ Pleĭadeĭ poétiĕe de Constantin Negruţi, în annul 1845.)

În a ĕerĭuluĭ tœríe şese stelle scînteeadœ,
Si 'ntre ĕelle fœr' de númœr rœspîndesc maĭ viú lucorĭŭ,
Precum soarele pœmîntul, elle mintea lumineadœ,
Cu ĕea radœ, ĕe purĕede del'all lumiĭ urditorĭŭ.

Acoló petrec în faĭmœ genniile fericite,
Care sint de a lor musœ nemuririĭ cunsînţite.

Nu averea, neĕĭ norocul, nu drit mošĕennit, orĭ nume
Dupœ moarte deşcid poarta la pœlatul înstellit,
Neĕĭ poate sœ înfrînede pismœtara, oarbœ lume,
Sborul ĕelluĭ, ĕe 'n vîrtute, fiind în ea, a trœit.
Pre poetul la Luĕéferĭ duĕe-a génnieĭ fœcliea,
L' aripead' întusiasmul, calle-ĭ faĕe armoníea.

Acoló de'ntîiŭ profetul cîntœtorĭŭ de imne sînte
A depus antica arpœ, mîntuind pre Isrœil,
De-acoló rœsunœ încœ înfocatele cuvinte
A luĭ Omer, Oraţiŭ, Píndar, luĭ Ovid, Corneil, Virgil,
Milton, Siler si Petrarca de-acoló pre oameni cĭamœ
La vîrtute, l' amor nóbil, eĭ tirannilor sînt teamœ.

Voĭ ĕe 'n sîn purtaţi pe-Apolon, pœtrioţi de'n Rumînie!
De si-ursita vœ desparte, armoníea va uní
Pátriea, carea v'ascultœ, ţînta museĭ voastre fiœ;
Ca si ea întru luminœ sœ se poatœ înnoí,
Ca pre'n fapte virtuoase de ŭœ maĭ doritœ soarte
Vrédnicœ sœ se arate si de numele, ĕe poartœ.

Acordaţi rumîne vĭérsurĭ pe-armonioase-alœute
Într'un rost, ca si poporul, geamœnn cu ĕell tœliann,
Sœ 'nveţe pœtriotismul, dor de glórie, vîrtute,
Si Rumînul de la Istru si-all Cœrpaţilor munteann,
Ĕell ĕe bé 'n Siretiŭ, în Nistru si 'n a Múrœšuluĭ unde,
Ĕell, l'a cœruĭ triste doîne plaĭul Pinduluĭ rœspunde.

Cînd rumînul va cunoašĕe pre'n a cîntuluĭ putere,
A sa gintœ, a eĭ soarte, ĕe-ĭ ascunsœ 'n viitorĭŭ,
Vĭersul cînd de'n ocĭ ĭ-a stoarĕe lácrima ĕea de plœĕere,
Cînd ell ţara-si va cünduĕe pre drumul propîsitorĭŭ:
Poetul rumîn atunĕĭa cu tot dreptul va sœ vadœ
Numele-si ĕins de cununœ strœlucind cĭar în pleĭadœ!

§. 34.

Cuvîntul cell de'n urmæ all luĭ Stefann cell Mare, Domnul Moldoveĭ, cætræ fiul sæŭ Bogdann în annul 1503.

Moldáviea a avut în tîmpurile vecĭe bœrbaţĭ însemnaţĭ atît pre'n vitejíe, cît şĭ pre'n înţelepćune adîncœ, polítecœ şi legēdœţivœ, aşá cît pre'n acellea avú înrîurinţœ însemnatœ asupra stœriĭ políteće a Europeĭ rœsœritenne.

Alesandru cell Bun (1401—1433), acest Numa all Moldovennilor, în decursul uneĭ Domníĭ fericite de 32 de annĭ, a fost orgœnnisat ţara, će abĭá se împoporase de noŭ dupœ prœdile bœrbarilor. Acest Domn a dat ţœrĭĭ salle legĭ, şi a aşedat Ierœrćíea eĭ biserićeascœ neatîrnatœ, şi, pre'n numœroase aşedœminte biserićeşćĭ, a însuflat locuitorilor sîmţeminte relegĭoase şi pœtriótiće, pre'n care a nœlţat foarte mult puterea moralœ a poporuluĭ sœŭ.

Fiind Moldáviea în cipul acesta aşedatœ şi întœritœ în lontru pre'n legŭirĭ înţelepte şi administrœćune regulatœ, aveá trebuinţœ a-şĭ stœtornići legœturile şi referinţele de'n afarœ cœtrœ Polóniea şi cœtrœ Ungáriea, care ţœrĭ vecine eraŭ rœsbóĭniće, putérniće, şi se ćertaŭ între sine care de care sœ-şĭ cîşćigē drept de apœrœćunea (protegœćunea) Moldávieĭ; tot ŭœdatœ aveá trebuinţœ sœ se aseguređe cuntra pericĭelor (priméjdiilor) neapœrate, de carile erá amerinţatœ toatœ creştinimea pre'n armele Sultannuluĭ Mahomed all II, all cœruĭa scop mare erá, *sœ înfiinţeđe ŭœ Impœrœţíe universalœ turćeascœ.*

Astœ sárćinœ grea erá mennitœ luĭ Stefann all IV (1456—1503), carele pre'n eróićele salle fapte şĭ-a cîşćigat nume de *Stefann cell Mare.* Ell înţelept în politicœ, şi cell maĭ însemnat cunducœtoriŭ şi comîndœtoriŭ de oaste, şi cell

maĭ viteađŭ în veacul sœŭ, pre'n numœroasele învíngĕrĭ, rœpurtate asupra túturor putérnićelor popoarœ većine (precum: asupra luĭ Mœteĭŭ Corvin, regĕle Ungárieĭ, asupra luĭ Radul, Domnul Rumînieĭ, asupra luĭ Albert, regĕle Polónieĭ, asupra Sultannilor turćeşćĭ în doŭe rînđurĭ, asupra Tœtarilor maĭ în multe rînđurĭ) a întemeĭat şi a pœstrat neatîrnarea şi mœrirea ţœrĭĭ salle în decursul uneĭ domníĭ de 47 de annĭ.

Stefann, dupœ će a înfrînat pre duşmannĭĭ sœĭ ćeĭ de'n lœuntru, şĭ-a întors armele asupra Turćilor şi Tœtarilor. Învíngĕrile rœpurtate asupra acestora ĭ-aŭ cîşćigat meritatul nume de: *Scut all creştinœtœĭĭ;* titlu mœreţŭ, carele însœ a jignit îmbićunea luĭ Mœteĭŭ Corvin, regĕle Ungárieĭ, carele doríá sœ aĭbœ un asémenne titlu. Drept aćeea şĭ înćepú Corvin a întrebuinţá toate mijloaćele, ca sœ aducœ pre Stefann în númœrul vœsalilor seaŭ supuşilor sœĭ. Cu acest scop întrć Mœteĭŭ Corvin în annul 1467 în Moldáviea cu oaste numœroasœ; însœ fu învins de cætrœ Stefann în bœtœlíea dela Baea, şi abĭá îşĭ putú scœpá vieaţa cu fuga preste munţĭ înapoĭ în Ardeal. Dupœ astœ întîmplare, plinœ de învœtœturœ, primi Mœteĭŭ Corvin bucuros sœ fiœ aliatul luĭ Stefann. Asémenne dupœ sgomotoasa înfrîngœćune a Polónilor comîndaţĭ de cœtrœ însuşĭ regĕle Ioann Albert, se încĭeĭć trœtat de pače între Moldáviea şi Polónieа.

Asegurîndu-se Stefann cuntra îmbićoaselor plánnurĭ alle acestor doŭe státurĭ creştine putérniće, întrebuinţć mijloaćele puterĭĭ lor spre mîntuirea comunœ cuntra numœroaselor armíĭ turćeşćĭ, şi înfricoşatul şi cumplitul Bœiađet, Sultannul Turćilor a ćercat şi a simţit maĭ în multe rînđurĭ: *„Će poate un popor mic, carele, povœţuit de un comîndînte viteađŭ, se luptœ pe'ntru pœstrœćunea relegĭunĭĭ şi a libertœţĭĭ salle.“* Întreagœ Europa a rœsunat de învíngĕrile luĭ Stefann ćell Mare, şi însu-şĭ Papa dela Ruma s'a aflat îndemnat sœ rînduească sœrbœtoare universalœ pe'ntru Stefann *„apœrœtoriul creştinœtœĭĭ.“*

Vitejíea luĭ Stefann a înfrînt maĭ de multe orĭ cornul sumeţíeĭ şi all fúrieĭ tœtœrœşćĭ.

Patru-dečĭ de mînœstirĭ şi bisericĭ, ḑidite de Stefann čell Mare, înveċnicĕsc adúċerea aminte de tot atîtea învíngĕrĭ alle luĭ.

Aċest Domnitorĭŭ a fost încuscrit pre'n legœturĭ de fœmílie şí cu marele Ṯar all Rúsieĭ Ivann Vœsilievicŭ. Şi Dumitru Vœsilievicŭ, nepotul luĭ Stefann, de'n fiĭca sa, Ileanna, erá mennit a moşčenní coroana Rúsieí.

Stefann, temut de cœtrœ strœinĭ, ear' de cœtrœ supuşiĭ sœĭ ĭubit pînœ la gradul de adorœčune relegĭoasœ, înœlṯase Moldáviea la culmea mœiriĭ şi a fericirii. Dar' mœirea şi vaḑa rœscumpœratœ pre'n rîurĭ de sîngĕ, aveá sœ înčeteḑe dupœ dînsul. Ell îmbœtrînit în mijlocul bœtœlíilor şi all luptelor políteče, luînd aminte la împregurœrile Europeĭ, nu şĭ-a ascuns niče decum pericĭele (priméjdiile), de carile aveá sœ se împrésure Moldáviea dupœ moartea luĭ, de'n partea popoarœlor întœrîtate, şi umilite într'atîtea rînḑurĭ de cœtrœ dînsul, şi maĭ ales de'n partea prea putérnicilor Turcĭ, carii supusese acum ŭœ parte a Ungárieĭ. Dar' adînca luĭ înṯelepčune a vieṯuit şí dupœ moartea luĭ pre'n svœtuirile, če a dat cumpœtrioṯilor sœĭ în cuvîntul sœŭ čell depe urmœ rostít cœtrœ boĭariĭ ṯœrii şi cœtrœ fiĭul sœŭ Bogdann, care cuvînt aveá sœ asegureḑe soarta Moldávieĭ.

Dečĭ Stefann, slœbit de bœtrîneṯe şi de ostennele, a cĭemat în vara annuluĭ 1503, în cœpitala ṯœriĭ, Sučeava, adunare genneralœ, şi dupœ sînta liturgie înturnîndu-se la pœlat, în fiinṯa de faṯœ a boĭœrilor şi a Curtennilor, a rostit cœtrœ fiĭul sœŭ, Bogdann, aċeste cuvinte însemnœtoarĭe:

„Fiĭul mieŭ Bogdann! şi Voĭ toṯĭ aĭ meĭ prietennĭ şi Cumpœtrioṯi de atîtea triúmfurĭ! vedeṯi-mœ astœ-ḑi aproape de a înturná nœtureĭ tributul eĭ. Toatœ mœrirea trecuteĭ melle vieṯe este asémenne uneĭ nœlučirĭ, če se pierde în întunérecul nopṯiĭ. Un muritorĭŭ nu se maĭ poate înturná pre urmele salle, carele, asémenne unuĭ vierme de pœmînt, şĭ-a petrecut vremelnicĕsče cœrarea vieṯeĭ, cînd catœ vine moartea, ca sœ-şĭ ĭae drépturile salle. Însœ nu este aċesta cuvîntul înspœimîntœriĭ melle; cœčĭ şčiŭ, cœ minutul násčerii a fost čell întîiŭ pas, če am fœcut cœtrœ mormînt. Čeea če mœ túlburœ, este trista îngrijire de a vedé în gurul nostru pre Solimann Sultannul, če amérinṯœ soarta aċesteĭ ṯœrĭ; şi carele, ca sœ o poatœ supune, va întrebuinṯá toatœ puterea sa. Ell pre'n arme a cuprins čea maĭ mare parte a Ungárieĭ, precum şí Crîmul, če nu cunoščeá maĭ înœinte ničĭ un Domnitorĭŭ strœin, întruducînd într'însul legĕa mœhomedannœ. Bœsœrábiea a fost teatrul învíngĕrilor luĭ, şi Rumînii (de'n Rumîníea), cariĭ deşí sînt aĭ noştri duşmannĭ, tótuşĭ însœ creştinĭ ca şí noĭ, s'aŭ supus sčeptruluĭ luĭ; cu un cuvînt, čea maĭ aleasœ parte a Asieĭ şi a Europeĭ ascultœ de legĭile luĭ. Ell, nemulṯœmindu-se cu tronul Împœraṯilor Romannĭ, nu-şĭ mœrginešče dorinṯa de a maĭ cîščigá ṯœrĭ, cuprinḑînd în ínima sa Domníea a tot pœmîntul. Dupœ če a supus atîtea provinṯe, şi a depœrtat toate împiedecœrile, oare crédeṯĭ, cœ va cruṯá pe Moldáviea, če se aflœ înœintea porṯiĭ luĭ, şi încungŭuratœ de'n toate pœrṯile cu provinṯe de sub domníea luĭ? maĭ ales este de temut, ca nu îndatœ če va supune toatœ Ungáriea, sœ cadœ asupra pátrieĭ noastre cu toate puterile salle. La večiniĭ noştri nu pot cœutá fœrœ a lœcrœmá: de la Poloní, ca dela nišče nestœtórniči şi fœrœ putere, nu se poate aščeptá, ca sœ stee împrotiva Turčilor. Ungurii de sine s'aŭ aruncat în fearœ. Germîníea este atîta de învœluitœ cu grijile de'n lœuntru, în cît nu-i rœmîne ničĭ voinṯœ, ničĭ putere de a se împœrtœší de čelle če se întîmplœ pe de'n afarœ de hotarœle eĭ. Ašá darœ cumpœnind trista stare a túturor ṯœrilor de'n pregurul nostru, pare-mi-se, cœ nu rœmîne alt mijloc maĭ înṯelept, decît ca, între rellele, če ne amérinṯœ, sœ alégem aċeea, če se va pœré maĭ de suferit. Înṯeleptul corœbiarĭŭ nu întinde ničĭ ŭœdinioare vîntrellele salle împrotiva vînturilor şi a fortunilor. Noĭ nu ne putem încrede în puterile noastre; ajutórĭurile strœine sînt departe şi nesegure, earœ periculul (priméjdiea) este aproape şi neapœrat. Drept aċeea se cuvine maĭ bine a alegĕ sœ îmblíndim asprimea soarteĭ, decît pre'n frémœtul armelor sœ tredim leul. Supúnerea noastrœ va fi asémenne uneĭ ape vœrsate la tîmp asupra aċesteĭ

flácære, cē o vedeĭ aproape de a isbucní. Afarœ de acëasta eŭ nu vœd altœ scœpare spre a întîmpiná dœrîmarea noastrœ, pe'ntru care în acëste depe urmœ minute alle vieţeĭ melle vœ svœtuesc cu toatœ drágostea unuĭ pœrinte şi frate, ca sœ vœ sîrguiĭ a încĭeiá tocmelele cu Solimann Sultannul: încît de veĭ puté dobîndí dela dînsul pœstrarea leḡilor noastre bisericëscĭ şi politicë: acëasta va fi ŭœ pace cuviincëasœ, mœcar de ar fi şí sub titlul de sudœrœnnetate. Cœĭ maĭ de folos va fi pe'ntru voĭ a cërcá îndurarea, decît sábiea luĭ. Earœ deacœ de 'mprotivœ vi-s'ar propune olte cundœcëunĭ: nu preḡetaĭ nicĭ cum, maĭ bine a murí cu arma în mînœ, apœrînd leḡea şi libertatea pátrieĭ voastre, decît pe îmbe a le lœsá în prada nenorocërilor vegĭate şi a fi privitorĭ defœĭmaĭ aĭ dœrîmœrĭ pátrieĭ. Încît sœ nu vœ îndoiĭ cît de puĭn, cœ Dumnœdœul pœrinţilor noştri, şíngurul isvor all luminilor, nu se va înduplecá ŭœdinioarœ şi nu se va îndurá de lácrœmile încinœtorilor sœĭ, şi rœvœrsînd cu îmbĭelşugare darul sœŭ preste voĭ, vœ va trimete ŭœdinioarœ mîngœĭare, vindecînd rœnnile şi stœtornicëind pe tot de-a una viitoarĭa voastrœ soartœ!"

§. 35.

Sîmbœta mosilor.

(Sœrbœtoare în Rumîníea.)

1. Primœvara cëa doritœ dela sferele senine
   Pe-a dëfiruluĭ aripe între noĭ voĭoasœ vine;
   Sub ušoarele eĭ pásurĭ miĭ de florĭ aŭ rœsœrit:
   Cîmpul, muntele şî codrul de noŭ ear' aŭ înverdĭt.
5. Áerul senin s'adapœ de-a suflœrĭi eĭ miroase,
   Şi de'n sînu-ĭ roureadœ pe tárine ploĭ mœnnoase.
   Rîul, care-ŭœdinioarœ dëcëá 'n gĭaţœ ferecat,
   Curḡe rœpede sub malul de verdĭ tufe 'ncununat.
   Cĭar ca florĭ însufleţite, scimbînd forma lor strœinœ,
10. Pestriţĭ miĭ de flúturĭ sboarœ în a soareluĭ luminœ,
   De'n all plîntelor sîn nalţœ un ábur mirositorĭŭ
   Sœrificëul demineţeĭ cœtr' all lumiĭ Urdĭtorĭŭ!

   Cînd all páserilor cîntec pre'n cërĭŭ, codru şi cîmpíe
   Fericirea lumiĭ sunœ în duĭoasœ armoníe.
15. Darœ lucëafœrul dilleĭ la apus s'a cufundat,
   Şi minunile nœtureĭ cu un vœl s'aŭ cunḡurat.
   De un múrmur melancólic áerul tœcut rœsunœ! . . .
   Fúlḡerul în depœrtare ne pre'nseamnœ ŭœ fortunœ.
   Pe'ntre frémœtul pœdurĭĭ cu un boácet întristat
20. Gémete, suspínurĭ grelle împreḡur acum rœsbat.
   Cœ de'n dátina cëa vecĭœ adĭ întreaga Rumîníe
   În cúḡet de umilinţœ s' ínimœ cu duĭoşíe,
   Între lácrimĭ şi suspínurĭ pe-aĭ sœĭ morţĭ va amintí.
   Şi în *Sîmbœta* cëa tristœ, cë-are mîne-a se iví,
25. Cîte amintirĭ duĭoase, cîte sperînţĭe pĭerdute,
   Se deşcëaptœ şi 'ntristeadœ aripatele minute! . . .
   Într'ŭœ casœ pœrœsitœ, depœrtatœ de cotun,
   Despre care poporennĭĭ minunĭ miĭ pe-amurgul spun,
   De mult şede un Sœhastru, cë de tot vecĭn se crede,
30. Cœ, pre'n fármecĭ, multe lúcrurĭ, nevœdute de-alţĭĭ, vede.
   Acëll om, pre care annĭĭ şĭ-a luĭ grijœ l'aŭ albit,
   Astœ noapte va s'arate un mister de tot cumplit.
   Pe un cólnic ell se suĭe, şi 'n pœdurea 'ntunecatœ
   De treĭ orĭ în ḡur rœsunœ toaca de páltin duratœ!
35. La cĭemarea cëa fœtalœ, cĭar ca umbre 'ncët rœsar
   Junĭ, bœtrînĭ, femeĭ şi fete, cîte unul de'n tufar,
   Şi hîrdala cëa deşartœ, fœrœ prëḡet eac'o plinœ,
   Unde-un pin aprins rœspînde îngœĭmata sa luminœ.
   Ear' sœtenni 'n aşcëptare, tremurînd, dic: *„amar mie!*
40. *Cë 'ntunérec, cë tœcëre, cë-o sœ fiœ? cë-o sœ fiœ?*
   În estas atunci Sœhastrul, întind ociĭ spre pœmînt,
   Dicë vorbe releḡĭoase, cë strœbat pînœ 'n mormînt:
   „Pre voĭ, cë-aĭ ascultat leḡea, cë-aĭ îmblat pe callea bunœ,
   Pe'ntrŭ-acëasta 'n cërĭŭ v' aşcëaptœ verde vécĭnicœ cununœ!
45. *Mîne tot Rumînul lácrimĭ şi ruḡĭ va sœcrificá,*
   Şi pe mormintele voastre préutul se va rugá.
   Ear' tu cëat' afurisitœ; cë-aĭ îmblat întru pœcate,
   Cë tîrdĭŭ scœpare cáuĭ de pedepse 'nfricošate,
   De'n cœtuša, cë te leagœ, pe ŭœ clipœ te desnod,
50. *Ca spr' esîmplu sœ se vadœ pátimile, cë te rod."*
   Ear' sœtenni 'n aşcëptare de acëllea cë-or sœ viĭœ,
   Repeţĭaŭ, cuprinşĭ de spaĭmœ: *„cë-o sœ fiœ? cë-o sœ fiœ?"*
   De ŭœ datœ sun' un boácet, şi 'n trópote cu fior,
   Cëĭ cĭemaţĭ aleargœ ĭute ca fîntasme 'n foişor.
55. *„Întîĭŭ vine ateistul, care 'n Dumnedœŭ nu crede*

Pœrĭcidul, sin-ucĭdul, scrîşnind dupœ ell purcede.
De pátrie vîndœtorĭul, urîtorĭul de luminœ;
Cell cе pre orfann despoaĭœ; cell cе pre'n vorbe 'nveninœ;
La ŭœ parte-a rœdœşîeĭ lácomul proprietar,
Poartœ 'n braţu-şĭ strœmutate pĭetrele unuĭ hotar,
Ce-apœraŭ mĭcele-ogoarœ, de-unde se nutrĭá cea gloatœ,
All cœrĭţa bun, strœbunul apœrat'a ţara toatœ!
Se ţirá sub grea povara unuĭ sac de áur plin
Cœmœtarĭul, cе se 'ngraşœ cu dinarĭul cell strœin;
Cell cе de'n dánnie sîntœ, şĭ-aĭ sœracilor bannĭ furœ,
Ipocritul, euistul, cе de mĭéser nu se 'ndurœ
De mueri pĭerdute cеatœ urmœrĭá cu plîns amar,
Care calcœ juramîntul, cе depuse la altar.
Purţînd fiœ-care 'n sînu-şĭ veninul de fapte relle,
Cе nu poate-uscá suspinul, nicĭ un rĭŭ de plîns sœ-l spele;
Cell cе drépturĭ sînte calcœ, şi tot stolul defœĭmat,
Cîte unul, ca ŭœ umbrœ, trecеá rœpede mînat,
Cînd de corbĭ şi bufne cîrdurĭ, cu flœmînd plisc şi cu gĭarœ
De'n ficatul lor mînîncœ, le beŭ lácrima amarœ.“
Ear' Sœhastrul atunci dicе: *„fiinţe de rœŭ ogur!*
Urmœrîţĭ fœrœ 'ncetare tot pœmîntul împregur,
Pînœ trîmbiţa vœ cĭeamœ pe'ntru cruda voastrœ faptœ
La pedeapsa fœrœ cápœt, carea 'n tártar vœ aşceaptœ!“
Atunci vŭetul, şĭ-urgĭea de'n miĭ gurĭ a rœsunat,
Încît codrul şi hîrdala prea cumplit s'aŭ clœtinat.
Ear' sœtennii, în mustrare, repeţiaŭ: *„ah! amar mie!*
Cе pedepse pe'ntru crime, cе pedepse vor sœ fiœ!“
Pecînd bufnele şi corbii, cîrœind tot împungeaŭ
În ficatii scoşi de'n trúpurĭ şi cu sînge se nutrĭaŭ,
Un demon de'n ocĭ şi gurœ înfocate vœrsînd bale
Cu ŭœ strœmurare-aprinsœ îĭ mînă în a lor calle. —

Însœ 'n partea de'mprotivœ, cerĭul, cungurat de nor,
Se deşcide, şi de'n sînu-ĭ rœsœrí un viŭ lucor;
Un cеresc arc înformeadœ de lucéferĭ ŭœ cununœ;
De-unde cеreasc' armoníe pre pœmînt duĭos rœsunœ;
Acoló pœrinţii noştri, fundœtorii tœrii salle
Gustœ vécnicul rœpáus dup'a vieţeĭ asprœ calle.
„Vedĭ în frunte cu mœrire pre 'mpœrœtorĭul Trœeann,
Vedĭ pre Drágoşŭ, Radul-Negru, pre Mihaĭŭ şi pre Ştefann.
Alle cœrora tarĭ braţe pœstrat'aŭ pátriea viœ
Şi-aŭ mennit în curs de veácurĭ ŭœ fericе Rumînie!“
Dar' páserile crestate pre'n cîntu-şĭ privegĭœtorĭŭ

Spun cœ trecе mĭedul nopţĭĭ, şi vin alle dilleĭ dorĭ,
Eacœ soarele rœvarsœ scînteĭoasa-şĭ caldœ radœ
Care-a cerĭuluĭ tœríe şi pœmîntul lumineadœ;
De pe turnul Sœhœstríeĭ sîntul brondŭ a rœsunat,
Şi sœtennii toţi spre rugœ la altarĭŭ s'aŭ adunat.
Evláviea, duĭoşíea pe mormînt luminĭ aprinde,
Se depun în disc, în vase: lapte, grîne şi merinde,
Şi 'n gur fiiĭ şi pœrinţiĭ pre *mošĭ* amintind cu dor,
În genuncĭ plîngînd ascultœ ruga préutuluĭ lor,
Care cîntînd amintesce pe-aĭ lor rœposaţĭ anume,
Şi se roagœ ca sœ aĭbœ mîntuire 'n ceea lume.
Cu amin, ruga şi plînsul atuncĭa aŭ încetat,
Dupœ lácrimĭ şi suspínurĭ, mîngœĭare a urmat.
Eacœ vedĭ un stol de fete, avînd tîmple 'ngirlœndate,
Poartœ 'n discurĭ şi 'n ulcoare pîrga de-ospitœletate
La sœrmannul şi la orbul, la orfann neputincos,
Cu merindea se rostesce şĭ cuvîntul cell duĭos.
Astœ dĭ, ce-ĭ cunsînţitœ l'amintire şi durere,
Cellor rœĭ e de mustrare, cellor bunĭ de mîngœere!
„Cît Rumînul dĭŭa asta cu evlávie-a sœrbá:
Cerĭu 'n lumile-amîndoŭe soarta-ĭ bine-a cuvîntá.“

(*Observœcune.* Despre încеputul sœrbœtorii *„Sîmbœta moşilor“*, seaŭ *„ţîrgul moşilor“* de'n Rumînіea ne dœ D. Ioan Eliade urmœtoarĭa deslucinţœ:

„Trœdœcunea vorbalœ spune, cœ fiind ţara a dese orĭ bîntuitœ de încursiunile tœtarilor, ŭœ dínioarœ ar fi suprœvenit acеştĭa pînœ la márginile cœpitaleĭ. Orœşanniĭ împreunœ cu preşedul ostœşesc de'n orašŭ s'aŭ sculat sœ-şĭ ápere vetrele, şi întîmpinarœ pre dušmannĭ cĭar' în cîmpul, unde se face astœ sœrbare şi ast ţîrg (ţarmaroc, bulcŭ). Acĭ avurœ ŭœ luptœ sîngeroasœ, în carea Rumînii eširœ vingœtorĭ, desfiinţînd cu totul tábœra dušmannilor, şi alungînd pre cеi scœpaţĭ de ascuţitul sábieĭ pînœ preste márginile ţœrii. Mœcellul fu mare în cîmpul bœtœlíeĭ. Dupœ învíngere, şi dupœ alungœcunea dušmannilor, venirœ pœrinţiĭ luptœtorilor, cе cœduserœ în bœtœlíe, le strînserœ rœmœsíţele şi le plœtirœ dœtoríea cea maĭ de pre urmœ a înmormîntœcunii. Acĭ nu erá pompa de îngropœcune a unuĭ singur om; ci fiœ-care cеtœţeann aveá a plînge moartea vreunuĭ mœdullarĭŭ all fœmílieĭ salle, şi a-ĭ mulţœmí pe'ntru mîntuicunea ţœrii. Dupœ îngropœcunea morţilor, rœadunœ aceá dœtoríe evlœvioasœ toatœ cœpitala la sœvîrşicunea pomennirii de treĭ,

de noŭe dille, de șese sœptœmîní și de un ann. De'n ann în ann apoĭ se fœcéá acéá adunare, fœrœ a maĭ sîmțí acéeea-șĭ durere, ca în dillele celle întîie alle rœpœusœriĭ celluĭ mort. Unde e adunare multœ de popor: acolo cuncurg șí negutœtoriĭ cu mérfurĭ trebuincoase la ocœjune. Ací se aduná cœpitala spre pomenniĉunea vitejilor mœrtirí și apœrœtorĭ aĭ tœriĭ. De'n vecime maĭ înaltœ, se fac pomennele Rumînilor cu oale și cu strácinĭ (blide, blidișelle), cu dóniță (cofe, bote), cu ulcoare, cruci și pietri mormîntale, și cu altele asémennĭ. De'n ann în ann se înmultí vîndarea unor ásfeliŭ de lúcrurĭ, pe'ntru cœ oameniĭ începurœ a cumpœrá nunumaĭ pe'ntru pomenniĉune, ci șí pe'ntru trebuințele casei de peste ann, carile fiind maĭ numœroase și maĭ feliurite, începurœ a se iví șí altí negutœtorĭ cu deosebite articule, precum ambare lopœțí, copœi (covœțí), albíĭ, cœldœrĭ, coase ș. a. și asá pomenniĉunea morților fœcîndu-se regulat pînœ la șepte annĭ, cœpitalá și negutœtoriĭ cuncurgœtorĭ se deprínserœ cu acéastœ adunare înlesnitoarîœ de trebuințe, și asá rœmase obiceiŭ a se ținé acest tîrg annual.

Fiind cœ încursiunea tœtarilor se tîmplase cam pela cápœtul primœvereĭ, se cam apropiá de simbœta morților, ce o prescrie sînta bisericœ spre pomenniĉunea cellor rœpœusați de'n veci pœrinți și frați aĭ noștri. Pre'n urmare se hotœrí anniversala acestuĭ tîrg a se face în sœptœmîna de nœintea rusáliilor, și ásfeliŭ avem pînœ în diŭa de astœ-dí tîrgul mošilor, ce este sœrbœtoare cu adevœrat nœcunalœ rumînœ.“)

§. 36.

Lupta Rumînilor moldavĭ cu cœllariĭ ġermînĭ crucĭațĭ la Marienburg în Borúsiea la annul 1423.

Dupœ apúnerea împœrœțíeĭ romanne apusenne (476), coloníile romanne celle aședate în Dáciea acum de treĭ veácurĭ, se despœrțirœ de pátriea sa mamœ, de Itáliea, și atœcate fiind necurmat de popoarœle, ce se strœcuraŭ pe aicí dela meadœ noapte, începurœ a-șĭ cœutá scœparea parte în Mésiea de-a dreapta Dúnœriĭ, parte în sînul nestrœbœtutilor munți Cœrpați. Rumînii céi de dreapta Dúnœriĭ întemeiarœ maĭ tîrdiŭ (1186) împœrœtíea *rumînœ-bulgarœ*, carea sub domnința

Asannilor fœcú a dese orí a se cutremurá *Bidanțul* (Constantinianna, Țœrigradul), ear' Rumînii ceĭ de-a stînga Dúnœriĭ se formarœ în guberne líbere, scutite de pusœcunea țœriĭ cea fœvoritivœ. Rumînii de-a stînga Dúnœriĭ ducînd ŭœ vieațœ cu totul líberœ sub domnitorii ce și-ĭ alegeaŭ dupœ voințe-șí, îșĭ pœstrarœ pînœ în dillele noastre șí tipul original, șí limba, și toate dátinele strœbunescí.

Prigonințele relegiunarîe de'n veácurile XIII și XIV nevoirœ pre ŭœ parte de'n Rumînii Ardealuluĭ a trece pela annul 1290, preste Cœrpați cu Ducele sœŭ *Radul Negrul*, Domnul Fœgœrașuluĭ și all Omlașuluĭ, în Rumîníea și a se aședá acoló, carele întruní pe încetul toate rœpúblicele celle mœrunțelle de'n Rumîníea sub un singur Domnitoriŭ; asémenne nevoirœ și pre ŭœ parte de'n Rumînii Mœrmátieĭ (Mœrœmurœșuluĭ) a trece cœtrœ annul 1350 sub Ducele sœŭ *Drágošŭ* preste Cœrpați în Moldáviea și a se aședá acoló cu locuința, carele întruní pre încetul toate rœpúblicele Moldave celle micĭ (a Gœlaților, Bîrladuluĭ, Vrînceĭ, Ialșilor, Sucéveĭ, Cîmpulunguluĭ, ș. a.) într'un singur stat, sub un singur Domnitoriŭ, ca asá sœ se poatœ apœrá maĭ cu tœríe cuntra încursiunilor popoarœlor strœine.

Rumînii de'n Principatele dunœrenne rumîne, Moldáviea și Rumîníea, aședați între doŭe nœcuní rœsbóiniĉe, îmbicoase și în tîmpurile vecie șí foarte putérnice, ádecœ: între Unguri și Poloní, s'ar fi fœcut prada și supușii acellora, deacœ înțeleapta polítecœ a Domnitorilor lor nu ar fi scĭut urmá un sistem fœvoritiv neatîrnœriĭ lor, deacœ nu s'ar fi scĭut folosí de toate întîmplœrile escate între vecinii lor. Urmînd acest drum, se vedeaŭ eĭ a dese orí în alianțœ cu cell maĭ neputincos de'n aste doŭe státurĭ, pe'ntru ca asá cu ajutoriul acelluĭa sœ se poatœ împrotiví la plánnurile celle îmbicoase alle celluĭ maĭ putérnic. Domnitorii Rumînilor pe'ntru ca sœ-șĭ ajungœ scopul *de a-și pœstrá neatîrnœtatea*, se lœpœdaŭ cîte ŭœ datœ de bunœ voe de títula neatîrnœriĭ; dar' în luptele nepotrivite, carile se vœdurœ nevoiți a le purtá în decursul timpurilor cuntra puterilor cellor maĭ înfricosate, ne-a pœstrat istóriea multe

fapte mœreţe şi mirávere de vitejíe alle Rumînilor, şi pre'n urmare triúmfurĭ strœlucīte, meritate cu toatœ dreptatea. În cipul acesta aŭ aflat eĭ púrurea mijloc a se apœrá de atácurile strœine, şi a-şĭ pœstrá gubernul própriŭ nœcunal rumîn dela cœderea împœrœţíeĭ romanne apusenne 476 şi pînœ în dillele noastre.

Alesandru cell Bun s'a nœlţat pe tronul Domníeĭ în Moldáviea la annul 1401, şi a domnit cu înţelepcune multœ pînœ la annul 1433. Acest Domn, unul de'n ceĭ maĭ înţelepţĭ legœdœtorĭ aĭ Moldávieĭ, a şciut pre'n políteca sa sœ facœ nevœtœmœtoarĭœ înrîurinţa, ce se încercaŭ Polonĭĭ, Lituannĭĭ şi Ungurĭĭ sœ o cápete asupra Moldávieĭ. Alesandru, avînd de scop a se asegurá de'n partea Polonilor, şi voind a-ĭ ajutá în rœsboĭul, ce aveaŭ cu Ungáriea, le împrumutœ ŭœ sumœ însemnœtoarĭœ pe acelle tîmpurĭ lipsite de bannĭ, pe'ntru care împrumut primí, ca depósit, cetœtile *Colomeea* şi *Sneatinul* şi toatœ provinţa *Pocútiea*. Dar' ast împrumut a fost dupœ acceea cáusœ de rœsboaĭe îndelungate între aste doŭe státurĭ.

La annul 1386 pœrœsí *Iagelon*, Ducele Lituánnieĭ, pœgînismul, şi se fœcú creştĭn, pe'ntru ca aşá sœ se poatœ cœsœtorí cu Edviga cea frumoasœ, clironoama tronuluĭ Polónieĭ, pre'n care cœsœtorinţœ cœpœtœ ca destre coroana poloanœ.

La botedŭ primí Iagelon numele de *Vladislaŭ* all IV. Istóriea ni-l aratœ une orĭ ca pe un princĭpe misionarĭŭ, altœ datœ ca pe un împœrat aspru, lœţind creştinismul între supuşiĭ sœĭ. Une orĭ ceĭ creştinaţĭ de curînd se aşedaŭ de-a lungul unuĭ rîŭ, şi regele cu sábiea scoasœ ascultá jurœmîntul lor, pre'n carele se lœpœdaŭ de şerpele cell sînt, în carele credurœ pînœ atuncĭ ca pœgînĭ, apoĭ le comîndá sœ sarœ cu toţiĭ de ŭœdatœ în undele rîuluĭ, ear' préutul creştin dicéá asupra rîuluĭ rugœcunile botedŭluĭ şi da la toţĭ, orĭ cît de multĭ eraŭ, numaĭ unul şi acella-şĭ nume.

Unirea Lituánnieĭ cu Polóniea, fœcú de'n Polóniea statul cell maĭ putérnic între státurile meadœnopţiale, şi maĭ ales înfricosat pe'ntru cœllariĭ germînĭ (teutónicĭ).

Ordinul cœllarilor germînĭ, un feliŭ de cœlúgœrĭ cœllœreţĭ, s'a format numaĭ de'n germînĭ pe tîmpul spedicunilór crucĭate, şi întru 'nceput s'a aşedat la Ierusœlim; însœ dela annul 1297, cînd pierdurœ creştiniĭ Ierusœlimul, se strœmutœ şí órdinul cœllarilor germînĭ la Venétiea în Itáliea. Ast órdin ajunse la culmea mœrirĭĭ salle pela începeputul veaculuĭ all XV, cînd se lœţí în Germîníea dela rîul Odera pînœ la sînul Fínic.

Polónii cerúserœ maĭ nœinte dela órdinul cœllarilor germînĭ ajutorĭŭ cuntra Borusiannilor, carii, dupœ uń rœsboĭŭ purtat în decurs de cinci-deci şi treĭ de annĭ, furœ nevoiţĭ a cunoaşce domninţa cœllarilor germînĭ şi a îmbrœţişá creştinismul.

În acest rœstîmp popoarœle slave dela marea Báltecœ se prefœcurœ în germînĭ pre'n cœllariĭ germînĭ, all cœrora cap, numit *„marele mœgestru“*, îşĭ aşedé reşedinţa în Borúsiea, în cetatea *Marienburg*.

Cœllariĭ germînĭ, ca apóstolĭ armaţĭ, aveaŭ la începeput princĭpie foarte relegioase, adecœ, de a lœţí relegiunea creştinœ între pœgînĭ; însœ în curînd dupœ acceea îşĭ scimbarœ princĭpiele în plánnurĭ lácome şi îmbicoase, aşa cît parte pre'n puterea armelor, parte pre'n trœtate orĭ întrigĭ, ocuparœ cîteva provinţe alle Polónieĭ; cînd despre altœ parte curupcunea, crudimea şi nesátiul produserœ între eĭ desbinœrĭ şi certe, pre'n carile s'aŭ vœdut cœduţĭ de la acceá pútere, pre carea relegiunea şí curœţíea moraluluĭ li-o înœlţase maĭ nœinte la un grad aşá de mare.

Polónii şi cœllariĭ germînĭ, cundusĭ de ásfeliŭ de întinte, nu puteaŭ sta îndelungat uniĭ lîngœ alţiĭ în pace. La annul 1410, Iagelon deciœré cœllarilor crucĭaţĭ rœsboiŭ, şi îĭ şí învinse în fœimoasa bœtœlíe dela Tannenberg. Însœ ell nu purtœ grijœ sœ se foloseascœ de acceá învíngere, şi cœllariĭ în decursul uneĭ pœcĭ de treĭ-sprœ-decce annĭ se împuterirœ earœ-şĭ.

Împœratul Germîníeĭ, Sigismund, apœrœtorĭŭ firesc all cœllarilor germînĭ, fiind supœrat pe Iagelon pe'ntru ajutorĭul, ce dœduse Boémieĭ, atîtœ pre'n frate-sœŭ Vitold asupra luĭ

Iagelon pre cœllariĭ germînĭ, all cœrora mœgestru mare erá atuncĭa Pául de Rosdorf.

Dusmœnniile se aprínserœ de noŭ la annul 1422, şi Iagelon, temîndu-se de un rœsboĭŭ cu Împœratul, cerú ajutoriŭ de la Moldáviea.

Alesandru, credincos guruintelor date, trimese cumnatuluĭ sœŭ Iagelon în Borúsiea un corp de cœllœrime moldavœ sub comînda Spœtarĭuluĭ *Comann*, carele erá ostaşŭ bœtrîn, încœruntit în rœsboaĭe, şi carele în vîrstœ coaptœ întrunĭá cu táptica militarœ, şí cutedarea unuĭ ostaşŭ june. În astœ spedicune rînduí şí cîtĭ-va junĭ nóbilĭ spre a le da ocœjune sœ învete mœestríea armelor.

Brœvurile, ce fœcú acell corp de ajutoriŭ cĭar sub ociĭ luĭ Iagelon, adeverirœ în faptœ faĭma, ce l'a fost urmat, şi însuflé în acest regе ŭœ încrédere aşá de mare, în cît în tot decursul asteĭ spedicunĭ rînduí pre Rumînĭĭ moldavĭ sœ pîşascœ púrurea în fruntea oştiĭ.

Cœllariĭ germînĭ, cariĭ aveaŭ numaĭ treĭ-decĭ de miĭ de armaţĭ sub comînda mœreşaluluĭ sœŭ Tanger, neputîndu-se opune la ŭœ armíe stœtœtoarĭœ de'n ŭœ sutœ de miĭ de ostaşĭ poloní, lituannĭ şi rumînĭ, aşedarœ preşede (gœrnisoane) putérnicе pre'n cetœtile salle, şi apoĭ cu un corp ales se aşedarœ în cetatea *Marienburg*. Iagelon îşĭ aşedé tábœra la Colub, şi pe cînd ceealaltœ oaste a luĭ se ocupá cu încungurœcunea deosebítelor cetœtĭ întœrite, Moldaviĭ avurœ ocœjune a se strœlucí pre'n ŭœ noŭœ faptœ ostœşascœ, carea dœdú prubœ de eroismul lor la întreprínderĭ, şi de gibœcíea lor la împliniсunea întreprínderilor.

Marienburgul se aflœ aşedat aproape de marea Báltecœ pe málurile rîpoase alle rîuluĭ Nogat. Astœ cetate erá apœratœ atuncĭa de tœrií numœroase, didite în rœstîmpul cînd marele mœgestru all cœllarilor îşĭ strœmutć acoló reşedinţa. Cœllariĭ, foarte putérnicĭ pe atuncĭa întrebuirœ averĭ însemnate, şi aplecarœ frumseaţa mœestríilor întru înfrumsetœcunea cœtedraleĭ şi a pœlatuluĭ mareluĭ mœgestru, alle cœrora ruine încœ şí astœ-dĭ înfœtişadœ suveniri şi rœmœşite mœrete.

Dorul glórieĭ ostœşeşcĭ a îndemnat pre Comann, comîndîntele moldav a se încercá asupra Marienburguluĭ. Cuprins de astœ dorintœ fierbinte, a cerut şi a cœpœtat dela regele Iagelon încuviintarea spre ŭœ ásfelĭŭ de întrepríndere sumeatœ şi încumœtatœ, carea o fœcú cu patru sute de cœllœretĭ moldavĭ.

Acest corp, ajutat de umbrele noptiĭ, se strœcurć pe'ntre mlástinile, ce se aflaŭ împregurul acelleĭ cetœtĭ, şi se apropié pînœ sub didurile eĭ, unde un númœr de cœllarĭ germînĭ orînduiţĭ de vegie (strœjĭ) alle cetœtiĭ, credîndu-se apœraţĭ pre'n pusœcunea loculuĭ, se aflaŭ cufundaţĭ în somn.

Însœ nu numaĭ pusœcunea cea tare a Marienburguluĭ, didurile celle groase şi nalte, şánturile şi rîpele celle adîncĭ, de care erá încungуratœ cetatea, eraŭ pĭédecile, carile se opuneaŭ la isbutinţa întreprínderiĭ Rumînilor moldavĭ, cĭ şí puterea cœllarilor germînĭ, cariĭ alergase la audul larmeĭ escate, încît asœltœtoriĭ se vœdurœ strîmtoriţĭ a se îngrijí maĭ puţin de atac, decît de apœrœcunea sa própriœ. Moldaviĭ nu aşceptarœ lovirea cœllarilor germînĭ cellor îndeŭaţĭ şi împlœtoşaţĭ în fier, cĭ începurœ a se rœtragе; se rœtrœgeaŭ însœ, dupœ dátina sa cea vecĭœ, tot luptîndu-se; în rœtrágere-şĭ se luptaŭ cu dusmannul, lœsîndu-l sœ se aprópie, dar' în clipa cînd credeaŭ cœllariĭ germînĭ, cœ ĭ-aŭ ajuns, se rœtrœgeaŭ Moldaviĭ earœ-şí ĭute ca fúlgerul.

Rumînĭĭ moldavĭ cu ásfelĭŭ de luptœ neobicnuitœ, carea înfruntá toatœ gibœcíea cœllarilor germînĭ, şi carea rœpuse vieaţa comîndînteluĭ cœllarilor, sosirœ la ŭœ pœdure, ce erá de maĭ nœinte mennitœ de punt all întruniriĭ lor. Cœllariĭ germînĭ, întœrîtaţĭ, vœdîndu-se strunсinaţĭ de un númœr aşá mic de Rumînĭ, cu cariĭ se luptaŭ întîĭa-şĭ datœ, se ademennirœ de setea rœsbunœriĭ, şi, fœrœ a maĭ pregetá ce-va, îĭ alungarœ pînœ în pœdure.

Ajungînd la pœdure se despart Rumînĭĭ în doŭe cete: una fuge cœllare de-a lungul pœduriĭ, ear' ceealaltœ descálecœ, îşĭ pœrœseşce caiĭ şi aleargœ în desimea copacilor. Cœllariĭ germînĭ, ce aveaŭ sœ rœsbune moartea comîndînteluĭ sœŭ, descœlecarœ de asémenne, şi atœcarœ pre Rumînĭ cu spada în

mînœ. Moldavii, la un semn dat anume, se rœspîndesc pre'n pœdure. Unii încep a rœsturná copacii curmați de mai nœinte, carii abiá eraŭ ținuți de trunci, și carii pre'n cœdere cuntirœ și sdrumicarœ un número mare de dușmanni, alții de pe vîrfurile pinilor, ca de'n nœltimea unui turn, încoardœ asupra cœllarilor segeți, ce-i lovesc în fatœ, atuncia cînd tîntiaŭ ei asupra dușmannilor aerienni; ear' corpul cell mai mare all Rumînilor armat cu sœcuri și cu pumnarîe se luptœ pîept la pîept cu cœllarii, pe carii armele celle grelle și desimea créngilor atîrnate îi împiedecaŭ de nu-și puteaŭ întrebuintá lœncile și spadele celle lungi.

În mijlocul vúetului sœlbátec, urmat de'n cœderea copacilor, și all úrletului ferelor spœimîntate, se luptaŭ îmbele pœrtide într'un loc precît de neîndemînátec pe'ntru unii, pe atîta de fœvoritorîŭ pe'ntru altii.

În decursul astei lupte, în carea cœllarii mergeaŭ de'n cînd în cînd înœinte, sœrí ŭœ ceatœ de Moldavi, carea erá aședatœ la pîndœ pe márginea pœdurii, și dete busta pe neașceptate peste cœllarii cei însœrcinați cu pada cailor, îi tœiœ în bucœți, și alungarœ caii, carii rœspîndindu-se fugirœ spre Marienburg. Dupœ ce acești Moldavi întrerúpserœ în cipul acesta rœtrágerea dușmannului, alergarœ spre ajutorîŭ cunfratilor sœi în pœdure. Cœllarii germîni, încungurați acum de toate pœrtile, aŭ precœput prea tîrdíŭ cursa, în carea aŭ cœdut, și luptîndu-se îndelung ca nisce desperați, cercarœ a-și vinde cît mai scump vieața; dar' în urmœ obositi de ostenneale și sfœrmați de grœutatea plátoselor și a dellelor cellor de fier, cu carile eraŭ învœscuți, cad cei mai mulți vii în mîna Rumînilor, ear' ceialalți dupœ ŭœ mœcellœrîe cumplitœ, rœmáserœ morți în pœdure, și vederea cailor în nerînduealœ fœrœ cœllari veniți la Marienburg aŭ încunoscinat pre marele mœgestru Rosdorf despre nenorocirea, ce o pœtirœ cœllarii lui în noaptea aceea.

Rumînii moldavi încœrcînd pe caii sœi prœdile luate dela dușmanni, și ducînd cu sine și pre cœllarii germîni cei prinși, se întoarserœ la tábœra regelui Iagelon, înfœtișîndu-i cœllarii cei prinși și armele luate dela dușmanni. Iagelon trimese apoi aste trofee lui Alesandru Domnului Moldávieĭ, ca ŭœ mœrturíe despre brœvura Rumînilor moldavi.

Dupœ mai multe bœtœlíi crunte, carile serbesc spre láudœ nu numai oștilor aliate, dar' și în deosebi Moldavilor, se curmé rœsboiul pre'n pacea încheiatœ pre'n mijlocinta Împœratului Germînieĭ și a Papeĭ dela Ruma.

Corpul ostașilor moldávi mai putin numœros decum erá la purcéderea de'n pátrie-și, dar' mai bogat și de faimœ și de avutíe cîștigatœ, se întoarse a casœ, dupœ lipsirea de un ann de dille de'n pátrie-și. De și moartea ostașilor moldavi cellor cœduți în acell rœsboiŭ cœusé lácrœmi la cîte-va fœmílii de'n Moldáviea; tótuși Domnul, și cu ell toatœ țara se bucuré de faptele astor oștenni bravi, carii, ca ajutœtori viteji ai vecinului lor, aŭ fost purtat cu glórie flámura moldavœ și numele de Rumîn pînœ la țérmurii mœrii Báltece.

Între Moldavii cei cœduți în acest rœsboiŭ plîngeaŭ cumpœtrioții mai ales pre tînœrul, frumosul și viteadul ostean *Butul*, carele erá logodit cu Domnița Anna, fiica Domnului Alesandru. Una de'n stîncile țîcloase alle munteluĭ *Pionul* poartœ pînœ în diŭa de astœ-dî numele de *„Turnul lui Butul“*. Ŭœ trœdœcune poporalœ ne-a pœstrat ŭœ bucatœ de'n istóriea luĭ, asemœnnatœ cu acellea, care poetii ghermîni și poloni le cîntœ în bœladele salle, și dupœ carii și noi dœm aicia ŭœ imitœcune în viérsuri rumîne.

§. 37.

Turnul luĭ Butul

(tînœruluĭ ostașŭ moldav, carele, logodit fiind cu Anna fiica luĭ Alesandru Vodœ, merse cu oastea cea datœ polonilor ajutoriŭ în annul 1423, asupra Cœllarilor germîni în Borúsiea, și cœdú în acell rœsboiŭ.)

1. În întreaga Rumînime
Mai frumos, mai miliann,
Mai putérnic n'a fost nime
Decît Butul moldovann.

Ca oşteann şi vînœtor'
Ferice şí 'n all sœŭ dor.

2. Eatœ búcinul de-aramœ,
Če 'n Sučeav' a rœsunat,
La rœsboĭŭ pe juní íí cĭeamœ,
Cœtrœ ţermul depœrtat;
C' Alesandru Domnitorĭŭ
La Poloní dœ ajutorĭŭ.

3. Dar' cu Butu-í logoditœ
Fiĭca astui Domnitor';
De ell Anna despœrtitœ
Suspiná-va tristœ 'n dor,
Butu-í dœ pœrola sa
C'a vení şí-o va luá.

4. Domniţa cu umilinţœ
Ğuruinţa ĭ-a pœstrat,
Dar' amatŭ-a sa credinţœ
Pe'ntru alta a uĭtat.
Čine calc' all sœŭ cuvînt,
N'are pače în mormînt.

5. Oastea dela ţœrĭ strœine
Dup' un ann s'a înturnat;
Însœ Butul nu maĭ vine,
Aleŭ! poate-a rœposat.
Doamno-ĭ tîmp de mœritat,
De juníea ta-ĭ pœcat.

6. Vaĭ de har, de sînœtate,
Ca stelle ociĭ seninĭ,
De-a lor lácrœmĭ neuscate
Tulbure-s acum fîntînĭ,
C' acum un alt peţitor'
Mîna-ĭ čere şí-all eĭ dor.

7. Toţí Boĭarií vin de'n ţarœ
Şí-un Prinţŭ cu suita sa;
Anna plînğe în cœmarœ,
Cœ pe But nu poate-uĭtá:
Mîne préutŭ-a sœrbá
Pe Domniţ'a cununá.

8. Ďiče Doamna credinčoasœ:
„Nu merg la altarĭul sînt!
Şi voĭŭ fi mult maĭ voĭoasœ,
De m'or duče la mormînt.
Deacœ Butul nu e viŭ:
Patul nuntĭĭ un sœcriŭ!“

9. Însœ 'n ďiŭa de urğíe
Are multe doftorií
Ŭœ bœtrînœ, carea şčie
Descînteče face mií.
Hîrca večiœ pe ascuns
Duče Doamneĭ ast rœspuns:

10. *„S'alunği şi préut şi mire,*
Va vení adĭ Butul tœŭ.
În ursita-ĭ míntuire
Ea va dreğe precum vreŭ,
Dela crívœiŭ la apus
Bune fármečĭ ĭĭ-am adus.

11. *Dela codru buruenne;*
Earba Ďineĭ dela Prut;
Dela vúltur doŭe penne;
Ear' tu Doamno! de la But,
Te rog, pœrul ca sœ-mĭ daĭ,
Če de suvenir îl aĭ.

12. *De'n pœr şerpe vom formá,*
Doŭe inelle-om legá;
De'n mic déğet sînğe-ì da,
Şi pre şerpe vom jurá,
Cu inell' oĭŭ descîntá
Şĭ-a vení şi te-a luá.“

13. Doamna 'n hîrcœ se încrede,
Şi s'aruncœ în pœcat,
But' ascultœ, şi purčede
Dela ţerinos pœlat,
Nu cum merse la rœsboĭŭ:
Doamno! oare nu-ĭ strigoĭŭ?

14. În somn toatœ curtea ďače,
Doamna-ĭ treadœ, — a sosit

Mĭedul noptiĭ, — pada tace,
Pas de call s'a audit,
Ear' dulœul pricēput
Ce urlá, se fœcú mut.

15. Poarta curtiĭ se deschide,
Pe'ntre pœditoriĭ miĭ
Nuș cine îmbloe, o 'ncide,
Șĭ-alte ușĭ deșcide triĭ:
Eatœ-l în alb îmbrœcat
Pe-așternut s'a aședat.

16. Trece clipa cea duĭoasœ,
Callul rîncĭeadœ mereŭ.
—„*Rœmîĭ Anno! sînœtoasœ*
Cœ m'ašceaptœ roĭbul mieŭ;
Aŭ cu mine veĭ veni
Șĭ-a mea púrurea veĭ fi!“

17. Luna luce — Butul fuge
Preste munte pre'n hîrtop,
Vîntul șúerœ și muge,
Roĭbul sare în gœlop,
Șĭ-amú-ĭ duce pe-amîndoĭ,
„Doamno! oare nu-ĭ strigoĭŭ?“

18. Pe'ntre pláĭurĭ neîmblate
Trec la codru, și s'aud
Gemînd buhe spœriate;
Cumplit urlœ lupul crud
De'n tunérec ca ŭœ radœ
Ociĭ tare-ĭ scînteadœ.

19. *„De'n ceriŭ lun' amușĭ se trece,*
Roĭbul mieŭ! haĭ în gœlop,
Noŭe mœgurĭ și stînșĭ dece
Avem încœ, șĭ-un hîrtop,
Noŭe rîurĭ a sœltá
Pin cocoșul va cintá!

20. —„*Unde mérgem? — unde? — a casœ,*
Ciar pe culmea luĭ Pion,
Prea rar omul pe-aicĭ pasœ
Ling' all Dócieĭ nalt tron,

Unde turnul mieŭ va stá,
Ce 'n vecĭ nume-mĭ va purtá.“

21. *„Dulce-odor, ah! callul tine,*
Cœ de spaimœ abiá șed, —
— Pe șe pune îmbe mîne,
Dar' în dreapta ta cé vœd?
-- Testœmîntul cell sîntit
Ce popa l'a dœruit.

22. —„*Callul nu-mĭ stœ ašá 'n pripœ,*
Cœ în fugœ este-acum;
Testœmîntul dœ-l în rîpœ!
Tine-te, c'avem rœŭ drum!“
Roĭbul par' cœ ușurat
Prœjinĭ dece a sœltat.

23. Preste lácurĭ și pœrae.
Trec mînatĭ de-un rece vînt,
Icĭ, coló cîte-ŭœ vœpae
Saltœ de pe-un pe-alt mormînt,
Și pe drum ca sburœtorĭ
Petrec miriĭ cœllœtorĭ.

24. —„*Stœĭ, ascultœ-mĭ a mea rugœ,*
De om calle nu-ĭ aicĭ? —
— Callea-ĭ bunœ pe'ntru fugœ
Urmœ nu-ĭ pe'ntre poticĭ,
Ear' pedestriĭ pe-aicĭ nu-s,
Cœ-ĭ duc allĭiĭ tot pe sus.

25. *Rœsœritul se înfoacœ,*
Haĭ! roĭbule în gœlop!
Pin' va bate popa 'n toacœ
Avem încœ un hîrtop,
*Peatra-Teĭul *) a urá*
Pin cucoșul va cintá.

26. *Ah! iubite! frîul strînge*
Sœrind callul acell rîŭ,

---

*) Peatra-Teĭuluĭ dupœ trœdœcunea poporannœ, este *locașul diávolilor.*

De vr'ŭœ stîncœ mœ va frînge!
Cē-ĭĭ atîrnœ dela brîŭ?
— Sînt mœtanniĭ dela scit
Cе-un sœhastr' a dœruit.

27. *Cе mœtanniĭ fiorate,*
Cœ aĭ roĭbuluĭ ocĭ scot,
Vedĭ cum trémuru-l rœsbate?
Decĭ aruncœ-le de tot!"
Roĭbŭ-atunсĭ pe munte nalt
Ĭa ŭœ milœ într'un salt.

28. —„*Cēlle pĭetri сe sœ fiœ,*
Cēlle crucĭ sĭ sœpœturĭ?
— Nu sînt crucĭ, сi e tœríe
Curĭĭ melle împrĕgur.
Pre dĭd deacœ vom suí
Callea 'n vecĭ vom mîntuí.

29. *Stœĭ! stœĭ! roĭbule aiсĭ,*
Pîn' cocōsul a cîntat,
Preste-a multor dœrĭ potiсĭ
Roĭbule tu aĭ sburat.
Scĭŭ de cé tremurœm noĭ,
Crucea doare pe-amîndoĭ.

30. *Cе-aĭ stœtut, o! dulсe-odoare?*
Roŭa m'a muĭat de tot,
Reсe-ĭ vîntul сiar la doare,
Sœ-ĭĭ urmedŭ de-amú nu pot.
Trémurœ sotĭea ta
Acópere-o c'ŭœ mîntá.

31. *Dulсe Doamno! eacœ 'ndatœ*
Eŭ voĭŭ pune pe-alt tœŭ sîn
A mea frunte 'nfĭerbîntatœ,
Cе mœ arde ca venin,
De ea peatra s'a 'ncœldí,
Doar' сe-va m'oĭŭ rœcorí.

32. *Cé colannœ-ĭ ferecatœ?*
— Crucea сe mama mĭ-a dat.
— Crucea 'mpunge ca sœgeatœ,
Fruntea mea a încruntat;

Sœ nu paĭĭ de ea sĭ tu
Lápœd'o de tot de-amú.

33. Cœdînd, perí aсeá cruсe,
Butul Doamna 'n braĭe-a strîns:
Cell сe mînœ, сell сe duсe,
De-un foc vînœt s'aŭ aprins.
Roĭbul hóhot de-om a dat
Sĭ 'nc'ŭœ stîncœ a sœltat.

34. A Dócíeĭ peatrœ tunœ,
Sĭ cocōsul a cîntat;
De'n Hang *) clópotul rœsunœ.
Cînd Sœhastrul a tocat.
Ear' cu discu-sĭ strœlucit
Soarele a rœsœrít.

35. Demineaĭa cînd sœ vĭĭœ
Sîntul préut la pœlat,
Sœ sœrbedе cununíe,
Doamna nu s'a maĭ aflat:
Pe Pion turnul luĭ But
De atunсĭa s'a vœdut.

XIX.

Gorgŭ Sœulescul.

(Nœscut în 1798, în Moldáviea, sĭ-a fœcut cursul studielor în Iașĭ în scoalele grecĕsсĭ, dupœ aсeea în insula Hio, trimes fiind de cœt rœ metropolitul Veniamin; în urmarea rœvolucuniĭ greсe dela 1821, merse la Cernœŭtĭ în Bucovina, unde învœĭœ limba germînœ, lœtinœ, sĭ unele limbe rumánneсe, împreunœ cu filosofíea germînœ. La 1826 rœ-

*) Hangul este ŭœ mînœstire la poalele munteluĭ Pionul în Moldáviea.

'nturnîndu-se în patrie-şĭ deşcise cu D. Ḡ. Asaci scoalele nœcunale în mînœstirea cellor *Treĭ-Sînţĭ*. De atunċea a fost maĭ multĭ annĭ înspeptorĭŭ şi profesorĭŭ all învœţœmîntuluĭ în Moldáviea, lucrînd cu un ḋel neadormit púrurea spre lœţirea şċiinţelor, a moraluluĭ şi a nœcunœleţœţiĭ între cunfraţiĭ sœĭ.

Dela D. Ḡ. Sœulescul avem urmœtoarĭele ópere:

1. Abeċedar;
2. Grœmátecœ rumînœ;
3. Prosodíea limbeĭ rumîne;
4. Cronologíea şi istóriea universalœ;
5. Retórica;
6. Psicologíea;
7. Lógica;
8. Moralul;
9. Stœtística;

pre'n carile s'a înavuţit literœtura scolásticœ rumînœ învœţœţivœ.)

§. 38.

Cipul náşċerĭĭ ideĭĭ.

(Poemœ învœţœţivœ.)

1. Mœ întrebĭ, care e cipul la vieaţœ a aduċe
Ŭœ idee, ċe o naşċe, ca pe-un émbrĭŭ, mintea ta?
La creatorĭŭ, seaŭ nœturœ pentrŭ-aċeasta te veĭ duċe.
Dela múgurĭ ĭa esîmplu, cum înċep a nœintá
La 'nflorinţœ, la ivinţœ cum pe 'nċet înœinteaḋœ,
Crescînd poama sa cu 'nċetul, l' all sœŭ tîmp o mœtureaḋœ.

2. Merḡĭ l'artistul, ċe icoana luĭ Trœĭann o mœestreaḋœ:
Stannul mármureĭ ċell mare cîtinell cŭ-all sœŭ ċiseŭ
Întîĭŭ oblu îl ċoplešċe, şi apoĭ delinieaḋœ
Tipu 'n mare-urḋit, pe care neteḋindu-l tot mereŭ,
Îĭ însapœ cœrœpterĭul, şi aşá-l însufleţešċe,
Ḡestul, mina, şi frumseaţa pe deplin ĭ-o 'ntipœrešċe.

3. Înseamnœ-ţĭ întîĭŭ ideea, şi apoĭ o desvolteaḋœ,
De'n nœuntru, de'n afarœ pœrţile-ĭ desfœşurînd;
Premerginţele îĭ ċearcœ, urmœrile-ĭ ordeneaḋœ
Alœturœrĭ şi figure, şi florĭ mintalĭ aplecînd,

O înmulţešċe şĭ-o *creşċe*, pro şi *cuntra* o sucešċe,
Corp, ínimœ-ĭ nobileaḋœ, lœtunoĭu-ĭ neteḋešċe.

4. Precum de sunînţa dulċe are-un músic sœ se ţĭïœ,
De sunînţa neplœcutœ cu îngrḡire fuḡind,
Ca nu cum-va pradœ tristœ, ca Fœeton sœ deviïœ:
Ásfelĭŭ şí tu scriitoarĭe! ŭœ idee desluċind,
Pre'n abáterĭ şi discurse, ċe nu-s de obĭept legate,
Sœ nu caḋĭ în rœtœċinţe, ċe sînt minţiĭ neertate.

5. Este prea supœrœtoarĭœ, şi cu totul neplœcutœ
Poama, ċe ŭœ pœrticicœ de dulċeaţœ cuprinḋînd,
Ca s'o gustĭ, ar trebuire ca sœ fiœ desfœcutœ
Crusta eĭ voluminoasœ, mieḋul dulċe învœlind
Cu ŭœ pĭéllicœ gimpoasœ de-ŭœ substînţœ veninoasœ,
Precît de omorîtoarĭœ, pre atîta de greţoasœ:

6. Cĭar aşá-ĭ supœrœtoarĭœ, şi aţîntinţa distraḡe
Ŭœ cumpúnere, ċe-ar fire în volume scrisœ cĭar,
Dar' în sine n'ar cuprinde, fœr' la ḋeċe colĭ te traḡe,
Ŭœ idee mititicœ, înnecatœ şĭ-asta ear'
În vorbe lunḡĭ, necœlite, ca în spinĭ aċell grœunte
Pîn' ċe daĭ peste-ŭœ aromœ, treċĭ noĭánurĭ, suĭ un munte.

7. Ca cîmpíea înfloritœ, ca un ċerĭŭ luċit de stelle,
Ca metalul, miĭ scînteïe fulḡerînd cînd e lovit,
Ca lumina, ċe-ĭ vibratœ necurmat de verberelle:
Fiœ-ţĭ vorba şi cuvîntul de idee strœluċit.
Decît paĭul nalt, all cœruĭ spic e sec de tot în sine,
E maĭ bun ċell scund şi túpil cu cœsulĭĭ de grĭŭ pline.

8. Şirul, simetríea, gustul, vorbinţa ta sœ pœstreḋe,
Ca iónica columnœ, şi ca tîmplul atenneŭ,
Ca olímpica stœturœ pre ḋœŭ sœ-l înfœţişeḋe:
În a ċerĭuluĭ frumseaţœ, în fœpturele luĭ Ḋœŭ
Veḋĭ solidul, idealul şi frumosul întrunit:
„Fiœ vorba ta c'aċella, ċe lumea a plœsmuit.“

§. 39.

Înviarea Domnuluĭ Crest.

(Sonet.)

Ear' la mieḋul nopţiĭ, care e spre ḋiŭa de 'nviare,
Cînd cŭ-all sœŭ fœcœtorĭŭ firea erá în somn cufundatœ:

În triumf ese de'n groapœ Crest, ca un luminos soare,
Dupœ cē cŭ-a sa putere sfœrmœ a ĭaduluĭ cēatœ.

S'a fœcut cutrémur mare, c'atunčĭ mîna luĭ dœinœ
Sparse ĭadul, şi la bĭeata omenire ferecatœ
Libertatea şi vieaţa, în vîrtutea cēa creştinœ,
Ĭ-a eredit înviînd'o, şi nœlĭînd'o l'all sœŭ tatœ.

Sœltaţĭ toţĭ cu bucurĭe, cœ eatœ acuma vine
Domnul Crest, blînd, drept, putérnic, mîngœĭînd pre omenime,
Ţĭnînd flámura purpurœ, semnu 'nvingerĭĭ purtate
Cuntra acellor prea negre tirœnnĭĭ relle, strœine,
Ne scœpœ de curupēune, aducînd de'n înœltime
Evanğélica amoare şi etearna libertate!

§. 40.

Cē este préutul? şi carea-ĭ cĭemœcūnea luĭ?

(Cuvînt lœudœţiv (pe grečĭe: *hrie*) ţinut cu ocœjunea esámennuluĭ dela seminarĭul episcopesc de'n Huşĭ la annul 1855.)

Acēĭa cē cĭar de'n înčeput aŭ cundus pre om dela ēeste de jos cœtrœ čerĭŭ, dela stricœcūne la nemurintœ, l'aŭ ridicat pre'n învœţœtura moralœ de'n tina pœcatuluĭ şi a pátimilor, şĭ, întru înspirœcūne dumneḑœeascœ, l'aŭ dus cœtrœ tîmplul vîrtuţĭĭ, fœcîndu-l adevœrat fiĭŭ all čelluĭ prea nalt; acēĭa cē aŭ rœnœscut pre omul čell crud all sîmţuœletœţĭĭ şi all mœteriœlismuluĭ pre'n spíretul evanğeliuluĭ, îmbrœcîndu-l în vesmîntul luminos all releğiosœtœţĭĭ, all morœletœţĭĭ şi omenetœţĭĭ; acēĭa cē aŭ rœstœtornicĭt voea şi împœrœţĭea luĭ Dumneḑœŭ pe pœmînt, ca şĭ în čerĭŭ, cîntînd triumful înğerilor: *„mœrire întru cēĭ de sus luĭ Dumneḑœŭ, şi pre pœmînt pače“: acēĭa sînt préuţĭĭ.* Pe'ntru acēea eĭ se numesc: *lumina lumiĭ, sarea pœmîntuluĭ, cuvîntœtoriĭ čerĭuluĭ, carĭĭ aŭ adus raḑa înţelepčunĭĭ, če şede pre scáunul luĭ Dumneḑœŭ, aprindînd focul dumneḑœesc all amorĭĭ čereşčĭ în ínimele poporennilor credinčoşĭ.* Préuţĭĭ sînt întîĭ învœţœtorĭ aĭ omenimiĭ; filosofiĭ, doftorĭĭ, învœţaţĭĭ, ducĭĭ şi domnitorĭĭ soţietœţilor primarĭe. Préuţĭĭ sînt şĭ astœ-ḑĭ ministrĭĭ lucrœtorĭ la altarĭul čelluĭ prea Nalt, solitorĭĭ oamenilor cœtrœ Dumneḑœŭ, mîntuitorĭĭ popoarœlor de'n sclœviile fœrœónič̆e, şi trecœtorĭĭ lor pre'n marea ispitelor vieţeĭ, cunducœtorĭĭ lor pre'n pustietœţĭ neîmblate şi fœrœ apœ; eĭ sînt carĭĭ aŭ adus credinčošilor sœĭ mannœ de'n čerĭŭ, şi le-aŭ scos isvor de apœ de'n peatrœ vîrtoasœ; eĭ sînt ducœtorĭĭ poporuluĭ la pœmîntul ğuruinţeĭ, dœtœtorĭĭ de leğĭ luate de'n mîna luĭ Dumneḑœŭ însu-şĭ; eĭ sînt întîĭĭ întemeĭœtorĭ de soţietœţĭ, de státurĭ, de trónurĭ şi de dinœstĭĭ. Préutul, privit în adevœrata sa demnœtate, îl vedem în soţietatea Ḑœetœţĭĭ, încunğurat de luminœ, învœscut în porfirœ sacrœ, purtînd pre cap mitra preuţíeĭ salle čelleĭ împœrœteşčĭ, şerbind misteriile seaŭ ascunsele, pre carile şĭ înğerĭĭ le adoreaḑœ; earœ noĭ, poporennĭĭ biséričeĭ, întru sîmţire de devočūne înğenunčînd le adúčem onoare, şi cu sîmţemînt de evlávie îĭ sœrutœm sînţita mînœ. Drept acēasta a socotí pre préut numaĭ ca pe ŭœ persoanœ mireannœ, a ne îndoí despre sînţietatea luĭ cēa dumneḑœeascœ ca a unuĭa, cē stœ cu mult maĭ pre sus decît ministrĭĭ Domnitorĭuluĭ pœmîntesc, cœčĭ este ministrul Împœratuluĭ čeresc, şi ḑe'n mîna luĭ a venit nobiletatea şi mœrirea între oamenĭ: o! acēasta ar fi ŭœ cumplitœ vœtœmœčūne a čellor sînte! Ear' a negrijí educœčūnea, învœţœtura şi cultura cēa solidœ, teméinicœ şi čît se poate maĭ deplinœ a acēllora, cē se gœtesc spre starea preuţíeĭ, spre educœčūnea poporuluĭ întreg, a negrijí, dic, de educœčūnea cuvenitœ préuţilor, nefœcînd scoale şi aşeḑœmintele trebuitoarĭe spre acēea: oare astœ nepœsare, deamnœ de toatœ pedeapsa, n'ar fi ŭœ orbíe totalœ? ŭœ profœnnœčūne a čellor sînte? ŭœ crimœ neertávœrœ? Cœčĭ adevœrata mœrire şi nobiletate nu custœ niče decum *„în cučeričūnea de ĭœrĭ, în subjugœčūnea de popoarœ, în rœsturnœčūnea de státurĭ, în sterpičūnea şi stingœčūnea de nœčunĭ; či de'n cuntra în fapte mîntuiţĭve şi fericiţĭve de omenime, în alinœčūnea nœcádurilor, în mîngœiœčūnea nenoročiţilor“;* cu un cuvînt stœ în persoana acēlluĭa, despre carele ḑiče profetul: *„Spíretul Domnuluĭ preste*

mine, carele m'a uns, a înscĭinţá în lume mîntuinţa, carele m'a trimis a vindecá pre cĕi sdrobiţi, a înscĭinţá cĕllor prinsĭ scœpare, orbilor vedere, a aduce tîmpul de áur: annul Domnuluĭ, cĕll bineprimit şi diŭa rœsplœtinţeĭ Dumneḑœuluĭ nostru; a mîngœiá pre cĕi cĕ plîng, a le rœdá mœrire în loc de cĕnuşa pocœinţeĭ, úngĕrea bucurieĭ în locul întristœcuniĭ“; stœ în persoana acĕlluĭa, cĕ ḑice popoarœlor împilate: *„de acuma nœinte vœ veţi numí genœrœcĕunea dreptœţiĭ, plîntœcĕunea glorioasœ a Domnuluĭ; de acuma se vor împoporá pustiirile ţœriĭ voastre şi cĕtœţile voastre cĕlle stricate se vor rœḑidí.“*

§. 40.

Neapœráværa trebuinţœ a prédicĕeĭ în biséricœ.

(De'n precuvîntarea la prédicĕelle luĭ Ilie Miniatul tipœrite în Ĭaşĭ 1837.)

Fraţĭ creştinĭ! nu se teme atîta épurele de túnetul cĕrĭuluĭ, cît s'a temut diávolul de propoveduinţa SS. Apóstolĭ. S'a cutremurat, a fugĭt de'n tîmplurĭ, unde se adorá ca un Dumneḑœŭ, şi s'a ascuns în pœrţile cĕlle maĭ de desupt alle pœmîntuluĭ, şi încœ se teme, se cutrémurœ şi fugĕ, cînd aude propoveduindu-se cuvîntul cĕll apostólic în bisérica luĭ Dumneḑœŭ. Dar' amar cînd în biséricœ este tœcĕre, ádecœ cînd nu se aude cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ, cînd nu grœesc, cĭ sînt fœrœ de rost, aŭ de'n neînvœţœturœ, aŭ de'n lennevire pœditoriĭ stáululuĭ, pœstoriĭ oilor cĕllor cuvîntœtoarîe, urmœtoriĭ Apóstolilor, atuncĭa ĭa diavolul îndrœsnealœ, ese fœrœ de témere, întrœ cu îndrœsnealœ înlœuntru în turma luĭ Crest, şi, ca un lup, mîncœtoriŭ de sînge, mîncœ, ca pre nesĕce oĭ fœrœ de paḑœ, súfletele creştinilor, o ḑic acĕasta cu întriştare multœ şi cu durerea ínimeĭ melle. Acolo unde nu se aude cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ este vederat, cœ Dumneḑœŭ este cu urgĭe, nu se poate maĭ mare rœŭ la ŭœ politie creştineascœ, şi o ḑice însuşĭ Dumneḑœŭ, pre'n gura profetuluĭ Amos: *„Eatœ cœ vin ḑille, ḑicĕe domnul, domnul, şi voiŭ trimete foamete pre pœmînt, nu foame de pîne, necĭ sete de apœ, cĭ foamete de a se audi cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ, şi vor îmblá împregĭur cœutînd cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ, şi nu-l vor aflá.“* De'n cuntrœ se fiœ semn de binecuvîntare şi de darul luĭ Dumneḑœŭ, acoló, unde nu este foamete ca acĕasta, acoló, unde se aude cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ, acoló, unde se vestesĕce evangĕeliul, acoló, unde se tîlcuesĕce învœţœtura Apóstolilor, acoló, unde creştiniĭ aud şi învaţœ dogmele credinţeĭ, cœile mîntuinţeĭ şi alle vieţeĭ cĕlleĭ vécĕnicĕe.

Nu are atîta trebuinţœ trupul de pîne sœ se nutreascœ, cîtœ trebuinţœ are súfletul de cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ, spre a se nutrí întru credinţœ. Credinţa este de'n audire, ḑicĕe Pául: *„acuma cum sœ creaḑœ creştiniĭ neaudînd,“* ḑicĕe tot acĕsta, *şi cum sœ audœ de oara cĕ nu este nímene sœ-i înveţe? „Cum vor crede cĕllor cĕ n'aŭ audit? cum sœ audœ fœrœ predicœtorî?* şi earœ-şĭ: *„cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ,* ḑicĕe marele Grigóriŭ, *este pînea acĕeea a îngĕrilor, cu carea se súturœ súfletele cĕlle cĕ sînt flœmînde de Dumneḑœŭ“.*

Dar' oare nu este cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ şĭ sîntul evangĕliŭ, care se cĕtesĕce în toate ḑillele de cœtrœ préuţĭ? adevœrat; dar' cĕtirea evangĕliuluĭ, care o facĕ préutul, nu aducĕ fruptele acĕllea, care le aducĕ lœmurinţa evangĕliuluĭ, lucrul cĕ facĕ dáscœlul, tîlcuitoriul evangĕliuluĭ. Cartea profetuluĭ Isaia, carea o cĕtĭa fámennul Candacieĭ împœrœteseĭ Arapilor, n'a folosit pre fámenn, fœrœ numaĭ cînd ĭ-a tîlcuit-o Filip Apóstolul. *„Oare înţeleg̃ĭ cĕ cĭtesĕcĭ?“* pot ḑicĕ şĭ eŭ cœtrœ préutul, carele cĕtesĕce, cît şi cœtrœ creştinul, carele ascultœ evangĕliul. Cĕ ascúndem adevœrul? trébuie sœ-l mœrturisim de faţœ, nu înţelegĕ necĭ cĕll cĕ cĕtesĕce, necĭ cĕll cĕ ascultœ, şi dar' cé folos poate sœ se facœ? aŭ cé felĭŭ de frupte? dar' cînd se rostesĕce ŭœ prédicœ de sus de'n amvon de cœtrœ dáscœlul, cînd se tîlcuesĕce înţelégerea şi esîmplele, cînd se descóper secretele, atuncĭa are putere cuvîntul luĭ Dumneḑœŭ, atuncĭa se facĕ viŭ şi lucrœtoriŭ, precum ḑicĕe Pául, *atuncĭa*

se face sábiea cea cu doŭe ascultături, carea strœbate, carea împunge, care rœnnesce ínimile cellor ce aud, carea îndeamnœ spre umilinţœ, carea trage spre cœinţœ şi aduce spre mîntuire.“

XX.

Alesandru Donicŭ

Poet moldav, s'a nœscut în Ĭaşĭ cœtrœ finea suteĭ trecute; fu educat în Rusíea dupœ ŭœ dátinœ prea rœspînditœ pe atuncĭa între boeriĭ acestuĭ rœstîmp. Devenind la cunoşcinţa tendinţelor cucĕritoarĭe, ce le nutrĭá Rusíea asupra prinĉipatelor dunœrenne, şi a înrîurinţeĭ celleĭ marĭ, ce o aveá ea prin bœrbaţiĭ rumînĭ cresculţĭ în sînul sœŭ, s'a rœdicat maĭ tœrdiŭ acest obiĉeiŭ, trœmiţîndu-şĭ fiiĭ sœĭ în educœcune la Pœris şi svœtuind şí pe alţiĭ spre aceasta. Ell a scris doŭe volume de fábule, carile aŭ devenit rare pe'ntru crítica cea muşcœto arĭœ, ce o cuprindeaŭ asupra boerilor şi administrœcunii lor. A fost un Rumîn foarte delos; morœletatea erá un odor scump înœintea luĭ, pe carea o pœstrá cu acurœteaţœ, precum şí fábulele salle eraŭ îndreptate cuntra cœlcœtorilor eĭ; a şerbit în judecœtorĭe, fiind lung tîmp asesor, şi pe urmœ preşedinte la divannul de apel.

§. 42.

Vulturul şi Albina.

O, cît sînt de feriĉiţĭ
Ceĭ de soarta lor mœriţi!
Cœcĭ eĭ şi spre fapta mare
Aŭ a mœriri 'ndemnare.
Dar' şí ceĭ ce ostennesc
Întru binele obşcesc
Neprivind la rœsplœtire
Sînt prea vrédniĉĭ de ĉinstire.

* * *

Vulturul pe ŭœ albinœ
A dœrit'o 'ntr'ŭœ grœdinœ,
La rœvœrşatul de dorĭ,
Bîdœind pe lîngœ florĭ;
Şi ĭ-a dis: *„o! ticœloasœ*
Albinœ nesœţioasœ!
Tu-ţĭ petrecĭ a ta vieaţœ
Tot pe florĭ şi pe verdeaţœ,
Migœind necuntennit,
Nuşcĭŭ pe'ntru cé sfîrşit.
Dar' neĉĭ însa-ţĭ tu nu şcĭi,
Care-ĭ munca ta cea bunœ;
Cînd ca tine miĭ de miĭ
Miere la un stup adunœ.

Ear' apoĭ cé feriĉire
Moşcennesc eŭ dela fire!
Cum aripile-mĭ întind
Şi mœ desfœtedŭ sburînd
Cœtrœ ĉerĭurĭ, cœtrœ soare:
De a mea putere mare
Páserile lumiĭ toate
Fug, s'ascund înspœimîntate.“
—„Fiĭ tu în veĉĭ preamœrit,
Albina luĭ ĭ-a rostit,
Joe sœ te noroĉeascœ,
Şi annĭ sœ-ţĭ înmulţeascœ.
Ear' eŭ fiind rînduitœ,
Ca obşcĭi sœ ostennesc,
Mœ cunosc prea feriĉitœ,
Fágurĭi cînd ĭi privesc,
Lucraţi de miĭ de albine,
Şi şcĭŭ cœ şí dela mine
Un pic de mĭere mœcar
S'a adus întru bun dar!“

§. 43.

Lupul şi Cucul.

„Rœmîĭ sînœtos veĉine!
A dis lupul cœtrœ cuc,
Aceste ţerĭ de rœŭ pline
Le pœrœsesc, şi mœ duc.
Nu maĭ pot trœí aiĉe,
De om, cîne prigonit,
În Arcádiea feriĉe!
Este codru de trœit.
Unde aurita vreme
Împœrœţeşce deplin,
Unde omul nu se teme
De nœpœstile ĉe-ĭ vin.
Acoló nu sînt rœsboaĭe:
Toţĭ în paĉe vieţuesc
Omul este blînd ca oae,
Ear' cînĭĭ neĉĭ hœmœese!“

—„Calle bunœ, mœĭ veĉine!
Dar' te rog sœ-mĭ spuĭ curat:
Nœravul nuţĭ-ĭaĭ cu tine?
Şi colţiĭ ĭ-aĭ lœpœdat?“—
—„Sœ-ĭ lápœd? dar' cum se poate?“
—„Apoĭ ţine minte, frate
Cœ la viitoarĭa earnœ
Ai sœ rœmîĭ fœrœ blannœ.“
Şi asá s'a şi 'ntîmplat,
Precum cucul ĭ-a cîntat.

* * *

Între oamenĭ ear' sînt unĭi
Cu colţĭ de lup îndestraţi:
Orĭ în care parte-a lumiĭ,
Eĭ vor fi tot ne'mpœcaţĭ.

§. 44.

Gînşcele.

Cu ŭœ prœjinœ mare
Ţerannul gînşce de vîndare
Mînă la tîrg,
Şi drept sœ dic:

În cîrdul gînsĕcelor, spre buna îndemnare,
Grœbind la dĭ de tîrg, bœteá ades cam tare,
Dar' unde de cîsĕcig seaŭ págubœ s'atingĕ:
Nu numaĭ gînsĕcele, sĭ omenirea plîngĕ.
Eŭ nu 'nvinovœĭesc pe ĭœrannul neĉĭ decum;
Ear' gînsĕcele áltfelĭŭ aĉeasta judecaŭ,
Sĭ întîlnindu-se c'un trœcœtorĭŭ pe drum,
Aŝiá strigaŭ:
„A! ĉe nœcadĭŭ, ĉe osîndire!
Asupra gînsĕcelor ĉe crudœ prigonire!
Privesĕce! un ĭœrann cum bate-sĭ joc de noĭ.
De astœ noapte ell ne mînœ de napoĭ.
Luĭ, nœtœrœuluĭ, nu-ĭ trecĕ neĉĭ pre'n minte,
Cœ are detorie, a ne arœtá ĉinste;
Cœĉĭ noĭ ne trágem drept de'n neamul ĉell mœrit,
Ĉe Cœpitolĭul de'n Rum'a a mîntuit!
Romannĭĭ, mulĭœmiĭĭ, aŭ pus sĭ sœrbœtoare,
Pe'ntru aĉeaa a lor prea vrédnicœ urmare!“
—„Sĭ voĭ tot cu aĉeasta vreĭĭ,
A lumiĭ glórie sœ aveĭĭ?“
A dĭs aĉell drumeĭŭ.
„Strœbunĭĭ noŝtri . . .“ — „sĕĉiŭ.
Dar' eŭ la vorba mea sœ viŭ:
Ĉe faptœ vrédnicœ aĭĭ fœcut voĭ în lume?“
—„Nemica, însœ noĭ . . .“
—„Cœ numaĭ de fripturœ voĭ
Sînteĭĭ sĭ bune.
Lœsaĭĭ dar' pe strœbunĭ în paĉe:
Cu fapta e ĉinstit, aĉella ĉe o faĉe!“

* * *

Aĉeastœ fábulœ a lœmurí se poate;
Dar' gînsĕcele sœ nu se 'ntarte.

§. 45.

Vulpea sĭ Bursucul.

„Da de'n cotró sĭ unde
Alergĭ tu aŝá ĭute?“
Bursucul, întîlnind pe vulpe, a 'ntrebat.
—„Oh! dragœ cumœtre! am dat peste pœcat.

Sînt eatœ surgĭunitœ!
Tu sĕĉiĭ cœ eŭ am fost în slujbœ rînduitœ.
La ŭœ gœinœríe.
Cu trebile ĉe-aveam, odihna mĭ-am lœsat,
Sĭ sînœtatea mĭ-am stricat.
Dar' tot eŭ am cœdut în groásnicœ urgĭe.
Pe níŝĉe pîri nedovedite,
Precum, cœ luam mite.
Tu sîngur mártur eŝĉĭ, în adevœr sœ spuĭ:
De m'aĭ vœdut cum-va, mœcar cu vre un puĭŭ?“
—„Nu, dragœ cumœtrœ; dar' ĉînd ne întîlnĭam
Eŭ cam ades vedeam:
Cœ tu pe botišor
Aveaĭ sĭ pufušor.“

* * *

Se 'ntîmplœ sĭ la noĭ, de vedĭ,
Cum altul, avînd loc, aŝá se tînguesĕce,
Încît îĭĭ vine maĭ sœ-l credĭ
Cœ abĭá de'n leafœ ell trœesĕce.
Dar' astœ-dĭ butcœ, mîne caĭ
De unde oare-ĭ vin? sĭ ĉînd aĭ vre sœ staĭ,
Sœ-ĭ faĉĭ curatœ socotealœ
Pe'ntru venit sĭ cĭeltuealœ,
N'aĭ dĭĉe, ca bursucul: *„cœ are pufušor*
Pe botišor?“

§. 46.

Vulpea sĭ Mœgarĭul.

„Mintosule! de unde viĭ?
Ŭœ vulpe pe mœgœrĭŭ vœdînd l'a întrebat.
—„Drept de la leŭ, de vreĭ sœ sĕĉiĭ;
Am fost sœ-l vœd, sĭ m'am mirat,
Cum a slœbit de tare.
Bœtrîn, neputinĉos: îĭĭ pare
Ŭœ fearœ foarte de nemicœ,
Aĉell ĉe ĉînd sbĭerá,
Tot codrul tremurá;
Ear' eŭ murĭam de fricœ.

Acum însœ maĭ toĭĭ,
Cum pot, îl dojennesc,
Sĭ frica-ĭ rœsplœtesc.“
—„Dar' tu, eŭ socotesc, cœ nu-ĭ fi îndrœsnit
De leŭ sœ te atingĭ?“ luĭ vulpea ĭ-a vorbit.
—„Ašá! — mœgœrĭul ĭ-a rœspuns,
„Ba cred cœ l'a pœtruns
Pœrecea de copite
De mine luĭ trîntite!“

* * *

Sĭ súfletele mičĭ asémenne urmeadœ,
Cînd eĭ pre čeĭ cœdutĭ de'n treaptœ-ĭ împileadœ.

§. 47.

Tœrannul cu gálbennul.

Tœrannul a gœsit un gálbenn rugĭnit,
Pe care luĭ îĭ da destuĭ bannĭ de argint.
Dar' ell a dis în sine:
„Sœ-l scimb ašá, nu-ĭ bine.
Acum am pričeput, cœ trebuĭ curœțit,
Pe'ntru ca sœ cîšcig pe ell prețŭ îndoit.“
Deči înturnîndu-se a casœ, a luat
Nœsip šĭ cœrœmidœ,
Cu care gálbennul atîta l'a frecat,
Încît l'a šĭ fœcut curat, ca ŭœ oglindœ.
Dar' numaĭ a scœdut de'n greutate mult
Sĭ pretul čell de'ntîĭŭ la gálbenn a pĭerdut.

* * *

Ideea fábuleĭ e lesne de 'nțeles.
Pœrinților! pre voĭ vœ privešče maĭ ades.
Cœčĭ voĭ nu trebuĭe numaĭ sœ vœ silițĭ,
Întru šciințe multe pre fiĭ sœ-ĭ pospœițĭ,
Ca sœ le daĭ un lucs, un amœgitorĭŭ nume,
Sĭ sœ despretuițĭ plecœrĭ firešči, bune,
Scœdînd greimea lor în cúmpennele lumiĭ.

§. 48.

Pismœtáretul šĭ Šerpele.

Îndešert vorbesc, cœ nu-ĭ la dračĭ dreptate,
Cînd eĭ o šĭ pœdesc cu mare scumpœtate.
Šĭ čell če a fœcut în lume rœŭ maĭ mult,
La tœrtar púrure-ĭ maĭ bine cunoscut.
Ačestuĭ adevœr am fábulœ dovadœ.
Mergînd în šir la ŭœ pœradœ
Un šerpe prea înveninat,
Cu pismœtáretul s'a fost împričinat.
Cœčĭ šerpele voĭá sœ meargœ înœinte,
Ear' prismœtáretul îšĭ da a luĭ cuvinte,
Precum cœ are
Ell drept maĭ mare.
Cînd eatœ, Belsebul la eĭ s'a arœtat,
Šĭ dînd mai înapoĭ pe šerpele 'nčudat,
A dis: „eŭ recunosc a talle vredničĭĭ;
Dar' dupœ drept cuvînt, în urma luĭ sœ fiĭ.
Ešči rœŭ în adevœr, šĭ foarte mušči cumplit;
Ešči plin
Tu de venin;
Dar' n'aĭ primejduit
Pe čell če de aproape de tine s'a ferit,
Ear' pismœtáretul pe toțĭ ĭ-a pismuit,
Šĭ limba luĭ, če rœŭ strœbate
Orĭ unde de departe.
Ašá dar' de acum vœ hotœrœsc sœ šcițĭ:
Cœ pismœtáretiĭ în ĭad sînt maĭ činstițĭ,
Šĭ pe'ntru lócurĭ voĭ sœ nu vœ maĭ svœdițĭ.“

§. 49.

Florile firešči šĭ čelle mœestrite.

La nišče case marĭ, în oale prea bogate,
Sta fálnic pe ferešți
Pe lîngœ florĭ firešči,
Šĭ čelle prelucrate

De mîne omenescĭ.
Dar' eatœ nŭorĭ s'adunœ,
Cu fúlgere lucĭnd,
Sĭ túnetul rœsunœ
De ploae prevestind.
Ear' florile acellea iscusite,
Îndreaptœ cœtrœ dœĭ,
Umilœ rugœminte,
Ca sœ opreascœ eĭ
Cu un cuvînt de'n cerĭŭ
A ploiĭ neplœcerĭ.
Dar' rugœcunea lor a fost dœdœrnicĭtœ.
Sĭ ploaea, ce pornitœ
De un rœcoare vînt,
Se varsœ pe pœmînt,
Potoale sfera grea,
Verdeaţa înnoescĕ,
Sĭ firea dupœ ea
Se pare cœ dimbescĕ.
Atunci sĭ florile acelle nœturale
Se desvœlesc frumos
De'n sînurile salle
Daŭ desfœtat miros;
Ear' florile de fir, mœtœsĭ sĭ cœtifeá,
Ce rugĕ înœlţá cînd ploaea se iviá,
De frumuseaţá lor lipsite, sĭ pœtate,
Aŭ fost de pe feresti afarœ lœpœdate.

* * *

Tœlîntuluĭ firesc de críticœ nu-ĭ pasœ
Ea nu întunecœ gîndirea luĭ frumoasœ.
Ci numaĭ florile acelle prelucrate
Se tem de ploae foarte.

§. 50.

Rîul sĭ Helescĕul.

„Ce va sœ dicœ, frate!
Dicĕa cœtrœ un rîŭ vecinul helescĕŭ,
„Eŭ apele-ţĭ mereŭ
Le vœd cœ sînt miscate,
Sĭ cum nu ostennescĭ, mi-ĭ greŭ de înţeles.
Apoĭ privesc ades
Pe unda ta plutind, cînd barce încœrcate,
Cînd plute, luntrĭ, de care sînt maĭ nenumœrate.
Aceste ostennele,
Dœdárnice sĭ grelle,
Cum nu le pœrœsescĭ?
Cum nu te pilduescĭ
De-a mea vieaţœ linœ,
De desfœtare plinœ?
Cœcĭ eŭ, de sĭ nu sînt pe cartœ arœtat,
De sĭ necĭ un poet vr'un vĭers nu mĭ-a cîntat
Dar' staŭ în méluri moĭ,
Pe périnĭ de noroĭŭ,
Ca ŭœ cucoanœ mare
Pe puful cell maĭ moalle.
De barce, plute, luntri nu sînt însœrcinat,
Sĭ greutatea lor asuprœ-mĭ n'am cercat.
Vieaţa fœrœ grije în pace mĭ-o petrec,
Cœcĭ toate pe pœmînt ca vîntul trec.
Deşertœcunile lumescĭ, eŭ urœsc.
Sĭ în filosofíe pre'n somn mœ odihnesc."
Darœ filosofînd
Pœtruns'aĭ legea:
„Cœ apele miscînd
Pœstreadœ prospetime?"
Asupra diselor luĭ rîul ĭ-a rœspuns.
Sĭ deacœ astœ-dĭ eŭ nu sînt un rîŭ ascuns,
De a istórieĭ prea fálnicœ privire:
Apoĭ cáusa e a mea neadormire,
Cu care am urmat acestuĭ înţeles,
Sĭ pe'ntru care sînt de'n rîurĭ eŭ ales.
Ear' tu de sécetœ veĭ fi curînd uscat
În trîndavul tœŭ pat! —
Acéastœ dícere a fost ŭœ proroćie,
Cœcĭ helescĕul sœc de grabœ s'a molit;
Ear' rîul astœ-dĭ stœ un rîu de totĭ mœrit,
Miscînd neîncetat a salle ape vie.

* * *

Asá tœlintele, cînd lennea le cuprinde,
Slœbind de'n dĭ în dĭ, se pierd fœr'a se 'ntinde.

XXI.

Ioan Eliade.

(Nœscut pela înc̄eputul veaculuĭ ac̄estuĭa (XIX) în Tîrgovišc̄e, šĭ-a fœcut studiele la Bucureš̄c̄ĭ. D. Ioan Eliade este unul de'n c̄eĭ maĭ însemnaț̄ĭ literœtorĭ rumînĭ, carĭĭ aŭ lucrat la renáš̄c̄erea literœtureĭ šĭ a nœc̄unœletœt̄ĭĭ rumîne în restîmpul c̄est maĭ noŭ. Înd̄estrat cu tœlinte marĭ šĭ cu ŭœ ínimœ sîmț̄itoarĭœ, dupœ mîntuic̄unea studielor în etate de 20 de annĭ se fœcú profesorĭŭ de mœtemátecœ, šĭ trœduse rumîneš̄c̄e mœtemáteca luĭ Francĭor. Ell însupse šĭ-šĭ însušĭ toate ideile luĭ Ládœr despre rœnáš̄c̄erea nœc̄unalœ šĭ š̄c̄iinț̄ialœ, šĭ înc̄epú îndatœ a le împœrtœšĭ cu tot focul ínimeĭ salle la totĭ învœț̄œc̄eiĭ sœi. Lucrœț̄ivœtatea luĭ a fost neadormitœ: la annul 1828 a publicat grœmáteca limbeĭ rumîne, šĭ pre'n ac̄easta a întrudus la rumînĭ învœț̄œtura limbeĭ nœc̄unale; a înc̄eput tot în ac̄ell ann a publicá întîĭa gœd̄etœ rumînœ, carea a prourmat'o apoĭ pînœ la 1848; pre'n ac̄easta a fœcut înc̄eputul la restîmpul all III all literœtureĭ rumîne, šĭ pre'n gœd̄etœ a pus pe rumînĭ în cumineccœc̄une š̄c̄iinț̄ialœ, šĭ culturalœ cu toatœ lumea. Pre'n lucrœrile salle literarie a smuls pre rumînĭ de'n totala letœrg̃íe šĭ amorț̄ealœ a neš̄c̄iinț̄eĭ, nepœsœriĭ, în carea d̄œc̄eaŭ pînœ atunc̄ĭ cufundaț̄ĭ de neferic̄itele împreg̃urœrĭ alle tîmpuluĭ trecut. Produsele luĭ literárie c̄elle multe šĭ bine alese, aratœ pre tot locul cumplita luptœ, c̄e o aveá cu neš̄c̄iinț̄a mulț̄imiĭ, cu rug̃ina vec̄iœ, šĭ cu strœinismul. Precuvîntœrile la grœmátecœ, la fábulele luĭ Ț̄icindeal, la trœdúc̄erea luĭ Omer, šĭ la vocabularĭul de vorbe strœine, adeveresc c̄elle d̄ise maĭ sus, šĭ vor rœmîné modele de precuvîntœrĭ pe'ntru tot de-auna. Ell a produs în Rumîníea gustul de c̄etire în limba rumînœ, šĭ a adus pre Rumîn la dorinț̄a de a duc̄e ŭœ vieaț̄œ nœc̄unalœ spiretualœ.

La annul 1848 s'a pus în fruntea mišc̄erĭĭ cunstituc̄unale de'n Rumîníea, šĭ a cundus'o pînœ la cœderea eĭ. De atunc̄ĭ a cam pœrœsit cîmpul literarĭŭ, šĭ a apucat pre c̄ell polític, pre carele merg̃e lucrul cu mult maĭ greŭ, šĭ resultat se vede adese preá puț̄in, orĭ poate c̄iar cuntrarĭŭ dorinț̄eĭ. Unele de'n preț̄ioasele produse literarĭe, c̄e le avem de la ell, sînt urmœtoarĭele:

1. Mœtemátecœ luĭ Francĭor;
2. Grœmáteca rumînœ 1828;
3. Pœrœlelism între limba rumînœ šĭ itœliannœ;
4. Prescurtare de grœmáteca rumînœ;
5. Curier de ambe secse;
6. Vocœbularĭŭ de vorbe strœine;
7. Culég̃ere de'n scrĭerile luĭ;

8. Mihœida; cœderea dracĭilor; Serafimul šĭ Herubimul; šĭ maĭ multe trœduc̄erĭ de tot nimerite de'n poesíile luĭ Lamartin;
9. Bibliea šĭ biblic̄ele, š. a.)

§. 51.

Cîntul I. de'n Mihœidœ.

1. Cînt armele rumîne šĭ cœpitannul mare,
   C̄e 'mpínserœ pœgînĭĭ šĭ liberarœ ț̄ara,
   Resbunœtoarĭœ spaĭmœ luc̄irœ peste Istru,
   Peste cœrpaț̄ĭ trecurœ de glórie înc̄inse.
5. În darn ŭœ crudœ soarte ĭ-alungœ ne'mpœcatœ,
   În darn cunspirœ ĭadul sœ-ĭ ț̄ĭĭœ 'n întunérec,
   Šĭ-asupra lor trimite fœtala desbinare,
   Šĭ unelț̄ĭrĭ strœine, šĭ 'mpœrec̄iœrĭ c̄ivile;
   Cœc̄ĭ Domnul ĭĭ proteg̃e šĭ-ĭ ț̄îne peste sécolĭ,
10. Šĭ ĭ-a ales sœ-šĭ facœ de'n eĭ tœríe mare.

    O! Musœ 'mbœrbœtatœ! c̄e 'n Elicon n'aĭ nume,
    C̄e soarele dreptœț̄ĭĭ te 'ncinde, te înspirœ!
    Mutœ sœ fiœ bud̄a profannœ, c̄e te c̄iamœ
    Sœ amœg̃eascœ omul, šĭ c̄erĭul sœ însulte.
15. Severœ D̄œetate, a crimelor pedeapsœ,
    C̄e vid̄itec̄ĭ pœmîntul sœ d̄œefac̄ĭ pe oamenĭ,
    Sœ fúlg̃erĭ tirœnníea, sœ reîntreg̃ĭ popoarœ!
    Eróica ta lirœ acoardœ cu unire
    Fœ sœ-ĭ aud vibrarea a coardelor sonoare,
20. Tu dœ sœmnalul, Musœ, la prima mea cîntare:
    În sînul mĭeŭ rœvarsœ mîníea c̄eea sacrœ;
    Aprinde-a melle vĭérsurĭ cu flácœra-ț̄ĭ divinœ,
    Šĭ voĭŭ aprinde ínimĭ, voĭŭ deš̄c̄eptá Rumînul,
    Sœ te aț̄înte 'n faț̄œ, sœ te cunoascœ bine.

25. Spune-mĭ, o Musœ, toate eróic̄ele fapte,
    Profunda 'nț̄elepc̄une bœrbatuluĭ c̄ell mare,
    C̄e sĭngur întreprinse šĭ fapta ne-atœrnœrĭĭ,
    Šĭ fapta de unire: c̄ell cúg̃et sœlutarĭŭ.
    C̄ine este Eroul, c̄e credinc̄os all leg̃ĭĭ
30. Šĭ pátrieĭ, re'mpinse bœrbarĭ, c̄e šĭroĭarœ
    Din Rœsœrit încoac̄e sœ 'nnec̄e lĭbertatea,
    Sœ stingœ creštinismul, šĭ lumea sœ subjug̃e
    Sub otelosul pálošŭ šĭ oarba neš̄c̄iinț̄œ,
    Sfortînd'o sœ îšĭ plec̄e g̃ennucĭĭ spre 'ncinare

La un Resdœŭ de sîngurĭ, uĭtînd pre dœul pœcĭĭ,
Pe dîsa înspiratœ unuĭ profet fœnnátic?
Mihaĭŭ cell Mare, prinţul Rumînilor şi falœ!
Pe-acella cînt, şĭ-ajutœ sœ búcin a luĭ fapte.
Mult s'a luptat Eroul cu bratul şi cu mintea:
Multe nevoĭ învinse, varĭĭ nemicĭ de-afarœ,
Şi maĭ fœtalĭ din nuntru, şi soartea ne'mpœcatœ
Pare c'o abœtuse din lupta prelungîtœ,
Par' cœ-şĭ aflase omul s'o 'nvete sœ respecte
Ŭœ nátie celebrœ.

Întreagœ Rumînĭea gemeá de annĭ atîţĭa
Subt jugul sîngerátic osmannuluĭ sœlbátec,
Fœtala şi rea coabe 'nœepuse semiluna
A se nœlţá lucindœ pe Dáciea smeritœ.
Şi glasul mueginiŭ, în dî şi 'n miedul nopţiĭ
Sburá purtat de vînturĭ, ca arpœ înfernalœ
De crívœtŭ şueratœ, şi resuná profétic,
Înfiorînd creştinul în împia cĭemare
A numeluĭ sinistru, ţîpînd: *allah! allà hu!*
Cîmpanna solennealœ cu totul amuţise
Pe lîng' aceste hule, blœsteme înspirate
Şi ruga pietoasœ ascunsœ, spœĭmîntatœ,
Abĭá cutedá mutœ pe Crest sœ maĭ adoare.
Pœlitœ erá cruœea, şi radele eĭ triste,
Ca domnul dilli 'ntocmaĭ, cînd în uĭmirea lumiĭ
A umbrelor reginœ şe pune înainte-ĭ
C'ŭœ faţœ înfernalœ, ca sœ însufle spaimœ
În ínime credule pœmîntuluĭ în doliŭ.
Averea cumpœtatœ, şi însa-şĭ neaverea
Sœteannuluĭ nemérnic se spulberá din casœ.
Nicĭ pásere, nicĭ vitœ, nicĭ fruptul munceĭ salle,
Nicĭ tîmp, nicĭ loc, nicĭ vieaţa n'aveá în segurînţœ:
N'aveá sœ-şĭ pleœe capul, cu œe sœ-şĭ ducœ traĭul:
Fugariŭ fœrœ colibœ ţşĭ blastœmá fiinţa;
Statórnic adœpostu-ĭ cĭœmá crudul nesáţiŭ:
Stœpîn, clœcašŭ tot una: averĭ eraŭ priméjdiĭ,
Şi lipsa erá foame, frig, trémur, agoníe.
Copillul dela mumœ, ca mĭellul spre jungiare
Se 'ngenuncĭá naintea beţíilor de sînge
De Ianicĭari sœlbáticĭ şi crunţĭ în a lor pofte:
Seaŭ încœrcat de fearœ, cu soru-sa 'mpreunœ,
Erá mînat sœ 'mparţœ ultragul şí durerea

În lócurĭ transdœnubiĭ, în domele ascunse
Dorinţelor sfœţate orgíilor pœgîne.

În dóliŭ se 'nvœscuse voĭoasa Rumînía,
Şi ţîpete de sînge se înœlţá la cérĭurĭ:
Cînd mume sfœşiate ţšĭ ţînguĭá copiiĭ,
Şi 'n mare neputinţœ cĭemá s'audœ cerĭul
În gémet desperarea şi desperarea mutœ,
Blesteme, lungĭ suspine, şi dor de resbunare;
Cînd soţĭ cuprinşĭ de fricœ, amenninţaţĭ cu moartea
L'a soaţelor rœpire, ultragœ turbœtoarĭe,
Vîrtoase 'ncordá braţe, lipsite de-orĭ ce armœ,
Şi pumnul cœtrœ cérĭurĭ nœltá grinţîndu-şĭ dinţiĭ;
Cînd taţĭ de-un dor maĭ mare, în ultra desperare
Se 'ndelirá 'n leşinul uneĭ rœpite fiĭœe
Şi nu maĭ vedeá riscul, rœpúnerea vieţeĭ.
Uĭtá şí neputinţa şi 'ntreaga pœrœsire,
În care-ĭ uĭtá cerĭul, şi fœrœ soţĭ şi arme,
Ca leul în turbare, cu oci 'n scînteĭare
Se rœpedĭá în rœcnet pe rœpitorĭ asupra,
Şi 'n luptœ desperatœ sub braţele-ĭ nervoase,
Sub mînĭ înfigœtoarĭe, sub greĭ genunceĭ ca plumbul
Îşĭ sugramá pœginul, fœcînd a-ĭ sœrí ocĭi,
Sclipind de 'ngĭœţul morţiĭ, şi printr' un negru sînge
A-şĭ gîlgœi în nóduri spurcatul vînœt súflet.

În ásfeliŭ gemeá ţara în dóliŭ cufundatœ,
Cînd dupœ marĭ şi grele perícole de vieaţœ,
Persecuœunĭ turbate, Mihaĭŭ la urmœ vine
Sœ 'nœingœ a sa frunte cu stema prinţiarœ,
Suindu-se pe tronul, pe care gubernase
Şí fratele sœŭ Petru, şí fratele sœŭ Stéfann,
Şi tatœ-sœŭ Petrašcul, care, pentru dreptatea
Şi blînda-ĭ gubernare, se maĭ numise încœ
Cell bun şi drept Petrašcul; pe care guvernase
Şí mošul Radul-Petru, numitul şí cell Mare,
Strœbunul Dann all treile, şi Vlad fœĭmosul, Ţépešŭ,
Pœrintele acestuĭ, şi marele- acell Mircea
Pœrintele luĭ Ţépešŭ, şi Dann, tatœl luĭ Mircea,
Şi Radul Negru, mošul luĭ Dann, şi rœstrœbunul
Luĭ Mihœil all nostru, luĭ Mihœil cell Mare,
Cell fundœtorĭŭ domnieĭ şi primul prinţŭ all ţœrĭĭ.
Toţĭ Bœsœrabĭ de-a rîndul în sus din fiĭŭ în tatœ

Pînœ la cœpitannul legunilor rumîne,
Care se stœbilirœ în ţara mœcedoanœ
De-Aureliann Augustul, şi locul ce s'adapœ
De Istru şi Morava numirœ de atunčia
Bœsœrœbiĭa Romeĭ, ca sœ se šciœ 'n sécolĭ
Cœ *Bœsœrab* fu capul acestei colonĭi.
Acest Bœsœrab fost-a unul din prinţiĭ Romeĭ
Şi cœpitann celebru, ce, pe'ntru marĭ sucese,
Victóriĭ lœudate, ce 'n arme rœpurtase
În basa Arœbíe, ast nume i se dete,
Če 'n lunga sa duratœ peste decimĭ de sécolĭ
Cu glórie, mœrire trœí 'n ţara Rumînœ
Scutitœ, gubernatœ de glorioasa viţœ.
Acœastœ ţar' acuma erá de tot cœdutœ,
De tot îngenunciatœ la marea greutate
Acelluĭ de fier sceptru, acelluĭ jug osmánnic.

Eternul prea putérnic, ce nalţœ şi doboarœ
Regate marĭ, şi nátiĭ, şi altele realţœ,
Din tronul prea-tœríeĭ cell maĭ pre sus de cériurĭ
Şi 'ntins cît prea tœríea, în mijlocul de îngerĭ,
Subt alle cuĭ picore acœste fœrœ márginĭ
Domniĭ şi lumĭ de stelle sînt púlbere de áur
Şi spléndidœ, şĭ-aprinsœ, în spáţiŭ avîntatœ;
Din ast tron, ce cuprinde nemœrginirea toatœ
Şi orĭ če stea e parte, divinœ adornare
A glórieĭ, če 'nceinge întreaga-ĭ mœestate,
Cu ociu-ĭ, če provede şi 'n clipœ rœstrœbate
Prin cristœlinul spáţiŭ arcannele adîncurĭ
Şi celle maĭ ascunse, če faţœ-ĭ staŭ nœinte;
Privešce şi s'atinge l'atîtea várii cínurĭ
A gintelor Rumîne, a gintelor creştine,
Če gem sub împilarea protívnicilor crucii,
Şi stávilœ decretœ acestuĭ torent bárbar,
Če, ca flœgell all lumii, de multele abáterĭ
Din callea cea prescrisœ în legea sa cea sîntœ,
Lœsase sœ isbeascœ s'aménninţe pœcatul,
Ca sœ cunoascœ omul, cît pierde cînd îşĭ uitœ
Amoarea spre aproape, unirea cœtrœ bine,
Frœţíea într'un tatœ, şi sclav face din frate;
Decretœ napoiarea rœsœritenneĭ spaime;
Şi *Fiiul* şi *Cuvîntul*, če stœ la a sa dreaptœ,
Plinešce a luĭ lege şi cuvinteadœ ásfel:

(O! spiret all virtuţiĭ, cunsolœtor divine!
All bunelor tesáur şi dœtœtor de viaţœ,
Tu, Doamne! mœ luminœ, şi-mĭ dœ aceá putere
Fedell a rœproduce cereasca cuvîntare
A fiiuluĭ puterii; şi tu ear' împlinešce,
Şi fœ sœ se 'nţeleagœ alešilor acellor
Cu mintea luminatœ orĭ cîte neputinţa
Umannœ şi plœpîndœ nu poate sœ ajungœ,
Necĭ ciar sœ 'ncipueascœ, nicĭ cugetînd sœ afle
Cuvinte sœ rœspiče!) Ell cuvinteadœ ásfel:

„Sînt alfa şi omega, principul şi finitul,
Ear' întrevallul este all libereĭ voinţe.
Am întregit atomul, ĭ-am dat proprietatea,
Împus'am simpœtiea cu altul a se strînge,
Şi întregit'am totul; ear' legile-mĭ divine
Îl leagœ şi îl ţine. Mœtérie şi minte
Unitu-le-am pre'n nuntœ, şi fœcultœţĭ, tœlinte
Pœrtit'am cu mîinĭ pline, predestinœĭ organne.
Am înnœscut instinctul spre usul fœcultœţĭ,
Memóriea înpus'am, şi informœĭ rœcunea.
Format'am cunoscinţe, am dat curs judecœţĭ,
Am nemurit ideea în formœ, cŭœletate,
Şi 'n nuntœ uniformœ pe lege nescimbatœ
De şiruri sfînt cunduse în linœ, dulce-amoare;
Idee cu idee am dis sœ se 'nmulţeascœ
Şi 'n sacrœ armonie formînd sotietate
A cumbiná scĭinţa, sub care cea maĭ durœ
Mœtérie ducilœ a se supune formeĭ,
Şi artœ sœ producœ. În cît artœ cu artœ,
Scĭinţœ cu scĭinţœ, şi toate între sine
Sœ 'ncieie cunoscinţa lumineĭ neapuse,
Eterneĭ veretœţĭ, vecin sœ fiœ omul
Cŭ-a noastrœ presciinţœ, şĭ-ajuns l'a sa ursitœ.

Stœtornicit'am locul, am dis sœ curgœ timpul.
În orĭ-care finţœ împus'am şi nœtura-ĭ;
Orĭ-care faptœ dis'am sœ-şĭ aibœ cunsecinţa;
Creaĭ, şi judecá-voiŭ, şi cere-voiŭ cuvîntul
La întrevall în parte, la întrevallul lumiĭ:
Şĭ-atom şi universul voiŭ cere a-mĭ rœspunde;
Durata fiœ-cœruĭ încieiœ şi judeţul.

Atomul despre sine se judecœ în parte,
Ca parte a 'ntreg-imiĭ se judecœ 'mpreunœ
Cu totul, şi încĭeĭœ judeţul acell últim,
Teribil, ecuménnic, luîndu-şĭ fiœ-care
În drept dup'a sa faptœ şi însu-şĭ dupœ cúget.
Reg̃estru-mi este timpul, şi mœrturíe locul;
În pîrœ şĭ-apœrare stœ faĭœ fœcultatea,
Şi usul eĭ rostesc̃e rœsplata cuvenitœ.

„Cînd omul nu s'alungœ din leg̃ile-mi eterne,
Şi îine callea dreaptœ, din grad în grad prinvine
L'a sa predestinare, l' acell ideal bine;
Omul e om în sine, soţietatea 'ntreagœ
Cunstœ din eleminte curate, sînœtoase,
La locul lor vegíinte spre 'ntreaga armonie.
Nœcune-atunc̆ĭ devine potentœ, (cultivatœ),
Mœritœ, lœudatœ, feric̆e, glorioasœ.
Alesĭ formead̄œ pópol, modell între popoarœ,
Şi legea luĭ rœsfrînge eterna, justa leg̃e.

„Cînd omu 'ncide ociĭ la marea-mi provedinţœ,
Abusœ fœcultatea, şĭ-o mînœ 'n c̆erbic̆ie:
Nu catœ adevœrul, n'adunœ cunoşc̆inţœ,
Se pœrœsesc̆e ásfel, ca şi cînd fœcultatea
Ar fi dupœ 'ntîmplare, nu şĭ-ar avé un cúget,
N'ar fi ŭœ provedere, se lasœ 'n statul viteĭ,
C̆e cîte dáruri are, îşĭ vin l'a lor ursitœ;
Nœtur' atunc̆ĭ a fapteĭ aduc̆e dupœ sine
Ideilor confúsiĭ, fœtale cunşc̆inţe,
Maĭ proaste de cît însœ-şĭ necunoşc̆inţa viteĭ:
Orbíe spirtuala, esótic întunérec.
Ear' pátima devine grod̄av, înfernal vitiŭ;
Ura 'ncuibead̄œ 'n inimĭ ne'ncrédere şi luptœ;
Desarmonie plinœ devine-atunc̆ĭ tot însul;
Soţietatea 'ntreagœ e dédal, negru cáos,
Cu vargœ grea, cundusœ de dreptul maĭ putérnic,
De sine prepœratœ la jugul din afarœ,
C̆e vine ear' de sine, din leg̃ea c̆e ŭœ datœ
S'a scris, cœ orĭ-c̆e faptœ îşĭ are cunsec̆inţa.
Fiinţa e maĭ vilœ şi cîar decît nemicul;
Vieaţa este moarte sîmţindœ, dureroasœ,
Maĭ rea decît strœpasul: e témere de moarte.

„Din épocœ în altœ, din sécol în alt sécol,
Întreaga-mĭ provedinţœ a provœd̄ut s'aleagœ
Predestinate-atoame spre cultul veretœţiĭ,
Spre crés̆c̆erea şc̆iinţeĭ, şi sacra-ì propœgare,
Ac̆eştia vorbirœ, culéserœ şc̆iinţe,
Urmaşilor lœsarœ a lor înavuţire;
Se cunsœcrarœ fapteĭ, lucrarœ, suferirœ,
Descoperirœ lumiĭ divine adevérurĭ,
Pe om îl educarœ, şi 'n d̄elul lor c̆ell mare,
Fierbintea lor credinţœ, cĭemarœ jos cuvîntul
Spre împlinirea leg̃iĭ, şĭ-a omuluĭ noire.

„Se împlinirœ sécolĭ. Prin rad̄a c̆eea viœ
Şi d̄œefœcœtoarĭœ a spirtuluĭ şc̆iinţeĭ,
Din creœtoarĭe-agape a D̄œuluĭ pœrinte,
În sînul curœţieĭ verg̃inœtœţiĭ sacre
M'am cunc̆eput de sine, matérie luat'am,
M'am înveşcut într'înse, ca 'n c̆érĭurĭ cu lumina,
Şĭ-am încœrnat cuvîntul, sœ d̄œefac pe omul.
Fœcutu-mi-l'am frate şi fiŭ de c̆eresc tatœ,
L'am înfrœţit cu sine; sfinţit'am pe sœracul,
Produptul mîĭneĭ salle cu dreptul prefœcîndu-l
În corpul şĭ-all mieŭ sînge de vieaţœ dœtœtoarĭe.
Legat'am a mea pac̆e. Am întœrit credinţa,
Am încœld̄it amoarea, am îndulc̆it sperinţa;
Am mîngœiat pe mieser; am plîns pe c̆ell nemérnic;
Am ferec̆it în sécolĭ pe fœcœtorĭ de pac̆e.
Amenninţat'am crima, fruntat'am ipocritul,
Am bic̆uit pe omul, c̆e cúmpœrœ şi vinde
În lócurile sacre, ca demœgog̃ĭ-ac̆eĭa,
C̆e amœg̃esc popoarœ în numele dreptœţiĭ,
Credinţeĭ, re'ntreg̃imiĭ, fœcîndu-le organne
La 'n partele-şĭ foloase, la alte fearœ noŭe;
Şi pus'am anœtema pe jug şi pe sclœvie.
Am suferit ultrag̃e, cununœ grea de spin,
Şi sc̆eptrul defœimœriĭ, şi púrpura despoatœ,
Purtat'am a mea cruc̆e, rœbdat'am pironirea,
Împúng̃erea şi fierea; lœsat'am însa-şĭ moartea
A desformá pe d̄œul; m'am coborît în groapœ,
Ca sœ dobor pœcatul, sœ férec în jos ţadul;
Trecut-am peste moarte, şi arœtat'am lumiĭ,
Cœ poate-se cuvîntul sœ súferiœ, sœ paĭœ,
Sœ viĭœ pîn' la moarte, c̆i viŭ e tot de-a una,

Ši în triumf rœsaltœ, uĭmeşĕce pad̆a pusœ,
Înferecarea rumpe, şi 'n cĕrĭurĭ se rœalĭœ,
Lœsînd în astœ lume divinele-ĭ seminĭe,
Pe care le 'ncoltesĕce, le cresĕce şi le coaĕce
All vœrœtœtĭĭ spiret în sécoli, g̃ennerátĭĭ.
Plinind, legat'am leg̃ea şĭ-a mea cereascœ paĕe.
Cunvinşĭ aĭ mĭeĭ disĕpolĭ, luîndu-şĭ a lor cruĕe,
Prin limbĭ de foc vorbirœ, întinser' adevœrul,
Cunvínserœ popoarœ, şi le ciemarœ 'n stául,
Sœ facœ turmœ mare, pœstorĭŭ fiindu-ĭ mintea.
Martirĭĭ se luptarœ, mœrturisind credinĭa,
Şi vingœtorĭ luarœ stílparea şi cununa.
Putin trecú, şi eatœ amæg̃itorĭ de stául,
Pœrodiarœ leg̃ea-mĭ spre 'n parte-le foloase:
Discórdiea, trufiea veniræ 'n locul pœĕĭĭ —
La 'ntreaga desbinare, uĭtarœ despre sine,
La ĕearta despre leg̃e, la neagra împœrĭire
De oamenĭ sclavĭ şi líberĭ, la ura ne'mpœcatœ
Între strivitul frate şĭ strivitorĭul Iudœ,
Ĕe cúg̃etul re'mping̃e, cœĕĭ a trœdat cuvîntul,
Venit'a Sœrœĕinul adus de însa-şĭ faptœ ;
Cœĕĭ Grecul şi Rumînul îşĭ prepœrase soartea:
Din rœŭ maĭ rœŭ pişise, şi rœul ajunsese
A se 'nmulĭi cu şepte, se degrœdœ creştinul,
Erá corupt cu totul: ĕell árbor se pœlise
La frigul desfrînœrĭĭ, şi víforul de pátimĭ
Îĭ spulberase fruptul cu frund̆a de'mpreunœ.
A trebuit se viĭœ ŭœ moarte tîmpuralœ,
Ca earna dupœ toamnœ; a suferit urg̃iea,
Ĕe pune pe Potentul în cúmpœnnœ cu sclavul,
A bate jos trafiea, rœstrîng̃e desfrînarea
Sœ cúrœĭe pœcatul prin lácrimœ, durere.
Destull! Sunat'a oara şi voaĕea pennitinĭeĭ,
Recunoscut'a omul ĕell preĭŭ all libertœtĭĭ,
De care abusase cu însu-şĭ all sœŭ frate.
Întíndem spre semn brad̆ul sœ stea pe loc urg̃iea
Vîrtud̆ĭĭ, ĕe puterea îşĭ uĭt'a rœcunoaşĕe,
Care teríbil îng̃er devinc-all rœsbunœrĭĭ.
Acum va sta torentul, ĕe 'nneacœ şi destrug̃e,
Şí pusus'a un termin, pe care nu-l va treĕe.
Nu se rœtrag̃e însœ, ĕi stá-va, unde este;
Şi 'n lunga-ĭ luptœturœ de vălluri tare 'nĕinse,
Ĕe grœdual s'alinœ pînœ cînd staŭ în lenne,

Şi se corump de stine; sœcá-va la cœldura
A soareluĭ şĕiinĭeĭ, şi Grecul rœsuflá-va,
Sœ cúg̃ete în teamœ; şi mœtorindu-şĭ plannul
Ín annĭĭ pennitinĭeĭ, pœĭĭt sœ se rœ'ntreg̃e
Ín drépturile pátrĭĭ, în mînœ cu stœlparea.
Ministrŭ-aĕesteĭ fapte, a 'ntîmpiná pœg̃inul,
Şĭ-a frîng̃e-a luĭ pornire, ales e unsul nostru
Omónimul puterĭĭ teríbilului îng̃er,
Ĕe 'nvinse apostaĭĭĭ, şi curœĭĭ tœríea
De ímpiile dúhurĭ, de capul lor pĭerdut.
Mihaĭŭ va rumpe jugul Rumînuluĭ, ĕe g̃eme,
Şi ĕerbicos, greŭ pasœ la 'ntreaga sœlutare. —
Dupœ treĭ-d̆eĕĭ şi doŭe de sœptœmînĭ trecute,
*Şi alĭĭ treĭ annĭ cu elle, *) Grecul rœalĭœ capul,*
Procĭamœ libertatea cu d̆ĭŭa prevestirĭĭ
La vérg̃inea mea maĭcœ." — „Salvœ-ĭĭ poporul **Doamne!**
Şi binecuvintead̆œ all tœŭ drept pœtrimóniŭ !"
A rœsunat tœríea de miĭ de miriade
De îng̃erĭ aĭ mœrirĭĭ, şi viœ ambrosíe
S'a rœvœrsat în cĕrĭurí din ĕell de treĭ orĭ sînt.
O! cît de slabœ este, de tot mœterialœ
Umanna încercare de-a rœspicá cuvîntul
Ĕeresculuĭ Pœrinte! E altœ limbœ 'n cĕrĭurĭ
Cu totul spirtualœ, e clipœ, şĭ-a d̆is toate,
E limbœ a lumineĭ, ĕe-abĭá imitœ ocĭĭ,
De s'ar puté, vr'ŭœ datœ matériea cu mintea
Sœ viĭœ 'n cumpœrare. Aĕeste-a d̆is cuvîntul
În limba sa divinœ, şi Gœbriil îndatœ
Nainte e ca vîntul, parœ de foc ministru;
Aĕell arhán̆gel însu-şĭ şĕiinĭœtor de bine.
Cuvîntul erá spléndid în toat'a sa luminœ,
Totul erá comîndœ, şi îng̃erul se 'nclinœ;
Solíea şĭ-o primesĕe, şi pe pœmînt e 'ndatœ,
În rœpedea-ĭ clipire ĕircunferind şĭ-avîntœ
Aĕelle cándide-áripĭ, se cúmpœnnœ, se pune,
Şi stœ pe ĕell maĭ gótic, maĭ nalt vîrf cœrpœteŭ.
„Blînd Serafim! aĭĕia aşĕeaptœ, şi mœ lasœ
A te privĭ ŭœ clipœ, cœ 'n marea-ĭ repejune

---

*) Aĭĕĭ se socoate annul 1594, cînd s'a suit Mihaĭŭ Viteadul pe tronul Rumîníeĭ. De atunĕĭ pînœ la 1821, cînd s'aŭ libœrat Greĕĭĭ, de Turĕĭ, sînt: 227 de annĭ, ádecœ: treĭ-d̆eĕĭ şi doŭe de sœptœmînĭ de annĭ, şi treĭ annĭ.

Ce ociŭ ar fi în stare a-ĭi obsĕrbá fiinţa? —
Un fúlger de vieaţe, ŭce dulĕe licurire,
Luminœ, care numaĭ a ĕerĭuluĭ regĭnœ
O poate s'o descrĭe la mística sa nuntœ,
Şi la a sa nœlţare depe pœmînt la ĕérĭurĭ,
Lumina, ĕe strœbate fiinţa muritoarĭœ,
Materiea strœpare şi o poetiseadœ,
Spíret devine toatœ blîndeaţœ, bucuríe;
Deşĕept omul n'o vede, cœĕĭ în estas, ca sfinţiĭ,
Îşĭ seúturœ jos lutul, trœpasœ 'n régĭi sœere,
În buḑe cu surisul. A! te-am vœḑut ŭce datœ,
O! grátie ĕereascœ! atunĕĭ în visul ĕella,
Cînd súfletul mĭeŭ tînœr erá poet ca tine,
Şi-l învœţaĭ cîntarea din arpa ta ĕereascœ!
Sœ te maĭ vœḑŭ ŭce datœ aşá la oara morţii!
Îţĭ mulţœmesc, o îngĕr! şi pasœ la solíe-ţĭ.
Îşĭ împlineşĕe noaptea pe jumœtate cursul,
Şi parę, cœ facuse ŭce paŭsœ solemnelœ;
Ear' somnul învîrtise aureea sœ vargœ,
Şi adormise 'ntreagœ nœtura rœstœtutœ,
Tœĕerea pretutíndenni domnĭá în mœjestate,
Şi luna erá plinœ în toatœ strœlucirea-ĭ.
Cu dînsa de 'mpreunœ din rœsœrit încoaĕe,
Trecînd preste tœrîmuri, popoarœ asiátiĕĭ,
Pœsase 'n Europa all somnuluĭ blînd îngĕr;
În urma sa ell lasœ vieaţa în dulĕĭ vísurĭ,
Lœborœtoriĭ ḑilleĭ ĭ-adoarme în sudoare,
Pe aspre cœpœtiĭe vœrsînd ĕereascœ paĕe,
Şi bálsam de 'ntœrire pe abœtuţiĭ membri,
Pe întristaţĭ îĭ furœ din mijlocul durerĭi,
Şi-ĭ treĕe peste cínurĭ în régĭi variate.
Ell este-aducœtorul ĕerešĕilor icoane
L'a dreptilor sperîntœ; pe cuvioşĭ îĭ lasœ
În rugœ pietoasœ, vegĭarea lĭ-o respeptœ;
Sœ 'nfioreaḑœ earœ, şi-şĭ cópere-a sa faţœ,
Cu áripa-ĭ ĕea linœ la crînĕenna vedere
A crimeĭ, desfrînœrií, şi fuge şi le lasœ
A privegĭá în spaĭmœ, a-şĭ desœcá puterea
În înfernal precúget, în împiœ lucrare;
Se depœrteaḑ' asémennĭ, în mare 'nfiorare
De ĕeĭ ĕe vînd dreptatea şĭ-a vœḑuveĭ avere,
Şi pe tiranní íĭ lasœ în crudele lor cínurĭ,
În bœnnueli cumplite, în cruntœ rœmuşcare,

În patul lor ĕell moalle, maĭ pungœtoriŭ, maĭ aspru,
Şi însi-şĭ decît spiniĭ, cœĕĭ somnul lor e altul:
E démonul de noaptea, ĕe cinueşĕe carnea
Maĭ rœŭ decît vegĭarea, şi 'ncipuirĭ sinistre.
Pe pœcœtoşĭ adoarme în spasme cunvulsive,
În vise dureroase, ĕe se precurmœ 'n rœcnet,
În cínurĭ îşĭ tîn şirul, şi 'n cínurĭ înceteaḑœ.
Acum pe Rumîníea plœnná somnalul îngĕr
Şi uşurá 'mpilarea şi dórurile ḑilleĭ,
Cînd répede, maĭ ĭute decît clipirea însa-şĭ
Arcîngĕrul s' avîntœ de pe cœrpaţĭ spre Istru
Şi-şĭ îndrepteaḑœ sborul spre vetrele luĭ Búcur,
În noŭa reşedintœ, şi eatœ-l faţœ 'n faţœ
Cu îngĕrul dormirií, se 'mbraţœ, se sœlutœ
Cŭ-a ocilor dulĕĭ raḑe, ĕe-aprinde simpœtíea,
Ca doŭe flácœrĭ tíneri, ĕe se asorb într'una,
Ca doŭe atribute, ĕe întregĕesc ideea
În mintea cunĕentralœ, se înţeleg în clipœ,
Şi îmbiĭ fac un îngĕr multit în atribute.
Ca fúlger sînt în curte, ating tot, ĕe vegĭaḑœ,
Soldaţiĭ 'n sîntinealœ, în prag adorm custodul,
Strœbat la Domn în casœ, şi scápœrœ lucĭrea
De'n cándela, ĕe arde, şi staŭ în orœtoriŭ.

Aĕí vieaţa vĭeţeĭ, simbolul libœrtœţiĭ,
Icoana învĭœriĭ, cînd în triumf *cuvîntul*
Dœrápœnnœ sclœvíea, a súfletelor moarte,
Şi înnoeşĕe omul spre cúgetul ĕell mare.
Însœ-şĭ aĕeá îcoanœ lucĭá de-a sa splîndoare,
Şi rœsfrîngĕeá lumina de'n cándela de áur,
Ĕe-şĭ înœlţá la ĕérĭurĭ ŭce flácœr' albœstríœ,
Ĕe aprinsese Prinţul cu pietoasa-ĭ mînœ.
Eroul dup' ŭce lungœ, profundœ cugĕetare
Îşĭ terminase ruga ĕea dupœ mĭeḑul nopţiĭ,
Şi 'n jeţul sœŭ purpúriŭ cu fruntea pe-a sa mînœ
În plánnurĭ sœlutarĭe, şi várií, şi mœreţe
Îşĭ atîntase mintea cœtrœ atotputintœ,
Şi ociĭ pe îcoanœ, a cœriĭ ĕereşĕĭ raḑe
Împrumutá puterea aĕelluĭ dulĕe îngĕr,
Ĕe-alinœ orĭ-ĕe cúget, şi 'n aromire sacrœ
Pe cuvioşĭ adoarme dupœ fierbinte rugœ:
Aşá adoarme-Eroul; şi serafimu 'n datœ
Desparte dela sine pe fratele sœŭ îngĕr,

Ca ŭœ cuœletate abstr asœ de'n substînt̄œ;
Îl lasœ la solíea-ĭ, sī sîngur ell arcîn̄ger
În toatœ frumuseat̄a-ĭ, în umbrœ se deseamnœ.
S'aprópiœ de prinţul, sĭ-asupra luĭ întinde
Ŭœ áripœ alinœ sī albœ ca limina;
Pe spléndidele márg̃inĭ de fúlgurĭ diafanne
Se 'ngînœ, se mœritœ acelle culorĭ vărĭĭ
A glórieĭ, cu carea îsĭ cin̄ge cerĭul fruntea,
Cînd recoriteĭ sfere anunţœ 'ndestullarea.
Cu ociĭ sœĭ cerúliĭ înamorat îl vede;
Prevegĭœtor l'aîntœ, sœ nu-l atingœ radœ,
Sœ nu-l scoale lumina. Ásfel ŭœ mumœ vine,
S'aprópiœ de leágœnn la pruncul sœŭ cu sînul,
Sī cu surîsu 'n bude, în pĭeptu-ĭ cu ardoarea,
Privesce încîntatœ la fruptul tinereţeĭ
Sī-all pœcĭĭ cunjugale: acest fel serafimul
P'eroul sœŭ privesce, sĭ-ardintea luĭ vedere
Vorbesce, spune multe în prinţul, ce viseadœ.
A cerĭuluĭ secrete acum sînt cunoscute
Luĭ Mihaĭŭ celluĭ Mare. — Arcîn̄gerul e'n cériŭrĭ,
Sī prinţul se deschĕaptœ, drept în picoare sare,
Privesce sī ascultœ, sī n'aude nemicœ;
Nemic strœin nu vede. A cándeleĭ luminœ
Se nalţœ, se coboarœ, sĭ vasul eĭ cell sacru
Se leágœnnœ ušure pe-aureea-ĭ cœtinœ;
Sī un profum de vĭeaţœ de 'ntr'însa se esalœ.
Mihaĭŭ pasœ la ušœ, sī pe custod îl aflœ
Dormind în a sa lancĕ cu capul pe-a sa dreaptœ.
Se 'ntoarnœ la icoanœ, — sī mintea-ĭ se luminœ,
Îndatœ-ĭ vine 'n cúg̃et ideea înviœriĭ
Desvoaltœ, lœmuritœ, acest fel cum la nime
Nu maĭ venise încœ; — în ínima sa sîmte
Decretele divine, sī bratul, sĭ-a sa minte
Cœpábile de faptœ. Fîntîna cug̃etœriĭ
Înundœ 'nvolburatœ, fiinţa îĭ înneacœ.
Rœpáus cere carnea, si 'n sorb îĭ este mintea.
Cœmara nu-l încape, sī larg̃iĭ pasĭ detunœ;
Strœbate, rœstrœbate întinsa-ĭ încœpere,
Gigántica sa umbrœ în lungu-ĭ se deseamnœ,
Sī rópede l'urmeadœ cercumferind pœreţiĭ,
Vulcann în pĭeptu-ĭ fierbe divina rœsbunare;
Cu miile-ĭ vin plánnurĭ întru rœstœbilirea
A drépturilor patriĭ, sĭ-a ţœriĭ re'ntreg̃ime.

S'aşeadœ sœ rœsufle. Umbroasa-ĭ latœ frunte
În pumnu-ĭ se 'nclineşce, sī-ĭ încovoaĭœ bratul.
Astîmpœr nu e 'ntr'însul sī 'ndatœ se realţœ,
Sublim este bœrbatul, cînd întrœ în ell g̃énnĭul
Cereşcilor voinţe! sī înspirat îl mişcœ,
Mœtéria frœmîntœ în neastîmpœr sacru,
Sī 'nc̆inde carne, minte! e alt Enoc, ce sboarœ
Pe áripa dreptœţiĭ, rœpit de-a sa credinţœ!
E un profet în plánnurĭ, all doile Ilie,
Ce pe un car de flácœrĭ s'avîntœ cœtrœ cériurĭ,
Se 'nveşce mœjestatea cŭ-ŭœ frunte rœdioasœ;
Nu poate sta eroul, e drept la orologĭŭ . . .
E mult pînœ la dĭŭœ! — ci poate nœpoeadœ!
Sī trece la fereastrœ sœ cáute afarœ:
Ŭœ áurœ ušure îĭ mîngœĭœ 'nc̆et fruntea,
Sī pœrul îĭ rœsfirœ, sī-ĭ rœcoreşce pĭeptul.
Se rádimœ pe brate sī se rœpeşce 'n gînduri;
Rœvine ear' în sine, sī oarele-ĭ par sécolĭ,
Ce trec cu toate astea cu vĭeaţa de 'mpreunœ,
Ce sĭ ea ni se pare ca dĭŭa strœcuratœ.
Trec oarele, sī eatœ cucošul se aŭde,
Ce îĭ strœbate-audul, ca última cea trombœ,
Ce cĭamœ la vieaţœ pe trœpœsaţĭ de'n sécolĭ:
Rœcoarea dimineţeĭ începe sœ se sîmţœ
Sĭ-alboarea nu 'ntîrdiœ, la rœsœríturĭ spuntœ,
Se coloreadœ 'n urmœ sī purpura-sĭ destinde
Rîdintea aurorœ, sī pĭer umbrele noptiĭ.
Cunc̆erte miĭ de páserĭ sœlutœ dumineaţa.
Nœtura se deschĕaptœ, si cerĭul îsĭ deścide
Eterne portĭ de áur, sī soarele rœsare.
Primarele luĭ rade, lucĭrea mœtinalœ
Înundœ de luminœ Mihœileanna frunte,
Simbolul ne-atîrnœriĭ la cúg̃ete rumîne.
Pe loc se 'ndreaptœ prinţul, se crede faţœ 'n faţœ
Cu însa-sĭ provedinţa, all cœriĭ ociŭ l'aîntœ,
Provœdœtoriŭ îĭ spune, cœ e deścis' asuprœ-ĭ,
Sī rœsœrit'a dĭŭa. — E oara rugœcuniĭ;
Eroul înḡenunciœ, sī 'nclinœ a sa frunte.
În rugœ tot de-auna tœcutœ-ĭ erá buda.
Sī ínima sa numaĭ se rœspicá ferbinte,
Sī-sĭ desvoltá sîmţirea, ce limba nu e 'n stare
Mœterial sœ spuĭœ, ear' pietosu-ĭ cúg̃et
Pe áripe de flácœrĭ, ce-ĭ prumutá credinţa

Sburé pînœ la tronul cëresculuĭ pœrinte.
Ca sacru olocáust de úmil sĭ drept sufflet,
Sĭ se 'nturnó în sînu-ĭ rœînceldit, fierbinte,
Aducœtor de pace. Aşa 'ngenuncĭ-eroul
Sĭĭ-aţîntœ la cër mintea, ce încœ la icoanœ
Gîndiá în tot cuprinsu-ĭ nopturna vedíune,
Sĭ grátiea divinœ în toat'a luĭ fiinţœ
O sîmte rœvœrsata, sĭ-l face sœ escíame
Sœ 'ntind'a salle brate: *„o! Doamne all puteriĭ*
Ce 'n dille de pericĭe aĭ fost'a mea scutire!
Sĭ cînd turbat nemicul cëreá a mea vieaţœ,
Atunc̆ĭ, ca pre'n mínune, trimes'aĭ all tœŭ íngër,
Cînd îmĭ lucĭá în oci-mĭ sœcurea ucigaşœ,
A omuluĭ de sínguri, sĭ îmblíndĭşĭ crudimea
Fœcînd a-ĭ cœdé arma de'n mîna-ĭ tremurîndœ,
Sĭ mœ sœlvœşĭ de'n gĭare a ferelor bipede,
Ca sœ-mĭ încredĭ la urmœ acest popor cœdut,
Sĭ varga Voĭvodalœ. Tu, Doamne all minuniĭ,
All grátieĭ sĭ-all vĭeţeĭ! binevoişĭ sĭ-acuma
A-mĭ arœtá ascunse decrete sœlutarĭe.
E domnul, Dœul nostru! Rumînilor s'aratœ,
Glorificat sœ fiœ treĭ-sîntul all luĭ nume!
Sĭ 'n binecuvîntare cërescul luĭ ministru
Ce 'n numele luĭ vine! o! súflete mœreşce-l!"
Erá încœ 'n genuncĭe, plin de sudoare prinţul,
Sĭ lácrime eroĭc stergeá depe-a sa fatœ,
Cînd uşa se deşcide, sĭ întrœ scutierul . . .
„—Ce şcire? — Prea-sfinţitul Eftímiŭ . . . a sosit?
„—Cu diŭa de'mpreunœ întrá în cœpitalœ,
„Sĭ la metoc aşceaptœ, soleşce-a sa venire
„A s'arœtá la curte." — *„Se viĭœ."* Scutierul
Se 'ncinœ, tœcut ese a împlini comînda. —
„Binevenit sœ fiœ all Domnuluĭ ministru!
„La tîmp sosí pœstorĭul, sĭ cërĭul îl trímite.
„Ce cáusœ îl face, Tirgóvişcea sœ lase,
„Sœ viĭœ toatœ noaptea, sĭ-atíta neastîmpœr
„A mœ vedé îndatœ? . . . Mi-ĭ prea de trebuinţœ,
„Cu ell a mœ 'nţelege. Pœstorĭul ce vegieadœ
„Cînd turma e 'n perícol, sĭ prinţul, ce nu doarme,
„Cînd înşenunciœ ţara, de'n ocĭ îşĭ cunosc pœsul: —
„Necĭ unul nu e Iuda. . . . Îţĭ trébuie unire,
„Bœrbaţĭ a te încrede, fœcuţĭ a te 'nţeleşe . . .
„Mult poate Ciriarcul cu vieaţa cuvîoasœ . . .

„E leşea înainte, sĭ pátriea sĭ fiĭ,
„Sĭĭ-averea sĭ vieaţa . . . le-a preţuit Ruminul.
„Boĭarul e rea fearœ! ell numaĭ se orbeşce
„Sĭ toate sĭ-le vinde pe ŭœ sperînţœ numaĭ,
„Cînd are înœinte-sĭ ŭœ umbrœ de Domnie.
„Ci om e sĭ boĭarul, sĭ omul e amestec
„De îngër sĭ de démon. . . . Avem sĭ partea bunœ.
„Ear' partea înfernalœ e rea cînd e 'n putere . . .
„A împilat'o turcul. . . . Sœ nu pierdem sperînţa."
Aşá cugetá Prinţul sĭ cuvîntá cu sine,
Cînd întrœ Ciriarcul Eftímiŭ cell delos,
În Domnul îl sœlutœ, sĭ-l binecuvinteadœ.
Eroul se înclinœ, cërîndu-ĭ smerit dreapta
C' ŭœ deamnœ curtesíe, ce 'nnóbilœ mœrimea,
Îl pune jos sœ şeadœ sĭ cáutœ în oci-ĭ,
Sĭ prinţu 'ntr'înşiĭ vede aceea-şĭ rœspicare
Ascunsœ sĭ divinœ a visuluĭ de noaptea,
Ce aprinsese 'ntr'însul aceá mînie sacrœ,
Sĭ regennœrœtoarĭœ. Tu Musœ, spune-acuma:
„Ce vorbe-aŭ între sine Pœstoriĭ sĭ cu Prinţiĭ,
Cînd îşĭ cunosc solíea sĭ pæsurile ţærĭ;
Cînd aŭ sœ reformede şĭ ínima sĭ mintea
Popoarœlor cœdute, cînd rœul predomneşce
Pe mic sĭ peste mare, sĭ toţĭ s'abat de'n callea
Prescrisœ omenirĭĭ, nu este bun neşĭ unul;
Cînd aŭ de a se teme de jugul de'n afarœ,
De întrigĭ de'n nœuntru, sĭ cînd cunspirœ ţadul
Asupra înviœrĭĭ a omenirĭĭ stinse
În moartea şea moralœ? Tu spune seaŭ tu fœ-ne
A diviná propusul sĭ plannul sĭ vorbirea
A doĭ Rumînĭ, şe sínguri eraŭ mennĭţĭ de Domnul
A rœaliá poporul sĭ-a da viitorimiĭ
Esîmplu de marĭ fapte, sĭ cúget neşesáriŭ,
Sœ şciœ, cœ Rumînul nu moare, sĭ-l aşceaptœ
Ŭœ soarte rœdioasœ, sœrbatœ 'n pre ursirea
Divinelor secrete. Tu, Musœ, fœ-ne earœ
Sœ şcim, cœ viŭ e Domnul, sĭ e progres în sine
Sĭ-ĭ aşceptœm venirea, ce pópole rœaliœ!
Tu spune toate Dino! creştinœ libertate;
Cœşĭ pînœ la noĭ faima nu ne-a adus nimicœ
De'n cite se vorbirœ în casa prinţiarœ
Cu Domnul numaĭ mártur."

§. 52.

Cîntul II. de'n Mihœidœ.

Treĭ-dĕcĭ de dille-asémennĭ maĭ rœsœrirœ încœ
Pe trista Rumîníe, şi soarele asémennĭ
De-atîtea orĭ trecuse peste acellea-şĭ scenne,
De cérerĭ fœrœ márginĭ, de pradœ, violátĭĭ,
De-ucíderĭ fœrœ teamœ, de tĭpete, de sînge,
De cînd în cînd pœstorĭul se arœtá la curte
Şi se 'ncideá cu Domnul în lungœ cunferintœ.
Boĭœrĭĭ între sine aveá adunœrĭ dese,
Şi Ciriarcu-adesea erá cu eĭ de faĭœ.
În celle depe urmœ nu înnoptase bine,
Şi adunare mare erá la Bannul Manta.
Erá încisœ poarta şĭ-un ferentarĭŭ sta 'n pîndœ,
În curtea spœtioasœ se tot audĭá gíruri
De caĭ şi cruntul dórnet dœballelor spumate,
Şĭ-acéá scuturœturœ, ce dúduŭe ca túnet,
Şi báterea copiteĭ, sœpînd în neastîmpœr
Gunoĭul bœtœtureĭ cu earba încoltitœ,
Şi rîncedatul áger.
Fecorĭĭ primblá încœ cingatĭ, înşelatĭ caĭĭ,
Pînœ sœ-ĭ dea la esle sub tinsele umbrarie.
În case-erá 'ntunérec; în sus în capul scœrĭĭ
Ŭœ surdœ licurire de'n îngînatœ lampœ
Îşĭ revœrsá lumina în lunga întrœturœ,
Şi arœtá vederĭĭ bœtrînĭ, gœlbĭĭ pœretĭĭ.
La uşa de întrare a saleĭ marĭ de oaspetĭ
Sta un fecor de'n casœ cu mîna sa pe cĭeie.
În fund, în fundul saleĭ, un pat, cît tîneá latul,
Ŭœ scoartœ purpuríœ în late vergĭ florate,
Tesutœ de Bœnneasa sta 'ntinsœ în tot lungul,
Şi atîrná la valle stufoşĭ şi mîndri cúcurĭ,
Şi lévitĭ prelungite în dreapta şi în stînga,
Roşĭá într'ŭœ dimie întinsœ 'n tînte albe,
Tesutœ ear' în casœ. Ŭœ masœ rotundíœ
Şi mare sta la míjloc, c'ŭœ stofœ belicoasœ,
Cu greĭ de argint cúcurĭ; ŭœ cruce stœ pe dînsa
Cu tot de tot de áur; ŭœ carte ferecatœ

În smalt şi nestimate, şi luminœrĭ tricélĭĭ,
Ŭœ vargœ pastoralœ şi sacrele veşminte,
Pontificala mitrœ lucĭá nœintea crucĭĭ.
În cap, în faţa uşeĭ un jetŭ de nuc prea néted
Şi vecĭŭ de'n alte dille, cu pernœ redimîndu-l
De cœtifeá verduĭœ, cu tînte pe ell gálbenni,
Şĭ-auree în jos funde. — La resœrit icoane,
Dela strœbunĭ lœsate, şĭ-ŭœ cándelœ mœreatœ
Ardeá întru tœcere. — În sus de-asupra uşeĭ
Însemnele Bœnníeĭ în arme 'ncipuite,
Cu lœncĭ între stindarde, în gurul uneĭ perne,
Cu un toeag pe dînsa, şĭ-ŭœ neagrœ gugumœnnœ
C'ŭœ pennişoarœ albœ; şi doŭe steágurĭ drepte
Drapœ bœnneasca uşœ. — În partea cea de'n stînga
Erá doŭe coloane, mœsive, de stil curat móric.
De'n una pîn' la alta ŭœ vargœ de fier gros
Şĭ-ŭœ deasœ drœperíe de dînsa spînduratœ,
Cu cúcuri şi cu funde tîneá uşor întrarea
Cea largœ, spœtioasœ, formatœ 'ntre coloanne.
Un alt fecor de'n casœ, nepot de sor luĭ Manta,
Acĭ lîngœ cortinœ întruducéá pe oáspetĭ
În stanţa afundatœ, trecînd pre'n întrœturœ
Ce deşcideá cortina. — Acĭ sta Bannul Udrea;
Bœtrînul Bannul Manta, şi alt Bann all Croĭoveĭ
Mihalcea belicosul, şi Vórnicul Dumitru,
Şi Mitrea cell hotárnic, Mirica Logofœtul,
Isar şi Teodose, mintoşĭ Logofetĭ îmbiĭ;
Visterĭĭ Dann şi Pannœ, Spœtarĭul Vintilicœ,
Spœtarĭul Vœcœrescul şi Aga Vitejescul
Şi Aga Luca-Lungul, şi Radul Bœrcœnnescul,
Tustreĭ fratĭĭ Budeşcĭĭ, Cœlofirescul-Radul,
Şi capul lor, pœstorul, delosul Eutímiŭ.
Erá 'nvœscutĭ cu totĭĭ, ca 'n dille de pœradœ:
Îmbrœcœtura strîmtœ, îngust gœitœnnatœ,
Întrá în cisme gálbennĭ, ce dornœiá în píntennĭ.,
Peptarie pe corp strînse, în gœitanne late,
La cœpœtĭŭ cu násturĭ; pe úmerĭ cepennege,
În copce de-argint prinse cu fir de tot cusute,
Pe márginĭ cu hîrşíe, loviá 'ntr'ŭœ parte coapsa.
De-ŭœ bélicœ cinturœ, ce cuprindeá mijlocul
Într'ŭœ cureá cu tînte, cu dalle aurite,
Ŭœ sábie-acœtatœ suná 'n toatœ mişcarea,
De gît decorá pieptul colanna cea de áur,

Cea rœmasit'anticœ de cœvœlériĭ Rumeĭ.
Pe spate cœdeá plete de'n mica gugumannœ,
Şi pusœ la ŭœ parte cu fundu-ĭ lœsat roşu.
Ear' Bannŭ-aveá pe úmerĭ, în loc de cœpenneğe,
Un lung şi spléndid cóntešŭ, la mijloc cingœtoarĭœ
Maĭ latœ de mœtase, cu doŭe marĭ, rotunde,
Mœsive de-áur copče, şĭ-ŭœ pannœ 'n gugumannœ.
Ear' Ciriarcu 'n straĭe de lînœ umilitœ,
Şĭ-ŭœ glugœ monœcalœ acoperiá carunte
Şi curioase plete, — cœcĭ pîn' atuncea încœ
Gîmfarea Bidœntinœ nu corupsese clerul. —
—„Rœŭ se 'ncuĭbœ pœginul în ĭaræ, Badeo Udreo!"
Suspinœ vecĭul Manta; *„mult s'aŭ stricat Boĭœrĭĭ!*
Cé molicune mare în dumneavoastr'œĭ tineri!
Pe cînd eram eŭ june şĭ-aléserœm cu toĭĭi,
De'n Afumaĭĭ pe Radul, cînd Paşa de'n Nicópol'
Veniá ca beĭŭ all Tœrĭĭ, cincĭ bœtœlĭĭ tot una
Avúrœm cu pœginiĭ, şi 'nfrînserœm trufiea
Spurcatuluĭ Mehmet-beĭŭ. Če foc erá pe ĭaræ!
Cœdú în tot orašul! Turcime în tot satul!
Jungĭœrĭ şi pradœ mare! Erá turbaĭĭ pœginiĭ!
Junimea boĭœreascœ pe-atuncea aveá sînge:
Cu mic, cu mare, ĭara erá în arme toatœ,
Şi mi-ĭi fœceá pe Turcul sœ ne respepte dreptul.
Turcĭĭ de-acum sînt loade, borfaşi, suferiĭĭ, trîntorĭ.
Cĭĭĭ cuğetaĭĭ sœ fiœ cu toĭi 'n toatœ ĭara?"
—„Sînt mulĭĭ, ucigœ-ĭ crucea! rœspunse Dann Vistierul,
Vr'ŭœ treĭ mii rœmœşĭĭœ dela Domniĭ trecute,
Če 'n voe de nevoe pre'n oarba nepœsare,
Şi moallea cîrmuire, rœmáserœ în Ĭaræ,
Ca negustorĭ, sœ dičem, şi 'n faptœ, ca locuste.
Pe lîngœ eĭ veniræ pungaşĭ cu punga sacœ,
Aceĭ če 'mprumutaræ pe hoĭul de Lisandru,
Sœ-şĭ cúmpere ŭœ Ĭaræ, ca sœ o poatœ vinde,
Şi spre-a-şĭ luá ear' bannĭĭ, luaræ în arindœ
Veníturile Tœrĭĭ, cu oamenĭ de'mpreunœ,
Şi dœtorie-aceea e rea, mare cangrennœ,
De'n dĭ în dĭ tot creşče, se tot mulĭesc dœtórnicĭĭ,
Se 'nfípserœ în Ĭaræ, ca lipitorĭ mîrşave,
Če nu le maĭ smulği áltfelĭŭ fœræ sœ rumpĭ şí carnea.
— Le daĭ un praf de sare de-a neagræ, ca şí elle,
Şĭ-apoĭ le vedĭ cum varsœ, stîrcindu-se, œll sînge"
Propuse Rad-Budescul c'un eroism sœrcástic,

Şi riserœ Boĭœrĭĭ c'un rîs de rœsbunare
Če pre 'nsemná marĭ fapte.
—„Pe lîng' aceste fere, alĭĭ treĭ miĭ ne-aduse
Tot čuma de Lisandru, sœ-ĭ fiœ bĭet spre rádĭm,
Sœ stoarcœ cu eĭ Ĭara, şi sœ domneascœ 'n pače,"
Urmé tot Dann, Vistierul, cœcĭ ell le da simbríea.
—„Despotul în putere nu e fœtal atíta,
Ca deşirata ĭasmœ de un Tirann mollátic,
Prorupse Ciriarcul, sorbit în ascultare.
„Čea témere hicleannœ, čea rœmušcare cruntœ,
Necréderea în toate şi frica, şí de umbrœ
Îl fac uĭmit sœ-şĭ ĭae strœinĭ cu grea simbríe,
Şĭ 'n mînœ le dœ vieaĭa, cu Ĭaræ de'mpraunœ,
În dreptul lor acuma, eĭ, ca pe-a lor avere,
În lung şi 'n lat o pradœ! Unde maĭ puĭ acuma,
Urmé ear' vistierul, *pe-aceştia de'n urmœ*
Mœrieĭ-Salle gvardiĭ, če de'n Constantinópol
L'adúseræ în Ĭaræ, şi nu maĭ vor sœ fugœ?
Spahiiĭ? se 'ndulcíræ la mîerea şi la untul,
Če curæ copioase ca 'n raĭul, če viseadœ
Pœgîna spurcœcune! Mult placе-le vieaĭa
Trîndavœ, vœgœbundœ, şi mult le veni bine
Cu traĭul cell ušure, acellor de'nainte
Pungaşi, şĭ-ádecœ, gvardiĭ, če mi-ĭ aflaræ 'n Ĭaræ."
—„Noĭ nu şčim cé le placе, adáuse bœtrînul,
Nicĭ cum le vine bine. Noĭ întrebœm acuma:
Staŭ eĭ dupœ trœctate? Avem vr'ŭœ legœturæ?
Se oflœ vre un órdin all Porĭiĭ spre aceasta,
Ca 'n tîmpiĭ luĭ Mehmet-beĭŭ, če aducéá fermannul?
Cœ, dacæ Cuconašiĭ nu şčiŭ cu arma 'n mînœ
Sœ-şĭ ápere mošiea şi sœ-şĭ pœstrede dreptul,
Če buniĭ lor bœtrîniĭ şčiuræ, cŭ-all lor sînge,
Sœ-l lase 'n mošcennire pe marĭ, sînte temeie,
Încaĭ sœ afle lumea, cœ ne-am supus de fricœ!
E vr'un fermann all Porĭiĭ, če nu va sœ cunoascœ
Trœctatele 'n fiinĭœ, şi noĭ biet nu cunoášcem
Necĭ cum se îine pala, necĭ cum se 'mpumnœ lancea,
Si de-aea Turcul astœ-dĭ, se joacœ, cum îĭ vine,
Cu cašca, dorobanĭa, cu conĭul femeiuleĭ?
Aceasta voĭŭ sœ aflu, sœ ne luœm de una."
Atuncea Logofœtul, mintosul Teodose:
„O! uncĭule! rœspunse, *se şčie, cœ vr'un órdin*
Nu este dela Poartœ a ne cælcá trœctate,

A ūiné Turĉi 'n Ūarœ, ši a-ĭ lœsá sœ-ši facœ
Ḡœmíĭ ši locuinīe, sœ stoarcœ pe creštinul,
Sœ ne bœjocureascœ ší leḡea ší credinīa,
Sœ-ši facœ jucœríe cu vieaīa noastrœ însa-ši.
De faīœ vre un órdin, e drept, cœ nu se vede:
Vedeīĭ însœ, c'aiĉe e mœrḡiolíe mare;
Cœ é hicleann pœgînul, ši nu šĉie de leḡe.
Încetul cu încetul se 'ntinde mereŭ Turcul,
Ši noĭ astœ-ūi de voe, ear' mîne de nevoe,
Ši maĭ tîrūiŭ de fricœ, sœ-ĭ dœm, ca dela sine,
Šĉiĭ, una cîte una, pîn' ĉe s'or faĉe toate.
Pre'n coloniĭ urūite de-ŭœ parte crescînd Turcul,
De alta stînd Rumînul: îīi ĭa astœ-ūi copilla,
Mîne-ĭi uĉide tata, îīi spînūurœ flœcœul.
Pe desfrînat ĭi-l faĉe bešleagœ, sœ momeascœ
Pe alīiĭ, ca ší dînsul, pîn' ce îīi faĉe ĭara
Curat ĭarœ turĉeascœ! Împúneri de-all de astea
Nescrise ši pieūiše cu mult sînt maĭ fœtale,
Decît ĉelle de-a dreptul, pîn' ĉe maĭ este sînḡe
De Rumînašŭ pre'n vine, ši vr'un boĭarĭŭ, cá Manta,
Šĭ-ŭœ bĭatœ spadœ 'n mînœ, cœ šĉiĭ unde te afli,
Ši orĭ morĭ ca Rumînul, orĭ mi-ĭi înveīi pe Turcul
Sœ-ĭi rœcunoascœ braīul, de-a dreptul rœpeūindu-t
În sînul uneĭ hurii.“ — Se búcurœ bœtrînii,
La vorbele frumoase, ĉe deščeptá curaḡul
În ínimele june. — Cît ell de nalt se scoalœ
Buūescul ĉell maĭ mare, ĉe nu prea vorbiá multe,
Ši-ši spune all sœŭ cúḡet: „*Če órdin orĭ neórdin?*
Vedem cum merḡe lucrul. . . . De iĉi se îndrepteaūœ,
Ši colo-ĭ ajutorĭul.“ Ši sunœ ĭápœnn pala,
Nœlĭînd la ĉérĭurĭ braīul, ferbînd de rœsbunare.
—„*Sînt semne bune! bravo!*“ strigœ bannul Mihálĉea
—„*Ši bine cuvîntate sœ-ĭi fiœ alle vorbe!*“
Adáuḡe pœstorĭul, stergînd lácrime calde.
—„*Nu s'aŭ pierdut Rumînii,*“ strigœ šĭ Bannul Udrea;
Či staĭi sœ šĉim, ĉé faĉem? Noĭ ne sculœm cu arme,
Ši ĭara e puīinœ, de tot derœpœnnatœ.
N'ar' fi de cuviinīœ întîiŭ sœ ne 'nteléḡem,
Saŭ cu veĉiniĭ noštri saŭ c'ŭœ putere mare,
Sœ ĉérem ajutoarie?“ — „*Če ajutorĭŭ vreĭ Udreo?*“
Precurmœ Logofœtul Isar cu carte multœ;
„*Nu este la loc vorb'a: pe semne de-alianīœ*
Aĭ vrut s'aducĭ cuvîntul? cœĉĭ fratele Moldavul

Ši dincoaĉĭ Trœnsilvannul e într'aĉeea-šĭ stare,
Ši toĭi avem nevoe sœ ne întíndem mîna
În strînsœ legœturœ, ši unul pe'ntru altul
Sœ saræ spre 'ntœrire. Ear' Sîrbul ši Bulgarul
De-šĭ sîmte Scœpœtarea, ši jugul, scoatœ arma,
Ši cáusœ comunœ cu noĭ viiœ sœ facœ.
Ašá înteleg lucrul. Ear' dacœ merḡĭ cu mintea
La Neamīŭ saŭ Leah, saŭ Úngur, sœ ĉérem ajutoarie;
La ásfel de 'mprumute, e cámœta prea mare,
Ši lipsa de-ajutoarie, ĉe nu le maĭ poīĭ ducе.
Nu vœ 'ncurcaīĭ cu šóngerĭ ši cu puterĭ de astea,
Cœ uniĭ ca aĉeštia vor sœ ne puiœ capul
În numele credinīeĭ. De-o fi sœ scœpœm astœ-ūĭ
Ca sœ cœdem ear' mîne, scimbînd mereŭ la júgurĭ,
Saŭ sœ întíndem mîna, ĉeršînd cînd iĉi, cînd colo
Scutire ši-apœrare: maĭ bine fraīĭ cu Turcul,
Maĭ bine jugul aspru: deviiœ toatœ Ūara
Un pœšœlic în formœ: cœĉĭ tot maĭ aĭ de-a crede,
Cœ poīĭ scœpá ŭœdatœ. Despotul de-altœ leḡe,
Če nu prea šĉie multe, încaĭ te 'nvaīœ minte.
Sœ poīĭ fi om ŭœdatœ. Sœ šĉiīĭ, cœ Turcul scade,
Cœĉĭ leḡea îi e oarbœ; šĭ-atunĉĭ creštinul, néted
Íšĭ ĭa ĉelle pierdute. Eŭ, Ūœŭ, rîvnesc la Grecul,
C'acum e pus prea bine, ši a scœpat de smórfurĭ,
De títlurĭ Biūantine, ši nu-ĭ rœmase alta,
Decît cœdute tîmplurĭ šĭ-adúĉerea aminte
De glóriea strœbunœ, sœrbatœ într'ŭœ limbœ
Curatœ ši divinœ; ši suveniri c'aĉestea
Reîntreḡesc popoarœ. Sœ šĉiīĭ cœ eĭ ŭœdatœ
Or sœ muḡeascœ ásfelĭŭ, cît sœ-ĭ audœ lumea,
Ši pe temélurĭ bune šĭ-or rœ'ntœrí fiinīa.
Sœ scoalœ dap'aĉeasta Cœlofirescul — Radul
Ši ūiĉe maĭ de-adreptul: „*Boĭœrĭ, cu alte vorbe*
Šĭ mie pala-mĭ plaĉe, ĉe 'n îmbele pœrīĭ taĭœ,
Ši luĉe pe de-asupra popoarœlor corupte,
Ši capul, ĉe se nalīœ maĭ sus de apa dreaptœ,
Mi ĭi-l reteaūœ ĭute, sœ viiœ la mœsurœ.
E bunœ, ūœŭ! mœsura, šĭ 'n noĭ cápete multe
Le veūŭ cam ĭuĭuĭate“ — „*E bunœ vorba Tiūe!*“
Adáuse šĭ Radul-Buūescul de'n Crœĭova:
„*S'a îngînfat Boĭarĭul, s'a femeĭaĭ cu totul:*
S'a dus aĉeá vîrtute de súflete rumîne,
Če îi pœreá hœjócurĭ, orĭ care alte títlurĭ,

Če es de'n rîndueala anticelor costume.
Mœrimea ceа rumînœ a fost numaĭ în nume,
Če-šĭ face omul sîngur, šĭ 'n títluri, če pošede
Pe 'ntreagœ demnœtate, šĭ numaĭ pe persoanœ-šĭ.
Acum îl vedĭ c'aleargœ dupœ grœfiĭ strœine,
Sœ-šĭ împleteascœ coada cu bende bœronale,
Šĭ crucĭ sœ mi-šĭ atîrne pe-un pĭept fœr' de vîrtute,
Sœ easœ de vîndare, ca marfa necœtatœ.
Boĭarĭu-ĭ meserie de apœrarea Țæriĭ,
Ear' nu nobiletate; cœcĭ nóbil tot Rumînul
A fost în tot de-a una, ca cetœĭeann de Ruma.
Dœu, legiunĭ atîtea, če stînserœ Dœcimea,
Nu mĭ-aŭ venit pe-aicea a dominá țærîmul
Sœcrat cu all lor sîngе, ca sœ-šĭ rœpuĭœ 'n urmœ
Romannele lor drépturi. Decînd pĭerdú Rumînul
Orgóliul de sine-šĭ, uitœ a sa mœrime,
Šĭ începú sœ lingœ strœinœ nobilare,
De-atuncĭ prevœd, cœ țara e pe-a pĭerdœriĭ calle,
Nu scapœ pînœ 'n urmœ de soarta če-o ašceaptœ,
Šĭ vine drept la vorba cu multœ cumpœnnire,
Če dise Logofœtul. Scutințe de-all de astea
La nepoțeiĭ noštri o sœ-le dea pre'n pĭelle.
Departe de-aste lócurĭ čerințe de-ajutoarĭe.
Šĭ eŭ prefer maĭ bine ŭœ palœ, če te 'nfrînœ,
Decît veninul dulce de'n cupœ poleitœ,
Če 'mbatœ šĭ desfrînœ sĭ-omoarœ de tot Statul.
—„O fiilor, sœ fiœ cu dumneavoastrœ Domnul!“
Maĭ dise Ciriarcul, aprins de un dor mare;
„Če bunœ vœ e vorba, šĭ mintea bœrbœteascœ!
De cé nu am putere sœ fac sœ cugetede
Pe toĭi Boĭœriĭ ásfelĭŭ! cœcĭ toate le-aĭi dis bine!
E mare tirœnniea, cînd cĭarœ šĭ sincearœ
Se dœ de-adrept pe faĭœ, šĭ nepœrtinitoarĭœ,
N'alege mic saŭ mare, egalĭ pe toĭi îĭ face:
C'a cerĭuluĭ dreptate. În ea se 'nvîrtošeadœ
Šĭ braĭŭ šĭ pĭept spre luptœ, šĭ súflet se 'mbœrbatœ
Spre marea suferințœ a crudelor mœrtire,
Šĭ 'ntreaga scuturare a jugulŭĭ tiránnic.
Ea-ĭi ia vieaĭ', avere šĭ însa-šĭ libertatea,
Ĭĭi luptœ legea 'n faĭœ, te face sœ o lápedĭ,
Te cĭamœ la mœrtíriŭ sœ întrevedĭ stîlparea.
Sințešce-mi-se omul în asprele cœtenne.
Sînt fraĭi în fĭarœ sclaviĭ, se întœresc în Domnul.

Se împĭetrešce braĭul în bende de metal.
Šĭ cînd în trînsul bate oĭelul tirœnnieĭ,
Rœscápœrœ scînteca divin' a libertœțiĭ,
Šĭ-aprinde ínimĭ, súflet: eroŭ devine sclavul.
E rea aceá hicleannœ, ascunsœ despoție,
Če 'n plánnurĭ šovœite, c'ŭœ mînœ lungœ, lungœ,
Sub masca de credințœ cunfrate se prefače.
Šĭ-ĭi șapœ de'n temeie strœbunul edificiŭ,
Spoindu-l pe de-asupra, sœ credĭ cœ îĭi va bine.
Nu-ĭi ia a talle drépturĭ; te face-a i le čede,
Corupt, de bunœ voe; înșuflœ 'mpœrecĭarea,
Discórdiea de'n casœ; desbœrbœteadœ súflet,
Desmeduleadœ corpul; îĭi nalĭœ de modelle
Ființe femeĭate; îĭi face šĭ-ĭi desface
Fundœmîntala legе; te face sœ rupĭ sîngur
Strœbune legœminte; îĭi pîngœrešce limba,
Šĭ dátinĭ, šĭ costume; šĭ te orbešce-atîta,
Sœ-ĭi placœ pîngœrite, šĭ sœ-ĭi cunšerbĭ, ca Naĭba,
Drept coarne, înfœmíea; sœ credĭ, cœ ešcĭ šĭ mare,
Cînd, înger all sclœvieĭ, šĭ tîrîtor, ca dînsa,
Šĭ tont fœrœ sîmțire devii sîngur unealtœ
A-ĭi amœgí un frate, fœcîndu-ĭi-l cumpliče
La 'ntreaga subjugare, la moartea ginneralœ
Šĭ-a numeluĭ cell mare . . . . . .
Jug, cesta se numešce, šĭ faptœ a Sœtanneĭ;
Ear' ceealaltœ este ŭœ stare primitivœ,
Cell mult sœlbœtœcíe: e omenirea pruncœ,
Če are šĭ vieațe, šĭ viitor 'nœinte;
Sœlbátecul, bœrbarul e omul neścĭințeĭ;
Šĭ dacœ te subjugœ, cu númœrul te 'mpilœ,
Šĭ peste corp domnešce, ear' nu šĭ 'ntr'all tœŭ súflet.
Bœrbarul nu strœbate în Ruma šĭ Bidanțŭ
Decît peste corúpții; Vœndalul Turc apare
Ca înger de urgíe dreptœțiĭ. čeĭ de'n čériurĭ,
Cînd omul uĭtœ legea; e foc de lœmurire,
Če ínima preparœ sœ sîmțœ libertatea,
Šĭ prețul eĭ cell mare.
E rœŭ la soare-apune, cœ trage-a întunérec,
Dupœ apus te-ašceaptœ, cœ vine mĭedul noptiĭ:
De-acolo Iesuițiĭ preparœ tîrrœnniea,
De-acolo fear' eterne, šĭ-all súfletelor jug.
Tirannii de'n Eŭropa o sœ ne puĭœ capul.
Anticrist n'a sœ fiœ pœgîn de altœ legе;

Creștin va fi spurcatul, ca 'n numele credinței
Altarul sœ profanne și legea sœ o surpe
Cu cîar numele legiĭ! . . . . . .
E rœŭ, a fi cu Turcul; ci iasmœ e creștinul,
Ce îți primește legea, ca sœ te tragœ 'n cursœ:
Cordelle de mœtase, ușor încolœcite,
Ce te sugrumœ 'ndatœ, cît vreĭ sœ scapĭ de elle.
Eșcĭ prins, și te îngite; ți-ĭ șters de'n cartea vieței
Și însu-și all tœŭ nume. — O! fiĭ! cuvîntul este
A scutură jos jugul, a nu-l scimbá cu altul
Maĭ grœŭ și maĭ durávœr. Dar' sœ venim la cápœt,
La scopul, ce ne-adunœ: Cé fácem noĭ cu Turcul?
—*Resbell și rœsbunare!* strigarœ totĭ de-ŭœ datœ.
—„*Dar' cine ne e capul?*“ întreabœ Bœrcœnnescul,
Cu cine-avem de-a face? Cu Turcul și cu Vodœ?
Saŭ numaĭ cu pœgînul? Cum am puté strœbate
A fi 'nțeleși cu Domnul, și-a-l trage 'n partea noastrœ?
Sœ n'avem doŭe lupte; cœcĭ certele civile
Desființeadœ nátiĭ; de elle tot Rumînul
Sœ-și facœ sînta cruce, și, cît poate, sœ fujœ.“
—„*Prea bine dicĭ cumnate,*“ urmé Vórnicul Mitrea.
„*Acĭ e mult de cúget, de unde sœ începem.*
Cînd te încurcĭ cu Domniĭ, deșcide-ți întîiŭ ociĭ,
Și-ĭ pípœiœ la vînœ. Cunoáșcem noĭ luĭ Vodœ
Și inimœ și cúget pe toatœ 'ndoitura?
Rœspunse-atuncĭ bœtrînul, pœtitul Bannul Manta,
„*Copiĭ, Vodœ nu este strœin, îl știm cu toții;*
Ell e Mihaĭŭ Spœtarîul, e Bannul all Crœioveĭ;
Ell a ținut cu țara, puĭindu-și în joc capul,
Cînd vrea ca sœ-l ucidœ spurcatul de-Alesandru.
Nu credŭ sœ asurdeascœ acum la voacea Tœriĭ.“
—„*Dar'! uncĭule-l cunoáștem,*“ urmé Isar mintosul.
Îl știm de pe atuncea, cînd ne mîncam amarul
Cu dinsul de 'mpreunœ. Dar' astœ-dĭ . . . Ell domnește!
Și știĭ, cœ 'n timpiĭ noștri Domnea n'o ia nime
Cu dégetul în gurœ: cé legœturĭ ascunse!
Și cé de maĭ promiterĭ pînœ s'ajungœ Vodœ!
Domnea adĭ de-afarœ se cúmpœrœ și vinde;
Alégerea e formœ saŭ întrigĭ, violare.
Domnea e arîndœ pe care-ți daĭ și súflet,
Și 'n care Arîndașul e una cu pristavul,
Ce-a mijlocit vîndarea . . . e bun bĭet tot Rumînul;
Ci întrœ dracu 'ntr'însul, cum s'a vœdut cœllare

Cu busdugannu în mînœ.“ . . .
—„*Noĭ sœ 'nțeleœm, Nepoate!* rœ spunse Bannul Manta
Cu áer de-om segur.
—„*Cé fácem astœ sarœ?* prorúpserœ Budeșcii
Se pune juramîntul?
—„*O! fiĭ, vream maĭ nœinte un noŭ soțiŭ a propune*
Rœspunse Ciriarcul.
—„*Tœtuțœ!* sîntem siguri, urmé și Bannul Udrea,
„*Cœ noul nostru frate e om ce omenie,*
Rumîn, sœ puĭ credințœ „cînd ni-l propune ŭœ-datœ
Pœstoriul nostru însu-și.“
—„*Cu toții spúnem siguri; dar' cine-i? cum îl ciamœ?*
Strigarœ ear' cu toții.
Atuncea Ciriarcul cœtá la Bannul Manta,
Și îi fœcú cu capul sœ nu maĭ pieardœ timpul.
Se scoalœ Bannul Manta și trece 'n sala mare,
La ușa cea de'n dreapta respectuos s'aratœ,
Și 'nœet de treĭ orĭ bate. De'n întru îl întreabœ:
„*Sînt toți?*“ — *Toți!*“ îi rœspunde — și ușa se deșcide.
Îndatœ drept și sigur un mare om propasœ,
Și répede-și arunce ocirea acîlee,
Și pasœ drept la jetul, ce stœ nœintea crucii.
Un stat înalt și nóbil, un port de majestate,
Ŭœ frunte mare, scoasœ, ce cúgetœ departe,
Scînteĭœtorĭ ochĭ ágerĭ, sprîncenne ebennine,
Un nas romann, ŭœ budœ pœcéficœ, rîdinte,
Ŭœ barbœ mœrtialœ, un piept, ce spargе soarta,
C'ŭœ tare pœtiințœ, și brate musculoase.
Tunicœ cîrmidíœ de cœtifeá deșcisœ,
Cu ginde, frundĭ de áur la piept și 'n gur pe poale,
Cœdeá pe-ŭœ 'mbrœcœminte coloanna strîmt pe pulpe,
Pe care coturnĭ béliĕi roșá pîn' la gennuncie
Cu píntennĭ de-argint ágeri. Ŭœ copce scînteĭîndœ
În suma de brilante strîngeá a luĭ cinturœ,
Ce táliea rœspicœ. De dînsa 'n partea dreaptœ
Ŭœ palœ strœlucinte sub mîna tare-atîrnœ,
E și 'mpumnat mînerul. Mijloc și late spete
Și úmerĭ se deseamnœ sub manta purpuríœ
Și largœ și ușure în copcĭ ca doŭe stelle
Cœvœllerește prinsœ. De gît decoarœ piептul
Coloana cea de áur. Ŭœ pelerinœ neagrœ
De samurĕœ pielle cœdeá rotund pe míjloc.
Un coif aveá în dreapta în loc de gugumannœ,

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

rDept bélicœ em lemœ ne'nc̄insœ-ĭ erá fruntea,
Sī capul drept sī líber; descoperite plete
Cœdeá pe pelerinœ: ca dînsa negre, lúc̄ĭĭ
Eróic unduloase.
Uœ cu㉠etare scurtœ umbr creťinda-ĭ frunte;
Sĭ-apoĭ deścis cu totul aînt̄œ pe Bann-Manta:
—„*Sœ vĭĭœ Badea Manta*“ sī Bannu 'ndatœ pasœ
În stanťele de'n stînga, sī 'ndatœ earœ ese
Cu C̄iriarcu 'n salœ. Acēsta se înclinœ
Sī sacrele veśminte cu pietate 'nveśc̄e,
Plecat pe cap îśĭ pune pontificala mitrœ
Sī 'n dreapta îśĭ ĭa cîrja.
Ear' trec̄e Bannul Manta în stanťa adunc̄rĭĭ,
Sī 'ntreácœt c̄e-va spune fec̄oruluĭ de'n casœ.
Întrînd, *Boĭc̄rĭ!* le d̄ic̄e, *Pœstorĭul în veśminte,*
La juræmînt ne cĭamœ; sī noul soťŭ aśc̄eaptœ
Unire sœ cunjure.“
Cu toťĭ trecurœ 'n stanťa întrœrĭĭ, sī vec̄inœ
Cu sala solemnelœ. Bann-Manta faċe semnul;
Fec̄orul tra㉠e coarda, cortina se deścide . . .
Boĭc̄rĭĭ împreunœ vœd toťĭ pe însu-sĭ Vodœ!
Toťĭ rœpede pun mîna sī 'npumnœ strîns mînerul;
De-ŭœ datœ 'ndoit cú㉠et, ca fúl㉠er, îĭ strœbate:
Sī trœdœmîntul negru sĭ-a plannuluĭ plinire.
Ardeá fœclĭi sœcrate, splendoarea erá mare;
Uĭmiťĭ erá boĭc̄rii la umbrœ de luminœ.
—„*Încœ, Boĭc̄rĭ!*“ le d̄ic̄e asigurat Eroul
„*Cu voĭ aveťĭ un frate, c̄e stœ nœintea cruc̄ĭĭ,*
Simbol creśtin de cínurĭ, de moarte, de mœrtir,
La care ell se 'ncinœ spre mîntuirea T̄œrĭĭ.
Cura㉠ul, c̄e vœ 'nsuflœ, ardoarea ㉠enneroasœ,
Sĭ pĭépturĭ credinc̄oase, sĭ braťele rumîne,
Ímĭ sînt prea nec̄esárĭĭ la multa mea voinťœ,
Sĭ fapta, c̄e 'ntreprîndem . . . Veniťĭ: eŭ sînt all vostru
Sĭ voĭ a melle scúturĭ. Pe sîntul Evan㉠élĭŭ
Eŭ vœ pred̄ic de-acuma: ŭœ soartœ ne-aśc̄eptatœ,
Sĭ-ŭœ glórie comunœ. Veniťĭ, c'a mea cĭemare
Ve adunċ aicĭa.“
—„*Dar', fiilor!*“ propuse d̄elosul Eutímiŭ,
Prepúsurĭ la ŭœ parte: e mare Domnul T̄œrĭĭ:
Ac̄eastœ adunare sĭ-unire într'un cú㉠et
Nu este a mea faptœ, e plannul luĭ, c̄e însu-sĭ
L'a cunc̄eput în Domnul; ell însu-sĭ mœ trimise

Sĭ-mĭ dede 'nsœrc̄inarea sœ vœ cunosc vĭrtutea
Sĭ dorul pe'ntru T̄arœ.“
Tu Musœ, spune-mĭ svolul, întusiasmul mare
Sī focul, c̄e s'aprinse în ínime rumîne,
C̄e recĭemċ acuma senáturile Rumeĭ,
C̄e se luptá cu soarta sĭ 'ntemeĭá mœrimea
Împœrœteśc̄ĭĭ lumĭ. Rœpiťĭ erá Boĭc̄rĭĭ
În marea bucuríe: li se pœreá 'nc̄eputul
La feric̄itul término. A lor minte strœbate
Pe áripe de flácœrĭ în glorioasa calle,
C̄e Domnul le deścide. Vin toťĭ în ㉠urul meseĭ;
Bann-Mant'-aduc̄e steagul cu Ácila rumînœ
Cruc̄eatœ 'mpœrœteasœ, cu Constantin Augustul
C̄e-ardicœ 'n triumf cruc̄ea cu mamœ-sa Ileanna:
Semn mare, cœ triumfœ c̄ell încinat la moarte.
Cu tarea-ĭ mîna stîngœ Eroul scoate pala
C̄e fúl㉠erœ 'n tot latul, sī punta eĭ depune
Pe masœ spre 'ncinare. Ĭa steagu 'n mîna dreaptœ.
Trag sc̄ébii toťĭ Boĭc̄rii, sī śúerœ oťellul,
Sī punta se depune respectuos pe masœ
Onoare de ośtennĭ.
Fiinťa muritoarĭœ pe Mihœil-Arcîn㉠el
Nu l'a vœd̄ut vr'ŭœdatœ cu sábiea de flácœrĭ
În míjlocul de în㉠erĭ jurînd în c̄erĭŭ credinťœ
Sī curœťind Împerĭul de împiile dúhurĭ:
Încipueascœ-sĭ darœ pe brav Mihaĭul nostru
Cu sábiea în mînœ: — între rumîne pĭépturĭ
Cœ jurœ rœsbunare sī curœťirea T̄œrĭĭ
De crimele pœgîne, sī va puté 'nťele㉠e
C̄ereasca curœťire pe cît poate icoana
Mœterial aduc̄e ideea spirtualœ:
Pœstorĭul ĭa în mînœ fœclíe ard̄œtoarĭœ,
Sī 'ntr'însul întrœ spirtul c̄ell d̄œtœtorĭŭ de vĭeaťœ
Popoarœlor cœd̄ute.

§. 53.

Rug㉠unea de sarœ.

1. Domnul d̄illeĭ, în mœrire-sĭ apunînd strœluc̄itorĭŭ,
Se coboarœ cu înc̄etul de'n caru-ĭ triumfœtorĭŭ.
Norul luc̄ios sī rośu, c̄e ni-l faċe nevœd̄ut,
Pœstread̄œ 'n brasde de áur urma, pe unde-a trecut,

Şi c'ŭœ resfrîngere-a radĕĭ de purpurœ, de rubin,
Înundeadœ cerîŭ şi áburĭ, ce se naltœ în senin,
Unde fatœ 'n fatœ ese, mœreatœ şi c'un pas rar,
Fruntoasa, gœlbĭea lunœ, şi-şĭ opresce all sœŭ car:
Acĭ ea se cumpœnnesce; radele-ĭ, ce-abĭá pœtrund
De l'alle cerĭuluĭ márgini, vin pe earbœ, dorm, s'ascund,
Şi pînda cea neagr' a noptiĭ peste muntĭ s'a desfœcut:
Asta e oara, cînd firea: linişcitœ un minut,
Între noaptea, care cade, şi 'ntre diŭa, ce fugí,
Se naltœ la fœcœtorĭul şĭ de noapte şĭ de di,
Şi pre'n vorbe nalte pare, c'ar ducе la cérĭurĭ sus
Mœreata încinœcune, ce dupœ didire-a dus.

Sœcrœminte-universale nœtura toatœ o ímplu!
Altarĭŭ este tot pœmîntul, şi lumea toatœ e tîmplu;
Cerĭul îĭ e boltitura, ear' stellele, ce sclipesc,
Aurĭŭ ornat all noptiĭ, fócurĭ, ce 'ncise lucesc
În bolta cea seninoasœ, fœrœ númœr multimĭ miĭ,
Sînt aprinsele în tîmplu şi sîntitele fœlĭĭ,
Şĭ-acĕĭ norî, ce-ĭ aurescе diŭa, ce dœ sub pœmînt,
Şi-ĭ înfœşuarœ în unde un uşurell şi lin vînt,
Sînt undele de tœmîe, ce abureadœ 'n senin
Pîn' la tronul celluĭ vécnic, cœruĭ tote i-se 'ncin'.
Dar' e fœr' de glas ast tîmplu, cunĕrte sacre nu sînt;
De-unde sœ se naltе imne cœtrœ 'mpœratul cell sînt?
Tot taĕe, şi all mĭeŭ súflet într'acest minut vorbesce,
Glasul întregeĭ nœture: glasul mĭeŭ singurell este,
Şi pe aripele sereĭ, pe vîntul cell rœcoros
Se naltœ cœtrœ cell vécnic, ca un sufletit miros,
Şi dînd la fœptura toatœ ŭœ limbœ de a vorbí,
Împrumutœ cŭ-all mĭeŭ súflet nœtura de a-l mœrí,
Singur cĭemînd sœ-şĭ arunce spre mine-oci-şĭ pœrintescĕĭ,
Împlu tot de sîntul nume all pœrinteluĭ ceresc,
Care de'n sînul mœrirĭĭ nu 'ncetead' a ascultá
A sferilor armoníe, ce 'ndreptœ cu mîna sa;
Acella binevoesce de'n lœcaşul sœŭ cell sînt
Sœ primeascœ cu plœcere şĭ umilitu-mĭ cuvînt
Ce se mirœ de mœrire-ĭ ne 'ncetînd a o priví,
Şi múrmurœ all luĭ nume, neputînd bine-a-l mœrí.

Tu 'nceputul şi finitul-all tœŭ şi all tuturor,
Fiĭ prea mœrit: etern suflet, all totuluĭ fœcœtorĭŭ!
All lumiĭ gubern, pœrinte, tiitorĭŭ şi Dumnedœŭ!
Sub aste nume, cred, Doamne, şi-tĭ aduc mœrire eŭ

Şi fœr' sœ am trebuintœ, de-a te-audí aicĭ jos
Cunosc pe-a cerĭuluĭ frunte all tœŭ simbol glorios:
Nemœrginirea, mœrimea-tĭ mi-o poate arœtá;
Stellele-a ta strœlucire; pœmîntul blîndea'a ta.
În mœreata ta lucrare tu însu-tĭ te-aĭ fiintat;
Universul îtĭ rœsfrînge all tœŭ cip necopiat,
Şi súfletul mĭeŭ rœsfrînge universu 'n şirul sœŭ,
Putintele-tĭ fœr' de númœr încurcînd cúgetul mĭeŭ,
Pretutíndenni împreguru-mĭ te descóper, te mœresc;
Mœ privesc însu-mĭ pe mine, şi şĭ-acĕĭ te desvœlsc:
Steaŭa dilleĭ aşá luce în cerĭul cell serinos,
Se rœsfrînge-asupra undeĭ, şĭ-o vœd înœinte-mĭ jos.

Bunœtate şi frumseatœ pulin fac, cînd te mœresc,
Eŭ te cáut în tot locul, eŭ spœredŭ şi te iubesc!
All mĭeŭ súflet, ce-ĭ ŭœ radœ de luminœ, de cuvînt,
Pe'ntru ŭœ di rœtœcitœ de'n locaşul tœŭ cell sînt
De plœcerĭ sfœşiœtoarĭe, în departe sdrumicat,
Arde de a se re'ntoarce l'all sœŭ isvor flœcœrat.
În tine sînt şi rœsuflu, în tine cúget, trœesc!
Pre'n lumea, care te-ascunde pretutíndenni te dœresc,
Tu eşcĭ, ce 'n fundul nœtureĭ eŭ te vœd, şi te espic;
Tu eşcĭ, ce 'n toatœ nœtura, te aud, te binedic.
Ca sœ m'aprópiŭ de tine, fug într'acеste pustĭĭ,
Şi cînd demineata ese pe-alle cerĭuluĭ cîmpíĭ,
Şi deşcidînd poarta dilleĭ, de'n norii ceĭ auritĭ,
Lœcrœmioarele dioareĭ cad pe muntiĭ rœcoritĭ,
În ociĭ mĭeĭ nu e alta, ci cœutœtura ta,
Ce deşcis' asupra lumiĭ, începe-a o luminá; —
Cînd soarele stœ în drumu-şĭ, în all mĭedeĭ dille loc,
Şi de-acolo vars' asuprœ-mĭ vieatœ, luminœ, foc;
În flacœratele-ĭ radе, ce sîmtirea mĭ-o'ncœldesc,
Doamne!— atunci eŭ sîmt suflarea-tĭ, vîrtutea-tĭ, ce mœ 'ntœresc
Şi cînd noaptea alle salle vegie de stelle 'ndreptînd
Peste lumea adormitœ şĭ-aruncœ negrul veşmînt:
În sînul întuneĉimiĭ şĭ-all deşertuluĭ rœtras,
Cugetînd línişcea noptiĭ, ce se strécurœ 'n rar pas,
În ne'ntreruptœ tœcere, în umbre înfœşurat,
All mĭeŭ súflet te mœreşce, de tine apropiat;
Şĭ-atunci ŭœ luminœ sîntœ sîmt în mine-a *strœlucí*,
Şi un glas de mîngœĭare îmĭ dice 'n sperînt'a fi.

Dar'! în marea ta 'ndurare, Doamne! sperintœ nutresc:
Cu mînĭ pline în tot locul dînd fiintœ te dœresc

Sĭ-all dillelor melle númœr tu nu-l veĭ fi tœrmurit,
În traĭul cell scurt de-aicĭa, túlbure, nelinișcĭt;
Cœcĭ te privesc pretutíndenní a produce sĭ-a pœstrá,
Si cellui, ce poate face, i-ĭ rușine a stricá.
Mártur de a ta putere, ce 'n blîndeaț-aĭ deslucit
Așcept diŭa nemuririĭ, lumina fœr' de finit.
În deșert mĭ-aruncœ moartea umbre, négure 'nmormînt;
C'all mieŭ súflet vede diŭa sí pre'n desul eĭ veșmînt.
Ea e gradul, ce trecîndu-l, ți-mœ pot înfœțișá;
Este vœlul, ce m'opreșce de-a cœtá în fața ta.
Acest dorit minut, Doamne! di-ĭ maĭ ĭute-a se grœbí,
Seaŭ, deacœ 'n svaturi-țĭ doarœ maĭ voeșcĭ înc'a-l oprí,
Ascultœ de'n cerĭŭ rugarea trebuințeĭ omenescĭ,
Cœ de-atom, de lumea 'ntreagœ tu asémenne 'ngrijescĭ.
Fœ-mœ ca sœ cunosc drumul prescris de sînta-tĭ voințœ,
Ușureadœ a mea lipsœ, fi 'n nevoĭ a mea scutințœ!
Fœ Doamne! sœ nu lipseascœ pînea spre a ne 'ntorí,
Ear' súfletul cu sperînța fœ-ni-l a se linișcí!
Încœldescce cu lumina prea blîndeĭ talle priviri
Spíretul țînut în umbra recilor melle sîmțiri.
Precum soarele ridicœ roŭa 'n sus de pre pœmînt:
Așá soarbe all mieŭ cúget în sînul tœŭ cell prea sînt!

§. 54.

La moartea luĭ Cîrloavœ. *)

1. O! Lira mea! suspinœ; all tœŭ glas plin de jale,
În umbrœ sœ rœsune, sœ geamœ la mormînt:
Cîrloavœ nu maĭ este!!! suspinœ pe-a luĭ calle,
Si fœ sœ se audœ pe áripe de vînt:
„Cîrloavœ nu maĭ este! și lira-ĭ a 'ncetat!“

O tînœr cîntœrețe! tu barde trecœtoarîe!
Abiá te 'ntr'aripasesĭ, abiá dulcele-ți glas,
Ciemá sœ te audœ cu ínimĭ sœltœtoarîe
Pe cœlœtorĭ; și 'ndatœ oprindu-le-all lor pas
Tîntind a lor vedere, . . . tu sborĭ și ĭ-aĭ lœsat!

2. Tu aĭ urît ŭœ țarœ, unde puținĭ ascultœ
Seaŭ unde-a ta cîntare cu eĭ nu însoțescĭ;

*) Vedĭ nrl XXXI, de'n tomul III all lecturarîuluĭ.

Încœ trœind, tu vieața o petrecĭeaĭ maĭ multœ
Sorbit în armonía a cetelor cerescĭ;
Unde ostașŭ de-aicea acólo-aĭ șí grœbit.

Subt tînœra ta mînœ, sub dégete-ardœtoarîe
Acum se 'nfioreadœ ŭœ lirœ de Serafí
Ascultĭ tu alte ímnurí, începĭ altœ cîntare,
Si 'ndemnĭ tu'alțĭ rœsbóinicĭ, herubiĭ acĕĭ bravĭ:
Alt post maĭ cu mœrire țĭ-a fost ție gœtit.

3. Acolo-țĭ erá locul mennit de moscennire:
Poetul acĭ este strœin șĭ cœlœtor;
Vulturul ásfelĭŭ mîndru, de'n nalta sa privire,
Ar dice par'cœ lumiĭ de'n marele sœŭ sbor:
Pœmîntu-mĭ este leágœnn, dar' lœcuesc în cerĭŭ!

Ivințœ! care 'n v< ácurí, abiá cînd se ivescce,
Ŭœ stea, care rœsare cĭar într'all sœŭ apus!
Cé fu a ta lucire? Si cé ne prevestescce?
Cé îngĕr te întoarce? Cé îngĕr te-a adus?
Si cum sœ spun acellea care cu tine pĭer?

4. De unde escĭ, ascultœ jœlinda mea cîntare!
Vedĭ lácrœma, ce picœ pe scumpul tœŭ mormînt!
În oara depe urmœ, în cea de-aicĭ plecare
Iubiți-ți fœrœ mine, cu cĕĭ ce nu maĭ sînt
Vœdurœ cum ți-ĭ sborul, și tucul trist vestĭá.

. . . . . .

Sí eŭ sînt ca metalul, ce plînge dupœ tine,
Pre'n fócurĭ de durere trecut și lœmurit;
Si pátimile répedi isbind ínima 'n mine,
Îmĭ scoate fiœ-care un súnet osebit,
Care-astupat mugescce, se 'nneacœ ear' în ea.

5. Lutoasa mea ființœ acĭ se dœbovescce,
Dar' eŭ sînt dupœ tine, pe urmœ-țĭ te 'nsoțesc,
Si delul pe aripi-șĭ acolo mœ rœpescce,
Si soartea ta cea lesne, în vecĭ eŭ o doresc,
Dar' . . . plumbul dœtoríeĭ mœ trage earœ jos.

Cu care legœturœ afirea mea se 'ntinœ!
Întocmaĭ ca stejarul adînc rœdœcinat;

Cînd se rescoalœ vîntul, ell ḡeme şi suspinœ,
Trœsneşĕe şi rœstoarnœ orĭ cĕ́ la 'ncunḡurat,
Şi tot, cĕ maĭ rœmîne, privesĕe dureros.

Vaĭ! eatœ soarte tristœ! şi cît de tînguĭoasœ!
Dar' tu aĭ fost ca floarea, aceá primœvœroasœ.
Cĕ-o smulḡe-o ĭa ḏefirul, şi-şĭ las' all sœŭ miros!

§. 55.

Seræfimul şi Heruvimul,

seaŭ

Línişĕea cunşĕiinţeĭ şi mustrarea cúḡetuluĭ.

Blînd Serafim! o înḡer! cĕ́ este-a ta solíe?
Şerbiţul care-ţĭ este? cĕ́ vreĭ aiĕea jos?
Paĕea vesteşĕĭ tu lumiĭ? paĕea aduĕĭ tu míe?
Cĕ́ flácœrĭ puĭ în sînu-mĭ? o Serafim frumos!

Ociĭ tœĭ, . . . sînt seninul;
Buḏa ta e ḏîmbirea;
Faţa ta e blîndeaţa;
Ca pĭeptu-ţĭ, nu e crinul;
Drágoste-ţĭ e privirea:
Totul eşĕĭ frumuseaţa.

Fiinţa-ţĭ lumineaḏœ.
Mœrirea te 'ncunḡurœ,
Línişĕea te 'nsoţeşĕe;
Pasu-ţĭ te nœinteaḏœ,
Slava 'mpreḡuru-ţĭ sboarœ,
Preajma-ţĭ paĕe vesteşĕe.

Frumos Serafim! îmĭ plaĕe
La tine-a mœ uĭtá,
În oci-ţĭ a cœtá;
Lumina lor e linœ!
În oci-mĭ vine plinœ
Blînda senina paĕe.

Tu mœ înveţĭ cîntarea,
Tu îmĭ însufli pĭeptul,
Tu îmĭ arœţĭ cœrarea,
Care merḡe de-a dreptul
La fiĭca Armoníeĭ.

Lira ta-ĭ ĕereascœ,
Şi glasu-mĭ aripeaḏœ,
Fiinţa-mĭ pœmînteascœ
În sborul sœŭ cuteaḏœ
Le scáunul veĕíeĭ.

Şí'n somnu-mĭ, şí aevea, fiinţa-ţĭ mœ'nsoţeşĕe;
Cipu-ţĭ mi-ĭ faţ' orĭ unde: în ḡurul mĭeŭ ell sboarœ;
De'n soare se rœpede, de'n lunœ strœlucĕeşĕe,
De pe pœmînt se nalţœ, de'n cĕ́rĭurĭ se coboarœ.

Pe la fîntînĭ m'aşĕeaptœ, cu unda se rœsfrînḡe,
Cu frunḏa îmĭ şoptesĕe, cu ḏefirul suspinœ,
Cu vallea îmĭ rœspunde, cu pátima mea plînḡe,
Cu dealul se înalţœ, cu cîmpul se alinœ!

Cu floarea se dœ'n leágœnn, cu earba undoeaḏœ;
Livadea îl aratœ, dumbrava-l subt-ascunde;
În ḏiŭœ, şi în noapte, la umbrœ, şi în raḏœ
Nu e nœlucœ, -mĭ spune, mœ mîngœĭœ orĭ unde.

Durerea mĭ-o adoarme, şi lácrima mĭ-o şterḡe,
Şí pe pœmînt, şí 'n cĕ́rĭurĭ sperînţa mĭ-o aratœ.
Cu glasul cunşĕiinţeĭ ell înœinte-mĭ merḡe,
Cînd l'am vœḏut: tot vésel; dar' aspru neĕĭ ŭœ datœ.

Frumoşĭ îţĭ sînt ociĭ! frumoasœ ţi-ĭ faţa!
Frumos îţĭ e sborul, o! înḡer ĕeresc!
Şi de-mĭ este dragœ; de-mĭ plaĕe vieaţa:
E de-ast sînt nesáţiŭ, ca sœ te privesc.

Fiœ ca 'n veĕĭ ásfeliŭ s'am a ta fiinţœ!
Faţa ta sœ-mĭ rîḏœ pînœ la mormînt;
Oci-ţĭ sœ-mĭ aprinḏœ supusa-mĭ credintœ;
Lumina-ţĭ lucĕeascœ la slabu-mĭ cuvînt!

Cînd va bate ĕeasul întoárĕerĭĭ melle;
Cînd la judecatœ mœ voĭŭ arœtá.
(Mominte cĕ omul, le sîmte maĭ grelle)
Tu şĭ-atunĕĭ, o înḡer! dar! mœ veĭ urmá!

Rœsbóinicĕe, vitedĕe, Heruvim înfocate,
Împlinitoriŭ prea strášnic urgíilor cerešcĕi!
Répede înger!

Ocii tœi scînteadœ
Bratul tœŭ: e puterea,
Sábiea-ti flœcœreadœ,
Cruntœ îti e vederea,
Fata ta-i fior!

În urmœ-ti e dreptate,
În guru-ti strœšnicĕea;
Glasul tœŭ mœ strœbate,
Totul ešcĕi vitejiea
Ši fúlger ardœtor!

Heruvim! mœ 'nfioreadœ
Îmultita ta vedere,
Multii tœi oci privegeadœ
Ca singura prevedere:
Eŭ te vœdŭ, ši mœ sfiesc.

Inima-mi nu te urœšce;
Trémurœ l'a ta ivire,
Ši 'n adîncul ei se našce
Ŭœ fioroasœ cinstire,
Un foc ardœtoriŭ ceresc!

Eŭ vœdŭ în tine pe 'mplinitoriul,
Acelleĭ drepte urgíi cerešcĕi,
Eŭ vœdŭ în tine pe pœditoriul
Vecii rœstrišcĕe ceĭ strœbunešcĕi.

Ásfeliŭ all lumii bœtrînul Tatœ,
De'n pomul vietei c'a cutedat,
L'a fericire-i poartœ 'neuiatœ
Plîngeá pœcatu-i cell neuitat,

Tu-mi opešcĕi Raiul, 'mi-aducĕi aminte
A mea grešealœ, ši mœ 'ngrodesc.
Limba ta tacĕe, n'audŭ cuvinte;
Dar' iti ard ocii: ei îmi vorbesc.

Cînd viforul se scoalœ, cînd cerul e 'n miníe,
Cînd négura se'ntinde, cînd norii se'mpletesc,
Cînd focul šerpuešcĕe de-a lungul în tœríe:
Ca fúlgerul atuncĕea cu groadœ te privesc.

Cînd marea se rœscoalœ, ši urlœ 'ntœrîtatœ,
Cînd undele-i mugínde se 'nalcœ spumegînd,
Fiinta-mi, ca ŭœ barcœ, de cúget spulberatœ,
Pe fiœ-care stîncœ te vede-amerintînd.

Ši cînd fúmegœ muntii, vulcannul cînd turbeadœ,
Cînd flœcœri rotitoarie pînœ la cériuri sbor,
Cînd trémurœ pœmîntul ši sfera scînteeadœ,
All mieŭ súflet te vede în cri ce meteor.

Pe ori ce spœimînteadœ, ši-amerintœ viea'a,
În ori ce loc de groadœ, acolo te dœresc:
Ca túnetul ti-i glasul, ca fúlgerul ti-i fata!
Fúlger în mine trece cînd oci-mi te 'ntîlnesc!

Víforul búbuie, sboarœ;
Crívœtul vijie, trece:
Trémurul saltœ, doboarœ;
Trœsnetul arde, petrece,
Ca cúgetul cînd vii.

Grindina bate rœnnešcĕe;
Stingerea pasu-i urmeadœ:
Séceta seacœ, sterpeadœ;
Foámetea rumpe, rœcnešcĕe;
Boalele sbiearœ, turbeadœ;
Moartea doboarœ, cosešcĕe
Osînda tu cînd vii.

Aratœ-mi osînda, în vecĭ mœ mustreadœ,
Nu îmi ertá vina cîtu-ši de putin;
În a mea vieatœ tu mœ îndrepteadœ,
Cînd fapte ši gînduri relle mœ întin.

Însœ cînd grodava mea oarœ va bate,
Ši cînd veĭ dá semnul, o! drept Heruvim!
Atuncĕi, ti-ad'aminte, cœ tu ešcĕi un frate
Cŭ-all mieŭ blînd ši dulcĕe, frumos Serafim!

§. 56.

Jocul cœllušarilor.

Nu este popor, unde se vorbesce limba rumîneascœ, la care sœ nu fiœ cunoscut jocul cœllušarilor, ce se face în sœptœmîna de nœintea rusaliilor. Se adunœ maĭ mulțĭ tíneri, jucœušĭ buni, ši, formînd ŭœ ceatœ, se înfrumseteadœ cu deosœbite scarpe, cu penne de pœun, ši alte asémenni, ši cu durgœlae, ši se înroleadœ pe ŭœ sœptœmînœ, orĭ šĭ pre maĭ mult, dupœ împregurœrĭ, sub ŭœ flámurœ, ce înaltœ. Unul de'ntr'înšiĭ se îndœtorœeadœ cu ŭœ credintœ relegioasœ a tiné tœcerea în tot decursul sœptœmîneĭ, seaŭ în tot decursul joculuĭ, orĭ cît de îndelung ar tiné, ši ašá devine mut de bunœ voe. Jocul, cînd se face regulat, se formeadœ într'acest cip: la súnetul lœutelor sœvîršesc tínerii jucœušĭ deosœbite sœltœrĭ, urmate de viérsurĭ produse de eĭ într'adins, all cœrora rœsfrîŭ este tot de-a una: *„pe ea!“* Flámura orĭ se tine în mînœ în rœstîmpul joculuĭ, orĭ se împlîntœ în pœmînt, ši joacœ împregurul eĭ, ši fiœ-care jucœtoriŭ trece pe lîngœ ea în semn de curtennire, pînœ cînd strigînd ne'ncetat: *„pe ea!“*, unul de'ntr'înšiĭ o rœpesce, ši fug cu totiĭ în larmœ. Dupœ acestea întîlnindu-se, îšĭ încrucišeadœ toegele în semn de bœtœlíe. Unul de'n eĭ se ridicœ pe un loc maĭ înœltat, de unde vin altiĭ sœ-l alunge. Ell se ápœrœ acolo, ši strigœ, *cœ e mošiea luĭ, ši cetatea luĭ e întœritœ.* Pe urmœ dupœ deprínderea ši îndemînarea jucœtorilor, se fac felĭurimĭ de jócurĭ gimnástece. Femeile aŭ ŭœ superstičune, de a luá dela cœllušarĭ felĭurimĭ de lúcrurĭ, vešminte, mîncare, ear' maĭ ales aĭŭ orĭ usturoiŭ, credînd, cœ deacœ aŭ jucat cœllušariĭ cu acellea, sînt bune ca leácurĭ de frígurĭ šĭ de alte boale.

Orígĭnea acestuĭ joc se vede curat šĭ dupœ felĭul sœŭ šĭ dupœ viérsurile, ce se cîntœ la dînsul, cœ este jocul Romannilor, întocmit de strœbunul nostru *Romul* spre rœpičunea

Sœbinelor. Pennele de pœun, care, la ceĭ vecĭ erá páserea Junoneĭ, a gelosíeĭ, care erá acell Arg cu ocĭ mulțĭ, ce prevegeadœ asupra obieptuluĭ amoriĭ salle, e un felĭŭ de devisœ a cœllarilor romannĭ, ce purtaŭ la cap spre semn, cœ trébuie sœ aĭbœ în minte gelosíea Sœbinelor, carile îĭ despretuíserœ.

Secretul întreprínderiĭ cœllarilor romannĭ trebuiá sœ se pœdeascœ sub osîndœ de moarte. Mutul de bunœ voe se vede figurînd în joc.

Scopul joculuĭ erá, ca sœ atragœ femeile Sœbine, ši cœllušariĭ pînœ în diŭa de astœ-dĭ atrag femeile cu felĭurite obiepte, carile pre'n decursul a miĭ de annĭ devenirœ superstičoase.

Jocul se încieiá pre'n rœpičunea Sœbinelor. Semnalul rœpičuniĭ erá: *„pe ea!“* áđecœ: *„pe fatœ! n'o lœsá!“* Cœllušariĭ nu înceteadœ a rœpetĭ acest semnal, ši încieiœ jocul cu rœpičunea flámureĭ, dupœ ce o aŭ curtennit, ši fug cu ea cu larmœ mare.

Dupœ aceasta începe un felĭŭ de sœrbare de triumf, în care se sœvîršesc jócurĭ gimnástece. La cápœtul jóculuĭ cœllušarilor se vede curat cipul unuĭ rœsboiŭ, ce avurœ Romanniĭ în urmœ cu Sœbiniĭ; încipuičunea luĭ Romul, ce stœruesce a-šĭ apœrá mošiea ši cetatea, ši în urmœ pedeapsa unuia de'ntre eĭ, care fuge de'n sotietatea lor, încipuesce orĭ učisœčunea luĭ Rem, carele a sœrit preste didul cetœtiĭ, orĭ rœsbunœčunea asupra Sœbinilor. Toate înfœtišeadœ foarte luminat ši supt un cip alegóric, pœstrat ši desfigurat în decursul timpurilor, încœputul ši orígĭnea noastrœ. Ciar necĭ vorba *„cœllušariŭ“* încœ nu înseamnœ alta, decît *„cœllariŭ.“*

Dar' oare pentru cé se face acest joc în sœptœmîna de nœintea Rusaliilor?

Rumînul s'a crestinat, însœ dátinele strœbunilor sœĭ nu le-a pœrœsit, cum nu šĭ-a pœrœsit necĭ limba. În dillele sœptœmîneĭ (lunĭ, martĭ, miércurĭ, joĭ, vínerĭ) se vede amintirea nemuritoariœ a Dœilor strœbunĭ; în ajunul annuluĭ noŭ încœ se pœstreadœ felĭurite întrebœčunĭ de soarte, seaŭ vrœjitorĭ; Joile dela pasčĭ pînœ la nœltarea Domnuluĭ se maĭ

sœrbeadœ încœ sĭ pînœ astœ-dĭ: mortuluĭ i se pune bœnutul (obolul) în mînœ, orĭ în gurœ, ca sœ aĭbœ cu cĕ plœtí de'ncolo pe'ntru îmbœrcœcune luntrașuluĭ *Caron*, și alte asémennĭ.

Rumînul creștinat devine omul cĕll noŭ, carele trébuĭe sœ-șĭ socoteascœ ŭœ a doŭa oríginе; și orĭ cœ anniversala rœpicuniĭ Sœbinelor se sœrbá în rœstîmpul acesta all annuluĭ, orĭ cœ rusaliile, arœtînd începutul faptelor Apóstolilor, aratœ începutul creștinismuluĭ; Rumînul nepœrœsînd jocul, cĕ-ĭ aratœ oríginea luĭ, începú a-ĭ sœvîrșí anniversala în rœstîmpul annual, cînd se sœrbeadœ începutul omului cĕlluĭ noŭ, ádecœ all creștinismuluĭ. Pre'n urmare, *Rumînul sœvîrșind jocul cœllușarilor în sœptœmîna de nœintea rusallilor, nu ne aratœ alta, decît cœ e Rumîn creștinat.*

XXII.

Neofit Scribann.

(Se tragе de'ntr'ŭœ fœmílie oșteannœ, originarĭœ de'n Cîmpullung, carea s'a destins prin vitejíea sa în timpurile principeluĭ Cehann; s'a nœscut în Noembre, 1803, în orașul Burdujenní de lîngœ Sucĕava; tatœ-sœŭ se cĭœmá Ionițœ, și a fost préut vr'ŭœ patrudecĭ de annĭ în mînœstirea *Teodorennĭ* de'n numitul orașŭ și maĭcœ-sa se numĭá Pelœgíea. Șĭ-a începeut cursul stúdielor salle în școalele dela Sucĕava; de aĭcĕ fu luat apoĭ de tatœ-sœŭ dupœ svatul cœlúgœrilor grecĭ a casœ, ca sœ învețe limba grecĕascœ, foarte întrebuințatœ pe atuncĭa, și rœmase în acĕá mînœstire pînœ la annul 1817. Acuma fu dus la Iașĭ, unde a studiat în Acœdemíea grecĕascœ pînœ la annul 1821. Evenemintele acestuĭ ann aŭ întrerupt cu totul stúdiele luĭ elénnicĕe, și pœrintele luĭ fu nevoit de la annul 1823—1828, sœ-ĭ ținœ învœțœtorĭŭ pœrticulárĭŭ de șĕiințe bisericĕșcĭ, de limbĭ moderne, precum: frînĕeasca, itœlieanna și germîna; pînœ cĕ în 1828 se deșcise ŭœ școalœ públicœ la Treĭ-ĭerarhĭ în Iașĭ, unde fu adus și N. Scribann, și încredințat mitropolituluĭ *VENIAMIN*, carele, vœdîndu-ĭ tœlîntul bisericĕesc, și cunoșcințele luĭ de limba grecĕascœ, l'aŭ hirotonit *DIACON*, oblegîndu-l, sœ cĕrcetedе cursul limbeĭ elénnicĕe și lœtine, care se deșcisese de'n noŭ în *Treĭ-ĭerarhĭ.)*

Apoĭ fiind cœ școalele nœcunale se desvoltase cu rœpejune în acĕștĭ annĭ de'n urmœ, fu N. Scribann la cĕrerea maĭ multor egúmennĭ grecĕĭ și a sa hirotonit ĭeromonac de Metropolitul, la mînœstirea *Treĭ-ĭerarhĭ* cu scop, de a puté cĕrcetá regulat cursul filosofíeĭ, cĕ se deșcisese acuma pe'ntru prima oarœ în limba rumînœ. Acĕst curs l'a absolvit patru annĭ de dille. Audînd N. Scribann, cœ școalele de'n Bucurešcĭ sînt cu mult maĭ înnœintate, și cĭœmat fiind într'acolo de un profesoriŭ, cĕ-l avuse la Iași, de d. Dr. *„Eutimiŭ Murgul,“* s'a dus la Bucurešcĭ, de unde fu recĭœmat de Metropolitul dupœ un ann de dille de'n îndémnurĭ necunoscute, și denumit privegĭœtoriŭ și îndemnœtoriŭ (esortœtoriŭ) la înstitulul nœcunal de'n *Treĭ-ĭerarhĭ.* Acĕst post l'a provœdut cu acurœteațœ; și spre onoarea înstitutului. Însœ la annul 1840 fu acusat de cœmœrila metropolitannœ, *cœ s'ar fi stricat credința în Dumnedœŭ*, și rœpindu-i-se ŭœ bibliotecœ de treĭ sute de tómurĭ de diferițĭ autorĭ vecĭ și noĭ, fu trœmis sub padœ la mînœstírea *Seculuĭ* de la munte, unde se ținú arestat maĭ un ann de dille. Mijlocind Guvernul, fu recĭœmat, ca sœ-l puĭœ privegĭœtoriŭ la Acœdemíe. Dar' șĭ astœ datœ aŭ triumfat neamicĭi luĭ, și de ácĕea nu fu ašedat într'acest post, cĭ trœmis în ținutul Sucĕveĭ, ca sœ fundedĕ ŭœ școalœ nœcunalœ, pe care domníea lor nu o putuse fundá. Supunîndu-se soarteĭ, s'a dus N. Scribann, de a întemeiá acĕá școalœ, la carea a rœmas doĭ annĭ de dille. Vœdînd neamicĭi luĭ sporirea școaleĭ, și bunœ starea luĭ, ĭ-aŭ mijlocĭt derœdicarea de la acĕastœ școalœ, trœmițîndu-l la mînœstirea *Neamțuluĭ* tot sub frumosul pretest, de a fundá șĭ acolo ŭœ școalœ. Ell șĭ-a plecat capul șĭ la acĕastœ cĭœmare; s'a dus la *Neamțul*, unde a rœmas ca profesoriŭ de limba elénnicœ și de șciințe relegĭoase pînœ la annul 1848, în care timp a publicat cartea de cœnoane, numite *Pidœlion.* Evenemintele acestuĭ ann aŭ înrĭurit și asupra luĭ. Cu toate acestea, nu tœrdiŭ fu cĭœmat de epitropíea seminarĭuluĭ central de'n mînœstirea *Socola*, ca sœ ocupe acolo cœtedra de *istórica universalœ* și de *ritóricœ*, unde a rœmas pînœ la 1853 și 1854, cînd earœ-șĭ printr'ŭœ întrigœ metropolitannœ, cundusœ de Prea sînțitul *Suhopann*, fu nevoit a demisiuná, și dupœ treĭ lunĭ ea rœ-șĭ a rœîntrá în postul de profesoriŭ, însœ nu maĭ mult de literœtura rumînœ; cĭ de *limba elénnicœ*, și maĭ apoĭ șĭ de *filosofíe.* Cu înființarea universitœțiĭ de'n Iași, fu frate-sœŭ denumit acolo ca profesoriŭ de teologíe, earœ N. Scribann fu cĭœmat ca reptoriŭ și profesoriŭ de filosofíe în *seminarĭul central*, unde funcuneadœ pînœ astœ-dí.

De la annul 1848 încoace n'a contennit a edá la diferite ocœjunĭ deosebite articĕe politicĕe, nœcunale, șĭ în țarœ, șĭ în afarœ subscrise de dînsul, și cĭar nesubscrise, pînœ la annul 1856, și cĭar pînœ în dĭŭa de astœ-dĭ (1862).

Afarœ de aĉestea fu denumit Egúmenn de doŭe orĭ, și de doŭe orĭ a demisiunat, în înteresul luminœriĭ cleruluĭ, fœrœ sœ întîrdie mœcar ŭœ lunœ de dille în aĉeá însușietate.

La annul 1857 a fost ales deputat de clerul *Iașilor* în însœmnata Adunare *ad hoc;* a fost și este încœ ales prešedinte all comitetuluĭ *soĭietœĭĭ pe'ntru încurœjarea tinerilor sœraĉĭ rumînĭ la învœĭœturœ.*

Grádurile biseriĉeșĉĭ le-a primit regulat: *Sîngel, Protosîngel* și *Arhimœndrit* Sub metropolitul *Melétiŭ* i s'a fost oferit demnœtatea de Episcop, însœ aflîndu-se bólnav a refusat'o, dar' în annul 1862 venindu-ĭ aĉeastœ demnetate de la ŭœ putere maĭ naltœ, decît voința luĭ, a primit'o.

Ópurile luĭ šĉĭințiale și literarîe sînt urmœtoarîele:

1. Un cœtehism scris cu litere lœtine publicat în 1836.

2. Trœdúĉerea Pidœlionuluĭ, tipœritœ 1843.

3. Trœdúĉerea și publicarea Dupluluĭ pœrœlel (teologĭea polémicœ) a renumituluĭ Alesandru Sturda, în 1851.

4. Urdĭrĭ istórice, publicate în 1851.

5. Treĭ dešertœĉunĭ despre unirea politicœ a prinĉĭpatelor rumîne, de'n carile numaĭ doŭe sînt publicate în 1856.

6. Istóriea în scurt a st. metropolĭĭ moldave, publicatœ în Pœris la 1857.

7. Nečesœtatea clerulnĭ în soĭietate, publicatœ în 1859.

8. Clerul rumîn în fața articĭuluĭ 46 de'n Convenĉune, publicat în 1860.

9. Nelegœletatea și defeptuosetatea proeptuluĭ de leĝe pe'ntru alégerea metropolituluĭ și episcopilor noștri, publicatœ în 1861.

10. Maĭ multe alte desertœĉunĭ polítice nepublicate încœ: maĭ multe cuvinte polítice, cuvinte funebrale, cuvinte lœudœĭve bisericeșĉĭ și cuvîntœrĭ de scoalœ, toate în número maĭ bine de 60, de'n carĭ unele s'aŭ publicat, earœ ĉea maĭ mare parte încœ nu.

11. Ritórica rumînœ cu esîmple în treĭ limbĭ: greacœ, lœtinœ și frînceascœ, cu ŭœ întruducere de ŭœ scurtare de psicologíe și de lógicœ, nepublicatœ încœ.

12. Prescurtare de'n istóriea pátrieĭ pe'ntru învœĭœtura în clase nepublicatœ.

13. Metodœ (grœmáticœ) pe'ntru studiul limbeĭ elénnice, prelucratœ dupœ maĭ mulțĭ autorĭ europennĭ, earœ maĭ cu samœ dupœ D. Burnouf în doŭe tómurĭ, fie-care tom cuprindînd ŭœ culepčune de téșturĭ alese elénnice de pe la prosarĭ și poețĭ cu comîntarîe rumîne pe'ntru înlesnirea tinerilor studințĭ, publicatœ de ministerĭul înstruiĉunĭĭ públice în 1861 și 1862.

14. Cite-va epístole, și încercœrĭ poétice, nepublicate încœ.

§. 57.

La sîntirea temelĭeĭ.

(Dela arcul Acœdemíeĭ Moldoveĭ. Iași 20. Optembre 1841.)

Oh! obĭept de veselíe și de întristare plin!
O! lucrare, care mésteĉĭ bucuríea cu suspin
. . . . . Trœĭniĉíe . . . . . .
Faptœ ĉe priĉinueșĉe de-ŭœ potrivœ bucuríe
Și 'ntristare uneĭ ínimĭ, ĉe se faĉe jertfœ ție
Earœ mințiĭ, ĉe se suĭe la nœlțime de ideĭ,
Cu dorințe de-a cunoașĉe și de-a șĉi tot de'n temeĭŭ.
Un ĉe noŭ, pe care lumea pîn' atunĉia n'a șĉiut,
Ŭœ poruncœ îĭ aduĉe de l'un véĉnic priceput,
Ca sœ tacœ, sœ se mire șĭ-ŭœ credințe 'nuntru 'n sine
S'o aducœ la nœdejde . . . pe cînd cúĝetœ la tine,
Veselíea și mœhnirea de-ŭœ datœ o ocupeadœ.
Cœ în om e mestecare de moarte și de vieațe.
Temelíea prea doritœ unor case de șĉiințe,
Ĉe-o înnalțe astœ-dĭ mîna unor ínimĭ cu dorințe,
Uneĭ nœĉunĭ, ĉe altmîntre este foarte învecitœ;
Ear' cu un alt cip pot eŭ dĭĉe, de puțin timp rœnœscutœ.
În sunare-armonioasœ unor músiĉĭ osebite,
Ĉe earœ-șĭ de scurtœ vreme furœ dînseĭ hœrœdite,
Se sînțeșĉe în veĉĭ slavœ ĉellor ĉe s'aŭ îngrijit
Ca sœ tragœ pe Rumînĭĭ cœtr'-un strœbunese sfîrșit.
Ĉe de'n veĉĭ îl pœrœsise; oh! ĉe uĭmitoarîœ stare,
Veselíe și mœhnire de-ŭœ datœ mœ ocupeadœ
Cœ în om e mestecare de moarte și de vieațe
La vederea de persoane înœlțate 'n veselíe,
La vederea uneĭ table destinate veĉnĭĉíeĭ
Și 'nsœmnate 'ntr'însa nume strœlucite, ĉe sœ țĭĭœ
Strœlucite peste veácurĭ, nešĉiuțĭ, ĉe vor sœ fiœ.
L'audĭrea unor nume de bœrbațĭ luminœtorĭ,
L'audĭre de urarea unuĭ glas înțințœtoriŭ;
Ĉe-a sœ șîmtœ ŭœ ființe, ĉe-a sœ dĭcœ un atom
Pœrœsit și 'ntunecat într'ašá grœmœdĭ de om! ?
. . . . . Decît numaĭ . . . . . .
Veselíea și mœhnirea de-ŭœ datœ mœ ocupeadœ,
Cœ în om e-amestecare de moarte și de vieațe.

Ear' vœdînd, cœ se încide aceá lad'-a vecnicíeĭ,
Si pogoarœ la adîncurĭ nisce nume ce sînt vie,
Nisce fețe strœlucite hotœrînd pe a lor urmœ,
Într'un loc ascuns si táinic, pîn' la diŭa de pe urmœ;
Cé mœhnire si cé lacrœmĭ pe'ntr'un om cugetætorĭŭ;
Cę amar si cé durere pe'ntru'n súflet sîmtitorĭŭ!
A vedé ŭœ temelíe înformatœ în pœmînt,
Apœratœ de-a lor umbre, nu scĭŭ dupre cé cuvînt?
A vedé ŭœ temelíe unor timpurĭ de unire,
Destinate de-a lor vóturĭ, ca s'aducœ fericire,
Întœritœ si sînțitœ de-a lor glásurĭ pœrintescĭ.
Dupre cum Realul lor ne nasc fiĭ sufletescĭ;
A lucrá la temelíea mîntuirĭĭ omenescĭ,
Si a pune fundœmîntul stœpînirĭĭ ceĭ ceresci:
E idee înnœlțatœ, e un ce de fermecat;
Este țœrĭĭ rœ'nviare, este faptœ de 'mpœrat.
Tot ŭœ-datœ ca sœ fiœ monumînt de istorie,
Tocmaĭ de sí locul œsta s'ar prefațe în șerbíe,
Seaŭ de sí globul gigántic ar luá ŭœ altœ fațœ
Peste vecáurĭ, care mintea sœ le spunœ nu cuteadœ,
Ca sĭ-atuncĭ sœ strœlucasecœ nisce nume de bœrbațĭ,
Cari 'n veacul lor iubire, luminare, daŭ la fațœ,
La privirea de-ŭœ didire, de un sfésnic cu luminœ,
La ființa, ce-ĭ formatœ pe'ntru neamul ce-o suspinœ,
L'aședarea lîngœ dînsa de maĭ multe-a salle fiíce,
Ca sœ lucíœ 'n orisonul Rumînimiĭ noastre dulce,
'N orisonul cunoscințeĭ, ce e foarte 'ntunecat;
Cœcĭ de mult într'însul stinse dusmannul cell blœstœmat
Acest sfésnic cu luminœ, acest timplu luminat,
Care astœ-dĭ se rœnascce dup'atît timp nuorat,
Ce-a sœ simtœ ŭœ ființœ, ce-a sœ dicœ un atom
Pœrœsit si 'ntunecat într'asá grœmœdĭ de om!
. . . . . Decît numaĭ . . . . . .
Veselica si mœhnirea de-ŭœ datœ mœ ocupeadœ
Cœ în om e mestecare de moarte si de vieațœ.

XXIII.

Василіе Іаповічіŭ

(s'a nœscut în Cernœutĭ în Bucovina, la 31. Decemvre, 1806; stúdiele salle elemîntarie, gimnœsiale, filosófice si teológice si le-a fœcut în Cernœutĭ. Septe sœptœmînĭ dupœ finirea lor fœcú esáminul ca profesorĭŭ de teología pe'ntru studiul biblic all vecĭuluĭ si nouluĭ Testœmînt, si dupœ doĭ annĭ de dille la 1836 într'a 28. Gerarĭŭ se sí denumí ca profesoriŭ ordennarĭŭ la teología de'n Cernœutĭ, unde petrece sí astœ-dĭ (1863). Dupœ înființarea scoaleĭ prepœrîndale în Cernœutĭ, la carea a conlucrat foarte mult, a fost denumit la dînsa ca profesorĭŭ suplinitorĭŭ de metódicœ, mœtemáticœ si limba rumînœ, la annul 1848, unde a suplinit pînœ la 1859. De pe la 1852 pînœ la 1860 a maĭ fost sí Trœducœtorĭŭ rumînese la Guvernul țœrĭĭ, si în annul 1862 fu ales de'n partea cleruluĭ rumîn ca deputat la dieta Bucovineannœ, unde-l represîntœ cu demnœtate, de'n care cáusœ primí de'n parte-ĭ ŭœ adresœ de mulțœmíre. Ell e un bœrbat foarte lucrœtiv, care a fœcut stúdie afunde si amœrunte în facul scœŭ, întreprindînd cœllœtorĭĭ scĭințiale în aceastœ privințœ în Moldova. Pînœ acuma aŭ esit de la dînsul cinci tómurĭ de'n: *„Исторікъ-літералъ шълкзіре а кърцілор поялзї шесштжпш“*, tipœrite în Cernœutĭ, dela 1856—1861; alte cœrțĭ, tot de'n stúdiul biblicese all nouluĭ testœmînt, de sí pregœtite, nu sînt încœ date sub tiparĭŭ. Ell a maĭ tipœrit doaŭe grœmáticĭ rumînescĭ pe'ntru scoalele elemîntarie, ŭœ grœmáticœ germînœ-rumîneascœ, sí ŭœ grœmáticœ rumînœ-germîneascœ încœ nu-ĭ datœ sub tiparĭŭ.)

§. 58.

Istóriea Sœmœritennilor si cáusele dusmœnniei lor cu Judeĭ.

(De'n „Тълкзіре“ томъл IV fața 124. *)

Ора ѧатре Самарітенніĭ ші Іудеĭ се пъскъ din урмътоаре прічінĭ: Салманасар, ѧмпъратъл Accipieĭ, aŭ

*) La cérerea deosebitœ a autoriuluĭ se lasœ acestе bucœțĭ atît în privința grœmœticalœ, cît si cea ortográficœ așá, dupœ cum sînt elle tipœrite de ell însu-sĭ.

сърпат împărăţiea Israiliteniлor, ші пре ій, împreунъ кў рецеле лор Osiea, ї-аў мутат ла Assiріea ші ї-аў ашезат аколо în феліурiте локурї. Спре а împopopa daръ локуріле челе дешерте în Samariea, аў тріміс ел înтр'аколо колоністї Assiріenї din феліурiте локурї маї алес din Хут, de unde лъкуіторій Samarieї се порекліа Хутенї de кътръ Iudeї. Ачештї колоністї, кў ръмъшіцеле Israiliцiлор, че ръмъсесе аколо, се аместекаръ ші се înkegaръ înтр'un попор, ші се înkina ла idolї dупъ denpindepea патріеї, de unde venice. Пъцind daръ ій мултъ daунъ пріn леій, че се înmулціce în Samariea, сокотіа прічіna ачестор пъkazурї a Фі mânіea zeулуї a пъmântулуї луї Israiл. Deчї аў черут ші аў къпътат дела Salmanasar преоцї israiliteнї din чеї душі în desцъраре, карій ї-аў învъцат леџea луї Moisi ші кіпул înkinърій Dумnezeулуї a Israiliцiлор, înpreунъ daръ се înkina ші ла zeій съї. Маї тârziў ші Iudeії с'аў desцърат în Vавілон ші къпътаръ апоі, дупъ сурпареа împъраціеї Vавілонулуї пріn Першї, дела Кір împъратул ачестора înгъduinцъ, de a се întoарче în патріea са ші de a zidi темплул. Samarіteniї, auzind de ачеаста, аў черут дела Iudeї înгъduinцъ, спре a се înсоці кў dânшії în пуртареа келтуелелор ші în dapea de лукру ла zidipea темплуluї, ші ашеа съ се унеаскъ ій în реліціе. Daръ Zоровавел, ші фруntашіі Iudeилор nу аў înkuвііnцат ачеастъ черере, ші аў ръспунс Samarіtenилор, къ împъратул Кір аў dat нумаї сіnгурел Iudeилор înгъduinцъ, de a zidi темплул, ші спре ачеаста a се фолосі de вінітуріле împърътештї din Samariea, тотушї daръ zіceръ Iudeії, къ есте словод Samarіtenилор în ачелашї лок кў dânшіі a се înkina луї Dумnezeў ал Israiliteнилор, пе'нтру къ темплул dескіс есте пе'нтру тоцї оаменії спре a чінсті пре Dумnezeул чел adевърат. Samarіteniї, amъrânцї пе'нтру пе înkuвііnцареа черерії сале, în мулте кіпурї împіedeka zidipea темплуluї ші înтъріреа Iudeилор, ші пріn скрісорї аў mішкат пре împъратул Першилор, de аў опріт ел zidipea темплуluї ші a zidуluї четъцій. Тотушї Iudeії маї тârziў de la împъратул Dapie аў къпътат înгъduinцъ, ка фъръ împіedekape съ поатъ ій коптіnуа лукрул чел înчепут. Ачеаста аў фост прічіna ші оріцinea урії ші a връшmъшіеї înтре Iudeї ші Samarіteniї, ші еа с'аў маї мъріт ші с'аў маї înфокат пріn апостасіea луї Manassi ші пріn zidipea темплуluї пе мунteле Гаріzim. Manassi фрателе архіереулуї Ioiada împротіва леціі ші a denpindepiі Iudeилор ші-аў луат сіешї муере пре фііка луї Sanavalat, domніторіулуї Samarieї. Iudeії, de ръў пріimind ачеаста, череа, орї съ се despърцеаскъ ел de муереа чea стреinъ, орї съ nу îndръснеаскъ a пъші ла алтарій ші a іспръві челе сфінте. Manassi daръ nevrând a се супune ачестеї черерї, аў фуціт ла сокрул съў, карele кў чінсте 'лаў пріimіт, ші кў înгъduinца împъратулуї Александру челуї маре аў zidit темплул Іеховеї пе мунteле Гаріzim, ші пре ачест ал съў цінере 'лаў нуміт de архіереў. Manassi аў desфііnцат idolатріea de'нтре Samarіtenї, стоmїa пре Iudeї, ка съ треакъ ла dânсул ші пріn daрурї ші журурірї аў înstreinat пре мулцї de'n Iudeї, înтре карії ера ші din преоцї ші левіцї, дела култул Іерусалімітеан. Dупъ zidipea темплуluї ачестуїа се пъскў amaръ чеартъ înтре Iudeї ші Samarіtenї despre локул чел adевърат ал чінстірії луї Dумnezeў. Samarіteniї пріimind нумаї кърціле луї Moisi, din ачесте dovedїa, къ темплул лор în мунteле Гаріzim есте сânгур adевърат, сфânт ші înodovіt кў фііnца de фацъ a луї Dумnezeў, пентру къ în ачелеші локурї Авраам ші Iaков zidiръ алтаре ші жертвіръ, ші пе'нтру къ ші Moisi локул ачела îl însamnъ ка локул de вінекувântare. Iudeії daръ din челелалте кърцї сфінте маї лъмуріт арăта, къ Іерусалімул есте унікул adевърат лок ал înkinърії луї Dумnezeў. Samarіteniї daръ nу пріimїa ачесте кърцї, пентру къ еле въdїa оріцinea лор, іі лепъda ашіmdepea ші пре datineле Iudeилор. Ioan Іркану аў сурпат темплул

de пе мунтеле Гарізім, пе'нтрў кь Самарітенїй, тетжндў-се де крўзімеа лўї Антіох Епіфан, ера де'н партеа лўї ші аў лъсат, ка тетилўл лор съ фіе Дпкінат лўї Іупітер челўї їубіторїў de оаспеці. Дупъ ръсъніреа тетилўлўї съў авеа Самарітенїй нумаї ун алтарїў пе мунтеле Гарazім, унде іспръвїа їй челе сфінте дупъ прескріселе леџїї лўї Моісі.

Іудеїй маї мулт урїа пре Самарітенї декжт пре цъгжнї; Самарітенїй даръ се арътá маї отенос кътръ Іудеї, ші ле Дпгъдуїа лор лок де оспъц, нумаї кълъторілор din Галілеїа ла Іерусалім спре сърбареа праснічелор ну ле Дпгъдуїа тречереа прін ціпутул съў, џіind їй мунтеле Гарізім de унікул лок adевърат ал Дпкінърїї лўї Думнезеў. Ісус ну бъга Дп сатъ ура Іудеілор кътръ Самарітенї, ші пре ачентїа ну ї-аў нъръсіт, чі аў ръмас ла їй doaъ зіле ші аў арункат Дп інімile ші мінџіле лор съмжнца Дпвъцътурїї сале.

§. 59.

Довадъ десире тоартеа чea адевъраtъ a лўї Ісус ne крўче.

(De'n „Тълкъіре“ томул I. фаца 322.)

C'аў кінуіт Ісус de фрікъ ші de фіорї; с'аў dat батжокорїї оатенілор; гімнуріле короанеї de спінї с'аў апъсат Дп капул лўї; с'аў бътут ку бічурї, каре фііnd болdуріте ку осчоаре грozав ї-аў рупт трупул; Дп прівіреа врьжташілор съї аў фост сжліт a нурта крўчea ла локул осжndірїї; пе крўче спжнзурат, Дпфлътжndў-се рaнеле лўї суб клімъ арзътоаре, de сете апріпс се кінуїа грozав. Че-ї de міраре даръ, кь аў муріт апеа куржnd? Ші de ар фі фост унеле ръмъшіце але віецїї, аў требуіт съ се стжнгъ прін рана, каре і с'аў фъкут лўї Дп коаstъ прін Дпнунџереа ку суліца. Фъръ Дпdoеалъ л'аў Дмпунс суліца Дп партеа стжнгъ a пїептулуї, фііnd кь осташул черкжnd de тръеште Дпкъ Ісус, аў требуіт съ прівеаскъ Дп фаца лўї. Даръ de'n ачеастъ пусечуне ку тжна dреаптъ аў путут Дпфіце суліца нумаї Дп партеа стжнгъ a пїептулуї. Афаръ de ачеea dупъ Дпнунџере аў курс сжнце ші апъ. Ачест фелїў de курсуръ аў путут фі нумаї de'n партеа стжнгъ, фііnd кь Дп ачеастъ парте есте перікардіул (бешіка Дп каре есте Дпвълітъ інімa), каре ла ачії се Дмпле ку апъ, че мор дупъ маре фрікъ ші Дпфіораре. Дечї апа атестекатъ ку сжнце аў курс de'n перікардіў. Вътъмжndў-се даръ ачестеа ну есте маї мулт пічї о путінцъ de a віецуі. Даръ съ фіе фост Дпфіптъ суліца ші Дп партеа dреаптъ a пїептулуї, рана ера нумаї декжт оторжтоаре, пентру кь Дп партеа dреаптъ аў требуіт суліца съ ватеме орї плътжіле орї артеріеа чеа маре (вжна чеа маре, de'n каре се Дппарте сжнџеле Дп вінеле a тот трупулуї), орї перікардіул ші інімa вътъмжndў-се даръ нумаї уна de'n ачесте, ну ръмжне маї мулт пічї о путінцъ de a віецуі. Дечї Ісус ку адевърат аў муріт.

§. 60.

Історіеа лўї Агріпа челўї маї маре.

(De'n Тълкъіре томул V. фаца 364.)

Іpod, деспре карeле есте аіче ворбъ, ла ауторії профанї се нумеште Іpod Агріппа чел маї маре спре деосъбіре de фіїул съў Агріппа чел маї тжнър. Ел ера непотул лўї Іpod челўї маре ші фіїул лўї Арістовол, пре карeле татъл съў л'аў dat морцїї прін сугрумаре. Ачест Іpod Агріппа аў пъціт мулте скітърї de соарте Дп віеаца са. Ел скурт Дпаінте de моартеа лўї Іpod челўї маре, бунулуї съў, віне ла Рома; се Дпвреdнічі de петречере пріетеneаскъ ку Друг фіїул Дмпъратулуї

Тіверіе, ші dobѫndi фаворул Антоніеї, кумпатеї ѧмпъратулуї, въдувеї Друзуїлуї маї маре прin міжлочіреа мумеї сале, Веронiка, кареа се прецуїа мулт de кътръ Антоніеа. Кът тръіа мума Веронiка, ѧнфрѫна Агріппа аплекъріле сале, ка съ ну-шї трагъ неплъчереа еї. Дупъ моартеа еї даръ, фііnd ел словод, прin луїтеа віецуірії ші прin дърнічіе несокотітъ маї алес кътръ каспічії ѧмпъратулуї, дупъ а кърор фавор вѫна ел, аў ажунс ла маре ліпсъ ші нумаї путеа съ тръеаскъ ѧn Рома, de оаръ че Тіверіе, пїерzѫnd прin моарте пре фіїул съў Друзў, аў опріт пріетінілор ачестуїа а-ї вені ѧn пріворе, ка прin іі съ ну се ѧnпоеаскъ дуререа деспре пїердереа фіїулуї. Фііnd ашеа ѧmпрежуръріле, с'аў ѧnторс Агріппа ла Іѹdeea орвісіт de тоате міжлочіріле спре ціпереа вієцїї ші ѧmповорат de дъторіі стрѫторіт фііnd ел de кредіторі пентру ѧntоарчереа банілор челор ѧmпрумутаці, аў трекут ла Idумeea, ѧn Орашул Малата, ші непутѫndу'шї ажута, неафлѫnd кіп de a скъпá de невоі ші de рушіne, воіа акум ѧnсушї съ пуїъ капът вієцїї сале. Кіпрос даръ соціеа луї купоскѫnd скопул луї л'аў ѧmпїedекат, adукѫndу-л ла алте куцетърї, ші еа аў скріс ла Іродіада сора луї, соціеа тетрархулуї Галілееї Ірод Антіпа *) ші аў ругат-о, ка еа, фііnd лор рудъ, съ-і скоатъ de'n невоі ші неказурї. Антіпа аў кетат пре кумпатул съў Агріппа ѧmпреунъ ші пре соціеа луї ла

*) Ірод чел маре аў лъсат треї фії ші адекъ пре Арпілаїў, Філіп пре Антіпа, ѧntре карії аў ѧmпърціт Августт ѧmпъръціеа луї Ірод. Арпілаїў аў кънътат Іѹdeea, Idумeea ші Самаріеа кu тітлул Апарх; Філіп аў прiїmіт Ватанеea ші Авранітіda, ші Антіпа Галілеea ші Переea: amѫndoї кu тітул de тетрарха. Архілаїў дѫnъ domnіpe de 9 anї, фііnd пѫrѫt пе'ntрu крuzіme, с'аў сѫргуніт ла Віenna Галіеї ші стъпѫніреа луї с'аў ліпіт de Сіріеа ашеа, кът сuв пресedінтеле Сіріеї се окърмuіа de прокuраторї ромѫнешті. Тетрархіеа луї Філіп дѫnъ моартеа луї (пе ла анul 35 дѫnъ паштереа луї Хрістос) с'аў ліпіт de Сіріеа de кътръ ѧmпъратул Тіверіе.

сіne, і-аў ашezат луї о леафъ атъсуратъ, ші ка съ фіе ел ѧn маї ѧnалтъ чінсте 'лаў нуміт de гувернатор ѧn Тіверіada, ші аў рѫndуіт, ка съ аібъ ел решedінца са ѧn ачеа четате.

Тотуші Агріппа ну луng с'аў букурат de ачел ажуторіў, каре афаръ de ачеea ну ажунце, спре а'л скъпа de дъторіі́ле ші de гріжіле, че'л апасъ. Антіпа ла уn оспъц ѧn Тір, dѫndу-се прea мулт бъутурілор, аў ѧnціосіт пре Агріппа прin adучеrea аміnte ла съръчіеа луї, ші къ тръеште de'n міла луї. Агріппа вътъмат ѧn чінстеа са аў пъръсіт пре кумпатул съў, ші с'аў дус ла Флакў прокопсулул ші прешedінтеле Сіріеї, ку кареле ѧnкъ ѧn Рома авусе пріетіnіе. Флакў прiїmі пре Агріппа ку букуріе, ѧndemnѫndул, ка съ тръеаскъ ла ел. Ера даръ ла прокопсулул ші Арістовул, кареле de ші ера фрателе луї Агріппа, тотуші apdea de аспръ връшмъшіе ѧnпротіва луї, ші къута а'л фаче уржт луї Флакў ші а'л стріка. Спре ачеаста і се ѧntѫmпласе урмътоареа окъсіупе: Damасченіі прічіndу-се ку Сidoneпіі пентру хотареле църії лор, штіind, къ Агріппа есте ѧn маре тречере ла Флакў, 'лаў ругат, ка съ міжлочеаскъ ел ла ачеста курмаре фаворітоаре ѧn требіле лор, фъгъduind а'ї da маре сумъ de бапї, ші ел спре ачеea с'аў арътат гата. Арістовул даръ, кънътѫnd штіре деспре ачеаста, аў ѧmпъртъшіт-о луї Флакў, кареле фъкѫnd черчетаре ші афлѫnду-о адевъратъ аў скос пре Агріппа din нумърул пріетінілор съї. Ачеста, къzѫnd еаръші ѧn чеа маї апъсътоаре ліпсъ, вені ла Птоломаіda, унde дела Протў шербул слобозіт ал мумії сале Вереніче аў кънътат ѧmпрумут 17.000 de драхме *) (729⅙ de галвенї аустр.), dѫnду'ї сіnет de дъторіе de 20.000 de драхме (833⅓ de галв. аустр.), ші се прегътіа спре коръбіере ла Італіеа. Аuzіnd ачеаста Еренїў Капіто прокураторул Іамніеї, аў

*) О драхмъ атѫt есте кът un dinapiў, авѫnd прец de 11¼ кр. m. конв. с'аў апроапе de 19¼ кр. вал. аустр. с'аў 56¼ пара де молдовенешті, 24 de драхме фак un галъъ аустріеческ дѫnъ кърсul вістерієї.

trimic ла ел осташї, ка съ скоатъ de ла ел 300,000 de dinarї (12.500 de галв. австр.), че ерá ел дъторїў вістеріеї ѧmпърътештї ѧnкъ de'n ачел тімп, кѫnd петрекў ел ѧn Roma. Агріппа фъгъdві a плъті ачеа сумъ, ѧnтрѫnd даръ поаптеа, аў фуціт ел пе о коравіе пъскъреаскъ ла Alecandpiea, унde ел пе кізешлуіреа соціеї сале Кіпрос аў къпътат ѧmпрумут de ла Alecandpў Алаварха Іudeілор егіптепештї 200.000 de dinarї 8333 1/3 de галв. австр.) Дупъ че Кіпрос аў порніт кў коравіе пре соцул съў ла Італіеа, с'аў ѧnторс еа кў копііі съї пе ўскат ла Іudeea. Cocind Агріппа ла Пуteолії ѧn Італіеа, аў скріс ѧmпъратулуї Тіверіе, къ аў венїт, съ-ї арете чінстіре, ші аў пофтіт ка съ-ї dee вое, de a мерце спре ачест скоп ла інсула Капреea, унde атунчї петречеа ѧmпъратул, ші къпътѫnd дела ел ръспунс фоарте фъворіторїў, аў венїт ла Тіверіе ші фў de ел прііміт кў ѧmбръцошерї пріетінепштї ші пофтіт ла масъ. Даръ a doa zi сосіръ скрісорї de ла прокураторул Ереніў Капіто кў ѧnпштііпцаре, къ Агріппа ну нумаї n'аў плътіт дъторіea са de 300.000 de dinarї ѧn терминул чел ашezат, чі къ ѧnкъ аў фуціт. Ѧmпъратул ачеаста de ръў прііmind аў порончіт шербіторілор курцїї сале, ка съ опреаскъ луї Агріппа ѧntрареа ла ел, пънъ ну ва фі плътіт ачеа дъторіе. Агріппа аў ругат пре Антоniea мума луї Церпанў ші a луї Кaydie, кў карії фў ел крескут ші edукат, ка съ-ї ѧmпрумуте луї 300.000 de dinarї, спре a плъті ачеа дъторіе, ка съ ну пїеardъ ел фаворул ѧmпъратулуї. Еа adукѫndў-се a мінте de пріетеniea, че о авусе кў Верепіка мума луї Агріппа, ї-аў ѧmпрумутат ачеа сумъ, ші ашеа плътind ел ачеа дъторіе аў потоліт мѫniea ѧmпъратулуї, ші ачеста ї-аў арътат атѫт фавор, кѫт 'лаў рѫndўіт ка съ фіе ѧn соціетатеа луї Тіверіе непотулуї съў dела мурітул съў фіїў Друсу. Даръ Агріппа пътрунс de сімцірї de мулціміре пе'нтрў фачереа de біне a Антоніеї, се цінea маї мулт de непотул еї Каіў Калігула. Агріппа dела Самарітеанул Аллу шерб слобозіт ѧmпърътеск аў къпътат ѧmпрумут ун miлion de dinarї (41.666 2/3 de галв. австр.), аў плътіт дъторіea са ла Антоniea, ші ръмъшіца аў ѧntребуінцат de a фаче плъчерї луї Каіў, кареле ѧl прііmеште ѧn чea маї апроапе пріетініе. Odiniоаръ кърцѫndў-се Агріппа ѧn тръсура са ѧmпребунъ кў Каіў Калігула ѧntре конворбірї despre ѧmпъратул Тіверіе аў ростіт кувінтеле: „De ap фаче бътрѫnул Тіверіе кум маї курѫndлок ѧntрў ѧmпъръціре маї вреднікулуї Каіў! Ачесте кувінте ле-аў ауzіт Еўтіхіе візітеул луї Агріппа. Дупъ ун тімп фурѫnd ачел везітеў ун вештѫnt дела стъпѫnул съў аў фуціт, с'аў прінс даръ, ші ла черчетаре аў спус, къ аре чева ѧn аскунс съ дескопере ѧmпъратулуї. Дечї легат с'аў трімис ла інсула Капреea, унde лунг тімп аў рътас нечерчетат ѧn ѧnкісоаре. Стърунd даръ Агріппа ла Антоniea, ка съ мішче еа пре ѧmпъратул спре черчетареа візітеулуї Еўтіхіе, Тіверіе дупъ мултъ релунтаре аў фъкут ачеаста, ші візітеул аў дескоперіт луї, че dor аў ростіт Агріппа ѧnаінтеа луї Каіў despre ѧmпъратул. Атунчї Тіверіе аў порунчіт, ка Агріппа, кум ера ѧmбръкат ѧn пурпуръ, съ се арунче ѧn пріnconарїў, унde аў рътас ел шесе луні пънъ ла моартеа луї Тіверіе. Каіў Калігула, апукѫnd дупъ Тіверіе фрѫеле ѧmпъръціеї, аў слобозіт пре Агріппа din ѧnкісоаре, ї-аў дърніт ун ланц de аур de греутатеа челуї de фіер, кў кареле фусесе ел легат ѧn пріnconарїў, ші 'лаў фъкут реце, ѧmпърціndў'ї спре domніре тетрархіеа луї Ірod Філіп (че мурісе), ші ї-аў маї adaус ѧnкъ ші тетрархіеа Лісаніеї. Ірod Агріппа вені ѧn ціпутул domніеї сале чеї ноў къпітігате, прічінуі ла Іudeї міраре despre ашеа порочіт скімбаре a сорції сале, еаръ ла Ірodiada сора са прodусе пістъ ші інbidie (завістіе), кареа неконтеніт ѧndemna пре соцул съў Ірod Антіпа, ка съ кауте ші ел a къпъта чінсте рецеаскъ. Дупъ мултъ релунтаре dѫndў-ї ел аскултаре аў къльторіт кў еа ла Рома. Агріппа даръ аў трімис пре ун шерб слобозіт de аї съї кў скрісорї ла

Ѧмпъратул Каіу Калігула, Ѧнвіновъцind пре Ipod Антіпа, къ ар аве аскунсе Ѧнцелецерї ші Ѧнсоцірї ку Партенії, ші спре довадъ аў Ѧмпъртъшіт Ѧмпъратулуї, къ Ipod Антіпа аре adунате арме пентру 70.000 de осташі. Агріппа, ка съ ажунгъ маї сігур скопул съў, аў веніт ші ел апої ла Рома, ші аў мішкат пре Ѧмпъратул, de аў сургуніт пре тетрарха Ipod Антіпа ла Ліон Ѧн Галіеа, Ѧн котро de бунъ воеї-аў урмат Ipodiada соціеа луї. Тетрархіеа ші авуціile ачестуїа дърсі Ѧмпъратул луї Агріппа.

Ѧн тімпул, кънd Каіу Калігула пентру але сале несуферіте крузімї ші тіранії, дунъ че ка ла патру анї аў Ѧмпъруцит, с'аў учис de кътрь Кассіу Хереас трібунул остъшеск ші de конжурації луї, ера Ipod Агріпа Ѧн Рома. Сенатул невоіndу-се а реѦнтродуче апеzemінтеле окъртуірії републікане, осташі даръ стрігънd пре Клаудіе Друсу de Ѧмпърат; Ipod Агріппа атът аў Ѧнвіеат пре Клаудіе чел лін, карele се dace штіінцелор, ка съ прііmeаскъ фъръ нічї о Ѧndoeалъ нумірea de Ѧмпърат, кът ші пре сенатул 'лаў мішкат прін темеїурї, ка съ купоаскъ пре Клаудіе de Ѧмпъратул съў. Клаудіе сунdу-се не тронул Ѧмпърътеск аў дърсіт луї Ipod Агріппа Самаріеа, Іудеea ші Авіла Сісаніеї ку о латуре a Ліванулуї, аў Ѧнкіеат ку ел легътурь Ѧн Рома Ѧн піацъ публікъ ші аў dat орънdуірі фаворітоаре пентру тоцї Іудеіі din Ѧмпъруціea Романілор. Ашea Агріппа аў Ѧмпреунат тоате пърціле Ѧмпъруцієї луї Ipod челуї маре бунулуї съў, ші вънънd дунъ плъчереа Іудеілор аў маї domніт Ѧнкъ ка ла трії анї.

Аў нус Ipod мъніле, съ факъ ръў унора din бісерікъ. Ipod Агріппа вънънd дунъ плъчереа ші лауда попърелілор съї къута а'шї траце іубіреа лор атът прін бінефачерї ші дърнічіе, кът ші прін арътареа унуї zел Ѧнфокат Ѧнтру чінстіреа апеzемінтелор патрієї ші Ѧнтру пъзіреа, апърареа ші Ѧнтъріреа леціі луї Моісі. Дрепт ачеea, ка съ доведеаскъ Ѧн фаптъ ачea рънвъ, аў Ѧнчепут пре унії de'n крепінїї amар a'ї прігоні ші аї асупрі.

Obsærbæcune.

În número rul XXIV. §§. 61—62 sînt serisĭ cu ortogrœfíea Domnuluĭ Cipariŭ, carea pre'n stœruinţa dumisalle s'a primit la 1860 de cœtrœ *„Comisiunea filológicœ rumînœ de'n Ardeal adunatœ la Sibiiŭ,“* şi la 1862 şí de cœtrœ *„Asoţiæcunea ardeleannœ pe'ntru nœintarea literæturei şi a culturei poporuluĭ rumîn.“*

Dupœ astœ ortogrœfíe súnetele *oa* şi *ea* se scriŭ numaĭ cu *o* şi cu *e* simplu, precum: *porta, domna, miresa, imperatesa* în loc de: *poartæ, doamnœ, mireasæ, împœræteasæ.* Tótuşĭ súnetul *ea* se scrie cîte ŭœ datœ şí cu *ea*, precum: *seau, cartea, partea.* Súnetul *î* se scrie cînd cu *i*, cînd cu *e*, cînd cu *a*, cînd cu *â*, cînd cu *o*, cînd cu *u*, precum:

intru	în loc de:	*întru*
împeratu	„	„	„	*împœrat*
cuventu	„	„	„	*cuvînt*
lana	„	„	„	*linœ*
candu	„	„	„	*cînd*
româna	„	„	„	*rumînœ*
fontana	„	„	„	*fíntînœ*
suntu	„	„	„	*sînt.*

şi altele.

Súnetul *œ* se serie cînd cu *a*, cînd cu *à*, cînd cu *e*, precum

barbatía	în loc de:	*bærbœţíe*
càrti	„	„	„	*cærţĭ*
imperatu	„	„	„	*împœrat*
me	„	„	„	*mœ.*

La cápœtul cuvintelor ţærmurite în líterœ cusunœtívœ se pune pre tot locul cîte un *u*, precum:

domnu	în loc de:	*domn*
domnulu	„	„	„	*domnul.*

Líterele *d, s, t,* nœinte de *î* sunœ ca *d, ş, ţ, precum:*

dîce	în loc de:	*dīče*
esîre	„	„	„	*eşīre*
ascultîtu	„	„	„	*ascultīt.*

Litera *c* se cetesce nœinte de *e* tot de-a una ca *c̄*, ear' nœinte de *i* cînd ca: *c̄*, cînd ca *t̄*, precum:

cercu în loc de: *c̄erc*
cerere „ „ „ *c̄érere*
lucire „ „ „ *lucīre*
sociu „ „ „ *soīŭ*
preciuire „ „ „ *preīuire.*

Litera *g* nœinte de *e* si *i* sunœ pre tot locul ca: *ḡ*, precum:

lege cetesce: *leḡe*
lungime „ *lungīme.*

Súnetul *d̄* se scrie cînd cu: *d*, cînd cu *z*, precum:

asta-di cetesce: *astœ-dī*
dicere „ *dīcere*
luminezu „ *luminedŭ*
zefiru „ *d̄efir.*

Súnetul *t̄* se scrie cînd cu: *t*, cînd cu *c*, precum:
societate maretia, cetesce: *soīietate mœreaīœ.*

Tonul cuvintelor nu se înseamnœ, decît numaï la cápœt, precum:

lucrá, lucrà, vení, fœcú, ş. a.

Cînd se scrie súnetul *œ* cu: *a*, cînd cu: *e?* trebuïe sœ se priveascœ, cum sînt scrise cuvintele în limba lœtinœ, şi sœ se îndrepte dupœ acellea. Tot aşá, cînd se scrie súnetul: *î*, cu *a*, cînd cu: *â*, cind cu: *i*, cînd cu: *e*, cînd cu: *o*, cînd cu: *u*, trebuïe cœutat maï întîiŭ la limba lœtinœ, şi care literœ se aflœ acolo în locul litereï rumîne: *î*, acœea sœ se scriœ şí în cuvîntul rumînesc.

XXIV.

Timoteŭ Cīparïŭ.

S'a nœscut la annul 1805 în satul Pœnade aproape de Blajŭ. Se trag̈e dupœ strœbunï de'ntr'ŭœ fœmílie vecïœ preuīascœ dela Peatra de'n Moldova. Studiele salle şi le-a fœcut în Blajŭ. Dupœ absolvicūnea acellora a fost trœmis de'n partea mînœstiriï la Aïud spre învœīœcūnea unor limbï pe treï annï de d̄ille. Rœ'ntorcîndu-se, a fost profesoriŭ de limbele rœsœritenne la seminarïul de'n Blajŭ. La 1842 s'a ales cœnonic; la 1847 şi 1848 a publicat foaea: *Organnul luminœriï*; la 1848 şi 1849 fu membru all comīetuluï nœcūnal de'n Sîbiïŭ, care a purtat rœsboïŭ crunt contra Úngurilor şi Sœcuilor; la 1860 a fost preşedinte la comisiunea filolōg̈icœ în Sîbiïŭ. De la înfiinīarea asoīicœcūniï trœnsîlvanne pe'ntru literœtura şi cultura poporuluï rumîn este vicе-preşedintele eï. E un bœrbat foarte cetit, şcie foarte multe limbï, cïar şi celle rœsœritenne; a fœcut multe cœllœtoriï prin prinċipatele dunœrenne spre a învœīá acolo limba turcēascœ, precum şí prin Ḡermînïea si Italiea tot cu scópurï literarïe. Ell a întrudus între Rumînï studiul istóric all imbeï, şi desvoltœcūnea eï dupœ monuminte şi dialecte.

Ópurile luï sînt:

1. Eleminte de limba rumînœ dupœ dialecte şi monuminte vecïe.
2. Compéndiŭ de grœmática limbeï rumîne.
3. Şcïinīa s. scripturï, isœgóg̈icœ, ermenéŭticœ şi arcēológ̈icœ.
4. Istóriea biblicœ pe'ntru înċepœtorï.
5. Acte şi frœgminte de'n istóriea biseriċēascœ a Rumînilor.
6. Bibliotecœ de mînœ 2 pœrīï cîte 2 volume.
7. Cristomœtíea saŭ analecte literarïe.
8. Eleminte de poéticœ, métricœ şi versificœcūne.
9. Grœmáticœ lœtinœ pe'ntru II., III. şi IV. clasœ g̈imnœsialœ.
10. Filosofíea luï Crug trœdusœ.

§. 61.

Inceputul literaturei romanesci.

1. Literatur'a unui poporu, preste totu luandu, se incepe de o data cu antaniele ocupatiuni literarie, nu cu punerea

in scrisu a producteloru sî a cugeteloru, care pote urmá mai tardîu. Dein acesta causa la mai multe popora aflàmu cântece, tradetiuni istorice sî fabulose, proverbia si alte asemeni producte literaria, nascanduse sî tradanduse de in generatiune in generatiune numai cu vorb'a via, fora de scrisoria, in decursulu a mai multoru secle. De aste producte literaria sî la noî românii s'au aflatu si se afla panà asta-di forte multe, ci pucine inca suntu culese sî puse in scrisu. Ér' intru intielesu mai de a prope, literatura unei limbe se incepe cu antâni'a punere in scrisu a producteloru literarie in limba poporului culta seau neculta. De aci sî Istori'a literaria se pote in doua modure ocupá, au mai pre largu cuprendiendu tote productele literaria ale vre unui poporu scrise seau nescrise, au mai restrinsu intendienduse numai la cele semnate in scrisoria.

2. Cá se potemu defige inceputulu literaturei române sub veri care dein aste doua aspecte, se cere ne aparatu mai antâniu de tote a defige cu precisiune tempulu, de cându limb'a romanesca incepú a formá una limba de se-ne *statoria*, va se dîca: de candu ea scapà de suptu arepele limbei mame seau de suptu protectiunea unei limbe sorori, ce apucà de a supra, care aici veri mama veri sora a fostu limb'a latina, sî de candu ea-si luà una fisionomia propria, de sî retienendu trasurele mamâne-sa sî a sororiloru, dar' destinta de fisionomi'a acestor'a, precumu e destinta fisionomi'a individuului de a parentiloru, fratiloru sî cumnatiloru sei, ori sî câtu de alt'mentea se semene cu eli.

3. Ci defigerea acestei epoce inca e multu cu anevolia, nu numaî pentru cà multu inca se disputa de originea limbei nostre, dar' chiaru sî in opiniunea nostra: *„cà e de origine romana“*, dein acea causa cà — monumentele ne lipsescu. Cu tote aste, in opiniunea nostra: *„cà e de origine romana“*, mai aprope de adeveru ni-se pare a fî, cumu ca limb'a romanesca incepú a vení la esistintia de se-ne statatoria mai antâniu, candu, impartînduse imperiulu romanu in orientale sî occidentale, provinciele abitate de români cadiure in partea orientelui, sî de aci inainte rupsere cumenecatiunea cu provinciele cadiute in partea occidentelui, in carile se vorbea latinesce. Epoc'a mai decisiva fú, cându prein edictulu lui Phoca imperatului Bizantinu pre la annul 602 dela Chrestu, limb'a latina incetà a mai fî judecatoreasca sî diplomatica in imperiulu orientale, sî asiá se precurmà de totu ori ce influentia a limbei latine asupr'a limbei romanesci. De unde nu fora fundamentu ni-se pare a poté dîce: *cumu cà inceputulu seclului VII dupa Chr. e epoc'a mai definitiva a independentiei limbei romanesci de catrà limb'a latina si de catrà limbele sorori de prein Italia si cele alalte provincie occidentali.*

4. Rumpenduse asiá cumenecatiunea intre limb'a romanesca sî sororile ei de una data se rupse sî formarea analogica intre ea sî limbele italice. De acî este cà in unele parti aflàmu atâta de mare asemenare intre ele, er' intru altele atâta de mare diferentia; alta causa acestui fenomenu ne pôtendu fî, de câtu cà cele asemeni se tragu dein epoc'a desvoltarei in ainte de rumperea cumenecatiunei, pre cându adeca limba romanesca facea inca unu corpu cu limbele italice, dereptu care sî procesulu formarei loru erá unulu sî acel'asi pentru tote impreuna; er' dupa rumperea cumenecatiunei intre ele, limb'a romanesca taliânduse asiá dîcundu de catrà trunchiulu sî radecin'a de mai in ainte, desvoltarea ei inca nu potú de acî in ainte se se faca intru toate partile intru asemenea cu a celoru alalte sorori de pre pamentulu italic.

5. Acestu procesu de desvoltare sî formare a limbeloru romane, chiaru sî pre pamentulu italicu si alu imperiului occidentale, tienú forte indelungu, intru atât'a câtu nece aceste limbe nu potu se arate ceva literatura in ainte de seclulu XI, de câtu pucine fragmente. Panà acî limb'a literaria a poporaloru romanice dein partile occidentali, erá totu cea latina, care de sî se fece totu mai barbara mai alesu dela seclulu V incependu sî dupa acea incetà cu totulu dein usulu poporului, totusi remase sî pre atunci limba literaria pentru cleru sî aceli pucini ce se mai ocupau cu literatura, asiá câtu abiá S. scriptura, unele predice, sî câte unu carmene se scrieau in limb'a sî folosulu poporului.

6. La noi, in care stadiu a fostu limb'a romana in epoc'a taliarei ei de catrà sororile italice cu inceputulu seclului VII, nu potemu scí de câtu opinandu dupa starea limbei latine de prea tunci, care pre totu loculu erá cadiuta. Procesulu desvoltarei ei seau mai bene alu asiediarei inca e necunoscutu dein defectulu monumenteloru literarie; numai structur'a ei dein laintru in forme gramatece sî sintactece ne arata, cà limb'a romanesca, asiá rapede rupta de catrà trunchiu sî radecina, mai antâniu se adunà in se-ne, partile ce se pareau diferite le asemenà, si cu unu cuventu defipse si formele sî legile sintactece ce panà aci erau mai nestatorie. Afora de indoire inse este, cà limb'a romanesca pre la inceputulu acestei epoce, mai totu un'a erá cu cea italiana de pre atunce, si forte aprope de limba rustica latina.

Inca si dela seclulu VII panà la alu XVI, aflamu prea pucine urme de limb'a romanesca, sî cele mai vechi la straini.

7. Antâniu *Teofane Bizantinulu*, care in Chronografi'a sa la annul 6079, (571.) scriendu, cum Commentiolu impreuna cu Martinu, amendoi ducii romaniloru, ascundienduse in padurile muntelui Emu sî esîndu asupr'a Chaganului Avariloru desu de demanetia, candu Chaganulu nu erá in stare de a se apará, erau se reporte una victoria insemnata deca una impregiurare fatale nu le aru fí nemicitu cugetulu, dîce cà calari'a unui osteanu lapedandu sarcin'a diosu, sociulu osteanului strigà acestuia in *limb'a parentesca* se se torne in apoi, dîcundu: *„torna! torna fratre!“*, care vorbe domnulu calariei nu le audî, dar' cei alalti osteni audiendule sî crediendu cà sociulu loru le striga se se torne in apoi sî se fuga, toti o luara la fuga strigandu in gur'a mare: *„torna! torna!“* Astea templanduse in partile Traciei locuite de români, se intielege cà ostenii inca au fostu romani, a caror'a limb'a parentesca erá acea in care eli strigara: *torna! torna!* Aceasi templare se afla scrisa sî la *Teofilactu Simocata* bizantinulu in istori'a sa, cartea II, capu XV, numai câtu acesta dîce, cà ostenii strigau: *„retorna!“*, er' despre limba sî mai apriatu spune dîcundu: cà eli strigau in limb'a *tienutului* de acolo.

Templarea fù dupa *Anastasiu bibliotecariulu* in anulu dela Chr. 579, intru alu V anu alu lui Mauriciu, sî asiá pre la capetulu seclului VI, numai câtu elu traducundu testulu lui Teofane, cuventèle: *torna, torna* le lasa cá in testulu grecescu, er' in locu de *„fratre“*, pune: *„frater“*, seau elu seau vre unulu dein copisti latinisându cuventulu: *fratre.* Deci se insiela pre invetiatulu *Iac. Goar* in notele sale la loculu citatu alu luĭ Teofane, scriendu, cumu cà acele cuvente are fí italianesci, de ora ce dein locurele citate la Teofane sî la Teofilactu apriatu se cunosce, cà ostea lui Commentiolu stá dein romani locuitori in Tracia, carii singuri erau in stare a cunosce acele locure neamblate sî plene de pericule, er' nu italiani, de unde si Teofilactu dîse, cà cuventele strigate erau in limb'a propria aceloru locure. Pre dereptu dar' scrietorii nostri au cusideratu aceste cuvente cá cele de antaniu urme de limb'a romanesca in partea imperiului orientale.

A dou'a la *Constantinu Porfirogenitu* in cartea *„de administrarea imperiului“* capu XXXII, unde, scriendu despre originea serbiloru, dîce: cumu cà *serbli* in limb'a romanilor se numescu *sierbi*, de unde sî *serbula* in dialectulu vulgare se numescu calceamentele sierbiloru, er' *sierbuliani* celi ce porta calceamente de aceste de diosu sî misiele. In care locu, sub *limb'a romaniloru* sî *dialectulu vulgare* neindoita se intielege unu dialectu romanu, nu limb'a grecesca, macaru cà grecii lapedandu limb'a romana totu au mai tienutu a se numí romani. Acestu dialectu romanu, de care nu afla urme Catancici, e dialectulu romanescu de preste Dunare in Daci'a noua sî in provinciele vecinate, in care *serbu* semneza *sierbu*, sî in numerulu plurale *serbi* cu articlulu masculinu *„li“* se dîce *serbli*, chiaru cumu scrie Constantinu, caruia cá imperatu Constantinopolei nu poteá fí necunoscutu dialectulu romanu dein peinsul'a tracica, de unde atâti osteni avú imperiulu orientale. Mai mare mirare are fí candu Constantinu nu are fí sciutu de acesta limba. De unde testimoniulu cu atâtu e mai interesante pe'ntru limb'a romanesca, cu câtu ne adeveresce, cà limb'a romanesca pre la inceputulu seclului X, (elu imperatî

dela 911 panà la 959 dela Chr.) nu numai erá formata, ci avea sî articlii sei, inca pusi in apoia numelui cá sî in diu'a de astadi.

9. Alte urme de limb'a romanesca panà la seclulu XV nu aflàmu de câtu diplomele principiloru Romaniei sî Moldovei mai tardîe, carele de se sî scrieau serbesce panà la *Mateiu* principele Romaniei (domní dela anulu 1633 dela Chr.), inse numirile locuriloru, adese ori fiendu nume romanesci cu insemnare, nu se scaimbare in serbesce, ci se retienure intregi, precumu sî numele multoru omeni totu dein asemene causa.

10. Inse cumu cà românii sî pre acele tempure, celu pucinu sub imperiulu românu-bulgaricu (inceputu la anulu 1186 dela Chr.) au scrisu romanesce, se pote presupune cu probabilitate, mai alesu dupa ce *Ioaniciu* imperatulu se puse in mai mare apropiare cu curtea dela Roma, sî vení chiaru in conflictu cu francii, batendu pre cruciati sî prendiendu viu pre Balduinu regele loru, care la elu a sî peritu Asemenea e de a se presupune sî in principatele romanesci, ai carora principi de multe ori erau incuscriti cu familie de altu sange sî catolice. De unde nu ne miràmu, déca *Urechia*, celu maï vechiu cronicariu moldovenescu cunoscutu de nume, nu numai de cronice moldovenesci si slavonesci, ci chiaru sî de latinesci face aducere amente. Dein aceasi causa se deriva neindoitu sî acea memoria de alt'mentrea pucinu adeverita, cumu cà românii panà la tempulu conciliului dela Florentia (1439), la care sî Damianu metropolitulu Moldaviei fú de facia, nu numai au scrisu, ci cà au scrisu cu *litere latine*, sî cà numai dein ur'a beserecei latine sî cartile scrise cu litere latine s'au arsu dupa acelu conciliu sub principele Moldovei Alesandru *) sî scrisori'a slovenesca numai de atunci se intruduse la români lucrandu intru aceea *Teoctistu* metropolitulu care erá de sange bulgaru.

*) Pe tîmpulu tineriĭ adunînteĭ florentine a domnit în Moldova prinčipele Ilieš (1433—1445), ear' Alesandru a fost nœintašul ačestuĭa (1401—1433), prin urmare nu sub Alesandru s'aŭ ars cœrtile, dacœ s'aŭ ars, či sub Ilieš. A. P.

11. In Romania anumitu se dîce ca principele *Neagoe* (mortu la anulu 1517) are fî scrisu romanesce una carte de invetiatura catrà filiu-seu *Teodosiu* carei urmà in scaunu; inse panà acumu nu ne e cunoscutu deca s'a tiparitu. La tota templarea, ast'a are fî cea de antâniu mai apriata notitia despre literatur'a romanesca intru intielesu mai strinsu.

12. Cu tote astea, *literatur'a romanesca* mai adeveritu se incepe cu inceputulu tiparirei cartiloru romanesci catrà midiloculu seclului XVI, forà de a se poté inca deplenitu seí, care a fostu antani'a carte tiparita romanesca. Dein seriea cartiloru ce vomu infirá de ací in diosu se va cunosce, cá in cele de antaniu secle XVI sî XVII mai tote cartile romanesci fure traductiuni de pre alte limbe, inse cu acea curiosa cercustare, cà chiaru scriptele originarie romanesci au remasu netiparite panà in dîlele nostre, precum suntu Cronicarii Moldovei sî ai Romàniei, carii numai zelului DD-loru M. Cogalniceanu, A. Tr. Laurianu sî Nic. Balcescu au de a multiemí cà s'au trasu dein umbra sî perire la lumina. Dein asta cercustare a provenitu apoi, cà nu numai multe carti romanesci, netiparinduse, au peritu cu totulu; altele, care au mai scapatu panà astadi, remasere stanghiarie fora inceputu si fora capetu, ci sî numele prea demniloru de memoria autori inca au cadiutu sub de a pururea acoperire. Alta impregiurare nu intru atâtu curiosa câtu trista sî amara se descopere in seclulu alu XVI, cà cele mai antânia producte literaria romanesci tiparite catrà capetulu aceluia sî sub mai totu decursulu urmatoriului XVII in Transilvania se lucrara sub influenti'a confesiuniloru straine sî se dedere afora cu spesele omeniloru dela Brasiovu dein anul 1580 prein staruinti'a judelui de acolo Luca Hirschel, altu Omiliariu cu spesele lui Forró Miklos, Biblia dela Orestia cu spesele lui Geszti Ferentz sî asiá mai incolò, pre cumu se va vedé in seriea analecteloru.

§. 62.

Puterea de vieatia a natiunei romane.

(Cuvînt rostit cu ocasiunea inaugurarei si deschiderei Asociatiunei transilvane pentru inaintarea literaturei si culturei poporului roman.)

Escelentia, Domni si frati!

Candu ne uitamu inapoi la istóri'a poporului nostru si mai alesu la a natiunei noastre din asta patria dulce, carea e antaniulu leaganu alu viatiei romane pe aceste locure nordice-orientali, mai ca nu aflamu in seri'a atatoru mari seculi dela inceputulu celui alu doilea alu erei crestine pana acum peste mediuloculu alu celui de alu XIX, decatu numai dîle de lacreme, de doreri si de suferintie pe tóta form'a; er' dîlele de bucuria pe'ntru poporul romanu si pentru natiunea noastra transilvanica in specia au fostu mai pucine si mai rare, decatu pén'a de corbu albu. Cultura romana, ce au adusu cu sene in Daci'a din alte parti ale lumei mai fericite si mai desfatate, si o au straplantatu in acestu pamentu rece si inghiatiatu, cultura, de carea marturisescu tóte ruinele si tóte anghiurile patriei noastre, acele 40 de cetati, ce le numera Ptolomeu in geografi'a sa cu numele abiá cu 50 ani dupa stramutarea noastra in acestu Babilon, — tota, mai tota cadiú preda genteloru barbare, care inainte de a predá Greci'á si Itali'a, Aten'a si Rom'a, se paru ca din pred'a patriei noastre si din ruin'a culturei romane de pe acestu pamentu si-au luatu gustu de a se incruntá in ruinele si ale celoru alalte provincie din imperiul roman. Din acésta ruina totala a natiunei numai D-dieu scie cum amu scapatu, numai ca prin minune, si numai cu pelea si cu viati'a, caci acele incursiuni si predatiuni nu numai ne au rapitu averea si cultur'a, ce o-am avutu, ci ne au rapitu si mii de mii de suflete de ale fratilor s'au parintilor nostri, si deaca ar' fi fostu moartea loru numai corporala, mai pucina le-ar' fi fostu si

amaratiunea, insa decatu moartea naturala mai este moarte si mai cumplita pentru omu, sclavi'a, despartirea de ai sei, si mai pre sus de toate simtiulu unei ruine natiunali; caci nece o dorere poate se se asemene cu acea dorere, candu vede omulu nu numai perirea sa, ci vede deodata si perirea unei patrie, a unei natiuni intregi, mai fara nece una sperare de o redicare din aceea perire. Inse din toate aceste ruine providenti'a ne-a conservatu inca in aceste doreri cumplite unu tesauru nepretiuitu, care nu ni l'au potutu rapí nece sabi'a invingatoriului, nece crudîmea tiranului, ce domnia pe corpurile noastre, nece poterea fisica, nece politic'a infernala, — un tesauru nascutu cu noi dela tîtile maicei noastre, dulce ca sarutarile maicutielor, candu ne aplecau la senul lor! tesauru mai scumpu decatu vieatia; tesauru, care de l'amu fi perdutu, de l'amu perde, de vomu suferí vre unadata, cá cineva cu poterea au cu insielatiunea au cu momele se ni-lu rapésca din manile noastre, — atunci mai bine, mai bine se ne inghitia pamentulu de vii, se ne adunamu la parintii nostri cu aceea mangaiare, ca nu am tradatu cea mai scumpa ereditate, fara de care nu am fi demni de a ne mai numí fiii loru: limb'a romaneasca. — Ci speràmu in provedinti'a divina, speràmu in vertutea neinfranta a natiunei, pe care intru atati seculi nece în cea mai apusa soarte a ei nu a tradatu-o; speràmu in marii barbati si insufletîtii fii ai natiunei, cari mai alesu in aceste tempure critice, in care se tractéza cestiunea de a fi au nu a fi, cu tóta barbatî'a demna de unu romanu vechiu, cu toata resolutiunea nefaciarita, si cu pén'a si cu cuventulu si cu fapt'a au spriginitu si spriginescu caus'a natiunale, caus'a culturei, in biserica, in scoala, in politica; cari si-au intorsu toata influinti'a si pusetiunea, si n'au crutiatu nece ostenele, nece spese, numai si numai cá se-si sprigineasca pe aceasta natiune, cu alu careia nume se lauda si a careia limba o vorbescu.

Chiaru si asta dî solene, ce ne a adunatu din toate partîle patriei, e unu testimoniu alu vietiei romanesci si o protestatiune mai solene decatu si juramentulu, ca natiunea romana nu vrea si nu va suferí nici odata, cá se apuna din seri'a

natiunilor cá romana, ca nu vrea si nu va suferí nici odata aceea batjocura, cá se se lapede de alu seu nume si de a sa limba in favoarea nici celei mai culte natiuni si limbe in lume, cu atatu mai pucinu in fovoarea ori-carei alte, carea eri alalta eri erá inca neculta, barbara, si care pana si astadi inca nu si-a scuturatu rugin'a, ce o rodea pana la anima inca inainte de 20—30 de ani, séau inainte cá de o suta de ani. Aceasta adunare atatu de numeroasa, atatu de stralucita, de atati barbati bravi si demni, cari cu atat'a bucuria nu-si pregetara nici osteneal'a nici spesele, cá se alerge aici in departare si se ie parte la aceasta serbatoare natiunale, e unu documentu neinfranatu, ca se simtu mareti a fí fii ai natiunei romane si a se numí cu numele stramosiescu. Natiunile, cari viséza si traiescu in acelu visu desiertu, ca ore-candu totu voru se aduca pe Romanu, cá se-si despretiuiésca limb'a si se adoreze pe alt'a straina, cari nu se potu desbaierá de ilusiunile lor, ca romanulu va mai voi a se impená cu penele straine si voru inavutí seraci'a acestoru natiuni ingamfate si pretensive, — depuna-si o-data pentru totudeuna toate ambitiunile reu calculate, descepte-se din visulu loru si nu se mai nutreasca cu ilusiuni seci si amagitórie. Cà amen, amen le dîcemu loru, ca mai curandu va trece ceriulu si pamentulu, decatu se se mai prefaca romanulu in cea séu cea natiune. De romanu cá natiune dîcu, nu de romanu cá individu; ca deca au fostu imprejurari, candu cate unu bietu de romanu, au de fóme, au de goletate, au de óre care ambitiune, au de vr'unu altu calculu s'a departatu de trupin'a natiunei sale si s'a incopciatu cá unu olivu domesticu in olivu selbaticu, ast'a s'a pututu intemplá, poate ca se va mai intemplá, si poate ca chiaru si in dîlele noastre se vedemu cu ochii asemeni templari; sei lasàmu inse in numele lui Ddieu, se-si caute fericirea si repausulu animei unde le place si unde speréza se le afle; — ci romanulu cá natiune, pe carele 17 seculi l'au strambatu la pamentu in adeveru, ci nu l'au ruptu, nici l'au smultu din radecina, si decí inainte se mai tréca si de 17 ori-cate 17 seculi, totu romanu va remané, de s'aru duce si cu miile instrainandu-se; ast'a ne

e credinti'a neclatita, si speramu, ca toti, cei ce nutrescu asemene credintia, nu se voru rusînâ; caci mai maduósa e trupin'a ei decatu se se usce, deaca se si usca multe si ori-catu de multe ramuri din corpulu ei; ca un ogoru fruptuosu, carele este in stare nunumaï a nutrí grâulu din destulu, ci si polomid'a, ci polomid'a se va arde, ear' grâulu se va aduná si eara-si se va semená, cá sementi'a se nu-i lipseasca in toata eternitatea.

Ci nu voiescu a me intinde mai departe, macaru ca multe s'aru mai puté dîce si aduce din viati'a natiunei, ce demustra invederatu, ca desierte sunt toate sperarile, ilusiunile, visele; indesiertu toate sofismele si machinatiunile tuturoru, cari mai ducu si tragu sperare, ca dór' dór' din romanu voru putea face altu poporu nordicu au asiaticu. Unu razimu nationalitateï romane se implanta astadi, ci speramu, cà asemeni razime de asta si de alte forme se voru implantá si de a ci inainte si mai multe si mai poternice.

Se uràmu dar' acestei tenere plante, ce astadi se implanta in a dóu'a a noastra patria, se-i uràmu binecuventare dela celu ce sustine si spriginesce toate, ca cu ajutoriulu celui Preainaltu si cu zelulu invapaiatu alu natiunei nutrita si crescuta se ajunga catu mai curendu la statur'a normale, in carea se inverdiésca, se infrundiésca si fructure inmiite se aduca de bunu si dulce gustu tuturoru Romaniloru, fructure de cultur'a si propasirea in toate ramurile sciintiei, artei si civilisatiunei. Se uràmu, Domni si frati! si acelui mare barbatu alu natiunei, carele dela inceputu cu caldura a cuprinsu la senu-si si fora pregetu a condusu pana in momentulu de acumu ide'a acestei asociatiuni, care astadi din idea trece in realitate. Sei uràmu din anima caldurosa, cu sinceritate nefaciarita si cu resunetu strabatutoriu, cá celu ce l'a inaltiatu la aceasta mare treapta, se-i insufle portarea de grige parinteasca pentru natiunea romana, nunumai in cele sante si D-dieesci, ci si in cele ce se tinu de bunastarea unui poporu demnu de o stare mai buna; de bunastarea nunumai materiale, ci si mai vertosu de aceea stare eminente, ce distinge pe o natiune culta de catra unu poporu, precumu cuventulu distinge pe omu de alte vietiuitórie

pe acestu pamentu. Se-i uràmu, ca se-si védia efeptuate intentiunile marinimóse, ce le nutresce catra natiunea romana, se-si védia natiunea fericita, mai fericita decum o aflase la inceputulu pastoriei sale; se-si védia mangaiarea cu ochii, repausulu si multiamirea sufletului inca si in viati'a aceast'a, Sei uràmu dîle fericite, in mijloculu natiunei ajunse la fericire, dîle multe si impreunate cu ne'ncetata multiamita din partea acestei natiuni bune si teneru semtitórie; cerend si rogandu-ne, ca si de aci inainte se binevoieasca a cuprinde si a adapostí, a ajutá si a spriginí acésta tenera societate, pe care o-à iubitu si o-a ocrotitu dela leaganu pana in momentulu de facia. Se traiti Escelenti'a Voastra! —

XXV.

Constœntin Negruți.

S'a nœscut în Moldova de'ntr'ŭcœ fœmîlie vecîcœ rumînœ la annul 1809; învœțătŏ în casa pœrintascœ limba frînčeascœ de la un emigrat d. Báncovičŭ. La 1821, în tîmpul revoluțiuniĭ grečešči, fugí cu pœrintele sœŭ în Bœsœrábiea, unde petrecú treĭ annĭ. Aičе fœcú cunošcințœ cu vestitul poet rusesc Pušcin și învațătŏ de la dînsul limba ruseascœ. În petrečerile salle cu acest bœrbat se deščeptŏ și se desvoltŏ într'însul spíretul poétic. Dupœ rœ'ntoárčerea sa în pátrie pela annul 1824 întrŏ în șerbițul visteríeĭ. Nu mult dupœ aceea îĭ murí tatœ-sœŭ. Acéastœ întîmplare, precum șí necurmatele pročese escate dupœ moartea tœtîne-sœŭ îl arunearœ într'ŭcœ melœncolíe și scîrbœ nespusœ, de'n carea îl scœpŏ apoĭ cetirea frumoaselor viérsurĭ alle luĭ Cîrloavœ, carĭ și deščeptarœ într'însul gustul literœtureĭ nœčunale, și îndemnœrile luĭ *Eliade* îl înturnarœ cu totul spre poesíe. Ell trœduse maĭ întîiŭ bucœțĭ strœine, precum *șalul negrŭ* all luĭ Pušcin, și *cîte-va bœlade* de alle luĭ Vitóriŭ Hugo; dupœ aceea publicŏ poemul sœŭ istóric *Aprodul Púreče* dupœ trœdičunĭ poporale. Maĭ apoĭ trœduse *toate bœladele luĭ V. Hugo, sœtirele* principeluĭ Antioc Cœntemir, acestea însœ împreunœ cu A. Doničŭ publicŏ *nuvelle și sčenne istórice* în prosœ, carile îĭ cîščigarœ un renume foarte mare, cœčĭ prin acestea cuntribuí mult la renášcerea și redešceptarea Rumîníeĭ. C. Negruți fu șí mœdulariŭ all adunœriĭ nœčunale de'n Moldova deče annĭ de dille; a ocupat maĭ multe pósturĭ administrœtive; în 1857 fu delegat pe lîngœ comisiunea de mœrginirea Bœsœrábieĭ rœ'ntoarse. În tîmpul de'n urmœ sámœnnœ a se fi lœsat de literœturœ, adunîndu-șĭ și publicîndu-șĭ scrîerile salle prosáice și poétice sub títula de *„Pœcatele tinereților“*. Episodul sœŭ istóric *Alesandru Lœpušneannul* este privit ca un cap de óperœ a proseĭ rumîne și fu trœdus în frînčešče de Voinescul în Revue d'Orient 1854.

§. 63.

Aprodul Púreče.

(Episod de'n istóriea luĭ Stefann čell Mare.)

Fost'a acest Domn, om nu mare la stat, însœ întreg, drept, viteadŭ, și méšcer în rœsboĭŭ . . . . . și erá mare jale și plîns în popor pe'ntru pierderea acestuĭ Domn.

Vórnicul Urecîcœ la vieața luĭ Stefann čell Mare.

Čocîrlíea čea voĭoasče în vœsduh se legœnná
Și 'nturnarea primœvereĭ pre'n dulčĭ čiripirĭ sœrbá;
Plugarĭul cu hœrničíe s'apucase de arat
Pœmîntul, če erá încœ de-all luĭ sînge rourat,
Uitasè-acum Moldovannul trecutele luĭ nevoĭ,
Și cu flúerul la gurœ, pœstorĭul pe lîngœ oĭ
Cîntá dórurile salle. Vaĭ! ell nu puteá gîčí,
Cœ vrœjmašiu 'ntr'a luĭ țarœ se gœtešče-a nœvœlí.

Čenneralul čell maĭ fálnič all dîrjilor ungurennĭ,
Hroĭot, ros de 'nversunarea, če aveá pe Moldovennĭ, —
Cari 'n multe sîngeroase lupte ĭ-aŭ fost arœtat,
Cœ nume de viteadŭ mare pe nedrept šĭ-aŭ cîščigat, —
Luînd veste cum cœ Stefann, Domnul lor atunčĭ s'aflá
În țînúturĭ depœrtate, avînd cu ell oastea sa,
Socotí, cœ favorábil prilegŭ altul n'a gœsí
De Moldovennĭ și de Stefann de ŭcœdat' a-șĭ rœsplœtí,
Ca sœ poatœ c'ŭcœ lovire aceá rušine spœlá,
Če rumînešcile arme aŭ sœpat pe fruntea sa.
Așá dar' adunînd noaptea pre toțĭ Ofițerii seĭ,

„Fraţiĭ meĭ!“
Sĕ-ĭ ĭ c'aĕeştĭ Rumînĭ selbáticĭ, vrœjmaşĭ ápriĝi ne'mpœcaţĭ
Aŭ ucĭs mulţime mare dintr'aĭ noştri braviĭ soldaţĭ!
Sĕ-ĭ ĭ, cœ, însetaţĭ de sînĝe, în Ungárie'aŭ întrat,
Şi cœ foc şi pustiire pe-a lor urmœ aŭ lœsat;
Ear' noĭ, care bœrbœteşĕce n'am lipsit a ne luptá,
De abiá numaĭ pre'n fugœ vieaţa ne-am putut scœpá:
Şi cununile de láur, ĕe 'n resboaĭe-am adunat,
Moldovannul ĕell obrásnic în picĕoare le-aŭ cœlcat.
Oare-aĕeastœ înfruntare şi bœjócurœ, şi rœŭ,
N'a sœ aĭbœ rœsplœtire de la dreptul Dumneḑœŭ?
N'a sœ maĭ soseascœ timpul sœ ne resbunœm şi noĭ,
S'arœtœm, cœ 'n Ungurĭ curĝe viteaḑŭ sînĝe de eroĭ?
Timpul este îndœmînœ, prilejul favoritor:
Oastea lor este departe, şi cu ea-ĭ şi Domnul lor.
Mérĝeţĭ dar', şĭ'n astœ noapte toţĭ ostaşiĭ vœ gœtiţĭ,
Şi, cînd va mijí de ḑiŭœ, nesmintit cœllœrĭ sœ fiţĭ,
Ca pre'n maršŭ ĭute şi grábnic, fœrœ veste sœ-ĭ cœlcœm!
Ĕine sînt Ungurii noştri şi Hroiot, sœ le-arœtœm!“

Se fœliá deşertul Ungur cŭ-aĕell vis amœĝitor,
Cœ ŭœ ţarœ ne-apœratœ va pustií prea uşor;
Şi 'n a sa ḑœdœrniĕíe i se pœreá, cœ vedeá
Lácrœmile cum se varsœ, sînĝele cum şiroĭá!
Dar' dreptatea provedinţeĭ n'a putut îngœduí,
Gînḑul luĭ ĕell sînĝerátic sœ se poatœ sœvîrşí;
Şi Dumneḑœŭ înduratul pe-all sœŭ popor credinĕos,
Nu-l va lœsá în cœlcarea Ungurului fieros.
Deĕĭ îndurarea ĕereascœ pe un Rumîn însuflînd,
Ĕe de mult se aflá încœ pintre Ungurĭ petrecînd,
Şi carele auḑise tot plannul aĕell cumplit,
Ĕe asupra ţœriĭ salle Ungurii l'aŭ fost croit,
De şí se gœsiá nemérnic, pribeĝit de'n ţara sa,
Pœtrióticœ sîmţire în ínimœ-ĭ tot s'aflá.
Aşá dar' în vœlmœşagul, ĕe gœtirea prilejí,
S'aruncœ pe-un call cu grabœ, şi spre Moldova porní.
Dupœ ĕe eşí de'n lágœr alergœ necontennit
Toatœ noaptea pîn' ajunse cînd soarele-a rœsœrit
În oraşŭ la Romann, unde pre Pîrcœlabul aflînd,
Şi priméjdiea, ĕe vine, abiá a-ĭ spune-apucînd,
De ostennealœ şi trudœ a cœḑut jos leşinat,
Ear' callul luĭ lîngœ dînsul resuflarea şĭ-a şí dat.
De,îndatœ Pîrcœlabul un minut n'a ḑœbovit

Şi un curier în pripœ, la Stefann a rœpeḑit;
Ear' satelor de pe márĝinĭ, porunĕí a se gœtí
Cu securĭ, topoarœ, coase, cu ĕe vor puté gœsí,
Tot ŭœdatœ dînd de şĕire şí pre la boĭœrinaşĭ,
Ca cu oameniĭ de oaste, cu veĕiniĭ şi slujbaşĭ,
Cu toţiĭ, cu mic şi mare sœ grœbeasc' a alergá
La şésurile Moldoveĭ, unde ell se va aflá.
Apoĭ strîngînd cœlœraşiĭ, şi parte de'n tîrgoveţĭ
Înœrmaţĭ cu lœnĕĭ, cu sébiĭ, cu arĕe şi cu sœĝeţĭ,
Aŭ eşit de'n tîrg afarœ cu micœ urḑíea sa,
Şi pre duşmann fœrœ fricœ, ca sœ viĭœ l'aşĕeptá.

Precum norul de locuste, soarele întunecînd,
Vine pre sus cu ĭuţealœ, ţárinele-amenninţînd,
În cît, tremurînd aşĕeaptœ spœriatul munĕitor,
Neşĕiind unde-o sœ caḑœ aĕell nor îngroḑitor;
S'amœĝeşĕe cu nœdejdea, cœ ogoru-ĭ va scœpá
Şĭ-a sudoriĭ salle róduri va puté ell aduná;
Însœ de-ŭœ datœ lœcusta cade toatœ pe cîmpíĭ,
Şi 'ntr'ŭœ clipœ 'n prav prefaĕe: ţariní, holde-ogoarœ, viĭ.
Saŭ, dupœ cum primœvara, omœtul ĕell adunat
Pintre ripĭ, şi de-a luı Fébus calde raḑe sœĝetat,
Se topeşĕe, şi s'asvîrle şiroĭŭ ĭute furios,
În pœrœul, care curĝe pintre florĭ în valle jos,
Îl tulburœ, îl mœreşĕe, îl înflœ cu all sœŭ vall,
Şi nu-l lasœ pîn' nu-l faĕe de sœ vársœ peste mal:
Cîmpíile se înneacœ, ear' pœstoriĭ spœimîntaţĭ
S'aĕueaḑœ cŭ-a lor turme în munţiĭ înveĕinaţĭ:
Aĕest feliŭ sumeţiĭ Ungurĭ în Moldova nœbuşesc.
Orĭ ĕe 'ntîmpinœ 'nainte, robesc, taĭœ, pîrjolesc,
Cu omor şi pustiire drumul lor se însemná,
Naintea lor merĝe groaḑa, şi 'n urmœ foc fumegá;
Dar' spre-a Romannuluĭ parte de ĕe se apropiá
Hroĭot, aflînd pustiĭ sate, a 'nţeleĝe nu puteá:
Care poate fi priĕina aĕelluĭ bejœnnœrit,
Cœĕĭ ell şĕie, cœ de dînsul nímine neĕĭ n'aŭ gîndit;
Deĕĭ îndatœ porunĕeşĕe sœ-ĭ afle pre ĕine-va
Pre'n colibe, pre'n bordeĭe, ca sœ-l poatœ întrebá.
Eatœ cœ îmblînd hœiḑuĕiĭ peste un moşneag aŭ dat,
Gîrbovit de bœtrîneţe, într'un toĭag rœḑimat;
A luĭ barbœ ca ḑœpada, alle luĭ plete-arĝinţíĭ,
Faţa luĭ ĕea cuvioasœ, ociĭ luĭ mœreţĭ şi viĭ
Îl asámœnnœ, cœ este îngerul ocrotitor,

All acellor pustíi sate, s'aŭ duhul tînguitor.
Ell pînœ la Hroiot vine cu pas lin şi mœsurat,
Fœrœ grijœ, de şí este de ostaşi încungurat,
Şi aşceaptœ sœ-l întrebe. — *„Uncĭaşule! ĭa sœ-mĭ spuĭ*
De cé pricinœ pe-aicĭa necĭ un locuitor nu-ĭ? —
Ásfel Hroiot îi grœeşce. — *„Pricina însu-ĭi o vedĭ,*
Ìĭ rœspunde-atuncĭ bœtrînul, *şi încœ maĭ cercetedĭ?*
Pricina bejœnnœríeĭ şĭ-a jaleĭ obşcescĭ, Tu escĭ,
Hoĭŭ turbat şi fœrœ lege, care prædĭ şi pustieşcĭ!
Care viĭ cu cete multe de tîlharĭ şi prædœtorĭ,
S'aducĭ jale în lœcaşul unor páçnicĭ munçitórĭ!
Nu purtá grijœ! cu dînşiĭ curînd te veĭ întîlní,
Şi amar îĭi veĭ dá sama, foarte greŭ te-ĭ rœfui.
Dumnedœŭ mult înduratul, nu gîndí, cœ Te-a lœsá
Sœ sfésiĭ cŭ-a ta turbare credinçoasœ turma sa,
Çe-şĭ va înturná urgíea preste spurcat capul tœŭ,
Şi-l va detuná, sdrobindu-l cu 'nfocat trésnetul sœŭ!“
Dicînd, face semnul crucĭi, si de'n greŭ a suspinat. —
Çine 'n minutul acella sœ-l vadœ s'ar fi întîmplat
L'ar fi socotit cœ este de'n çérĭuri vre un proroc
— *„Spîndurați-l, înțœpați-l! tœiați-l! dați-l în foc!“*
Strigœ hœĭducĭi, husarii, şi tot trupul ostœsesc.
Şĭ-acum miĭ de lœncĭ şi sçbiĭ pe de-asuprœ-ĭ se 'nvîrtesc.
Bœtrînul aşceaptœ moartea, fœrœ a se otœrí.
Ell pe'ntru ţara sa este multœmit a se jertfí;
Dar' Hroĭot strigœ sœ-l lase; ostaşiĭ i se supun,
Ìĭ fac loc, se daŭ în láturi, mîna pre ell nú maĭ pun.

Genneralul lor sîmţeşce, dupœ cîte audí,
Cœ învíngerea, ušoarœ, cum gîndeşce, nu-ĭ va fi.
Decĭ în cete de-ŭœ potrivœ oştenniĭ sœĭ adunînd,
Pre hœĭducĭi puĭînd în míjloc, cœllœrimea înşirînd,
Lasœ trupul cell maĭ mare sub nişce vecĭ ofiçarĭ,
Şi ell, cu ŭœ parte-aleasœ de cœllœreţĭ voluntarĭ,
Purcede maĭ înœinte, nerœbdœtorĭŭ de a şci,
Deacœ 'n drumul sœŭ vr'ŭœ oaste de rumînĭ va întîlní?
Dupœ çe cîte-va oare mérserœ cu un pas des
Vœdur'aproape de Rómann, pe 'ntinsul Moldoveĭ şes,
Un puţin númœr de oamenĭ, tot în cete împœrţit;
Ìns'açeá aduncturœ erá mîndrœ de privit.
De-ŭœ parte boĭœrœnnaşiĭ, de-aĭ lor slugĭ încungurațĭ,
Cœllœrĭ pe armœsarĭ águerĭ, şi feliurit îmbrœcaţĭ,
Fieşce-care de'ntrînşiĭ cîte-ŭœ dovadœ purtá,

Dela dušmannul, pre care l'a fost învins mîna sa.
Unul c'ŭœ sábie 'ntoarsœ, c'un cœput roşu 'nfirat,
Şi haĭne înaurite, altul turcieşce 'mbrœcat;
Altul încállecœ earœ-şĭ un call de *Don* cœdœcesc,
Poartœ ŭœ súliţœ lungœ, şi un hœngerĭŭ cœlmuçesc;
Îmbrœcat c'un çepcîn verde, şi blœnnit tot cu sœmur,
Un topor se hœrœţieşce, pe-un sirep armœsarĭŭ sur;
Cingele, şeaŭa luĭ, frîul: ferecate cu argint,
Aratœ, cumcœ luate dela vr'un mare Leah sînt.
Pe a altuĭa frumoasœ, şi auritœ hœrşeá
Într'un coltŭ se vede-un vúltur, çe ŭœ cruce 'n gurœ tîneá
Nu rœmîne îndoealœ, cœ acell odor bogat,
Dela Domnul *Vlad*, seaŭ *Radul* în rœsboĭŭ a fost luat.
Altiĭ cu sœgeţĭ şi arce aŭ cœcule tœtœreşcĭ,
Însœ çea maĭ mare parte poartœ cušme turcœnneşcĭ.
De acolo nu departe tœrannĭĭ staŭ adunațĭ,
Cu sœcurĭ, cu lœncĭ, cu coase şi topoarœ înarmațĭ;
A lor mîneçĭ suflecate, áerul posomorît,
Tœçerea lor, toate-aratœ, cœ spre rœsboĭŭ s'aŭ gœtit.
Pircœlabul maĭ nœinte erá cŭ-aĭ sœĭ cœllœreţĭ,
Avînd strînşĭ pre lingœ dînsul slujbaşiĭ şi tîrgoveţĭ.
Decĭ vœdînd, cumcœ dušmannul, cît puteá, veniá spre eĭ,
Se întoarce şi le dice: — *„Eatœ dušmannul flœcœĭ!*
Nœvœliĭ la ell cu toţiĭ, voĭniceşce vœ luptaţĭ!
Ţara, şi casele noastre în pradœ-ĭ sœ nu lœsaţĭ!
Daţĭ de tot! sœ n'aveţĭ milœ de-un dušmann, çe ne-a prœdat,
Care cu foc, şi cu sînge urma sa şĭ-a însœmnat;
Bucumaţĭ! şi Doamne-ajutœ! — Cu totiĭ strigœ: *Amin!*
Aĭdeţĭ fraţĭ de'n ţara noastrœ sœ alungœm pre pægîn!“
De-abiá tobele şi surle semnul bœtœiĭ vestesc,
Îndatœ cu toţĭ în oastea Úngurilor nœvœlesc,
Strigînd: *ucídeţĭ! ucídeţĭ! daţĭ de tot! nu vœ 'nduraţĭ!*
Pre dušmaniĭ, çe ne pradœ, nu miluiţĭ nu cruţaţĭ!
Cŭ-a lor groásnicœ nœvalœ, caĭ, cœllœreţĭ oborînd,
Aduc neorînduealœ într'all dušmannilor rînd;
Îndœdar staŭ Ungurenniĭ, şi vitejeşce se bat,
Rumînul nu-ĭ bagœ sama, şi ţœrannul încruntat,
Face jœrtfœ rœsbunœriĭ şí pre prins, şí pre rœnnit.
Îndœdar şí ofiţeriĭ, şi Hroĭot, oşteann vestit,
Ca sœ-ĭ maĭ îmbœrbœteđe, de-a valma pe'ntre soldaţĭ
Se luptœ, nu vœd, n'ascultœ husariĭ înspœimîntaţĭ,
Şĭ-amerinţîndu-ĭ de'n urmœ cutitul moldovennesc,
Sœ pleçe acum de fugœ se îndeasœ, se gœtesc.

Eatœ c'atuncĕi cēeea oaste se ivĭá de'ntr'un ponor:
Ungurenniĭ prind la súflet, vœdînd, cœ vine-ajutor,
Se întorc cu bœrbœtíe, se înșîrœ ear' la loc,
Și rœsboĭul se 'ncleștead̄œ maĭ učigașŭ, maĭ cu foc.
Dupœ cîte-va minute toatœ oastea le-a sosit:
Husarĭ, hœĭducĕi, oaste noŭœ, pe Rumînĭ a nœpœdit.
Deĕi îndatœ toatœ fața bœtœiĭ aŭ prefœcut;
Cœĕi mœcar cœ Moldovenniĭ cúmpœtul nu și-aŭ pĭerdut,
Dar' de multœ Ungurime nœdușiți, încungurați,
Cœdeá, precum snopiĭ vara, de sábie sœĕerați.
Dos la dos, spate la spate se bat desnœdœjduit:
Lovirile li-s grod̄ave încît nu-ĭ de povestit;
Supt all Rumînuluĭ pálošŭ sîng̃ele curg̃e pœrœŭ,
Pîn' ĕe brațu-ĭ amorțešĕe, fiind rœnnit foarte greŭ,
Scapœ sábiea de'n mînœ, în urmœ și ell cœdînd,
Rœstoarnœ încœ pe-un dušmann, ĕe-l vede lîngœ ell stînd.
Dumned̄œule! la tine nœdejdea lor a rœmas,
Înalțe-se pîn' la tronu-ți all lor trist și jálnic glas!
Și trimite-le de'n ĕérĭuri un îng̃er într'ajutorĭŭ,
Cœĕi se bat pe'ntru scœparea, și-apœrarea țerĭi lor!"
Coperiți de ranne grelle, fœcînd semnul sînteĭ cruĕĭ,
Își daŭ duhul subt cuțitul sœlbáteĕilor hœĭducĕi!
Pîrcœlabul plin de scîrbœ cu cîți-va boĭœrœnnași,
Maĭ avînd pe lîngœ sine vr'ŭœ sutœ de cœllœrași,
Sperînțœ de mîntuire, de nicœire-așĕeptînd,
Și, decît traĭŭ cu rușine, moarte maĭ bine-alegînd,
Hotœrœșĕe sœ s'arunĕe între dušmannĭ desperat,
Și sœ moarœ cum se cade unuĭ brav adevœrat.
Cînd deĕi astœ hotœrîre a împliní se gœtĭá,
Eat' un cœllœreț̄ŭ d̄œreșĕe, ĕe 'n fugœ spre ell veníá,
De púlbere, ĕe rîdicœ, callul luĭ ĕell înspumat,
Nu putea ca sœ-l cunoascœ, dar' ínima ĭ-aŭ sœltat,
Ea par' cœ-ĭ spuneá, c'aĕella aduĕe vr'un ajutor
Pe'ntru braviĭ, ĕe de Ungurĭ fœrœ milœ se omor.
Nu trecú mult, și atunĕe ocilor sœĭ n'a cred̄ut,
Cînd pe *Púreĕe Aprodul* lîngæ dînsul l'a vœd̄ut.
Púreĕe care 'n rœsboaĭe a fost púrurea vestit
Rumîn verde întru toate, all luĭ Stefann fœvorit.
„*Pîrcœlabe! sînœtate!* d̄iĕe: *Stefann a plecat,*
Cum luœ înșĕiinț̄are, ĕe prĕ'n cartea ta ĭ-aĭ dat,
Și m'a și pornit la tine, ca sœ-ți spun, sœ te grœbešĕĭ,
Sœ aduní oameni de oaste cîți veĭ puté sœ gœsešĕĭ,
Și nœintea luĭ îndatœ, cu toțiĭ sœ alergați!"

— „*Oameniĭ mieĭ, eatœ-ĭ frate! cu dušmannu 'ncœĭœrați!*"
Îĭ rœspunde pîrcœlabul, *de treĭ oare ne'nĕetat*
Se luptœ cu vitejíe, și mult sîng̃e s'a vœrsat;
Cœĕi a dušmannilor noștri númœrul e înd̄œĕit,
Și d̄eĕe odihniți Ungurĭ staŭ pe-un Rumîn ostennit!"
Aprodul atunĕi îĭ d̄iĕe: „*de este ašá, apoĭ*
Sœ te trag̃ĭ cu cîtœ oaste ĭi-a rœmas încœ, spre noĭ,
Cœĕi acum la Siret, Stefann, trébuíe sœ fi sosît.
Eŭ mœ 'ntorc, te las cu Domnul, solíea mĭ-am împlinit."
Sfîrșind fœrœ de d̄œbavœ, s'aruncœ pe callul sœŭ,
Îĭ dœ píntennĭ, și le strigœ: „*Rœmîneți cu Dumned̄œŭ!*"
Îndatœ și pîrcœlabul semn de rœtrág̃ere dînd,
Și restul oștilor salle la un loc tot adunînd,
Începurœ a se trag̃e cu régulœ, și încet,
Spre oastea, ĕe tœbœrîse la Șceĭa lîngœ Siret.

Cum a primit curierĭul de pîrcœlabul trimes
Stefann, de'n toat' a sa oaste a treĭa parte-a ales,
Și, mergînd cu un marșŭ grábnic, toatœ noaptea pînœ 'n d̄i,
A doŭa d̄i pe amead̄œ-d̄ĭ în șes la Siret sosí.
Acoló spre resuflarea oștilor a tœbœrît
Și 'n treĭ trúpurĭ osebite oastea sa a împœrț̄it,
Dœrœbanț̄iĭ ĕeĭ cu plete, toț̄ĭ sîneț̄e lung̃ĭ purtînd;
Armœșeiĭ ĕeĭ sœlbáteĕĭ barbe stufoase avînd;
Seĭmenniĭ ĕeĭ ĭuț̄ĭ cu arĕe, și cu mœĕuĕĭ în fœlĭĭ,
Toț̄ĭ aĕeștia pedestri, númœr ca la șepte miĭ:
Erá sub Vórnicul Bóldur, ošteann veciŭ, și ispitit
În rœsboaĭe și în táberĭ crescut, și înbœtrînit.
Pœhárnicul Coste earœ-șĭ áveá pe sama sa daț̄ĭ
Panțiriĭ și Leficiiĭ: toț̄ĭ cu d̄ale îmbrœcaț̄ĭ.
Ear' copiiĭ, și Aprod̄ĭĭ, de boĭœrennași feĕorĭ,
Cariĭ ostœșescul prápur a pœd̄ĭ eraŭ dœtorĭ,
Pre Voevod tot de-a una la rœsboaĭe strœjuiá,
Și haĭne foarte frumoase și bogate arme-aveá.
În mijlocul lor cœllare Eroul Stefann erá,
Și veciul steag all Moldoveĭ încœinte-ĭ flutură.
(Pe dînsul erá de-ŭœ parte: *cap de Dimbru 'nfœțișat,*
Ear' de'ncolo șintul Gorg̃iŭ cœllare și înarmat.
Acoló se aflá earœ-șĭ all oștilor veterann,
Arbur Hœtmannul, ĕe 'n mînœ poart'un groásnic busdugann,
Pre care, ca pre ŭœ ming̃e, de copill îl arunеá;
Dar' ad̄ĭ omul ĕell maĭ tare de abĭá l'ar rîdicá,
Altœ armœ ell nu are, neĕi voešĕe-a maĭ avé,

Cœcĭ îĭ plœcĕeá, cînd pre dúšmann c'ŭœ isbire îl turtĭá.
Eatœ se aude sgómot, împušcœturĭ, šĭ strigœrĭ,
Cíote de biruinţœ, šĭ-a cáilor rîncedœrĭ;
Peste pulin se dœrešĕe šĭ steagul pîrcœlœbese,
Pe 'mpregurul luĭ grœmadœ, staŭ ca did nerœsbœtut,
Sœ puĭœ pe dînsul mîna Úngurul neĕĭ c'aŭ putut;
Plinĭ de púlbere šĭ sînge, de ranne acoperiţĭ,
Aĕeštĭ bravĭ se luptœ strášnic, cœcĭ sînt desnœdœjduiţĭ!
Se 'nfioarœ Ungureannul, šĭ stœ trist a socotí,
Cœ învíngerea aĕeasta multœ.oaste îĭ jertfí.
Dar' bucuríea isbîndiĭ întristarea-ĭ întrečeá,
Cœ-ĭ aproape rœsplœtírea, luĭ neĕĭ pre'n gînd nu-ĭ trečeá,
Pe'ntrucœ 'ntr'ŭœ luncœ deasœ oastea rumîneascœ stá,
Šĭ porunca, sœ înĕeapœ bœtœlíea, ašĕeptá.
Deĕĭ Stefann, lœsînd în urmœ ŭœ strajœ de cœllœrašĭ,
Orînduešĕe pre Bóldur cŭ-aĭ sœĭ hárnicĭ pedestrašĭ,
Sœ meargœ, sœ nœvœleascœ în hœiducĭĭ ungurešĕĭ;
Ear' Pœntiriĭ sœ loveascœ aripile dušmœnnešĕĭ.
Dupœ aĕeasta se 'ntoarse šĭ aĕéstfelĭŭ le grœí:
„Ostašĭ! voĭ šĕiţĭ foarte bine, cœ spre a ne biruí
Allĭĭ maĭ însœmnaţĭ dúšmannĭ în dœdar s'aŭ ispitit,
Ĕi all sœbiilor noastre eĭ ĕercarœ ascultit;
Apoĭ suferí-vom astœ-dĭ, ca aĕeštĭ cutedœtorĭ,
Vrédniĕĭ de-a purtá maĭ bine nume de hoţĭ prœdœtorĭ,
Sœ viĭœ cu sumeţíe ĕiar într'all nostru pœmînt,
Sœ robeascœ, šĭ sœ prade? Nu! ĕít eŭ în vieaţœ sînt!
Nu va fi! Dumnedœŭ sîntul ne va înputerniĕí,
Sumeaţa lor cutedare sœ o putem pedepsí!
Precum la Soĕĭ, la Soroca, la Lípniţœ v'aţĭ purtat:
La Baea, la Cursul apeĭ, šĭ la Rîmnicul sœrat:
Astœ-dĭ šĭ cu Ungurennĭĭ tot ašá sœ vœ purtaţĭ,
Šĭ la orĭ-ĕe întîmplare tot de-a una s'alergaţĭ.
Unde-ţĭ dœrí astœ pannœ dela gugumanna mea,
Pre carea pre drumul slaveĭ púrurea o veţĭ vedé!“
Diĕe: šĭ s'aruncœ 'n dúšmannĭ de Aprodĭ încungurat.
Vórnicul Bóldur atunĕea šĭ ell nœvalœ a dat,
Árbure viteadul hátmann cu cœlœrimea-ĕea grea
Se aruncœ 'n husœrime, šĭ înĕepe a tœiá;
Vaĭ! šĭ amar de aĕella nenoročit Ungureann!
Pre care îl întîlnešĕe strášnicul luĭ busdugann!

Ca šĭ cum ŭœ stîncœ mare de'ntr'un munte s'a surpat,
Sdrobešĕe, oboarœ, sfarmœ orĭ-ĕe 'n drumu-ĭ a aflat;

Casele de pe costiše, grœdinĭ, sáduri, livedĭ, viĭ
Prœvale, rostogolešĕe ĕiredĭ, turme, hergelíĭ;
Pînœ ĕe se întîlnešĕe cu nišĕe 'nveciţĭ stejarĭ.
Uitaţĭ de timp šĭ de veácurĭ pe-alle munteluĭ dœrmœrĭ
Uriaša stînc'atunĕe toatœ puterea pierdînd
Nú maĭ faĕe stricœĕune neclintitœ rœmîîînd;
Ear' poporul de pe valle, care stá înspœimîntat,
Dœ luĭ Dumnedœŭ mœrire, vœdîndu-se, c'aŭ scœpat.
Seaŭ dupœ cum hotul noaptea pre'n codru cœllœtorind,
Šĭ la prada ĕe-a sœ facœ cu multœmire gîndind,
Se búcurœ cînd privešĕe ĕeríul învœlit cu nor,
Cœcĭ are bunœ sperînţœ, c'a puté prœdáušor,
Šĭ-acum callul sœŭ pre'n píntennĭ îl silešĕe-a alergá,
Dar' fúlgerœ šĭ trœsnešĕe tocmaĭ de'n nœintea sa!
Callul sare, sforœešĕe, šĭ tîlhariu 'ncremennit,
Scapœ dœrlogiĭ de'n mînœ socotindu-se perit:
Ásfeliŭ šĭ Hroĭot rœmase, cînd pre Stefann a vœdut,
Ĕe de'n luptele trecute îĭ erá prea cunoscut.
Însœ trébuie-a fi faţœ, n'are 'ncotró cotigí,
E pierdut šĭ ell šĭ oastea, deacœ nu vor isbîndí.
A cailor rîncedare, pócnetul ĕell de scœnetĭ,
Freámœtul šĭ šueratul a miĭ de miĭ de sœgetĭ,
Dœngœnnitul ĕell de sébiĭ, púlberea ĕea pînœ 'n norĭ
Se înalţœ în vîrtejie de l'atîţia luptœtorĭ;
A trîmbiţelor šĭ súrle rœsúnet scîrţœiœtor,
Ţípetele, vœetarea, gémœtul ĕellor ĕe mor,
Îngrodesc pre cœllœtoriul, ĕe-šĭ urmeadœ callea sa,
Šĭ urecile-astupîndu-šĭ se ascunde unde-va.
Rumîniĭ ĕŭ-a lor ĭuţealœ, prœvœlind rœstoarnœ tot;
Úngurii de'n împotrivœ se silesc šĭ eĭ, ĕît pot;
Însœ fúriea rumînœ sparge, sfarmœ orĭ ĕe greŭ.
Îndœdar šĭ ofiţeriĭ se luptœ, se bat mereŭ;
Îndœdar maĭ fac mînevre, šĭ 'n tot cipul se sučesc:
Nemicœ nu pot sœ facœ, nemicœ nu isprœvese.
Acum toţĭ pleacœ de fugœ cu súfletul îngrodit,
Cînd Hroĭot cu bœrbœţíe înc'ŭœ datœ ĭ-a oprit,
Strigîndu-le: *„unde mérgeţĭ, încotró vreţĭ sœ fugiţĭ?*
Aŭ doar' cœ sînteţĭ aproape de casœ vœ 'ncipuiţĭ?
Însœ pîn' la ţara noastrœ, eŭ vœ pot încredinţá,
Cœ neĕĭ unul de'n noĭ astœ-dĭ nu va maĭ puté scœpá.
Nu-ĭ alt mijloc de scœpare, decît toţĭ sœ nœvœlim
Ín corpul, unde e Stefann, šĭ pre ell sœ-l oborîm.
De-l vom omorí pre dînsul, sœ šĕiţĭ bine c'am scœpat.

Acoló isbiţĭ cu toţii, şi vœ báteţĭ desperat!“
Deci urmînd plannul acesta, eĭ spre Stefann nœbušesc:
Copiiĭ şi cu Aprodiĭ, če pre Domnuĭ ocolesc,
Se luptœ cu vitejíe toţi pre lîngœ prinţul lor,
Sfarmœ, taĭœ şi dumicœ, fac înfricošat omor;
Dar' hœiducii sînt ca didul, şi desnœdœjduit daŭ,
Se bat bine şí husarii, şi neclintiţi pe loc staŭ.
Viteadul braţŭ all luĭ Stefann pre'n dušmannĭ cœrœrĭ fœceá
De a sîngeluĭ vœrsare pœmîntul se înrošá;
Cînd de-un plumb de'ntr'ŭœ sîneaţœ callul luĭ, rœnnit fiind,
Sforœešče şĭ-apoĭ cade înc'ŭœdatœ neciedînd.
Cade şí eroul Stefann, dicînd: *„copiĭ! nu vœ daţi!*
Şi pre Domnul vostru pradœ dušmannilor nu lœsaţi!“
Hroĭot în glas mare strigœ: *„Fraţilor am biruit!*
Fiorosul nostru dúšmann a cœdut şi a perit!
Pe trupul luĭ púneţi mîna, hrannœ corbilor sœ-l dœm!
Ca şí eĭ sœ se 'ndulčeascœ, cînd şi noĭ ne rœsbunœm!“
Sumetindu-se dušmanniĭ nœvœlesc maĭ furioşĭ;
Însœ nu pot sœ rœsbatœ pre'ntre-Aprodiĭ credinčošĭ.
Toţi împreguru-ĭ s'ašeadœ, se luptœ ca nišče leĭ:
Îndœdar Úngurii îmblœ sœ-şĭ facœ loc pe'ntre eĭ;
De sábiea rumîneascœ se înjungĭœ, se omor,
Se fac jertfœ putrediriĭ, şi obrœsničíeĭ lor!
În timpul acesta Stefann sœ se scoale isbutind,
Şi de'n cœderea aceea nemicœ nepœtimind,
Čere alt call: deči îndatœ Púreče descœllecé,
Şi, ţiind frîul şi scara, la Domnul sœŭ alergé,
Dicînd: *„Doamne! eatœ callul! aratœ-le maĭ curînd,*
Cœ de tine Ungureannul n'a scœpat într'acest rînd!“
Dar' de stat fiind mic Stefann, nu puteá încœllecá;
Púreče-atunči earœ-ĭ dičе: *„De voešči Mœríea Ta,*
Eŭ un mošinoĭŭ m'oĭŭ face, pre carele sœ te suĭ!“
Şi 'ndatœ pe brînčĭ se pune, jos la picoarele luĭ.
Deči cu mijlocul acesta, Eroul înceellecînd,
Cœtrœ dînsul se întoarče şi îĭ vorbešče dîmbind:
„De va vré Dumneděŭ astœ-dĭ sœ putem ca sœ scœpœm
De primejdiea aceasta, întru carca ne aflœm,
Sœ šči Púreče bœiate, cœ nu-ĭ maĭ fi mošinoĭŭ;
Či spre vrédnicœ rœsplatœ, Moviľ a te face voiŭ!“
Atunči de'n noŭ în dušmanni-şĭ se aruncœ maĭ cumplit.
Úngurul vœdîndu-l earœ-şĭ rœmîne încremennit:
Pierde toatœ bœrbœtíea, če nœdéjdea-ĭ însuflé,
Şi orí pleacœ, ca sœ fugœ, seaŭ prins în rœsboĭŭ se dœ.

Eatœ c'un vúet de tobe se aude rœsunînd,
Şi un dœrœbann spre Stefann în fugœ mare-alergînd,
(Plinœ de colb şi de sînge erá 'mbrœcœmintea sa)
De departe îĭ şí strigœ: *„Sœ trœešči Mœriea Ta!*
Dušmanniĭ se biruirœ, şi de fugœ aŭ plecat!
Árbur hœtmannul de'n urmœ de goan'acum ĭ-a luat.
Cœllœrimea čea ušoarœ, če nœpoĭ a fost rœmas,
Dupœ porunca eĭ datœ, ajungînd într'acell čeas,
Cu ŭœ noŭœ 'nfuriare în Úngurĭ a nœvœlit;
Rœsboĭul, če ţineá încœ, îndatœ l'a hotœrît:“
Atunčĭa spaĭma şi groada pre protívničĭ a cuprins:
Se împrešče ca apa pe šesul čell larg întins.
Împlu deálurile, cîmpiĭ, unde pot, se mistuesc:
La dušmann se daŭ prinşĭ uniĭ, la mila luĭ nœduesc,
Altiĭ ear' rœmîn pe drúmurĭ cœlcaţi de caĭ şi sdrobiţi.
Čeĭ maĭ mulţi cad şí-şĭ daŭ duhul de ostenneal' obosiţi.
Pîrcœlabul, plin de sînge, de moarte fiind rœnnit,
Pînœ la viteadul Stefann sœ-l ducœ, a porunčit,
Lîngœ care aducîndu-l, ell a suspinat de'n greŭ,
Dicîndu-ĭ, *„Pœrinte Doamne! a sosit minutul mieŭ!*
Eŭ astœ-dĭ cœtr'a mea ţaræ dœtoríea-mĭ împliniĭ,
Şi luĭ Dumneděŭ daŭ slavœ, cœčĭ te vœdŭ pîn' nu muriĭ.
Dar' ŭœ ficœ prea ţubitœ, şi soţíea mi-a rœmas
Fœrœ nečĭ ŭœ mîngœiare. Eŭ în sama Ta le las! . . . .
Sœ-ţĭ fiœ milœ de elle!“ Ridicœ înc'un ociŭ slab
Spre Stefann, şi ţšĭ dœ duhul, bunul, vrédnic pîrcœlab!
Sîngerînd de'n doŭe ranne, obosit, şi desperat,
Hroĭot aleargœ spre munte pe all sœŭ call înspumat;
Dar' norocul, če-ĭ dîmbise pîn'atunčĭ, l'a pœrœsit:
Oara rœsplœtiriĭ drepte, oara morţiĭ ĭ-a sosit!
Púreče, care de'n urmœ îl goniá neînčetat,
Îl ajunge, şi îndatœ capul ĭ-a ší rœteat,
Apoĭ, înfigînd în lance acest sîngeros trofeŭ,
Se întoarče, de-l încinœ luĭ Stefann Domnuluĭ sœŭ!

Soarele-acum cu mœrire se plecá cœtr'asfinţit,
Luminînd cîmpul acella de trúpurĭ acoperit:
Stefann acoló cu oastea atunčĭa descœllecînd,
Boĭœriĭ, ell, cœpitanniĭ, toţi genuncíele plecînd,
Aduc láudœ, mœrire čeresculuĭ împœrat,
Mulţœmindu-ĭ c'umilinţœ de mila če-aŭ revœrsat
Preste ţara, če mœrešče numele luĭ čell mœrit,

Nelœsîndu-o în prada ereticuluĭ cumplit!
Sœvîrșind ācēastœ sîntœ dœtoríe-, a porunĕit:
Trúpurile sœ s'adune vítejilor, ce-aŭ murit
În ācēastœ bœtœlíe, pátriea lor apœrînd;
Cariĭ cu prohod de lácrœmĭ într'un șanțŭ mare 'ngropînd,
De-asupra lor ŭœ movilœ cu mœrire a nœlțat,
Ca sœ fiœ tot de-a una monumînt nestrœmutat.
A doŭa dĭ demineața oastea toatœ cu lin pas
Sosí 'n Romann, unde Stefann la bisericœ a tras:
Acoló prea cuviosul *Tœrășĭŭ* îl așĕptá,
Țiĭînd cartea mîntuirĭĭ, și cruĕea în mîna sa.
Dupœ ĕe dar' sînta rugœ cu mœrire-aŭ sœvîrșit,
Și Dumnedœŭ înduratul pre'n *„Te deum“* s'a mœrit:
Cœpitanniĭ și ostașiĭ la gasde s'aŭ aședat;
Ear' Voevodul îndatœ a trimes de ĭ-a cĭemat.
Pe trista pîrcœlœbeasœ, cœriĭa, deacœ vení,
Îĭ porunĕí ca sœ șeadœ, și ācest felĭŭ îĭ grœî:
„Bœrbatul tœŭ, jupîneasœ! luptîndu-se cu Hroĭot,
A murit pe cîmpul lupteĭ, ca un viteadŭ pœtriot!
Piérderea ācestuĭ vrédnic Moldovann adevœrat,
Crede-mœ, cœ și pre mine nu puțin m'a întristat;
Cœĕĭ așŭ fi ales maĭ bine sœ pĭerdŭ un întreg țînut,
Dar' ásfelĭŭ l'a mennit soartea, și cĕrĭul așá a vrut!
De voĭ de-acum înœinte trébue eŭ sœ 'ngrijesc:
Deĕĭ ție de'n visteríe pensiune-țĭ rînduesc;
Însœ pîn' a nu-șĭ da duhul, fiind cœ mĭ-a arœtat,
Cœ are și ŭœ copillœ în vîrstœ de mœritat,
Veĭ aflá și pe'ntru dînsa ĉeea, ĉe-am hotœrît eŭ.
Mĭngœĭĕe-te Jupîneasœ! mulțœmind luĭ Dumnedœù!
Apoĭ pre Púreĉe-Aprodul cĭemîndu-l, ĭ-a dis așá:
„Púreĉe! cunosc brœvura, láud bœrbœțĭea ta!
Te-aĭ purtat cu vitejíe, și eŭ sînt îndœtorat,
Sœ-mĭ împlinesc juruința, ĉe la rœsboĭŭ țĭ-am fost dat.
Deĕĭ de acum înœinte „Movilœ“ te veĭ numí,
C'all tœŭ nume cu mœrire sœ se poatœ pomennĭ!
Ear' fiind cœ tu ĭerĭ callul mĭ-l'aĭ fost dat împrumut:
Țĭĭ daŭ ĉinĕĭ mošiĭ cu sate în all Soroĉeĭ țînut;
Și ca vĭeațœ feriĉitœ sœ petreĉĭ, precum doresc,
Cŭ-a pîrcœlabuluĭ fatœ voĭŭ sœ te cœsœtoresc;
Ca sœ șĉiĭ și cît prețŭ are în oci-mĭ un bun ostașŭ,
Te înalțŭ spre rœsplœtire la rangul de Vel Armașŭ.
Sfîrșind, Hœtmannul îndatœ pre Movilœ l'a 'mbrœcat
C'un cóntușŭ frumos de nurcœ, și Stefann în mînĭ ĭ-a dat
Busdugannul armœșíeĭ de argint, și poleit,
Și ceremoníea asta acest felĭŭ s'a sœvîrșit.
A doŭa dĭ îngroparea pîrcœlabuluĭ fœcînd.
Și pre Movilœ Armașul cu fata luĭ cununînd,
Viteadul Stefann ĉell Mare cu oastea sa s'a pornit,
Și la cetatea *Sucĕveĭ* în bunœ paĉe-a sosit!

Neamul luĭ *Movil'-Armașul* multœ vreme-a fost vestit,
Și pe tronul Rumîníeĭ mulțĭ domnĭ de'n ell aŭ stœtut.
Dar' de'n multele prefăĉerĭ, ĉe pe țarœ aŭ venit,
De abĭá acum maĭ este între nóbilĭ cunoscut!

XXVI.

Mihaĭŭ Cogœlnĭĉeannul.

(Se trage de'n fœmíliea luĭ Ion Cogœlnĭĉeannul, istóricul Moldávieĭ; s'a nœscut în pœtrarĭul întîĭŭ all veaculuĭ ācestuĭa (XIX); șĭ-a fœcut cursul învœțœturelor parte a casœ, parte în universitœțile de'n Berlin și Pœris. A fost Adĭutant domnese; profesorĭŭ de istóriea nœcunalœ, deputat în adunárea Țœrĭĭ, și cap Ministerĭuluĭ, în care rœstîmp, întemeĭĉe universetatea de'n Iași. Îndœstrat cu tœlinte rare, a scris foarte mult; maĭ ales, urmînd esîmpluluĭ strœbunuluĭ sœŭ, se aruncœ asupra istórieĭ, arœtînd cœ fœrœ cunoșĉinta istórieĭ pátrieĭ n'avem neĕĭ pátrie, neĕi vieațœ nœcunalœ. Ell nœduesĉe în toate produsele salle literarie sœ producœ în ĉetitorĭ ideĭ solide, întemeĭate, cunoșĉinte de vieațœ și sîmțeminte de libertate, morœlețate, și nœcunœletate adevœratœ; de āceea ell a fœcut púrurea opusecune, fațœ cu gubernele *neliberale*, Dela D. M. Cogœlnĭĉeannul avem urmœtoarĭele ópere prețioase:

1. Dácĭea literarœ.
2. Arĉiva rumînœ.
3. Foaea sœteascœ.
4. Cronica Prinĉipatelor rumîne (frînțudesĉe).
5. Dorințele partideĭ nœcunale în Moldova (1848).
6. Steaŭa Dúnœrĭĭ.

§. 64.

Însemnătatea ĕea mare a stúdiuluĭ istórieĭ preste tot, șĭ în deosebĭ a stúdiuluĭ istórieĭ nœĕunale. Lipsa stúdiuluĭ istórieĭ șĭ a documintelor istórice la Rumînĭ pînœ cœtrœ annul 1834. Unĭĭ bœrbaţĭ însœmnaţĭ dĕ'n istóriea noastrœ, șĭ mœreţele lor fapte. Greutatea propúnerĭĭ istórieĭ. Privire rœpede preste istóriea Rumînilor dela înĕeput pînœ la annul 1834.

(Cuvînt rostit de Mihaĭŭ Cogœlniĕeannul la înĕeputul annuluĭ scolástic 1834, în Acœdémiea de'n Iașĭ, cu ocœjunea deșĕíderiĭ cursuluĭ de istòriea nœĕunalœ, care curs pe'ntru nișĕe împreg̃urœrĭ s'a prourmat de cœtrœ D. Mihaĭŭ Cogœlniĕeannul numaĭ în earna aĕelluĭ ann.)

1. Dupœ privélișĕea lumiĭ, dupœ minunile nœtureĭ, nemicœ nu este maĭ înteresant, maĭ mœreţŭ, maĭ vrédnic de luarea noastrœ aminte decît istóriea.

Istóriea, Domniĭ meĭ! dupre dícerea autorilor ĕellor maĭ vestiţĭ, este adevœrata povestire șĭ înfœţișare a întîmplœrilor neamuluĭ omenesc; ea este resultatul vîrstelor șĭ all esperiinţeĭ. Se poate dar cu drept cuvînt numí *„glásul semințiilor“*, *ĕe aŭ fost, șĭ icoana tîmpuluĭ trecut.* Cœrœmdin în alte cuvinte o numeșĕe *„testœmîntul lœsat de cœtrœ strœbunĭ la strœnœpoţilor, ca sœ le slujeascœ de tœlmœĕire tîmpuluĭ de faţœ, șĭ de povœţuíre tîmpuluĭ viitoriŭ.“*

În aĕeastœ privire atît de împortantœ, istóriea, dupœ bíblie, trébuĭe sœ fiœ, șĭ aŭ fost tot de-a una, cartea de cœpeténnie a popoarœlor, șĭ a fiœ-cœruĭ om în deosebĭ; pe'ntru cœ orĭ-care stare, orĭ-care profesiune aflœ în ea régule de purtare, svat la îndoelele salle, învœţœturœ la nesĕiinţa sa, îndemn la mœrire șĭ la faptœ bunœ.

Domnitorĭul prin istórie se deșĕeaptœ la nóbila îmbiĕune de a faĕe lúcruri marĭ si drepte, șĭ prin urmare de a trœí în viitorime. Láuda neștearsœ șĭ nemurirea, cu care sînt încununaţĭ ocîrmuitoriĭ ĕeĭ buni, defœĭmarea șĭ hula, care sînt tot de-a una partea ĕellor rœĭ, e maĭ cu neputinţœ ca sœ nu le însufle în ínimœ dorinţa spre bine șĭ spre vîrtute, dacœ ínima lor nu le este încœ stricatœ prin cangrenna lingușiriĭ. Ĕelle maĭ înalte isbîndĭ, ĕelle maĭ mœrite fapte, nu vedem oare cœ s'aŭ îndemnat prin istórie? Spre pildœ biruinţa Asieĭ, dupœ mœrturisirea tuturor istóriĕilor veĕĭ, s'aŭ pricinuit prin deasa ĕetire a Iliadeĭ de cœtrœ Alesandru ĕell Mare. Ĕine nu șĕie, cœ aĕest fálnic isbînditor purtá necontennit cu sine într'ŭœ cutíe de áur, poema luĭ Omer, șĭ ĕé este Iliada altœ, decît ŭœ istórie în viérsurĭ, ĕea maĭ veĕíœ șĭ maĭ frumoasœ de'n toate! Fœrœ a merg̃e în veacurĭ așá depœrtate, nu s'aŭ vœdut maĭ în d̃illele noastre, un alt Alesandru, Cœrol XII, deșĕeptîndu-șĭ g̃énniul spre învíng̃erĭ șĭ mœrire, prin ĕetirea vieţeĭ Maĕedoneannuluĭ scrisœ de Ĕin Cúrţiŭ? Caret împœrat dar', care domn nu trébuĭe sœ trémure de nœintea istórieĭ, aĕestuĭ strášnic tribunal, ĕe are sœ-ĭ júdeĕe, cu aĕeea-șĭ nepœrtinire, precum ŭœ dinioarœ Eg̃iptenniĭ judecá pre reg̃ii lor eșiţĭ de'n vieaţœ?

Dœtœtorĭul de leg̃ĭ, bœrbatul de stat în istórie învaţœ tocmelele ocîrmuirilor, puterea șĭ slœbiĕunea lor, pricinile de sporire saŭ de scœdere alle státurilor, félĭurile de guvern, subt care aŭ înflorit maĭ mult, leg̃ile, care aŭ avut înrîurirea ĕea maĭ priinĕoasœ saŭ ĕea maĭ stricœĕoasœ asupra puteriĭ, asupra cultureĭ, asupra moraluluĭ popoarœlor.

Ošteannul gœseșĕe în istórie esîmplele celle maĭ drepte șĭ maĭ adevœrate despre strœtég̃ie; cœrturarĭul, filosoful vœd în ea înœintarea spíretuluĭ omenesc, rœtœĕirile luĭ, descoperírile g̃enniuluĭ, pricinile neșĕiinţeĭ, alle superstiĕuniĭ șĭ alle întunéreculuĭ.

Simplul pœrticular aflœ în ĕetirea istórieĭ mîngœĭare pe'ntru rellele de faţœ, ea îĭ aratœ, cœ pe'ntr'ŭœ tristœ fœtœletate n'aŭ fost deplinœtate niĕĭ ŭœ datœ în lume, cœ vîrtutea maĭ tot de-a una aŭ fost prigonitœ în vieaţœ, șĭ cœ rœsplata eĭ ĕelle maĭ de multe orĭ nu ĭ-aŭ venit, decît dupœ moarte.

Cine nu trébuĭe sœ-sĭ uĭte durerile sĭ nemultœmirile, cînd ĭĭ aratœ istóriea pre nisce cetœtennĭ vrédnicĭ de a porunci lumiĭ, carii aŭ fost jertfa tirannilor, sĭ cĭar de multe orĭ a cumpœtriotilor lor. Nenorocirile noastre trébuĭe sœ le socotim de nemicœ, cînd vedem pre un Socrate silit sœ prim eascœ otravœ cĭar de'n mîna Ateniennilor, pre un Aristide supus ostrœcismuluĭ, numaĭ pe'ntru cœ erá numit cell drept, pre un Caton fœcîndu-sĭ singur moartea, ca sœ nu-sĭ vadœ p átriea in robíe. E cu neputintœ ca cine-va însuflat de asémennĭ esîmple, sœ nu-sĭ îmbœrbœtede carapterĭul, sœ nu dor eascœ de a imitá pre acestĭ strœlucitĭ bœrbatĭ, fœcînd lœpœd are de sine, sĭ dorind numaĭ folosul públic.

Cît trébuĭe dar' sœ ne fiœ de ĭubitœ acéastœ sciintœ înaltœ, care las' cœ dœ ŭœ petrécere folositoarĭœ sĭ prin cetirea eĭ ne îndestulleadœ curiosetatea cea maĭ nóbilœ, dar' ne învatœ încœ a fi bunĭ, ne mintuĭe de prejudete, ne sporesce ispita prin ispita veácurilor trecute, sĭ ne lungesce, cum ašŭ dice, vieata.

„A nu sci cé s'aŭ întîmplat înœinte de a fi nœscut, este, dice Cicerune, *tot acœea ca sĭ cum am fi necontennit prunci, cœci cé este vîrsta omului, dacœ memóriea fáptelor noastre nu s'ar uni cu veácurile celle maĭ denœinte?* (în Orœtorĭŭ Cart. 34).

Istóriea singurœ poate ca într'ŭœ pœnnoramœ întinsœ, sœ ne arœte împœrœtíile, la sváturile, la serbœrile întîmplate dela începutul lumiĭ; ea scoate de'n morminte pre strœbuniĭ nostri, sĭ ni-ĭ înfœtišeadœ ca viĭ de nœintea ocilor, cu toate vîrtutile, cu toate pátimile, cu toate nœrávurile lor. Ea dar ne leagœ cu vecíea, puĭnd în cumunicœcune semintíile trecute cu noĭ, sĭ earœ-sĭ sí pre noĭ cu semintíile viitoarie, cœrora are sœ le trœdee povestirea faptelor noastre.

Pe lîngœ toate acestea, istóriea maĭ are sí nepretuitul dar, de a judecá cu nepœrtinire faptele cuntîmpurannilor nostri, pre cariĭ nu avem curagul saŭ destoĭnicíea de a-ĭ cunoasce drept sĭ adevœrat.

2. Studiul istórieĭ, Domniĭ meĭ, aŭ fost în toate timpurile ocupœcunea de preĭubire a oamenilor gînditorĭ. Nicĭ ŭœ datœ însœ n'aŭ avut împurtînta sĭ universœletatea, de care se búcurœ astœ-dĭ. La ceĭ vecĭ erá ea partea numaĭ a politicilor, a oštennilor sĭ a filosofilor, de'n pricina scumpeteĭ mînœscrípturilor. Astœ-dĭ însœ, orĭ sĭ unde este nœcunea ce-va înœintatœ, este istóriea cetirea bíblicœ a tuturor stœrilor, pîn' sí cellor înjosite. În Franta tœrannul, sara la colțul foculuĭ, ca sœ se odihneascœ de trudele dilleĭ, cetesce mœretele reforme alle Constituanteĭ sĭ strœlucitele biruinte alle luĭ Napoleon. În Prusiea de cîte orĭ mi s'aŭ întîmplat sœ vœd în timpul popasuluĭ, pre muncitoriul de pœmînt cetind la umbra unuĭ copacŭ, faptele mareluĭ Frideric? Acéastœ norocitœ populœretate a istórieĭ vine maĭ ales de'n doŭe pricinĭ. Cea de'ntîiœ este, cœ astœ-dĭ fiœ-care cetœtann are drit sĭ îndœtorire de a se ocupá cu trebile statuluĭ, cœ fiœ-cine doresce a sci, care sînt, sĭ cum se pœdesc drépturile nœcunale, cîstigate de cœtrœ strœbunĭ, sĭ unde poate cine-va sœ le gœseascœ maĭ bine deslucite, decît în istórie? A doŭa pricinœ, sĭ cea de cœpetennie este aflarea tiparĭuluĭ, multœmitœ sĭ ŭœ mie de orĭ multœmitœ acelluĭa, care de'ntîiŭ aŭ aflat acéastœ artœ, cea maĭ mare împrœscĭitoarĭœ sĭ pœstrœtoarĭœ a întîmplœrilor, fœrœ care istóriea nicĭ ŭœdatœ n'ar fi ajuns la cinstea universalœ, în care se aflœ; nicĭ nu pot sœ vœ arœt, cît lipsa acesteĭ înalte aflœrĭ aruncœ nedumerire în povestirĭ, nesigurîntœ în opiniunĭ, nescĭintœ sĭ întunérec în tot. Acéastœ lipsœ, Domniĭ meĭ, este pricina, cœ între Rumînĭ, cĭar sĭ între ceĭ maĭ însemnatĭ, se aflœ ašá de putinĭ, cariĭ cunosc istóriea. Tiparĭul la noĭ nu este încœ destull de líber, sĭ de lœtit; noĭ n'avem încœ publicatœ în limba nœcunalœ, mœcar ŭœ istórie universalœ, sĭ ce vorbesc de istórie universalœ, cînd cĭar annalele pátrieĭ noastre dacŭ în întunérec, pœstrate numaĭ în nisce mînœscripte, din care doŭe, de'n pricina copiștilor, nu se potrivesc! Si cu toate acestea ar fi tiparĭul cell maĭ segur sĭ maĭ grábnic mijloc, ca sœ ajúngem la civilisœcunea sotietœtiĭ europenne. Noĭ, cariĭ ne aflœm cu propœsirile ce so-

cotim, cœ facem, noĭ cariĭ nu vorbim decît luminare şi civilisœcune, dacœ voim sœ avem în faptœ ceea ce vorbim, ar trebuí sœ urmœm esîmpluluĭ Nord-Americannilor, a cœrora ceea întîĭœ treabœ, de care sœ apucœ, cînd îşĭ fac vre ŭœ aşedare noŭœ, este sœ deşcidœ un drum şi sœ aducœ cu dînşiĭ un teasc, spre tipœrirea unuĭ jurnal. Prin aceastœ îndoitœ operœcune, îşĭ ajung eĭ scopul, şi fac analisul a orĭ ce sistem sotial, *pe'ntru cœ*, cum dice Volneĭ, *sotietatea nu este alta decît cumunicœcunea ušoarœ, liberœ a persoanelor, a lúcrurilor şi a ideilor.*"

3. Dacœ istóriea preste tot, ádecœ a neamuluĭ omenesc, este aşá de înteresantœ în resultatele salle, cu cît maĭ mult trébuie sœ ne fiœ istóriea pátrieĭ, a loculuĭ, unde am vœdut diŭa? Omul tot de-a una înœinte de nœcune şĭ-aŭ iubit fœmiliea, înœinte de lume şĭ-aŭ iubit nœcunea, şi partea de pœmînt, fiœ mare, fiœ micœ, în care pœrintiĭ luĭ aŭ trœit şi s'aŭ îngropat, în care ell s'aŭ nœscut, aŭ petrecut dulciĭ annĭ aĭ copillœrieĭ ce nu se maĭ întorc, aŭ sîmtit cea maĭ întîĭœ bucurie şi cea întîĭœ durere de bœrbat. Acest sîmtemînt sfînt, nu cunosc încœ niciĭ un neam, niciĭ ŭœ semintíe cît de brutœ, cît de sœlbátecœ, care sœ nu-l aibœ. M'ašŭ întinde prea departe de obieptul mieŭ, dacœ m'ašŭ pune a vœ arœtá esîmple despre aceasta; elle sînt nenumœrate.

Ce înteres mare trébuie sœ aibœ istóriea nœcunalœ pe'ntru noĭ, îmĭ place a crede cœ şí Dvoastrœ o înteléget ca şí mine. Ea ne aratœ întîmplœrile, faptele strœbunilor noştri, care prin mošcennire sînt şí alle noastre. Inima mi se bate cînd audrostind numele luĭ Alesandru cell Bun, (1401—1433) all luĭ Stefann cell Mare (1457—1504) all luĭ Mihaĭŭ Viteadul (1593—1601). Dar'! Domniĭ meĭ! nu mœ rušinedŭ a dice, cœ acestĭ bœrbatĭ pe'ntru mine sînt maĭ mult decît Alesandru cell Mare, decît Anibal, decît Cesar; acestĭa sînt eroiĭ lumiĭ, pe cînd ceĭ de'ntîĭ sînt eroiĭ pátrieĭ melle. Pe'ntru mine bœtœlíea dela Rœsboennĭ are maĭ marè înteres decît lupta dela Termopile, şi isbîndile dela Racova şi dela Cœllugœrennĭ, îmĭ par maĭ strœlucite decît celle della Mœrœton şi Sœlœmina, pe'ntru cœ

sînt cîšcigate de cœtrœ Rumînĭ. Ciar lócurile pátrieĭ melle îmĭ par maĭ plœcute, maĭ frumoase decît lócurile celle maĭ clásice. Suceava şi Tîrgovišcea sînt pe'ntru mine maĭ mult decît Sparta şi Atenna; Baĭa, un sat ca toate satele pe'ntru strœin, pe'ntru Rumîn are maĭ mult pretŭ decît Corintul, pe'ntru cœ în Baĭa, regele Ungárieĭ, Mateiŭ Corvinul, *viteadul vitejilor, craĭul crailor*, cum îĭ diceá Sist IV, rœnnit de sábiea moldovannœ, fu pus în fugœ, şi uitœ drumul pátrieĭ noastre.

Trebuinta istórieĭ pátrieĭ ne este neapœratœ ciar pe'ntru ocrotirea drîturilor noastre împrotiva nœcunilor strœine. Neavînd istórie, fiœ-care popor dušmann, ne-ar puté dice cuvintele Dluĭ Aron. *„Începutul, ce aĭ, este necunoscut, numele, ce portĭ, nu este all tœŭ, niciĭ pœmîntul, pe care lœcueščĭ; soartea ta aŭ fost aşá, ca sœ fiĭ tot dupœ cum ešcĭ: lápœdœ-te de începutul tœŭ, scimbœ-tĭ numele, s'aŭ primešce pre acesta, ce li-l daŭ eŭ, ridicœ-te şi te du din pœmîntul, pe care lœcueščĭ, cœcĭ nu este all tœŭ, şi nu te maĭ munci îndœdar, cœcĭ tu nu polĭ fi maĭ bun, de cum ešcĭ.*" Şi în adevœr, toate acœste cuvinte ni s'aŭ dis de cœtrœ strœinĭ; începutul nostru ni s'aŭ tœgœduit, numele ni s'aŭ prefœcut, pœmîntul ni s'aŭ sfœšiat, drîturile ni s'aŭ cœlcat în picoare, numaĭ pe'ntru cœ n'am avut consciinta nœcunœletœtiĭ noastre, numaĭ pe'ntru cœ n'am avut pe ce sœ ne întemeiœm şi sœ ne apœrœm dreptœtile.

Domnilor! cînd ašŭ fi ašá de norocit, sœ desvoltedŭ maĭ mult în ínima Dvoastrœ, înteresul pe'ntru istóriea pátrieĭ, m'ašŭ fœlí, cœ am sporit în Dvoastrœ şí ĭubirea cœtrœ pátrie, şi cœ prin urmare am cuntribuit la pœstrarea nœcunœletœtiĭ; cœcĭ cé poate maĭ mult sœ ni-o pœstredе, decît acœastœ istórie, care ne aratœ, *cé am fost? de unde am venit? cé sîntem?* şi, ca regula de treĭ, ne descópere şí númœrul necunoscut, *cé avem sœ fim?*

4. Ŭœ asémenne carte ar trebuí sœ fiœ pe'ntru noĭ acœea ce erá Iliada pe'ntru Grecĭ. Şi sœ mœ crédetĭ, Domnilor, cœ şí istóriea noastrœ are întîmplœrĭ, are portréturĭ care niciĭ

decum n'ar rœmîné mai jos decît eroiĭ cellor vecĭ, dacœ acĕstora li s'ar scoate aureola poéticœ, cu care peana ġeniuluĭ ĭ-aŭ înfrumseţat. Totul este, cœ veácurile eróicĕ şi mitológicĕ aŭ trecut demult, cœ astœ-dĭ poesíea nu se gœsesĕce nicĭ mœcar în vĭérsurile poéţilor, şi cœ numaĭ un Omer aŭ fost în lume.

Negreşit, cœ istóriea Sparteĭ, a Atenneĭ, a Rumeĭ are maĭ mult înteres decît a noastrœ, pe'ntru tot strœinul; întîĭŭ pe'ntru cœ Grecĭĭ şi Romannĭĭ sînt popoarœle, care pînœ acum resunœ civilisœcunea şi lumea vecĭœ; all doile pe'ntru cœ înrîurirea lor încœ pînœ astœ-dĭ se pœstreadœ asupra noastrœ din právilele relegioase şi civile, prin şcĭinţe, prin arte, prin pœmîntul ce l'am moşcennit de la dînşiĭ, şi în sfîrşit pe'ntru cœ toatœ învœţœtura clásicœ a junimiĭ încœ astœ-dĭ se rádimœ pe istóriea Grecilor şi Romannilor, şi maĭ ales pe'ntru cœ faptele acestor popoarœ s'aŭ scris de nişce bœrbaţĭ ca Tucidid, ca Tœcit, ca Tit Liviŭ. Subt acéste priviri eŭ singur mœrturisesc înteresul universal all istórieĭ grece şí romanne, dar ce se atinge de curagul îndividual, de îndrœsneala faptelor, de stœtornicíea apœrœriĭ, de mœrinimíea şi bœrbœţíea Voevodilor noştri, cariĭ de şí pe-un teatru strîmt şi cu micĭ mijloace, aŭ sœvîrşit lúcruri uriaşe, în toate acéstea, Domniĭ meĭ, nu mœ tem de a dice, cœ istóriea noastrœ ar fi maĭ jos decît istóriea a orĭ şi cœruĭ popor vecĭŭ s'aŭ noŭ. Lupta nœcunalœ a Rumînilor, cariĭ maĭ treĭ veácurĭ, aŭ apœrat cu sábiea Creştinœtatea împrotiva túturor puterilor Islœmismuluĭ, Domníea luĭ Alesandru cell Bun şi a luĭ Mircea cell Bœtrîn, alle córora nume resunaŭ dela marea bálticœ, pînœ la porţile Bidanţuluĭ., strœlucitele fapte alle luĭ Stefann cell Mare, blînda figurœ a luĭ Neagul Voevod, carele, ca Ludovic XII, all Franţeĭ, lœsce svœtuirĭ fiĭuluĭ sœŭ, cum sœ domneascœ, Abdicarea luĭ Petru Sciopul, care preferí sœ se scoboare de pe tronul Moldávieĭ, decît sœ plœteascœ bir Turcilor, cipul mœreţŭ şi întocmaĭ ca all luĭ Acil, all luĭ Mihaĭŭ Viteadul, singurul Voevod ce ajunse a uní pœrţile Dácieĭ vecĭ, şi a se puté întitulá: *„Mihaĭŭ cu mila luĭ Dumnedœu Domn Rumîníeĭ, Moldávieĭ şi Transilvánnieĭ,“* ínima de eroŭ şi genniul bœrbœtesc all Doamnelor Ileanna şi Florica, pœtriotismul préutuluĭ Farcaşŭ, şi înalta înţelepcune a luĭ Miron Costin, carele cu acéea-şĭ mînœ purtá sábiea spre apœrarea pátrieĭ, şi condeĭul spre scríerea annalelor nœcunale, rivœletatea numaĭ spre bine a Domnilor Mœteiŭ şi Vasíliŭ, marile plánnurĭ sprijinite de marĭ talinte alle luĭ Şerbann Cantacudenn, pe'ntru care tronul Rumînieĭ se pœreá prea mic şi rîvniá tronul Bidanţuluĭ, apœrarea a noŭe-sprœ-dece plœiaşĭ în cetatea Neamţuluĭ (1686) împotriva ar míeĭ întregĭ a luĭ Sobiesci, mîntuitoriul Vienneĭ (1683): toate acéste figurĭ, toate acéste fapte ar meritá mirarea cĭar şí a strœinilor, cînd istóriea noastrœ ar fi maĭ bine cunoscutœ. Vroiţĭ însœ un înteres de rumîn, vœrietate de întîmplœrĭ, episódurĭ patéticĕ, trœgedíĭ, care sœ vœ scoatœ lácrimĭ de'n ocĭ, grodœvíĭ, care sœ vœ ridicĕ pœrul pe cap, apoĭ nu voiŭ avé trebuinţœ decît sœ vœ povestesc crudimile şi vieaţa avînturárice a luĭ Vlad Ţepeşŭ, moartea vrédnicœ de un princĭpe despot Eraclidul, domníea luĭ Alesandru Lœpuşneannul, întrarea Cœdacilor subt Hmielniţci în Moldáviea, care singurœ este ŭœ poemœ întreagœ, nœvœlirile tœtarilor, tœĭarea luĭ Brîncovannul şi a fœmílieĭ luĭ, una de'n celle maĭ triste privélişcĭ, ce ne poate înfœţişá istóriea universalœ, cœtœstrofa luĭ Grigóriŭ Gica, în carea se întîlneşce tot neprevœdutul drameĭ şi cîte alte şcenne grodave şi uimitoarĭe, cîte alte întîmplœrĭ, de cell maĭ mare înteres cĭar şí pe'ntru cĕĭ nepœsœtorĭ. Pe lîngœ acéstea, maĭ are istóriea un înteres şí maĭ universal. Pátriea noastrœ, prin ŭœ soartœ vrédnicœ de toatœ jalea, aŭ fost mennitœ din cea maĭ bœtrînœ vecime sœ fiœ teatrul nœvœliril or şi all rœsboaĭelor strœinilor. Înœinte de Crest încœ gœsim pre Dácĭĭ, pre Alesandru cell Mare, pre Lisimac luptîndu-se cu Dácĭĭ, all córora pœmînt l'am moşcennit noĭ.

5. Ŭœ sutœ de annĭ dupœ Crest întîlnim pre Decebal, cell maĭ însemnat regĕ bœrbar, care aŭ fost vre ŭœ datœ maĭ mœreţŭ, maĭ vrédnic de a fi pe tronul Rumeĭ, decît mişeiĭ urmaşĭ aĭ luĭ August. În adevœr acest Decebal méritœ atît de puţin numele de bœrbar cît şi orĭ ce alt bœrbat mare,

care dorescĕ a-sĭ cĭvilisá ţara. *„Este oare bœrbar*, întreabœ Domnul Gĭrœrdin, *acĕlla, care subt Domiţiann vingœtorĭŭ legĭunilor romanne, cereá ca împœratul, în loc de bir, sœ-ĭ trimatœ mĕscĕrĭ sĭ lucrœtorĭ de ţot felĭul, atît în artele rœsboĭuluĭ precum sí în alle pœcĭĭ? Este oare bœrbar acĕlla, care, înœinte de a începe rœsboĭul împrotiva Romannilor, cœutá pînœ în fundul Asieĭ alianţa unuĭ alt dușmann all Rumeĭ, a regĕluĭ Parţilor?“* Pînœ acolo se întindeá política acestuĭ bœrbat însemnat. Însœ un eroŭ maĭ mare se pornescĕ asupra luĭ; Decebal trébuĭe sœ se plecĕ, pátriea i se supune, sĭ, nevrînd a o vedé roabœ, ell, care o ţînuse líberœ sĭ mîndrœ, cœ luá bir cĭar dela domnitorĭĭ lumiĭ, îsĭ dœ sĭngur moartea, sĭ scapœ de a figurá în triumful luĭ Traĭann, sĭngurul împœrat pœgîn, pre carele, din pricĭna virtuţilor luĭ, 'l-aŭ pus creştinĭĭ în raĭŭ. Așá, Domniĭ meĭ, se sfîrșescĕ rœsboĭul Dacĭlor, cu una din epocĕle cĕlle maĭ împortante din istóriea Rumeĭ.

Plíniŭ cĕll ţînœr într'una din scrisorile salle, ne dœ ideea cĕa maĭ dreaptœ despre acĕst cumplit rœsboĭŭ, în care erá sœ se hotœrascœ pricĭna cĭvilisœcĕunĭĭ sĭ a bœrbœríeĭ. Cœnniniŭ unul din priétennĭĭ luĭ fœcĕá ŭœ poemœ asupra acĕstuĭ rœsboĭŭ; Plíniŭ îl îndeamnœ în întreprinderea luĭ: *„Aĭ dreptate*, îĭ serie, *sœ ĭ-aĭ acĕst obĭept, nu este altul maĭ noŭ maĭ bogat, maĭ întins, maĭ poétic, sĭ voĭŭ dĭce însu-sĭ maĭ fœbulos, mœcar cœ tot de-a una adevœrat. Veĭ avé a dugrœví cœnnáluri sœpate în nișce ţœrĭ necunoscute, póduri aruncate pe'ntru întĭĭa-și datœ pe rĭuri rœpedĭ, ţábere aședate în mijlocul unor munţĭ neapropiáverĭ pînœ atunce, un Regĕ silit sœ fugœ, silit sœ se omoare, dar' care moare cu tot curagul sœŭ, sĭ în sfîrșit doŭe triúmfurĭ; unul carele fu cĕll întĭĭŭ, pre carele Romannĭĭ îl cișcĭgarœ asupra Dacĭlor pînœ atunce neînvinșĭ, sĭ cĕllalalt, care fu cĕll de pe urmœ, în care învingĕre isprœvise peĭrea acĕstuĭ popor. Greutatea este ca sœ te poţĭ ţîné de ŭœ potrivœ cu mœrimea obĭeptuluĭ.“* Págubœ cœ acĕst poem s'aŭ pĭerdut; ell ar fi putut sœ ne dee ŭœ multime de amœruntimĭ asupra acĕsteĭ lupte.

Trecĕ ŭœ sutœ de annĭ, sĭ pátriea noastrœ scimbatœ în coloníe Romannœ începe a se facĕ teatrul, unde soartea împœrœţíeĭ se hotœrescĕ de cœtrœ bœrbarĭ; la Dúnœre este lupta între bœrbœríe sĭ cĭvilisœcĕune. Goţĭ (274—376), Hunĭ (376—453), Gepidĭ (453—550) Avarĭ (550—679), Bulgarĭ (679—1017), pre totĭ acestĭa sĭ pre altiĭ îĭ vedem trecînd sĭ retrecînd prin ţœrile noastre, sfœșiînd una dupœ alta provinţele împœrœţíeĭ Cesarilor, rœsipindu-o în urmœ de tot, sĭ prefœcînd în sfîrșit faţa Europeĭ. Istóriea túturor acestor popoarœ bœrbare, ar rœmînè întunecoasœ, dacœ nu s'ar deslucí sí luminá prin istóriea rumîneascœ.

În timpurile moderne earœ-sĭ vedem Moldáviea sĭ Rumînía mennite, ca sí în timpurile de demult, a fi locul luptelor cĕllor maĭ sîngeroase. Úngurĭĭ, Polonĭĭ aŭ hotœrît aicĕ cea maĭ mare parte a rœsboaĭelor lor cu Turcíea, Subt dídurile Hotinuluĭ, Sobiesci cîșcĭgœ reputœcĕunea militarœ, care pe urmœ îl cĭeamœ pe tronul Iagelonilor. Împerialiștiĭ moșcĕnitorĭ Úngurilor, culeg earœ-sĭ în ţœrile noastre cĕlle maĭ frumoase trofee asupra Osmannilor. Vine începeputul veaculuĭ all opt-sprœ-decĕle, sĭ Moldáviea vede figura cea maĭ mœreaţœ din toate, a luĭ Petru cĕll Mare. De atunce maĭ toate învíngerile Rusieĭ asupra Turcíeĭ se cîșcĭgœ în princĭpate; bœtœlíile, traptáturile, generaliĭ vingœtorĭ aĭ acesteĭ puterĭ poartœ nume de lócurĭ *Rumînescĭ*. Nime dar' nu poate tœgœduí interesul universal all uneĭ istórií, care ne înfœţișeadœ nișce întîmplœrĭ așá de împortante, nișce bœrbatĭ așá de strœlucĭtĭ, nișce nœcunĭ așá de numeroase sĭ deosœbite, care toate pe pœmîntul pátrieĭ noastre aŭ lœsat urme de trécerea lor, monuminte de esistinţa, ce aŭ avut, binecuvîntœrĭ saŭ blœstémurĭ, unele sí altele meritate prin fácerile de bine saŭ prin rœutœţile, ce ne-aŭ lœsat.

6. Însœ cu cît acĕastœ istórie este înteresantœ, cu atîta este sí grea de înfœţișat; sĭ cu toate acĕstea eŭ îndrœsnesc a primí asupra mea ŭœ sárcinœ așá de mare. nímene nu sîmte maĭ bine decît mine, cît ea este maĭ presus de putinţa mea. Las cœ cĭar slabul meŭ talent este nedestoĭnic de a trœtá dupœ

cuviintœ un asémenne obïept înalt, dar' cïar împreg̃urœrile de'n afarœ sînt înprotiva mea. Nec̃ï ŭœ istórie deplinœ ši sistemáticœ nu avem încœ despre Rumînï, nec̃ï însu-šï širul Domnilor nu este încœ clœsificat ši stœtornic̃it prin fœclíea uneï crític̃e sînœtoase. Documintele ofic̃iale ši ácturile públic̃e, care sînt c̃ea întîïŭ si c̃ea maï putérnicœ dovadœ a adevœrurilor istóric̃e, ne lipsesc cu totul; de'n pric̃ina deselor revoluc̃unï, care în atîte rïndurï ne-aŭ pustiit pátriea, elle sînt pïerdute pe'ntru tot de-a una, s'aŭ împrœstiate prin tœrï strœine, pe la pœrticularï saŭ în mînœstirï, saŭ în bibliotec̃ile Ungárieï, Polónieï, Transilvánnieï, a Moscoveï, Petersburguluï, Viennei ši cïar a Stocholmuluï. Ašá dar' în lipsa ac̃estor isvoarœ de cœpeténnie, noï nu avem decît cróníc̃ele tœriï, ši istóriile Ungárieï, Polónieï ši Turc̃íeï, cu care pátriea noastrœ aŭ stœtut în referinte strînse, dar' šï ac̃este isvoarœ sînt încœ de parte de a fi desœvîršite. Cronográfurile rumînesc̃ï, în c̃e se atinge maï ales de întîïele timpurï alle princ̃ipatelor, nu se potrivesc nic̃ï de cum cu autoriï strœinï, nu se potrivesc mœcar între dînsele. Istóric̃ii vecï Únguri, Poloní ši Turc̃ï nu cuprind, precum se înteleg̃e de sine, decît frînturï despre istóriea noastrœ, ši ac̃estea încœ ades întunecate prin duhul pœrtideï ši all ureï. Ne maï rœmîn încœ istóriile, obsœrbœc̃unile istóric̃e, cœlœtoríile publicate despre tœrile noastre de deosœbitï strœinï în deosœbite limbï; ac̃estea sînt ajutorïul de cœpeténnie pe'ntru cumpúnerea annalelor nœc̃unale, ši maï ales scríerile luï Gebhardi ši alle luï Engel, cariï prin ostennitoarïele lor lucrœrï aŭ meritat bine de la Rumînï. Lipsa c̃ea maï mare ni s'ar puté îndepliní prin nepreteuitele ópurï alle luï Sœmuil Clain ši alle luï Gorg̃ŭ Šincaï, a cœrora vieatœ n'aŭ fost decît ŭœ lungœ luptœ ši ŭœ întreagœ jertfœ pe'ntru pátrie; dar' de'n nenoroc̃ire ac̃este mult dorite ši mult ašc̃eptate scrise pînœ acum (1834) n'aŭ esit de subt tipar, ši, cum mœ tem, nu vor eší încœ tîmp îndelung.

Pe lîngœ greutatea sárc̃ineï, c̃e se pric̃inuesc̃e prin háosul atîtor materiale ašá de felïurite, ašá de împrœsc̃iete, ašá de încurcate, ši cîte ŭœ datœ ši ašá de sœrac̃e, apoï se maï

înfœtišeadœ šï îndœtoririle, c̃e se c̃er dela orï c̃e istóric, fœrœ privire asupra formeï de afarœ, ádecœ tœlentul ši stilul cumpúneriï. Luc̃ian, nœscut subt Traïann, c̃ere urmœtoarïele cœletœtï ši dœtorií de la un istóric bun. Ell vrea *„ca istóricul sœ fiœ înt̃elept, sœ aïbœ sîmt̃emîntul cuviint̃elor, sœ šc̃iœ gîndí ši a-šï formá gîndirile, sœ fiœ cunoscut în trebile polític̃e ši militare; sœ fiœ líber de fricœ ši de îmbic̃une, nelipic̃os de mitœ, seaŭ amerint̃œrï, sœ spuïœ adevœrul fœrœ slœbic̃une ši fœrœ amœrîre, sœ fiœ drept fœrœ asprime, c̃ensor fœrœ oïœrîre ši fœrœ clevetire; sœ n'aïbœ nec̃ï duh de pœrtitœ, nic̃ï însu-šï duh nœc̃unal; îl vreŭ*, dic̃e ell, *sœ fiœ c̃etœ̃eann all lumiï, fœrœ stœpîn, fœrœ právilœ, fœrœ privire cœtrœ opiniunea tîmpuluï sœŭ, ši nescriînd decît pe'ntru stima oamennilor cu dreaptœ judecatœ, ši pe'ntru láuda viitorimiï.“*

Ac̃estea sînt însuširile unuï istóric bun; în tîmpul luï Luc̃iann poate cœ se întîmplá la multï; dar' astœ-dï, cînd euismul ši îmbic̃unea întúnecœ tœlintele c̃elle maï marï, putinï s'ar gœsí cariï sœ le adune. Fœrœ sœ vroesc saŭ sœ mœ pot pune maï sus, saŭ mœcar de ŭœ potrivœ cu altiï, socot cœ nu-mï vetï luá în nume de rœŭ încredintarea, c̃e vœ daŭ, cœ rœul ši minc̃una nu v'or gœsí nec̃ï ŭœ datœ în mine un apœrœtor, ši cœ tot de-a una mœ voïŭ silí a vœ spune adevœrul, cœrœpterïul princ̃ipal all istórieï; ear' cînd nu-l voïŭ puté spune, voïŭ tœc̃é, ši Dvoastrœ vetï înt̃eleg̃e pe'ntru c̃é. Îmï vetï ertá numaï ŭœ micœ plecare pe'ntru nœc̃unea mea, fœrœ însœ sœ crédetï cœ ašŭ delœturá faptele, seaŭ cœ ašŭ escusá ac̃eea c̃e méritœ ocarœ. Însœ, cum dic̃e Cœrœmdin, pre carele nu mœ pot oprí de a-l împrumutá ašá de des, *„sîmt̃emîntul de noï ši all nostru însufleteadœ povestirea; pe'ntru cœ atît ŭœ pœrtinire groasœ, partea unuï duh slab ši a unuï súflet fœrœ înnœlt̃are, este nesuferitœ într'un istóric, pre atîta îï aflœm cœldurœ, energ̃íe ši încîntare cînd iubirea pátrieï îï îndreaptœ condeïul. Nic̃ï ŭœ datœ nu va fi súflet, în care sœ nu domneascœ ac̃est sîmt̃emînt g̃enneros. În Tuc̃idide vedem tot de-a un aun Ateniann; Tit Liviŭ este pururea un Romann.“*

7. În mine veĭĭ gœsí un Rumîn, însœ neĉĭ ŭœ datœ pînœ acoló, ca sœ cuntribuesc la sporirea Rumîno-mœnníeĭ, ádecœ mœnníea de a ne numí *Romanní* ŭœ pátimœ, care domneśĉe astœ-dĭ maĭ ales în Transilvánniea, śi la uniĭ de'n scriitoriĭ de'n Rumîníea. Petru Maĭor, de feriĉitœ adúĉere aminte, pre'n cartea sa *despre înĉeputul Rumînilor*, publicatœ pe'ntru întîĭa-śĭ datœ la 1812, ca un noŭ Moise, a deśĉeptat duhul nœĉunal, mort de maĭ mult de un veac; śi luĭ îĭ sîntem dœtorĭ cu ŭœ mare parte a împulsuluĭ pœtriótic ĉe de atunĉe saŭ pornit în tustrelle provinţele veceĭ Dáĉiĭ. Pe de altœ parte însœ aŭ avut śí nevinovata nenoroĉire sœ producœ ŭœ scoalœ, destull de numœroasœ, de Romanní noĭ, cariĭ fœr'a-śĭ sprijiní dișele cu faptele, socot cœ trag rœspeptul lumiĭ asuprœ-śĭ, cînd strigœ, *cœ se trag de'n Romanní, cœ sînt Romanní, śi prin urmare ĉell întîĭŭ popor de'n lume.*" Acéastœ mœnníe saŭ întins pînœ acoló, în cît uniĭ îśĭ însuśesc cĭar śí faptele śi istóriea bœtrînilor. Romanní dela Romul śi pînœ la Romul Augustulul. Aśá D. Aristia, pre carele îl ĉinstesc ca bun trœducœtoriŭ all uneĭ pœrţĭ a Iliadeĭ, într'un poem épic esœltat de un întusiasm puţin potrivit cu un Rumîn, D. Aristia, dic, numeśĉe Rumîn pre Sutaśul Romann Longin, carele aŭ strœpuns coasta Domnuluĭ nostru Ies Crest, cînd erá rœstignit pe cruĉe, śi nu-śĭ poate ascunde bucuríea, cœ ĉell întîĭŭ creśtin aŭ fost un Rumîn.

Sœ ne ferim, Domniĭ meĭ, de acéastœ mœnníe, care trage asupra noastrœ rîsul strœinilor. În pusœĉunea noastrœ de faţœ, ĉea întîĭœ dœtoríe, ĉea întîĭœ însuśire trébuíe sœ ne fiœ modéstiea: almíntrelea am puté meritá acéea ĉe dĭĉe D. Eliad, cœ numaĭ nœĉunile bancrute vorbesc necontennit de strœbuniĭ lor, bunœoarœ ca śí eugenniśtiĭ scœpœtaţĭ. Sœ ne scoborîm de'n Ercul, dacœ vom fi miśeĭ, lumea tot de miśeĭ ne va ţîné; śi de'mprotivœ, dacœ isgonind demorœlisœĉunea śi neunirea obśĉeascœ care ne darmœ spre peire, ne v'om silí cu un pas maĭ segur, a ne îndreptá pe callea frœţíeĭ, a pœtriotismuluĭ, a uneĭ ĉivilisœĉuní sînœtoase, śi nu numaĭ spoite, cum o avem astœ-dĭ în annul 1834: atunĉe v'om fi respeptaţĭ

de Europa, cĭar dacœ ne-am trage de'n oardele luĭ Genghis-Han. Aśá dar', Domniĭ meĭ, eŭ nu vœ voiŭ ascunde, cœ legile, cœ obiĉeĭurile, cœ limba, cœ înĉeputul nostru se trag de'n Romanní; istóriea de mult aŭ dovedit acéste adevéruríĭ, dar' încœ ŭœ datœ vœ maĭ spun, sînt departe de a mœgulí ŭœ mœnníe ridícolœ vorbindu-vœ de faptele Romannilor, ca śí cum ar fi alle noastre; ĉi voiŭ faĉe ĉe-va maĭ folositoriŭ; mœ voiŭ silí a vœ îndemná, ca dacœ vroiţĭ sœ fiţĭ cunoscuţĭ de adevœraţĭ fiĭ aĭ Romannilor, apoĭ sœ fáĉeţĭ śi Dvoastrœ ĉe-va, care sœ se poatœ asœmœnná cu isprœvile poporuluĭ domnitoriŭ de lume.

8. Înœinte de a sfîrśí, daţi-mĭ voe, Domniĭ meĭ, sœ ĉiem luarea voastrœ aminte asupra cursuluĭ mieŭ. Dacœ Greĉíĭ aŭ cœdut ŭœ datœ subt jugul luĭ Filip, śi în urmœ subt jugul Romannilor, este pe'ntru cœ aŭ voit sœ fie Plœteannĭ, Tebannĭ, Atennianní, Spœrţiaţĭ, śi nu Elinĭ; tot aśá śí strœbuniĭ noștri aŭ vroit sœ fiœ Ardelennĭ, Muntennĭ, Bœnnœţennĭ, Moldovennĭ śi nu Rumînĭ; rare orĭ aŭ vroit eĭ sœ se priveascœ între dînśiĭ ca ŭœ singurœ śi aĉeea-śĭ nœĉune; în neunirea lor dar' trébuíe sœ vedem isvorul túturor nenoroĉirilor trecute, alle cœror urme încœ pînœ astœ-dĭ sînt vie pe pœmîntul nostru. Departe de a fi pœrtinitoríul unuĭ sînţemînt de urœ cœtrœ ĉellelalte pœrţĭ alle nœĉuniĭ melle, eŭ privesc ca pátriea mea, tot aĉeá întíndere de loc, unde se vorbesĉe limba rumînœ, śi ca istóriea nœĉunalœ, istóriea Moldoveĭ întregĭ înœinte de sfœśiarea eĭ, a Rumîníeĭ śi a fraţilor de'n Transilvánniea Acésta este obĭeptul cursuluĭ meŭ de istórie întindîndu-mœ, cum se înţelege de sine maĭ mult asupra întîmplœrilor Moldávieĭ, nu voiŭ treĉe subt tœĉere neĉĭ faptele vrédniĉe de însemnat alle ĉelloralalte pœrţĭ alle Dáĉieĭ, śi maĭ ales alle Rumînilor de'n Rumîníea cu care sîntem fraţĭ śí de cruĉe, śí de sînge, śí de limbœ, śí de legĭ; pr'en urmare vœ rog sœ însemnaţĭ, cœ eŭ nu voiŭ descrie faptele deosebit dupœ annĭ śi dille, ĉi într'un cip culegœtiv.

Pînœ acum toţĭ aĉeía ĉe s'aŭ îndeletnicit cu istóriea nœĉunalœ, n'aŭ avut în privire decît biogrœfíea Domnilor, ne

pomennind nimicœ de popor, isvorul túturor miscœrilor ši isprœvilor, ši fœrœ care stœpînitorïï n'ar fi nimicœ. Mœ voïŭ silí sœ mœ feresc de acëastœ grešealœ de cœpeténnie; ci pe lîngœ istóriea políticœ a tœrilor, atîta cît voïŭ fi ajutat de documintele ši trœdœcunile vecïe, voïŭ cœutá a vœ dá ší ŭœ idee lœmuritœ asupra stœriï sotiale ši morale, asupra obicéïurilor, prejudetelor, cultureï, negotuluï ši literœtureï vecilor Rumînï. Departe de a mœ pune ca ocœrîtorïul tîmpuluï trecut, îmï voïŭ face ŭœ deosebitœ dœtorie sœ vœ înfœtišedŭ acëá vecïœ întocmire guvernœmîntalœ, acëá adunare de pravilï fundœmîntale, cunoscute subt numele de *„obicéïul pœmîntului,“* subt care pátriea noastrœ s'aŭ pœstrat maï multe veácurï tare ši putérnicœ. Pre'n acëasta vetï cunoašce, Domnilor, cœ acell trecut nu erá asá de rœŭ, ašá de bœrbar, precum le place unora ši altora a vi-l înfœtišá; ši cœ aveá ší ell multe ašedœminte, multe orînduele, pe care cïar polítičii ši economištiï de astœ-dï le mœrturisesc de bune!

Istóriea Rumînilor, ca ší a túturor nœcunilor moderne, se împarte în istóriea *vecïœ*, de *mijloc* ši *noŭœ*; fiešce care de'n acëstea se subîmparte în maï multe rœstîmpurï, care toate se încep cu vre ŭœ epocœ însemnatœ. Nu vœ voïŭ vorbí decît de împœrteala principalœ.

9. Istóriea vecïœ se începe dela celle întîïe timpurï istórice alle Dácieï, ši merge pînœ la întemeïarea státurilor Rumînieï (1290) ši Moldávieï (1350). În acëastœ întíndere de timp, vedem risipa Dácilor, împoporarea tœriï lor cu colonïï Romanne, înflorirea acëstora pînœ subt împœratul Aureliann, ši risipirea lor pre'n nœvœlirea bœrbarilor, cariï uniï dupœ altiï s'aŭ scimbat necontennit pe pœmîntul nostru dela 274 ši pînœ la 570, cînd Avariï s'aŭ tras în Pœnnóniea, lœsînd Dácïea liberœ. Într'acëste timpurï grelle, vedem însœ de'n cînd în cînd, pre micul popor Rumîn, cïar în mijlocul seminţiilor de alt neam, rœtras ši ascuns în vœile ši poennele Cœrpatilor, pœstrîndu-šï nœcunœletatea, legile, limba ši obicéïurile, ca un scump pœtrimóniŭ, primit dela pœrintï. În veácurile X ši XI, rœsuflîndu-se de nœvœlirile bœrbarilor, Rumînii privind la

îndrœsnealœ, es de'n asílurile lor, ši pe coastele seaŭ la poalele muntilor se alcœtuesc în capitœnnáturï ši voevodíï micï subt capiï alesï de'n sîngele lor; ši în sfîršit în veácurile XIII ši XIV se întind pe šésurï, es în tarœ, dupœ rœspicœcunea vecilor crónicœ, ši întemeeadœ doŭe státurï neatîrnate all Rumînieï ši all Moldávieï.

10. Cu formarea principatelor se începe istóriea de mijloc, ši se šfîršešce cu desœvîršita lor cœdere subt Domniï Fœnnœrioti. (1716). Acëastœ parte a istórieï este ade vœrata istórie a Rumînilor. Îndatœ dupœ întocmirea lor în státurï neatîrnate, îï vedem luptîndu-se cu popoarœle mégiešite pe'ntru pœstrarea nœcunœletœtiï lor; nicï ŭœ datœ duhul isbîndiï ši all nœvœlirii nu ï-aŭ povœtuit; ci toate rœsboaïele lor aŭ avut un scop nóbil ši sfînt, *apœrárea pátrieï ši a legiï.* Dar' în acëste lupte, stœtornicíea, curagul, isprœvile, învíngerile lor ne par fœbuloase, potrivindu-le cu micul lor númœr ši cu putinele mijloace, ce le-aŭ stœtut în despusœcune. Dušmannï de dece orï maï putérnicï decît dînšiï îï vedem bœntuiti ši pušï în fugœ. Însœ un colos strásnic, un nŭor cumplit se ivešce pe oridonul Europeï; islœmismul se aratœ ši toate nœcunile trémurœ pe'ntru legea ši nœcunœletatea lor. Serbíea, Bulgáriea, Albánniea, Mœcedónniea, Ilíriea, Frialul, Crîmul, se fac provinte turcešcï; cetatea luï Constœntin, Ruma cea noŭœ, maïca cetœtilor, se face cœpitala Sultannilor, ši semiluna se înalte în locul crucïï pe bolta sfinteï Sofiï. Pe cînd islœmismul este învingœtorïŭ pretutíndene, cînd cïar Gréccïea clásicœ se face prada Osmannilor, cînd tuiurile acëstora strœbat pînœ în ínima Ungárieï, numaï Rumîniï se împrotivesc široïuluï care îngite toate, numaï eï staŭ ca un val apœrœtoriŭ crestinœtœtiï în cuntra Musulmannilor. De multe orï învinšï, de multe orï supušï, dar' nicï ŭœ datœ abœtutï pînœ la pœmînt ši desnœdœjduiti, îï vedem folosîndu-se de tot prilejul, ši dela 1366 ši pînœ la 1688 stînd de-a púrurea în luptœ. Mircea cell Bœtrîn, Vlad Tepešŭ, Stefann cell Mare, Mihaïŭ Viteadul ši Serbann Cœntœcudenn aŭ fost maï ales neîmpœcatiï dušmannï aï urmœtorilor luï Mohamed, apœrînd cu sîngele lor

sfînta crucе. De sî necontennit în resboaïe, Rumînii însœ nu uïtá refoarmele sï îmbunœtœtirile de'n lœuntru; în veácurile XVI sï XVII maï ales eï fac marï înœintœrï în cïvilisœcune. Scoalele lor sînt vestite în tot Rœsœritul; Moldáviea este una de'n celle dentîïe tœrï alle Europeï, în carea se întroducе aflœcunea luï Gutenberg: *„tipogrœfïea.“* Dáscœliï, cœligrafiï sï prœvilistiï Rumînï se cïemœ la curtea Tarilor Rusieï, sï un fiiŭ all Moldávieï se învredniceszce a fi învœtœtoriul luï Petru cell Mare. În cea întîïœ jumœtate a veáculuï XVII, limba rumîneascœ se desrobeszce sï cîszcigœ dritul de limbœ a Statuluï; maï multe tipogrœfïï se aseadœ în amîndoŭe princïpatele; Vœsíliŭ Lupul sï Mœteïŭ Bœsœrabul, pre'n acёste fáceri de bine îsï fac un nume nemuritoriŭ în istóriea pátrieï. Bœrbatï rîvnitorï desvolteadœ literatura sï duhul nœcunal; sï cît vor fi Rumînï, memóriea sï scrïerile Vorniculuï Urecïœ alle Logofœtuluï Eustrátiŭ, alle Mitropolituluï Dosoteïŭ sï Vœrlaam, alle luï Miron Costin, Neculaïŭ Costin, Radul Grecёannul, Radul Popescul sï Ioan Neculce nu se vor uïtá, nicï se vor pïerde. Strœbuniï noștri cu un pas grábnic se înœintesc pe callea cïvilisœcuniï Apusuluï; însœ toate acёste propîsirï se fac înapoïœrï. Timpul cœderiï le vine; în pisma nœcunilor strœine, în neunire între dînsiï, uïtînd cœ sînt un singur sï acella-sï neam; sï despœrtiï, luptîndu-se sï slœbindu-se între dînsiï uniï pe altiï sub nume de Moldovennï sï Muntennï, Rumînii se aprópiœ de peire. Tirœnníea otomannœ se întemeïadœ asupra lor, sï cu dînsa superstïcunea, ignoranța sï întunérecul. În începutul veáculuï trecut, se ivesce învingœtoriul luï Carl XII, Petru cell Mare; mœrinimosul monarc îsï pleacœ un ocïŭ îndurœtoriŭ asupra popoarœlor crestine de'n Turcïea, Rumînimea saltœ de bucurïe. Eroul Rusieï, spre mîntuirea obscёascœ se unesce cu Brîncovannul sï cu Cœntemir; darœ dœvístiea sï pisma acёstor Domnï nimicesce un plann asá de mare sï asá de bine încёput. Pacea dela Prut întemeeadœ încœ pe un veac jugul Osmannilor asupra princïpatelor dela Dúnœre cu trágerea oștilor rusescï, Rumînii pïerd cea de pe urmœ sperîntœ de mîntuire, cea de pe urmœ

scîntee de nœcunœletate, sï cell, de pe urmœ drit ce le maï rœmœsese, dritul de a fi ocîrmuiïï de cœtrœ Domnï pœmîntennï; sï Fœnnœrioțiï se fac Domnï Moldávieï sï Rumîníeï!

11. Istóriea noaŭœ se încёpe cu veacul cell maï cumplit care aŭ apœsat tœrile noastre vre ŭœ datœ. Toate elemintele de nœcunœletate sï de pœtriotism sînt de mult pïerdute; legile fundœmîntale alle tœriï se calcœ în picoare; adunœrile obscёscï, subt nume de *Divánurï*, se fac numaï formaletœtï fœrœ înteres. Ŭœ aristocrœtïe ignorantœ, sprijinitœ de Poartœ sï de Cler, pe de ŭœ parte tîne în lánturï un popor de maï mult de doŭe milioane, ear' pe de alta se facе stávilœ cïar bineluï, ce uniï din Domniï Fœnnœrioțiï vroesc a facе; drïturile tœriï, care din care se silescе sœ le vîndœ maï cu mic pretŭ sï maï degrabœ; isvoarœle de înavutire públicœ se întrebuinteadœ numaï în folosul unor familiï privilegiate. Moldáviea se sfœsiœ în treï pœrtï, Rumînïea este încunguratœ cu cetœtï turcёscï, didite pe pœmîntul eï. Fœrœ ajutoriŭ de'n afarœ, fœrœ ajutoriŭ de'n lœuntru, Rumînii scapœ toate prilejurile de mîntuire; sï pe cînd toate popoarœle Europeï se înœinteadœ spre ŭœ maï solidœ întemeïare de'n lœuntru sï de'n afarœ, noï cu acёea-sï repejune ne apropiœm de peire. Revolucunea frîncёsœ, sguduind Europa pînœ în celle maï adînci temelii, se resîmtí sí între Rumînï; uniï de'ntre eï se pun în cumunecœcune cu direptoratul frîncёs; dar' prea multe tœrï, prea multe stávile împiédecœ orï ce bunœ ispravœ. Pe urmœ învingœtoriul dela Marengo, în spedicunea sa în Egipet, vroind a da treabœ Turcilor, trimite emisarï în Rumînïea sï Moldáviea, ca sœ formedе pœrtisannï ideilor noŭe; gennerosul *Rigas*, mœgulindu-se cu fœgœduintele luï Bonaparte, se facе propoveduitoriul libertœtiï; oprit în întreprínderea sa, ell se dœ cœlœilor dela Belgrad sï moare pe'ntru pátrie. Dar' moartea nu rœmîne neroditoarïœ; sí ea este mennitœ sœ pregœteascœ regenerœcunea noastrœ; moartea luï Rigas de ŭœ parte, apœsœrile nesuferite alle tirannilor de altœ parte, ideile veáculuï, care de sí încet, dar' tot încёpúserœ a pœtrunde între Rumînï, scrïerile luï Petru Maïor sï alle altor bœrbatï

pœtriotĭ, atíngerea cu armiile ruseščĭ, če aŭ ocupat principatele dela 1806 pînœ la 1812, toate acestea pregœtesc întîmplœrile dela anul 1821. Pe cînd în Moldáviea eteríea isbucneščе şi ceamœ la libertate nu numaĭ pre Grecĭ, dar' pre toate popoarœle creştine, care gemeá subt jugul Turcíeĭ, Teodor Vlœdimirescul ridicœ pe de altœ parte în Rumînía steagul nœcunal, vestind Rumînilor, cœ tîmpul venise, pe'ntru ca ţara sœ scúture stœpînirea strœinilor, sœ depœrtede abúsurile, care o rodeá, şi sœ dobîndeascœ gubern nœcunal întemeĭat pe ŭœ temelíe liberalœ. Pornirile luĭ Ipsilanti şi alle luĭ Vlœdimirescul aŭ un rœŭ sfîrşit; dar' cu toate acestea resultatele lor pe'ntru noĭ sînt nemœsurate. Întîmplœrilor dela 1821 sîntem dœtorĭ cu orĭ če propîşire, če am fœcut de atunče; cœčĭ elle ne-aŭ deščeptat duhul nœcunal, če ará adormit cu totul; acestor întîmplœrĭ avem de a multœmí şi încidœşuírea čea maĭ segurœ a nœcunœletœtiĭ noastre, ádecœ *cœpœtarea de Domnĭ pœmîntenní, numiţĭ pe vieaţœ atît în Moldáviea cît şí în Rumíníea.*

Pînœ aičĭ Domniĭ, mieĭ vine istóriea, če am sœ vœ înfœţişedŭ. Sprijinul čell maĭ teméinic, ca sœ pot ajunge la ţinta doritœ, îl ašcept dela îndulginţa Dvoastrœ, şi dela sperînţa mœgulitoarïœ, cœ prin preleginţele melle voiŭ puté deščeptá în Dvoastrœ un spíret de unire sufleteascœ cunščiutœ maĭ de aproape între toate rámurile nœcuniĭ rumîne, şi un înteres maĭ viŭ pe'ntru nœcune şi pátrie. Acèasta mĭ-ar fi čea maĭ preţioasœ rœsplœtire şi maĭ bunœ îmbœrbœtare în trúdnicul mieŭ drum.

Într'ŭœ asémenne întíndere de istórie, carea cuprinde atîtea timpurĭ, şi atîtea lócurĭ, cĭar şí pe lîngœ čea maĭ mare luare aminte încœ trébuïe sœ se vîre greşele; însœ orĭ čine mœ va urmá cu luare aminte, se va cunvinge, cœ acellea provin numaĭ de'n lipsa cunoščinţelor, dar' nečĭ decum de'n voinţœ rea, orĭ de'n vre un scop ascuns. În propusœčunea întîmplœrilor čellor aproape de noĭ, carile le-am vœdut cu ociĭ noĭ şi pœrinţiĭ noştri, voiŭ fi cît se poate de scurt, mœrginindu-mœ a vœ înfœţişá numaĭ faptele împlinite, fœrœ ca sœ voesc a vœ descoperí şí plánnurile čelle ascunse şí ţintintele lor.

Noĭ n'am ajuns încœ ašá departe, ca sœ putem desbate cu nepœrtinirea čerutœ istóriea cuntîmpurannœ: acèasta este treaba şi dœtoríea viitorimiĭ. Dumnedœŭ sœ mœ fereascœ de a vroí sœ mœ fac čensoriul cunvieţuitorilor meĭ, judecîndu-le seaŭ criticîndu-le purtarea şi faptele. *„Acella, care îşĭ înalţœ spíretul la vredničíea unuĭ istóric,* dičе Ioan Mïuler, *pierde de'n privirea sa orĭ-če atíngerĭ momîntale si pœrticulare. Jurnalele pot aduná personœletœţĭ; însœ în táblele istórieĭ se scrie numaĭ véčnicul adevœr!“*

XXVII.

Gregóriŭ Alesœndrescul.

Poet rumînieann s'a nœscut pe la annul 1812 în Tîrgovišče, fu învœţœčellul d. I. Eliade, cu carele se îndušmœnní maĭ tœrdiŭ. De'mpreunœ cu colonellul Cimpineannul, capul opusœčuniĭ liberale, sub Alesandru Gica se lepœdé de šerbitul militœresc şi luć parte lucrœtivœ la trebile soţietœtiĭ filarmónič̆e întemeĭate la 1835. Sœtirele şi fábulele luĭ polítič̆e îĭ cîščigarœ în puţîn tîmp ŭœ populœrœtate mare, pe carea şĭ-o plœtí ell cu ŭœ încisoare de maĭ multĭ annĭ într'ŭœ mînœstire. În tîmpul acèsta publicé pïesa sa čea fœïmoasœ *Annul 1840* în carea eraŭ rœspicate strigœrile şi esperinţele juneĭ Rumînimĭ cu ŭœ putere rarœ de cugetînţe şi de stil. Lucrœrile poétič̆e alle luĭ G. Alesœndrescul sînt reculese într'un tom sub títula de *suveniri şi împresiuni, epístole şi fábule* (Bucureščĭ, 1847).

§. 65.

Trecutul la Tismanna.

1. Precum ŭœ sîntinellœ pe dealul depœrtat
Domneščе mînœstirea, şi didu-ĭ čell înalt
Se 'ntinde împreguru-ĭ pustiŭ şi învecit
De édœrœ bœtrînœ, de mušciŭ acoperit.

Acólo aŭ odihnœ, locașŭ adînc, tœcut
Eroĭ, ce maĭ nœinte mult sgómot aŭ fœcut.
Un cap lor le președe, și, dacœ s'a 'ntîmplá
Cu tîmp ca Rumîníea sœ-și nalțe fruntea sa,
Pe-a Dîmbovițeĭ valle oștirĭ de s'or iví:
Aĭ luptelor cumplite pœrtași eĭ îĭ vor fí.
Eŭ în copillœríe-mĭ ĭubĭam sœ mœ opresc
Pe dealul mînœstiriĭ, și 'n valle sœ privesc
Mœrețul turn, trist mártur l'all nostru trist apus,
Și-a cœruța urdințœ în veácurĭ s'a rœpus.
De'n ell ŭœ dinioarœ bœrbațiĭ rœnumițiĭ
Vedeaŭ rumîne táberĭ pe cîmpĭ nemœrginițiĭ.
În preajmœ-ĭ e cetatea; aĭ eĭ locuitorĭ
Ruina-ĭ adĭ cu falœ arœt la cœllœtorĭ,
Precum atîțiĭ nevrédnicĭ, trœind în molicĭunĭ
Se láudœ cu fapte fœcute de strœbunĭ.
De cé oare orașul atît de strœlucit,
Acum întrĕ orașe e cell maĭ umilit?
Cé voe prea înaltœ, cé legĕ porunci:
Cœderea cu nœlțarea de ŭœ potriv'a fi?
E vr'ŭœ fatalœ soartœ? seaŭ pe acest pœmînt
A salle urme-și lasœ blœstœmul vr'unuĭ Sînt?
Dar' dacœ vre ŭœ țarœ, vr'un neam ar fi dœtor',
Cînd aŭ gresit despotiĭ, nelegĕuirea lor
A o plœtí: atuncĭa orașul osîndit,
Și numele-ĭ de'n lume de mult ar fi perit.
Cœcĭ miĭ de glásurĭ stinse de-all tirœnníeĭ fíer
În strígœt de durere s'aŭ înœlțat la cer';
Cœcĭ ploĭ, ce în torinte de veácurĭ s'aŭ vœrsat,
Vœrsatul aicĭ sîngĕ necĭ adĭ nu l'aŭ spœlat.
Orĭ cum va fí mi-ĭ scumpœ cetatea ce-a domnit;
Ĭubesc'o, cœcĭ e tristœ, și cœcĭ a suferit:
Precum și anticarĭul, la pátimœ-și supus,
Culegĕ vecĭ'-aramœ, ce nu maĭ are curs:
Așá și eŭ în delu-mĭ, pe locul pœrintesc,
Ca fiĭŭ astor ruine, țœrîna lor mœresc.
Aducu-mĭ înc'aminte de groada, ce sîmțiam
Pe cînd l'apusul dilleĭ sceletul lor privĭam.
„Pe-aicĭ, dicĕaŭ bœtrîniĭ, ŭœ boltœ arœtînd
Întrĕ țînœra Doamnœ, frumoasœ, și fugînd,
Cînd cetele tœtare, cînd elle-acest pœlat,
Lipsind oștirea noastrœ, în treácœt l'aŭ prœdat.
Ŭœ péșcerœ se 'ntinde departe sub pœmînt,

Pre'n drúmurĭ rœtœcite, și 'n loc necunoscut
Își are rœsuflarea: în sînul eĭ gœsescĭ
Averĭ nenumœrate: comorile Domnescĭ.
În preajmœ-le ard fócurĭ, cœcĭ elle se pœdesc
De ĭesme, táurĭ negri, ce ĭadul locuesc;
Și cînd vr'un om aproape sœ mearg' a îndrœsnit
De-acolo la ivealœ maĭ mult nu a venit.“

Așá dicĕaŭ, și tîmpul un pas a maĭ fœcut,
Și cĭar acelle ĭesme asilul și-aŭ pierdut!
Tœcut e tot și jálnic: așá însœ tu eșcĭ
Portĭ singurœ trecutul mœririĭ Rumînescĭ
Cœdutœ Tîrgovișce! poetul întristat
Comorĭ prea felíurite în sînu-ți a aflat,
Rœsbóĭnicul modele; și, dac'am ascultá
Acĕeea ce rœcĭamœ pe drept mœrirea ta,
Cînd noĭ vitejiĭ noștri am șcĭ a-ĭ pretuí,
Prea demnĭ de libertate atuncĭ am puté fi.
Aflare-am dela dînșiĭ: *„cé jertfe trebuesc,*
Pre'n cîtœ energĭie nœcunĭ se mîntuesc.“

A! facœ provedința, ca naltul sîmțemînt,
Ce 'ncinœ vitejieĭ mœrețul monumînt,
Ce-alegĕ pe nœltime all nemuririĭ loc,
Sœ fiœ noŭe cîrma, coloana cea de foc,
Coloana, ce ŭœ datœ de'n țara de esil
Pe callea mîntuințeĭ ducea pre Isrœil!

§. 66.

Umbra luĭ Mircea la Códiea.

Alle túrnurilor umbre peste unde staŭ culcate,
Cœtrœ țermul de'mprotivœ se întind, se prelungesc,
Și-alle vállurilor mîndre gennerœcunĭ spumegate
Didul vecĭŭ all mînœstiriĭ în cœdințœ îl isbesc.

De'ntr'ŭœ péscĕrœ, d'en rîpœ noaptea ese, mœ 'mpresoarœ,
De pe mucĭœ, de pe stîncœ cípurĭ negre se cobor,
Muscĭul dîduluĭ se miscœ, pe'ntre earbœ se strecoarœ
Ŭœ suflare, care trece, ca pre'n vine un fior.

3. Este oara,nœlucíriĭ: un mormînt se desvœlesce,
Ŭœ fantomœ 'ncoronatœ de'n ell ese . . . o dœresc . . .
Ese . . . vine cœtrœ tĕrmurĭ . . . stœ . . . în preajma sa privesce . . .
Rĭul înœpoĭ se trage . . . muntĭĭ vîrful îșĭ clœtesc.

4. Ascultațĭ! . . . marea fantomœ face semn . . . dœ ŭœ poruncœ . . .
Oștirĭ, táberĭ fœrœ númœr împreguru-ĭ înviedœ;
Glasul eĭ se 'ntinde, cresce, repetit de'n stîncœ 'n stîncœ;
Transilvánniea l'aude: Úngurĭĭ se înarmeadœ.

5. Oltule, care-aĭ fost mártur vitejíilor trecute
Și legiunĭ vingetoarie pe-a ta márgine-aĭ privit,
Vîrtuțĭ marĭ, fapte cumplite îțĭ sînt tie cunoscute,
Cine oarĭ poate sœ fiœ omul, care te-a 'ngrodit?

6. Este ell, cum îl aratœ sábiea luĭ și armura,
Cœvœler de aĭ credinței, seaŭ all Tibruluĭ stœpîn,
Trœeann ce-ĭ mœrirea Rumeĭ, și se luptœ cu nœtura?
Este ell uriașŭ dácic, seaŭ e Mircea cell Bœtrîn?

7. *Mircea!* îmĭ rœspunde dealul, *Mircea* oltul repetesce.
Acest sunet, acest nume vállurile îl primesc,
Unul altuia îl spune, Dúnœrea știre primesce,
Și-alle eĭ spumate unde cœtrœ mare îl pornesc.

8. Sœrutare umbrœ vecíœ! primesce încinœcune
Dela fiiĭ Rumíneĭ, pe care tu o-aĭ mœrit:
Noĭ venim, mirarea noastrœ la mormîntu-țĭ a depune,
Veácurile ce 'ngit neámurĭ, all tœŭ nume l'aŭ rœpit.

9. Neadormit îțĭ fu delul, îndelung' a ta silințœ,
Pînœ 'n adîncĭ bœtrînețe pe Rumînĭ îmbœrbœtașĭ;
Însœ vaĭ! n'a ertat soarta sœ'ncununĭ a ta dorințœ,
C'all tœŭ nume libertœțiĭ moscennire sœ i-l lașĭ.

10. Dar' cu slabele-țĭ mijloace, faptele-țĭ sînt de mirare:
Cáusa, nu rœsultatul, laudœ țĭ-a cîștigat:
Întreprínderea-țĭ fu dreaptœ, a fost nóbilœ și mare;
De aceea all tœŭ nume va fi scump și nepœtat.

11. În acest locașŭ de peatrœ, drum, ce duce la vecíe,
Unde tu te gîndeșcĭ poate la poporul ce-aĭ ĭubit,
Cîtœ aĭ sîmțit plœcere, cînd a luĭ Mihaĭŭ soíe
A venit sœ-țĭ povesteascœ fapte, ce l'aŭ strœlucit!

12. Noĭ cetim luptele voastre, cum privim vecĭa armurœ,
Ce un uriașŭ ŭœ datœ în rœsboaie a purtat;
Greutatea eĭ ne-apasœ, trece slaba-ne mœsurœ,
Ne'ndoim dac'așá oameni întru adevœr aŭ stat.

13. Aŭ trecut acelle timpurĭ de marĭ fapte strœlucite,
Însœ triste și amare: legĭ, nœrávurĭ se 'ndulcesc:
Pre'n științe și pre'n arte nœcunile înfrœtite
În gîndire și în pace drumul glórieĭ gœsesc.

14. Cœcĭ rœsboĭul e bicŭ groásnic, care moartea îl ĭubește,
Și aĭ luĭ sîngerațĭ dáfinĭ nœcunile îĭ plœtesc,
E a cerĭuluĭ urgíe, este foc, care topește
Crîngurile înflorite, și pœdurĭ ce îl hrœnnesc.

15. Dar' a noptiĭ mîntá neagrœ peste deáluri se lœtește,
La apus s'adunœ norĭĭ, se întind ca un vesmînt,
Peste unde și 'n tœríe întunerecul domnește:
Tot e groadœ și tœcere . . . umbra întrœ în mormînt:

16. Lumea stœ în așceptare . . . túrnurile celle nalte,
Ca fantome de marĭ veácurĭ pe eroiĭ lor jelesc,
Șĭ-alle vállurilor mîndre gennœrœcunĭ spumegate
Didul vecĭŭ all mînœstiriĭ în cœdințœ îl isbesc.

Obsœrbœcune. Mircea cell Bœtrîn a domnit cu glórie în Rumíniea dela 1384—1394, și a rœpurtat maĭ multe învingerĭ strœlucite asupra Turcilor. Ell a încĭeĭat întîiul trœptat cu Turcĭĭ la annul 1393. Ell este îngropat la mînœstirea Códiea. Tot aicĭ s'a înmormîntat maĭ tîrdiŭ și *Florica*, Doamna luĭ Mihaĭŭ Viteadul: de aceea dice poetul în întorsura (strofa) a 11, într'un cip foarte nimerit și poétic, *„cœ ea a venit, sœ-ĭ povesteascœ de strœlucitele fapte alle luĭ Mihaĭŭ Viteadul.“*

§. 67.

Rœsœritul luneĭ.

1. Ca în cea frumoasœ noapte, cînd luna cu lina-și radœ
A ĭubiteĭ melle frunte cu vĭĭ umbre colorá,
Ŭœ privélișce c'aceea oci-mĭ n'aŭ putut sœ vadœ,
Lun'așá încîntœtoarĭœ n'am avut a admirá.

2. Şi întîiŭ ca ŭœ stellutœ, ca fœclíe depœrtatœ,
Če drumeţul o aprinde în pustíiurĭ rœtœčind
În a braḑilor desime, în pœdurea 'ntunecatœ,
Pintre frunḑele clœtite am ḑœrit'o licurind.

3. Apoĭ táĭničele-ĭ raḑe dînd pĭeḑišŭ pe ŭœ ḑidire,
Če pe mučiœ se ridicœ, locašŭ trist, nelocuit,
Mîngœiœ a eĭ ruinœ cu ŭœ páledœ ḑîmbire,
Ca un vis, če se strecoarœ într'un súflet pustiit.

4. Apoĭ glob rubinos, nopţiĭ dînd mišcare şi vieaţœ,
Se nalţœ, şi de'mpreg̈uru-ĭ dese umbre depœrtînd,
Pe-alle stejarilor vîrfurĭ, pirœmide de verdeaţœ,
Se oprí; apoĭ lučirea-ĭ mînœstirea învečitœ
Luminé, adînčĭ prœpœstiĭ peste lume aruncînd,
Četœţue feudalœ, cu marĭ túrnurĭ ocolitœ,
Če de lunœ coloratœ, şi privitœ de departe,
Pœreá unul de'n aœlle Osiánnięe pœlate,
Unde g̈énniurĭ, fantome cu urg̈íe se isbesc;
Şi pustiiul fœrœ márg̈inĭ, şi cœrarea rœtœčitœ,
Stînca, péšęera adînceœ, în vecime locuitœ,
De all munteluĭ sfînt pústnic, če sœrmanniĭ îl ĭubesc.

5. Eraŭ dulčĭ aœlle oare de'ncîntare şi gîndire:
Şoptele, adînčĭ murmure, če ĭaŭ vieaţœ în pustíĭ,
A mormintelor tœčere, če domníá în mînœstire,
Loc de sgómot altœ datœ, de političĭ vîjelíĭ.

6. Noaptea, totul asteĭ sčenne colosale de mœrire
Doŭe scumpe sîmţeminte cu putere deščeptá:
Unul: *sînta-ne credinţœ;* altŭ-*a pátrieĭ ĭubire,*
Če ŭœ datœ 'n aste lócurĭ pre strœbunĭ ni-ĭ însuflá!

7. Muntiĭ noştrĭ-aŭ fost adesea scump asil de libertate,
Şi de'n vîrful lor Rumînií, ca un torent furios,
S'aruncá 'n mulţimĭ bœrbare, pe'ntru praḑœ adunate,
Ca leĭ le luá în fugœ ca pe-un čerb rœnnit, fricos.

8. Cu trufíe-un reg̈e Úngur cœtrœ ţarœ nœinteaḑœ:
Sînt plinĭ munţiĭ de oştire, sunœ ḑalele de fĭer:
Píntenniĭ lučesc, la lunœ sœbiile scînteeaḑœ;
Bœsœrab încĭeĭœ pačea cum dušmanniĭ luĭ o čer.

9. Dar' Rumînii nu vor pačea, nu vor trista umilinţœ,
Če asuprœ-le aduče un rušinœtorĭŭ trœptat;
Ura lor e ne'mpœcatœ; în a lor dreaptœ dorinţœ
Cuprind munţii, încid drumul ungurului spœimîntat.

10. Ásfelĭŭ e atunčĭ omorul, c'ostašŭ úngur nu rœmîne,
Însu-şĭ Cœrol Robert reg̈e cu puţinĭ scapœ fug̈ind,
Strœlučitele-şĭ veşminte le aruncœ dela sine,
Ca sœ scape, şi în ţarœ-şĭ se întoarče blœstœmînd.

11. *Nečĭ ŭœ datœ astœ lunœ, če înnoatœ în tœríe,*
Ca fœnnar purtat de válluri pe a mœrilor cîmpíe,
Maĭ mult número de cœdavre de atunčĭ n'a luminat,
Nečĭ ŭœ datœ mîndrul vúltur, če 'n vœsduh se cumpœnneščе,
Acell domn all atmosfereĭ, če un veac întreg̈ trœeščе
De ŭœ prad'ašá bogatœ încœ nu s'a îndestulat.

12. Se gœsesc şĭ-acum pe rîpe bucœţĭ de ármurĭ sdrobite;
Am vœḑut înşi-ne píntennĭ de rug̈inœ coperiţĭ,
Şi pe-all bœtœlíeĭ munte fioroasele morminte,
Unde capiĭ Ungurimiĭ ḑac cu toţiĭ grœmœḑiţĭ.

13. Dar' Rumînií, fiĭ aĭ čellor, če 'n vecime se luptarœ,
Cu sudorĭ udœ pœmîntul, hranna-şĭ cáutœ 'n dureri;
Sînt plugarĭ şi alte nume, oamenĭ noĭ se înœlţarœ
Oamenĭ ne'nsemnaţĭ şi mîndri de vecimea lor de erĭ.

14. Strœinĭ Domnĭ, če ne-apœsarœ, le-aŭ dat lor drept mîngœere
Averĭ, činstĭ, care ŭœ datœ se'mpœrţiaŭ drept rœsplœtirĭ;
Monopol fac eĭ de drépturĭ; în a lor scurtœ vedere
Propîşiriĭ neînvinse iĭ pun dese 'mprotivirĭ.

15. *„Nu-ĭ ašá leg̈ea Nœtureĭ, nu-ĭ ašá a ţœriĭ leg̈e:*
Dečĭ, ca orĭ-če nu-ĭ la locu-şĭ, aḑĭ cœḑú trufiea lor:
All sudorilor strœine frupt eĭ nu-l vor maĭ culeg̈e:
Aḑĭ e mare tot Rumînul ţœriĭ luĭ folositor!

16. *Cug̈etœrĭ adînc ascunse, ideĭ drepte şi înalte,*
Če în inimile-alese ura lor le apœsá,
Astœ-ḑĭ vœd lumina ḑilleĭ; şi în formœ de marĭ fapte,
Sub privirea provedinţeĭ lumiĭ se pot arętá!“

Obsærbæcune. În întorsurele (strofele) 8, 9, 10, 11, 12 este vorba de Cœrol Robert, regele Ungárieĭ, carele la annul 1330, fœrœ neĉĭ ŭœ cáusœ, se sculé cu rœsboĭŭ asupra luĭ Mihaĭŭ Bœsœrabul, Domnul Rumînieĭ, întré în Rumîníea, ocupé Severinul, şi purĉese maĭ departe în ţarœ, ca sœ o ocupe toatœ şi sœ şi-o supuĭœ şie-şĭ. Mihaĭŭ Bœsœrabul trimese solĭ la dînsul, şi-l rugé, sœ facœ bine sœ dea paĉe bunœ Rumînilor, carii nu l'aŭ supœrat pre'n nemicœ, şi sœ se întoarcœ a casœ în Ungáriea, cœĉĭ altmintre poate sœ i se întîmple rœŭ. Regele úngur însœ nu asculté de aĉest svat sœlutarĭŭ, ci pretindeá sœ i se supuĭœ toatœ Rumîníea, şi purĉese maĭ departe în ţarœ în lontru. Bœsœrab porunĉí locuitorilor, ca sœ ardœ tot, ĉe nu pot luá cu sine, şi sœ se rœtragœ parte la munte, parte maĭ în lontru la ţarœ cu tot ĉe aŭ. În cipul aĉesta se fœcú, cœ Regele úngur dupœ cîte-va ḑille de nœintare tot maĭ departe rœmase în urmœ fœrœ neĉĭ un mijloc de vieţuire pe'ntru oaste şi pe'ntru vitele eĭ: foámetea înĉepú a seĉerá în oastea ungureascœ şí oamenĭ şí vite. Atunĉĭ îşĭ deşcise Cœrol Robert ociĭ, şi vœḑú, cam prea tîrḑiŭ, în ĉe periciŭ s'a aruncat ell însu-şĭ; deĉĭ trimese solĭ la Bœsœrab şi-l rugé sœ facœ paĉe, cœ se va întoarĉe a casœ, numaĭ sœ-ĭ trimeatœ oamenĭ, carii sœ-ĭ arœte drumul ĉell maĭ scurt cœtrœ Ungáriea, fiind cœ, pe unde venise, nu se maĭ puteá întoarĉe, cœ erá drumul prea lung, şí pînœ în Ungáriea ar fi murit cu toţiĭ de foame. Bœsœrab primí paĉea, şi-ĭ trimese oameniĭ ĉeruţĭ, carii sœ-ĭ arœte drumul ĉell maĭ scurt cœtrœ casœ: aĉeştĭa îl dúserœ pre'n munţiĭ Cœrpaţĭ, cœĉĭ pe acoló erá drumul ĉell maĭ scurt; însœ în Cœrpaţĭ erá mulţime de popor, care fugise de nœintea Úngurilor. Deĉĭ dupœ ĉe întré oastea ungureascœ în Cœrpaţĭ şi se înfundé în strîmtorĭ: se rœpeḑirœ Rumîniĭ asupra eĭ şi o uĉiserœ toatœ, aşá cît însu-şĭ regele úngur, ca sœ-şĭ scape vieaţa, se vœḑú nevoit sœ-şĭ scimbe haĭnele ĉelle regeşĉĭ, şi sœ se îmbraĉe în haĭne proaste, ca sœ nu fiœ cunoscut. Abĭá cu cipul aĉesta putú scœpá regele úngur cu cîţĭ-va cœlœreţĭ carii aveaŭ caĭ maĭ bunĭ de fugœ; ear' ceealaltœ oaste ungureascœ fu uĉisœ toatœ de cœtrœ Rumînĭ, aşá cît n'aŭ scœpat neĉĭ unul. De'n aĉeasta învœţé Cœrol Robert minte, şi ĭubire de dreptate, ca sœ nu maĭ ataĉe drépturile ĉelle neînstrœinávere, şi libertatea unuĭ popor brav, şi pœţuit: *„Aşá bate dreptatea dumneḑœeascœ maĭ curînd orĭ maĭ tîrḑiŭ pe toţĭ aĉeĭa, carii se înĉearcœ sœ rœpeascœ libertatea altora şi drépturile lor ĉelle neînstrœinávere! Istóriea lumiĭ e plinœ de esímple pe toatœ páĝina despre aĉest adevœr!“*

În întorsurele 13 şi 14 este vorba de Domniĭ Fœnnœrioţĭ, carii domnirœ în Principate dela 1714 pînœ la 1821, şi carii pe veneţiĉiĭ greĉĭ de'n Fœnnar îĭ înœlţarœ la ránguri boereşĉĭ, le déderœ moşíĭ şi toate veníturile ţœriĭ pe mînœ, ear' pre boĭariĭ rumînĭ şi pre poporul rumîn, pre veciĭ, adevœratiĭ fiĭ aĭ pátrieĭ, îĭ asuprirœ, şi îi stínserœ, cît puturœ, luîndu-le nu numaĭ toate drépturile, dar' ĉiar şí limba de'n scoalœ, de'n biséricœ şi de'n administrœĉune, şi întruducînd, în locul eĭ, ĉea greĉeascœ. *De aĉeea dreptatea ĉea véĉnicœ a luĭ Dumneḑœŭ îĭ depœrté pen'tru tot de-a una de pe Trónurile Principatelor!“*

§. 68.

Ŭœ întipœrinţœ (oastea rumînœ).

1. Puţinĭ eraŭ la númœr ostaşiĭ Rumîníeĭ,
Dar' cînd alle lor ĉete pe lúciul cîmpíeĭ
Sumeţŭ înœintarœ cu pas rœsunœtor,
De'n súliţe, de'n cóifurĭ, de'n armele albite,
Cînd soarele în unde, în raḑe aurite,
Lumina îşĭ rœsfrînse pe steagul tricolor;

2. Cînd caiĭ répeḑĭ, áĝerĭ cu coame rœsfirate,
Cu nœrile aprinse, cu gurile spumate,
Muşcîndu de neastîmpœr ḑœbale, ĉe-ĭ ţîneá,
Isbind sub eĭ pœmîntul, şi rœsuflînd omorul,
La súnete de luptœ pe cîmp îşĭ luá sborul,
Ca vúlturĭ, ĉe de'n áer vr'ŭœ pradœ îşĭ ḑœriá;

3. Şi cînd audiĭ glasul arameĭ tunœtoarĭe,
Şi cînd vœḑuĭ sœlitra de fúlger purtœtoarĭœ,
Cîmpíea, atmosfera de fum întunecînd,
Ear' pe'ntre fum, pre'n ĉeatœ ginulele-albiĉoase
Muşcîndu-se departe, ca umbre fioroase,
Ĉe es de'n întunérec, ŭœ crim'amerinţînd:

4. Eléctricœ scîntee sîmţiĭ, şi bucuríea
De'n ínimœ pe faţœ-mĭ suitœ, ca mîníea,
Pe frunte'mĭ se aprinse în oci-mĭ strœluĉí;
Sub paşiĭ meĭ atunĉĭa sîmţiĭ ardînd pœmîntul,
Şi vecĭa strœlucire, cu sgómotul, cu vîntul
În mintea-mĭ deşĉeptatœ cu falœ se iví.

5. A! unde e acuma putérnica mœrire
De'n timpul cînd a ţœriĭ eróicœ oştire
În lupte vingœtoarĭe *Buḑeşĉiĭ* comîndá?

Cînd vúlturul cell fálnic cu fruntea'ncoronatœ,
Şi duhul rœsbunœriĭ cu manta-ĭ sîngeratœ
Da semnul la învíngerĭ, şi callea ne-arœtá?

6. Cœlugœrenniĭ încœ pœstreadœ pomennirea
Vitejilor, ce'n vallea-ĭ aflarœ nemurirea:
All faptelor de cinste pretŭ vécnic, meritat;
Ear' púlberea, ce-acolo de vînturĭ viscoloase
În áer se ridicœ, e púlbere de oase,
Ce tábœra turceascœ în tarœ ne-aŭ lœsat.

7. Cînd Turcĭĭ dup'acœea, şĭ 'n tarœ depœrtatœ:
În Asiea mœnnoasœ vedeaŭ cîte ŭœ datœ
Vr'un armœsarĭŭ în guru-şĭ cœtînd şi sforœind,
Cuprinşĭ de-adîncœ spaïmœ, dicœaŭ cu 'nfiorare,
Cœ vœd aevea umbra acœá îngroditoarïœ,
A luĭ Mihaĭŭ Viteadul asuprœ-le venind!

8. Aşá erá ŭœ datœ Rumînĭĭ; dar' unirea,
Ce le nutrïá curagul, ce le 'nsuflá mœrirea,
Cu vecĭa sîmplœtate de'n ínimĭ a lipsit.
A pátrieĭ ĭubire, obĭept de ironíe.
În vecĭ e pe buda acelluĭ, care şcie
Cu numele-ĭ sœ stoarcœ poporul amœgit!

9. Aşá în proaste cápişcĭ, care trecœaŭ de sfinte,
All idolilor préut cu mágicœ cuvinte
Mulţimiĭ adunate orácule 'mpœrtïá:
Orácule viclenne, de înteres dictate,
De înţeles lipsite, de pátimĭ esplicate,
Şi 'n care neşciinţa neîncetat credeá.

10. Dar' tot se aflœ încœ vîrtuţĭ, şi viitorïul
În elle se încrede, aşceaptœ ajutorĭul,
Ce îl aduc nœcuniĭ bœrbaţĭ mîntuitorĭ:
Cœcĭ cĭar Domnul nœtureĭ disese altœ datœ,
Cœ pe'ntr'un drept ell eartœ Gomora vinovatœ:
Dreptatea şi vîrtutea în cérĭurĭ sînt surorĭ!

11. *„Ear' voĭ tínerĭ rœsbóĭnicĭ, ostaşĭ vitejĭ rumînĭ!*
Voĭ bravĭ nepoţĭ acellor vestite legiunĭ,
Ce noŭe 'ntre popoarœ un nume ne-aŭ lœsat!
Voĭ, cœror acest nume e dat spre a-l pœstrare,
Cu cinste veţĭ rœspunde l'a pátrieĭ cĭemare,
Cœcĭ vecĭul nostru sînge nu poate fi scimbat!“

§. 69.

Fericirea.

1. O vedeţĭ colo, colo în valle,
Unde nœtura vésel dîmbeşce,
Unde pœstoriul dillele salle
În pada turmeĭ le mœrginesce?
Inimœ simplœ, nevinovatœ,
Orĭ-ce dorinţœ lesne 'mplinitœ.
„La cîmp sîmţirea-ĭ adevœratœ;
La cîmp vieaţa e fericitœ:
La cîmp, sperînţa dice: veniţĭ,
În fericire de vrea-ţĭ sœ fiţĭ.“

2. O vedeţĭ colo, în pœlat mare,
Încunguratœ de bogœţíe,
Vedeţĭ, ce cinste, ce drépturĭ are?
Vedeţĭ, pe frunte-ĭ ce bucuríe?
Rellele-ĭ fapte se scimbœ 'n bune,
Orĭ-ce dorinţœ şĭ-are 'mplinirea:
„Numaĭ mœrirea toate supune;
Numa'n pœláturĭ e fericirea.
Mœrirĭ, sperînţa dice: goniţĭ
În fericire de vreţĭ sœ fiţĭ.“

3. O vedeţĭ colo, colo'n rœsboaïe,
De a mœririĭ flamur'umbritœ?
Oci-ĭ sînt groásnicĭ, plinĭ de vœpae:
De morţĭ, de sîngurĭ stœ ocolitœ,
Ápœrœ dreptul, legea, credinţa,
Şi rœsplœtirea-ĭ e nemurire.
A! cé plœcutœ e biruinţa!
Cé fericire e la oştire!
Sperînţa dice: rœsbóĭnicĭ fiţĭ,
Voĭ fericirea dac'o doriţi!“

4. O vedeţĭ colo, colo pe mare,
Cum îşĭ încrede soarta la vînturĭ,
Cum se preîmblœ fœrœ 'nœtare,

Sĭ cĕ departe e de pœmînturĭ?
Búsola drumul la pol ĭ-aratœ,
Aflœ lumĭ noŭe, creşĕe sîmţirea,
Mœsoar' adîncul, lœţimea toatœ:
„*Numaĭ pe mare e fericirea!*
Sperînţa dĭce: pe mœrĭ trœiţĭ
În fericire de vreţĭ sœ fiţĭ!“

O vedeţĭ colo 'n ţara grecĕascœ,
Asil mœririĭ şi libertœţii,
Fantomœ mîndrœ uriœşeascœ,
Unde-a scris Sálon cartea dreptœţii?
Frumoasœ climœ, cĕrĭurĭ senine,
Care însuflœ 'n vecĭ bucuríea!
În aşte lócurĭ cît e de bine!
„*Cĕ fericire e în Grecíea!*
Sperînţa dĭce: acolo trœiţĭ,
În fericire de vreţĭ sœ fiţĭ!“

O vedeţĭ colo, colo departe,
În norul cella, cĕ se dœreşĕe?
A! dĭce omul, care la moarte
Slœbit de dille mœhnit soseşĕe,
Ca voĭ ŭœ datœ aveam greşealœ,
Dar' all mĭeŭ sîngĕ e astœ-dĭ reĕe:
Astœ-dĭ sperînţa nu maĭ mœ 'nşalœ:
„*Veţĭ vedé sînguri norul cum treĕe!*
Pin'atunci însœ mérgeţĭ, goniţĭ
Norul acella, unde-o dœriţi!“

§. 70.

Epistolœ cœtrœ Dumnealuĭ Ion Vœcœrescul.

Tu, care-aĭ fost de'n prunĕíe all Muselor fœvorit,
Şi, ca strœbunească'avere, gĕnniul l'aĭ moşĕennit,
Cîntœtorĭŭ all primœvereĭ, ĕe aĭ darul a plœĕé,
A fi nalt cu deslucire, simplu fœrœ a cœdé,
Care lúcurĭ miĕĭ în sine şĕiĭ sœ le mœreşĕĭ frumos,
Şi sœ nu dĭĕĭ neĕĭ ŭœ datœ cuvînt, ĕe-ar fi de prisos,
Dacœ maĭ gîndeşĕĭ şĭ astœ-dĭ, cum ŭœ datœ socotíaĭ,
Cînd hotœrît de nœturœ, sœ fiŭ poet, mœ credeaĭ,
Fœr' a-ţĭ vorbí de folosul bunelor talle povetĭ,
În a mea nedeslucire viŭ la tine sœ mœ 'nveţĭ.

„*Cînd înţelcapta nœturœ, de'n sînu-şĭ ĕell roditorĭŭ,*
Cu tœlintul poesieĭ naşĕe pe un muritorĭŭ,
Fœrœ sœ mérgem departe atît aşŭ dorí sœ-mĭ spuĭ:
Hotœrœşĕe de ŭœ datœ şí felĭul scrierĭĭ luĭ?
Mulţĭ îmĭ dĭc, cum cœ aĕeasta nu e de fœgœduit,
Şi cœ tot omul s'apleacœ la cĕ este maĭ pornit;
C'aĕella ĕe 'n trœgedíe faĕe pátimĭ a vorbí,
Nu poate şí 'n elegíe cínurĭ marĭ a dugrœví,
Dacœ ear' în ĕea de'n urmœ şĕiĭ frumos sœ dugrœveşĕĭ
Plœĕerea, melîncoliea, amar, cínurĭ sufleteşĕĭ:
All odeĭ ĕeĭ înfocate ton înalt nu poţĭ sœ-l ţiĭ,
Neĕĭ s'alergĭ pe-alle mœririĭ pline de sînge cîmpíĭ.
Félĭurile-s osebite, şi voesc osebit dar:
Cíne 'n maĭ multe se 'nĕearcœ, ostenneala-ĭ e 'n dœdar.“

Eŭ dar', ĕe de'n cruda-mĭ vîrstœ, de cînd ociĭ am deşcis,
Cînd a 'nĕeput pe'ntru mine all vieţeĭ amar vis,
Am ţubit de ŭœ potrivœ tot ĕe mĭ-a pœrut frumos.
Tot ĕe súfletul înalţœ, si ĕe minţiĭ dœ folos,
Poet cum pot a mœ crede, cînd all lireĭ înalt Dœŭ
Încœ nu vre sœ-mĭ arœte: „*care este felĭul mĭeŭ?*“
Tot ĕe-mĭ plaĕe, mœ aprinde, şi în clipa, cînd ĕetesc,
A puté lucrá întocmaĭ de-ŭœ eam datœ socotesc.
Apoĭ vine cugetarea. Pe-all mĭeŭ duh îl întreb: *şĕiĭ*
Dacœ tu 'n felĭul aĕesta eşĕĭ nœscut, saŭ nu, sœ scrĭĭ?“
Cîte plánnurĭ astœ asprœ idee mĭ-a stînjinit!
Şi de'n ĕé cœrœrĭ plœcute cu putere m'a oprit!
Eŭ asámœnn a mea stare cu a unuĭ cœllœtorĭŭ,
Care neşĕiindu-şĭ callea, fœrœ povœţuitorĭŭ,
Se opreşĕe pe-ŭœ cîmpíe, şi cu totul întristat,
Drúmurĭ vede, dar' nu şĕie care e adevœrat.
Pleacœ, se întoarĕe 'ndatœ, se pornešĕe ear' pe loc,
Pĭerde tîmpul fœrœ treabœ, şi aleargœ 'ntr'un noroc.
Ásfelĭŭ sînt şi eŭ, ca dînsul, tot de-a una rœtœĕit,
Ca sœ nu pĭerdŭ, lœsînd drumul, poate cînd l'am nimerit.
Apoĭ nu ajungĕ-atîta, ĕi şí ĕiar cînd mœ pornesc
A lucrá cu hotœrîre, pe un plann, ĕe îmĭ croesc,
Nu poĕŭ pœdí cuviinţa, neĕĭ c'un îmblet mœsurat
La sfîrşit s'ajung de-a dreptul, fœrœ sœ mœ maĭ abat.
Dacœ descriŭ ŭœ pœdure, suma de copaĕĭ îĭ las,

Şi la un stejarĭŭ maĭ mare trec cu un répede pas.
Dacœ sînt într'ŭœ grœdinœ, pe la florĭ de rînd nu merg,
Ci la trandafir îndatœ, şi apoĭ la crin alerg.
Depœrtarea cea maĭ mare, şi ocolul cell maĭ lung
Ŭœ clipealœ mœ rœtîne, fac treĭ paşĭ şi eat'ajung.
Mœruntúşurile-mĭ scapœ, şi ideile, ce-mĭ vin,
Dacœ 'ncep cu ŭœ dîmbire, şi sfîrşesc cu un suspin.
Aplecarea îmĭ lipseşce, şi n'am darul însemnat,
A stricá şi a prefaçe cîte sînt de îndreptat
Fœrœ astœ slœbicune ce-va tot ašŭ isbutí:
„Ostenneala şi rœbdarea pot orĭ-ce a dobîndí!“
Însœ eŭ, ca sœ mœ ápœr, las un lucru început,
Şi 'n clipœ stric cîte-ŭœ datœ, ce 'ntr'ŭœ lunœ am fœcut.
De pœmînt trîntesc condeĭul, meseríea o urœsc,
Şi sœ nu-l maĭ ĭaŭ în vĭeatœ, eŭ mœ jur şi hotœresc.
Dar' precum Boaló dice, un ne-astîmpœr ne'nteles
Ne'nçetat se 'mprotivesce hotœrîrii, çe-am ales;
De ureçĭ par' cœ mœ trage, de'n somn noaptea mœ deşçept,
Şi cu multœ plecœçune cœdinţa la vĭers ašçept;
Pátima ínimeĭ melle, cĭar şí strœine nevoĭ
A le pune pe hîrtíe sînt silit fœrœ sœ voĭŭ.
Apoĭ cînd în elegíe destull nu poçŭ sœ vorbesc,
Şi s'arœt fœrœ sfiealœ toate, cîte socotesc,
Vre un animal îndatœ vine înœintea mea,
Şi-mĭ ridicœ cu lesnire sárçina orĭ-cît de grea.
Lupiĭ, urşiĭ îmĭ ajutœ, cĭar leiĭ mi se supun,
Şĭ-adevçruri de-un preţŭ mare, cînd le porunçesc, îmĭ spunŭ.
Socotesc, cœ putem dice, fœrœ sœ ne îndoim,
Cœ e prea bun pe'ntru fábulĭ veacul, în care trœim;
Mœcar cœ se aflœ oameníĭ, cariĭ nu preçep de loc:
Cum a putut sœ vorbeascœ un sœlbátic dobitoc?
Şi cariĭ vin sœ te 'ntrebe, dacœ e adevœrat,
Cœ în ţimpurile veçĭe cînĭ vorbiaŭ ašá curat?
Însœ cum şçiĭ foarte bine, adevœrul desvœlit,
Fœrœ 'nvœlişŭ între oameníĭ lesne nu este primit:
Şi sub félĭurĭ de frumseţe dacœ nu îl tœĭnuesçĭ,
De tot simpla luĭ ivire poate scump sœ o plœtesçĭ.
Tu dar', çare-aĭ dis ŭœ datœ cum cœ nœçunile 'nçep
Pre'n poesíe fiinţa, şĭ-a lor stare de-şĭ preçep,
Slœbicunea museĭ melle vino a o îndreptá,
Cœçĭ de scriŭ astœ-dĭ în vĭérsurĭ, asta este vina ta.
Tu ĭubirea poesíeĭ, mie mi-o-aĭ însuflat,
Şi esîmple prea destulle, despre çe-ĭ frumos, mĭ-aĭ dat.

Aşá cînd viitorimea, all nostru judecœtorĭŭ,
Care fœrœ de sfiealœ, aspru, nepœrtinitorĭŭ
L'all sœŭ tribunal supune pe rœsbóĭniçiĭ vestiţĭ,
Pe domnitorĭ, pe ministri, pe scriptorii strœlucĭţĭ,
Va voí sœ çerçeteţe pe-açeĭa, care întîĭ
Stœturœ începœtoriĭ rumînesçiĭ poesíĭ,
În rîndul çellor de frunte, numele tœŭ vom gœsí,
Şi a 'ntemeĭœriĭ çinste dela ea veĭ dobîndí.
De mœrire-s maĭ mult vrédniçĭ açeĭa care-aŭ fœcut
În şçiinţe şi în arte feriçítul început,
Decît çeĭ çe dupœ dînşiĭ, şi de dînşiĭ îndreptaţĭ,
Aŭ ajuns desœvîrşirea de esîmple ajutaţĭ.

§. 71.

Lébœda şi puiĭ corbuluĭ (fábulœ).

1. Lébœda ŭœdat'aflase,
Însœ cum se întîmplase,
Nu poçŭ sœ vœ daŭ cuvînt,
Cum cœ într'un colţŭ de lume,
Într'un loc cu mare nume,
Şi pe un frumos pœmînt,
Nişçe páserĭ osîndite,
Corbĭ de cîţĭ-va annĭ numite
În priméjdie trœesc.
Lébedele aŭ de'n fire
Ŭœ çudatœ presîmţire,
Care este dar çeresc.

2. Aşá, sœ le mîntueascœ
C'ŭœ pornire pœrinteascœ
Ea plecœ pînœ în dorĭ,
Ajungînd într'ŭœ livede
În culcušŭ de vulpe vede
Puĭ de corb nesburœtorĭ,

3. Açeştĭa 'ntr'ŭœ vĭeduinœ
Petreçeá ca 'ntr'ŭœ grœdinœ,
De-a lor soartœ mulţœmiţĭ.
Páserea çea albœ 'ndatœ

Cœtrœ dînsiĭ se aratœ,
Dicînd: *„puișorĭ iubiĭĭ!“*

4. *Soartea voastrœ e de milœ!*
Spúneĭĭ cum pe voĭ în silœ
Aicĭ vulpea v'a adus?“
Corbuleĭĭ în mirare
Rœspund rîdînd foarte tare:
„Noĭ de voe ne-am supus.“

5. *Vulpe? cé e? nu scim spune,*
Decît cœ nœrávurĭ bune
Acéá damœ arœtá:
Cœ aveá coadœ pe spate,
C'all eĭ pœr în gálbenn bate,
Și cœ ocĭ lucoșĭ purtá.

6. *Ea, cînd ne-a luat de-a casœ,*
Ne-a spus, cœ la a sa masœ
Are félĭurĭ de mîncœrĭ;
Cœ e prințŭ de dobitoace,
Cœ pe noĭ va a ne face
Sœ ajúngem la marĭ stœrĭ.

7. *Ne-a maĭ spus, cœ ne e rudœ,*
Cœ de'n vîrsta cea maĭ crudœ
Neamul nostru l'a iubit.
Ea, ca șí all nostru tatœ,
Cœ ne trágem ne aratœ
De'n vúlturul cell mœrit.

8. *Și adesea ne vorbește,*
Cœ de'n súflet se silește
Sœ ne dea slava de'ntîĭ!“
Lébœda strigœ cu jale:
„Sínteĭĭ pe a morțiĭ calle
O! voĭ aĭ corbuluĭ fiĭ!

9. *Dar' all vostru sec pœrinte*
Cum nu-și aduse-aminte,
Ceea ce i s'a 'ntîmplat
Cînd îșĭ pœrœsí locașul,
Și de'n gurœ scœpé cașul,
Ear' de vulpe înșelat?“

10. „Puiĭ, nebœgînd'o 'n samœ:
„Calle bunœ!-ĭ dic, *mœdamœ!*
Noĭ nu scim cé ne vorbește,
Și pre'n ásfelĭŭ de cuvinte
Sœ ne scoĭĭ acum de'n minte
Numa 'ndeșert te silește.“

11. *„Eŭ mœ duc,* lébœda dise,
Însœ voŭe vœ sînt scrise
Multe relle sœ rœbdaĭĭ!
Cœĭĭ prostíea-vœ cea mare
Ca șĭ-a pennelor coloare
Nu se poate s'o spœlaĭĭ!!“

XXVIII.

Cesar Boliac.

Poet și publicist, s'a nœscut în Bucurescĭ la annul 1813, șĭ-a fœcut stúdiele salle în colegul nœcunal dela St. Sava, a fost învœțœcelul D. Eliade; la 17 annĭ a întrat ca cœdet în milítie, de care se lœsé apoĭ de tot în fœvoarea literœtureĭ, svœtuit fiind și atras pre'n esîmplele i sucesele celle bune alle poetuluĭ Eliade. Ell se fœcú maĭ cu samœ poetul țœrannilor și all șerbilor țîganniĭ. Primele luĭ vĭérsurĭ s'aŭ publicat pe la 1833 în diŭarĭele rumîne. De'n cînd în cînd a dat la luminœ în Bucurescĭ: *Óperele luĭ Cesar Boliac* 1835, *ode, sœtire și legende* de'ntre carile unele s'aŭ trœdus în frîncesce de Vaillant și s'aŭ publicat în diŭarĭul *la Romanie; Mœtilda* 1836, prima dramœ scrisœ și jucatœ în limba rumînœ; *Meditœcunĭ* 1842, *poesiĭ solĭale*; *Poesiĭ noŭe* 1847; *Nœcunale,* cîntece pœtrióticе rumîne publicate în Pœris la 1852 de'mpreunœ cu ŭœ poemœ istóricœ: *Domnul Tudor Vlœdimirescul*

Cesar Boliac a luat parte la miscœrile nœcunale de'n 1836 contra Rusieĭ; ell a adus adunœrĭĭ generale protestul colonelului Cîmpineanul, capul miscœrĭĭ; a fundat la 1837 *Curiosul,* ŭœ revistœ micœ literarĭœ, carea fu opritœ dupœ patru númere; a publicat cîte-va sœtire polĭticе, pe carĭ le-a cumpus în maĭ multe rînduri în prinsoarea sa

(1838). Prins de noŭ la 1840 dupœ încĕrcœrile de rœsculare cuntra proteptoratuluĭ rusesc, a fost ţinut noŭe luni de ḑille încis sĭ apoĭ desţœrat pe cît-va tîmp la Poeanna Muruluĭ, ŭœ mînœstire ruseascœ lîngœ márginea Moldoveĭ. Încurcat fiind în toate cunspircœunile revoluţunarĭe, s'a aruncat cu totuluĭ tot sí în mišcœrile de'n 1848, sĭ fu un mœdularĭŭ all comitetuluĭ nœcunal, pe care îl orgœnnœ. Dupœ suirea pe tron a prinĕipeluĭ Bibescul Iúniŭ 1848 a fost numit procuror la un tribunal în Bucureščĭ, devení de'n ĕe în ĕe vórnic de oraš, unul de'n ĕeĭ patru mœdularĭ aĭ guvernuluĭ provisorĭŭ, prešedintele clubuluĭ rumîn sĭ unul de'n redœptorii ḑĭŭarĭuluĭ *Poporul suverann;* luœ parte la comisiunea de înstrucĕune publicœ, sĭ de desrobirea ţigannilor. În Šeptembre 1848 fu trœmis la tábœra luĭ Fuad-Effendi spre a protestá cœtrœ restœverirea regulœmîntuluĭ orgánnic; aiĕe fu prins de'mpreunœ cu cunsoţiĭ sœĭ sĭ trœmis pe Dúnœre la Oršova, dar' i se svetí a scœpá sĭ se duse în Ardeal, unde se încercé sœ împaĕe pe Rumînĭ cu Úngurii, fundînd ḑĭŭarĭul *Espœtriatul*; apoĭ dupœ un ann trecú în Turĕíea sĭ de aiĕe la Pœris (1850), unde a publicat pe lîngœ poesíile amintite: *Nœĕunale* sĭ ŭœ brošurœ în limba frînĕeascœ: *Typographie de la Roumanie.* Cînd s'a descis desţœraţilor întrarea în pátrie, s'a întors sí Č. Boliac sĭ a publicat diferite articĭe în Rumîníea. La 1860 a fost numit mœdularĭŭ all curţiĭ apelœţive de'n Bucureščĭ; cîte-va luni dupœ aĕeasta, alegîndu-se deputat de'n partea proprietarilor miĕĭ de'n distriptul Vlašca, a fost rœspins de cœtrœ adunare sub cuvîntul, cœ la 1848, fiind trœmis de Bem cu nišĕe obĭepte preţioase la Omer Paša, Boliac sĭ le-ar fi însušit; în urma aĕesteĭ rœspingĕerĭ a demisiunat ší de la curte. În annul 1861 a publicat un tœbloŭ cuprindœtorĭŭ de costume sĭ monede vecĭe daco-rumîne, sĭ în 1862 un volum mare: *Mînœstirile încinate.*

§. 72.

Ŭœ dimineaţœ pe Cœrœĭmann.

I.

1. Sĭ eacœ-mœ pe vîrfurĭ ararea strœbœtute,
Sĭ unde aĕilonii locašul sœŭ îšĭ pun!
Dar' neĕĭ ŭœ veĝetare! A ernelor trecute
Ninsorile pre'n rîpe grœmœḑĭ, grœmœḑĭ s'adun'.

2. Neĕĭ mušĕiul nu se ţîne pe crémennea luĕoasœ,
Ĕe-o svîntœ vîjelíea în drumul sœŭ trecînd.
O! neĕĭ un semn de vieaţœ! nemicœ nu trœešĕe,
Decît pe-un coltŭ un vúltur lumina aţîntind.

3. Afund în valle corbiĭ de carnivoare dóruri
Împinšĭ, se'ntrec sĭ plannœ, vr'un hoĭt šĭ-aŭ însemnat;
Seaŭ páseri de-alte páseri maĭ tarĭ uĕise 'n sbóruri;
Seaŭ fere, ĕe-alte fere maĭ tarĭ aŭ sfœšiat.

4. Pe stînca ĕea cœruntœ, sĭ-adesea porfiríœ
Se sparg, se primblœ noriĭ, troennii mišcœtorĭ;
Sĭ raḑa dimineţeĭ de-un soare, ĕe-o sœ viĭœ,
Aduĕe sœlutarea la vîrfurĭ peste norĭ.

5. Departe pe ŭœ creastœ de culme lung întinsœ
Se 'nširœ fœrœ númœr moliḑĭ ešiţĭ de'n nor,
Šĭ'n pompœ militarœ, c'ŭœ frunte neînvinsœ
Îmĭ trec pe denœinte cu uniforma lor.

6. În vœile afunde, a besneĭ locuinţœ
Coboarœ 'n šíruri braḑiĭ spre rîul sgomotos,
Ĕe spúmegœ, se luptœ în répedea-ĭ silinţœ,
Šĭ eade, se sfœramœ pe-adînc prœpœstios.

7. Pe poalele de munte, colniĕe înverḑite,
Pe care'mbrœţišeaḑœ pœrae šerpuínd,
Albese mulţimĭ de turme, ieĭ colo resipite,
Šĭ búĕume de'n stîne s'aud pe vînt venind.

8. Šĭ ergelíĭ, ĕirede, pœdurĭ, liveḑĭ, cornéturĭ
Pe coaste, pre'n vœlĕelle, cînd jos sĭ cînd maĭ nalt,
Ca frunḑe umbruliţe pe nišĕe largĭ bucéturĭ;
Šĭ drúmurĭ, potecuţe, — cordelle 'n cîmp de smalt.

9. Cîmpíea e adînceœ, sĭ sate sœmœnnate,
Oraše ieĭ sĭ colo, sĭ rîurĭ se întind,
Šĭ munĕitorĭ ší holde pe brasdele arate
Abĭá le prinde oĕiul, pe latul šes privind.

10. Ear' Dúnœrea ĕea latœ departe se ḑœrešĕe,
Šĭ de'ncolo de dînsa stœ *Emul* încruntat;
Cu ell par'eœ Cœrpatul de'n cînd în cînd vorbešĕe:
De Tisa par'eœ-ĭ spune, de Nistrul depœrtat.

11. Întinsœ pœnnoramœ, ĕe 'nĕet înĕet se pĭerde,
În care se înmoaĭœ, se sting sĭ se'nfrœţesc
Colorile de-a rîndul de'n ĕell maĭ încis verde
Šĭ pînœ 'n rošiĭ áburĭ, ĕe raḑele-auresc.

12. În urmœ-mĭ cœtedrale de talĭĭ uriașe,
Če de'n tœrîmurĭ fĭerte potoape aŭ dĭdit,
Se'ntrec și se înalțœ cœrunte și golașe
Mulțimĭ de túrnurĭ gótičĭ în čerĭul adurit.

13. Ca stávilĭ aerine, če taĭœ firmœmentul,
Pe care bat în frunte fortunele trecînd;
Doménnurĭ largĭ de earnœ, pe care Orientul
Îmbracœ în tuniče de púrpurĭ luminînd.

14. Sub strate de dœpadœ, če tîmpul le 'nnoeșče,
Ŭœ stratœ se întinde de colți adînčĭ, shistroșĭ;
Coloane, care tîmpul smerit le ocoleșče,
De'n care es nœprásničĭ Butingiĭ monstruoșĭ.

15. Ca mónstrurĭ, legiune, če se tîrœsc, se'nvitœ
În áer sœ rœsufle, de unde sînt strivițĭ,
Și'n forme marĭ, scidoale, če arta nu imitœ
Se'nșirœ pre'n prœpœștiĭ cînd negri, cînd plœviți.

16. Pœlăturĭ milioane de'n vîrstele titanne,
Pîrlite, ruinate staŭ negre încruntînd,
Rœmásurĭ tarĭ, sumețe antidiluvianne,
Če-șĭ rîd de tîmp, de sécolĭ, večíea strœbœtînd.

17. Pe-aičča uriașiĭ aĭ Dáčieĭ čeĭ crude,
Rotind cu busdugannul, sœrĭá de'n mal în mal;
Pe-aičĭ Dœmolcs, all cœruĭ cuvînt par'cœ s'aude;
Pe-aičĭ sburá cu callul viteadul Dečebal.

18. Dar' unde e poetul, če poate sœ dea samœ
De toatœ mœestatea clœdiriĭ în eter?
Pre'n vorbe čine poate aceastœ pœnnoramœ
S'o spuïœ? čine poate s'arate-acest mister?

19. Eshil le-ar dĭce ĭádurĭ, adîncurĭ sfœrîmate,
În care ell pe Joe îl vede fulgerînd;
Giganți și Ecœtónhirĭ, Titannĭ, care îl bate
Svîrlind în čérĭurĭ muntiĭ, și pe-Adis greŭ rœnnind.

20. Pe Leáuta noroasœ, če očĭul n'o pœtrunde,
Lungit ca un alt munte ar da pe Prometeŭ;
Pe Crívœtŭ ne-ar aduče, și gémete afunde,
Și sgómotul, če face vulturul de'n Orteŭ.

21. În largĭ domennĭ de brumœ, če soarele-aurešče
Un Osiann ne-ar spune, c'ačí eroĭ cunjur';
În trónurĭ de porfirœ ŭœ fiicœ cœ ĭubešče
Un mîndru eroŭ june, cu očiĭ de adur.

22. Dar' însœ acum nu e nečĭ bard Tesœliann,
Če vede svîrlind muntiĭ ačell cumplit Titann,
Če-aude urlînd Sčila de vînt Sičiliann;
Nečĭ Osiann bœtrînul, poetul Scoțiann; —

23. Profețĭ de aĭ Iudeiĭ, če pot s'asœmœnneđe
Troennii de Cœlcáir, grœnnițiĭ ascuțițĭ,
Cu cápete aprinse mergînd sœ adoređe
Cu trîmbițe 'nđœite de préuțĭ și leviți.

24. Cœčĭ nu aĭ vrut, o Doamne! la dreapta-ți împœrțire,
S'atingĭ sí a mea frunte cu sîntœ mîna ta?
Tu nu aĭ vrut în pĭeptu-mĭ sœ'nsufli îndœire,
Tu n'aĭ vrut sœ-țĭ fiŭ préut, la lume-a te-arœtá.

25. Îns'aĭ plîntat în mine credința, cuntîmplarea,
Tœcuta admirare a dreptilor de sus;
Aĭ pus în mine-*amoarea, sperînța, adorarea*,
Și-aĭ încuĭat *Eternul* în slabul tœŭ supus.

26. O! cît de mult slœbešče cu spusul ŭœ credințœ!
Cît e de trist și véščed amorul čell tređit!
Și cît de mult îșĭ pĭerde obĭeptul de dorințœ,
Cînd omul, če-l adoarœ, de-aproape l'a privit!

27. De-ašŭ fi putut propune întreaga mea sîmțire,
De-ašŭ arœtá vederiĭ orĭ-če ašŭ cuntîmplá
Cînd mœ cobor în sine-mĭ în oare de mœhnire,
Ca čé felĭŭ de sînsátiĭ putere-ašŭ maĭ aflá?

28. De nu pot fi poetul, če lumea-l cununeadœ,
Vr'un alt erold pe urmœ-mĭ va spune če-am sîmtit.
Acum, o! all mieŭ súflet! ĭubešče, cuntîmpleadœ:
Tot asta e vieața șĭ-ačeea de Elit!

29. O! cînd s'ajung ŭœdatœ la cîmpiĭ de luminœ,
La ast hotar all vieței, all vieței de cuvînt! . . . —
Sœ sîmțŭ, sœ sîmțŭ un súflet, če vine, se înclinœ
Pe rosele, și lácrœmĭ, če cad pe-all mieŭ mormînt.

30. Îl sîmţŭ cum plann'ast súflet sœ ĭa ŭœ sœrutare,
Ŭœ sœrutare dulce pe bude, če-a ĭubit;
Şĭ-apoĭ îl sîmţŭ se nalţœ pe-ŭœ sîntœ aripare,
Se nalţœ spre vieaţa aceá fœrœ sfîrşit.

31. Acolo 'n rîul vĭeţeĭ, l'a vĭeţeĭ obîrşíe
Se oglindesc aceĭa, če 'n lume s'or ĭubí;
Aicĭ pe ceĭ če súfœr ĭ-aşceaptœ bucuríe,
Aicĭ ĭubirea toatœ va merge-a se 'ntîlní.

32. Ca ŭœ dumbravœ noaptea de lunœ mîngœĭatœ,
Şi ca dîmbindul soare aproape de sînţit,
Rœpit de fœntœsíe spre vieaţa cea visatœ
Te-aşcept, te-aşcept eŭ páenic, te-aşcept all mĭ eŭ sfîrşit

33. Cœcĭ pátimile vĭeţeĭ sînt lánţurĭ grelle-ardînde,
De'n care numaĭ moartea desleag'all lor supus,
I-ĭ frágedœ sperînţa, cununĭ de florĭ rîdînde,
Sdrobite, desfrundite la orĭ-če vînt de-apus.

II.

34. Se scimbœ decorarea. — Cortine aburoase
Se'ntind, se trag, un munte ascund şí all luĭ ceer';
Îl las'apoĭ aceella, se pĭerd, şi neguroase
Se'ntorc, şi se îndeasœ, ca munţĭ plannœ 'n eter;

35. Se leágœnnœ, s'opreşce, se lasœ, se destinde;
Vederea se încide, şi totul e blocat:
Nu vedĭ ceea če pípœĭ, şi fúlgerul s'aprinde,
Alúnecœ, şi ceríul ca cum s'a despicat.

36. Şi sgómotul pe urmœ-ĭ cutrémurœ 'n tœríe;
Ecó îl prelungeşce, departe rœvibrînd,
L'améstecœ, cunfundœ . . . e noapte de mœgíe?
E vreun cor de démonĭ, sœbatul lor sœrbînd?

37. E cáos universul, şi ceaţa umedeşce;
Micuţe pœrţĭ de úmed daŭ rœsuflarea greŭ;
Dar' négura cu 'nceetul se trage, se rœreşce,
Şi radœ într'ŭœ clipœ arceadœ curcubeŭ.

38. Pe vîrfurĭ e luminœ şi radele curate;
Dar' norĭĭ greŭ se scútur' pe vœile adînceĭ;
Maĭ trec vr'ŭœ cînceĭ minute, şi rîurĭ turburate,
Şiroaĭe rupînd fagĭĭ, ĭ-asvîrle peste stînceĭ! . . .

39. O! cît de mic e omul, cînd s'aflœ pe un munte,
Če slabœ-ĭ e fiinţa, cînd url'un elemînt!
Se vede cum se pĭerde, la norul, če-o sœ 'nerunte:
De-ŭœ línie greşalœ, şi pĭere 'ntr'un momînt. . . .

40. De'n astœ nemicíe, în care ell se crede
Pĭerdut în eleminte, un punt microcoscópic,
Suflare de înseptœ, če nicĭ cĭar ell se vede
De brum'ŭœ pœrticicœ pe valul oceannic;

41. Se simte tot ŭœdatœ, cœ nu maĭ e nemérnic;
E mare cît şí lumea, nu 'ncape 'n firmœmînt;
Dœ mîna cu Principul all totuluĭ putérnic;
E univers gîndirea-ĭ: amoru-ĭ elemînt.

42. În ell e şí registrul all vremilor trecute,
În ell e şí putinţa, nœtur'a scormolí;
L'ascultœ eleminte, se'njug, sînt prefœcute
La semnul mîneĭ salle, la če va cibduí.

43. Ell are fœcultate, tœríea a strœbate,
A mœsurá eterul, a-l strînge şi'ndesá,
A descumpune trúpurĭ, şi glóburĭ depœrtate
S'aţînte şĭ-a lor lege s'apleče la a sa.

44. Fiinţœ mult scidoalœ! înseptœ gînditoarĭœ!
Piticule nœprásnic! furnicœ creator!
Ŭœ radœ-ţĭ numaĭ poate cu 'ntregul sœ mœsoare,
Şi tu întreg-nemica! . . . un vĭerme tîrîtor.

45. De cé oare puterea aceá nemœrginitœ,
Puterea creœtoarĭœ, a totuluí Princip,
Sdrobitœ 'n micĭ scînteĭe pe-atómurĭ resipitœ,
Se'ncinœ şí ea soarteĭ, slœbitœ 'n aceest cip?

46. Şi cum ea poate toate pînœ a nu se 'mparte,
Şĭ-ŭœdatœ împœrţitœ, puterile-ĭ se stric'?
De cine-ĭ nemicitœ, de-all sceŭ întreg departe,
Şĭ-atuncĭ îşĭ ĭa puterea cînd întrœ în nemic?

47. Fœtœletate! — Basta! — Blœstœm îţĭ e dorinţa!
„Aşceaptœ, trúfaşŭ vĭerme, cînd vĭermiĭ te-or mînca;
Aşceaptœ-ţĭ neflinţa, de vreĭ sœ-ţĭ şciĭ fiinţa!
Seaŭ întrœ în nemica, de vreĭ sœ fiĭ če-vá! —

48. *Pegasu-ĭĭ nu e 'n stare acolo a strœbate,*
Ia-ĭĭ call apocælíptic, şĭ-atunc̆ĭ veĭ isbutí:
Ell sĭngur şc̆ie drumul, c̆e nu se maĭ abate,
Şĭ-atunc̆ĭ veĭ aflá taĭna, — nemic cînd nu veĭ şc̆i.

. . . . . .
. . . . . .

49. *Eŭ las pe ast Cœlcáir cu formœ omeneascœ,*
Pe-ast uriaşŭ, c̆e 'nfruntœ rœstîmpiĭ pœmînteşc̆ĭ,
Eternœtœ̆ĭĭ mártur în bolta c̆ea c̆ereascœ,
Ŭœ líterœ strœinœ şc̆iinţeĭ omeneşc̆ĭ!

50. *Ac̆ell c̆e va strœbate pe astœ înœ̆ltime,*
Un g̃énniŭ unde vine, vedénnie de vis,
Şi smulg̃e muritorĭul pe áripĭ de lúc̆ime, —
Pœtrundœ ell ascunsul, — c̆eteascœ c̆e n'am scris.“

§. 73.

Pruncul.

1. Rîndureá frumoasœ,
Pásere vœroasœ,
Sboarœ, îndrœsneşc̆e,
La noĭ te opreşc̆e,
Bine aĭ venit!
Bunœ pœsœricœ,
Eşc̆ĭ tu rînduricœ,
Care ne vesteşc̆e,
Şi ne pregœteşc̆e
Vre un tîmp dorit?

2. Tu, ca mĭellušeaŭa,
Viĭ cu vioreaŭa,
Şi ne-aduc̆ĭ ĭubirea,
Sœ ne-aduc̆ĭ d̃îmbirea
Dulc̆eluĭ d̃efir.
Simbol de rodire,
Simbol de unire,
Amor, bucuríe
Venirea-ţĭ sœ fiœ
La c̆ĭĭ te admir'!

3. Su' t alba cortinœ,
Unde-ŭœ mînœ linœ
Leágœnnu-ţĭ umbreşc̆e,
Gurit̃a-ţĭ d̃îmbeşc̆e
În somn linişc̆it;
Gîngœnneşc̆e, plîn̄ge,
Su̇g̃e şi se strîn̄ge,
Cînd visul se scimbœ,
Cînd visul te plimblœ
Pe pom înflorit.

4. Ásfelĭŭ trandafirul,
C̆e-l creşc̆e d̃efirul,
Înc̆et bobo̧c̆eşc̆e,
Frund̃a l'invœleşc̆e,
Pînœ va florá;
Ásfelĭŭ pre'n gisdeĭe
Un puĭŭ cu tulee
Muma îl nutreşc̆e,
Noaptea l'încœld̃eşc̆e
Pînœ va sburá.

5. Gura ta de mĭere
Nu cunoaşc̆e fĭere;
Bud̃a-ţĭ ca rubinul
N'a ajuns veninul,
C̆e noĭ bem turbaţĭ.
De suspinĭ vr'ŭœdatœ,
Inima-ţĭ curatœ
Fat̃a-ţĭ veselešc̆e,
Şi bud̃a-ţĭ d̃îmbeşc̆e
Cu oc̆ĭ lœcrœmat̃ĭ.

6. Tu n'aĭ grijĭ, nec̆ĭ fricœ,
Gura-ţĭ mititicœ,
Mîna-ţĭ, ca nœlucœ,
Par' cœ tot apucœ
Orĭ-c̆e poţĭ sœ ved̃ĭ.
De dureri strœine,
De e rœŭ seaŭ bine,
Rœĭ de varsœ sîn̄ge,
Sclavul dacœ plîn̄ge:
Tu nec̆ĭ şc̆iĭ, nec̆ĭ cred̃ĭ.

7. C̆ît preferesc plînsu-ţĭ,
C̆e 'ntrerupe rîsu-ţĭ,
Decît veselíea,
Decît bucuríea,
Care c̆ercœm noĭ!
Ociĭ tœĭ de lapte
Nu vœd relle fapte;
Îţĭ sug̃e deg̃et̃ellul,
Ca şĭ mĭellušellul
Earbœ, múguri noĭ.

8. Sîmţĭ tu oarĭ vegĭerea,
Sîmţĭ tu mîngœĭerea
L'a ta legœnnare,
La a ta mişcare,
C̆ind sug̃ĭ bud̃a ta?
Sîmţĭ c̆ĭţĭ te'ncung̃oarœ;
Sîmţĭ c̆ĭţĭ te adoarœ;
Sîmţĭ tu c̆îte fet̃e
Staŭ sœ te rœsfet̃e
C̆ind te-ĭ deşc̆eptá!

9. Te deşc̆epţĭ, şĭ-un tatœ
Mumeteĭ te-aratœ,
Brat̃ele-ţĭ întinde,
Te saltœ, te prinde
Pe-un sî pœlpitînd.
Mumœ-ta n plœc̆ere
Te c̆ĭeamœ, te c̆ere,
Ardoarea-ĭ te strîn̄ge,
Şi'n plœc̆ere-şĭ plîn̄ge
Privindu-te blînd.

10. Ea la c̆erĭŭ priveşc̆e,
Şi ĭĭ mulţœmeşc̆e;
La tine se uĭtœ,
Şi cu totul uĭtœ,
C'a c̆ercat dureri.
C̆îtœ mulţœmire
Dup'ŭœ cinuire!
Tu fac̆ĭ armoníea,
Tu fac̆ĭ bucuríea
Şĭ-alle lor averĭ.

(1849, Aprile 7.)

§. 74.

S i l a.

(4 Ianuariŭ 1840.)

1. Erá ŭœ earnœ asprœ, şĭ-ŭœ noapte, c̆e 'ngrod̃eşc̆e,
Şi crívœţul cu víscol mug̃ĭá, precum mug̃eşc̆e
Un táur, c̆e-ĭ rœnnit.

Într'un cœtun delături all unuĭ sat maĭ mare
Ŭœ radœ îngînatœ de slabœ licurare
Subt un troeann albit.

2. Troeannul erá casœ, cœsĕoarœ locuitœ,
Če-ĭ astupá nemeĭĭ întrarea umilitœ, —
Bordeĭŭ de munĕitor;
Şi radă îngînatœ veniá de'ntr'ŭœ luminœ
De-ŭœ flácœrœ 'n ĕenušœ, ĕe vîlvœiá în tinœ
Pe un uscat cotor.

3. Cu furĕile în brîne, cu feţele voĭoase
Întind, cît pot, cu fusul de'n căĭere stufoase
Femeĭ doŭe cîntînd.
Bœtrînœ este una, ca earna de albitœ;
Ear' alta este junœ, bœlaĭœ şi ĭubitœ
De cîţĭ o vœd rîdînd.

4. Pe-un pat de paĭe numaĭ un bĭet bœtrîn bolešĕe:
Femeile cu rîndul, cînd ell se desvœlešĕe,
Se duc, de-l învœlesc.
Şi rîd, cînd vœd, cœ fĭerbe în oalœ ŭœ gœinœ,
Če-aŭ cœpœtat pe lucru dela a lor veĕinœ:
Cœĕĭ tortu-ĭ omenesc.

5. Adînc oftă bœtrîna, şi ĭise cœtrœ fiĭcœ:
„Cînd am luat pe tat-tœŭ, pe cînd eraĭ tu micœ,
Eram maĭ ferĕiţĭ:
Aveam cœsuţa noastrœ, aveam cuprinsuri bune,
Aveam frumoase holde, şi turme la pœşune,
Aveam argaţĭ plœtiţĭ.

6. *Şi vite 'n bœtœturœ, şi plugul lîngœ casœ,*
Şĭ-un cœllœtorĭŭ orĭ-care aflá če-va pe masœ,
Cînd abœteá la noĭ.
Erá fruntašŭ bœtrînul, ca ell puţĭnĭ cu stare,
Abĭá'nvîrtiá pre'n curte cu carul sœŭ ĕell mare: —
Un car cu şese boĭ.

7. *Pe orĭ-če puneá mîna: ešĭá în toate bine;*
Tu sœmœnnaĭ cu dînsul, ear' frate-tœŭ cu mine.“
Aiĕĭa a 'nĕetat.
Şĭ-un ocĭŭ de desperare ţîntí pe ŭœ icoanœ
A Sînteĭ Nœscœtoarie, ĭicînd: *„în orĭ če goanœ*
A soarteĭ te-am ĕœmat.“

8. — *„Tata spuneá ŭœdatœ, c'aveam şi noĭ mošie,*
De če-aĭĭ vînduť'o, mamœ? cœ-ĭ rœŭ în obœgie:
Munĕešĕi pe'ntru străin!“
Şĭ-ŭœ lácrœmœ de'n ocĭu-ĭ luĕí, precum luĕešĕe
Pe ğeanna Auroreĭ ŭœ roŭœ, če pisteše
De'ntr'un adur senin.

9. — *„Noĭ n'am vînduť'o, fiĭcœ! veĕiniĭ ne-aŭ luať'o.“*
— *„Şi cum! ašá cu sila?“ — Ba tot, ne-aŭ tot scurtať'o,*
Cu cœrĭĭ de judecœĭĭ, —
Pîn' toatœ aŭ luať'o.“ . . . — „Če viscol e afarœ!“
Dar' Nennea unde-ĭ mamœ?“ — „Alešiĭ îl luarœ,
Şĭ-acum ca alte dœĭĭ.“

10. Lîngœ bœtrîn pe masœ fetiţa'n nerœbdare
Întinse ŭœ mœramœ, şi-ĭ puse de mîncare
Fĭertura dela foc.
„Oh! sœ-mĭ trœešĕi, fetiţ'o! cœ foamea mœ doboarœ!“
— „Şĭ-ĭĭ am şi vin, Tœĭcuţœ! şi-ĭĭ am şi pînišoarœ:
Coleá, eatœ o coc.“

11. — *„Sœ am de tine parte, fetiţœ cu durere!*
Atîta-mĭ maĭ rœmase de'n toată mea avere
La bœtrîneaţa mea;
Cœĕĭ frate-tœŭ se vede, cœ mi-l tot mînœ satul:
Sœraĕiĭ duc povara, ear' rodu l'ĭa bogatul
În lumea astœ rea!“

12. În astœ clipœ dulĕe, če veseliá copilla,
C'a bucurat pe tat-sœŭ, ŭœ fiĭcœ de'n ĭad: *Sila,*
La uša eĭ grinţá.
Doĭ dorobanţĭ, če callea pœreá cœ rœtœĕirœ,
Dœrind lumina noaptea, sœ stea aĕí venirœ,
Ca doar' s'a 'nsenină.

13. Împing şi întrœ 'n casœ cu earna în spinare:
— *„Aĕí avem de toate: şí cald, şí de mîncare*
Şí 'n cupœ vinišor.
Maĭ fáceĭĭ foc pe vatrœ, şi daţi-ne şí patul,
Maĭ dœ-te jos bœtrîne, seaŭ culcœ-te de-a latul,
Cœ daŭ de te omor!“

14. Oftă adînc bœtrînul, cœĕĭ *sila* e cumplitœ!
Lœsă bœtrîna furca: — erá obiĕnuitœ
Cu ásfelĭŭ de nevoĭ.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Ear' bĭeata copillĭţœ, în marea sa durere,
Rostí plîngînd: *„Jupîne! n'avem necĭ ŭœ putere,*
N'avem necĭ car, necĭ boĭ.“

15. Ši suspinînd de'n súflet, ştergînd cu ḋevelcuţa
Şiroaĭele de lácrœmĭ, se dete sœrœcuţa
Pe şúbredul bœtrîn,
Ši îi şoptí acestea: *„îlĭ fac eŭ de mîncare*
Numaĭ decît, Tœĭcuĭœ! — Jupîne, aĭ rœbdare,
Cœ doar' nu-ĭ fi pœgîn.

16. *Mîncarea-ĭ pe'ntru tata, cœcĭ veḋi-l cum bolešče,*
I-un ann acu 'n pœrésimĭ decînd se cinueščе:
Sœ nu-l daĭ jos de'n pat.
Ši mama e bœtrînœ, ši n'avem nicĭ gœteajœ;
Pe Nennea de treĭ ḋille, de cînd sœ fiœ strajœ,
Alešiĭ l'aŭ luat.“

17. Dar' dorobanţiĭ crînčennĭ tot sparg, ši tot înjurœ,
Ši svîntœ şĭ-a gœinœ, şí vinul, şí fierturœ,
Cœ-s oamenĭ stœpînešcĭ.
Ell nu maĭ stœ la vorbœ, cînd are biĕu'n mînœ;
Cînd lápœdœ opinca, ši callul îşĭ înfrînœ,
Cu ell sœ nu glumešcĭ.

18. Se'mprobodĭá copilla, ši o'nnecá suspine.
Erá sœ 'nnoate 'n víscol sœ meargœ la večine
Sœ cear'un ouşor,
Ŭœ mînœ de fœinœ, sœ fac'ŭœ pîînišoarœ.
Stœtú la uš'afarœ sœ vaḋ'ŭœ pîrtioarœ, —
Sœ vaḋœ vr'un focšor.

19. Cînd un argat cu graba de'n curtea boĭœreascœ
O prinde ši o 'ntinde s'o ducœ sœ munčeascœ,
Cœcĭ ščie a lucrá;
Ši e la curte clacœ, ši s'a fœcut de veste
La cîţĭ aŭ fost pe-a casœ, la fete ši neveste
Sœ mearg' a ajutá.

20. Cœcĭ este nuntœ mare, e nuntœ boĭœreascœ
Dumíneca če vine, ši caŭtœ sœ gœteascœ
Mireseĭ aşternut;
Ši rugĭle, ši lácrœmĭ ḋœdárniče îi furœ;
Argatul nu glumešče, o bate ši o 'njurœ,
Seaŭ čere de bœut.

21. Dar' nu aveá sœrmanna, decît ŭœ ḋece vecĭœ,
Ši doŭe treĭ pœralle, čerčell la ŭœ urecĭœ:
Ši tot voí a-ĭ da.
Dar' nu vru sœ primeascœ cumplitul fœrœ milœ!
Bœtînd'o, suduind'o, o tot brînčĭá în silœ
La lîn' a scœrmœnná.

22. Treĭ ḋille bĭeata fatœ nemica nu aflase
De tatœ-sœŭ čell bólnav, pe care îl lœsase
Flœmînd ši cinuit.
Ši cînd scœpé sœrmanna, vení în nerœbdare . . . . .
Nemeţiĭ cutropise şí casœ, şí întrare;
Abĭá a nimerit.

23. Luptîndu-se cu earna sœ între isbutise;
Dar' tatœ-sœŭ, ca gĭaţa, demult înĭepennise,
Ši mumœ-sa murĭá.
Pe frate-sœŭ îl dase alešiĭ la oştire,
Ši sîngurœ orfanna plîngea în ḋœpœčire,
Ši pœrul îşĭ smulgeá.

24. Suflá în pĭeptul méseĭ, ca doar' s'o încœlḋeascœ;
Îĭ cœutá cojocul . . . dar' unde sœ-l gœseascœ?
Erá la arîndašŭ
De-ŭœ datœ cu cœldarea, luat ḋœlog în sîlœ
Pe-ŭœ oarbœ dœtorie. — *„O! Doamne! fiœ-ţi milœ*
De rob ši de clœcašŭ!“

XXIX.

Ioan Mœĭorescul.

S'a nœscut în *Bučerdea*, un sat lîngœ Blajŭ, în primele ḋečennĭe alle suteĭ acesteĭa (XIX). Stúdiele ši le-a fœcut în Blajŭ, Pesta ši Vieanna; absolvindu-le pe la 1838, a trecut în Rumînía ši s'a fœcut direptoriŭ la gimnasiul de'n Crœĭova, dar' dupœ aceea fu cĭœmat ca reptoriŭ la seminarĭul de'n Socola în Ĭašĭ, unde însœ nu petrecú îndelung, čĭ se întoarse la Brœšov, ši de aiče se duse la Bucurešcĭ, unde fu maĭ multĭ annĭ profesoriŭ de istóriea universalœ. La 1847 se fœcú

de'mpreunœ cu Tr. Lœurianuul, înspeptorĭŭ scoalelor de'n Rumînĭea. În 1848 fu trœmis deputat de'n partea Rumînĭeĭ la pœrlœmîntul de'n Frîncofurt; la 1849, se întoarse în Ardeal, si lucrá rœpórturile luĭ *Iancu* şi *Acsente, despre purtarea rœsboĭuluĭ.* Dupœ aceea se fœcú redœptorĭŭ rumîn la: *Foaea legilor împeriale de'n Vieana.* Nişce împregurœrĭ însœ îl depœrtarœ de acolo, merse în Ardeal şi de aice trecú earœ-şĭ în Tara rumîneascœ, unde se fœcú direptorĭŭ la un gimnásiŭ de'n Bucureşcĭ şi Efor şcoalelor.

Ell este unul de'ntre ceĭ maĭ învœtatĭ, maĭ înţelepţĭ şi delosĭ nœcunœlişti; a scris mult în *Foaea pe'ntru minte ş. c. l.*, apœrînd limba rumînœ contra luĭ Şúler, arœtînd cœ ea este lœtinœ; a demustrat, cœ Rumînĭĭ se trag de'n Romannĭ şi nu de'n Dacĭ, dupœ cum voiá sœ arete înginerĭul Popovicŭ; a dovedit de'n numele lócurilor şi orašelor de'n Ardeal, cœ Rumînĭĭ sînt maĭ vecĭ locuitorĭ în fundul regesc, decît Saşĭĭ. Dela 1848 încoace a scris mult pe'ntru drépturile Rumînilor de'n toate provinţele; a fœcut multe cœllœtorĭí în cáusa limbísticœ pe la Rumînĭĭ Istrienni; ell a propus principiul: *cœ ortogrœfíea rumînœ cu lítere lœtine trébuie sœ aibœ atîtea semne seaŭ lítere cîte súnete símple are limba.*

§. 75.

Despre oríginea şi vecĭœtatea limbeĭ rumîne.

Pœrerĭ false despre articĭul limbelor romanne şi despre cadurĭ.

> Ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas et opinioni confirmata natura ipsa cedat.
>
> Cic. Quaet: Tusc. L. III.

Nu este nímene, necĭ între rumînĭ, necĭ între strœinĭ, carele, cercetînd oríginea, firea şi proprietœţile limbeĭ rumîne, sœ nu se fiœ împiedecat numaĭ decît de *articĭul* eĭ. Toate limbele romanne apusenne, itœlianna, provinţiala, portugala, ispánnica, reto-romanna, frîncëasca, aŭ articĭul înœinte de nume: numaĭ limbele romanne rœsœritenne, dacœ-rumînœ, şi mœcedoanœ-rumînœ, pun articĭul în urma numelor. În acëasta se învoesc cu toţiĭ, cœ articĭul în limbele romanne, ce este astœ-dĭ un elemînt necesarĭŭ, *un ce,* de care elle nu

se pot lipsí, în cuntra limbeĭ lœtine, despre carea este ŭœ credinţœ cu rœdœcinĭ profunde, cœ necĭ are necĭ a avut vre ŭœ dinioarœ articĭŭ. Peste tot se formé ŭœ idee unœlœturalœ despre articĭŭ, dupœ care ell se ĭa *numaĭ ca ŭœ parte de vorbœ, prin carele s'ar determiná maĭ bine,* şi mœcar cœ articĭul deseamnœ şí scimbœcunea numelor dupœ cádurĭ — împregurœrĭ — întîmplœrĭ, uniĭ limbistĭ dic, cœ ell nu s'a adoptat *pe'ntru ca sœ arate cádurile,* ci numaĭ de'n cáusœ aşedemîntalœ (sintácticœ), spre a alege maĭbine speţicëletatea de'n generœletate. Apriat o dice acëasta, între altiĭ, Diez, în *grœmáteca limbelor romanne,* şi cuvînt ne dœ, cœ însu-şĭ articĭul pe'ntru decinœcunea sa are lipsœ de alt ajutorĭŭ. Scĭut este, cœ articĭul limbelor romanne apusenne nu se poate deciná fœrœ prefiptele: *a, de, da,* şi, vorbind adevœrul, ell nu se decinœ necĭ decum, ca *articĭŭ,* ci primesce numaĭ acelle pœrticelle de vorbœ înœintea sa, carile în limba frîncëascœ s'aŭ încœrnat pe'ntru tot de-a-una cu articĭul, în multarĭŭ pe'ntru toate numele, în sîngural pe'ntru cîte nu se încep cu vocalœ. Unde se dicëá ŭœ-de-unœ-oarœ la frîncĭ: *de le, á le, de les, á les,* astœ-dĭ se dice: *du, au, des, aux,* Alt cuvînt ne dœ Diez de acoló, cœ şí limbele, carile aŭ în tœrmuricunile lor forme speţiale pe'ntru cadurĭ, maĭ pun şí articĭul înœinte. Fœrœ îndoealœ va fi cugetat la limba *elénnicœ*; dar' în decursul acestor studie, noĭ vom apriá lucrul de'n altœ cáusœ.

Articĭul rumîn, în scimbœcunea sa la cádurĭ, n'are lipsœ de ajutorĭŭ, ci, avînd tœrmuricunile salle próprie, se decinœ singur. Necĭ nu este ell *numaĭ pe'ntru de a determiná numele maĭ bine;* cœcĭ pe'ntru acest scop necĭ nu ajunge. Noĭ cînd voim a determiná lúcrurile maĭ bine, şi a da acesteĭ terminœcunĭ oare-care apœsînţœ, adáugem un pronume. Spre esîmplu: rumînuluĭ nu-ĭ ajunge a dice tot de-a-una: *omul bun,* ci de multe orĭ dice: *omul cell bun.* Atuncĭ împlinim aceea ce dice Diez, ce-va maĭ bine ciar decît grecul, cînd prepune articĭul sœŭ; ear' lœtinul în puntul acesta este de tot pre jos. Ell nu poate eşí de'n: *homo bonus,* orĭ: *bonus homo,* cînd rumînul se rœspicœ în treĭ moduri: *om bun, omul bun, omul*

cell bun. În acéasta Rumînul e mai fericít; în acéasta limba noastrœ întrece sí pe celle doŭe vecĭe, sí pe celle moderne.

Unii grœmáticĭ de'ntr'aĭ noștri, luîndu-se dupœ grœmátecile limbelor apusenne, lœsarœ decinœcunea cea originalœ rumînœ, ce se face *poĭpunînd articĭul,* și prepúserœ numeluĭ pœrticellele: *de, la, pe,* lîngœ care numele rœmîne nedecinat. A deciná numele, însœmneadœ: *a-l luá de'n starea sa cea abstrasœ, nemœrginitœ, amorțitœ, și a-ĭ da ŭœ formœ, care sœ arate, cœ e pus în vre ŭœ împregurare, mœrginetate, spetĭœletate, seaŭ maĭ scurt: a-l scimbá la cáduri..* În ce s'a scimbat numele? cé formœ a primit ell, cînd dic eŭ: *de om la om ș. c. l.?* Vede orĭ-cine, cœ numele rœmîne nescimbat, *nedecinat.* Numaĭ în *idee* este lucrul pus la un caŭ oare-care, ear' numele lucruluĭ cu celle prepuse nu pate nemic, *necĭ în mœtériea necĭ în forma sa,* și nu se poate numí *decinat.* Dar' despre cáduri vom vorbí ce-va maĭ jos. Acum însemnœm pe'ntru decinœcunea noastrœ, cœ noĭ avem numaĭ ŭœ împregurare, în carea în loc de *genitiv,* ne ajutœm cu prepusa *de.* Acéasta este cînd vorbim despre spetĭœletate cœtrœ generœletatea sa, precum despre parte cœtrœ întregul sœŭ, orĭ despre nœscut, produs, cœtrœ nœscœtorĭul, producœtorĭul sœŭ, ș. c. l. și cînd orĭ una de'n elle (generœletatea orĭ spetĭœletatea), orĭ amîndoŭe sînt necunoscute vorbitorilor, orĭ maĭ bine nedeterminate. La împregurarea acéasta, generœletatea, întregul, nœscœtorĭŭ proprietarĭul ș. c. l. nu se pune în genitiv, ci primesce pre *de* înœintea sa. Asta va fi anevoe de pricéput pe'ntru acélla, care n'a înțeles, cœ grœmática este ŭœ lógicœ prácticœ, și ŭœ icoanœ viœ a cœtegoríilor eĭ. Sœ ne luminœm dar' pre'ntr'un esîmplu, și sœ luœm acést esîmlpu dela ŭœ parte cœtrœ întregul sœŭ, dela un pecor de masœ. *Vine la mine un om cu un pecor de masœ, carĭ lúcrurĭ îmĭ sînt cu totul necunoscute: n'am audit nemic, nu scĭŭ nemic, necĭ despre acell pecor, necĭ despre acéá masœ, și cu toate acestea ell se îndrepteadœ cœtrœ mine cu cuvintele acestea: „eatœ pecorul meseĭ.“ Aŭ nu-l voĭŭ socotí de smintit? și nu-l voĭŭ întrebá îndatœ: cé pecor? ce masœ? cœcĭ eŭ nu scĭŭ nemic despre elle.* Prin

urmare, fiind cœ acéste lúcrurĭ nu sînt determinate, urmá sœ-mĭ dicœ: *eacœ pecor de masœ, orĭ: eacœ un pecor de masœ.* Nu se puteá dar' pune întregul la *genitiv.* Și de'n cuntra, cînd eŭ am trimes pe cine-va sœ-mĭ cáute cutare pecor dela cutare masœ, ádecœ pecorul pĭerdut dela masa scĭutœ: trimesul întorcîndu-se cu ell, nu-mĭ maĭ poate dice: *eacœ pecor de masœ; ci: eatœ pecorul meseĭ:* pe'ntru cœ acéste lúcrurĭ sînt determinate. Apoĭ fiind cœ oamenii aŭ vorbit maĭ întîiŭ despre *lúcrurĭ cunoscute: decinœcunea noastrœ cu articĭul, este decinœcunea originarie.* În putința de a ne puté rœspicá în doŭe móduri várie, pe'ntru lúcrurĭ determinate și nedeterminate, sîntem earœ-sĭ maĭ fericĭtĭ decît lœtinii, carii sí pe'ntru *cap de boŭ, și pe'ntru capul bouluĭ,* aveaŭ numaĭ un mod: *caput bovis,* orĭ eraŭ nevoiți a face de'n întregul nedeterminat un însușitiv: *caput bovinum.* Cellelalte limbe romanne se pot ajutá punînd pe *de* cu seaŭ fœrœ articĭŭ.

Eŭ însœ mœ îndoesc tare, dacœ articĭul limbelor romanne, aĭbœ ell *acum orĭ și ce putere,* s'a întrudus numaĭ spre *a determiná lúcrurile.* Cît pe'ntru limba rumînœ, o vedem, cœ ell nu este numaĭ pe'ntru acéasta. Articĭul este pe'ntru *a da súflet, viealœ, miscœcune, forme numelor — a le da forme de cáduri, și, unde nu se poate acéasta, a ținé cell pulin loc de cádurile, ce vor fi fost.* Dacœ vom judecá etimologíea cuvîntuluĭ, vom vedé, cœ ell nu este numaĭ pe'ntru a *alege spetĭœletatea de'n gennerœletate; ci maĭ vîrtos pe'ntru á încĭeiá mœdularĭŭ cu mœdularĭŭ, a se încœrná cu alt mœdularĭŭ — a miscá, a însufletí, a înviá. Articulus* vine dela *artus.* Fœrœ a maĭ cercetá, cé are *artus* cu *arctus, arctare,* cuvîntul *artus* a însœmnat tot de-a-una *încĭeĭœtura maĭ multor mœdularie,* — un ce, prin care elle se misœcœ, — se încinœ, orĭ se decinœ într'ŭœ parte și într'alta. *„Artus dicli, quod membra membris arctentur“,* dice Fest (de verborum significatu).“ *„Ossium conjunctio ad motum comparata“,* dice M. Martini (Lexicon etimologicum). Tot acéastœ însœmnœcune are nu numaĭ *artus,* ci sí *articulus,* atît în orgœnismul físic all omuluĭ, cît și prin metáforœ în orgœnnismul limbeĭ, la Cice-

rune, şi la altĭ clásicĭ lœtinĭ. Dar' de ajuns vorbeşce nœtura lucruluĭ. De aceea şí germînii tradúserœ cuvîntul în limba lor Gelenk, dela verbul lenken = *a încliná, a declinà.* Însœ grœmáticiĭ uĭtîndu-se la articĭŭ, numaĭ cum se pune ell în limba *elénnicœ, în celle romanne apusenne, şi în germîna*, se depœrtarœ de origĭnala luĭ însœmnœcune. *Numaĭ în limba rumînœ a rœtĭnut articĭul puterea sa de a se încleiá cu alt mœdularĭŭ. de a-l mişcá, încinîndu-l într'ŭœ parte, seaŭ într'alta, şi de a-ĭ da formœ ca aceasta.*

Pe'ntru cœ articĭul nostru, punîndu-se în urma numeluĭ, *nu numaĭ încinœ numele dupœ împregurœrĭ, ci în împregurœrile acellea rœmîne unit în fiinţœ cu numele, — este încœrnat si nedespœrtívœr: cu oceasta dœ ell numeluĭ forme de adeverate cáduri, ca la grecĭ şi la lœtinĭ, aceea ce n'aŭ cellelalte limbe romanne.* Urme de adeverate decinœcuni se gœsesc şí în limbele apusenne, în: *luĭ, leĭ, li, loro, leur, cuĭ, costuĭ, costeĭ, costoro, ş. c. l.;* dar' acestea nu s'aŭ alipit de nume, ca sœ le dea forme de cáduri. Tocmaĭ pe'ntru cœ articĭul nostru în oare-carĭ cáduri se încleiœ cu numele şi se face în aceste cáduri nedespœrtívœr, eŭ nu vœd care e cuvîntul, de se apostrofeadœ? de cé sœ se scriœ: *domnu'l, doamn'a?* Eŭ apostrofedŭ pe *n'am:* pe'ntru cœ acestea sînt despœrtívere: cœcĭ pot dice şi: *nu am*; dar' nu putem apostrofá articĭul: cœcĭ nu pot dice: *domnual, doamnaa.* Asta se poate dice numaĭ cînd dupœ substantiv urmeadœ pronumele posedœtiv ca absolut, orĭ un genitiv sub acella-şĭ rœport: precum: *om all mieŭ, bœrbat all fapteĭ,* ş. c. l.: cœcĭ la împregurarea aceasta articĭul se poate alipí de amîndoŭe, poţĭ ádecœ dice: *omul mieŭ,* orĭ: *om all mieŭ* ş. c. l. Apoĭ e de mirare, cœ apostrofeadœ şi aceĭa carĭĭ dic, cœ articĭul este *l,* şi nu *all,* ce nu este adevœrat. Şi dacœ se aprostrofeadœ spre esîmplu: *doamn'a,* de cé nu se apostrofeadœ şí: *doamneĭ?* Orĭ cum, noĭ, poĭpunînd şi unind articĭul cu numele, formœm *adevœrate cáduri,* formœm *cáduri próprie.* Dar' avem numaĭ patru cáduri: *numinœtivul, genitivul, dœtivul şi vocœtivul.* Elenniĭ aŭ cincĭ cáduri, Lœtiniĭ şese. Însœmnœm însœ, cœ de şí aŭ Lœtiniĭ

şese cáduri, nu este necĭ un nume, care sœ le aibœ pe toate şese, ci cell mult cincĭ. Acellea care aŭ pe'ntru *vocœtiv* tœrmuricune spetialœ, n'aŭ pe'ntru *ablœtiv,* şi de'n cuntrœ. Elenniĭ n'aŭ avut cadul ablœtiv: ell este cadŭ propriŭ all Lœtinilor, dupœ cum îl numeşce şí Vœrune. [1])

Fiind cœ ne este vorba de cáduri, eŭ nu pot trece cu vederea strîmba idee, ce s'a înrœdœcinat în Europa despre elle şi despre númœrul lor. Maĭ în toate grœmátecile limbe-

---

[1]) M. T. Varro LIX *de lingua latina.* Este greŭ de a determiná, pe'ntru cé Vœrune numeşce pe acest cadŭ própriŭ all lœtinilor: numaĭ pe'ntru cœ nu-l aŭ şí grecĭĭ? orĭ pe'ntru cœ acest cadŭ este rœmœşita formeĭ numelor în abstras, ádecœ afarœ de cadŭ? Prubœvœrœtatea, dupœ cum vom vedé maĭ jos, este pe'ntru aceasta de'n urmœ: cœcĭ între altele, numele lœtine se gœsesc în limbele romanne moderne maĭ mult în ablœtivul lœtin. Maĭ vîrtos limba itœliannœ are de'n ablœtivul lœtin pe toate acelle, ce la Lœtinĭ sînt în a II decinœcune, şĭ pe celle maĭ multe de'n a III decinœcune lœtinœ. În partea aceasta trag maĭ mult, maĭ puţin toate limbele romanne. Dar' *de tot stávœrœ* nu este în puntul acesta necĭ una. Nu voĭŭ dice nemic de: *contá, vertú,* şi cellelalte cuvinte itœlienne, ci de celle ce în limba cœrtilor se tœrmurese în *o,* pe care poporul itœliann nu le pronunţœ cu *o,* ci cu *ŭ* scurt, ca noĭ; şi dupœ cum vom vedé maĭ jos, asta a fost forma origĭnalœ a acestor nume, şi *o* de'n ablœtivul lœtin se vede a nu fi origĭnal. Cît pe'ntru noĭ, sîntem foarte nestáverĭ în celle de a III decinœcune lœtinœ, şi, mi se pare, cœ nu e cuvînt de a pretinde, ca acelle, ce se primesc acum, sœ se scriœ în ablœtivul lœtin, maĭ vîrtos *însuşitivele.* Este foarte mare númœrul acellora, ce nu se fac de'n ablœtivul lœtin, şi încœ de'ntre cuvintele de toate dillele: *om, nume, leŭ, boŭ, áer, piperiŭ, sœpun, os, timp, piept, cap, nepot, odor, áger, fúlger, porumb, vúltur, nor, orĭ nŭor, vas, drac, demon, bumbac, mármurœ, vara, sînge, splinœ, soarœ, frig, şi cellelalte multe,* — asémennea însuşitivele: *lin, trist, acru, pedestru ş. c. l.* Unele se dic în doŭe móduri: *nime, nímenne (nímennĭ), árbor şi árbure, pieptœnn, şi: pieptenne, gindœ, şi: ginde ş. c. l.* Nu vœd dar' de cé sœ pretíndem ca celle cé es în *al* şi *il* sœ se punœ în ablœtivul lœtin. Aflu cœte-va de'n: *ar,* orĭ: *arius* lœtin la noĭ în ablœtiv: *vœr primare, calle primare, cœllare* ş. c. l.

lor europenne se vorbesĉe de ŝese cāduri, *ca cînd toate limbele ar avé ŝese cāduri ca Lætinii.* Fiind cœ Europa toatœ a crescut în limba lœtinœ, popoarœle, cînd aŭ înĉeput a scrie în limbele nœĉunale, ŝi a le cultivá, aŭ luat, dupœ grœmáteca lœtinœ, *ŝese cāduri,* fœrœ a maĭ ĉerĉetá, *ĉé este cadul, ŝi dacœ toate limbele aŭ ŝese cāduri?* — Cāduri sînt *împreĝurœrile, referinţele, în carĭ staŭ lucrurile unele cœtrœ altele.* În unele limbe numele aŭ ţermuriĉuni próprie, prin carile se aratœ referiĉunea lúcrurilor unele cœtrœ altele. Aĉestea sînt cāduri adevœrate, *cāduri próprie.* Prin urmare sînt *numaĭ atîtea cāduri,* cîte ţermuriĉuni speţiale aŭ numele. În alte limbe, numele n'aŭ neĉi ŭœ ţermuriĉune speţialœ, decît una pe'ntru númœrul sîngural ŝi alta pe'ntru númœrul multariŭ, ŝi, pe'ntru ca sœ arate referiĉunea lúcruluĭ, se ajutœ cu *prepusele,* ear' numele rœmîne nescimbat. Aĉestea nu sînt cāduri adevœrate, nu sînt *cāurile numelor;* pe'ntru cœ elle nu pat nemic; ĉi sînt numaĭ *cādurile lúcrurilor — cāduri ideale.* Cînd, spre esîmplu: limbele romanne prepun cunoscutele pœrtiĉelle de vorbœ numelor lor, lucrul este arœtat în cutare împreĝurare, ŝi omul, în cúĝetul sœŭ, o înteleĝe, ŝi se multœmeŝĉe; dar' numele lucruluĭ nu este decinat, — n'are *cāduri grœmœticale, orĭ próprie.* Dacœ cu toate aĉestea vre ĉine-va sœ le numeascœ cāduri, atunĉi este ŭœ absurdetate a vorbí de *ŝese cāduri; cœĉi atunĉi sînt atîtea cāduri, cîte prepuse are ŭœ limbœ.* Toate prepusele aratœ împreĝurœrile lúcrurilor, seaŭ cu alţi terminĭ: *omul îŝĭ poate gîndí lúcrurile numaĭ sub atîtea rœpoarte, cîte prepuse are limba, în care gîndeŝĉe.* Ĉé are ŭœ prepusecune maĭ mult decît alta, ca sœ se ţicœ, cœ ea face *cadul, ŝi ĉellelalte nu?* Dacœ, spre esîmplu: *del, al, dal,* la Itœlianni fac cāduri, de ĉé sœ nu facœ ŝi: *col, nel, sul, sottol* ŝ. ĉ. l.? Numele a rœmas, dupœ toate aĉestea, *nescimbat;* ear' rœpoartele lúcrurilor, arœtate prin prepuse, sînt toate altele; prin urmare, dacœ aĉelle treĭ prepusecuni de maĭ sus, fac cāduri, — *cāduri ideale, cāduri neprópríe,* — atunĉi sînt cāduri ŝi *alle ĉelloralalte, — sînt atîtea cāduri, cîte propusecuni are limba.* Ar fi tîmpul de a curœţí ŭœ datœ grœmáteĉile de aĉeste absurdetœţi. — Grecul a putut vorbí numaĭ de *ĉinĉi cāduri,* Lœtinul *numaĭ de ŝese*: pe'ntru cœ la eĭ ŝi prepusele gubernaŭ toate numele la vre unul de'n *cādurile próprie:* prepusecunile greĉe la *ĝenitiv, dœtiv, ŝi acusœtiv,* — ĉelle lœtine ŝí la *ablœtiv.* Asémennea ŝí noĭ putem vorbí numaĭ de *patru cāduri*: cœĉi de ŝí aĉeste 4 cāduri, ca ŝí ĉelle ĉinĉi greĉe, ŝi ca ŝí ĉelle ŝese lœtine, sînt cu mult maĭ puţine de cît sœ rœspiĉe toate împreĝurœrile lúcrurilor, dar' ŝî prepusecunile noastre guberneadœ numele la unele de'n aĉeste cāduri, ŝi anume unele la *numinativ* *): precum: *în, de, la, dela, cu, prin, pe'ntru, spre, despre, ŝ. ĉ. l.;* altele la ĝenitiv, precum: *asupra, de-asupra, în cuntra, inapoĭa, îndœrœptul ŝĉl.* Se vede, ŝi se înteleĝe de sine, cœ prepusecunile noastre, carile guberneadœ numele la ĝenitiv, ĭaŭ nœtura substîntivelor.

Însœmnedŭ earœ, cœ prepusecunile noastre, carĭ gubearnœ, numele în numinœtiv, le gubearnœ ŝí în aĉeá stare, carea nu se poate numí cadŭ, precum: *om, boŭ, ŝ, ĉ. l.* cœĉi numele, numaĭ dupœ ĉe se smulg de'n abstras, de'n starea nemœrĝinitœ, ŝi se determiñœ prin articiŭ, numaĭ atunĉi se decinœ, seaŭ ĭaŭ un *cadŭ. Om, vitæ, ŝ. ĉ. l.* nu sînt în neĉi un cadŭ; ear' *omul, vita* sînt în numinœtiv, seaŭ acusœtiv. De aiĉi urmeadœ, cœ aĉeá limbœ ar avé decinœcuni deplinite, carea ar avé ţermuriĉuni speţiale pe'ntru toate cádurile, ĉe se aratœ prin prepuse. Despre limba mœĝiarœ, care n'are prepuse, ĉi numaĭ poĭpuse, ŝi în carea poĭpusele se pot încœrná toate cu numele, s'ar puté ţiĉe, cœ are decinœcune deplinitœ, are atîtea ţermuriĉuni pe'ntru numele salle, cîte prepuse sînt în ĉellelalte limbe europenne, ŝi cîte poĭpuse are ea. S. e. *émber, emberé, embernek, embert, emberre, emberrel, embertől, emberről,* (orĭ) *emberrűl, emberért, emberáltal, emberellőtt, emberután, emberalatt, emberalol, ŝ. ĉ. l.* În fiinţœ ţermu-

---

*) Asta se vede a fi greŝealœ, cœĉi prepusecunile aĉestea în limba rumînœ ĉer cadul *acusœtiv,* cum se vede la pronume, precum *în mine, la mine, cu mine, ŝ. ĉ. l.* ear' nu: *în eŭ, la eŭ, cu eŭ ŝ. ĉ l.*

Nota Autoriuluĭ Lepturariuluĭ.

ricunile numelor, si acelle pœrtĭ de vorbœ, ce le numim *prepuse orĭ poĭpuse,* sînt surorĭ, se trag tot de'ntr'un isvor, de'n acelle súnete gennerale, de'n carĭ, dupœ semnele mímice, a stœtut prima limbœ a omuluĭ, si de'ntre carĭ *articĭul,* în fiintœ tot unul cu pronumele personal de a 3-a persoanœ, este cell maĭ vecĭŭ, precum vom vedé maĭ jos.

Dupœ ce despre articĭŭ, trecîndu-se cu vederea origĭnala luĭ însœmnœcune, s'a format, precum vedúrœm, ŭœ idee unœlœturalœ, a urmat firesce, ca articĭul limbelor romanne sœ se júdece ca ŭœ parte de cuvînt *strœinœ* de limba lœtinœ, si adoptatœ maĭ tœrdĭŭ; si fiind cœ articĭul este cu mult maĭ fiintial si fœmiliarĭŭ în limbele romanne, decît sœ se poatœ despœrtí de orígĭnea acestor limbe, s'a înrœdœcinat tot ŭœ datœ pœrerea, cœ limbele romanne moderne nu sînt alta, decît *„fiice alle limbeĭ lœtine“*, nœscute de'n aceasta în rœstîmpul decœdintĕĭ eĭ. Dupœ Raynouard, usul articĭuluĭ ar venĭ numaĭ dela suta a 6-a încoace [1]), si forme de alle limbeĭ itœlienne moderne, tot cam de pe atuncĭ, dela suta a 5-a [2]). Pœrerile acestea se fœcurœ *dogme,* si cînd cutedarœ cîte ŭœdatœ Itœliennĭ, si maĭ tœrdĭŭ Rumînĭ a dice, *cœ limbele lor nu sînt nœscute de'n lœtina, ci, în fiintœ, sînt limba poporuluĭ romann — firesce cu dialeptele salle — încœ de'n tîmpul înflorintĕĭ romanne, devenirœ rîdiculĭ!*

Ba încœ, spre a se puté sustiné acelle dogme, se nœscú altœ absurdœtate, *cœ tot poporul romann va fi vorbit limba Cicĕruniannœ, ŭœ pœrere datœ de mincunœ* de toate limbele moderne poporale, alœturate pre lîngœ límbele învœtate, pe lîngœ limba de scĭintĕ si literaturœ. Cît pe'ntru limba lœtinœ, sînt ŭœ multime de mœrturiĭ, carile ne încredintĕadœ, cœ, pe lîngœ limba lœtinœ învœtatœ, erá altœ limbœ *poporalœ,* seaŭ cum o numĭaŭ eĭ, *vulgarœ: = sermo vulgaris, rusticus, sermo subrusticus* (Cicero), *sermo sorditus.* [3]) Dar' n'avem lipsœ

[1]) Diez l. c. II. 14.

[2]) Pe atuncĭ le gœsesc Lanzí, Muratori, Ciampi s. c. l. Vedĭ si Diez I, 62.

[3]) Între alcĭĭ maĭ multĭ sœ se cáute la Aulus Gellius, *Noctes Atticœ* LL. IX, 13. XIII, 6. XVI, 7. XVII, 2, 7, etc: Cine a cetit cu oare-

de mœrturintĕle bœtrînilor Romannĭ; lucrul însu-sĭ vorbesce pe'ntru sine. Dacœ în dillele noastre, în carile ŭœ mare parte a poporuluĭ tœrann, în statele cultivate, scie carte, si în carile tiparĭul si mijloacele de cumunecœcune rœspîndesc atît de curînd tot, ce produce scĭintĕa umannœ, este asá de mare desclinintœ diferintœ între limba *cea viœ de'n gura multĭmiĭ,* si între limba *învœtatœ,* cé vom dice de aceá vecime, în care lumina cultureĭ erá atît de rœstrînsœ, atît de mœrginitœ? De'n óperele luĭ Cicerune vedem, cît de putinĭ Romannĭ cunoscéaŭ bine limba lœtinœ! Cît pe'ntru mœtroanele Rumeĭ, Cicerune în cartea III. despre *Oratorĭŭ,* láudœ, ca ŭœ rœretate, pe soacrœ-sa *Léliea,* cœ vorbĭa lœtinesce: *bine,* însœ cu toate acestea ŭœ limbœ maĭ vecĭœ, ca a luĭ Pláut si Névĭŭ. Si acest loc e înteresœtiv, pe'ntru cœ ear' opune vorba *romannœ* vorbeĭ *lœtine: „Nostri minus student literis quam latini: tamen ex istis, quos nostris urbanis, in quibus minimum est literarum, nemo est, quin literatissimum togatorum omnium L. Valerium Soranum lenitate vocis, atque ipso oris pressu et sono facile vincat. Quare cum sit quaedam certa vox romani generis, urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animadverti possit, nihil sonare aut olere peregrinum: hanc sequemur; neque solum rusticam*

care luare aminte cœrtile luĭ Cicerune despre *Orœtorĭŭ,* n'a putut sœ nu se cunvingœ, maĭ vîrtos cartea III, *cœ ell desclinesce pe limba lœtinœ de limba romannœ, si pe limba lœtinœ o face usualœ numaĭ fœmíliilor cellor alese.* Între multe locurĭ sœ vedem unele: „Quinam igitur dicendi est modus melior, — quam ut latine, ut plane, ut ornate — dicamus? — Neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat: nec sperare, qui latine non possit, hunc ornate esse dicturum .... Linquamus igitur haec, quae cognitionem habent facilem, usum necessarium: nam alterum traditur litteris doctrinaque puerili: alterum adhibetur ob eam caussam, ut intelligatur quid quisque dicat .... Maĭ jos împutœ luĭ L. Cotta: *„Rustica vox et agrestis quosdam delectat, quod magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur: ut tuus, Catule, sodalis L. Cotta gaudere mihi videtur gravitate linguae, sonoque vocis agresti: et illud, quod loquitur, priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum.“* Cic. Lib. III, de oratore.

asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere, discamus. Equidem cum audio socrum meam Laeliam, — fācilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes, ea retinent semper. quae prima didicerunt, — sed eam sic audio, ut Plautum mihi aut Naevium videar audire.“

Tot Cicerune în cartea titulatœ: *„Brut“* abiá poate numœrá 6—7 femeĭ, între carile sí *Cornéliea*, mama Gracilor, carĭ vorbĭaŭ maĭ bine limba lœtinœ, pe'ntru cœ eraŭ de'n case, ce aŭ dat republicei tot oratorĭ alesĭ.

Tot asá de nenœturalœ sĭ absurdœ este pœrerea, cœ *limbele romanne moderne sînt fiĭce alle lœtineĭ, sînt nœscute de'ntr'însa.* Unde este mœcar ŭœ limbœ *viœ*, ŭœ limbœ, care trœeséce *în gura poporuluĭ*, carea sœ se fiœ nœscut de'ntr'ŭœ limbœ *moartœ orĭ încisœ în cœrtĭ?* Cine este asá de bœtut de stelle, carele atîntind cît de putin la sînœtosul cuvînt, sœ nu înteleagœ, cœ limba, ce cultivîndu-se devine *limbœ literarĭœ*, este nœscutœ de'n *via limbœ a poporuluĭ?* Cœ pre'n urmare, *nu limba autorilor clásicĭ este mama limbeĭ, pe carea o vorbésce multimea; ci de'n cuntrœ acœasta de'n urmœ este isvorul sĭ mama celleĭ clásice.* Sœ dícem, cœ va veni timpul cînd va cœdé Angliea, Germîníea, Frîncíea, cînd se vor subjugá de altiĭ, sĭ literœturele lor se vor încide, se vor curmá, cum s'a încis a Rumeĭ, cum s'a curmat a Atenneĭ, sĭ vor rœmîné numaĭ în scoarta cœrtilor, — *oare limbele, pe carĭ le vorbésce acuma multimea popoarœlor acellora, pe lingœ limba clásicœ a învœtatitor. oare limbele acestea, deaeœ vor maĭ rœmîné, puté-se-vor numí elle fiĭce nœscute de'n celle moarte?* — — — sœ fim dar' dreptĭ, sœ lepœdœm prejudetele, sĭ sœ ascultœm de sînœtosul cuvînt!

Limba începe a se cultivá de'n fundul limbeĭ poporuluĭ, sĭ dupœ ce a ajuns pre'n culturœ la clœsicetate, se stœveresce în forma sĭ matériea sa, sĭ atuncĭ se poate numí deplinitœ, se încide, sĭ este oare-cum *moartœ*, de sí clasa cea maĭ cultivatœ o vorbesce: moartœ, pe'ntru cœ numaĭ mergе nœinte, seaŭ de sí maĭ mergе nœinte, precum: *elénnica, lœtina,* sĭ astœ-dĭ *germîna,* ea mergе neatîrnînd de limba multimiĭ, de

veciul sœŭ isvor, mergе dupœ régulele adoptate sĭ stœverite de autorii clásicĭ; unele însœ daŭ înœpoĭ. Ear' limba multimiĭ, lœsatœ nœtureĭ, vieadœ necurmat, mergе înœinte cu poporul, se tot formeadœ atît de'n sine, de'n isvorul sœŭ cell viŭ, cît sí de'n înrîurinte strœine, rœtînîndu-sĭ numaĭ fundul, sĭ tipul originaĭ, pe care îl pierde poporul numaĭ cu totala sa stînsurœ. Cînd s'a pierdut fundul, sĭ tipul origĭnal all limbeĭ, atuncĭ s'a pierdut limba, sĭ, împreunœ cu ea, poporul cu nume cu tot. Limba clásicœ, carea devine *limbœ oficialœ a statuluĭ,* relucrœ sí ea înœpoĭ în limba poporuluĭ; dar' acœastœ relucrare n'a reesit nicœirĭ a tragе dupœ sîne pe limba multimiĭ, sĭ a o scimbá: relucrarea acœasta a rœmas tot de-a-una suprœfitialœ. Deacœ nu se întîmplœ acœasta în statele cultivate de'n dillele noastre, cum se puteá întîmplá la Romannĭ? A fost dar' limba lœtinœ, *limba senatuluĭ Rumeĭ, limba gubernuluĭ, limba deregœtorilor în colonĭi, sĭ municipíe, limba oficialœ a statuluĭ, si limba învœtatilor.* Dar' se dice, cœ forme de alle limbelor romanne moderne obvin numaĭ dela suta a 5-a sĭ a 6-a în coace. Prea bine! Cáusa este, cœ atuncĭ puterea Rumeĭ erá sfœrmatœ, judecœtoriĭ veciĭ curœtiĭ dispœrúserœ, ceĭ ce sustîneaŭ literele, eraŭ umilitĭ sĭ cœdutĭ, sĭ asá scrietoriĭ, lœsatĭ de sine, începuse a mestecá în limba lœtinœ vorbe poporale, ce maĭ nœinte nu erá ertat a face. Altmintre, binevoeascœ cine-va a-mĭ rœspunde: *Cum s'a putut întîmplá, ca începînd dela Mama Rumœ pînœ la ceĭ maĭ aruncatĭ terminĭ aĭ cumplituluĭ împériŭ, toate popoarœle de ŭœdatœ sœ lápede tœrmuricunile lœtine, sĭ sœ se înfœtisede lumiĭ cu cuvintele lœtine numaĭ în rœdœcinele lor, totĭ unul ca sí altul? Cum s'a întîmplat, cœ toate aste popoarœ, fœrœ a avé unele cuminecœcune cu altele, sœ primeascœ articiul, — sœ primeascœ un ce cu totul strœin de limba lœtinœ?* Maĭ vîrtos noĭ, teĭatĭ, isolatĭ cu mult maĭ nœinte de acéá épocœ de Ruma? Sĭ cum s'a întîmplat, ca sœ primim cu totiĭ în fiintœ tot un articiŭ? *aŭ, ea, a el, il le, l'* sînt în fiintœ tot una cu: *ille, is, ea!* Articiul portugal sœ nu amœgeascœ pe cine-va: cœcĭ de sí este acum: *o, do, ao,* ŭœ-de-unœ-oarœ a fost fœrœ îndoealœ: *lo, delo,*

alo; însœ lítera *l* s'a topit, precum se întîmplœ sí în alte limbe romanne, si a rœmas la portugalí, numaí cînd articíul se încíagœ cu prepusecúnea: *por* (per-pe'ntru), carea însœ atuncí se face de'n: *per*. Asá Portugalul, în loc de a dice: *por-o, por-os, por-a, por-as*, dice: *pelo, pelos, pela, pelas* (în loc de: *per-lo, per-los* s. c. l.) Maí interesant este articíul sárdec, seaŭ sœrdineann: *su, sa, sos, sas*, carele la prima vedere s'ar pœré a nu avé nemic cu: *ille, is*. Fiind cœ Sárdií, în loc de: *loro* itœliann, si *lor* all nostru, aŭ: *sor* si *însor*, s'ar pœré a fi ŭœ frînturœ de'n: *ipse*, si de'n; *însu-sí* (însií, însor, însilor). Tot asá îl decíarœ sí Diez în grœmáteca limbelor romanne. Dar' pre cît scíŭ eŭ, totí s'aŭ însellat în articíul sard. Ell nu este de'n: *ipse* = *ipsus* — cu toate cœ acéasta n'ar face nemic în cuntra temeí melle de maí sus; fiind cœ tot ar fi dela un pronume —. Articíul sœrdiniann este rœmœsíta bœtrîneí forme a pronumeluí: *is, ea*, carea pre cît scíŭ, s'a rœtînut numaí la poetul Enniŭ. La ell vine: *sum, sam, sos, sas*, în loc de: *eum, eam, eos, eas*; si fiind cœ se gœsescce la ell: *sum, sam* în acusœtiv, fœrœ îndoeallœ s'a aflat în oarecare dialept sí numinœtivul: *su, sa*. De'n acéá formœ vecíœ a pronumeluí: *is, ea*, a maí rœmas si în lœtina: *ip-se, ip-sus, ip-sa*, si la noí: *însu, însa*; ear' sîngurœ si întreagœ este numaí în articíul sœrdiniann. Asá dar' se rœduc articií noștri totí la un isvor, sînt în fiintœ tot unul. Cum s'a întîmplat dar', ca toate popoarœle romanne, aruncate în atîtea cotiture alle Europeí, sí despœrtite unele de altele, sœ primeascœ unul si acella-sí articíŭ, dacœ ell e cu totul strœin de lumea lœtinœ? — De'n necesetatea articíuluí sîmtitœ de toate popoarœle romanne de astœ-dí în toate lócurile, si de'n fiintíœletatea luí în forma acéstor limbe, se puteá încíeiá foarte usor la originœletatea luí în limba vecíœ romannœ, seaŭ, peste tot, în limbele Itálieí. Acésta erá drumul cell maí scurt, si maí nœtural; dar' nu-l cœlcé nímenne. Esîmple de forme, fœrœ de tœrmuricúnile clásice, ocurg în celle maí vecíe rœmœsíte alle limbeí lœtine; obvin sí de atuncí în toate rœstîmpurile eí. Scíŭ, cœ se dice, cœ în mœsura, în carea limba lœtinœ s'a apropiat de

decœdinta sa, vine sí lipsa de tœrmuricúní maí deasœ. Asta nu e adevœrul. De va fi vorba despre însc risele de pe pietre: atuncí în adevœr vin maí de multe orí cuvinte fœrœ: *s, m*, — tœrmuricúnile lœtine. Pe'ntru ce? Pe'ntru cœ monumintele sînt maí dese dela Cesare si August încoace. Ear' deacœ e vorba de scrietorí: atuncí vin maí dese în cœrtí înœinte de época acéasta, începînd dela frînturele cellor XII table de legí. În acéste legí s'aŭ rœtinut sí legí *regale*, precît aŭ rœmas elle în memóriea si usul oamenilor, de alle *luí Romul, Numa*, si maí vîrtos de alle *luí Sérviŭ Túliŭ*, care, dupœ cum ne spune un istóric vecíŭ, [1]) desfiintate de *Tœrcíniŭ Superbul*, se rœ'nfiintarœ de primií Cúnsulí aí repúblicei. Esîmple de acéstea vom produce sí noí pînœ la Cicerune.

Pînœ ací vorbírœm despre articíul limbelor romanne în general; sœ vorbim acum de pœrerile, ce aŭ strœinií, si Rumînií despre *articíul noslru în parte*! Fiindcœ cei maí multí, carií aŭ scris despre limbele romanne, aŭ tot ŭœ pœrere cu aí nostri despre articíul nostru, acéastœ pœrere se va esœmina tot ŭœ datœ. Acum sœ cercetœm pœrerea rœposatuluí *Copitar*. Acest Slœvist învœtat decíarœ articíul nostru de *trac*, primit dela Albœnenní, carií ar fi rœmœsíta vecilor Trací. Dela ei, orí dela noí l'aŭ primit apoí sí Bulgarií. Copitar este cell de'ntîiŭ, care rœcunoasce, cœ limba noastrœ este maí vecíœ, decît cellelalte romanne. Ell pune începutul ei în annul 219 înœinte de Crest. Fœrœ îndoealœ cúgetœ la Cúnsulul *L. Emíliŭ Pául* carele a cuprins atuncí márginile Ilírieí. Nu am aflat însœ nicœiri scris, sœ fiœ adus atuncí Romannií colonií în Ilíriea; cœtrœ acéasta scim, cœ domnírea Romannilor în Ilíriea pe atuncí nu erá securœ. Pe tîmpul încáíeruluí Romanni-

[1]) Nam leges a Tullio latas, quae jus aequum faciebant utrique ordini, nec sinebant a patriciis, ut ante, plebeios circumveniri in contractibus omnes sustulit, ac ne tabulas quidem, quibus erant inscriptae, reliquit sed et has foro submoveri justas abolevit.“ Grecul Dionísiŭ Alicarnaseanul, antiquit. romanorum L. IV. Citœm acest loc de'n adins, pe'ntru cœ maí jos ne vom folosí cu ell. Despre rœ'nfiintarea acéstor legí vorbesce tot acest istóric. L. V.

lor cu Perseŭ (an. 170—168) se escase a treĭa luptœ ilíricœ cu Gēnțiŭ. Acēsta, unit cu Perseŭ, a rœcuprins acĕá parte a Ilírieĭ, pe carea Emíliŭ Pául a fost supus'o Romannilor. Géntiŭ rœmase învins de pretorĭul Aníciŭ, și Ilíriea, împœrțitœ în treĭ cœntoane, primí forma republicannœ, ca Mœcedóniea. *Dacœ dar' se poate vorbí de începutul limbeĭ rumîne în triunghĭul ilíric, acella se poate pune numaĭ în annul 168, dela care mergĕ domníea romannœ, în pœrțile acestea tot întindîndu-se* Dar' dacœ Copitar deducĕ începutul limbelor romanne, ce sînt afarœ de vecĭa Itálie, dela subjugata țœrilor, atunci limba itœliannœ de astœ-dĭ de'n cuprinsul vecĭeĭ Gáliĭ cisœlpine, ar fi cu mult maĭ vecĭœ. Ŭœ parte a acesteĭ Gáliĭ dela Senna pînœ la Rubicon, cœduse demult în mînile Romannilor, și maĭ țœrdĭŭ, în annul 232, prin stœruința Tribunuluĭ C. Flœmîniŭ, s'a împœrțit acest pœmînt între cetœțennĭ romannĭ. Asta a tras dupœ sîne leaga Boennilor cu maĭ multe alte popoarœ Gáliĕ în cuntra Romannilor. În lupta, ce a urmat în annul 225, s'a cuprins țînutul Boennilor. În annul 222 a cuprins Cl. Marcell Mediolannul (Milannul); Gáliĭ se supúserœ; în Cremona și Placența se dúserœ colonĭĭ romanne; poate tot atunci șĭ în Mutina. În annul 221 cœdú toatœ Istriea sub Romannĭ, și cu ea se depliní subjugata întregeĭ Gáliĭ cisœlpine, carea se numesce șĭ Itáliea de sus, Itáliea de meadœ-noapte, ear' la Romannĭ, dela Cesare încoace, s'a numit *Galiea togatœ*. Acēstea sînt toate maĭ vecĭe de época, în carea pune Copitar orígĭnea *limbeĭ romanne — rœsœritenne*. Spánniea a primit Romannĭ în all II. duell púnic: Ispániea, pátriea luĭ Traĭann, e întemeĭatœ și colonisatœ de *Scipiune Africannul cell mare*. Sicíliea, Sœrdíniea, Corsica se coloniseadœ între I. și II. duell púnic. Nu este dar necĭ un cuvînt *istóric*, de a dice, cœ *limba noastrœ* este maĭ vecĭœ decît cellelalte romanne. Dacœ este, sœ ne întemeĭém pe asémennĭ époce, atunci cu cuvînt o putem face numaĭ decînd a devenit țînutele acellea *provințe romanne*. Trœcíea a devenit provințœ romannœ sub Cláudiŭ, care a împœrœțit dela annul 41 pînœ la 54 d. Cr. De atunci nu maĭ e îndoealœ, cœ limba romannœ s'a întœrit în dreapta Dúnœriĭ,

în dreptul Dácieĭ vecĭe. Istóric puteá numí Copitar limba noastrœ *maĭ vecĭœ*, pe'ntru cœ ea smulsœ de'n sînul Itálieĭ dela 100 d. Cr., s'a isolat maĭ țîmpuriŭ decît surorile eĭ de Ruma; ear' eŭ o numesc *maĭ vecĭœ*, pe'ntru cœ *ea ne înfœțișeadœ vecĭul tip all limbeĭ lœtine maĭ bine decît surorile.*

Ce se țîne de împrumutarea articĭuluĭ nostru dela Tracĭ: asta este ŭœ ipotesœ, la a cœriĭa rœsturnare se cere numaĭ un pic de minte sînœtoasœ. Nu voiŭ dice nemic despre pœrerea, cum cœ Albœnennĭĭ se trag de'n Tracĭ, ŭœ pœrere rœmasœ încœ tot acolo, unde o lœsé învœțatul *Tunmann!* puțin ne pasœ aicĭ de sœmînța Arnœuților. Dar' voiŭ întrebá: *unde este vre ŭœ prubœ de limba vecĭœ tracœ, ca sœ-i cunoaștem forma, și sœ putem încĭeiá, cœ articĭul Albœnennilar de astœ-dĭ pus la urmœ, este cĭar all Trácilor?* Istóric știm, cœ pátriea sœmînțíeĭ trace este triúngĭul ilíric întreg. De'n sînul acesteĭ sœmințíĭ, și de'n amestecœtura de Egĭiptennĭ, și Asiațĭ, s'aŭ nœscut *Elennĭĭ*. Decĭ dacœ voim a cœutá forma celleĭ maĭ vecĭe limbe *trace*, asta se poate numaĭ în limba *elénnicœ;* însœ acēasta are *la urmœ țœrmuricúnĭ spețiale și un articĭŭ înnœinte*. Precum în țœrmuricúnile lœtine, așá șĭ în celle ellénnice, pœrerea comunœ nu rœcunoaște articĭŭ. Copitar dice în citatul tom all *annalelor literarie Viennenne* la fața 83, *cœ de'n nœtura lucruluĭ urmeadœ, cœ limba învingœtorĭuluĭ sœ se împuĭœ cellor învinșĭ*. Dupœ acest princípiŭ se poate întrebá: *cînd aŭ fost Tracĭĭ, orĭ Albœnennĭĭ învingœtorĭĭ, și domnitorĭĭ Rumînilor de'n Cœrpațĭ pînœ în munțiĭ Tesálieĭ, și aĭ Macedónieĭ? pînœ în marea neagrœ și marea albœ? Cînd aŭ jucat eĭ vre ŭœ rolœ atît de însœmnœtoarĭœ, ca sœ fiœ putut prefăce forma numelor rumîne?* Forma este lucrul cell maĭ greŭ de scimbat într'ŭœ limbœ, ca una ce petrece tot cœpitalul eĭ. Copitar calcœ în urmele luĭ Tunmann. Acēsta dupœ cît a putut cunoaște, și cercetá limba rumînœ, dice, *cœ tocmaĭ (?) jumœtáte e lœtinœ,* — înțelégem limba *mœcedono-rumînœ;* — ear' ceĭalaltœ jumœtate se împarte în 8 pœrțĭ; ástfelĭŭ: 3 optimĭ sînt grece, 2 gótice, slœvénnice și túrcice, alte 3 optimĭ sînt de'ntr'ŭœ limbœ, ce are multœ asemœnnare cu albœ-

neanna. De'n acĕasta de'n urmœ parte, ádecœ, de'n cĕlle treĭ optimĭ de'n urmœ dīcĕ, cœ *acĕlle cĕ aŭ ŭœ însœmnœcūne cu cĕlle albœnneue, sînt cĕlle maĭ multe de'n lætina: ear' peste 70 de vorbe sînt numaĭ la Rumînĭ şi Albœnennĭ.* [1]) Se vede cĭar de'n cuvintele luĭ Tunmann, cœ vorbele lætine în limba *mœcĕdo-rumînœ* sînt maĭ multe de jumœtate, şi cœ numaĭ cĕ-va peste 70 de vorbe sînt în macĕdo-rumînœ ca la Albœnennĭ. Eŭ am cĕrcĕtat maĭ de multe orĭ vocabularĭul luĭ Tunmann cu cuvintele macĕdo-rumîne, şi am aflat, cœ ŭœ parte însœmnœtoarĭœ de'n acĕlle cuvinte romanne, în loc de a se pune în regĕstrul cĕllor macĕdo-rumîne, sînt trecute între cĕlle albœnenne. Dar' sœ dīcĕm, cœ sînt 70 de cuvinte albœnenne în limba fratĭlor noştri de'n dreapta Dúnœrĭĭ; *oare 70 de cuvinte strœine sînt în stare, în putere de a scimbá forma limbeĭ întregĕ?* Cum de nu-ĭ déderœ formœ greácœ maĭ curînd acĕlle 3 optimĭ grecĕ?

Eŭ pricĕp, cœ Rumînul, smuls de sub dulcĕle cerĭŭ all Italĭeĭ, unde erá deprins cu forma în: *in,* orĭ *ec,* şi, mutat într'ŭœ climœ cĕ-va maĭ asprœ, audind în cînĕelœríile deregœtoríilor públicĕ, şi în bisericœ necontennit forma slœvénnicœ în, *nic,* se va fi fœmiliat pe aicĭ pe acolo cu acĕasta de'n urmœ; dar' articĭul este cu mult maĭ însœmnœtorĭŭ. Apoĭ cé vom dīcĕ de limba rumînilor cĕllor de de'ncoacĕ de Dúnœre, în carea de'n acĕlle vorbe însœmnate în regĭstrul luĭ Tunmann, cĕ le aŭ şí Albœnennĭĭ, şí Macĕdo-rumînĭĭ nu sînt de cît 6—7? — Cît pe'ntru Bulgarĭ, afarœ de acĕea, cœ eĭ staŭ între popoarœle scĭaĭe singurĭ, si isolatĭ, cu all lor *articĭŭ,* sœ nu uĭtœm, cœ în época, în carea eĭ nu eraŭ subjugatĭ de Bidœntinĭ, se aflaŭ sub acĕll îndoit procĕs, în carele *slœvennismul* îngĭtĭá *tœtœrismul,* şi, în cuntra amîndurora, se reluptá tarele elemînt *romann,* care, încœ de sub împœrœtorĭĭ de'n casa luĭ August, se împœmîntennise în partea loculuĭ. Cu toate acĕstea mœrturisesc, cœ nu m'am ocupat necĭ ŭœdatœ serios cu forma limbeĭ bulgare moderne; vœd numaĭ, cœ a împrumutat multe de'n elemîntul *romann,* şi cred, cœ, spre a ne puté

[1]) Wiener Jahrbücher der Litteratur B. 46. S. 59—106.

da ŭœ pœrere prubávœrœ, ar fi de lipsœ a cunoaşcĕ forma elemîntuluĭ *tœtar,* cu care s'a luptat cell *slœvénnic.* Cu acĕasta lœsœm acĭ disertœcunea luĭ Copitar, carea e plinœ de cuntrœdícerĭ. Afarœ de cĕea demustratœ maĭ sus, despre limba învingœtorilor cœtrœ cĕĭ învinşĭ, maĭ însœmnœm pe'ntru curiosetate alta dela fata 78, unde dīcĕ, cœ *şí noĭ, şi itœlienniĭ visœm, cînd vorbim de ŭœ limbœ romannœ desclinitœ de cĕa clásicœ lætinœ,* şi apoĭ maĭ la valle vorbeşcĕ însu-şĭ dupœ Raynouard de ŭœ asémenne limbœ, şi la fata 84 aducĕ şi prubœ, cunoscutul proverb de'n S. Augustin: *„duos illi,* — (dupœ altĭĭ) *duo eĭ da, et ducat se".* — De'n parte-mĭ fiœ-ĭ tœrîna uşoarœ; n'am necĭ ŭœ pátimœ asupra rœposatuluĭ Slœvist. Sœ ne întoárcĕm la aĭ noştri.

Între Rumînĭ, încœ dela cĕĭ de'ntîĭ cultivœtorĭ aĭ limbeĭ, s'a format ŭœ pœrere cu mult maĭ nœturalœ, prin urmare, şí maĭ aproape de adevœr. Eĭ, de şí împumnatĭ de atîtea orĭ, cred cĕĭ maĭ multĭ, cœ limba rumînœ este ŭœ limbœ *romannœ vecĭœ,* maĭ aproape de limba, cĕ o vorbĭá poporul romann, decît de lœtina clásicœ. Maĭ vîrtos Petru Máĭor s'a studiat a populœrisá între Rumînĭ acĕastœ credintœ, pe'ntru carea a fost maĭ de multe orĭ luat în bœjócurœ de criticastrĭĭ strœinĭ, ca cum ell ar fi dis, cœ noĭ vorbim întocmaĭ cum vorbĭaŭ Romannĭĭ cĕĭ vecĭ. Astœ absurdetate n'a dis'o Petru Máĭor, şi cum o puteá dīcĕ, cînd ell cunoşcĕá prea bine literœtura Rumînœ, şi şcĕieá cîtœ scimbœturœ a suferit limba noastrœ numaĭ de 200 de annĭ, de cînd încĕpurœ a se tipœrí cœrtĭ rumîne, pînœ la época luĭ? Dar' Petru Máĭor aveá a facĕ cu oamenĭ, carĭĭ ne detrœgeaŭ toate. Cuntrarĭĭ luĭ se unĭaŭ cu totĭĭ într'acĕea, cœ limba noastrœ este un elemînt strœin, carele numaĭ a primit înrîurinte lœtine, şi se desclinĭaŭ numaĭ într'acĕea, cœ unĭĭ credeaŭ, cœ elemîntul e *trac,* altĭĭ cœ e *slœvénnic.* Înflorĭá pe atunci Catancĭcŭ, carele, în voluminoasele salle cœrtĭ, nu vede la Dúnœrea de jos decît *Slœvennĭ.* În míjlocul acĕstor împregŭrœrĭ, un bœrbat ca Petru Máĭor, carele studiînd pe *Plaut* şi *Terénţiŭ,* a vedut în acĕştĭ doĭ scrietorĭ modul de a cugetá all Romannilor de pe atunci, prover-

bĭele lor, glumele şi înjurœturile lor, învĕţăturile lor, în fiinţœ tot ācellea ca alle Rumînilor de astœ-dĭ, carele mergînd de'n Dăcĭea dupœ 1700 de annĭ la Ruma, aude pe poporul de'n Campániea dīcînd: *mamœ-ta, tatœ-tœŭ,* întocmaĭ ca Rumîniĭ Dăcĭeĭ, un asémenne Rumîn în întusiasmul sœŭ, oare n'a putut cœdé în pátima de a nu lœsá nemic cuntrarĭuluĭ, cĕ ne detrœgĕá, ne luá tot? Dar' în absurda pœrere de maĭ sus, n'a fost Petru Máĭor. Ell a dīs numaĭ, cœ limba noastrœ în *fiinţa* sa, prin urmare fœrœ împetecĭturile strœine, este *limba vecĭuluĭ popor romann,* fœrœ îndoealœ, precît s'a putut ea ţînć în decursul miilor de annĭ. Eŭ dīc maĭ mult, *cœ limba rumînœ în fiinţa sa este maĭ vĕcĭœ decît lœtina*; pe'ntru cœ într'a noastrœ se vœd maĭ bine, decît în orĭ care alta, elemintele limbeĭ lœtine. Sînt însœ şĭ Rumînĭ, carĭĭ dīc, cœ limba noastrœ nu e alt-cĕ-va decît ŭœ fiĭcœ a lœtineĭ.

Cît pe'ntru articĭul nostru, Rumînĭĭ dīc, ca şĭ grœmáticĭĭ limbelor apusenne, cœ precum spre esmîplu, Itœliannul de'n *ille pater* a fœcut *il padre,* aşá şĭ Rumînul de'n *dominus ille* a dīs *domnul,* fœrœ a se gîndí, cœ *ille* este ācĭ ca pronume, şi nu ca articĭŭ, şi cœ *domnul,* rœspunde curat la *dominus,* ear' *dominus ille* se dīcĕ rumînesĕce: *domnul ācella,* şi fœrœ a se maĭ întrebá: cum se învoirœ toţĭ Rumînĭĭ moderнĭ a primí articĭul, fiind ell ca articĭŭ strœin de limba lœtinœ? Maĭ dīc unĭĭ de'ntr'aĭ noştri, cœ pronumele *ille,* poĭpus numelor, dœ stiluluĭ lœtin oare-care greutate, un cĕ maĭ sublim, şi cœ dátina de a poĭpune ācest pronume este maĭ vecĭœ, de cît āceea, de a-l prepune. Atît ācestœ dátinœ a Lœtinilor cît şĭ a noastrœ de a înnecá finalele *u* de'n *lu,* şi *ĭ* de'n *lĭ,* prin urmare neputinţa ācestora de a formá silabe, şi lipsa de rádim, ca sœ se poatœ pronunţá, a întrudus la noĭ numele înœintea articĭuluĭ, seaŭ a poĭpus numelor articĭul. Asta se pare erudituluĭ autorĭŭ all princĭpĭelor de'n *Organnul luminœrĭĭ,* cáusa şi înĕeputul articĭuluĭ nostru, aşá cum îl vedem (vedĭ Organnul luminœrĭĭ Nr. 16—18, §. 14—16); dar' fiind cœ o dīcĕ sĭngur, cœ *numaĭ i se pare,* fœrœ îndoealœ nu este cunvins, precum neĕĭ nu se poate cunvingĕ nímenne de'n cuvintele aduse. Cĕ se tinĕ de întîĭul cuvînt, mie în adevœr nu mĭ-a bœtut la ocĭŭ în toatœ literœtura lœtinœ, cœ s'ar dīcĕ maĭ de multe orĭ: *vir ille, is,* decît: *ille, is vir*; nu mĭ-a bœtut la ocĭŭ, neĕĭ cœ s'ar dīcĕ vre-una de'n ācestea, nu dese orĭ, dar' neĕĭ rare orĭ! Eŭ şĕĭŭ doŭe: una, cœ Lœtinul a dīs: *ille homo, illi homines,* orĭ: *homo ille, homines illi,* tot atunĕe şi tot aşá cum dīĕem noĭ astœ-dĭ: *ācell om, āceĭ oamenĭ,* orĭ: *omul ācella, oamenĭĭ ācĕĭa;* ear' greutatea, orĭ apœsînţa, atîrnœ la noĭ şĭ de aiĕĭ, dar' spîndurœ maĭ mult dela modulœcunea tonuluĭ în gura orœtorĭuluĭ, şi dela scime. Alta şĕĭŭ, cœ pronumele ācesta la clásiĕĭ nu se pune neĕĭ înœinte neĕĭ înœpoĭ, decît atunĕĭ, cînd ĕere trebuinţa neapœrávœrœ, ca sœ se puĭœ, şi nu numaĭ sœ se subînţeleagœ, precum cînd voim a determiná lúcrurile maĭ bine, a alegĕ spre esîmplu speţĭœletatea de'n ĝennerœletate, partea de'n întreg ş. ĕ. l. Altmintre, clásicœ este numaĭ ācestœ formœ, seaŭ şĭ maĭ puţin de cît clásicœ: bine lœtinesĕce este numaĭ aşá: *mortales, quorum pectora auri sacra fames coagit vel cogit, — homines, qui mihi retulerunt, — latrones, quos capite plectendos censeo* etc.; ear' nu: *illi mortales, orĭ: mortales illi; — illi homines,* orĭ: *homines illi, — illi latrones,* orĭ: *latrones illi* etc. Cînd se pune pronumele, atunĕĭ este vre ŭœ împregŭrare de'n ĕelle însœmnate ācĭ; fœrœ āceste împregŭrœrĭ, ĕine le pune, nu vorbesĕce bine lœtina. Atunĕĭ, cînd împregŭrœrile ĕer, ca numele sœ se detérmine prin ācest pronume, atîrnœ dela voinţa şi sîmţul orœtorĭuluĭ, ca sœ-l prepunœ, orĭ sœ-l poĭpunœ. Cum putem noĭ gîndí, cœ ŭœ parte de cuvînt atît de neĕesarĭœ, şi atît de fiinţialœ în orgœnnismul limbeĭ noastre, precum este *articĭul,* sœ-şĭ fiœ luat înĕeputul dela un lucru atît de supus voinţeĭ şi bunuluĭ sîmţŭ all vorbitorĭuluĭ? Limba este un întreg *orgánnic* şi *nu arbitrarĭŭ. În orgœnismul eĭ este încœrnatœ însœ-şĭ rœĕunea (mintea).*

Cĕ se atingĕ de ĕellalalt cuvînt, cœ neajunsul, întru care se aflœ *ŭ* de'n *lŭ,* şi *ĭ* de'n *lĭ,* de a facĕ ŭœ silabœ (încĭeĭœturœ), ar fi cœusat usul, de a prepune articĭuluĭ numele, ca sœ se poatœ pronunţa: ācesta este tot aşá de nemic-însœmœ-

torĭŭ, ca sĭ cell de'ntîĭŭ. Cœcĭ rogu-vœ: cine poate crede, cœ pe'ntru doŭe semisúnete, încœ sĭ maĭ puțin, s'a cĭœmat în ajutorĭŭ tot cœpitalul numelor noastre bœrbœteșcĭ? De faț̆œ este articĭul nostru femein, carele faț̆e silabœ, și tot se poĭpune numelor. Dar' veĭ dĭce, cœ acestea s'aŭ dat dupœ analogĭea cellor bœrbœteșcĭ! Eĭ bine, eŭ te voĭŭ întrebá: de ce nu s'aŭ dat celle bœrbœteșcĭ dupœ analogĭea cellor femeine? Și întrebœcunea mea e fundatœ; cœcĭ articĭul într'ŭœ foarmœ, ce nu poate faț̆e silabœ, nu poate fi origĭnal, nu poate fi neĉĭ parte de cuvînt. Cine va dĭce, cœ Rumînii aŭ adoptat, orĭ aŭ format ŭœ parte de cuvînt, ce nu se poate pronunțá? Acesta este tot ŭœ datœ sĭ un argumînt maĭ mult, cœ articĭul nostru bœrbœtesc nu este *l, i,* ci *all, aĭ.* Am dis maĭ sus, cœ articĭul rumîn este ŭœ parte de cuvînt, ce nu pe'ntru tot de-a-una, ci numaĭ în oare-care cáduri este nedespœrțívœr de nume; urmeadœ dar', ca sœ stee sĭ isolat. Ar puté oare stá, dacœ nu s'ar puté pronunțá? Apoĭ sœ vedeți: dacœ articĭul s'ar fi poĭpus numelor, de'n causœ, cœ *ŭ* și *ĭ* nu se pot pronunța, ar urmá sœ se pronunțe, dupœ ce se alipesce articĭul de nume. Însœ acește súnete rœmîn tot semisúnete, și se pronunțœ numaĭ *u* final all numelor, spre esîmplu: *Omu-l.* De unde ar urmá, sœ dĭcem: cœ nu numele a venit în ajutorĭul articĭuluĭ pe'ntru semisúnetele *ŭ* și *ĭ,* ci articĭul a venit în ajutorĭul numelor pe'ntru finalele *ŭ* și *ĭ.* Dar' nu este neĉĭ una, neĉĭ alta.

Cît pe'ntru articĭul mœcedo-rumîn, ell tocmaĭ pe'ntru cœ se pronunțœ maĭ bine, decum se pronunțœ la noĭ, ar fi un argumînt nu în cuntra, ci pe'ntru mine. Eŭ audŭ aicĭ maĭ în toate dillele pronunța mœcedo-rumînœ, și vœdŭ, cœ eĭ preste tot pronunțœ maĭ bine pe *u* final, și dic tot de a-una: *credu, crescu, cunoscu, cicœescu,* (cogito, gîndesc, cúget), *cindisescu,* (κεντίζω) s. c. l. Dar' Mœcedo-rumînii, cînd pronunțœ pe finala articĭuluĭ, îngit pe finala numeluĭ bœrbœtesc, și în loc de a dĭce: *omul,* orĭ *omulu,* dicŭ: *omlu.* Atunci firesce *u* finala articĭuluĭ urmeadœ a se pronunțá pe deplin: cœcĭ așá cere eufonĭea rumînœ, cu carea însœ mulți se încurcœ, și

findcœ *ŭ* și *ĭ* final, fœrœ a fi numele în împregurare determinatœ, se pronunțœ une-orĭ dupœ eufonĭe, le pun maĭ vîrtos în númœrul multarĭŭ pe *ĭ* scurt, s'aŭ le articuleadœ, unde nu este ertat. Însœ acéastœ încurcœturœ este numaĭ pe'ntru acella, ce nu sĭ-a fœcut studiŭ serios în grœmátecœ. Dar' este ŭœ régulœ genneralœ: ***De cîte orĭ rœdœcina vorbelor are doŭe cunsunante înœinte de finalele ŭ și ĭ, și cea de'n urmœ de'n acéste cunsunante — ádecœ cea de lîngœ u și i, — va fi l seaŭ r: atunci finalele u și i, — fac silabœ, — se pronunțœ, si dacœ, find vorbœ de nume, elle nu sînt determinate.***" De esîmplu: *simplu, oblu, duplu, aspru, acru, negru, lucru, — simpli, oblĭ, dupli, aspri, acri, negri, cuscri* s. c. l. Cáusa este, cœ líterele, orĭ maĭ bine súnetele *l* și *r* se topesc foarte ușor pe vîrful limbeĭ. Adevœrat avem sĭ pe súnetul *n* de acéastœ nœturœ; dar' nu s'a usitat a i se pronunțá finalele. [1]) — Aicĭ crédem, cœ este locul, de a însœmná, cœ articĭul nostru nu este *lŭ, lĭ,* orĭ *ĭ* și *le* în multarĭul femein, ci în sînguralul bœrbœtesc este: *all* și *le* pe'ntru celle țermurite în *e,* (cîne, pépenne, s. c. l.) ear' în multarĭŭ *allĭ* la Mœcedo-rumînĭ, și *aĭ* la noĭ. Cell femein e *a* și *alle.* Am dis, cœ articĭul nostru numaĭ în oare-carĭ cáđurĭ este nedespœrțivœr de nume; prin urmare, ell poate sta sĭ singur. Cádul în care se întîmplœ acéasta, este genitivul. În împregurarea, care gubearnœ un nume în genitiv, articĭul tot de-a-una îmbáerœ

[1]) Pronumele pošedœtive; *nostru, vostru, noștri, voștri,* sînt tot în cœtegorĭea acéasta. Dar' cáusa pe'ntru care elle nu pot luá neĉĭ ŭœ datœ pe articĭŭ dupœ sîne, ádecœ nu se pot scrie neĉĭ ŭœ datœ: *nostrul, vostrul, noștrĭĭ, voștrĭĭ,* este alta. Pronumele pošedœtive, ca pronume, firesce cœ staŭ pe'ntru, saŭ în loc de nume, și, ca pošedœtive, înfœțișeadœ unul de'n cádurile s'aŭ împregurœrile, carĭ pun numele în genitiv; prin urmare acéste pronume sînt tot de-a-una determinate, aŭ tot de-a-una articĭul înnœintea sa, și îl aŭ s'aŭ lîngœ sîne, s'aŭ încĭegat cu numele, la care se reduc. Dĭcem ádecœ: *omul nostru,* orĭ: *om all nostru: oamenĭĭ noștri,* orĭ: *oameni aĭ noștri.* Asta este cáusa, pe'ntru carea elle nu se pot scrie cu *ul* și *u,* și cu acéasta se rœspunde la una de'n întrebœcunile delosuluĭ frate Bœnnœțann.

doŭe nume, carile saŭ sînt amîndoŭe de faĭœ, seaŭ unul de'n elle: ḡennerœletatea, — întregul, moștennitorĭul — se înfœtișeadœ prin pronumele poședœtiv. Tocmaĭ pe'ntru cœ articĭul în acĕastœ împreḡurare îmbĭáerœ — încĭeĭœ doŭe nume, ell firesce se poate alipí seaŭ de numele cell de'ntîĭŭ — de speciœletate — parte, seaŭ de cellalalt nume — de ḡennerœletate — întreg s. c. l. La acĕastœ întîmplare a doŭa stœ articĭul singur întreg, și numaĭ acĭ se poate cunoaște bine, care e articĭul nostru. Eatœ ŭœ împreḡurare, în carea amîndoŭe numele sînt de faĭœ: *pecorul meseĭ, omul trebiĭ, bœrbatul fapteĭ, partea loculuĭ; pecoarele meseĭ, oamenii trebiĭ, bœrbaĭiĭ fapteĭ;* seaŭ: *pecor all meseĭ, om all trebiĭ, bœrbat all fapteĭ, parte a loculuĭ; oamenĭ aĭ trebiĭ, pecoare alle meseĭ, bœrbaĭĭ aĭ fapteĭ, pœrĭi alle loculuĭ.* Cînd numele de speciœletate se determinœ prin vre-un numœral, orĭ alt-ce-va, atunci tot de-a-una stœ articĭul singur între doŭe nume, precum: *un om all trebiĭ, doŭe pecoare alle meseĭ, acell bœrbat all vîrtuĭiĭ s. c. l.* Eatœ și alt esîmplu, în care un nume se înfœtișeadœ prin pronumele poședœtive: *amicul mieŭ, casa voastrœ, soĭul vostru,* saŭ: *amic all mieŭ, casœ a voastrœ, soĭŭ all vostru; amicĭ aĭ mieĭ, case alle voastre, soĭĭ aĭ voștri s. c. l.* [1]) Învederat este dar', cœ articĭul nostru este: *all, aĭ, a, alle.* Forma de articĭŭ în *le* pe'ntru numele bœrbœtescĭ, ce se ĭermuresc în *e,* precum: *cîne, — cînele s. c. l.,* se vede a fi numaĭ pe'ntru eufonie, și poate pe'ntru a nu se amestecá acĕste nume cu deminuĭivele în *ell — viĭell, purcell s. c. l.,* care s'ar întîmplá, cînd în loc de: *cînele* aĭ dice: *cînel,* ce ar suná ca: *cînell* saŭ *cœĭell s. c. l.* Cœ în adevœr este numaĭ pe'ntru eufonie, se vede de acolo, cœ în ceealaltœ formœ se dice:

[1]) *Alle melle, alle telle,* orĭ: *alle talle, alle salle,* orĭ: *alle selle,* sœ nu înșele pe cine-va a crede, cœ se determineadœ și prin finale, ádecœ cœ ar primí în urmœ articĭul, ci acĕstea sînt ca substîntivele ce es în *eá* orĭ: *á* lung: ca *viĭeá, cœĭeá, pœrá,* în carĭ s'a topit ĭermuricunea *ella,* și se întoarnœ numaĭ la multarĭŭ; *viĭelle cœĭelle, pœralle s. c. l.* Ŭœ de unœ-oarœ va fi fost fœrœ îndoealœ: *viĭella s. c. l.,* așá și *a mella,* a *tella,* a *sella.*

cîne all mieŭ, în loc de *cînele mieŭ,* ear' în multarĭŭ, unde primesce pe *i,* ca toate cellelalte, merge regulat. Alt argumînt pe'ntru cáusa eufónicœ a acĕsteĭ forme, ne dœ cuvîntul: *nume,* carele, fiind cœ și la multarĭŭ rœtine pe *e,* are și acolo forma articĭuluĭ în *le,* dicem ádecœ și în sîngural și în multarĭŭ: *nume, numele.*

Íĭ, îl, l, — ĭ, în: *îĭ dic, ĭ-am dis, l'am* bœtut s. c. l. ca unele, ce se leagœ de verbe, nu sînt articiĭ, ci frînture de'n pronumele: *ell, ea, ille, illa, ea,* care staŭ sub gubernul verbelor, rœtînîndu-și nœtura lor de pronume, cu însœmnœcune, referitivœ la obĭeptul verbuluĭ, și se pot prefige orĭ poĭfige verbelor, precum: *ĭ-am dis, l'am bœtut,* orĭ: *disu-ĭ-am, bœtutu-l'am,* s. c. l. De acĕea se pot numí și *prefipte* și *sufipte.* Articiĭ se leagœ numaĭ de nume, și atît de numele substîntive, cît și de celle însușitive, precum și de pronumele poședœtive și referitive: *care, carele, cariĭ* ect. Dar' în *îmĭ, îtĭ, îșĭ* lítera *î,* în adevœr, este un rádim all acĕstor pronume.

Cell și *acell* nu sînt earœ-șĭ articĭ, dupœ cum se crede în „Organnul luminœriĭ." Necĭ mie nu mĭ-a scœpat de'n vedere, cœ în cœrtile celle vecĭe, și între muntenniĭ de'n apusul Ardealuluĭ se dice: *cell om, cell domn.* Acĕstea sînt pronume arœtœtive: cœcĭ vede orĭ cine, cœ alta este: *cell om,* orĭ *acell om* și alta: *omul.* Noĭ am dis maĭ sus, cœ articĭul nostru nu este numaĭ pe'ntru a determiná lúcrurile, și cœ necĭ nu le determineadœ pe deplin; de'n cuntra *cell* și *acell,* cînd se pun înnœintea numelor, le determineadœ pe deplin, și nu maĭ e lipsœ de articĭŭ.

Eruditul autorĭŭ all princĭpĭelor de'n „Organnul luminœriĭ" nu se va supœrá pe noĭ pe'ntru acĕste obsœrbœcunĭ: noĭ preĭuim cu toĭiĭ solidetatea cunoscĭinĭelor Dumisalle, și îĭ sîntem rœcunoscœtorĭ. Scĭŭ și acĕea, cœ noĭ am venit amîndoĭ tot la acelle resultate, și stúdiele melle nu numaĭ nu vor eși în cuntra pœrerilor Dumisalle, ci le vor întœrí maĭ mult. Púnturile, în carile ne depœrtœm, sînt *articĭul rumîn și ĭermuricunile numelor lœtine,* carĭ în stúdiele melle sînt strîns legate una de alta. Dumnealuĭ, ca și altĭ limbiștĭ rumînĭ,

crede, cœ ĭœrmuricūnile lœtine sînt împrumutate dela grecĭ. Fiind cœ în drumul, pe care calc de mult, întrebœcūnea acĕasta este una de'n cĕlle maĭ împortînțĭ, șĭ acum îmĭ ține callea, capul urmœtoriŭ se va ocupá numaĭ cu acĕst punt, șĭ mœ lingușesc, cœ va demustrá cu arguminte luminate, învederœtoarie, cœ limba lœtinœ în formele salle nu atîrnœ de cĕa elénnicœ.

§. 76.

Limba lœtinœ în formele salle nu atîrnœ de cĕa greacœ.

> Verum et falsum in notitiarum *conjunctione* cernitur. Aristoteles de anim. III. 8). Verum et falsum *conjunctione* et *disjunctione* rerum omne consistit. (Aristot. de interpret. I. 1.)

Disputa despre orĭginea limbeĭ lœtine șĭ anume întrebœcūnea: *dacœ ea se tragĕ de'n limba elénnicœ?* este foarte vecĭœ, șĭ firesce nedespœrtívœrœ de acĕea despre orĭginea Lœtinilor. Cœcĭ de șĭ în abstras s'ar puté gîndí, cœ n'ar fi cu neputinţœ, ca un popor sœ-șĭ pĭeardœ limba, șĭ sœ adopteđe pre a altuĭa, fœrœ a se điče, cœ se tragĕ dela acĕsta: în faptœ însœ nu este adevœrat. N'ar fi oare cĕa maĭ mare absurdetate a điče, cœ un popor, carele șĭ-a pĭerdut de tot limba șĭ a primit pe a altuĭa, șĭ-a rœținut nœcūnœletatea? în datœ cĕ un popor șĭ-a pĭerdut limba sa, elemîntul sœŭ nu numaĭ cell moral, cĭ șĭ cell físic este îngițît șĭ mistuit de acella, a cœruĭa limbœ a adoptat'o orĭ i s'a împus. Limba ţîne maĭ mult decît sîngele. Acĕsta se amésteœ maĭ curînd; limba se pĭerde în urma tuturora. Îndatœ cĕ s'a pĭerdut ea, poporul nu maĭ este, șĭ istóriea rœmîne mutœ lîngœ ell. [1]) Eŭ însœmneđŭ

[1]) Asta este cáusa, pe'ntru carea în điŭa de astœ-đĭ, cînd e vorba de începutul popoarœlor, mœrturíile istóricĕilor însœmneadœ puţin, șĭ de multe orĭ nemic, unde vorbesc límbele. Elle sînt cœlœuđa istórieĭ.

acĕasta atît pe'ntru mœtériea de faţœ, cît șĭ pe'ntru cœ amicul nostru, autorul princĭpielor, a despœrţit începeputul limbeĭ noastre de începeputul nœcūnĭĭ. În limbœ, cum am maĭ đis în *„Antișúler“*, mœtériea este maĭ nestávœrœ decît forma: vorbe strœine se primesc ușor prin miĭ de cuminecœcūnĭ, forme maĭ greŭ. Cáusa este, cœ vorbele în sîne sînt lúcruri mœrginite, isolate; dar' forma pœtrunde tot mœterialul limbeĭ. Ea se poate pĭerde numaĭ în urma mœtérieĭ. Prin urmare numaĭ cu cĕa maĭ mare luare a minte poate vorbí cine-va, cœ cutare orĭ cutare limbœ șĭ-a pĭerdut formele orĭginale, șĭ a adoptat pe altele strœine. *„Numaĭ în vre ŭœ împregurare estremœ putem vorbí de limbe amestecate în puntul înclinœcūnilor (flexiones) grœmœtecale, carĭ fac adevœratul orgœnnism all uneĭ limbe: cœcĭ este un lucru nefiresc, ca ŭœ limbœ în desœmnarea rœporturilor grœmátecĕ sœ între cînd în cuprinsul uneĭ limbe strœine, cînd într'all alteĭa, șĭ sœ-șĭ împetecĕaseœ ásfeliŭ mœterialul sœŭ cu înbœţîœture. Necĭ n'am aflat eŭ nicœirĭ adeverit, sœ se fiœ nœscut, în perioadele cĕlle maĭ tœrđíe alle limbeĭ, forme, înclinœcūnĭ cu totul noŭe și próprie.“* Sînt vorbele renumituluĭ limbist Bopp. [1])

Despre lœtina pînœ maĭ încoacĕ, a fost maĭ mare númœrul cĕllor cĕ o cređurœ nœscutœ de'n dialeptele: *dóric* si *eólic*; aĭ noștri cred cĕĭ maĭ multĭ asémenne, saŭ cell putin. cœ ĭœrmuricūnile eĭ sînt împrumutate dela Grecĭ. Dar' numele lœtine aŭ formele în: *rum, bus*, aŭ ablœţiv; verbele lœtine aŭ formele în: *bam, vi, sem, erim, ero, bo.* [2]) aŭ nefini-

[1]) *„Mischsprachen in Ansehung der grammatischen Flexionen, die den wahren Organismus einer Sprache ausmachen, dürfen wir nur im äussersten Falle annehmen, da es unnatürlich ist, dass eine Sprache in der Bezeichnung grammatischer Verhältnisse bald in dieses, bald in anderes Sprachgebiet eingreife, und ihr Material daraus in buntem Gemisch zusammensetze. Auch habe ich nirgends bestätigt gefunden, dass vollkommen neue und eigenthümliche Flexionen in späteren Sprachperioden enstanden sind.“* Bopp's vergleichende Grammatik des Sanskrit cr. II. Abtheil. Vorrede S. VII.

[2]) Nu-mĭ e necunoscut, cœ Dankowsky — „Die Griechen als Stamm- und Sprachverwandte der Slaven.“ Pressburg 1828, S. 80. —

tivĭ în *re*; aŭ formele: *tus, tum, tu, urus, ndus, or, bor, bar* ș. c. l. Ce? atîtea forme, de'ntre care maĭ de necĭ unele nu gœsim necĭ urmœ în limba *elénnicœ*, sœ nu fiœ elle în stare de a revindecá limbeĭ lœtine ŭœ proprietate a sa, ŭœ neatîrnîntœ de limba elénnicœ? Oare judecînd acestea, șĭ, vœdînd șĭ ce-va asemœnnare în cîte-va tœrmuricuni, nu erá lucru maĭ nœtural a înceiá la *ŭœ mamœ cumunœ*, la un isvor? Și dacœ Lœtiniĭ aŭ primit tœrmuricunile dela Grecĭ: care a fost forma tœrmuricunilor lœtine înnœinte de acœasta? Cum aŭ decinat numele? A da numaĭ așá ca cu securea în nodul luĭ Górdiŭ — în forma limbelor, presupune ŭœ îndrœsnealœ maĭ mare decît a luĭ Alesandru, — ideĭ ușurelle de orgœnnismul limbelor. Însœ cuntrariul ne va aruncá în cîmpul istórieĭ; șĭ noĭ, pe'ntru însœmnetatea mœtérieĭ, șîntem dœtorĭ a-l urmá, de șĭ cu neplœcere, cœcĭ avem arguminte segure, pe lîngœ care istóriea putin însœmneadœ.

Totĭ șcĭŭ, cœ *Áborígĭnĭ* s'aŭ numit cei maĭ vecĭ locuitorĭ aĭ Latuluĭ. Dar' cine sînt acei Aborígĭnĭ? La cé semintíe se rœduc? Cœcĭ Aborígĭnĭ nu va sœ dicœ maĭ mult, decît *locuitorĭ dela încœput = habitatores ab origĭne, — origĭnarii.* Cĭar șĭ cei noĭ, cœtœrîndu-se numaĭ de istóricĭĭ cei vecĭ, nu pot da necĭ ŭœ pœrere multœmitoarie. Scim cœ în Latŭ eraŭ *Umbrii, Siculii, Ligurii și altii*, pe carii multĭ îĭ rœduc la semintíea *célticœ*, altiĭ nu. În învœlueala acœasta „Studiul de limbe“ e dœtoriŭ a vení în ajutoriul istórieĭ. *Numaĭ stúdiul limbelor, aplecat la suprœfața pœmîntuluĭ, — la numele lócurilor ne poate arœtá un mijloc maĭ segur de a aflá adevœrul.*

---

deduce pe viitoriul lœtin în *bo* dela forma viitoriuluĭ grec în *ἐω* saŭ *ῶ*, punînd între ε și *ω* pe digama *eólic*; ádecœ: dela *μενῶ* dic Ionii *μενέω*, și dacœ aĭ pune pe digama ar fi: *μενεϝω = manevo.* Cred șĭ eŭ cœ forma viitoriuluĭ II. în *ἐω* se formeadœ dela verbul *βαινω-βεω*, lipit de rœdœcina altuiá verb. Poate aŭ tot un isvor; dar' la Lœtiniĭ forma e maĭ originalœ, și maĭ aproape de a noastrœ în: *voiŭ, veĭ, va.* Lœtiniĭ aŭ usitat ŭœ-de-unœ oarœ forma în *bo* pe'ntru cîte patru formele de cunjugœcuni.

Pe acest drum a cœlcat cell de'ntîiŭ, precît șcĭŭ eŭ, *Bardetti* în doŭe ópere alle salle: *„Dei primi abitatori d'Italia“* — 1769, și *„Della lingua dei primi abitatori dell'Italia.“* Acœasta de'n urmœ aŭ esit dupœ moartea autoriuluĭ. Bardetti istóric, și limbist, cercetînd numele lócurilor de'n Itáliea, și, alœturîndu-le cu celle célticœ, în rœmœșitele limbelor acesteĭ semintíe, nu se învoesce a dicœ, *cœ primiĭ locuitorĭ aĭ Itálieĭ aŭ vorbit gœlicœsce.* De mirare este însœ, cœ Bardetti scoate pe Tœurișcĭ de'ntre popoarœle gale, și-ĭ rœduce la vitœ *germînœ*, cînd Tœurișcĭĭ, dupœ mœrturisirile túturor istóricilor, și dupœ forma numeluĭ: *iscus*, carea e gálicœ, sînt *Galĭ curatĭ.* Pœrerea luĭ Bardetti este cea maĭ fundatœ de'n toate, pe'ntru cœ se întemeeadœ pe documinte vie, pe numele lócurilor. Însu-șĭ numele *Itáliea* e céltic, dela *tal, ital, italam — taræ*, în fiintœ tot unul cu *tellus.* Forma în *iscus*, cum am dis, și carea vine în toate limbele romanne, și în lœtina, e *céltícœ.* La noĭ e maĭ usitatœ: cœcĭ dupœ toate Dacĭĭ aŭ fost de orígine *gálicœ.* Dar' e usitatœ șĭ la poporul itœliann, și cé e maĭ de mirare, poporul de'n Campanniea, de'n pregurul Rumeĭ, îșĭ numesce limba sa *romanesca*, cum ni o numim șĭ noĭ. Adelung, care cunoașce pe Bardetti, decĭarœ limba lœtinœ de ŭœ amestecœturœ de *célĭica* și *pelásgica;* și, fiind cœ ell o ĭa pe acœasta drept *cea vecĭœ greacœ*, limba lœtinœ, dupœ ell, s'ar tragе de'n célĭtica și greaca. [1]) Atuncĭ ar fi adevœrat ceea ce dice ell dupœ Dionisiŭ Alicœrnasul, *cœ limba lœtinœ cea maĭ vecĭœ nu erá necĭ toatœ bœrbarœ, necĭ toatœ pelásgicœ, saŭ necĭ toatœ célticœ, necĭ toatœ greacœ.* Dionísiŭ Alicœrnasul este cell de'ntîiŭ istóric grec, care a defipt arceologíeĭ salle scopul de a demustrá, *cœ Romannii sînt de'n Grecĭ*, ca sœ mingœie pe fratiĭ sœĭ, cœ nu sînt sub jug de *bœrbarĭ.* O spune singur, cœ Grecilor în memóriea glórieĭ trecute, jugul romann li se pœreá cu atît maĭ aspru, cu cît credeaŭ, cœ Ro-

---

[1]) Mithridates II, S. 458—460 463. Astœ pœrere a adoptat'o șĭ Niebuhr; și Diez se însealœ dicînd: cœ e a luĭ Niebuhr, cœcĭ e a luĭ Adelung.

mannii s'ar tragĕ de'n *bœrbarĭ*. Bunul Dionísiŭ scrie dar' istóriea sa maĭ vîrtos spre mîngœĭarea Grecĭlor, cœrora le promite, cœ va demustrá începutul Romannilor dela Elenni [1]) Prin urmare judecata luĭ e prinsœ de maĭ nœinte. Totul se rœducĕ dupœ istórie la Pelásgi, apoĭ la Troĭaniĭ luĭ Enea, şi alte colonií maĭ putin însœmnœtoarĭe. Pelásgiĭ se credurœ pînœ acum, cœ ar fi veciĭ Grecĭ, de'n all cœror améstec cu colonií asienne şi egĭptenne aŭ esit *Elenniĭ*. Aşá dar' Pelasgiĭ, tocmaĭ dupœ pœrerea domnitoarĭœ, nu sînt încœ Elenni, ci *Tracì curatĭ*. Cœtrœ acœasta însiĭ Grecĭĭ îĭ numesc bœrbarĭ, şi ĭ-aŭ alungat de'n Grecĭea. Ar urmá dar' cell mult, cœ veciĭ locuitorĭ aĭ Latuluĭ s'aŭ amestecat cu Tracĭ. Dar' acœastœ credintœ domnitoarĭœ, a suferit în acestĭ de'n urmœ patru annĭ ŭœ loviturœ de'n celle maĭ grelle. Profesorĭul de Heidelberg, *Eduard Röth* esí la luminœ în annul 1847 cu primul tom *„all istórieĭ filosofieĭ apusenne.“* [2]) Acest bœrbat învœtat şi limbist solid, neputînd aflá în speculœtiva tîntintœ a filosofieĭ germîne de astœ-dĭ ŭœ báĭerœ, între cércul ideilor, ce am eredit dela strœbunĭ, a cœlcat pe altœ calle, ca sœ ajungœ la scop. Prepœrat cu solide cunoscinte de limbele semítice — despre carĭ aratœ, cœ se cuvine a se numí *babilónico-fennicienne* — şi cu cunoscinte de limbele índice, saŭ cum le numesce ell, *ariánnice*, cáutœ isvorul ideilor noastre speculative în *vecĭele relegĭ egĭptenne şi ariánnice* [3]) (doroástrice). În acest tom fata 82—99 este ŭœ aruncœturœ de ociŭ de cea maĭ

[1]) Dionys. Halicarnas. Antiqu: Roman. L. I. pag. 4. edit. Salisburgiana.

[2]) Dr. Eduard Röth: „Geschichte unserer abendländischen Philosophie.“ Mannheim 1846, I. Band: „Die aegyptische und zoroastrische Glaubenslehre, als die aeltesten Quellen unserer speculativen Ideen.“

[3]) Numele acesta sœ nu amœgeascœ pe cine-va, a gîndí la (secta) luĭ Ariŭ. În cœrtile vecĭe sînscrite şi dendice, Bactriĭ, Medii, Indiĭ ş. c. l. se numesc: *Ariĭ*. În adevœr sí eŭ am dat peste acest nume all acestor popoarœ la Diodor Siculul. Lib. I. c. 94. — II. 37, tara lor Áriea, l. c. XVII, 57.

mare împortîntœ peste semintíile vecĭe. Aicĭ vedem de ŭœ datœ, cœ Pelásgiĭ cariĭ aŭ dat în bœtrîna vecime locuitorĭ Grecíeĭ şi Itálieĭ, rœŭ s'aŭ numœrat la semintíea *tracœ*, saŭ peste tot la popoarœle *iafétice*. Pelásgiĭ sînt tot un popor cu *Cretiĭ* saŭ *Cretenniĭ*, *Cariĭ* saŭ *Cœrienniĭ*, *Pletiĭ* saŭ *Filistenniĭ*. Acestĭa earœ-sĭ nu sînt altiĭ decît *Fenicienniĭ*, cariĭ domníserœ peste ŭœ mare parte a Egĭpetuluĭ dela annul 2300—1788 n. d. Cr. sub nume de *Hypsus — regĭ de pœstorĭ*, şi apoĭ se alungarœ. Atuncĭ se rœspîndirœ eĭ prin Ásiea micœ, prin Grecíea şi Itáliea. Prubele celle istórice, şi limbístice sînt simple şi convingœtoarĭe, şi maĭ multĭ istóricĭ vecĭ, ce nu se înteleg̃eaŭ, între cariĭ şi *Sœlústiŭ romannul*, Jugurta, — cœstigœ acum luminœ şi sœmnœtate. Interesœtive sînt pe'ntru mœtériea de fatœ, notele de sub númeriĭ 17 şi 25.

Ce se atinge de Troĭanniĭ luĭ *Enea* şi de altiĭ, cariĭ aŭ venit, şi s'aŭ primit, ca oaspetĭ, în *Latŭ*, nu e de credut, cœ eĭ aŭ întrudus limba lor, şi aŭ îndesat'o Lœtinilor, cariĭ atuncĭ aveaŭ statul lor orgœnnisat. Sœ las la ŭœ parte întrebarea: *oare Teucriĭ orĭ Troĭanniĭ sînt Grecĭ?* — ce se vede, cœ nu sînt. — Dar' cine va crede, cœ asémennĭ mînĭ de oamenĭ aŭ putut rœformá limba lœtinœ în fiintœ? Eĭ nu mérserœ acolo, ca sœ împuĭœ legĭ, ci ca sœ fiœ primitĭ. Dacœ, de esîmplu, Troĭanniĭ luĭ Enea ar fi întrudus în Latŭ limba *elénnicœ*, urmele eĭ s'ar vedé maĭ întîiŭ în faptele lor; dar' nu se vœd. De'n multe eatœ un esîmplu: *dic istóricĭĭ vecĭ, cœ Ascánniŭ, carele — dupœ Virgĭliŭ — a venit cu tatœl sœŭ Enea dela Troĭa, a durat cu sotiĭ sœĭ cetatea Alba lungœ = Alba longa.* Dacœ ar fi întrudus limba greacœ în Latŭ, ar fi numit eĭ oare acœastœ cetate *Alba-longa*, care vorbe nu se aflœ în limba elénnicœ? Ĭ-ar fi dis: *Leucopolis*, orĭ *Macropolis*, orĭ, dacœ se puteá: *Leuco-macro-polis*, dupœ limba lor nœcunalœ. Esîmple ca acestea ar demustrá, cœ eĭ, precum erá şĭ lucru nœtural, aŭ primit limba lœtinœ cu dreptul de *cetœtenni*. Heĭ, dar' cé vom dice, cînd vedem, cœ istóricĭĭ modernĭ decĭarœ acœá istórie despre venirea luĭ Enea, şi altele asémennĭ de

fábule poétice? [1]) Acestea sînt însemnate numaĭ, ca sœ arœtœm, cœ pe callea istóricœ, în asémennĭ vecĭetœtĭ, nu dœm de necĭ un resultat împœcœtorĭŭ.

Prube convingœtoarĭe putem luá numaĭ de'n limbele *sînscrita* sĭ *dĕndica.* În acĕeea sînt scrise cœrtile vecilor *Indĭ,* în acĕasta *cœrtile vecilor Batri, Medĭ sĭ Persĭ.* Limbele: *sîncrita* sĭ *dĕndica* sînt în fiintœ tot ŭœ limbœ, sĭ se desclinesc numaĭ ca *dialepte.* Decînd s'a întrudus prin Îngli în Europa stùdiul limbelor acĕstora, a rœsœrit ŭœ luminœ neasĕceptatœ peste istóriea popoarœlor. Acum sĕcim, cœ toate limbele princĭpale europenne: *slœveana, gĕrmîna, cĕltĭca, greaca, lœtina,* se trag de'n cĕlle *índicĕ,* saŭ se rœduc la marea vitîœ *iaféticœ.* În limba sînscritœ sĭ dĕndicœ se aflœ nú numaĭ rœdœcĕinile, cĕi sĭ formele limbelor acĭ numite, prin carĭ sînt elle în fiintœ sororĭ, cĕ se trag de'ntr'ŭœ mumœ comunœ, sĭ care, desvoltîndu-se în Europa, sĭ formîndu-se neatîrnat una de alta, dupœ maĭ multe miĭ de annĭ, sĭ-aŭ rœtînut, maĭ mult, maĭ putin, *tipul originál.* [2]) Ca sœ întrœm într'un pœrœlelism maĭ întins, nu este locul aicĭ. Voĭŭ alœturá maĭ întîiŭ númeriĭ acĕstor limbe, sĭ apoĭ cîte-va prube de decinœcĕunĭ *sînscrite, dĕndicĕ, lœtine sĭ grecĕ.* Însœmnedŭ înœinte, cœ în cuvintele sînscrite sĭ dĕndicĕ, scrise cu lítere lœtine, grœmáticĭĭ Europennĭ, pe'ntru lipsa de lítere în alfœbetul lœtin, pun de-asupra líterelor lœtine maĭ multe semne, sĭ pe dedesubt, ca sœ arete súnetul *índic,* pe'ntru care acĕlle popoarœ aŭ alfœbetul cell maĭ deplinit. Dar' fiind cœ în tipogrœfĭea de *Brœšov* nu sînt lítere cu semnele acĕllea, le-am lœsat sĭ eŭ, rœtînînd lítera origĭnalœ.

[1]) Vedĭ „Fiedler's Geschichte des römischen Staates und Volkes" 3 Aufl. S. 41. cl. Niebur etc.

[2]) Sĭ dacœ noŭa sĭ însœmnœtoarĭa ipotesœ a profesorĭuluĭ elvetiann *Henne:* cœ acĕlle popoarœ arianne aŭ trecut în Ásiea de'n Europa, — ádecœ cœ aicĭ ar fi leágœnnul lor: — va sustiné critica istóricœ, putîn ne pasœ în mœtériea de faĭœ. Eĭ trecînd acolo s'aŭ putut cultivá maĭ curînd s. c. l. Vedĭ Dr. Henne, Allgemeine Geschichte von der Urzeit etc. Ell ádecœ nu lasœ începutul Europennilor de'n Asiea.

	Numerii				
	Sînscritĭcĭ	*Dĕndicĭ*	*lœtinĭ*	*rumînĭ*	*grecĭ*
1	eka, una [1])	aeva	unus	unul	ἐις, ἕν
2	dvi, dva, duye	dva, dvye	duo, duae	doĭ, doŭe	δύω, δύο
3	tri	thri	tres, tria	trii, treĭ	τρεῖς
4	catur, catvar	cathru, cathvar	quatuor quatrupes	patru	τεσσαρε-ς
5	pancan	pancan	quinque	cĭncĭ	πέντε
6	sas („s" aspirat)	csvas	sex	sase, sese	ἕξ
7	sapta, saptan [2])	haptan	septem	septe	ἕπτα
8	asta, astan, astau	astau	octo	opt	ὄκτω
9	nava, navan	nava, navan	novem	noŭe	ἔννεα
10	dasa, dasan	dasa, dasan	decem	dĕce	δέκα
100	sata, satan, satam	satem	centum	sutœ	ἑκατόν
	dvis	bis	bis	—	δῦις
	tris	thris	ter	—	τρίς
	catur	cathru-s	quater	—	—
	s. c. l.	s. c. l.			

Sœ púnem acum sĭ cîte-va prube de decinœcĕunĭ, în cîte patru limbele. Însœmnœm însœ, cœ în *sînscrita* sĭ *dĕndica,* afarœ de ablœtivul lœtin, pe care nu-l aŭ Grecĭĭ, sînt forme spetiale sĭ pe'ntru cadul *locœtiv* si *înstrumîntal,* alle cœrora unele urme se vœd în cellelalte cáduri lœtine. Maĭ însœmnœm, cœ la ablœtivul lœtin, ca sœ-l apropiœm de cell dĕndic, adáug

[1]) *Una's* în limba sînscritœ nu vine necĭ ŭœ datœ isolat, decît cumpus cu alt númœr, unde aratœ *maĭ putîn cu unul,* precum: *unavisanti = undeviginti* = 19, — *una-trinsanti = undetriginta* = 29 etc. ear' altmintrea se dicĕe: *eka,* tigánnicul: *ek,* evreescul: *echad, achath;* arab: *ahad-on;* aram: *chad,* s. c. l.

[2]) În numinœtiv sĭ acusœtiv: *sapta;* ear' *saptama-s* = septimus Dela *saptamas* se vede, cœ vine *septem,* sĭ *novem;* dela *novama-s* = nonus, sĭ *decem* dela *dasama-s,* s. c. l.

pe lítera *d* în parentes. Cuvîntul este, cœ în adevœr în legile de pe cēlle XII table vine ablœtīvul lœtin cu un *d* la urmœ, precum: ***totod, homined*** etc.

Nume substîntiv femein în *a*.

	Sînscrit	*dēndic*	*lœtin*	*grec*
Nom.	darœ („*d*“'aspirat)	hizva	terra	χώρα
Gēnitī.	dara-y-as	hizva-y-av	terrae	χώρας
Dœtīv.	dara-y-aĭ	hizva-y-aĭ	terrae, terraĭ	χώρᾳ
Acus.	dara-m	hizva-nm	terram	χώραν
Vocœtī.	darœ (ъ)	hizvœ	terra	χώρα
Ablœtī.	—	hizva-y-at	terrad	—

Nume substîntive femeine în *i*.

Sîngural.

Nom.	priti-s	âfrîti-s	turri-s	πόρτι-ς
Gēnitī.	prite-s	afritoi-s	turri-s	πόρτι-ος
Dœtīv.	pritay-e (y-aĭ)	afrite-e	turre-i (i)	—
Acus.	prit-im	afriti-m	turri-m	πόρτι-ν
Vocœtī.	prite	afriti	—	πόρτι
Ablœtī.	—	afritoi-t	turri-d	—

Pe dual, fiind cœ nu-l aŭ Lœtiniĭ, îl lœsœm.

Multariĭ.

Nom.	pritay-as	afrithy-o	turr-es	πορτι-ες
Gēnitī.	priti-n-am	afrithi-as-ca afriti-n-anm	turr-es-que turri-um	πορτί-ων
D. Abl.	priti-byas	afriti-byo	turri-bus	
Acus.	priti-s	afriti-byas-ca afriti-s	turri-bus-que turr-es	πορτι-ς
Vocœtī.	priti-su	afriti-sva		πορτί-σι.

Cētitorĭul vede, cœ de'n numītivul și dœtīvul multariŭ dēndic, finala *s* se elasœ; ear' de va fi numele urmat de pœrticeaŭa: *ca = que = si:* atunci se întoarnœ *s* la locul sœŭ. Se vede carœ-șĭ, cœ dœtīvul și ablœtīvul sînscrit și dēndic, în *byas = bus* l'aŭ rœtinut numaĭ Lœtiniĭ. ear' Elenniĭ în loc de dœtīv se ajutœ cu cadul locœtīv all acellor doŭe limbe.

Nume cē se termureșcē în cusunœtive.

	Sînscrit	*dēndic*	*lœtin*	*grec*
N. V.	vac	vac-s	voc-s	ὄπ-ς
Gēnitī.	vac-as	vac-o	voc-is	
		vacas-ca	vocis-que	
Dœtīv.	vac-e	vac-e	voc-i, voc-eĭ	ὀπι
Locœtī.	vac-i	vac-i		
Acus.	vac-am	vac-em	voc-em	ὄπα
Ablœtī.		vac-at	voc-e-d	

În multariŭ aŭ rœtinut Lœtiniĭ pretutîndine dœtīvul în *bus*, și Elenniĭ în loc de dœtīv locœtivul.

Sœ luœm de prubœ șĭ un pœrtœșītiv. Vorba, cē o luœm de esîmplu, are tot ŭœ însœmnœcune în cîte patru limbele, precum a fost șĭ *vocs*.

N. V.	baran	baran-s [1])	fer-ens	φέρ-ων
Gēnitī.	barat-as	barent-o barent-as-ca	ferentis ferentis-que	φέροντος
Dœtīv.	ca la *vace*, nu se lovește cu celle lœtine și grece; dar' se gœseșcē în limba umbricœ, precum vom vedé.			
Locœtī.	barat-i	barent-i	ferenti	φέροντί
Acus.	barant-am	barent-em	ferentem	φέροντα (ν)
Ablœtī.		barent-at	ferente-d	
	ș. c. l.			

[1]) Așá o punteadœ Bopp: dar' mai bine s'ar puntá: *bar-an, bar-ans*, orĭ *bara-n, bara-ns*; *bar-ens* —; pe'ntru acœea pe cea lœtinœ și

De'n prubele acestea vede ver-cine, cœ limba lœtinœ în tœrmuricunile numelor salle nu atîrnœ necĭ de cum dela limba elénnicœ, ci de'n cuntra, cœ lœtina a rœmas maĭ credincoasœ formelor índicĕ, maĭ vîrtos cellor dén dicĕ. Ce se tîne de ŭœ mare parte a *mœterialuluĭ* limbeĭ lœtine, carele sámœnnœ cu cell elénnic, aceasta nu este împrumutul uneĭa dela ceealaltœ, ci este ŭœ proprietate, pe care a eredit'o amîndoŭe, ca sororĭ, dela ŭœ mamœ cumunœ. Asta este pœrerea cea maĭ fundatœ; asta este pœrerea acellora, *carii nu rœcunosc în limba lœtinœ necĭ ŭœ atîrnare de cea elénnicœ.* Eŭ unul mœrturisesc, cœ n'am cetit necĭ un autoriŭ de'ntr'aceĭa, carii trœteadœ de'n adins despre mœtériea aceasta; pe'ntru cœ eŭ m'am cunvins singur prin studiul mieŭ, si sînt atît de cunvins, în cît nu mœ tem, cœ-mĭ va puté demustrá cine-va fœlsetatea pœreriĭ melle. Se va cunving̃e orĭ-cine, carele va înteleg̃e ŭœ datœ, *cœ limba lœtinœ în formele salle este neatîrnatœ de cea elénnicœ:* atuncĭ rœmîne mœterialul, despre carele scim, cœ nu detœrmuresce *cœrœpteriul* limbelor, nu ating̃e orgœnismul lor. Diez, în fata întîĭa a grœmáticeĭ salle, rœcomîndœ pe *Lassen*: „Beiträge zur Deutung der eugubinischen Tafeln," care ápœrœ tot acœastœ pœrere. Eŭ nu-l cunosc. Dar' cine va sœ afle maĭ multe, cetearscœ-l. Eŭ vœd cœ limba lœtinœ în fiinta sa este maĭ mult índicœ, de cît însa-sĭ elénnica; si fiind cœ nu putem desvoltá aicĭ un pœrœlelism maĭ pe larg, pun înœintea cetitoriuluĭ cuvintele limbistuluĭ Eichhoff: *„Acœastœ limbœ scurtœ si puteroasœ (lœtina), carea în fiinta sa este maĭ índicœ, decît însa-si greaca.."* Ce se ating̃e de formele în *orum*, pe carĭ le avem numaĭ noĭ si Lœtiniĭ, pe acestea le vom reaflá maĭ jos în limba úmbricœ, limbœ de'n *Latŭ*, maĭ vecĭœ decît lœtina. Cît pe'ntru rœportul, ce ar fi între acœastœ formœ si celle índicĕ, nu ne întereseadœ în matériea de fatœ nemic. Înteresul ar fi istóric, spre a puté clœsificá pe popoarœle celle vecĭe alle Italieĭ, si a le rœduce la sœmintíile lor.

greacœ le puntedŭ dupœ cum se cuvine: cœcĭ cine nu scie, cœ rœdœcina este *fer*, si cœ acest pœrtœsitiv se formeadœ dela *ens* (sum)?

§. 77.

Începutul limbeĭ. Singurœ limba rumînœ rœproducĕ elemintele, de'n carile s'aŭ nœscut tœrmuricunile numelor lœtine.

„Τῆς φωνῆς ὰσήμου καὶ συγκεχυμένης ὄυσης, ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον (oléacœ) διαῤῥοῦν τας λεξεῖς, κὴ πρός ἀλλήλους τιθέντας σύμβολα περὶ ἑκάζον τῶν ὑποκειμένων, γνῶρμιον σφισιν αὐτοῖς ποιῆσαι τὴν περὶ πάντων ἑρμηνείαν." Diodor. Sicul L. I. c. VIII. [1])

„Merkwürdig ist es in der That, dass manche Sprachen, die jetzt noch im Munde des Volkes leben, hier und da Formen der sprachlichen Urwelt behaupten, die mehrere ihrer älteren (?) Schwestern schon vor Jahrtausenden verloren haben." Bopp Vorrede zur 4 Abtheil. der vergleichend. Gram. des Sanskrit, Zend. etc. S. VIII.

Începutul omuluĭ este un evenemînt, ce trece preste cercul cunoscintelor salle. Nu maĭ putin sí începutul limbeĭ, *celluĭ maĭ frumos si maĭ înnalt atribut all omuluĭ*, este un secret învœluit în leágœnnul omenimiĭ. Multĭ de'ntre ceĭ vecĭ cugetarœ foarte nœtural despre începutul limbeĭ, între cariĭ numœrœm si pe *Diodor Siculul.* Dar' între filologiĭ crestinĭ se escó încœ demult desputa: *dacœ limba este un aflat umann? orĭ îi este datœ de-adreptul dela Dumnedœŭ?* Orĭ si cît se reluptœ nœtura limbelor în cuntra acestei pœrerĭ de'n urmœ, ea a avut pe aĭ sœĭ caldĭ, ba, pot dicĕ, fierbintĭ apœrœtorĭ, mœcar cœ cea maĭ vecĭœ trœdœcune, ce o avem la Moïse, în cartea „Fácerĭi," ne însœmneadœ curat, cœ primul om a împus ell însu-sĭ nume vietœtilor. Cîtĭ-va filosofĭ frîncĭ, seaŭ maĭ bine înciclopedistiĭ de'n suta a 17-a si a 18-a, lasœ

pe primiĭ oamenĭ — nu sĕĭŭ cîte sute de annĭ — *rætæcind pintre vite, pintre fere sælbáteĉe, færæ limbæ, şi peste tot pulín desclinĭtĭ de elle,* — ŭœ pærere maĭ absurdœ decît ĉea de'ntîiŭ: cœĉĭ între altele e şí *desomenitoarĭœ. „De'nœintea filosofieĭ, şi a stúdiuluĭ de astœ-dĭ, aŭ clipit acelle pœreri, ca áburiĭ de'nœintea radelor soareluĭ.“*

În nœturœ totul este armoníe. Ĉea maĭ neînsœmnœtoarĭœ vietate şĭ-aratœ estimea printr'un súnet oare-care. Dar' omul, — acéastœ lume în miniœturœ — icoana ĉea maĭ întreagœ a armoníeĭ eĭ, sœ nu fiœ ell maĭ pre sus, cu mult maĭ pre sus? — *„Aĉeea,“* — dĭĉe Eichhoff — *ĉe în vietœtile, dœruite numaĭ cu îmboldul nœtural, este un sbĭearœt, — un strígœt nemœdulat: în om, — de cînd s'a deşĉeptat ell, — a trebuit sœ fiœ ŭœ icoanœ întreagœ a gînduluĭ.“* Ĉelle maĭ fine şi maĭ nóbile pœrtĭ alle orgœnnismuluĭ omuluĭ físic lucreadœ pe'ntru a-ĭ iconí súfletul, pe'ntru a-ĭ îmbrœcá, rœtiné şi cumineca gindurile, ideile. Cugetatĭ la primul om, eşit de'n mîna creœtoruluĭ, aruncat de-ŭœ-datœ în míjlocul nœtureĭ, admirînd minunile eĭ: nemœrginita boltœ de-asupra şi de'mpregurul sœŭ: soarele, luna, milioanele de glóburĭ strœlucitoarĭe, nŭoriĭ, turburarea atmosfereĭ, úrletul vînturilor, múrmurul apelor, múgetul şi sbĭérœtul vitelor, cunĉertele páserilor, ş. ĉ. l. In ĉé uĭmire, în ĉé miscœĉune, în ĉé stare se va fi sîmtit strœpurtat acest orgœnnism volúvœr, — elástic, fin, sîmtitoriŭ, acéastœ icoanœ a nœtureĭ, acest credinĉos eco all eĭ, — acest Dœŭ all pœmîntuluĭ? — Erá oare cu putintœ, ca acéastœ fiintœ sœ rœmînœ îndelung mutœ? sœ tœĉem de sîmtul luĭ ĉell de'n întru: trecut'a oare mult, pînœ sœ-l îmbíe însa-şĭ nœtura: miscarea frundelor cu *„sú“-netul; orcannulcu: „úr“-letul; eleptrĭĉetatea cu: „tú“-netul, — „cucu“, — „turtur“-ella, — „pitpœlaca“ ş. ĉ. l. cu numele lor?* Aŭ nu vedem în acestea, şi în sute de altele asémenne, urma ĉellor de'ntîie súnete, cu carile a îmbiat nœtura pe om? Judecînd toate împreunœ, putem dĭĉe, cu Herder, *cœ a fost peste putintœ a nu vorbí primul om foarte curînd!* Aşá este

n'a fost de lipsœ sœ treacœ mult, pînœ cînd ŭœ spaïmœ, — ŭœ întipœriturœ répede sœ stoarcœ de'n fundul *euluĭ* luĭ — şi fœrœ voea luĭ, — vre-un tîpet: vre-un *uĭ*, — *uf* —; — ŭœ durere mare, vre-un *gĕm-œt*, — un *váĭ-et*, — un *„ús“-tur*; ŭœ dorintœ, ŭœ melœncolíe, vre-un *„of“-tat*, orĭ *„oh“-tat*, ş. ĉ. l. şi aşá, de şí — cum am dis — începutul limbeĭ, detœrmurirea luĭ, este pe'ntru noĭ un secret; putem însœ urmœrí pînœ la un grad oare-care acest admirávœr procès all *euluĭ* omenesc.

Ĉell de'ntîiŭ mijloc, prin care şĭ-a arœtat omul cúgetul şi vointa sa, aŭ fost fœrœ îndoealœ semnele mímiĉe; miscarea capuluĭ, a mînilor, arœtarea cu mîna, cu dégetul ş. ĉ. l. În acéastœ stare n'a putut rœmîné omul îndelung. Neajunsul semnelor mímiĉe, îmbuldeala întipœriturilor de'n afarœ, şi a icoanelor, ĉe se nœsĉeaŭ în súfletul luĭ, — lipsa, nevoea, şi ŭœ mie de alte împregurœrĭ îl întetirœ, îl strînserœ, îl îngustirœ, îl împínserœ, ca sœ rœsufle în oare-care súnete, pe carĭ le-a pronuntat cu atîta maĭ uşor, cu cît nœtura de'n pregurul luĭ nu erá mutœ şi îĭ gîdilĭá, îĭ deşĉeptá în tot minutul fireasca luĭ înclinœĉune de a imitá, — maĭ vîrtos, cœ acelle súnete, ĉe le însœmnárœm maĭ sus, şi pe carĭ uĭmirea, mirarea, spaïma, durerea, melîncolíea le stoárserœ de'n ell fœrœ voea luĭ, îĭ ĉercáserœ tot ŭœdatœ putinta de a pronunțá oare-carĭ súnete. Súnetele acestea — ca toate în nœturœ — aŭ fost fœrœ îndoealœ ĉelle maĭ scurte, nu numaĭ unisilabe, ĉi şí foarte simple. Vocalele s'aŭ súnetele simple aŭ fost primele, încœ nesecure, pînœ ĉe aŭ cœpœtat oare-care stœvœrœtate prin cusunînte, şi aŭ devenit súnete mœdulate. Ĉe erá maĭ nœtural, decît ca omul strîmtorat de un sîmtiŭ maĭ puteros şi répede, sœ nu se multœmeascœ arœtînd numaĭ cu capul, mîna, dégetul, ĉi sœ rœsufle — sœ prorumpœ într'un *„a“* — *„œ“* — *„o“* — *„e“* — *„u“* — şi cu începetul în *„al“* — *„œl“* — *„as“* — *„os“* — *„oh“* — *„of“* — *„el“* — şi maĭ tîrdiŭ orĭ tot atunĉĭ în: *al-a, œl-a, ast-a ş. ĉ. l.*? Aceste súnete aŭ fost gennerale, pe'ntru toate lúcrurile, ádecœ aŭ tînut loc de nume pînœ cînd, omul, imitînd nœtura = *cucul, turtureaŭa*

ș. c. l. parte dupœ nœtura întipœriturilor, ádecœ, dupœ modul, cu care i s'a atins orgœnnismul, orĭ dupœ sîmțul, ce s'a produs în acest orgœnnism — parte dupœ fœntœsíe ș. c. l. șĭ-a format nume speciale pe'ntru lúcrurĭ și ideĭ, ceea ce s'a întîmplat numaĭ cu începetul. Urme de cuvinte, dupœ nœturœ, acellea ce se numesc *onomato-poétice*, sînt în toate limbele: *cucu, turtureá, pitpœlaca, a suná, a tuná, a țĭuí, a sfœșiá, a sburá, a sforœí* ș. c. l. Sînt asémenne în toate limbele cuvinte formate dupœ modul, în care șĭ-a sîmțit omul atins orgœnnismul sœŭ: începet, orĭ cu oare-care turburare a sîngeluĭ. Sœ pronunțœm numaĭ cuvintele acestea: *lin, dulce, blînd, place, limpede, cald;* și apoĭ acestea: *acru, aspru, amar, urœ, trémur, frig, turbare* ș. c. l. și vom vedé, cît de credincos eco (rœsúnet) all nœtureĭ a fost ell. — Limba primarĭœ n'a putut fi decît viœ rœspicœcune a acesteĭ fiinte fin sîmțitoarĭe, cusîmțitoarĭœ, orĭ sîmpœtisœtoarĭe. Omul a fost atuncĭ maĭ mult decît orĭ cînd supusul fiĭŭ all nœtureĭ.

Eŭ m'am cunvins încœ dela începutul stúdiuluĭ mieŭ, cœ celle întîie cuvinte, — afarœ de ce va fi pronunțat omul fœrœ voe-ĭ, și afarœ de vorbele onomato-poétice —, aŭ fost acelle súnete gennerale, carĭ șĭ astœ-dĭ, în vîrtutea lor primarĭœ, țîn locul numelor, le aratœ și le detérminœ (anumesc), ádecœ: *pronumele,* — și maĭ întîie de toate pronumele *demustrœtive,* ca unele, ce firesce aŭ venit îndatœ în ajutorĭul semnelor mímice cellor arœtœtive. Aceasta o aflu acum adeveritœ, cell putîn rœcunoscutœ de ceĭ maĭ renumițĭ filologĭ (limbiștĭ). Pronumele de a 3-a persoanœ s'a fœcut prea ușor de'n pronumele demustrœtiv, ear' pronumele de a 2-a persoanœ maĭ tîrdiŭ, și pronumele de 1-a persoanœ maĭ pe urmœ. Cœcĭ omul, uĭmit de obieptele de'n afarœ, s'a întors maĭ tîrdiŭ sœ reflepte la sîne însu-șĭ, maĭ vîrtos cœ, spre a-șĭ pronunțá pe eul sœŭ, se cereá púnerea în lucrare a orgœnnismuluĭ întreg. — Aceste súnete gennerale s'aŭ desvœlit necontennit și s'aŭ vœriat. Pe aceste súnete omul, dupœ proprietatea rœpórturilor, în carile a vœdut, orĭ a pus ell însu-șĭ lúcrurile, și dupœ

vœrietatea icoanelor, ce se nœsceaŭ în ell, rœspundœtoarie acestor rœpórturĭ, le-a scimbat, le-a înclinat. Dupœ ce șĭ-a format apoĭ numœtœțĭ speciale pe'ntru toate lúcrurile și pe'ntru activœtatea (lucrœtivœtatea) lor, dedat fiind de maĭ nœinte a scimbá súnetele gennerale la desclinitele rœpórturĭ, — împregurœrĭ, — cáduri, precum la loc, la timp, la númœr ș. c. l. le-a aplecat acum la acelle numœtœțĭ speciale, *pronumele demustrœtive* la numele lúcrurilor, *pronumele personale* la numœtœțile, prin carĭ se aratœ lucrœtivœtatea lúcrurilor saŭ la *verbe.* În modul acesta s'aŭ nœscut formele de *decinœcunĭ* și *cunjugœcunĭ,* și ástfelĭŭ acelle súnete gennerale stéterœ muma și isvorul multimiĭ de *forme, prepuse, poĭpuse, prefipte, sufipte,* ș. c. l. carile, ca nisce vine, *petrec, înceĭœ, însuflețesc* mœterialul limbeĭ. Elle devenirœ temeĭul grœmáteceĭ, și gîndul omuluĭ, în sîne *nemœrginit,* se mœrginí și se rœstrînse între formele limbeĭ! — Cercetînd multimea pœrticellelor (particulae), și a formelor în toate limbele, nu ne maĭ putem îndoí. În formele decinœcunilor de nume se vœd pretutíndine urmele pronumelor, și în formele decinœcunilor de verbe, saŭ cum le numim — cunjugœcunilor, urmele pronumelor personale. Maĭ vîrtos în limbele, ce le numim *semitece,* se vœd foarte luminat pronumele personale lipite de verbe. Eŭ însœmnedŭ anume limbele semítece, pe'ntru cœ ajutat de elle, și de articĭul nostru, mĭ-am format eŭ toatœ teoríea, ce se desvoaltœ în capul acesta, și pe care în fiintœ, maĭ tîrdiŭ, o aflu rœcunoscutœ șĭ de altĭ limbiștĭ, precum vom vedé maĭ jos de'n cîte-va citate.

Acum spre a pricepe maĭ bine celle dise, sœ fácem ŭœ prubœ cu articĭul nostru, care în fiintœ nu e alta ce-va decît pronume demustrœtiv. Noĭ vom deciná întîiŭ articĭul, și apoiŭ îl vom aplecá la nume, dupœ teoríea de sus. Cred cœ nu e de lipsœ a repetí, cœ articĭul nostru poate stá șĭ isolat, și cœ articĭŭ este ell numaĭ, în cît nu numaĭ determinœ, ci dœ șĭ formæ de țermuricunĭ cœduale numelor.

Decinœcūnea articĭuluĭ rumîn.

	Sîngural.		Multarĭŭ.	
	bœrb.	*fem.*	*bœrb.*	*fem.*
N.	all le	a	aĭ (allĭ)	alle
Ḡ.	a-luĭ all-luĭ aĭ-luĭ alle-luĭ	a-eĭ all-eĭ aĭ-eĭ alle-eĭ	a-lor all-lor aĭ-lor alle-lor	a-lor all-lor aĭ-lor alle-lor
D.	luĭ	eĭ	lor	lor
V.	le si „e“	-o	lor	lor

Ḡenĭtivul, precum vede orĭ-cine, înḡeámœnnœ, îndoesĕce articĭul, şi s'ar pœré, cœ n'avem cadŭ speţial pe'ntru ell: cĭ cœ unesĕce numaĭ forma dœţivuluĭ cu forma numiţivuluĭ. Asta o faĕe în adevœr, şi cu toate acestea cu drept cuvînt se poate numí cadŭ speţial, orĭ formœ speţialœ de cadŭ: pe'ntru cœ la numele próprie, cœrora noĭ le putem prepune articĭul, ca şí ĕellelalte limbe romanne, vine acest ḡenĭtiv întreg. Aşá de esîmplu, în loc de: *a Petruluĭ*, dĭĕem: *a luĭ Petru* ş. ĕ. l. Cáusa pe'ntru care se înḡeámœnnœ articĭul în ḡenĭtiv, se poate uşor înţeleḡe de'n ĕelle, ĕe am dĭs în capul I. despre acest cadŭ, maĭ pre larg. Acesta este cadul, prin care se aratœ *rœportul, referinţa, báera* între speţiœletate şi ḡennerœletate, între parte şi între întregul sœŭ, între proprietate şi proprietarĭŭ ş. ĕ. l. — saŭ pe'ntru ĕeĭ ĕe aŭ învœţat lœtina în Ungáriea şi Ardeal —, este acell cadŭ, pe'ntru care sunœ *praeĕeptum VII*, carele însœ în acelle grœmáteĕe nu este rœspicat cum se cade. Aşá darœ cadul acesta îmbáerœ tot de-a-una doŭe lúcrurĭ, şi, prin urmare, şí doŭe nume alle lúcrurilor prin articĭŭ; şi pot fi amîndoŭe de faţœ, precum: *peĕorul meseĭ*, saŭ poate întîĭa parte, ádecœ speţiœletatea — partea sœ se subînţeleagœ, precum: *all cuĭ e peĕorul*? — *all meseĭ*, în loc de: *e peĕorul meseĭ*, saŭ all doile mœdularĭŭ — ḡenerœletatea — întregul — poate sœ se înfœţişeḍe prin pronumele poşeḍœtive: *peĕorul luĭ* ş. ĕ. l. Aĭĕĭ dar' articĭul, maĭ bine decît în orĭ care alt cadŭ, împlinesĕe dœtorĭea, ĕe o are dupœ oriḡinala sa însœmnœĕune *de a încĭeĭá mœdularĭŭ cu mœdularĭŭ*, saŭ cu cuvintele luĭ Festus: *membra membris arctat.* Tocmaĭ pe'ntru cœ articĭul îmbáerœ aĭĕĭ doŭe nume, ell se desparte în doŭe eleminte de'n carile se cumpune, şi aşá încide pe ḡennerœletate — întreg ş. ĕ. l. între sîne, precum: *a domnuluĭ*, ca cu ĕell de'ntîĭŭ elemînt sœ îmbáere, sœ leḡe speţiœletatea — partea —, de ḡennerœletate, — de întreg saŭ precum: *carte-a frate-luĭ, peĕoru-l mes-eĭ*, orĭ *cartea fratelui.*

Eŭ în decinœĕunea articĭuluĭ, în ḡenĭtiv, am pus în locul prim forma: *a-luĭ, a-eĭ, a-lor*, pe'ntru cœ ĕea maĭ mare parte a rumînimiĭ n'are alt ḡenĭtiv pe'ntru articĭul isolat, decît pe acesta. Eĭ dĭc tot de-a-una: *a-luĭ, a-eĭ, a-lor*, de şí numele, la care se reduĕe articĭul, va fi de ḡen bœrbœtesc, orĭ în número-rul multarĭŭ. Eĭ ádecœ nu întreabœ — spre esîmplu: *alle cuĭ sînt cœrţile?* ĕi: *a cuĭ sînt?* şi rœspund: *a domnuluĭ*, şi nu: *alle domnuluĭ;* ear' în Rumînĭea toatœ acĕeastœ finœ desclinire se pœḍeşĕe tot de-a-una, acordîndu-se partea întîĭa a articĭului de'n ḡenetiv la ḡen şi número cu numele, la care se rœduĕe, ádecœ cu speţiœletatea, — partea, — proprietatea ş. ĕ. l.

Acum putem aplecá articĭul decinat la nume însœmnînd numaĭ, cœ, dupœ cum am maĭ dĭs, împreunîndu-se articĭul cu numele, orĭ vocala finalœ a numeluĭ, orĭ vocala iniţiatœ a articĭuluĭ rœmîne afarœ, dupœ usul, ĕe este în maĭ multe limbe, ca şí la noĭ. Dĭĕem ádecœ: *n'am*, în loc de: *nu am*, aşá fáĕem şí cu articĭul.

Nume bœrbœtesc sîngural:

N. Domnu-al = domnul, orĭ domn-al (mieŭ)

Ḡ. { all- / a- / aĭ- / alle- } domnu-luĭ, = a domnuluĭ

D. domnu-luĭ = domnuluĭ .

V. domnu-le = domnule, seaŭ domn-e = doamne!

Nume bœrbœtesc multariŭ:

N. domnĭ-aĭ = domniĭ, seaŭ domnĭ-aĭ (mĭeĭ)

G. (all- / a- / aĭ- / alle-) domni-lor = a domnilor.

D. domni-lor = domnilor.

Nume femein sîngural:

N. doamnœ-a = doamna

G. (all- / a- / aĭ- / alle-) doamnœ-eĭ = a doamneĭ

D. doamnœ-eĭ = doamneĭ

V. doamnœ-o = doamno!

Nume femein multariŭ:

N. doamne-alle = doamnele, seaŭ doamne alle (melle)

G. (all- / a- / aĭ- / alle-) doamne-lor = a doamnelor

D. doamne-lor = doamnelor

Vocœtivul: ca Dœtivul, orĭ maĭ bine nu e cadŭ pe'ntru vocœtivŭ în multariŭ.

Precum se vede luminat, aicĭ nu se face alta ce-va, decît se lipesce numele de articĭŭ, orĭ de'n cuntra, şi în genitiv, pe'ntru cáusa desvoltatœ, se încide numele între articĭŭ, şi decinœcunea e fœcutœ. Dar' este lucru de mirare, cum s'a fœcut vocœtivul nostru cu *le* şi *o*, cînd acestea în fiintœ tot unele cu pronumele de a 3-a persoanœ, nu s'ar cuvení vocœtivuluĭ, carele se rœduce tot de-a-una la a 2-a persoanœ! Orĭ, cum se va fi întîmplat, asta ne dœ un argumînt maĭ mult, cœ articĭul nostru nu este format maĭ tîrdĭŭ de'n *ille* = *ell*, ci

este formœ originalœ a pronumeluĭ arœtœtiv, simplœ cum a urmat dupœ semnele mímice, de'n carile s'a format maĭ tîrdĭŭ, şi s'a maĭ întœrit, învîrtosat pronumele personal: *ell* = *ille*.

Acestea sînt desvoltate, ca sœ putem înţelege, cum se lipirœ maĭ pe urmœ de nume súnetele primarie gennerale, decinate ŭœdatœ singure, şi asá le déderœ tœrmuricúnĭ cœduale. În unele limbe devenirœ pe'ntru tot de-a-una nedespœrtívere de nume, precum în elénnica, lœtina şi altele. În alte limbe, dupœ ce prin îndelungatul us — şi fœrœ îndoealœ prin desclinilea limbeĭ oficiale de limba multimiĭ — se încœrnarœ pe'ntru tot de-a-una cu numele, şi-şĭ pierdurœ originala — via — lor energíe, — vîrtute: se repetirœ nœintea numelor, *pe'ntru a se determiná acestea maĭ bine*. De aicĭ vedem în limba elénnicœ, *afarœ de tœrmuricúnĭ cœduale un articĭŭ înœintea numelor;* da'r nu se cere vre-ŭœ mare agerœtate de minte spre a cunoaşce, cœ în tœrmuricúnile acestea nu este alta ce-va, decît tot articĭul, încœrnat pe'ntru tot de-a-una cu numele. Lipsa acestuĭ viŭ mijloc de determinat în decinœcunile lœtine este un argumînt maĭ mult — şi înœintea mea cell maĭ tare — cœ limba lœtinœ, dupœ cum e încisœ în cœrtĭ, n'a putut fi *limba cea viœ a multimiĭ*. De'n cuntra, limba elénnicœ, cît pe'ntru forme, a putut fi şí în popor tot asá, ca în cœrtĭ, şi se vede cœ a fost, precum necĭ puteá fi áltfelĭŭ în multimea statelor, şi a cœpitalelor, în carĭ eraŭ împœrtitĭ Grecĭĭ, şi cariĭ fœceaŭ, ca tot poporul lor líber sœ ĭae parte la trebile públice alle statuluĭ, cînd în centrœlismul romann, Ruma erá totul: *urbs-erat orbis*. De aicĭ înţelegem, de cé între limba cea de acum a Grecilor, şi între cea vecĭœ, cît pe'ntru formœ este atît de micœ diferintœ, cînd între limbele *romanne moderne* şi între *lœtina* este atît de mare, — afarœ de limba *rumînœ*, precum vom demustrá în datœ.

De'n aceste micĭ începúturĭ s'a desvoltat limba cu încetul: súnetele gennerale s'aŭ vœriat şi s'aŭ stœverit, — silabele acellea pronuntate şí fœrœ voe s'aŭ desvoltat: de'n *su* s'a fœcut *su-nu, súnet*, de'n *ur* = *úrlet*, de'n *of* = *oftat*, *oftare* ş. c. l.; nœtura a tot îmbiat pe om, — ell a aflat lúcruri,

unelte ş. c. l. Dar' aicĭ nu este locul, de a maĭ urmœrí desvoltarea limbeĭ. Însœmném numaĭ, cœ de'n *pœrecĭæ* s'aŭ fœcut *fœmílĭi*, de'n *fœmílĭi semintĭí* şi *popoarœ*. Cu cît s'aŭ depœrtat semintĭile maĭ mult dela puntul, de unde se trœgeaŭ, cu atîta a încetat maĭ mult şí cuminecœcunea între acell punt, şi între elle. Estremœtœtile (stremtele), — márginile, curmîndu-se báerele primarîe, începurœ a se aduná împregurul altor medŭ-púnturĭ. Acum alte lúcrurĭ, alte împregurœrĭ, alte báere: *limba* se desfœcú în *dialepte*, — maĭ tirdíŭ *dialeptele* în *limbe desclinite*, şi aşá se nœscurœ *nœcunile*.

Sœ ne înturnœm acum la tœrmuricunile lœtine.

Eŭ am dis maĭ de multe orĭ, cœ între limbele romanne moderne *limba rumînœ rœproducе maĭ bine tipiĭ limbeĭ lœtine, cœ ea sîngurœ ne aratœ elemîntul tœrmuricunilor lœtine ş. c. l.* sînt în puntul de a mœ usurá de sárcina, ce am luat asuprœ-mĭ, şi de a da limbeĭ rumîne, — pe carea o pretuesc maĭ mult decît orĭ ce aicĭ pre pœmînt, — *testimoniul de láudœ şi rangul*, ce i se cuvine. Cine m'a ascultat cu oare-care atíndere, va întelege, cum se merge pe callea, ce am apucat. Maĭ cred încœ, cœ cetitorĭul va scí, cœ rœdœcina vorbelor este numaĭ aceea, carea rœmîne, dupœ ce tœiœm tœrmuricunile. Aşá dar' în: *masculus, masculorum, masculos etc.* véde orĭ-cine, cœ rœdœcina e numaĭ aceea, ce rœmîne nescimbatœ ádecœ: *mascul* şi cu un *ŭ* scurt, ca la noĭ: *máscurŭ*. Nu dic aceasta fœrœ cuvînt, cœcĭ vom vedé, cœ se dicéá şí *ludu, visu, auditu*, în loc de: *ludus, visus, auditus*, şi *famul, autumnal*, ş. c. l., în loc de: *famulu*, orĭ *famulus, autumnalis*, orĭ *autumnale*. Sœ cercœm acum cu pronumele *is — ea*, alipit de nume, şi sœ urmœm, ca la decinœcunile rumîne. Încépem cu númœrul multarĭŭ.

N. mascul'-iĭ şi eĭ = masculi, masculei, orí masculĭ.
G. mascul'-eorum, = masculorum
D. mascul'-iis şi eis = masculis, masculeis
A. mascul'-eos = masculos.

N. fœmell'-eae = fœmellae
G. fœmell'-earum = fœmellarum
D. fœmell'-iis, şi eis, = fœmellis, fœmelleis
A. fœmell'-eas, = fœmellas.
Vocœtivul ca numitivul; ablœtivul ca dœtivul.

Aicĭ, precum vede orĭ-cine, nu e îmbœerat nemic cu *puterea*; nu fœcúrœm, decît ceea, ce am fœcut în *decinœcunea rumînœ*, lœsárœm ádecœ afarœ unele vocale, precum se face pe'ntru eufoníe în toate limbele. Dar' mĭ-am luat libertatea de a pune numitivul şí în *eĭ*, şi dœtivul şi în *eis*. Cáusa este, cœ urme de forma acëasta vin în bœtrînele rœmœsîte alle limbeĭ lœtine, şi noĭ vom citá aicĭ cîte-va de'n frînturele legilor cellor XII. table. Şi ca sœ nu júdece cine-va, cœ asta ar fi numaĭ pe'ntru cœ lœtiniĭ vecĭ ar fi dis maĭ de multe orĭ *eĭ* în loc de *i*, însœmnœm, cœ asta vine tot cam la urmœ, şi apoĭ rog pe cetitorĭŭ, ca sœ júdece împreunœ toate cîte urmeadœ, şi pe celle ce s'aŭ dis pînœ acum.

Esîmple:

„XXX. *dies joustei sunto*“, în loc de: *justi*; „*sei (şi) vecinei inter se iorgasint*“ = *vecini*; — *seĭ coheredes partem rerom singulei souam habere malont*“ = *singuli*.“

Cît pe'ntru dœtivul în *eis*, în loc de: *is*, urmele sînt cu mult maĭ dese, nu numaĭ în rœmœsîtele celle vecĭe, ci şí la scriitorĭĭ periodului de áur. În celle XII. table totĭ dœtivĭĭ multarĭ aĭ numelor de decinœcunea a 2-a es în *eis*, precum:

„*Tertieis, nondinieis, continoeis*“ în loc de: *tertiis, nondinis, continois, orĭ: nundinis continuis*.

„*Virgeis caesus*“ în loc: de: *virgis caesus*.

M. T. Vœrune, cuntîmpureannul luĭ Cicerune, şi, dupœ udecata luĭ, cell maĭ învœtat Romann all tîmpuluĭ sœŭ (romanorum doctissimus), pe totĭ dœtivĭĭ acëstĭa îĭ are în *eis*.

În númœrul sîngural nu se poate da tot acëastœ icoanœ în toate cádurile. Vom luá însœ un esîmplu, care vine în celle XII. table: *sanatus*.

N.	sanatu-is,	= sanatu-s,	= sanatus
D.	sanatu-ei,	= sanatu-i,	= sanatui
Ac.	sanatu-eum,	= sanatu-m,	= sanatum
Abl.	sanatu-eo,	= sanat-o,	= sanato.

Puteam pune orĭ cе esîmplu; dar' am ales pe acesta, pe'ntru curioasa luĭ formœ in dœtiv: cœcĭ este de mare împortîntœ pe'ntru noĭ a scĭ, cœ în vecime amîndoŭe cádurile, ádecœ sĭ genitivul sĭ dœtivul aŭ avut tot ŭœ formœ în *eĭ*, ca alle noastre în *luĭ*. Vorba ne este de a 2-a decinœcune lœtinœ. Esîmple tot de'n legile cellor XII. table.

„*Seĭ quis dolei maleĭ colpaeve sespectus endo* (în = in = întru) *totela siet.*“ — în loc de: *sei quis doli mali — suspectus en*, seaŭ *in tutela sit, orĭ siet.*

„*Nexo solutoque, forctei (fortei), sanateique eidem ious estod.*“ în loc de: *forti, sanatoque, s. c. l.*

Eŭ nu cred, cœ se maĭ poate îndoí cine-va, cœ în acestea n'ar fi urmele pronumeluĭ demustrœtiv, carele ŭœ-de-unœoarœ *ca articĭŭ*, s'a alipit de nume. Dœtivul sĭ genitivul cellor femeine de 1-a decinœcune lœtinœ în *ae* sĭ *ai* nu este alta ce-va decît all nostru în *œĭ* si *eĭ*. Avem sĭ noĭ genitiv în *œĭ*, ca *aĭ* lœtin, precum: a *ducœĭ, rigœĭ* etc., însœ aceste doŭe vorbe se dic maĭ bine: *ducele, regele*, seaŭ încœ maĭ bine: *ducul, regul*. Cu toate acestea forma în *œĭ* este usitatœ, cînd substîntivele nœintea finaleĭ *œ*, aŭ *c* orĭ *g*, sĭ nu voim a le muĭá, care s'ar întîmplá, deacœ le-am deciná în *eĭ*. Atuncĭ n'am puté dice: a *duceĭ, rigeĭ* s. c. l. Dar' sĭ la Lœtinĭ se vede, cœ forma primarĭœ n'a fost în *ae*, cĭ în *ai*, cu *i*, ca la noĭ, sĭ copiœtorĭĭ, de'n nescĭintœ, le-aŭ scimbat, cugetînd, cœ îndrepteadœ dumnealor. De'n multe sœ adúcem un esîmplu. Vorbele de'n prologul comédieĭ luĭ Plaŭt întitulate: *miles*: „*magnae rei publicae gratia.*“ — La Marc Viptorinul vin ašá: „*Magnai reii (reei) publicai gratia.*“

Renumitul filolog Scaliger, îndreptînd un loc all luĭ Vœrune (L. I. c. XVII de re rustica), unde vine cuvîntul *res* în genitiv, citeadœ cuvintele luĭ Plaut de maĭ sus dupœ Viptorin, sĭ dice, cœ „*maĭ tot de-a-una scrieaŭ ašá*“ =, „*ita enim fere semper scribebant*“, ádecœ în *aĭ*: etc. Cicerune însu-sĭ a usitat forma acœasta, precum vedem de'n frînturile de'n poetul grec: *Arat*, trœdus de ell în lœtina:

„Serius haec obitus *terrai* iussit equinis.“ Asémenne: „ad terga *Nepai*“ etc. în loc de: *terrae, Nepae.*

Numele de a 3-a decinœcune lœtinœ, vedúrœm, cœ sînt maĭ aproape de celle sînscrite sĭ déndice, — în care însœ tœrmuricunile sînt tot urme de súnetele gennerale seaŭ pronume. Dar' sĭ aicĭ se vede, cœ genitivul în sîngural a avut tot ŭœ formœ cu dœtivul, precum este la noĭ. Ašá vine la Cicerune in întrebœcunile tusculanne.

Lib I. „*Adspicite o cives senis Enii imaginiformam*“, — în loc de: *imaginis*. Lib. IV. „*Tu m'amori magis quam honoris servavisti gratia*“, — în loc de: *amoris* etc.

Sœ nu uitœm, cœ, precum am vœdut, acest cadŭ all dœtivuluĭ a fost ŭœ dinioarœ în *ei*, prin urmare nu este alt ce-va decît urma articĭuluĭ, orĭ a pronumeluĭ *eĭ*, sĭ tot într'ŭœ formœ pe'ntru genitiv sĭ dœtiv. Maĭ vœdúrœm, cœ sĭ în limba déndicœ, cu carea are lœtina maĭ multœ asemœnnare, se lasœ finala „s“ cîte ŭœ datœ afarœ. Însœ forma acœasta de genitiv sĭ dœtiv în *eĭ* aŭ rœtinut-o Lœtinĭ întreagœ în acelle nume, carĭ se rœduc la a 5-a decinœcune:

	dĭ	*faĭœ*
N.	dies = diŭa	facies = faĭa
G.	di-ei = di-eĭ, seaŭ dilleĭ	faciei = feĭeĭ
D.	di-eĭ = dilleĭ	faciei = feĭeĭ.

Acœasta pe de ŭœ parte rœproduce pe vecĭul articĭŭ lœtin, care, ca *articĭŭ*, nu maĭ este isolat, cĭ numaĭ în pronumele: *is, ea*, pe de allœ parte nu este alta ce-va, decît forma cádurilor noastre femeine.

Numele de a 4-a decinœcune lœtinœ rœproduc asémenne pronumele demustrœtiv de astœ-dĭ.

Sœ luœm cîte-va în rœdœcīnœ cu *u* scurt:

casu.	N.	casu-is	= casus
	Ḡ.	casu-eĭus	= casuis, casus
	D.	casu-ei	= casui
	Ac.	casu-eum	= casum.
sensu.	N.	sensu-is	= sensus
	Ḡ.	sensu-eĭus	= sensus, sensuis
	D.	sensu-ei	= sensui
	Ac.	sensu-eum	= sensum.
fluctu.	N.	fluctu-is	= fluctus
	Ḡ.	fluctu-eius	= fluctuis, fluctus
	D.	fluctu-ei	= fluctui
	Ac.	fluctu-eum	= fluctum ș. ē. l.

Am pus ḡenitivul și în *uis*, pe'ntru cœ în frînturile luĭ Vœrune vin: *partuis, quaestuis, domuis* etc.

De'n forma acēsteĭ decinœcūnĭ, carea face ablœtivul în *u* = *casu, sensu, fluctu,* s'ar adeverí, cœ numele lœtine în *abstras,* ádecœ *afarœ de cáduri,* aŭ avut acēeá tœrmuricūne, pe care o vedem acum în ablœtiv. Fiœ orĭ cum, înfederat este, cœ tœrmuricūnile lœtine sînt de'n pronumele *is* și *ea,* ca alle noastre de'n *al, a, aĭ, alle,* care în fiintœ este tot unul cu *ille, is, ell* etc. Dînd acum articĭuluĭ definicūnea de maĭ sus, desvoltatœ în capul I, vedem, cœ Lœtiniĭ aŭ avut șí eĭ articĭul lor, în fiintœ tot unul cu all nostru. La eĭ, în limba ofĭcialœ și literarĭœ s'a unit articĭul pe'ntru tot de-a-una cu numele, si s'a fœcut nedespœrtívœr; ear' la noĭ a rœmas aproape de simpletatea primarĭœ, — origĭnalœ. Deacœ stúdiele acēstea eșiaŭ la luminœ în annul 1838, precum eraŭ sœ easœ, nu puteam producē necĭ ŭœ autoretate în partea mea: nu cunoscēam necĭ pe Bopp, necĭ pe Eichhoff. Grœmáteca cēlluĭ de'ntîĭŭ nu eșise încœ toatœ și nu-l puteam avé; disertœcūnea luĭ despre *pronumele demustrœtive,* o cunosc șí acum numaĭ de'n cītatele altora, și alle autorĭuluĭ. Eichhoff, trœdus în ḡermîna, a eșit numaĭ în annul 1840. De'n acest de'n urmœ cītedŭ acĭ de desubt doŭe lócurĭ, pe'ntru acēĭa, carĭĭ încœ nu s'aŭ putut cunvinḡe de'n analisele melle. Însœmn numaĭ pe'ntru cētitorĭŭ,

cœ Eichhoff sub nume de *partícule* orĭ *pærticēlle* cuprinde șí pronumele, și *maĭ vîrtos pronumele* *) Cartea trœdusœ în ḡermîna e maĭ bunœ decît origĭnalul: pe'ntru cœ trœducētorĭul a maĭ desvoltat pœrœlelismul.

Nu este nímenne în stare de a ne arœtá época, în care s'aŭ încœrnat acēlle súnete ḡennerale pe'ntru tot de-a-una cu numele în limba lœtinœ. Dar' este luminat, ca soarele, cœ aŭ fost oare-cînd *isolate,* și cœ în via limbœ a multimiĭ n'aŭ putut fi ca în limba literarĭœ. Limba lœtinœ, ca orĭ cē limbœ, care se cultivœ, și trecē în cœrtĭ, a suferit în decursul tîmpuluĭ marĭ scimbœcūnĭ. S'a dis de cœtrœ aĭ nostri, cœ vĭérsurile Sáliilor nu se maĭ înțeleḡeaŭ bine pe timpurile luĭ Vœrune și Cicerune. Asta nu e necĭ ŭœ minune: pe'ntru cœ dela încēputul domnieĭ luĭ Numa Pompíliŭ pînœ în época acēstor bœrbațĭ decúrserœ aproape de 700 de annĭ. Dar' Polibiŭ (III. 22) ne spune, *cœ limba, în care s'a scris cēa întîĭe învoealœ a Romanilor cu Cœrtœḡenniĭ, abiá se maĭ puteá înțeleḡe de cēĭ maĭ învœțațĭ Romannĭ.* Învoeala acēea s'a fœcut în primul ann all republicēĭ, sub cúnsulĭĭ Jun. Brutul și M.

---

*) Dr. Eichhoff's Vergleichung der Sprachen von Europa und Indien, aus dem französischen übersetzt v. Dr. Kaltschmidt, Leipzig 1840. La fața 79 are acēstea: „Dem höheren und wahreren Begriffe nach ist aber das Pronomen die wichtigste Wortart der Rede, welche zur allgemeinen Bezeichnung aller Wesen und Dinge dient, und die Grundform jeder in den andern Wörtern entwickelten Flexion in sich trägt.“ Și la fața 34 are acēstea: „Die Deklination oder Casusfolge entsteht bekanntlich aus der Verbindung der Nennwörter mit einer Reihe ursprünglicher Partikeln, welche durch ihre innige Verbindung mit den Wörtern meistens unkenntlich geworden sind. Ihr ältestes Muster ist die Declination der Fürwörter, deren noch kräftige und stark unterschiedene Abwandlungen bei den gewöhnlichen Hauptwörtern mehr und mehr abnehmen und schwächer werden, bis sie zuletzt blosse Buchstaben werden, welche im griechischen, lateinischen, gothischen und lithauischen so vollkommen mit dem Sanskrit übereinstimmen, dass man hierin unmöglich ein Spiel des Zufall's erblicken kann.“ ș. ē. l. —

Orátiul; pre'n urmare în annul 510, orĭ 509 nœinte de Crest; ear' Polibiŭ cu cĕĭalaltĭ ŭœ mie de Aheĭ, venĭ la Ruma în annul 167. Avem dar' un rœstîmp de 343 orĭ 342 de annĭ, maĭ mic cu 300 de annĭ sĭ cĕ-va decît cellatalt, sĭ, cu toate acestea, limba nu se mai puteá înțelegĕ bine! Dela celle XII. table de legĭ, de'n anniĭ 451 sĭ 450, pînœ la Cicerune, trecurœ maĭ 400 de annĭ. Putém dar' încĭeiá cœ sĭ acestea se vor fi înțeles anevoe în época sa, maĭ vîrtos, cœ dupœ cum vœdúrœm de'n Dionísiŭ Alicœrnœseannul, în aceste table vor fi întrat sĭ legĭ regale, pe carĭ le înființarœ primiĭ cónsulĭ aĭ repúblicĕĭ. Cu toate acestea noĭ le înțelégem, aşá precum ni le-aŭ adunat Just Lípsiul, sĭ altiĭ, — un argumînt (adeverințe) secur, cœ noĭ nu le avem, nu numaĭ cum aŭ eşit de'n stilul cellor dĕce bœrbaților, ci necĭ cum vor fi fost în época luĭ Cicerune. Ci se vede cœ legĭștiĭ romannĭ le-aŭ scimbat de'n tîmp în tîmp pe nesîmțite, dupœ ŭœ formœ, ca sœ se poatœ înțelegĕ; ear' cĕ forme antice aŭ maĭ rœmas dela eĭ, acestea se maĭ pilirœ de cœtrœ nesciutoriĭ copiœtorĭ nœinte de tiparĭŭ, cariĭ credeaŭ, cœ împlinesc ŭœ dœtoríe de pietate cœtrœ veciĭ scrietorĭ, scimbînd sĭ forme sĭ cuvinte, dupœ periodul cell de áur all limbeĭ lœtine. Asta e rœcunoscutœ de toțĭ filologiĭ. Cu toate acestea s'aŭ strœcurat sĭ pînœ la noĭ ŭœ multime de cuvinte sĭ forme vecĭe, în carĭ lipsesc țermuricunile, orĭ líterele finale, cĕ se nœscúserœ de'n articĭul lipit de nume. Aicĭ avem a facĕ numaĭ cu formele, şi noĭ vom însirá cîte-va, spre a demustrá, cœ lipsa de țermuricunĭ lœtine nu are încĕputul sœŭ în época decœdinteĭ acesteĭ limbe, *ci sînt rœmæsițe de limba cea veciæ, ŭœ dinioarœ viæ în tot poporul, pe urmœ rœstrînsœ la țeranni;* ŭœ dinioarœ *politæ, elegante* şi cu formele acellea, pe urmœ *subrústicæ* În esîmplele, cĕ voiŭ sœ aduc acum îndatœ, nu voiŭ vorbí de formele vecĭe rœțînute numaĭ în cuvinte cumpuse, precum: *undeviginti, undetriginta,* în loc de: *unus* orĭ *unum de viginti,* cu toate cœ sĭ acestea sînt arguminte (adeverințe) foarte secure, cœ ŭœdatœ dicĕaŭ: *un,* nu: *unus, unum;* — nu voiŭ dicĕ nemic de *sci-licet, vide-licet,* — cu toate cœ sĭ

acestea, sĭ altele asémennĭ ne spun luminat, cœ sĭ Lœtiniĭ lœsaŭ afarœ pe *re* de'n nefinitiv; — nu voiŭ dicĕ necĭ de dátina cĕ a rœmas pe'ntru tot de-a-una la poetĭ de a lœsá pe *m* final afarœ, de cîte orĭ erá urmat de începœtoarĭa vocalœ a altuĭ cuvînt, mœcar cœ sĭ acĕasta ne aratœ, cœ ŭœ-de-unœ-oarœ acĕeá țermuricune n'a fost nedespœrtívœrœ: voiŭ sœ aduc alte esîmple.

I. În celle XII. table de legĭ, dupœ cum le am eŭ adunate de Lípsiŭ, nu lipsesc țermuricunile *s. m.* Dar' cœ acĕasta nu este forma lor originalœ, şi cœ în adevœr aŭ lipsit, se vede, deacœ vom alœturá aceste legĭ dela Lípsiŭ cu citatele scriitorilor clásicĭ. De'n maĭ multe esîmple, adúcem unul. Legea despre lungimea dilleĭ, cît pe'ntru lucru, la Lípsiŭ se scrie aşá: „Sol occasus suprema diei tempestas estod.“ — Dupœ altiĭ: „Solis occasus.“ Dar' Vœrune în cartea VI. despre limba lœtinœ o are aşá: „Sol (orĭ Solis) occasu suprema diei tempestas estod“ etc. Cœtrœ acĕasta în aceste legĭ vine pretutíndene: *Capital,* orĭ *Kapital,* în loc de: *Capitale,* etc.

II. Cell maĭ veciŭ monumînt dupœ legĭ ar fi columna luĭ Duíliŭ; dar' înscrisul acesta e atît de ros, în cît doŭe treimĭ de'n ell sînt suplinite de altiĭ. Dar' înscrisul pe'ntru cúnsulul L. Scipiune — nu asiáticul —; de'n annul 259 n. d. Cr. ne aratœ toțĭ acusœtiviĭ, afarœ de unul, fœrœ *m,* precum sĭ un genitiv multariŭ: *Scipione, — Corsica — Aleria — urbe — optumo viro,* orĭ *optumu viru,* în loc de: *Scipionem, Corsicam, Aleriam, urbem, optumum virum;* apoĭ *duonoro* orĭ *duonoru,* pe'ntru: *bonorum.* Însœmnœm acĭ, cœ Lœtiniĭ aŭ pus maĭ tîrdiŭ în loc de: *d* pe *b,* orĭ aŭ avut ŭœ dinioarœ pe *d* în loc de *b.* Aşá dicĕaŭ ŭœ-de-unœ-oarœ cu mult maĭ bine: *duellum,* în lóc de: *bellum, duis* în loc de: *bis, disacĭ* în loc de: *bisacĭ,* s. c. l., însœ am vœdut, cœ sĭ în dendica se dicĕ: *bis,* etc.

În înscrisul pe'ntru tatœl acestuĭ L. Scipiune se dicĕ: *„Corneliu Luciu Scipio . . . prognatu,“* în loc de: *„Cornelius Lucius . . . prognatus,“* apoĭ: *quoiu* în loc de: *quovis* orĭ

cuĭus; „Taurasia omne“ în loc de: „Taurasiam omnem.“ Însœmnœm, cœ: *cuĭ, cui modi* în loc de: *cuĭus modi,* vine în toate perioadele.

III. La Énniŭ şi Néviŭ sînt multĭmĭ de forme de acestea. Eatœ cîte-va prube: *quem coelu genuit,* pe'ntru: *coelum.* Dar' maĭ înteresœtive sînt la Énniŭ: *famul, debil,* etc. în loc de: *famulus debilis. Famul* vine şĭ maĭ tîrdĭŭ la Lucrétiŭ.

IV. Cunoscute sînt în Plaŭt şi Terénţiŭ formele acestea: *visu-'st: pollicitu'st; auditu'st*; în loc de: *visus est.* — *pollicitus, — auditus; eccere* în loc de: *eccerem,* şi altele. Asémenne în epigrama pe'ntru Plaŭt: *„Postquam morte* (morteĭ — morti) *datu-'st Plautus comoedia luget.“* „Scena est deserta, dein risus, *ludu* jocusque.“ (Aul. Gell. de'n Vœrune.) Uniĭ judecînd, cœ fac treabœ mare, scimbarœ: „morte captus;“ dar' Scaliger îl îndrepteadœ.

V. La Vœrune vin ŭœ multĭme de forme vecĭe, precum: *autumnal,* în loc de: *autumnale,* şi altele, pe carĭ le poate aflá orĭ cine. Dar' neĉĭ Vœrune n'a devenit la noĭ curat în óperele, ĉe le avem maĭ întreĝe; în frînture se aflœ maĭ multe de acestea; pe'ntru cœ frînturile nu s'aŭ strœcurat prin atîtea mînĭ. La ell vin şĭ alte forme, precum: *susum* = sus, *deosum* = jos, — în lœtinœtatea tîmpuluĭ mijloĉiŭ cĭar: *josum* = jos; — tot la Vœrune: *pisare* = a pisá = tundere, frangere etc.

VI. Însu-şĭ Ĉiĉerune a întrebuinţat formele acestea în vĭérsurile salle, precum vedem de'n frînturele, ĉe aŭ devenit la noĭ de'n fenomennele luĭ Arat trœduse de ell: „Torvu draco serpsit subter supraque revolvens.“ „Delfinus jacet haud nimio *lustratu* nitore.“ „*Magnu* leo et clavo colluens lumine cancer,“ în loc de: *torvus, lustratus, magnus.* Maĭ sînt de acestea, ĉitate în alte ópere alle luĭ Ĉiĉerune, precum: Quaest. Tusc. L. I. *Sisyphu* versat, în loc de: *Sisyphus;* volito *vivu* per ora virum, pe'ntru *vivus.* Lib. II. Samnis, spurcus homo, vita illa *dignu,* locoque; = *dignus.* Lib. III. *Aeliu* Sextus, pe'ntru: *Aelius.*

Aşŭ puté aduĉe multe de acestea; aşŭ puté esplicá multe, ĉe se par la noĭ în cuntra analoĝíeĭ rumîne, cînd elle sînt rœmœsiţe sacre, precum: *Cingœ,* care se pare a nu se loví, precum neĉĭ se loveşĉe cu verbul: *ĉing, înĉing* = *cingo,* şi aratœ cum ne-a rœţinut Fest şĭ pe bœtrînul verb: *clingo, clingere,* tot cu aceastœ însemnœĉune, — de unde firesĉe bine am ĝis *cingœ;* aşŭ puté treĉe la ţermuriĉunile verbelor, spre a arœtá, cœ n'aŭ fost tot de-a-una aşá, precum: *pote* = poate, de nenumœrate orĭ, în loc de: *potest* (amor extorqueri non *pote,* elabi *pote* — Publius Syrus in sententiis); *scrisset, conscrisset, rupsit, intellégere, incipe, incipet, vĭ'n, audĭ'n,* (în loc de: audisne, visne), *dicemu, dicimu.* M'aşŭ puté întinde asupra foarmeĭ în *bo,* şi arœtá în viitorĭul nostru, în forma ĉea sîmplœ de a prepune şi a poĭpune pe: *voĭŭ, veĭ, va,* elemîntul viitorĭuluĭ lœtin, care a fost ŭœ dinioarœ pe'ntru ĉîte patru cunjugœĉunile în *bo,* precum sînt ŭœ multĭme de esîmple, de carĭ s'aŭ adus şĭ în „Organnul luminœrĭĭ,“ în ĉît nu maĭ e de lipsœ sœ le rœproduc. Însœ lucrul ĉell maĭ înteresœţiv erá articĭul şi forma decinœĉunilor, cu care stœm şi cu viitorĭul în: *voĭŭ, veĭ, va;* dar' cum am ĝis dupœ ĉe Dl. Ţiparĭŭ a publicat tot esîmple, de carĭ am cules şĭ eŭ, spre a demustrá, cœ şĭ aiĉĭ limba rumînœ rœproduĉe pe bœtrînul tip all verbelor lœtine în viitorĭŭ, sînt scœpat de dœtoríe de a maĭ vorbí despre acest punt. — Cœ în periodul, ĉe se ĝiĉe de áur, all limbeĭ lœtine, aŭ fost usitate în popor tot formele vecĭe, ádecœ fœrœ ţermuriĉunile clásiĉe, şi cœ la poeţiĭ vecĭ se socotĭaŭ *eleganţi,* ne mœrturisesĉe Ĉiĉerune în cuvintele acestea: „Quin etiam, *quod jam subrusticum videtur,* — olim autem *politius,* eorum verborum, quorum eaedem erant postremae duae litterae, quae sunt in optumus, — *postremam literam detrahebant,* nisi vocalis insequebatur. Ita non erat ea offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtae novi. Ita enim loquebamur: *Qui est omnibu princeps,* non omnibus, et vita illa *dignu* locoque, non dignus.“ Ĉiĉerune de Oratorĭŭ.

Aşá dar' la Lœtinĭ, de şĭ ţermuriĉunile s'aŭ înceĭœgat cu numele pe'ntru tot de-a-una, se vede luminat, cœ n'a fost

tot aşá, ĕi cœ în popor s'aŭ usitat ĕelle veĕe = *subrústica*, şi poeţiĭ şi ĕeĭalalţĭ scriitorĭ şĭ-aŭ luat libertatea de a se folosí de elle, cînd li se pœreá, cœ sunœ maĭ bine, orĭ nu le eşĭaŭ vĭérsurile, orĭ cœ puţin le pœsá, cum se scrie în limba ofiĕialœ. Numaĭ rœmîne dar' neĕĭ ŭœ îndoealœ, *cœ síugurœ limba rumînœ, precum în multe cuvinte, în forme de verbe, aşá şí în decinœĕunĭ rœproduĕe tipul oriĝinal, elemintele formelor lœtine.* Diferinţa ar fi, cœ articĭul lœtin a fost de'n: *is, ea,* cînd all nostru este: *all,* în fiinţœ tot unul cu: *ell, ella,* = *ille,* orĭ maĭ bine veĕĭul: *ole, oloe,* cum vine în ĕitatele leĝĭ. Dar' şí *ille* în fiinţœ, în înĕeputul sœŭ este tot unul cu *is, ea.* Insœ noĭ avem decinœĕunĭ fœcute şi cu articĭul format de'n: *is, ea.* Avem: *unul, unuĭ, unor, care, cœruĭ, cœror, cîtor, atîtor, atare, ataruĭ, atœror* (mœĕedorumînĭĭ: *ahtare,* la noĭ: acœtare), *mulţĭ multor,* ş. ĕ. l. Vede orĭ-ĕine, cœ în formele aĕestea nu este alta ĕeva, decît: *is, ea,* de'n *eĭ, ejus, eor* (= um).

Dar' cum este cu putinţœ, cœ numaĭ limba rumînœ sœ ne rœproducœ formele ĕelle oriĝinale alle limbeĭ lœtine, eînd surorile eĭ le-aŭ pĭerdut? cînd lucrul se vede în faptœ, nu maĭ avem a întrebá de putinţœ. Ĕell ĕe s'a ocupat *serios* cu studiul de limbe, nu se miræ de evenimintele aşémennĭ. În fruntea aĕestuĭ cap, dupœ cuvintele de'n Diodor, am ĕitat altele de'n Bopp numaĭ în limba ĝermînœ. Acum le traduc în rumîna: cœĕĭ tocmaĭ aiĕĭ le este locŭl; elle sunœ aşá: „De însœmnat este într'adevœr, cœ unele limbe, ĕe maĭ vieaḑœ în gura popoarœlor, aŭ rœţinut pe-aiĕĭ, pe-acoló forme de'n lumea strœveĕĭœ (Urwelt), pe care le-aŭ pĭerdut de miĭ de annĭ maĭ multe sororĭ alle lor maĭ veĕĭe (?)“ —

Limba rumînœ este una de'n aĕelle limbe, de care vorbeşĕe Bopp: dar' ell nu cunoaşĕe limba rumînœ: cœĕĭ fœrœ îdoealœ ĭ-ar fi dat şí ell aĕest atestat. Veĕimea sororilor, ĕe aŭ pĭerdut formele ĕelle veĕĭe, o înţeleĝe Bopp de'n puntul *cultureĭ*; cœĕĭ altmintre nu se pot numí veĕĭe limbele, ĕe aŭ pĭerdut formele ĕelle veĕĭe.

Nodul luĭ Górdiŭ este, cœ limbele romanne apusenne aŭ articĭul de'nœinte. Cum s'a întîmplat aĕeasta? Asupra puntuluĭ aĕestuĭa mœ voiŭ maĭ înturná altœ datœ. Acum însœmneḑŭ numaĭ pe scurt, cœ s'a putut întîmplá, cum s'a întîmplat şí în alte limbe. Limbele ĝermîne scœndináviĕe (Dánnica, Norvéĝica) aŭ articĭul la urmœ: Konung = König, şi Konungen = der König, — cînd ĕellelalte limbe ĝermîne, próprie ĝermîne, aŭ articĭul înœinte. Ĕiar şí în limba ĝermînœ se poate pune articĭul în urmœ: pot ádecœ ḑiĕe: Karln, — Friedrichen, cînd apoĭ *n* şi *en* este în locul luĭ dem pus înœintea aĕestor nume. Ĕine nu şĕie, cœ limbele: evreeasca, arábica, sirianna şi cœldáica sînt sororĭ? şi cu toate aĕestea, ĕelle doŭe de'n urmœ aŭ articĭul în urma numelor, ear' ĕelle doŭe de'nœinte îl aŭ înœintea numelor. Apoĭ neĕĭ noŭe nu ne este strœin articĭul înœintea numelor. Maĭ întîĭŭ numele próprie de oamenĭ, unele sînt, la carĭ púnem articĭul tot de-a-una înœinte, precum: *Nicolaĭŭ, Pául, Ioan.* Ḑiĕem tot de-a-una: *luĭ Nicolaĭŭ, luĭ Pául, luĭ Ioan, ecĭ.* Altele sînt, cœrora putem pune articĭul înœinte orĭ înapoĭ, dupœ plac, precum: *Petru,* putem ḑiĕe: *luĭ Petru,* orĭ: *Petruluĭ.* Urmœ de articĭul înœinte se vede şí în aĕestea: *ĕell-al-alt* = *ĕellalalt; al-altœ-erĭ; în-lœ-untru* = *înuntru,* = *înlontru.* În *al-altœ-erĭ,* se pare a fi ĕiar dœţivul itœliann = *al;* ear' în *la* (untru) se pare a fi = *nel* = *nello* itœliann.

Adevœrat aĕestea, cœtrœ mulţimea ĕelloralalte dispar; însœ în puntul de faţœ aratœ ĕell puţin, cœ s'aŭ putut pune înœinte.

Spre a maĭ întœrí tema: *„cœ limba lœtinœ şĭ-aŭ avut articĭul sœŭ de'n pronumele demustrœţiv,“* orĭ maĭ adevœrat, *cœ a avut articĭŭ, de'n care s'a desvoltat articĭul demustrœţiv,* seaŭ deacœ-ţĭ maĭ plaĕe — ĕe se vede a fi şí maĭ adevœrat: *cœ limba lœtinœ a avut articĭŭ care isolat este astœ-ḑi numaĭ ca pronume demustrœţiv* = *is, ea:* producem aĕí doŭe decinœĕunĭ *úmbrice,* dupœ cum le-a aşeḑat Grotefend de'n tablele *eugubíniĕe,* scrise în aĕeastœ limbœ. Umbrií sînt de'ntre ĕelle maĭ veĕĭe popoarœ alle Laţuluĭ, maĭ bœtrînĭ decît Lœtiniĭ.

Eĭ aŭ doŭe forme de pronume demustrœtiv: *erur* şi *esur*, care însœ în fiinţœ sînt unul, şi rœproduc numaĭ améstecul líterelor *r* şi *s*. Noĭ púnem înœinte decinœēunea acēstor pronume, şi apoĭ a numelor lîngœ elle.

Bœrbœtesc:		Femein:	
Singural		*Singural*	
N. erur, esur,	tot-ur	N. era, esa,	tot-a
G. erer, eser,	tot-er	G. erar, esar,	tot-ar
D. ere, ese,	tot-e	D. ere, ese,	tot-e
L. ero (me), eso (me),	tot-o (me)	L. era (me), esa (me),	tot-a (me)
Ac. ero (m), eso (m),	tot-o (m)	Ac. era (m), esa (m),	tot-a (m)
Ab. eru, esu,	tot-u	Ab. era, esa,	tot-a
Multarĭŭ		*Multarĭŭ*	
N. eror, esor,	tot-or	N. erar, esar,	tot-ar
G. ero (m), eso (m),	tot-o (m)	G. eraru (m), esaru (m),	tot-aru (m)
D. erer, eser,	tot-er	D. erar, esar,	tot-ar
Ac. eros, esos,	tot-os	Ac. eras, esas,	tot-as
Ab. erir, esir,	tot-ir	Ab. erer, eser,	tot-er
Ins. ero (f), eso (f),	tot-o (f).	Ins. era (f), esa (f)	tot-a (f).

Vocœtivul ca nomĭtivul; — Neutrul îl lœsœm. —;

Líterele ēe sînt puse în pœrentes, se lasœ de multe orĭ afarœ, ca *s* şi *m* lœtine. În decinœēunea acēsteĭ limbe, *tot lœtine*, ádecœ tot de'n Látĭŭ, se vede earœ-şĭ luminat un articĭŭ la urmœ, care nu este alt-ēeva, decît pronumele demustrœtiv, ēe se vede maĭ desvoltat. Aşá dar' usul articĭuluĭ la urma numelor este nœtural all limbelor Látĭuluĭ. Însœmnœm înceœ, cœ forma numelor lœtine, care înœintea tœrmurieūnilor maĭ primesc un *r*, precum: flos, floris, tempus, temporis, mus, muris, ş. ē. l. este formœ úmbricœ, şi ŭœ denioarœ afost: *flor*, *tempur*, *mur*, ş. e. l. Lœtiniĭ ēeĭ vecĭ scimbaŭ a dese orĭ pe *r* cu *s*, precum ne spune Vœrune (în cartea VI. de limba lœtinœ) şi dĭēeaŭ: *foedesum plusima* în loc de: *foederum plurima* ş. ē. l. De acēea am şĭ dis, cœ pronumele úmbrīe: *erur*, şi *esur*, sînt în fiinţœ numaĭ unul, şi rœproduc amestecul líterelor *r* şi *s*. De'n ablœtivul sîngular úmbric, s'ar pœré ear', cœ acēea e forma orĭginalœ a numelor nedecinate, ádecœ în *u* = *totu*, la care apoĭ punînd pronumele se face: *totu-erur*, şi prescurtat: *totur*, *totus*.

Cu acēstea este terminat lucrul ēell maĭ princĭpal despre orĭginea limbeĭ rumîne. Formele limbeĭ noastre se înfœtişeadœ ca forme antiēe, nœturale alle pœmîntuluĭ lœtin; şi limbeĭ noastre, eĭ sîngure, îĭ rœmîne láuda, cœ şĭ-a rœvindecat sîngurœ drépturile salle de ŭœ limbœ itálicœ maĭ vecĭœ decît sororile şi decît însa-şĭ lœtina, — în înţelesul ēe se vede în ēelle dise, — şi cœ rœvarsœ şĭ peste lœtina ŭœ luminœ, ēe nu aşēeptá nímine. Ēicœniturilor, cu care ne atacœ unĭĭ şi alţĭĭ, şi carĭ sînt spumœ pe lîngœ acēste adevĕruri, sœ opúnem ŭœ frunte seninœ, nepœsœtoarĭœ.

Uĭtásem, sœ însœmnedŭ, cœ şĭ noĭ avem urme de decinœēunea úmbricœ, în: *„tutu-ror, amîndu-ror.“*

XXX.

August Trebóniŭ Lœuriannul.

S'a nœscut în Ardeal în ţinutul Sibiĭuluĭ cœtrœ annul 1815; şĭ-a fœcut stúdiele la Sibiĭŭ, la Clusŭ şi la Vieanna. La universitatea Vienneĭ a studiat ēeēe annĭ de ēille, însuşindu-şĭ toate şēiinţele nalte. Încœ în decursul stúdielor salle universœtarie a cumpus şi a publicat la 1840 minunatul op despre limba rumînœ: *„Tentamen criticum in linquam romanicam.“* Dupœ mîntuicunea stúdielor la 1842, merse în Rumînĭea, şi se fœcú profesorĭŭ de Filosofíe la Bucureşēĭ; aiēĭ, în soţietate cu Nicolaĭŭ Bœlēescul, publicœ *„Mœgœdinul istóric pe'ntru Dáēiea,“* şi pre'n acēasta întruduse între rumînĭ ţubirea cœtrœ stúdĭul istórieĭ nœēunale şi cœtrœ însemnœtatea ēea mare a acēlleĭa pe'ntru cunşēiinţa nœēunalœ; asémenne publĭcœ la annul 1847 de'n Filosofíea luĭ Crug, *Filosofiea fundœmintalœ şi cuĝetœmîntul* (loĝica) şi *cursul de Filosofie*, all luĭ Delavigne, precum şi *„Ocire asupra istórieĭ Rumînilor de'n îmbele Dáēiĭ*, Bucureşēĭ 1846:“ acēasta: înlimba, rumînœ ĝermînœ, frînceascœ şi lœtinœ. La 1847 se denumí Inspeptorĭŭ peste şcoalele de'n Rumînĭea împreunœ cu Ioan Mœĭorescul. La 1848 se re'ntoarse în Ardeal, şi luœ

cea mai mare parte la purtœcunea rœsboiuluĭ nœcunal cuntra Úngurilor cariĭ amerinţaŭ nœcunea Rumînœ cu stingere totalœ; dupœ încieiata acelluĭ rœsboiŭ fu deputat all nœcuniĭ Rumîne de'n Ardeal la Vieanna, si lucrœ, împreunœ cu episcopul Andreiŭ Bœron de Sœguna, si cu ceialalţi deputaţi la toate peticunile date cœtrœ Împœratul pe'ntru rœcunoascerea *drépturilor nœcunale, polítice, de ŭœ potrivœ cu cellelalte nœcunĭ alle pátriei.* La 1851 fu ciemat în Moldáviea ca Înspeptoriŭ all scoalelor; aicĭ regulœ scoalele, cît se putú, dupœ împregurœrile celle grelle alle ocupœriĭ rusescĭ; publicœ *istóriea Romannilor*, si alte cœrţi scolásticœ lipsitoarie; trimis de cœtrœ statul Moldávieĭ, cœlœtorí toatœ Germîníea, Angliea si Itáliea, ca sœ cercetedœ orgœnnœcunea scoalelor si a tuturor ašedœmintelor de educœcune, cu scop ca sœ se întruducœ sí în Moldáviea. Cu ocœjunea cœlœtoríeĭ pre'n Germîníea, la una de'n universœtœile eĭ se fœcú *Doctor de filosofíe.* Dupœ cîţi-va annĭ trecú earœ-si în Rumîníea la Bucurescĭ, unde se fœcú *Efor* all scoalelor si *Bibliotecariŭ all Statuluĭ;* si publicœ un timp scurt, foaea scolásticœ numitœ: *„Instrucţiunea publicœ.“*

§. 78.

Împœrţicunea Dácieĭ vecie.

(Discurs ţinut de A. Treb. Lœuriannul la Acœdemiea Sciinţelor de'n Vieanna, în sedinţa de'n 6. Noemvre 1850.)

Ţinutul de pœmînt, care se întinde de-a stînga Dúnœriĭ de jos cœtrœ meadœ-noapte, se cuprinse de împœrœtoriul Trœiann la annul dela Crest 106, si se prefœcú în provinţœ romannœ, sub numele de: *Dácieа,* în carea învingœtoriul duse ŭœ multime nenumœratœ de oamenĭ de'n toatœ lumea romannœ spre a cultivá pœmîntul si a împoporá cetœtile *) precum ne spune Eutrópiŭ. — Acœastœ provinţœ, în carea se vœd sí astœ-dĭ foarte marĭ urme de cultura si puterea Romannilor, si se descópœr nenumœrate monuminte romanne pe pieatrœ, aramœ si table cerate, si care ne dœ ŭœ prubœ viœ si vederatœ despre grœndiosœtatea coloniilor romanne, pre'n urmœtoriĭ

*) Infinitas hominum copias ex toto orbe Romano transtulerat ad agros et urbes colendas. Eutrop. lib. VI, 6.

de astœ-dĭ aĭ acellor coloniĭ vecĭ, carĭ se numesc de cœtrœ strœiniĭ, *Valacĭ,* earœ în limba lor: *Rumînĭ,* si vorbesc pînœ astœ-dĭ ŭœ limbœ, carea poartœ tipul cell mai curat de rumînœtate, — acœastœ provinţœ, dic, rœmase sub domnieа Romannilor pînœ la annul dela Crest 274, cînd Aureliann, vœdînd încursele bœrbarilor, ce nœvœliaŭ de'n toate pœrţile, si, necredînd, cœ o va mai puté ţiné, strœmutœ legiunile, de bunœ seamœ împreunœ cu ŭœ mare parte de locuitorĭ, preste Dúnœre, si-ĭ ašedœ în Mésiea, si fundœ acoló *ŭœ Dácie noŭœ,* pe'ntru ca sœ se pœstredœ numele provinţeĭ cellеĭ, vecĭ, fundate de Trœiann.

Acœastœ noŭœ Dácie se împœrţí (precum se scie de'n mai multe documinte istóricе cunoscute de comun) în: *Dácieа rîpeannœ* (*Dacia ripensis,* pe lîngœ rîpa dreaptœ a Dúnœriĭ), si în: *Dácieа meadœ-ţœrannœ* (*Dacia mediterranea,* mai departe în întrul ţœriĭ); darœ împœrticunea cea *adevœratœ* a Dácieĭ *vecie* rœmase necunoscutœ istóricilor moderni pînœ în timpurile noastre. Cum cœ sí *Dácieа vecĭœ* a fost împœrţitœ în mai multe pœrţi, se vede destull de'n numele eĭ care se aratœ prea adese, orí în *númœrul multariŭ: Daciae, Daciarum* etc. Denumirea acéllor pœrţi nu se putú descoperí de'n necĭ un monumînt cunoscut de pînœ acum, pe'ntru acœea mai multĭ, începînd dela Cluvériŭ, încercarœ sœ aplece numele împœrticuniĭ Dácieĭ cellеĭ *noŭe* (a luĭ Aurelieann) la provinţa *cea vecĭœ* (a luĭ Trœiann). Ba altĭi mérserœ încœ sí mai departe, si fipcunarœ un nume all treilea, pe'ntru ŭœ parte a acesteĭ de'n urmœ, ádecœ, numele de *„Dacia alpestris“*, care nu se aflœ la necĭ un istóric vecĭŭ, si nu se poate justificá pre'n necĭ un documînt, si necĭ un monumînt istóric. Críticiĭ mai ágerĭ bœgarœ de samœ, cœ prubele acestea n'aŭ fundœmînt, si lœpœdarœ toatœ acœastœ împœrticune; însœ fœrœ de a puté spune: *care a fost ašá darœ împœrticunea cea adevœratœ a Dácieĭ?* Eŭ pot sœ dic, cœ am fost cell de'ntîiŭ, care am avut norocirea a face acœastœ descoperire însœmnatœ. Darœ încœinte de cé voiŭ aduce documintele spre întemeiarea acesteĭ aserciunĭ, îmĭ

ĭaŭ voe a întrá în ŭœ scurtœ desbátere asupra unor date ḡeográfiĉe.

Deacœ ne uĭtœm la pusœĉunea nœturalœ a acesteĭ ţœrĭ dela Dúnœrea de jos, carea pe tîmpul Romannilor, purtá numele de: *Dáĉiea:* vedém la ĉea de'ntîĭœ privire, cœ ea se desparte pre'n un şir de munţĭ (continuarea Cœrpaţilor), în doŭe pœrţĭ maĭ de aceea-şĭ mœrime, carĭ noĭ le putém numí de ŭœ cam datœ: *Dacia cisalpina* (de'ncoaĉe de munţĭ), şi: *Dacia transalpinæ* (de'ncoló de munţĭ); însœ fœrœ de a preocupá deslegarea problemiĭ. *Cisalpina* e ţînutul *Tiseĭ şi all braţuluĭ eĭ ĉelluĭ mare,* ádecœ, all *Múrœşuluĭ;* earœ *Transalpina* e ţînutul *Oltuluĭ, all Serétĭuluĭ, Prutuluĭ* şi all *maĭ multor áltor rîurĭ maĭ miĉĭ,* carĭ întrœ în partea stîngœ a Dúnœriĭ: pre'n urmare: *ţînutul Principatelor rumîne de la Dúnœre.* Acœastœ împœrţiĉune nœturalœ e cu totul cœrœpteríśticœ, şi se pare cœ fu ţînutœ în vedere de cœtrœ ḡeografiĭ şi istóriĉiĭ vecĭ. Erodot în cartea a IV ne dœ urmœtoarĭa icoanœ despre acœste ţœrĭ.

*„Istrul (Dúnœrea) e de'ntre toate rîurile, carĭ le cunoaşĉem noĭ, ĉell maĭ mare, şi curḡe tot de ŭœ mœsurœ şi vara şí earna, şi e ĉell de'ntîĭŭ de'ntre rîurile Scúţieĭ, care vine de cœtrœ apus. De'n cáusa aceea e ĉell maĭ mare, fiind cœ se varsœ alte rîurĭ într'însul, care-l îngroaşœ foarte. De'n partea Scúţieĭ se varsœ ĉinĉĭ rîurĭ într'însul: unul Porata (Prut) pe limba Scúţilor, seaŭ Pureta pe limba Greĉilor, all doilea: Tirantul, all treilea: Arar, all patrule: Napar, all ĉinĉilea: Ordes. De'ntre acestea ĉell de'ntîĭŭ e un rîŭ mare, şi curḡe de cœtrœ rœsœrit în Istru; all doilea Tirant, e maĭ mic şi curḡe maĭ de cœtrœ apus; earœ Arar, Napar şi Ordes curg între aceste doŭe, şi se varsœ în Istru. Acestea sînt rîurile Scútiĉe, carĭ mœresc apa Istruluĭ. — De'n ţara Agaturşilor curḡe unul cu numele Marişŭ, şi se amésteĉœ cu Istrul.“ *)*

Treĭ de'ntre aceste rîurĭ şĭ-aŭ pœstrat numele pînœ în ḋiŭa de astœ-ḋĭ, ádecœ *Porata,* seaŭ dupœ Greĉĭ: *Puret,*

*) Herodotus, Historiarum libro IV, 48 et 49.

astœ-ḋĭ *Prut; Ordes,* astœ-ḋĭ *Arḡeşŭ;* şi *Marişŭ,* astœ-ḋĭ: *Múrœşŭ,* care nu curḡe îndatœ în Dúnœre, ĉi maĭ întîĭŭ în *Tisa,* şi apoĭ, cu aceasta împreunœ, se varsœ în *Dúnœre.* Deĉĭ se pare cœ Erodot cuprinde pe *Tisa* împreunœ cu braţul eĭ *Múrœşul,* sub numele comun de: *Marişŭ,* precum faĉe şí Strœbune, cum vom vedé îndatœ. Însœ atîta se vede de'n aceastœ descripĉune, cœ ţînutul Tiseĭ şi all Márişuluĭ se socotesĉe de cœtrœ Erodot drept *ţara Agaturşilor,* earœ ţînutul ĉellorlalte ĉinĉĭ rîurĭ drept *ţara Scúţilor,* carĭ se despart pre'n munţiĭ *Cœrpaţĭ.*

În capul 93—104, descriînd espediĉunea reḡeluĭ Dariŭ, ḋiĉe:

*„Maĭ înœinte de a ajunḡe la Istru, a supus pe Ḡeţĭ. — Dela Istru maĭ încoló cœtrœ míjlocul uscátuluĭ e încunḡuratœ Scúţiea de cœtrœ Agaturşi, apoĭ de cœtrœ Neurĭ, dupœ aceea de Androfaḡĭ (Mîncœ-oameni) şi de melanclennĭ (îmbrœcaţĭ în negru). — Daræ Agaturşiĭ sînt oameni foarte curaţĭ, şi poartœ foarte mult áur. — Într'altele se aprópiœ cu dátinele de Traĉĭ.“ *)* — Aiĉĭ nimerim ŭœ ţarœ bogatœ de áur, în care locuesc *Agaturşiĭ,* şi pre'n care curḡe rîul *Marişŭ,* şi care nu poate fi alta decît *Transilvániea de astœ-ḋĭ.*

Pînœ pe tîmpul luĭ Strœbune se scimbarœ împreḡurœrile. Scuţiĭ se tráserœ înapoĭ cœtrœ Ásiea, şi în locul lor venirœ Ḡeţiĭ de'n partea dreaptœ a Dúnœriĭ. Însœ sœ ascultœm maĭ bine la vorbele ḡeografuluĭ:

„Dupœ Suevĭ urmeaḋœ ţara Ḡeţilor; aceasta se întinde dela Selba (pœdurea) erĉínicœ, cuprinḋînd însœ-şĭ ŭœ parte a munţilor acéllora, pe lîngœ Dúnœre; la înĉeput e îngustœ, apoĭ se lœţcsĉe cœtrœ meaḋœ-noapte pînœ la Turiḡeţĭ, cu toate cœ nu putém sœ-i spunem márḡinile maĭ acurat.“ — „Maĭ întîĭŭ aŭ stœtut sub un reḡe, Berebiste, apoĭ s'aŭ desfœcut în patru, ba ĉiar şi ĉinĉĭ principate.“ . . . . „Însœ maĭ are şi altœ împœrţiĉune, care e vecĭœ, dupœ carea lo-

*) Herodotus. Historiarum libro IV, 93. 100 et 104.

*cuitorii ei se numesc parte Dacĭ, parte Gētĭ. Gētĭ se numesc acĕia, carii se întind cætræ Germíniea, și cætræ isvoarele Dúnœriĭ, și carii, dupœ pœrerea mea, s'aŭ numit în vecime: Davĭ. Pre'n țara Dacĭlor curge rîul Marișŭ, și se varsœ în Dúnœre, pe care Romanniĭ dúseræ lúcrurile pe'ntru rœsbell. . . . . Partea de sus a rîuluĭ dela isvor pînœ la cætœrapte, se numeșce: Dúnœre (Danubius), care spalœ țara Dacĭlor maĭ vîrtos; earœ partea de jos pînœ la mare, în carea locuesc Gētiĭ, se numeșce: Istru (Ister). . . Însœ Gētiĭ și Dacĭi aŭ tot ŭœ limbœ.“ *)*

De aĭcĭ se vede, cœ țara se împarte earœ-șĭ în *doŭe pœrțĭ* ca și la Erodot, în tara *Dácĭlor* și a *Gētĭlor*, și cœ ceĭ de'ntîĭ locuesc țînutul pînœ la cætœrapte, carĭ sînt de bunœ samœ, celle dela *Rușava;* earœ ceĭ de'n urmœ locuesc țînutul dela cætœrapte pînœ la marea neagrœ: pre'n urmare cĭar așá precum ne spuse Erodot despre Agaturșĭ și Scuțĭ.

Césare încœ dice, *cœ de cætrœ apus se mœrginește Dácĭea cu Selba* (pœdurea) *ercínicœ* **), Pliniŭ pune rîul *Mar (Morava)* drept márginea țœriĭ, însœ ne spune, cœ *Iasugĭĭ: Sarmațĭ, seaŭ Metœnnașți*, carĭ aŭ venit maĭ în urmœ, aŭ împins de acoló pe Dacĭ cætrœ Tisa și cætrœ muntĭ. ***) Ptolomeŭ face rîul Tibiscul *(Parthissus* Plinĭĭ), drept márgine de cætrœ apus, și *Ierasul* (de bunœ samœ: *Parata* Herodoti), de cætrœ rœsœrit a provințieĭ *Dácĭeĭ*. Darœ necĭ unul de'ntre acestĭa nu ne spune nemica despre împœrțirea țœriĭ. Necĭ *tabla Peutingĕriannœ* nu ne dœ înformœcune despre acĕasta.

---

*) Strabo. Gogr. lib. VII. cap. 3, §. 1. — cap. 3. §§. 11. 12 et 13.

**) (Hercynia silva) oritur ab Helvetiorum et Nemetum, et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii pertinet ad fines *Dacorum* Anartium. Caes. B. Gall. lib. VI. 25.

***) Superiora autem inter Danubium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium campos et plana Iazyges Sarmatœ, montes vero et saltus pulsi ab his *Daci* ad Parthissum amnem a *Maro,* sive *Duria* est a Suevis, regnoque *Vanniano* dirrimens eos. Plin. Nat. Hist. lib. IV. 25.

Dupœ acĕastœ desbátere, cutedŭ a pronunțá cœ Dácĭea — poate cœ și maĭ înœinte, însœ de bunœ samœ pe tîmpul Romannilor, — *a fost împœrțitœ, ca și Pannóniea și Mésiea, în Dácĭea de sus și în Dácĭea de jos (Dacia superior et inferior).* Eŭ îmĭ întemeĭedŭ acĕastœ aserĕune pe doŭe documinte, de'ntre carĭ unul e ŭœ diplomœ de la împœrœtorĭul Adriann cu datul de'n 22 Márțiŭ annul Rumeĭ 882, seaŭ dela Crest 129, sœpatœ pe doŭe table de aramœ, carĭ s'aŭ aflat în decénniul trecut la *Grosĭ-di-pod,* aproape de Cĕlleĭ, în țara Rumîneascœ, și se pœstreadœ acum în cœbinetul de antiĕe all D-luĭ *M. Gica* la Bucurescĭ; all doilea e ŭœ columnœ onorarĭœ cu ŭœ înscripĕune foarte înteresîntœ de pe cĕlle maĭ bune țîmpurĭ alle împœrœtorilor, care s'a aflat la *Turnul* (asémenne în țara Rumîneășcœ), la gonirea Turcĭlor de acoló, și s'a adus de D. Generarĭŭ *Mavru* la Bucurescĭ. Eŭ le alœtur amîndoŭe aicĭ, și maĭ întîĭŭ *diploma luĭ Adrieann, apoĭ columna Onorariœ*:

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. DIVI.
NERVAE. NEPOS. TRAIANUS. HADRIANUS. AUG.
PONTIF. MAX. TRIB. POTEST. XIII. COS. III. P. P.
EQUITIS. ET. PEDITIS. QUI. MILITAVER. IN. ALAI. ET.
VEXLLATIONE. EQUIT. ILLYRICOR. ET. COH. IIII. QUAE.
APELLANT. I. HISPANOR. ET. I. HISPANOR. VETERAN.
ET. II. FLAV. NUMIDAR. ET. II. FLAV. BESSOR. ET. III. GAL.
LOR. ET. SUNT. IN. DACIA. INFERIORE. SUB. PLAUTIO
CAESIANO. QUIN. ET. VICEN. PLURIBUSQUE. STIPEN.
DIIS. EMERITIS. DIMISSIS. HONESTA. MISSIO.
NE. QUORUM. NOMINA. SUBSCRIPTA. SUNT.
IPSIS. LIBERIS. POSTERISQUE. EORUM. CIVITA.
TEM. DEDIT. ET. CONNUBIUM. CUM. UXORIBUS.
QUAS. TUNC. HABUISSENT. CUM. EST. CIVITAS. IIS.
DATA. AUT. SIQUI. CAELIBES. ESSENT. CUM. IIS. QUAS.
POSTEA. DUXISSENT. DUMDAXAT. SINGULI
SINGULAS. A. D. XI. K. APRIL.
P. JUVENTIO. CELSO. II. Q. JULIO. BALBO. COS.
VEXILLATIO. EQUITUM. ILLYRICOR.
EX. GREGALE.
EUPATORI. EUMENI. E. SEBASTOPOL.
ET. EUPATORI. F. EJUS. ET. EUPATORI. F. EJUS.
ET. EUMENO. FIL. EJUS. ET. THRASONIS. FIL. EIUS.

PHILOPATAE. FIL. EJUS.
DESCRIPTUM. ET. RECOGNITUM. EX. TABULA.
AENEA. QUAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. MURO. POST.
TEMPLUM. DIVI. AUG. AD. MINERVAM.

L.	VIBI	VIBIANI
Q.	LOLLI	FESTI
L.	PULLI	DAPHNI
L.	EQUILLI	GEMELLI
L.	PULLI	ANTHI
TJ.	CLAUDI	MENANDR
C.	VETTIENI	HERMETIS. *)

(Rumînesce: Împœrœtoriul Césare, fiiul divuluĭ Trœĭann Párticul, Nepotul divuluĭ Nerva Trœĭann, Adriann, August, Pontifice suprem, decorat cu puterea de tribun a treĭ-sprœ-dĕcea oarœ, Cúnsul de a treĭa oarœ, Pœrintele pátrieĭ: Cœllarilor sĭ pedestrilor, carĭ aŭ serbit la milítie în áripa I, sub steagul cœllarilor illíricĭ, sĭ în celle cinci coortĭ, carĭ se cĭamœ: I. a Spannilor, sĭ I. a Spannilor veterannĭ, II. Flœvieannœ a Numidilor, sĭ II. Flœvieannœ a Besilor, sĭ a III. a Galilor, sĭ în Dácĭea de jos (inferiore) sub Commînda luĭ Plœútiŭ Cešiann, dupœ ce aŭ serbit doŭe-dĕcĭ sĭ cinci sĭ maĭ multĭ de annĭ, le dœ voe sœ easœ de'n milítie cu onoarea céllora, alle cœror nume sînt maĭ jos scrise, sĭ le cunĕede dreptul de cetœtennĭ romannĭ, lor, copiilor sĭ urmœtorilor lor, precum sĭ dreptul de cœsœtoríe legitimœ cu muerile, carĭ le-aŭ avut atuncĭ, cînd li s'aŭ dat dreptul de cetœtennĭ, seaŭ, dacœ ver-uniĭ vor fi fost necœsœtoritĭ, cu acellea, pe carĭ le vor fi luat dupœ aceea: însœ fiœ-care cîte una. În un-sprœ-dĕce cœlende alle luĭ Aprile. — Sub cunsultul luĭ Públiŭ Juvéntiŭ Celsŭ II, sĭ all luĭ Cint Júliŭ Balbul. Steagul cœllarilor Illúricĭ fostuluĭ militariŭ comun *Eupatore, Eumeniŭ, de'n Sebastopol, sĭ fiilor luĭ Eupatore, Eupatore, Eumen, Trœsone sĭ Filopatra.* — Descrisœ sĭ revœdutœ dupœ tabla de aramœ, carea e înfiptœ la Ruma în

*) Aceste table, a pus D. M. *Gica,* de le-a copiat în annul 1838, sĭ a litogrœfat, un Facsimile în Dresda; eŭ le-am publicat maĭ întĭiŭ în *Mægœsinul istóric pe'ntru Dácĭea,* Tomul I. pagĕ. 25. în annul 1845.

murul dupœ tîmplul Divuluĭ August la Minerva. — Lucĭŭ Vibiŭ Bibiann; Cint Loliŭ Fest; Lucĭŭ Puiŭ Dafn; Lucĭŭ Epuliŭ Gemell; Lucĭŭ Puiŭ Ant; Tiberiŭ Claudiŭ Menandru; Caiŭ Vitienn Ermete.)

JUL. CAPITONI. C. P. ILLYRICI.

TR. T. OMNIB. HONORIB. AB. ORD.
FL. SIRMIATIUM. HONORATO. ET.
SENTENTIAE. DICUNDAE. ITEM. SACERDOTALIB.
AB. ORDINE. COL. ULP. OESC. ET. STATUAM. AERE. CO.
DECRETIS IAM. PRIDEM. AB. EODEM. ORDINE.
ORNAMENTIS. II. VIRAL. ITEM. DECURIONA.
LIB. ORNAMENTIS. HONORATO. AB. ORDINIB.
COLONIAR. ULP. POETOVIONENSIS.
EX. PANNONIA. SUPERIORE. TRAIANAE. SARMI.
ZEGETHUSENSIUM. EX. DACIA. SUPERIORE.
ITEM. II. VIRALIB. AB. ORDINE. MUNICIPII.
ROMULENSIUM. BULEUTAE. CIVITIS.
PONTICAE. TOMITANORUM. PATRONO.
AUG. COL. ULP. OESC.
ORDO. COL. ULP. OESC. STATUAM. AERE.
COLLATO. CUM. ORNAMENTIS. SACER.
DOTALIB. EX. DECRETO. ET. ORNAMENT.
II VIRAL. IAM. PRIDEM. HONORATO.
OB. EIUS. ERGA. SE. MERITA. HONORE.
CONTENTUS. IMPENDIUM. REMISIT.
L. L. D. D. *)

(Rumînesce: Luĭ Juliŭ Capitone cunsulariŭ Prefept Províntieĭ Illúric, decorat cu toate onorile de Alesiĭ coloníeĭ Flœvianne a Sirmiuluĭ, sĭ cu dreptul de a votá în consultele públice, asémenne decorat cu ornœmintele ierárcice de Alesiĭ coloníeĭ Ulpianne a Esculuĭ, sĭ cu statuœ pusœ de'n cĭeltuĭalœ comunœ, de carĭ alesĭ i se decretáserœ încœ maĭ înœinte ornœmintele duumvirale, asémenne decorat cu ornœmintele docurionale de Alesiĭ coloníeĭ Ulpianne a Petovioneluĭ de'n

*) Eŭ publicœĭ aceastœ înscripcune maĭ întĭiŭ în Magasinul istóric pe'ntru Dácĭea, Tomul II, pagĕ. 84, în annul 1846.

Pœnnóniea de sus, aĭ Ulpianneĭ Raţiariea de'n Mésiea de sus, aĭ Traĭanneĭ Sarmisegetusa, de'n Dáciea de sus (superiore); asémenne decorat cu ornœmintele duumvirale de Alešiĭ Municipiuluĭ Romula, Senatoriuluĭ Cetœţiĭ Póntice a Tomilor, Patronuluĭ Augusteĭ Colonie Ulpianne a Esculuĭ, Alešiĭ colonieĭ Ulpianne a Esculuĭ ĭ-aŭ pus státuœ de'n cĭeltuealœ comunœ cu ornœmintele erárcice de'n decretu comun, dupœ ce'l decoráserœ maĭ înœinte cu ornœmintele duumvirale pe'ntru méritele salle cœtrœ dînšiĭ; earœ ell multœmit cu onoarea ce i s'aŭ fœcut, a întors cĭeltueala, *(locul s'a dat de'n decretul Decurionilor.)*

În aceste doŭe documinte se vede într'unul numele Dáciei de jos (înferiore), în cellalalt all Dáciei de sus (superiore). Aceasta e adevœrata împœrţicune a Dáciei vecĭe, cu totul necunoscutœ pîn'acum învœţaţilor noštri.

Acum ar maĭ rœmîné numaĭ a defige términiĭ pre'n carĭ se despœrţiaŭ aceste doŭe provinţe. Spre aceasta ne lipsesc datele maĭ de aproape, însœ rœdimîndu-mœ pe desbáterea de maĭ sus a lócurilor luĭ Erodot šĭ alle luĭ Strabune, precum šĭ pe pusœcunea nœturalœ, cuteaŭ a presupune, cœ culmea de munţĭ, care desparte Transilvánniea šĭ Bœnatul Temišann de Principatele dela Dúnœrea rumînœ, aŭ format šĭ líniea despœrţitoarĭœ între Dáciea de sus šĭ între cea de jos. Dar' eŭ las lucrul acesta cerœetœrilor viitoarĭe, šĭ mœ multœmesc de aceastœ datœ cu descoperirile melle celle pusœtive, cu care creaŭ cœ am fœcut un šerbiţŭ fiinţial stúdiuluĭ geogrœfieĭ celleĭ vecĭe.

XXXI.

Niculaĭŭ Bœlcescul.

S'a nœscut în Ţara rumîneascœ pe la 1815 saŭ 1816, îšĭ fœcút stúdiele în colegul st. Sava; întrœ apoĭ ca june cœdet în oštirea ţerĭĭ, primind voe de a face un curs pe'ntru învœţœtura Soldaţilor, încurcat

în cunspirœcunea luĭ Cîmpineannul, fu încis, sub Al. Gica, la mînœstirea Mœrginennĭ. Într'acest timp se ocupœ serios de studiul istórieĭ nœcunale. Liberat fiind la urcarea pe tron a principeluĭ Bibescul, publicœ la Laši *Puterea armatœ a Rumînilor*. La 1846 începú, în sotietate cu Tribóniŭ Lœuriannul, a publicá *Mœgœdinul istóric pe'ntru Dáciea*. La 1847 se duse la Pœris spre a cercetá prin bibliotecele de acolo documinte privitoarĭe la istóriea ţerĭĭ. La 1848 se întoarse în ţarœ, fu unul de'n începœtoriĭ mišcœriĭ šĭ figurœ ca secretariŭ all guvernuluĭ proviđoriŭ. Cœđînd revolucunea, trecú în Trœnsîlvánniea, unde luœ parte la toate bœtœliile luĭ Bem; cînd fu šĭ aice învinsœ revolucunea, ell strœbœtú tot împeriul Austrieĭ pe necunoscute, vení la Pœris, luœ parte la publicarea *Rumînieĭ viitoarĭe*, šĭ tipœrí ŭœ brošurœ în limba frîncœascœ *„Question économique des Principautés.* De atuncĭ a începeput a se ocupá maĭ serios cu *Istóriea Rumînilor sub Mihaiŭ Viteadul*, opul sœŭ de frunte, dar' suferind de plept a rœposat la Pœlermo în annul 1852, fœrœ sœ-l fiœ terminat. Acest frœgmînt s'a publicat în „Revista rumînœ.“ La 1859 a propus cœbinetul I. Gica principeluĭ domnitoriŭ, šĭ Mœrĭea Sa a decretat, ca ţerîna luĭ N. Bœlcescul sœ se aducœ în ţarœ, ce nu s'a împlinit încœ pînœ acuma (1861).

§. 79.

Cuvînt preliminariŭ despre isvoarœle istórieĭ Rumînilor.

Rumînii aŭ trebuinţœ astœ-dĭ sœ se întemeieđe în pœtriotism šĭ în coragŭ, šĭ sœ cîšcigœ statornicíe în cœrœpteriŭ. Aceste resultate crédem cœ s'ar dobîndí, cînd eĭ ar avé ŭœ bunœ istórie nœcunalœ, šĭ cînd aceasta ar fi îndestull respînditœ. Privind acell šir de veácurĭ, în care pœrinţiĭ noštri aŭ trœit, šĭ la cipul cu care eĭ s'aŭ purtat în vieaţa lor socialœ, noĭ am cœutá sœ dobîndim vîrtuţile lor, šĭ sœ ne ferim de grešelele în care aŭ picat. Am pœrœsí pre'n urmare acell spíret de partidœ šĭ de ambicune mîršavœ. Am scœpá de acelle témerĭ de nemic šĭ de acelle sperînţe deşerte. Am dobîndí adevœratele principe, carĭ trébuie sœ ne povœţueascœ în vieaţa noastrœ sotialœ, ca sœ ne putem mîntuí. Istóriea încœ ne-ar arœtá, cœ pœrinţiĭ noštri se aflarœ în vremĭ cu

mult mai grelle decît acelle, în carî ne aflœm noî acum. Cœlcatî dela începutul lor de atîtea popoarœ bœrbare: Gotî, Unnî, Gepidî, Avarî, Bulgarî, Pœcinatî, Cumanî, Tœtarî, încungurații apoî de nœcunî putérnicе, cum Ungurii, Polonii și Turcii, care toate tîntîaŭ a-î robí, eî îșî pœstrarœ nœcunœletatea lor. Ŭœ mînœ provedințialœ privigiéză asuprœ-le și îî strecurœ minunat de'n toate priméjdiile. Acéasta ne va aducе sœ crédem, cœ ŭœ nœcune, carea în mijlocul atîtor nevoî șî-a pœstrat nœcunœletatea eî în cúrgere de 18 veácurî, nu maî poate perí. Acéastœ cunvingœcune apoî ne va facе, sœ avem maî multœ încrédere în viitorîŭ, și sœ lucrœm cu maî multœ ínimœ la ŭœ reformœ polîticœ și sotialœ, carea sœ ne facœ vrédnicî a ne luá rangul, cе ni-se cuvine în marea fœmílie a nœcunilor Europenne.

Dar', ca sœ poatœ ŭœ istórie aducе acéste foloase, nu trébuie sœ fiœ numaî ca un șir de oare-care întîmplœrî polîticе seaŭ militarîe uscate, fœrœ necî ŭœ coloare, fœrœ necî un adevœr local; nu trébuie sœ se ocupe numaî de oare-carî persoane privilegiate; dar' sœ ne arate poporul rumîn cu institucunile, ideile, simțemintele și obicéiurile luî în deosebite veácurî.

Noî crédem, cœ ŭœ asémenne istórie este cu putințœ. Pe'ntru acéasta socotim, cœ cеî cе se ocupœ de istóriea noastrœ, nu trébuie a se ținé numaî de cеea cе aŭ lucrat și aŭ dis istóricii noștrî cеî moderní; dar' tot într'ŭœ vreme folosîndu-se de adevérurî descoperite de dînșii sœ meargœ maî departe, sœ alergе la isvoarœle originale, sœ cáute și sœ adune toate dáturile putincoase, și numaî atuncî vor țese ŭœ istórie bunœ.

Dar' carî sînt acéste isvoarœ și unde le putem aflá? Acéasta voim a arœtá pe scurt într'acést articiŭ. Descoperirea, cercetarea și adunarea lor este scopul acésteî publicœcunî.

Istóriea noastrœ ca a tuturor nœcunilor se cuprinde în cinci felîurî de documinte: 1. Poesíile și trœdicunile poporale; 2. legile și actele oficiale; 3. crónicele, carî cuprind

faptele gennerale; 4. înscrisœcunile și monumintele; 5. scríerile, carî dugrœvesc obicéiurile private. Sœ vedem acum cé putem avé de'n acéste deosebite speții de isvoarœ și la cé parte de istórie ne poate șerbí fiœ-care de'n tr'însele.

1. Poesíile și trœdicunile poporale. Oamenii întîiŭ cîntœ, pe urmœ scriŭ. Cеî de'ntîî istóricî aŭ fost poeții. Poesíile poporale sînt un mare isvor istóric. Într'însele aflœm nu numaî fapte gennerale, dar' elle întrœ șî în vieața privatœ, ne dugrœvesc obicéiurile și ne aratœ ideile și simțœmintele veaculuî. Învețații Grimm și Michelet s'aŭ folosit mult de acést isvor istóric în scríerile lor asupra origineî dreptuluî German și Frîncеs.

Trœdicunile s'aŭ povescile poporale sînt un isvor, carî șerbesc la acеea-șî țîntœ ca șî poesíile. Treaba ágereî crítice a istóriculuî este sœ deosebeascœ de'ntracéste dáturî, ca șî de'n toate cellelalte, adevœrul de falsitate, și sœ se poatœ bine folosí.

Ŭœ adunœturœ dar' a poesíilor și a povescilor, cе se aflœ în gura poporuluî rumîn este de trebuințœ: Noî cérem spre acéasta ajutorîul tuturor cellor cе lucrînd pe la țarœ pot maî cu lesnire a le culege și a ni le împœrtesí.

2. Legile. Rumînii dela întemeîarea îmbelor Principate n'aŭ avut legî scrise. Obicеiul pœmîntuluî le-a ținut multœ vreme loc și de constitucune polîticœ și de cóndicœ civilœ și criminalœ. Acést obicеiŭ de șî nu-l avem scris tot în vr'ŭœ cóndicœ, dar' îl gœsim în hrisoave aplicat la cáduri deosebite. Hrisoavele saŭ uricele (cum le numesc fracii noștri de de'ncolo de Milcov), sînt isvorul cell maî însœmnat all istórieî Rumînilor. Într'însele gœsim nu numaî ácturî gennerale de ŭœ mare importînțœ istóricœ, nu numaî cronologîea cеa maî segurœ a Domnilor, dar' șî constitucunea genneralœ, legeslațîea noastrœ și trœsurî de obicéiurî. Ŭœ adunœturœ de hrisoave este dar' neapœratœ. Clucerul Dumitrace fœcuse în veacul trecut ŭœ asémenne adunare, dupœ care a lucrat șî cronologîea Domnilor țœriî Rumînescî. Acéastœ adunœturœ nu scim cé se va fi fœcut. Noî grœbim a rugá pre toțî

rumînii iubitorĭ de istóriea nœcunii sœ ne facœ cunoscute hrisoavele cĕ vor fi avînd și care aŭ ŭœ importîntœ istóricœ, cœcĭ adunœtura, cĕ am fœcut, de șĭ destull de înteresantœ, tot n'o socotim de ajuns.

Alesandru Voevod cĕell bun all Moldoveĭ pe la începeputul veaculuĭ all XV. a fœcut ŭœ právilœ, cĕ acum nu se maĭ gœsesĕce. Dupœ dînsul de-abĭá în veacul all XVII. Mateĭŭ Bœsœrab Voevod în țara rumîneascœ și Vasíliŭ Voevod în Moldova publicarœ cóndicĭ de legĭ trœduse dupœ cĕelle împœrœtesĕcĭ, la carĭ se adáuse cĕ-va șĭ de'n obicĕeĭul pœmîntuluĭ. Cĕa de'ntîiŭ se numesĕce *Îndreptarea legĭi*, trœdusœ de Dœniil Panoniannul, și tipœritœ în Tîrgovișce la 1652. A doŭa numitœ: *Carte rumîneascœ de învœĭtœtura právilelor ș. c. l.*, trœdusœ de logofœtul Eustrátiŭ, șĭ tipœritœ în Iașĭ la 1646. Dupœ acĕste právile venĭ în țara rumîneascœ právila luĭ Scœrlat Gica, a luĭ Alesandru Ipsilante, a luĭ Ioan Cœrăga și Regulœmîntul. Ear' în Moldova cóndica cĭvilœ dela 1817, cóndica criminalœ și de procedurœ dela 1822, și Regulœmîntul.

3. Crónicĭle. Crónicĭle, carĭ șerbesc de isvoarœ istórieĭ noastre, sînt de doŭe felĭurĭ: *strœine* și *nœcunale*. Începînd dela Erodot, care ne-a lœsat ĝeogrœfĭea Dácieĭ pînœ acum, putem numerá maĭ multe miĭ de istórĭcĭ strœinĭ, carĭ ne șerbesc de isvoarœ istórieĭ noastre. N'are cine-va decît sœ cĕteascœ deosebitele liste de asémennĭ scriitorĭ, cĕ se aflœ tipœrite, seaŭ sœ vadœ cĭtátiile vestiteĭ crónicĕe a luĭ Gorgŭ Șincaĭ. Istórĭcĭĭ grecĭ, romannĭ, bisantinĭ, polonĭ, úngurĭ, turcĭ, crónicĭle slovenne, daŭ destullœ mœtérie istóriculuĭ rumîn. Eĭ ne șerbesc maĭ cu samœ pe'ntru vremile cĕelle vecĭe, despre care cronicarĭĭ noștri tac. Cĕrcul restrîns all acĕstuĭ articĭŭ nu ne eartœ a enumerá acĭ pre toțĭ saŭ mœcar pe cĕĭ maĭ însœmnațĭ saŭ deosœbițĭ, dorința noastrœ fiind a însœmná crónicĭle nœcunale, carĭ aŭ fost pînœ acum puse la uĭtare, ba încœ nesocotite cu despreț, cœcĭ eraŭ necunoscute. Prințul D. Cantimir dĭce, cœ Rumînĭĭ nu s'aŭ îndeletnicit a scrie istóriea lor „cœcĭ lor le erá maĭ la ínimœ sœ facœ fapte bune decît sœ le scrie.“ Într'adevœr cîtœ vreme aŭ ținut luptele cĕelle

marĭ pe'ntru îndependințœ, sgómotul armelor împĭedecœ pe Rumînĭ ca sœ-șĭ scriœ annalele. De-abĭá în all XVI. veac, cînd sœmnalul decœdințiĭ lor se dedese, simțirœ eĭ trebuința de a scœpá glóriea pœrinților de'n uĭtare. Atunci se ivirœ treĭ crónicĕe (saŭ litopíseț̆e) asupra istórieĭ Moldoveĭ în treĭ limbĭ deosebite, unul rumînesc, începînd dela Dragoșŭ Vodœ, și mergînd pînœ la Petru Vodœ Șciopul (1359—1570); altul lœtinesc, și all treile slovennesc. Acĕste crónicĕe cĕelle maĭ vecĭe, cĕ aŭ Moldovennĭĭ, s'aŭ pĭerdut, frœgminte numaĭ de'ntr'însele ni s'aŭ pœstrat de cronicarĭĭ maĭ noĭ. Dupœ acĕea pe la sfîrșitul acĕelluĭ veac vornicul Grigóriŭ Urecĭœ scrise crónica sa de la Dragoșŭ Vodœ pînœ la a doŭa domnĭe a luĭ Aron Vodœ (1313—1595). — Dupœ dînsul aŭ eșit încœ treĭ crónicĕe scrise de logofœtul Eustrátiŭ, de fiĭul sœŭ Simion dáscœlul, și de nepotul sœŭ Misœil cœlúgœrụl. Acĕstĭa aŭ copiat pe Urecĭœ adœogînd deosebite anotœcunĭ dela dînșiĭ, și aŭ urmat cu istóriea pînœ la Vœsíliŭ Voevod (1634). Dupœ dînșiĭ logofœtul Miron Costin a completat pe Urecĭœ, începînd crónica sa dela venirea luĭ Trœĭann în Dácĭea, urmînd apoĭ originalul luĭ Urecĭœ pînœ la Aron Vodœ (1662), scriind dela sine. Continuœtorul luĭ Miron a fost fiĭul sœŭ, logofœtul Nicolaĭŭ Costin. Acĕesta a copiat pe Urecĭœ și pe tatœ-sœŭ pînœ la Dœbija Voevod cu deosebite adáusurĭ, earœ de acoló pînœ la 1712 a scris dupœ isvoadele luĭ Vœsíliŭ Dubœŭ și Tudor Dœmiann. Dela 1712—1716 l'a continuat Acséntiŭ Uricarĭul. Dupœ acĕeștĭ cronicarĭ a venit vornicul Ioan Neculcea. Ell a copiat pe cronicarĭĭ de'nœinte pînœ la Dœbija Vodœ, ear' de acoló pînœ la Duca Vodœ (1665) a scris dupœ nișce originale particularĭe aflate de dînsul. Ear' înœinte pînœ la 1743 a scris dela sine cîte s'aŭ întîmplat în vieața sa. „Nu ĭ-a maĭ trebuit, dĭce ell în precuvîntare, necĭ un isvod all nimœruĭ, necĭ istóric strœin sœ cĕteascœ și sœ scriœ, cœ aŭ fost scrise în ínima sa.“ Doŭe crónicĕe anonime s'aŭ gœsit încœ asupra Moldoveĭ. Una cuprinde pe cronicarĭĭ Miron și Nicolaĭŭ Costin pînœ la Dœbija Vodœ; ear' de acoló pînœ la 1716 scrie autoriul dela sine într'un spíret cu totul anti-grec. Cĕealaltœ,

care se aflœ în grecĕsĕce la Pœris în biblioteca regalœ (vedĭ: notices extraites dela Biblioteque du roi par M. Hasse T. XI.) cuprinde pe Miron şi pe fiĭul sœŭ pînœ la Dœbija Voevod, ear' de acoló pînœ la 1766 scrie autorĭul singur. Dupœ acĕstĭa, Ioann Cantacudĭno şi Alesandru Beldimann aŭ fœcut asémennĭ crónicĕ întindîndu-le cell de'ntîĭŭ pînœ la 1780 şi cell de-all doile pînœ la 1770. Acesta a maĭ scris şĭ rœscoala dela 1821 în vĭérsurĭ.

Acĕştĭ cronicarĭ se deosebesc totĭ pe'ntr'ŭœ maĭ mare erudicune. Stilul lor e serios, sentintios şi plin de reflecşunĭ filosóficĕ, acĕasta îl face sœ fiœ cam recĕ şi ostennitorĭŭ. Une-orĭ însœ ne represînteadœ cîte un tabloŭ maĭ vœriat şi nœiv. Noĭ cĭtœm spre esîmplu un pœsagŭ dela Miron Costin, care descrie rœscoala poporuluĭ asupra Grecĭlor şi a domnuluĭ Alesandru Vodœ Iliaşŭ la 1631.

„Nicĕ într'un cip nu puteá sœ amistueascœ Alesandru Vodœ fapta boĭarilor, cĕ-ĭ fœcuse împrotivœ cu venirea lor la Tœrigrad, şi nicĭ boĭarilor lúcrurile luĭ Alesandru Vodœ, cĕ eraŭ foarte proaste, nu le plœcĕea. Decĭ adœogîndu-se de'ntr'acĕstea necredinta şi prepusul, aşedase în gîndul sœŭ Alesandru Vodœ sœ omoarœ pre ŭœ samœ de'n boĭarĭĭ cĕĭ de frunte, pre Vœsíliŭ Lupul vórnicul, pre Sœvin Hœtmannul, pre Buhuşŭ Vistiĭarĭul, şi pre Urecĭœ spœtarĭul. Întelegînd boĭarĭĭ adevœrat urdita perire a lor de Alesandru Vodœ, s'aŭ vorbit cu totĭĭ, şi aŭ dat de şcire tœrĭĭ, carea fĭerbînd în rœutœtĭ şi netocmele, prea lesne s'aŭ pornit, şi nu numaĭ curtea, cĭ şĭ tœrœnnimea; şi aşá multĭ s'aŭ strîns de'n toate pœrtile, cît nu încœpeaŭ în tîrg în Iaşĭ, cĭ şĭ pre a farœ pre sub Miroslavœ, şi pretutíndennea strigînd pre Grecĭ pre toate úlitele. Vœsíliŭ Lupul, vórnicul, erá capul acĕstor darve, şi dacœ a înnœbuşit tara, a mers de a dat şcire luĭ Alesandru Vodœ: dacœ se rœdicœ spre Grecĭ, spre mine se rœdicœ; şi vœdînd atîta multime nu s'a apucat de nimica, numaĭ de grija, cum sœ hœlœdueascœ cu casa sa de gloate, şi s'a gœtit de purcĕs. Şi dacœ a purcĕs Domníea-Sa, sœ nu se fiœ pus boĭarĭĭ cu totĭĭ sœ opreascœ desfrînata prostime, posna mare şi abiá în

vr'ŭœ tarœ de s'ar fi audit, saŭ de s'ar fi întîmplat. Cĭ tot pre lîngœ domníe aŭ mers boĭarĭĭ cu totĭĭ oprind şi domolind tœrœnnimea. Earœ maĭ nu erá în putere necĭ boĭarilor a oprí pornita multime de tœrœnnime, œ şĭ pre Vœsíliŭ Lupul, vórnicul, a nume cœ este şĭ ell vre unul de'n Grecĭ, l'aŭ lovit unul cu un os în cap, de care lovituræ mult a fost rœnnit. O! nestœtœtoarie şi necĭ ŭœ datœ credute sînt lúcrurile lumiĭ, cum vîrsteadœ ea, şi túrburœ, şi face lúcrurĭ împrotivœ! Cînd cu calle este sœ fiœ fricœ cellor maĭ micĭ de cĕĭ maĭ marĭ, earœ cursul lumiĭ aduce de multe orĭ de este şĭ cellor maĭ marĭ de cĕi maĭ micĭ grijœ. Domniĭ cĕi bunĭ şi drepĭĭ, fœrœ de grijœ de desfœtat stœpînesc, earœ cĕĭ rœĭ, tot cu sîealœ. Earœ dacœ a trecut domníea în şesul Bahlúĭuluĭ spre mînœstirea Bœlicœĭ, tot şesul erá plin de oamenĭ, şi strigá: „Dœ-ne Doamne pe Grecĭ!“ Unĭĭ hîĭcœĭá, altĭĭ jecuĭa, şi acoló aŭ strigat sœ le dea pre Batiste (Batiste Veveli, grec, ministrul luĭ Alesandru Vodœ), care erá tot aproape de domn. Decĭ vœdînd Alesandru Vodœ strigarea pe sine, cĕ nu sta Alesandru Vodœ de Batiste, cĕ sta de grija sa; şi numaĭ cĕ dise luĭ Batiste sœ se depœrtede dela dînsul. Şi aşa l'a apucat, şi l'a dat pre mîna tœrannilor. Nespusœ vrœşmœşíea tœrœnnimiĭ! îndatœ fœrœ de necĭ ŭœ milœ, l'aŭ fœcut fœrîme cu topoarœle; şi atît s'aŭ amestecat, cît necĭ mîntaŭa de'n spinarea Domnuluĭ atuncĭ n'aŭ hœlœduit, cœ erá burœ de ploae.

De grija tœrœnimiĭ, cĕ erá preste tot locul sœ nu între Alesandru Vodœ îndatœ la codru, socotise boĭarĭĭ a trimite Seĭmennĭ cu sinete gata pe lîngœ domníe; şi s'aŭ dus pre'n brœnnişce fiind loc descis. Ear' dacœ s'aŭ întors boĭarĭĭ, aŭ întrat în grijœ, sœ nu se ducœ Alesandru Vodœ pre la Abada Paşa pre'n Bugeac. Îndatœ aŭ ales pre Buhuşŭ, Vistiĭárnicul, şi pre altĭ boĭarĭ, şi s'aŭ trimis dupœ Alesandru Vodœ, de ĭ-aŭ îndreptat callea dela Huşĭ spre Bîrlad în jos. Erá maĭ mare spaĭma luĭ Alesandru Vodœ decît întîĭŭ, dacœ aŭ vœdut gloata earœ venind dupœ sine şi la brœnnişce, şi-l lœsase şĭ Seĭmennĭĭ şĭ copiĭĭ de'n casœ totĭ. Earœ dacœ s'aŭ apropiat boĭarĭĭ le-a dis Alesandru Vodœ cu lácrime în ocĭ: mœ rog boĭarĭ pe'ntru

fiĭul mieŭ, Radul Vodœ, sœ-l lœsaţĭ viŭ. Aŭ ḑis Buhusŭ, vistiĭariul: „sœ n'aĭbœ neḑĭ ŭœ grijœ Mœríea Sa, cœ n'aŭ venit cu vre-un rœŭ, numaĭ ţara poftesḑce pre Mœríea Sa, sœ meargœ pre'n Bîrlad la Gœlaţĭ, sœ nu aducœ vr'un rœŭ cu niscarĭ Tœtarĭ asupra ţœriĭ; şi s'aŭ şĭ jurat sœ n'aĭbœ neḑĭ ŭœ grijœ; şi aşá a primit şĭ Alesandru Vodœ, pe unde va fi voea ţœriĭ, pe acoló va merḡe, şi a mers pe drumul Bîrladuluĭ şi a pus Seĭmenniĭ earœ pre lîngœ dînsul, şi copiiĭ de'n casœ, cariĭ îl pœrœsise, dîndu-ĭ şĭ de'n boĭarĭ petrecœtorĭ pre lîngœ dînsul pînœ la Gœlaţĭ. Aşá s'aŭ mîntuit boĭariĭ şi ţara de Alesandru Vodœ Iliašŭ.

Ḑelle maĭ vecĭe crónicḑe alle ţœriĭ rumînesḑĭ, ḑe le-am gœsit, sînt de'n veacul all XVII. Doŭe crónicḑe, carĭ le crédem mult maĭ vecĭe, nu le-am putut încœ gœsí. Aḑestea sînt: cronologĭea dela Vœršeţŭ şi cronologĭea Ianculuĭ Vodœ (Ioan Unniade.) Dupœ mœrturíea ĭerodiacónuluĭ Naum Clocoḑeannul, care le ḑiteadḑœ într'ŭœ precuvîntare a sa asupra cronologĭeĭ domnilor ţœriĭ rumînesḑĭ, elle sînt foarte înteresînte şi vorbesc cu de amœruntul despre întemeĭarea Bœnnatuluĭ Crœioveĭ şi ḑelle de'ntĭĭŭ tîmpurĭ alle întemeĭeriĭ Prinḑipatuluĭ, partea istórieĭ noastre ḑea maĭ sœracœ în documinte.

Crónicḑile de'n veacul all XVII. ḑe avem, sînt în número de şese: a luĭ Tudósiŭ, fiĭul luĭ Stoĭann de'n Tunşĭ, a luĭ Constœntin Cœpitannul, şi alte patru anonime, carĭ toate cuprind istóriea ţœriĭ rumînesḑĭ dela Negru Vodœ pînœ la Şerbann Vodœ Cantacuḑino, s'aŭ dela 1290 pînœ la 1686 şi 1689. Dupœ aḑeštĭa, logofœtul Radul Greḑannul a compus crónica sa, scriind pe scurt domníile dela înḑeput, ear' pe larg domníea luĭ Şerbann Cantacuḑino şi a luĭ Costœntin Brîncoveannul pînœ la 1700. De acoló pînœ la 1729 a continuat vórnicul, Radu Popescu. În aḑella-şĭ ann, logofœtul de divann, Radul Lupescul, de'n porunca domnuluĭ Nicolaĭŭ Mavrocordat, fœcú un tot de'n crónicḑele aḑestor doĭ de'n urmœ cronicarĭ. Ŭœ altœ crónicœ anonimœ cuprinde istóriea ţœriĭ rumînesḑĭ dela 1595 pínœ la 1730.

Vórnicul, Nicolaĭŭ Roset a scris la 1727 ŭœ broşurœ asupra vieţiĭ luĭ Nicolaĭŭ Voevod Mavrocordat. În sfîrşit ḡenealogĭea fœmílieĭ Cantacuḑinilor scrisœ la 1787 de spœtarĭul Miháĭŭ Cantacuḑino cuprinde multe amœrúnturĭ asupra Domnilor fœnnœrioţĭ. Asupra aḑéstora avem încœ vr'ŭœ ḑinḑĭ-ḑeḑĭ de cóndiḑĭ în arḑiva statuluĭ, care cuprind toate lucrœrile Domnilor dela 1775—1828.

Afarœ de aḑestea maĭ avem mînœscrise doŭe istóriĭ asupra ţœriĭ rumînesḑĭ. Una greḑeascœ cuprinde istóriea ţœriĭ dela 1200—1618, lucratœ dupœ crónicḑile strœine şi nœcunale. Alta lœtineascœ, cuprinde ḑelle şese domníĭ alle luĭ Constœntin Mavrocordat, scrisœ întĭĭŭ în greḑesḑe de doftorul Petru Departi, şi apoĭ trœdusœ în lœtinesḑe în Vennéţiea de un anonim.

Deosebit de crónicḑe avem şĭ şese cronologĭĭ alle Domnilor întocmite dupœ hrisoave, între carĭ ḑelle maĭ bune sînt: a luĭ Pîrvu Cantacuḑino, a cluḑérĭuluĭ Dumitrace, şi a ĭerodiaconuluĭ Naum Clocoḑeannul.

Cronicarĭĭ rumînĭ aŭ puţinœ erudítie. Eĭ în stilul lor formeadḑœ doŭe scoale deosebite. Una maĭ serioasœ se asámœnnœ cu cœrţile biseriḑesḑĭ, ḑiteadḑœ adese frase de'n bíblie şi de'n psaltire, de aḑeea cam ostennesḑe pre ḑetitorĭŭ, este însœ prea înteresîntœ pe'ntru faptele, ḑe ne aratœ; alta maĭ ušoarœ si plinœ de nœivœtate se ḑetesḑe cu mare plœḑere. Noĭ adúḑem aḑí spre esîmplu, un pœsaḡŭ, care descrie ŭœ sḑennœ nopturnœ petrecutœ în curtea domneascœ de'n Bucuresḑĭ la 1672.

„Grigóriŭ Vodœ îndatœ scrise cœrţĭ la Ḡorḡŭ Bannul Bœleannul sœ-l şḑiœ cœ este domn, şi sœ prindœ pe Radul, logofœtul Creţulescul, şi pe fraţiĭ luĭ Şerbann, spœtarĭul (Cantacuḑino), ḑe erá la Bucuresḑĭ. Care viind noaptea trimise de strînse Ĭuḑ-bašiĭ şi cœpitanniĭ de slujitorĭ şi pe boĭariĭ, cariĭ se întîmplaserœ aiḑe: Radul Nœsturell şi alţĭĭ; şi strîngîndu-se aŭ trimis pe Nœsturell cu slujitoriĭ la Constœntin Postélnicul, şi la Aga Mateiŭ, şi la Ĭordace, de le-aŭ ocolit casele, şi ĭ-aŭ ḑiemat la curte. Pe alţĭĭ ĭ-aŭ trimis la Creţulescul de l'aŭ ḑiemat la curte. Cariĭ întrebá: dar' ḑé, ḑé; eĭ ḑiḑeá: nu

sēim nemic, fœrœ numaĭ porunca domneascœ aŭ venit, veĭĭ vedé; sĭ mérserœ la curte. Acoló erá Bannul Gorgŭ, sĭ slujitorĭ multĭ, lumînœrĭ aprinse. Dacœ venirœ sedurœ, sĭ se sculé Bannul sĭ dise: boĭarĭ! fratilor! sînœtate dela Mœríea Sa Grigoriŭ Vodœ, cœ l'a miluit Dnmnedœŭ sĭ împœratul cu domnea; eatœ sĭ cartea; sĭ o cetirœ. Multemiá eĭ luĭ Dumnedœŭĭ. Însœ aicе de'ntre gloate fugĭ Iordace, sĭ vru sœ fugœ sĭ Mœteiŭ Aga, dar' îĭ prínserœ de veste, sĭ-ĭ întoárserœ; sĭ le dise Gorgŭ: Mateiŭ, cœcĭ facĭ copillœresce de nu sedĭ, dar' domnul cœcĭ porunceșce sœ fiĭ la oprealœ nu doar' cœ va sœ vœ omoare, ci numaĭ pînœ va vení Mœríea Sa, decĭ bun este Mœríea Sa, nu vœ témeĭĭ, ci sedeĭĭ, nu ne maĭ fácetĭ noŭe rușine. Acĭ în cœmœrile domnescĭ erá înciși de Cretulescul 24 de boĭarĭ, sĭ în obedĭ, de nœpœșcile ce le fœceaŭ, cœ sînt viclennĭ sĭ rœĭ, precum sĭ maĭ îndœrœt am scris. Ci îndatœ porunci Bannul Gorgŭ de adúserœ țiganni, sĭ le tœĭarœ obedile, sĭ-ĭ slobodĭ, sĭ fieșce-carele îșĭ luá obedile sĭ le ducea înœintea luĭ Cretulescul, sĭ îĭ dicеá sœ sĭ le puĭœ în gît, sĭ le lœpœdá jos.

Decĭ fœcîndu-se diŭœ îĭ trimise boĭarii pe la casele lor, sĭ slujitorĭ de padœ, pînœ ce aŭ venit a doŭa poruncœ de la Grigóriŭ Vodœ de ĭ-aŭ încis în turn."

4. Înscripcunile sĭ Monumíntele. Nímene nu se poate îndoí cœ acest isvor aduce mult folos istórieĭ. Înscripcunile sînt singurul isvor istóric ce-l avem pe'ntru petrécerea coloníilor rumîne în Dácĭea în veácurile celle de'ntîĭe alle strœmutœrií lor. Maĭ multe colepcunĭ se aflœ de asémennĭ înscripcunĭ, între carĭ cea maĭ mare este a luĭ Catancicŭ. Afarœ de acestea noĭ maĭ avem ŭœ colepcune própriœ, sĭ ne vom silí sœ adunœm cîte se vor puté aflá, precum sĭ sœ le tœlmœcim dupœ legile arceológice.

5. Scrisorile ce dugrœvesc obicéĭurile. Noĭ sîntem foarte sœracĭ în asémennĭ scrierĭ pe'ntru vremile celle maĭ vecĭ. Pe'ntru veacul all XVII. cunoascem numaĭ doŭe cœrtĭ, ce ne pot serbí. Cea de'ntîĭœ este: descrierea Moldoveĭ de printul Dimitriŭ Cantimir, sĭ a doŭa: Cœllœtoríea arabuluĭ

patriarc Macariŭ dela Apel la Moscva pre'n tara rumîneascœ sĭ Moldova. Pe'ntru vremile maĭ noŭe avem maĭ multe scrierĭ de ásfeliŭ fœcute de deosebitĭ cœllœtorĭ în lócurile noastre sĭ tipœrite în maĭ multe limbĭ. Pe'ntru obicéĭurile sĭ ceremóniile sœrbœtorilor nœcunale sĭ domnescĭ s'a pœstrat la noĭ în arcíva statuluĭ nisce cóndicĭ, sĭ una în Moldova.

Acestea sînt în scurt documintele ce le avem pe'ntru istóriea noastrœ. Noĭ scim cu bunœ samœ, cœ ŭœ multime altele se aflœ pe la mînœstirĭ sĭ particularĭ în țerile noastre, sĭ pre'n bibliotecile sĭ arcivele públice sĭ private alle Transilvánnieĭ, Ungárieĭ, Polónieĭ, Viennеĭ, Moscveĭ, Peterburguluĭ sĭ Stocolmuluĭ. Noĭ ne vom silí sœ adunœm cîte vom puté, însœ mijloacele noastre nu ne eartœ a întreprinde cœllœtorií pe depœrtate, ca sœ adunœm toate, cîte se pot gœsí. Spre acеasta, pœrerea noastrœ sĭ a maĭ multor Rumînĭ, ce se întereseadœ la istóriea nœcunií, este: de a se întocmí ŭœ sotietate istóricœ, carea sœ aibœ fóndurile trebuincoase, ca sœ poatœ trimite oamenĭ în deosebite pœrtĭ dupœ asémennĭ descoperirĭ. Peste putin vom publicá un plann pe'ntru ŭœ asémenne asotiœcune. Noĭ sperœm, cœ sĭ guvernele rumîne vor îmbrœtișá cu ínimœ acеastœ lucrare folositoarĭœ sĭ vor înlesní mijloacele pe'ntru culégerea documintelor.

§. 80.

Puterea armatœ a Rumînilor.

Partea I.

De la întemeĭarea Principatuluĭ pînœ la asedarea Domnilor fœnnœrioti (1290—1716.)

Bœrbariĭ asedîndu-se pe ruinele împœrœtíeĭ Romanne, îșĭ púserœ legile sĭ obicéĭurile lor în locul înstituncunilor Romanne. Numirea de Romann perise; lumea pierduse pînœ

și adúcerea a minte a unuĭ popor, ce ostœsise atîtea veacurĭ; civilisœcunea se stinse, și acum nu se maĭ vedeá necĭ urma acellor arte și scĭinte, în carĭ stœtúserœ mœrirea Grecíeĭ și puterea Rumeĭ. Arta și înstitucunile ostœsescĭ carĭ fœcúserœ de'ntr'un sat mic pe Ruma, cœpitala universuluĭ, períserœ și elle cu cellelalte în míjlocul întunéreculuĭ nescĭinteĭ, ce ca ŭœ mantœ de plumb apœsá Europa. Cœrtile carĭ ar fi putut luminá lumea eraŭ în mînile pópilor.

Încœ în veacul all XIV. erá Europa militarœ lipsitœ de orĭ ce orgœnnisare, pedestrimea eĭ, cunoscutœ sub numirea de comune se alcœtuĭá de nisce orœsennĭ prostĭ, fœrœ orgœnnisare, fœrœ discĭplinœ, adunatĭ numaĭ în momîntul rœsboĭuluĭ, scimbîndu-se în fiœ-care compánnie abĭá îndatorîndu-se la ŭœ slujbœ de treĭ pînœ la sese lunĭ, și adese pœrœsind steagul în puterea rœsboĭuluĭ, atuncĭ cînd trebuĭá a se face vr'ŭœ miscare, saŭ a se împresurá vr'ŭœ cetate, ne fiind maĭ cu samœ de necĭ ŭœ treabœ în bœtœlíĭ. Puterea armatelor sta atuncea numaĭ în cœllœrime. Aceasta erá aceá vestitœ înstitucune a cœvœllerimiĭ; înstitucune frumoasœ, însœ contráriœ tácticeĭ; cœcĭ aceastœ înstitucune erá a voinicíeĭ îndividuale, ear' nu a scĭinteĭ; cœcĭ táctica cere maĭ întîiŭ întrebuintarea gloatelor saŭ puterea moralœ, ear' nu lucrarea îndividualœ saŭ puterea físicœ.

Ástfelĭŭ erá pe-acell tîmp starea ostœseascœ în Europa, nímine nu se gîndĭá cum s'ar puté dobîndí ŭœ maĭ bunœ orgœnnisare, cînd Rumîniĭ déterœ ŭœ deslegare acellei vestite problemĭ militare, carea stœ în a dobîndí rœsultatele celle maĭ bune cu cieltueala cea maĭ putinœ; deslegarea la carea deabĭá dupœ cincĭ veacurĭ a putut ajunge Europa.

Rumînii dela întemeĭarea Principatuluĭ lor, aŭ simtit trebuinta ce are un stat de ŭœ armatœ permœnintœ, armatœ, care se fiœ gata la orĭ ce minut a reîmpinge pe vrœjmasŭ de'n orĭ-ce parte s'ar iví. Eĭ pricepurœ încœ și aceasta, cœ ŭœ asémenne armatœ nu se poate priví decît ca ŭœ avan-gardœ a poporuluĭ, și cœ toatœ basa sistemeĭ militare trébuie a sta într'ŭœ întocmire bunœ de ŭœ numœroasœ rœservœ nœcunalœ;

pe'ntru acœea aŭ orgœnnisat eĭ de'n încœput: „Armata, Milítiea, și rœdicarea gloatelor;“ în cît la dînsiĭ tot Rumînul se nœscœá cu dœtoríea de-a fi soldat, și de-a apœrá statul la vreme de nevoe, și cînd cœlcá vrœjmasul pœmîntul rumînesc, toatœ tara trebuiá sœ fiœ în arme.

Fiĭce de alle luĭ Radu Negru și Mircea cell Bœtrîn, legiunile Rumînescĭ, patru veacurĭ furœ cœmpionul Crestinœtœtiĭ și bulevardul Europeĭ. Vedĭ ŭœ dĭ fœtalœ cînd se desfiintarœ... în acea dĭ . . . tara erá în mînile Fœnnœriotilor.

Puterea armatœ a Rumînilor sta:

I. În ostasĭ saŭ slujitorĭ stœtornicĭtĭ cu leafœ. (Armatœ).

II. În cœtanne saŭ slujitorĭ de scutealœ. (Milítiea.)

III. În rœdicarea gloatelor.

I. ARMATA.

Armata rumîneascœ a fost cea de'ntîiœ armatœ permœnintœ în Europa. Este de credut, cœ ea îsĭ aveá încœputul dela Radul Negru, care a pus basa tuturor înstitucunilor noastre. Istóriea ne aratœ, cœ Mircea I. regulé corpul Dorobantilor, care erá alcœtuit de maĭ 'nœinte.

Luĭ Mircea dar' se dœ maĭ cu samœ onoarea de întemeĭœtoríul armateĭ Rumînescĭ. Ell încœlcé și regulé edificĭul încœput de ceĭ maĭ da nœinte de ell. Ell fu cell de'ntîiŭ, care se înfœtisé în Europa cu ŭœ armatœ permœnintœ și regulatœ, carea sub urmœtoriĭ domnĭ se desœvîrsí și se maĭ mœrí. Armata rumîneascœ dela încœput s'a împœrtit în cete de 1000 de oamenĭ sub un cœpitann. Fiœ-care ceatœ se subîmpœrtiá în dece centúriĭ sub un sutasŭ în urmœ iudbasa. Fiœ-care centúrie apoĭ se maĭ împœrtiá în dece decúniĭ, fiœcare sub un cetasŭ. Capul a 500 se numiá *Vœtav*, în vremile noŭe *Ceausŭ*. Ea se alcœtuiá:

1. De cetele de Dorobantĭ saŭ neamul Dorobîntesc, dupœ cum îl numesc cronicariĭ nostri. Eĭ erá în númœr de 5000 de Crucĭ saŭ 10000 de oamenĭ, și alcœtuiá pedestrimea cea

grea a tœriĭ. Fiiĭ urmá pœrinţilor în slujbœ. La înc̄eput erá armaţi cu árcurĭ şi súliţe. La aflarea prafuluĭ li se dete puştĭ şi túnurĭ. Capul lor se numĭá cœpitannul c̄ell mare saŭ cœpitannul Dorobanţilor. Fíœ-care c̄eatœ de ŭœ mie de oameni se comîndá de un cœpitann maĭ mic saŭ subcœpitann.

2. Cœllœrašiĭ. La înc̄eput eraŭ mulţĭ ear' în urmœ saŭ înpuţinat de'n cáusœ cœ sœrœc̄íserœ şi nu se puteaŭ ţiné, avînd multe cĭeltuĭelĭ. La 1620 erá 8000; ear' pe la 1679 numaĭ 6000 de oameni. Capul lor erá Spœtarĭul; cruc̄ea lor nu se şc̄ie de cîţĭ erá.

3. Rošiĭ de ţarœ. Earœ-şĭ cœllœrime sub comînda mareluĭ Pœhárnic. Ac̄est corp atît de vestit, a ţinut pînœ la all XVIII. veac.

4. Lefeg̃íĭ în numœr de 1000 de oameni, alcœtuĭá un reg̃emînt saŭ c̄eatœ da pedestrime sub cœpitannul de lefeg̃íĭ.

5. Lefeg̃íiĭ Spœtarĭuluĭ în número de 500 sub comînda c̄eauşuluĭ Spœtœresc.

6. Vînœtoriĭ, în número de 1000, de'n care jumœtate pedestrime şi jumœtate cœllœrime sub cœpitannul de Vînœtorĭ.

Pînœ la all XVI. veac trébuĭe sœ fiœ fost numaĭ 500 de vînœtorĭ, fiind cœ în crónic̄ĭ gœsim pe-atunc̄ĭ numirea de vœtav de vînœtorĭ, ear' nu de cœpitann. Ac̄esta aveá mare împurtînţœ, fiind însœrc̄inat şí cu polit̄íea cœpitálieĭ, Ell se aleg̃eá de'ntre oameni însœmnaţĭ. Neagoe Bœsœrab erá vœtav de vînœtorĭ cînd s'aŭ ales Domn la 1513. Radul Vodœ Mihnea la 1620 dete ac̄estuĭ cœpitann titulul turc̄esc de Agœ.

7. Sœrœc̄eiĭ 500 şi scutelnic̄eiĭ 500. Ac̄estĭa eraŭ cœllœrimea Bucureşc̄ilor sub cœpitannul Spœtœríeĭ. C̄eĭ de'ntîĭ trébuĭe sœ fiœ meritat númele c̄e purtaŭ, cœc̄ĭ cruc̄ea lor erá de 4 oameni une orĭ, ear' alte orĭ s'aŭ urcat şí pînœ la 8 oameni.

8. Lipcanniĭ 1000, sub Marele Postélnic.

9. Cœdac̄iĭ 2000 pedestrime şi cœllœrime sub un polcóvnic. Armele lor eraŭ puşca şi pálošul.

10. Puşcašiĭ 500, sub marele armašŭ.

11. Aprod̄iĭ 500, sub un vœtav. Sub ac̄esta erá un c̄eauşŭ, saŭ locut̄iitorĭŭ, peste dînšiĭ Marele Postélnic.

12. Copiĭ de'n casœ 500. Eĭ alcœtuĭaŭ garda de'n lœuntru a pœlatuluĭ domnesc. Capul lor erá Vœtavul de copiĭ.

13. Curtenniĭ, garda cœllœreaţœ, nu şc̄im cîţĭ erá.

14. Ferentárĭiĭ, un corp de pedestrime ušoarœ.

15. Fustašiĭ, de carĭ eraŭ numaĭ 100 sub Ĭud̄baša de Fustašĭ. Eĭ purtaŭ lœnc̄ĭ.

16. Hœĭduc̄ĭĭ, cœllœrime şi pedestrime, armaţĭ cu sœbiĭ şi lœnc̄ĭ.

17. Cœllœrimea Sœrdarĭuluĭ de mœd̄ilĭ, carea se alcœtuĭá de toţĭ boĭœriĭ ešiţĭ de'n slujbœ, c̄e se numĭaŭ Mœd̄ilĭ. Ac̄est corp erá foarte însœmnat.

18. Tunariĭ 500, cu artileríea, maĭ întîĭŭ sub cœpitaniĭ dorobœnţeşc̄ĭ; earœ de la 1655 sub marele Armašŭ.

Númœrul tuturor ac̄estor oštirĭ trec̄eá peste 30,000, şi în vreme de rœsboĭŭ tot de-a-una se maĭ mœriá. Ac̄este oštirĭ însœ eraŭ numaĭ în Rumînniea mare; cœc̄ĭ în Rumînníea micœ erá ŭœ deosebitœ oštire a Bannuluĭ.

Bannul cîrmuind singur Bœnnatul Crœĭoveĭ, şi fiind Domnuluĭ numaĭ vœsal, a trebuit sœ aĭbœ ŭœ oštire de a sa. Cúrsul istórieĭ încœ o adevereadœ, pe'ntru cœ ne aratœ:

a) La 1508 pe nišc̄e boĭœrĭ sub Bannul Pîrvul, şi pe'ntru ac̄eea numiţĭ Pîrvuleşc̄ĭ cu oštirile Crœĭoveĭ îĭ desfiinţarœ, pe'ntru cœ gonirœ pe Mihnea I. şi púserœ Domn pe Vlœdutœ.

b) La 1522 Barbul Bannul Crœĭoveĭ cu oštirile salle gonešc̄e pe Vlad all VIII.

c) La 1563 boĭœrĭĭ cu oštirile de peste Olt se scoalœ asupra luĭ Petru all II.

d) Istóriea d̄ic̄e la înc̄eputul biogrœfíeĭ luĭ Mihaĭŭ Vitead̄ul, cœ ell, ca Bann all Crœĭoveĭ, aveá ŭœ oštire deosebitœ.

e) La 1599 Mihaĭŭ Vitead̄ul; întrînd în Transilvániea, scrise luĭ Radul Bud̄escul şi Bannul Udre sœ meargœ şí eĭ în Transilvánniea cu oštirile Crœĭoveĭ.

f) La 1601 boĭœriĭ Buḑeşcĭ cu oştirile Crœĭoveĭ gonesc pe Simeun Movilœ.

g) La 1630 Aga Mœteĭŭ Bœsœrab, cu Roşiĭ de peste Olt, se rœscoalœ în protiva luĭ Leul Vodœ. Luînd în privire atît duhul rœsbóĭnic all Oltennilor, cît şĭ istóriea, carea ne aratœ cœ Vlad all VIII. la 1522 n'a putut a se împrotiví cu oştirile c̄e aveá, luĭ Bannul Barcul, putem încĭeĭá, cœ oştirea Bœnnatuluĭ erá destull de însœmnatœ.

Armata rumîneascœ, dupœ cum o arœtœm, a stat în puterea eĭ pînœ la 1580. De atunc̄e pînœ la 1592 Domníile ticœloase alle luĭ Mirc̄ea all II. Petru all III. Stefann all II. şi Alesandru all III. o desorgœnnisarœ şi o împuţinarœ. Ástfeliŭ Mihaĭŭ Viteaḑul, cînd s'a urcat pe tron, aflœ numaĭ vr'ŭœ 10.000 de ostaşĭ. Acest cœpitann mare împliní scœderile armateĭ, o reformœ, o disc̄iplinœ şi adáuse pe lîngœ c̄etele de maĭ sus, alte doŭe în cœllœrime: Deliĭ şi Besliĭ. Ac̄eştĭ de'n urmœ eraŭ de 200 de cœllœreţĭ fruntaşĭ. Mihaĭŭ dete atunc̄ĭ comînda acestora luĭ Stefann Petennahac̄i, Úngurul, om cu corag̈ŭ şi vrédnic, ḑic̄e Betlen, sœ comînde nişc̄e oamenĭ, c̄e se însœmnáserœ pr'en multe vitejíĭ. Mihaĭŭ Vodœ vœḑînd despoporarea tœrii, şi trebuindu-ĭ soldaţĭ, a înc̄eput a luá cu leafœ: Ùnguriĭ Transilvannĭ, Polonĭ, Cœḑac̄ĭ, Sîrbĭ si Arnœuţĭ. Pilda luĭ o urmarœ şí alţĭ Domnĭ în urmœ; ásfeliŭ Mœteĭŭ Bœsœrab orgœnnisœ un corp de 2000 de Sîrbĭ, Bulgarĭ, Arnœuţĭ, numit Seĭmennĭ, asœmœnnat cu Ianic̄eriĭ Seymoungs subt un Polcóvnic. Acest elemînt strein, întrudus în armata rumîneascœ, aduse nenoroc̄iriĭ marĭ,

Autoriĭ cuntîmpuranni de aĭ luĭ Mihaĭŭ vorbesc ástfeliŭ de armata luĭ: Slujesc de soldaţĭ acestuĭ Voevod, afarœ de Rumînĭ, a córor vitejíe o cunosc bine Turc̄ĭi de'n vremea viteaḑului lor cœpitann Drácula, mulţĭ Úngurĭ, Transilvannĭ cœţĭ-va Arnœuţĭ, Grec̄ĭ, Bulgarĭ şi Sîrbĭ. Are puţinĭ puşcaşĭ, pe carĭ se aflœ în lipsœ şí Transilvœnneniĭ, cœc̄ĭ acœste popoarœ, şi maĭ cu samœ Úngurií se bat mâĭ voĭos cu sœbiile, şi cœllœrĭ cu súliţile, şi cu mare îndrœsnealœ aratœ faţa la

vrœjmaşĭ. Armata primĭá de la Stœpînire leafœ, hrannœ şi veşminte. Sub Mirc̄ea c̄ell bœtrîn tot soldatul primĭá pe ḑi cîte doĭ bannĭ roşĭ, carií fac 13 pœrale. Mœteĭŭ Bœsœrab mœrí leafa şi o fœcú de opt bannĭ roşĭ; în sfîrşit sub urmœtoriĭ Domnĭ ea merse crescînd pînœ în tîmpul Domnilor fœnnœrioţĭ. Atît soldaţiĭ cît şí ofic̄eriĭ, s'aŭ boĭœriĭ, aveaŭ dela Stœpînire pe fiœ-care ḑi un mertic de carne, de pîne, de grîŭ saŭ de meĭŭ, şi de lumînœrĭ.

Cápetele însœrc̄inate cu administrœc̄unea şi aprovid̄iunarea oştirilor eraŭ acestĭa:

Marele Cluc̄eriŭ, care erá cvartir-maĭstru c̄ell mare all armateĭ. Ell luá bannĭ de la Visteríe şi cumpœrá províd̄iea de pîne, vin, ordŭ, şi fîn, trebuinc̄oasœ armateĭ. Aveá sub dînsul doĭ Cluc̄erĭ maĭ mic̄ĭ: Cluc̄erul de árie, care îngrijĭá de mœgœd̄íile de fîn şi de ordŭ, şi Cluc̄erul de pívniţœ, care se îngrijĭá pe'ntru pívniţile cu vin alle armateĭ. Afarœ de acestĭa maĭ aveá sub dînsul şí Jignic̄erĭ, saŭ mœgœd̄ierĭ de'n boĭœrinaşĭ. —

Marele Slug̈er erá însœrc̄inat cu aprovid̄iunarea armateĭ de carne şi lumînœrĭ.

Marele Pitar primĭá províd̄iile de la acestĭ de maĭ sus, şi le împœrţĭá pe la c̄ete.

Marele S̄etrar erá îngrijitoriŭ all córturilor armateĭ. Aveá sub dînsul şí mic̄ĭ S̄etrœreĭ.

Capul c̄ell mare all armateĭ erá: Marele Spœtariŭ. Ell aveá sub comînda luĭ nemijloc̄it pe totĭ Cœllœraşiĭ, cum şí pe Lefeg̈íĭ, Sœrœc̄eĭ şi Scutelnic̄eĭ. De la acestĭa primĭá ell de fiœ-care cruc̄e pe ann cîte un leuşor (leonum) şi un car de fîn, care în urmœ nu s'a maĭ plœtit în nœturœ, c̄i li se da un leŭ pe'ntru dînsul. Cînd înœintá un ofic̄eriŭ în grad, erá dœtoriŭ sœ-ĭ facœ un dar. Spœtariul aveá un tribunal ostœşesc, unde se judecaŭ pric̄inile ostœşeşc̄ĭ.

Încœ de'n vremile c̄elle maĭ vec̄ie, obic̄eĭul erá: ca Domnul ŭœ datœ într'un ann sœ facœ revistœ (cœutare) armateĭ şi milíţieĭ. Atunc̄e se fœc̄eaŭ şí înœltœrĭ în ránguri.

Uniforma oştirilor erá asemœnnatœ, parte cu a Úngurilor, parte cu a Polonilor, afarœ de unele cete, precum Dorobanţii, şi alţii, carii purtaŭ vecĭa uniformœ nœcunalœ. Haĭnœ vînœtœ şi în cap cívere. La Paşcĭ dœruĭá Domnul fiœ-cœruĭ ostaşŭ ŭœ cívœrœ saŭ bœretœ, şi ŭœ bucatœ de postav pe'ntru uniformœ. Roşiĭ de ţarœ eraŭ învesmîntaţĭ în roşu.

Seĭmenniĭ purtaŭ ceápcœnn roşu cu mînecile despicate, în cap bœrete cu fundul roşu, scos afarœ la ŭœ parte. Eĭ pe'ntru uniforma lor se numĭaŭ şí Roşiĭ strœiní, spre a se deosebí de Roşiĭ de ţarœ.

Fustaşiĭ aveaŭ uniformœ verde ca pucoasa. Copiiĭ de'n casœ şi Lipanniĭ purtaŭ uniformœ leşeascœ.

Acĕste cete purtaŭ haĭnœ verde, peste haĭnœ încinşĭ cu brîŭ roşu, în cap bœretœ cu fundul roşu.

Istóriea ne aratœ, cœ Costœntin I. la 1654 învesmîntœ pe cœpitanniĭ Dorobanţilor şi Cœllœraşilor cu frîngíĭ, cu coftirĭ şi cu atlas.

Ostaşiĭ aveaŭ multe privilégie saŭ obicĕeĭe, dupœ cum se dicĕeá pe atuncĭ. Unul de'n celle maĭ însœmnate erá, cœ capiĭ oştirilor eraŭ de'n drept mœdularĭ aĭ svatuluĭ Domnesc şi aĭ obşcĕeşcilor adunœrĭ. Dupœ acĕasta veníá scutirea de dœjdiĭ. Eĭ nu se scutĭaŭ încœ de toate dœjdiile. Privilégiul scutiriĭ complecte la Rumînĭ îl aveaŭ robiĭ. De la boĭœrĭ pînœ la mośneann, de la mînœstire, préut, pînœ la ośteann, toţĭ luaŭ parte la contribucunile statuluĭ. Istóriea ne aratœ, cœ ostaşiĭ rœdicaŭ maĭ mult eĭ hœracŭ împœrœtesc; cœ Mihnea all II. la 1585 mœrí tacsa, ce plœtĭaŭ Roşiĭ de ţarœ; cœ Costœntin I. la 1654, vrînd a-şí tragĕ fœvorul ostaşilor, îĭ plœtí la un hœracŭ deplin; Asémenne cœ ell ertœ Dorobanţilor şi Cœllœraşilor dijmœritul şi oeritul fœmíliilor lor.

Ostaşiĭ, cu toate cœ leafa lor erá însœmnatœ, dar' tot n'ar fi putut întîmpiná cĭeltuelile lor, dacœ în vreme de rœsboĭŭ, nu le-ar fi fost ertatœ prada, dupœ cum erá ertatœ în toate armatele de'n Europa, şi dacœ în vreme de pace nu se întrebuinţá, ca la Romannĭ, în lucrœrĭ obşcĕeşcĭ şi particularĭe, precum fácerea de drumurĭ, fîntînĭ şi altele, pe'ntru carĭ

socotim cœ eraŭ plœtiţĭ deosœbit. În tîmp de pace erá armata aşedatœ parte în cœpitalœ, parte pre'n judeţe. Dorobanţiĭ fœceaŭ gœrnisonul cœpitálieĭ. Eĭ da santinelle, care pœdĭaŭ la poarta de'n faţœ a curţiĭ.

Fustaşiĭ pœdĭaŭ la poarta de'n dos a curţiĭ.

Cœllœraşiĭ eraŭ aşedaţĭ la Ploeşcĭ, Mœnneşcĭ, Gergina, şi Roşiĭ-de-Vede.

Sœrœceiĭ şi Scutelnicĕiĭ şedeaŭ în Bucureşcĭ fiind cœllœrimea Bucureşcilor.

Aprodiĭ slujĭaŭ ca tœcsidariĭ şi împlinitoriĭ de dœtorií.

Eĭ primĭaŭ pe'ntru ostenneala lor un dar în banní, ce se numĭá „plata cismelor.“

Copiiĭ de'n casœ alcœtuĭaŭ, dupœ cum am dis, garda de'n lœuntru a pœlatuluĭ Domnesc. La ceremóniile celle marĭ, purtá Vœtavul de copiĭ arcul şi purpura domnilor. Unul de'n copiĭ purtá steagul Domnesc, care erá de mœtase róşiœ, avînd dugrœvit de-ŭœ parte pe sîntul Gorgŭ protéctoriul armateĭ, şi de ceealaltœ acvilœ cu crucea în coc. Dupœ acĕeştĭa veníaŭ toţĭ copiiĭ de'n casœ, învœscuţĭ leşeşce, purtînd súliţe lungĭ şi steguleţe cu práporе de mœtase bicoloarœ: albastrœ şi gálbœnnœ.

Puscaşiĭ pœdĭaŭ la témniţe.

Lipcaniĭ se întrebuinţaŭ în triméterĭ cu depeşe.

Vînœtoriĭ se întrebuinţaŭ la vînat, şi de'n celle ce vînaŭ se îndestullá maĭ întîĭŭ curtea Domneascœ; earœ rœmœşiţa se vindeá în tîrgul Domnesc în folosul lor şi a cœpitannuluĭ lor. De-aice a venit c'acest cœpitann sœ fiœ şí îngrijitor tîrguluĭ. Armata rumîneascœ erá supusœ uneĭ discipline strásnice. Neagoe Voevod ne aratœ, cœ ostaşiĭ, cariĭ picaŭ în vinĭ, se pedepsĭaŭ, şi cœ una de'n pedepsĭ erá degrœdáţiea; earœ ceĭ ce se trœgeaŭ de'n slujbœ, li se fœceá onoare trimiţîndu-se a casœ cu escortœ. Rumînĭi însœ, ca toate nœcunile meadœ-diŭale, prea cu anevoe se supun juguluĭ disciplineĭ. Plœcerea prœdœcunilor maĭ cu samœ aveá mare stœpînire asuprœ-le, nu atîta însœ ca la celelalte oştirĭ strœine; cœcĭ vedem cœ Mihaĭŭ Viteadul, cînd a întrat în Moldova la 1600, a

poroncĕit sœ împuşcĕe pe toĭĭ Transilvœnnenii, cĕ se vor prinde deprœdînd, în tîmp cĕ pe Rumînĭ îĭ osîndiá numaĭ la bœtaĭe. Cu vr'ŭœ cîĭĭ-va annĭ maĭ nœinte, la 1595, Albert Cirali, ḡenneralul rumîn, dete ŭœ pildœ de strœşnicĭe militarœ, osîndind la moarte vr'ŭœ cîĭĭ-va ostaşĭ, cœcĭ aŭ cœlcat cœpitulaĭiea, cĕ fœcuse ell cu cĕausiĭ Mohamed şi Mustafa pe'ntru încinarea Brœileĭ.

În tîmpul luĭ Mihaĭŭ Viteadul spíretul ostœşesc ajunse în culmea sa. Modell de credinĭœ şi drágoste cœtrœ capul lor şi de pietate cœtrœ releḡune; în acelle tîmpurĭ s'a vœdut ostaşiĭ Rumînĭ la poftirea Domnuluĭ lor de a jœrtfí pœrĭile lor de leafœ spre a se îndestrá cu satul Costeşcĭ, Mînœstirea Bístriĭeĭ, in carea se adœpostíserœ cît-va tîmp.

Soarta ĭœriĭ rumînesc̆ĭ, ca soarta a orĭ cœruĭ stat constituat spre rœsboĭŭ, a fost lipitœ de soarta armateĭ. În cît tîmp a pœstrat acĕastœ armatœ în ínima sa sîmĭœmintele de disc̆iplinœ, neapœrate vîrtuĭĭ alle unuĭ bun oşteann, Rumînii aŭ fœcut minunĭ. Sub Mihaĭŭ Viteadul fu disc̆iplina maĭ strášnicœ, şi Rumîníea fu în mœrire. Dupœ cĕ însœ trœdarea de'n cîmpul Torda rœpí Rumînilor pe eroul lor, începú disc̆iplina a scœdé, de'mpreunœ şí puterea statuluĭ, care erá întemeĭat pe disc̆iplina ostaşilor. Armata întîmpinć un vrœjmaşŭ învĭerşunat în Grecĭi, cĕ nœpœdirœ în ĭarœ, îndatœ dupœ moartea luĭ Mihaĭŭ Vodœ. Ĭînta lor fiind a slœbí statul rumînesc, firesc̆ĕe cœ cĕelle de'ntîĭe alle lor lovírĭ aŭ trebuit sœ fiœ îndreptate împr otiva armateĭ. Doŭe-ḏecĭ de annĭ de Domníĭ strœine, cĕ aŭ urmat dela cœderea de pe tron a luĭ Radul Şerbann pînœ la înœlĭarea luĭ Mœteĭŭ Bœsœrabul (1611—1631) furœ îndeajuns spre a demorœlisá de tot armata.

Istóriea ne-aŭ pœstrat rœspunsul ostaşilor rumînĭ cœtrœ Domnul Al esandru IV. Iliaşŭ, cînd acĕesta îĭ rugá sœ-l ápere de rœs coala vestituluĭ Pœhárnic Lupul Mehedinĭeannul: „Mœríea Ta," ĭ-aŭ ḏis eĭ, „noĭ nu vom stá cu Tine, cœ aĭ cœlcat jurœmîntul şi ne-aĭ oprit lefile, şi ne-aĭ stricat obic̆eĭele, cît am rœmas sœracĭ, şi n'avem necĭ ŭœ armœ, cœcĭ le-am vîndut pe'ntru nevoile, cĕ am avut dela Tine Doamne, şi acum

Te scoalœ de fuḡĭ, cœ vrœjmaşiĭ Tœĭ s'aŭ apropiat." Vrœjmaşiĭ Domnuluĭ numaĭ erá atuncĭ vrœjmaşiĭ ostaşilor! Demorœlisœc̆unea ostœşimiĭ trebuĭá sœ-şĭ aĭbœ efeptul sœŭ. C̆ell de'ntîĭŭ act all eĭ fu revolta Cœllœraşilor dela Mœnnesc̆ĭ, Gergina, Ploesc̆ĭ şi Ruşiĭ-de-Vede la 1623. De şí se potolí acĕeastœ rœscoalœ îndatœ pre'n învínḡerea rebelilor la Mœnnesc̆ĭ, dar' cáusa, cĕ o produsese rœmîîînd, nedisc̆iplina ostaşilor merse crescînd.

Mœteĭŭ I. Bœsœrabul urcîndu-se pe tron se silĭá a preîntîmpiná rellele, cĕ se aşc̆eptá a isvorí de'n acĕeá demorœlisœc̆une a ostaşilor. Ell se încercć a-ĭ aḏuc̆e la sîmĭœmintele de disc̆iplinœ, îĭ ocupć cu rœsboaĭe, cunoscînd bine, cœ gîndirea la rœŭ îşĭ are princ̆ipul sœŭ în nelucrare şi cœutarea lennevirii este a întroḏuc̆e disc̆iplina dupœ cĕ ŭœ datœ armata a pĭerḏut'o! De şí linişc̆ĭ pe soldaĭĭ, dar' línişc̆ea lor erá înselœtoarĭœ, şi prevestĭá groḏave furtunĭ. Revolta aşc̆eptá numaĭ ŭœ ocœjune ca sœ isbucneascœ cu atît maĭ multœ tœríe cu cît maĭ mult fuse cumprimatœ. Ocœjunea se înfœtişć. Un Grec Ginea, vistierĭŭ mare, se fœcuse nesuferit ĭœriĭ pre'n tirœnniile luĭ. Revolta erá în toate cápetele. Ostaşiĭ o întroḏúserœ în faptœ. Îndatœ dupœ vestita biruinĭœ a luĭ Mœteĭu Vodœ la Finta în 17 Maĭŭ 1653, revolta isbucní. Seĭmennii strœinĭ déterœ sœmnalul, şi dupœ dînşiĭ se luarœ Dorobanĭiĭ şi c̆ellelalte. Atuncĭ ĭara cœḏú în c̆ea maĭ groḏavœ anœrc̆íe militarœ, atuncĭ. . . . Însœ sœ aruncœm maĭ bine un vœl asupra acĕellor sc̆enne de-ŭœ amarœ suvenire, carĭ nimic̆irœ plánurile pœtrióticĕe alle altor Domnĭ vrédnic̆ĭ, şi carĭ aŭ adus necurmatul rœsboĭŭ c̆ivil şi dœrœpœnnarea ĭœriĭ. Oh! cœcĭ nu putém smulḡe de'n cartea istórieĭ noastre acĕeste foĭ scrise cu sînḡe!!

Ell prevedeá bine, bunul Mœteĭŭ, cœ de'ntr'aceasta se va stricá ĭara, cînd pe patul sœŭ de moarte, audind urletele turbaĭilor soldaĭĭ, adresá credinc̆oşilor sœĭ acĕeste cuvinte profétic̆ĕe: „De acum, fraĭiĭ mieĭ, se şc̆iiĭ cu adevœrat, cœ pe'ntru faptele lor vor sœ fiœ marĭ rœutœĭĭ asupra acĕesteĭ ticœloase de

ţarœ, şi va sœ cadœ la mare nevoe, şi vor se pœtimeascœ rœŭ şí cel buní pe'ntru cel rœi!"

Revolta nu murí cu Mœteiŭ Vodœ. Ea se prelungí şí maí cu fúrie sub urmœtoríul domn Constœntin I. Bœsœrabul. Ticœitul domn de'n încisoarea, unde'l ţineá rebelií, înşciinţœ pe Domniĭ Transilvánnieĭ şi aí Moldoveĭ sœ viiœ sœ-l scape. Acestia întrînd în ţarœ isbirœ şi învínserœ pe rebelí la Teleájœnn în 17 Iuniŭ 1655, şi ţara se maí linişcí. Rœmœşiţa acéstor soldaţí revoltîndu-se de'n noŭ în annul urmœtoríŭ în Bucureşcí şi Brœila, Constœntin I. trimise oştirí credincoase, şi îí rœsipí cu totul, oprind numaí puţiní Dorobanţí, pe care îí supuse cu cœpitanniĭ lor Agei, ear' túnurile le-aŭ dat în îngrijirea armaşuluí. Mihnea III. orgœnnisœ earœ-şí armata la 1658, cînd s'a rœdicat împrotiva Porţiĭ. Nenorocita isbîndœ a acesteĭ întreprínderí, prœdile, ce maí fœceaŭ Dorobanţiĭ şi Seimenniĭ, adúserœ de a se vedé rœsipiţí încœ ŭœ datœ de Tœtarí în anniĭ urmœtorí.

Grigoriŭ Gica reorgœnnisœ oare-ce armata la 1672, cînd a însoţit oştirile turceşcí în Polóniea. „Ell aŭ strîns de'n toate bréslele," dice un cronicaríŭ, „Cœllœraşí, Dorobanţí, Roşi, cum şí pe Vistierniceí, Spœtœreí, Postelniceí, Vorniceí, Pœhœrniceí, le-aŭ fœcut steáguri noŭe, şi le-aŭ dat tuturor súliţe cu prápore félĭuri de félĭuri, fieşce-care dupœ breasla lor, şi aŭ fœcut oaste frumoasœ, atît, cît mergînd, şi fœcînd hœleĭ încintea Împœratuluí, s'aŭ mirat şí Împœratul, şi toţí Turcíi, de oştí, ce aveá Grigóriŭ Vodœ, frumoase."

Un cronicaríŭ moldovann láudœ mult tœlintele ostœşeşcí alle luí Grigóriŭ Vodœ, şi vitejíea, ce aŭ arœtat Rumînií în acéste campánniĭ alle Polónieĭ, şi maí cu samœ la bœtœlíea dela Levendi.

La 1673 în tábœra de la Hotin Seimenniĭ cercarœ ŭœ noŭœ revoltœ. Grigóriŭ Gica Voevod cu oştile cellelalte ĭ-a supus, a prins pe 80 de'n ceĭ maí rœi, ĭ-a bœgat în butucí, şi ĭ-a trimis la ocnœ; ear' pe ceĭalalţí ĭ-a lœsat la steágurile lor, scimbîndu-le cœpetennífile.

La 1688 Şerbann II. Cantacudino, cînd îmblá sœ se rœdice împrotiva Porţiĭ, reformé şi mœrí armata, urcîndu-o la 40.000 de oamení şi 38 de túnurí marí. De'n rœmœşiţele Dorobanţilor întocmí un corp de 4000 de Tœlpaşí şi Cœdací, şi îí dete sub comînda Agei, care de atunci a luat titlul de: Agœ de Dorobanţí, şi s'a privit ca un gennerariŭ de pedestrime.

Armata atuncí s'a împœrţit dupœ arme în treí diviđiuní marí: Pedestrimea toatœ sub Aga, Cœllœrimea sub Spœtaríul, şi Artileriea sub Armaşŭ. Garda Prinţuluí erá numaí deosebitœ sub comînda Cœminaríuluí. Tœlpaşií, fiind dupœ asemœnnarea Tœlpaşilor saŭ a Tolpaşilor ungureşcí, trébuíe sœ fiœ avut armele acéstora carí eraŭ: puşca, pistolul şi sábiea. Eí eraŭ învesmîntaţí cu tœlare roşie, şi în cap cu cívere.

Cînd tot erá gata, cînd Rumînií eraŭ acum sœ tragœ sábiea, ca in vremea luí Mihaiŭ Viteadul, pe'ntru sînta pricinœ a îndependinţeí nœcunale, Şerbann Vodœ murí, şi cu dînsul şí aceá vrédnicœ hotœrîre.

Minunata stare, în carea adusese Şerbann Vodœ armata, fœcú ca şí sub urmœtoríul Domn Costœntin Brîncoveannul, ţara rumîneascœ sœ urmeđe a fi un stat rœspeptat în Eŭropa. Treí împœraţí marí îşí disputarœ atuncí alianţa Rumînilor: Împœratul Nemţieĭ, Sultannul cu vestitul Conte Émeric de Teocioli, şi împœratul Rúsieĭ, Petru cell mare.

Bœtœlíea de la Cernœuţí de'n 21. August 1690, cîşcigatœ de Brîncoveannul cu armatœ rumîneascœ şi turceascœ, fu cea de'n urmœ, în carea veciele noastre legiuní se luptarœ în mare bœtœlíe rînduitœ. Ací îşí luarœ Rumînií adio dela slava militarœ!

Costœntin Brîncoveannul neîngrijí în urmœ armata. „Ell stricé multœ slujitorime," dice cronicarul, „fœcîndu-ĭ podannĭ pre'n satele luĭ, şi alle rudelor luĭ."

Acest Domn cu toate alle salle bune cœlitœţí, nu scíú a se folosí de pusœcunea sa şi a Turcíeĭ. Alianţele salle cu împœraţií Nemţieĭ şi aĭ Rúsieĭ furœ vœtœmœtoarie luĭ şi ţœrií; cœcí ell nu trase sábiea la vreme, cœcí în minute marí şi ho-

tœrîtoarîe, dupœ cum dīce Engel, ell n'a ştiut lucrá într'un cip mare şi hotœrîtoriŭ: spíretul luĭ Mihaiŭ Viteadul nu rœposase asuprœ-ĭ."

Fœnnœrioţiĭ atunčĭ întrigarœ, şi în doĭ annĭ cápetele Brîncovennilor şi alle Cantacudinilor: acelle doŭe famíliĭ maĭ putérnice alle ţœriĭ, cœdurœ sub sœcurea Otomannœ. Fœnnœrioţiĭ atunče dobîndirœ tronul rumînesc.

II. MILIŢIEA. RÆDICAREA GLOATELOR.

Radul Negru, viind în ţara rumîneascœ, gœsí acĭ deosebite cœpitœnnáturĭ, pe carĭ de şí le supuse şie-şĭ, dar' tot le pœstrœ întocmirea lor. Ástfeliŭ trébuie sœ fiœ fost orgœnnisarea de'n lœuntrul ţœriĭ pînœ în tîmpul luĭ Mircea I., carele împœrţí ţara în judeţe, dînd la fiœ-care numire dupœ rîul čell mare, če treče pre'n tr'însul. Ell ţîntind a orgœnnisá tot statul ostœşeşče, împœrţí judeţele în cœpitœnnií de ŭœ mie de oamenĭ, fiœ-care sub un cœpitann. Acĕştĭ cœpitannĭ aveaŭ putere administrœţivœ, judecœtoreascœ şi ostœşeascœ în judeţe. La Cîmpu-Lung şi Tîrgovişče fiind oraşe cœpitale alle ţœriĭ, cœpitannul cœrmuitoriŭ purtá titlul de Vórnic.

Cœpeténniile eraŭ, în número de opt-sprœ-dečе, numaĭ în Rumîníea mare, precum urmeadœ:

În judeţul Slam-Rîmnic, ţreĭ cœpitœnnií: Focşannií, Tradista, Mœnsienniĭ. Čea de'ntîĭœ de'n aceste cœpitœnnií erá maĭ însemnatœ. Ea a avut în urmœ şí jumœtate de Tuĭŭ. Rœmœşiţa de'n aceastœ cœpitœnnie s'a maĭ ţînut pînœ în vremile maĭ de curînd, şi s'a numit „Bučucaşĭ şi Tuĭuleĭ Bučuc."

În judeţul Budœŭ ŭœ cœpitœnnie a „tîrguluĭ Budœuluĭ."

În judeţul Prahova cœpitœnníea „Ploeştilor."

În judeţul Dîmboviţa: cœpitœnníea „cœpitannilor Tîrgovişčiĭ."

În judeţul Ialomiţa: treĭ cœpitœnnií: „Liširešči, Stelnica şi orašul de Floči."

In judeţul Ilfov: treĭ cœpitœnnií; „Čocœnneščĭ, Oltenniţa, şi Gergiţa."

În judeţul Vlœščiĭ: doŭe cœpitœnnií: „Odiboe şi Daĭa."

În judeţul Musčell şi judeţul Argeşŭ: cœpitœnníea „oraşuluĭ Cîmpu-Lung."

În judeţul Olt: doŭe cœpitœnnií: „Slátina şi Uda."

În judeţul Telormann: cœpitœnníea: „Rušilor de Vede."

În Rumîníea-micœ: cîrmuitoriŭ Bannul, eraŭ deosebite cœpitœnniĭ, de'n carea čea maĭ însemnatœ erá a Černeţuluĭ, şi se numĭá ca şí a Focşannilor: Cœpitœnníea čea mare a Černeţuluĭ, de márgine." Rœmœşiţa de'n acœastœ cœpitœnníe s'a ţinut pînœ la 1830.

Aceste 18.000 de „Cœtanne, saŭ slújitorĭ de scutealœ" de'n Rumîníea mare, precum şí čeĭ de'n Rumîníea-micœ, nu priĭmĭaŭ leafœ, či se scutĭaŭ de oare-carĭ dœjdiĭ. Eĭ eraŭ orgœnnisaţĭ ostœşeşče, şi împœrţiţĭ, ca şí armata, în čentúriĭ, şi decúriĭ, şi se numĭaŭ maî în deosebĭ: „Cœdačĭ Mœrtœločĭ, şi Cœdačĭ Cœtœragi." În vreme de pače eraŭ eĭ îndœtoraţĭ sœ facœ gœrniso ana oraşelor şi a ţîrgurilor, şi se pœdeascœ pe rînd „márginile." În vreme de rœsboiŭ slujĭaŭ sub marele Spœtarĭŭ. Uniforma lor erá albastrœ. Deosebit de aceste cœpitœnnií eraŭ multe sate de cœtanne orgœnnisate earœşĭ ostœşeşče fœrœ leafœ, avînd numaĭ oare-carĭ scutirĭ. Aceste cœtanne de'n sate aveaŭ cap pe cîte un boĭarĭŭ. Ástfeliŭ čeĭ de sub Vórnic se numĭaŭ „Vórničeĭ"; čeĭ de sub Spœtarĭŭ, „Spœtœreĭ"; čeĭ de sub Vistiĭarĭŭ, „Vistiĭœrničeĭ"; čeĭ de sub Pœharnic, „Pœhœrničeĭ"; čeĭ de sub Comis, Comiseĭ" ş. č. l. În vreme de rœsboiŭ eraŭ în activitate sub cœpetœnníile lor, earœ în vreme de pače şedeaŭ pe la casele lor, cœutîndu-şĭ de lucrul cîmpuluĭ. De-acĭ a venit proverbul atît de mult cunoscut în ţara rumîneascœ şi ţara Moldoveĭ „de la armœ la sapœ."

Aceasta a fost milíţiea saŭ Landverul ţœriĭ. La ŭœ trebuinţœ neapœratœ, saŭ cînd pátriea erá în priméjdie, se čiemá „rœdicarea gloatelor."

Gupînií (boĭœriĭ) atunčĭ cu feţoriĭ lor, ca nişče domnĭ feudalĭ, se rœdicaŭ cu bannierile lor şi slujitoriĭ lor, ca sœ

ápere mošíea (pátriea) amenninţatœ. Asémenne tot poporul erá îndœtorat, sœ se rœdiče în arme sub comînda boïœrilor šì a cœpitannilor miilor. În nečì ŭœ ţarœ, ca în tœrile rumînešči, ačeastœ armare ģenneralœ nu s'a întîmplat maï de multe orï. Vederat este, cœ cu ŭœ asémenne de minunatœ orgœnnisare ostœšascœ, ţara la trebuinţœ puteá pune în pečoare šì 100,000 de oamenï. Nímene dečì nu se va maï mirá acum cînd va vedé în istórie pe Radul VIII, la 1538 în ačelle vremï de despoporare, a pregœtí ŭœ armatœ de 80.000 oamenï spre a o trimite în ajutorïul luï Ioan Dœpoliea, prinţul Transilvánnieï, împrotiva Sultannuluï Suleïmann; pe Mirčea II. la 1550, a întîmpiná pe pretindintele la tron; Radul Ilíe, cu 80.000 de ostašï šì 36 de trupe; pe Alesandru II. la 1577, a merģe împrotiva Moldovennilor c'ŭœ armatœ de 40.000 de oamenï; pe Mihaïŭ Viteaḑul a întrá în Moldova la 1600 cu 50.000 de ostašï.

Če mœtérie dureroasœ de gîndire! Rumînií încœ de'n veacul all XIV, pe cînd toatœ Europa erá cufundatœ în bœrbœríe, aveá nišče înstitučunï, cu carï în ačelle vremï ar fi ajuns ŭœ nœčune putérnicœ în Europa, dacœ unirea ar fi domnit între dînšiï. Fiœ, ca rœtœčirile pœrinţilor noštri sœ ne slujeascœ de pildœ, precum vîrtuţile lor de îndemn! Fiœ, ca sœ nu uïtœm de-ačí înœinte: *cœ unirea fače puterea šáturilor, šì pre'n urmare ferič̆irea lor!*

III. ARTA MILITARŒ LA RUMÎNÏ ÎN AČEASTŒ EPOCŒ.

Lipsa isvoarœlor nu ne eartœ a cunoašče cu de amœruntul táctica oštirilor rumînešči. Litopísiţele noastre cuprind prea puţine bœgœrï de samœ asupra ačesteï mœtérií; autorií strœinï ší maï puţin. Neagoe Voevod este singurul autoriŭ, care ne dœ oare-carï deslučirï.

Este prea de creḑut, cœ Rumînií sœ nu fiœ fost maï înnœpoï decît čellelalte nœčunï Europenne în arta militarœ.

În all XIV, XV, šì all XVI. veac scoala rœsboïuluï erá în ţœrile Dúnœrií de jos: Ungáriea, Transilvánniea, Sérbiea, Rumíníea šì Moldova. Provedinţa scoase oamenï marï în ačeste lócurï, ca sœ ápere creštinímea amenninţatœ. Mírčea čell Bœtrîn, Ioan Unniade „Cœvœllerïul čell alb“ all Rumîníeï, Dann III, Stefann čell Bun šì Mare all Moldoveï, Vlad Ţepešŭ, Mihaïŭ Viteaḑul: toate ačeste ģénniurï înalte, carï se luptarœ tot de-auna unul înprotiva a ḑečе, trebuïá sœ aïbœ oare-carï temeïniče princïpie de arta militarœ, carea nu e alta, decît: „de-a învínģe ŭœ putere maï mare cu alta maï micœ.“

Istoričiï deosebitelor neámurï láudœ tœlintele, iscusinţa, vitejíea ačestor cœpitannï marï, šì rádimul, če eï aŭ dat creštinœtœtiï: Bonfiniŭ ḑiče de Dann III Drácula. „Cœ erá un bœrbat înḑœstrat cu mare vîrtute, šì cœpitann prea viteaḑŭ în orï-če rœsboïŭ, care cu puţine oštirï, pre'n mœrinimíea šì înţelepčunea sa, šì pre'n înalta vîrtute a soldaţilor sœï, aŭ susţînut, fœrœ vr'un ajutoriŭ strœin, rœsboïul Turčilor peste pœrerea tuturor, care rœsboïŭ, abïá puteaŭ toţi creštiniï împreunœ sœ-l susţiïœ, šì aŭ fœcut atîta dešertare provinţelor salle pre'n necurmatele rœsboaïe, încît abïá aŭ rœmas oamenï, ca sœ lucreḑe cimpurile.

Dlugošŭ, istóric polon, contimpureannul luï Stefann čell Bun all Moldoveï, descriind faptele strœlučite alle ačestuï prinţŭ, se pornešče de un nobil întusiasm, šì strigœ: „O bœrbate vrédniče de mirare! cu nemic maï pre jos decît ģenneraríï eróičï, de cariï noï atît ne mirœm, cariï în vremile noastre, de'ntre toţi prinţiï lumiï maï întîiŭ aï rœpurtat ŭœ biruinţœ atît de însœmnatœ asupra Turčilor. Tu ešči čell maï vrédníc, dupœ judecata mea, cœruïa se cuvine sœ i se dea Domníea šì comînda a toatœ lumea, šì maï ales vredničíea de ģenneraríŭ împrotiva Turčilor dupœ învoeala, hotœrîrea šì decretul tuturor creštinilor, lœsînd pe čeïalalţí împœraţí šì prinţi cœtoličí sœ se tœvœleascœ în lennevíre, desfrînœrï, saŭ în rœsboaïe čivile.

Istvanfiŭ, istóric úngur, ḑiče de ačella-šï: „Fost'a Stefann în toatœ vieaţa sa un om prea însœmnat pe'ntru ščiinţa

disc̄iplineĭ militare, s̄i pe'ntru faptele rœsbóĭnic̄e c̄elle mœrite: cœc̄ĭ de'ntre tot̄ĭ vrœjmaș̄ii, cu carii s'a luat la arme, a es̄it biruitorĭŭ c'ŭœ vîrtute, s̄i c'ŭœ vitejíe vrédnicœ de mirare, ș. c̄. l.“

Însfîrș̄it, Engel d̄ic̄e de Mihaĭŭ Vitead̄ul: „Sœ aruncœm drag̃e florĭ pe mormîntul unuĭ prinț̄ŭ rumîn, care înteresead̄œ istóriea lumiĭ; s̄ĭ ell a lucrat, s̄i putérnic a lucrat, spre a înbrînc̄ĭ bœrbœríea turc̄eascœ despre c̄ellelalte pœrț̄ĭ alle Europeĭ.“

Sœ nu ne parœ acum mirare, dacœ despre unele pœrț̄ĭ alle arteĭ militarîe vom vedé, cœ Rumînii aveaŭ mult maĭ bune princ̄ipîe, decît aveaŭ pe vremea de atunc̄ĭ Nemț̄ii, Frînc̄ii s̄i Înglii.

Armele Rumînilor atît ofensive, cît s̄ĭ defensive, eraŭ c̄elle obic̄nuite pe-atunc̄ĭ: arcul, lanc̄ea, súlit̄a, securea, sábiea, pálos̄ul, mœc̄uca, haĭna de fĭer, scutul, pávœd̄a, ș. alt. În rœsboaĭele nœc̄unale se șerbĭaŭ s̄ĭ cu coasele. Dupœ aflarea pravuluĭ se șerbirœ cu pus̄c̄ile s̄i túnurile. Întrebuint̄area ac̄estor arme se urcœ la sfîrș̄itul veaculuĭ all XIV. Rumînii ĭubĭaŭ prea puț̄in ac̄este arme, s̄i se șerbĭaŭ maĭ bucuros̄ĭ cu sábiea s̄ĭ cu súlit̄a, maĭ cu seamœ cœllœrimea lor, de'n care ŭœ micœ parte numaĭ primí armele de foc. Ásfelĭŭ cœllœrimea Rumîneascœ înc̄epú a se desœvîrș̄í, în vreme c̄e cœllœrimea Europeĭ adoptînd armele cu foc, se depœrtœ de mennirea eĭ, carea stœ în ĭubirea s̄i lupta cu armœ albœ, earœ nu în pus̄cœrire, s̄i se întîrd̄ié multœ vreme desœvœrș̄irea eĭ.

Socotesc cœ cœllœrimea la Rumînĭ trébuĭe sœ fiœ fost de doŭe félĭurĭ: grea s̄i us̄oarœ, fiind cœ adese vœd pe cronicarĭ fœcînd deosebire între cœllœrimea, c̄e se bœteá în línie, s̄i „gonac̄ĭĭ cu caĭ us̄orĭ“, cari se întrebuint̄aŭ spre a luminá mars̄ul os̄tirilor, s̄i a luá în goanœ pe vrœjmaș̄ĭ.

Cœllœrimea us̄oarœ aveá caĭ mic̄ĭ de aĭ ț̄œrĭĭ, sprínt̄ennĭ s̄i ĭuț̄ĭ ca fúlg̃erul, eĭ sœriaŭ în fuga mare pœrae, rîpe, s̄i, fœrœ a se teme de vrœjmaș̄ĭ, le da hart̄ŭ de'n toate pœrț̄ile, arœtînduse, s̄i fœcîndu-se nevœd̄uț̄ĭ la tot minutul. Nu este adevœrat, dupœ cum aŭ d̄is unĭĭ, cœ Rumînii aveaŭ maĭ multœ cœllœrime decît pedestrime. De s̄ĭ fireasca pusœc̄une a

ț̄œrĭĭ, care e maĭ mult cîmpíe, povœț̄uĭá pe Rumînĭ, maĭ mult spre cœllœrime, decît s̄pre pedestrime; însœ, sîmț̄ind împurtînț̄a pedestrimiĭ, tot de-a-una ac̄easta a fost maĭ numœroasœ în armata lor. G̃org̃ŭ Tomasi, mœrturises̄c̄e s̄ĭ ell, cœ Rumînii aveaŭ maĭ multœ pedestrime decît cœllœrime. Pedestrimea, ac̄eastœ armœ a bœtœlíilor, dupœ cum a numit'o Nœpoleun, erá despreț̄uitœ în Europa, cînd Rumînii sîmț̄irœ împurtînț̄a eĭ, s̄i orgœnnisarœ pedestrimea lor. Ea erá armatœ cu súlit̄e, s̄i se rînduiá în „fœlang̃e saŭ gloate adînc̄ĭ,“ de unde a venit s̄ĭ espresiunea „a se înglotí os̄tile,“ c̄e aș̄á de dos se întîlnes̄c̄e în scriitorĭ nos̄trĭ c̄eĭ vec̄ĭ. Crónica aratœ, cœ în 1448, în „cîmpiĭ Rigœĭ“ (Cosova), unde Huniad cu Úngurii s̄i cu Rumînii a t̄înut ŭœ bœtœlíe cruntœ cu sultannul Amurat, pedestrimea rumîneascœ s̄i ungureascœ, împresuratœ de'n toate pœrț̄ile de cœllœrimea turc̄eascœ, „sta frumos, ca un d̄id de peatrœ tare; earœ Turc̄ĭĭ, adáug̃e cronicarĭul, vœd̄înd ac̄easta, înc̄epurœ a fac̄e mes̄tes̄úgurĭ: cînd se lovĭaŭ cu cres̄tinĭĭ, îndatœ da dosul: dec̄ĭ cres̄tinii îĭ goniá, s̄i-s̄ĭ stricá s̄ireagul; ear' Turc̄ĭĭ se întorc̄eá, s̄i, pînœ a se tocmí, stricá mult̄ĭ de'n cres̄tinĭ.

C̄elle de'ntîĭe bucœt̄ĭ de-artileríe numitœ în Europa Bombarde, la Rumînĭ se numĭaŭ Baliméduri. Ac̄estea fiind prea marĭ dupœ obic̄eĭul de at̄unc̄ĭ, cînd s'aŭ fœcut altele maĭ mic̄ĭ, s'aŭ dat ac̄estora numirea de túnurĭ, spre a se deosebí de c̄elle marĭ, cœrora s'aŭ pœstrat vecía numire.

Artileríea la Rumînĭ a fost mult maĭ în bunœ stare, decît la c̄elle maĭ multe neámurĭ. L'ac̄estea, túnurile fiind prea marĭ, cápetele nu puteaŭ, nec̄ĭ nu s̄c̄ieaŭ a le scimbá pusœc̄unea de'ntîĭœ, s̄i ásfelĭŭ de multe orĭ ajung̃eaŭ a fi nefolositoarîe în bœtœlíĭ; pe'ntru ac̄eea în Europa scœd̄ú mult artileríea, s̄i înc̄epú a se întrebuint̄á maĭ cu seamœ în isbirea s̄i apœrarea c̄etœt̄ilor; ear' în bœtœlíĭ deabĭá figurá c̄îte doŭe, treĭ túnurĭ. Ásfelĭŭ a urmat pînœ în veacul all XVII. Túnurile rumînes̄c̄ĭ eraŭ maĭ mic̄ĭ, de ac̄eea eraŭ maĭ móbile s̄i se puteá trag̃e tot folosul de'ntr'însele. Puț̄ine pilde poate gœsí c̄ine-va în annalele ostœs̄es̄c̄ĭ de ŭœ ispravœ maĭ bunœ,

decît acēea, cē dobîndí Mihaĭŭ Viteadul la bœtœlíea de la Cœlugœrennĭ (1595 August 13). Ell asedé doŭe túnurĭ în asá bunœ pusecūne, încît prœpedí toatœ aripa dreaptœ a armateĭ turcēscĭ. Fapta este vrédnicœ de toatœ adúcerea a minte.

Putîne ideĭ strœtégicē a trebuit sœ fiœ avut Rumînĭĭ, de'n pricinœ, cœ n'aŭ avut teátrurĭ marĭ de lucrœrĭ. Rumînĭĭ n'aŭ ĭubit rœsboĭul de cuprínderĭ (la guere de Conquettes); numaĭ subt Mircea sĭ Mihaĭŭ Viteadul eĭ aŭ fost cucēritorĭ. Misiunea lor erá, sœ ápere tara sĭ crestinœtatea; celle maĭ multe rœsboaĭe alle lor aŭ fost defensive în politicœ, de sí ofensive ostesescē. Eĭ s'aŭ rœsboit maĭ mult în tara lor, în Bulgáriea, Trœnsilvánniea sĭ Moldova, sĭ într'acestea numaĭ Mircea sĭ Mihaĭŭ s'aŭ întins maĭ departe.

Nœvœlirea însœ a luĭ Mihaĭŭ Viteadul în Trœnsilvánniea la 1599 ne înfœtiseadœ un plann strœtégic, bine cumbinat maĭ de'nœinte. Rœsboĭul defensiv, socotindu-l ca ŭœ parte a strœtegíeĭ saŭ a politicēĭ rœsboĭuluĭ, s'aŭ adus la cea maĭ mare deplinœtate de Rumînĭ; tara, avînd încœ pœrtĭ destull de muntoase sĭ pœduroase, ajutá mult ŭœ apœrare nœcunalœ. De cîte orĭ un vrœjmasŭ putérnic nœvœliá în tarœ, totĭ locuitorĭĭ cîmpilor pustiiaŭ orasele sĭ satele, sĭ se strîngeaŭ cu turmele sĭ bucatele lor la muntĭ, a cœror întrare erá apœratœ atît prin nœturœ, cît sí prin fortificœcunĭ. Bœtrînĭĭ, muerile sĭ copiiĭ se odihniaŭ în muntĭ, earœ junĭĭ luaŭ armele, se formaŭ în cete sĭ da harte vrœjmasilor. Armata terĭĭ sta ascunsœ în pœdurĭ, ferindu-se de-a se mœsurá în bœtœlíe genneralœ cu gloatele vrœjmasuluĭ, multemindu-se a-l hœrtuí, a-ĭ tœiá líniile de comunicœcūne, a-ĭ cuprinde provisiunile, a-ĭ aducē prin urmare foámete, sĭ a-l silí, sœ pœrœseascœ tara fœrœ de ispravœ, saŭ a-l trage în lócurĭ grelle sĭ necunoscute de dînsul, unde plœtiá scump îndrœsneala, cē-a avut de-a cœlcá pœmîntul rumînesc. Cu acest cip tara scœpé în maĭ multe rînd urĭ de oardele ungurescĭ sĭ turcēscĭ, cē o amenninţá, sœ o cotrupeascœ. Cipul cu care se luptá Rumînĭĭ îl vedĭ asémenne cu cipul, cu care Tit Liviŭ ne aratœ, cœ se luptaŭ

Romannĭĭ. Este de credut cœ trœdicunea sœ ne fiœ pœstrat arta militarĭœ a strœbunilor noŝtri. Orgœnnisœcūnea armateĭ, pe cît o cunoáscem, sĭ despœrtirile eĭ în cete, centurĭĭ sĭ de cúrĭĭ, sînt curat romanne.

Neagoe Voevod în cartea sa, capul 25 „despre rîndueala rœsboaĭelor ne aratœ, cum se luptaŭ Rumînĭĭ:“ Vrînd sœ esĭ la rœsboĭŭ împrotiva vrœjmasilor, dicē ell, întîĭŭ sœ rînduescĭ oamenĭ sprintennĭ sĭ îndrœsnetĭ, „cum este obicĕiul,“ earœ dupœ a doŭa sœ viĭœ tábœra cea mare, însœ sœ nu fiœ departe una de alta, cĭ aproape, pe'ntru cœ, de se va întîmplá vre ŭœ priméjdie strœjiĭ de'ntîĭŭ, sœ viĭœ sœ se améstece în cea de a doŭa, earœ de se va vedé, cœ sí a doŭa se biruescē de vrœjmasĭ, sœ poatœ ajungē, ca sœ viĭœ sœ se améstece în tábœra cea mare, cœ straja cea de'ntîĭœ sĭ cea de-a doŭa este ínima a toatœ oastea, cĭ trébue sœ se fereascœ foarte tare, sœ nu cadœ în priméjdie, pricinuind spœimîntare tábereĭ celleĭ marĭ, cœ fiind strœjile tœríea oŝtilor, de va vedé tábœra strœjile nebiruite, se va îndîrjí, sĭ cu acēea vetĭ biruí pe vrœjmasiĭ voŝtri. Alœturatĭ-le fiœ-care acestea cu acēea, cē dicē Tit Liviŭ în c. VIII. c. 9, sĭ vetĭ vedé asemœnnarea. Trébuie însœ a însemná, cœ Neagoe Voevod se slujescē cu dícerile: „strajœ, tábœrœ, ceatœ“ ca sœ esprime acēea, cē în diŭa de astœ-dĭ numim „línie de bœtœlíe;“ asá la fata 192 ell dicē: ceata întîĭœ sĭ a doŭa, sĭ ceata cea mare, în loc de: straja întîĭá sĭ a doŭa, sĭ „tábœra cea mare.“

Maĭ la valle adáuge Neagoe Voevod. „La rœsboĭul hœtuitoriŭ, sprintennimea sœ nu easœ înœinte sœ dea harte, cœ nu sînt de necĭ un folos, cē încœ înfricoseadœ oŝtile, cĭ numaĭ sœ se adune totĭ în frunte.“

La fata 188 Neagoe Voevod dœ fiĭuluĭ sœŭ ŭœ lepcūne de politicœ militarĭœ dicîndu-ĭ: cœ biruindu-se de vrœjmasĭ, sœ nu easœ afarœ de'n tarœ, cĭ sœ seadœ pre hotarœ în lócurĭ ascunse, unde vor fi priétennĭ de aĭ luĭ, pe'ntru cœ vrœjmasul nu se va puté tiné mult în tarœ, cĭ se va întoarce, ear' pre Domnul, cē va fi adus, îl va lœsá fœrœ oŝtĭ, atuncĭ se porneascœ asuprœ-ĭ cu oaste.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Dup'aceea îl povœţuesce, cœ ca un genneral nu trébuie sœ se espuïe la bœtœlíe, şi sœ nu stea, unde va fi temeïul oştilor şi all rœsboïuluï, cœ vrœjmaşul acolo îşï va îndreptá túnurile, či cu „pœditoriï trupuluï sœŭ“ sœ se aşede între a doŭa şi a treïa čeatœ, de-alœturea oştilor, şi de-acolo sœ cáute la rœsboïŭ. În sfîrşit Neagoe Voevod povœţuesce, čé mœsurï trébuie a luá la rœsplœtirï, cum trébuie sœ se pomenească súfletele čellor morţï în rœsboïŭ pe la sfintele biséričï, ca sœ vadœ toţï şi sœ se îndemne. Cum nu trébuie sœ rœsplœteascœ numaï pe boïerï, saŭ pe rudénniile luï, saŭ pe aceïa, če-ï vor fi dat milœ ca sœ-ï láude. „Či şí pre sœrac (nenóbil), dice ell, dacœ e vrédnic şi hárnic, şi-şï va pœstrá dregœtoríea cu činste, cœ maï bun îţï este sœracul cu činste decît boïarïul cu ocarœ.“ Aşedarea oştirilor în „rîndueala bœtœlíeï, erá ásfelïŭ: pedestrimea, precum Dorobanţiï, Lefegiï, Vînœtoriï, Seïmenniï, „la míjloc“ (centru); la cornul de'n dreapta saŭ aripa dreaptœ, se aşedaŭ Cœllœraşiï, Sœrœčeiï, Scutélničiï. „La cornul de'n stînga saŭ aripa de'n stînga:“ Roşiï de ţarœ, Cœdačiï, Hœiducïi, ş, č. l. La reservœ eraŭ cœpitanniï miilor şi milíţiilè boïœrilor. Acœastœ aşedare la rœsboïŭ nu erá tot de-a-una stœtórnicœ; nu numaï pusœčunea loculuï şi iscusînţa genneraluluï, dar' čiar şí firea armelor îï sîlïá s'o modifiče, dupœ cum istóriea ne araţœ într'atîtea întîmplœrï.

Istóriea ne dœ foarte puţîne rœpórturï despre orîndueala bœtœlíilor.“ De'n čelle če avem ni se învedereadœ: cœ maï multe bœtœlíï, ear' maï cu samœ alle luï Mihaïŭ Viteadul, Şerbann I, şi Mœteïŭ I, sînt metódiče, cœ „rîndueala oblicœ“ s'a întrebuinţat maï des, ear' la „bœtœlíea de la Dudešcï“ (1631) sœ întrebuinţœ „rîndueala concavœ“: cœ Rumînïï cunoscúserœ de'n vreme împurtînţa pusœčunilor firešcï la rœsboïŭ, cum şí întrebuinţarea reservelor. Sœ dovedim disele noastre printr'ŭœ aruncœturœ de ocïŭ asupra uneï bœtœlíï.

„Bœtœlíea de la Mœnneščï“ (1550) între Radul Iliaşŭ şi Mirčea III, este čea maï vecïœ, despre care istóriea ne-aŭ pœstrat dáturï. Ea se deosebešče: 1. prin nepotrivirea puterilor îmbelor pœrţï; (Mirčea aveá 80.000 de ostaşï, în vreme če Radul abïá aveá 12.000); 2. prin întocmirea a doŭe fœlange, če Radul fœcú de'n armata luï; 3. prin întínderea, če dete ell frontuluï sœŭ, spre a-şï ascunde maï-micimea numéricœ; 4. prin atacul la vreme, če îl fœcú asupra čelloralalte rînduriï, cînd vœdú pe čell de'ntîïŭ în neorîndualœ. Toate aceste întocmiri alle luï Radul, îl fœcurœ sœ triumfede de rivalul sœŭ.

„Bœtœlíea de la Cœlugœrennï (1595 August 13) este čea maï strœlučitœ dovadœ despre vitejíea şi şčiinţa militarïœ a Rumînilor. Genneralul čell maï istetŭ all veaculuï de acum n'ar puté face nišče despusœčunï maï bune, decît acelle, če le fœcú Mihaïŭ Viteadul. Cu 16.000 de luptœtorï, ell învinse ŭœ armatœ de 200.000 de oamenï. Într'aceastœ vestitœ bœtœlíe însœmnœm despusœčunile urmœtoarïe: 1. Mihaïŭ trage pe Vidírul Sinann Paşa într'un loc strîmt, unde acesta nu-ï puteá pune înprotivœ decît 12.000 de luptœtorï, şi prin urmare toatœ gloata armateï îï fu nefolositoarïœ. 2. Vedem pe aï noştri nœvœlind asupra Turčilor, a fi reîmpínşï, a se raliá şi a nœvœlí de noŭ. Singurœ numaï acœastœ împregurare dovedešče ŭœ artœ, şi ŭœ artœ înœintatœ. 3. Mihaïŭ aşeadœ 2 túnurï în aşá bunœ pusœčune, în cît prœpœd ešče toatœ aripa dreaptœ a armateï turčešcï. 4. Minunata isbire, če viteadul cœpitann Cočea cu maï puţin de 400 de cœllœreţï fœcú asupra armateï turčešcï, luînd'o pe la spate şi rœscirînd'o, în vreme če Mihaïŭ o isbïá în frunte.

„Turčiï, dice un autoriŭ vecïŭ, descriind acœastœ bœtœlíe, se luptaŭ ajutoraţï de multime şi de númœr, Rumînïï de tœríe şi îndrœsnealœ.“ (Turci pugnabant adjuti multitudine et numero, Valachi fortitudine et audacia.

La „bœtœlíea de la Sîbiïŭ“ (1599. Opt. 28), vedem pe Mihaïŭ, a da rîndueleï salle de bœtœlíe ŭœ pusœčune oblicœ; atacul se fœcú numaï asupra aripiï stînge şi čentruluï. Rumînïï la înčeput perdúserœ bœtœlíea şi se rœsciráserœ, cînd Mihaïŭ isbutešče a-ï raliá, nœvœlešče cu ţutealœ asupra Trœnsilvœnnennilor biruitorï, şi le smulge biruinţa. Acœastœ

bœtœlíe e cea de'ntîiœ, unde istóriea pomennesce de întrebuințarea reservelor. Trœnsilvœnnenniĭ nu scĭiurœ a o întrebuințá pe-a lor la vreme, de acĕea le scœpé biruința; Mihaĭŭ se folosí maĭ bine de-a luĭ.

La „bœtœlíea de la Mirislo“ (1600 Sept. 8), vedem pe Mihaĭŭ a-sĭ acoperí flăncurile aședîndu-sĭ armata între rîul Márus și un deal. Ell avú nesocotința de-a pœrœsí acĕastœ minunatœ pusœcune, și de-a luá în goanœ pe Trœnsilvœnnenní, carii se trœséserœ pe Dejŭ; ásfelĭŭ ell cœdú în cursa, ce ĭ-o întínsese genneralul Basta, și perdú acĕastœ bœtœlíe însœmnatœ, cea de'ntîiœ, în carea fu biruit.

La „bœtœlíea dela Torosdilo“ (1601 August 2) armata rumîneascœ și împœrœteascœ erá aședatœ într'ŭœ pusœcune foarte bunœ pe un deal, Sigismund Bœtori cu ŭœ armatœ de doŭe orĭ maĭ mare erá aședat pe alt deal opus; ŭœ cîmpíe deosebiá îmbele armate. Mihaĭŭ stœ în nelucrare și aștceaptœ, ca vrœjmașul sœ viĭœ sœ-l loveascœ. Cînd acesta se coborîá pe munte, Mihaĭŭ îl trœsnesce cu artileríea sa. Neorînducala vrœjmașuluĭ crescînd în trécerea luĭ prin cîmpíe, Mihaĭŭ și Basta se folosesc de acĕst minut priincos, și fac ŭœ isbire atît de ĭute, încît îĭ omoarœ 10.000 de oamenĭ, în vreme ce eĭ nu pĭerdurœ decît 300. Acĕasta fu cea maĭ de'n urmœ biruințœ a Erouluĭ, și una de'n celle strœlucite.

La „bœtœlíea de la Petersdorf“ (1611 Iúliŭ 12), Trœnsilvœnnenniĭ isbirœ centrul armateĭ noastre. Pedestrimea noastrœ putîn numeroasœ, se sparge curînd, bœtœlíea erá pĭerdutœ, cînd Serbann I, numaĭ cu ajutorul cœllœrimiĭ rœîntocmí lupta, și cîscigé ŭœ biruințœ strœlucitœ.

La „bœtœlíea dela Dudescĭ“ (1631 Opt. 26), Roșiĭ de tarœ, carii eraŭ în aripa stîngœ, isbiți de Tœtarĭ, se descíserœ și îĭ luarœ în míjloc. Lupta se atîtœ atuncĭ grodav în aripa stîngœ. Ea se cumúnicœ în urmœ la pedestrimea de'n centru. De cincĭ orĭ pedestrimea rumîneascœ fu reîmpinsœ de pedestrimea Moldovannœ, și de cincĭ orĭ ea nœvœlí de noŭ. În acĕastœ bœtœlíe, ca și în celle maĭ multe, pedestrimea s'a luptat împrotiva pedestrimiĭ, și cœllœrimea împrotiva cœllœrimiĭ.

Táberile îngrœdite (les camps rétranchés) eraŭ cunoscute de Rumînĭ încœ de'n veacul all XV. La bœtœlíea dela Cosova vedem pe Uniad a-sĭ îngrœdí tábœra. Îngrœdírile se fœceaŭ cînd cu șánturĭ, cînd cu carœ legate și împlute cu pœmînt.

Isbirea și apœrarea cetœtilor erá în acĕea-sĭ stare de prunclíe, ca și în toatœ Europa.

La 1559 vedem însœ oștirea rumîneascœ și trœnsilvannœ a se purtá la împresurarea Tîrgoviștcĭĭ, dupœ oare carĭ princĭpíe, fœcînd și șánturĭ acoperite (fosses couverts), spre a se apropiá de dîdurĭ.

Cetœtile țeriĭ eraŭ: Gurgul, Brœila, orașul de Flocĭ, Tîrgoviștcea, Bucurescĭĭ, cetatea Negru-Vodœ, Poenariĭ diditœ de Tepeșŭ Voevod, Domaĭca, Teleafla și Crœcuna. Acĕastœ de'n urmœ o luarœ Moldovenniĭ de'mpreunœ cu județul Putna la 1473.

La 1544 Turcĭĭ cuprínserœ Brœila, Turnul și Gurgul, pe carĭ le tinurœ pînœ la 1830.

La 1659 Gorgŭ Gica I, de'n porunca Sultannuluĭ dœrîmœ toate cetœtile.

Afarœ de cetœtile de maĭ sus, maĭ eraŭ multe alte cetœțuĭ, carile apœraŭ întrœrile muntilor și vádurile Dúnœriĭ. Ruinele acĕstor cetœțuĭ se vœd încœ și în diŭa de astœ-dĭ pe-alócurea. Orœșenniĭ eraŭ însœrcinațĭ cu apœrarea cetœtilor, de acĕea necĭ n'a propîșit mult acĕastœ rámurœ a arteĭ militarîe. Muntiĭ și stufoasele pœdurĭ eraŭ cetœtile fœvorite alle Rumînuluĭ, și ell scĭá bine sœ le ápere pe acellea.

Acĕasta a fost arta militarîœ și întocmirea puteriĭ armate la Rumînĭ. Despre bunœtatea acĕsteĭ întocmirĭ, vítejíea și scĭința Rumînilor pot mœrturisí 76 de cœmpánniĭ, de'n carile 19 împrotiva Turcĭlor, 15 împrotiva Moldovennilor, 13 împrotiva Trœnsilvœnnennilor, 15 civile, 6 împrotiva Polonilor, 5 împrotiva Úngurílor, și împrotiva Bulgarilor, și împrotiva Grecĭlor, și împrotiva Cœdacĭlor. În acĕste cœmpánniĭ s'aŭ dat maĭ mult de 80 de bœtœlíĭ rînduite, de care în 75

armata rumîneascœ, aŭ fost partea principalœ, ear' în 5, ca aliatœ, şi maĭ multe lupte deosebite.

Ḡenneraliĭ ceĭ maĭ vestiţĭ, ce aŭ comîndat armatele rumînesc̄ĭ, afarœ de Domniĭ Mirc̄ea I, Dann III, Vlad Ṭepeşŭ, Radul dela Afumaţĭ, Mihaĭŭ Viteadul, Ṣerbann I, şi Mœteiŭ I, aŭ fost Dann nepotul luĭ Mirc̄ea, Ḍavísiŭ Negru, Radul Buḍescul, Bannul Mihalc̄ea, Bannul Manta, Fárcœşŭ, Albert Cirali, Bannul Udrea, Baba Novac, *) Gorḡŭ Raţŭ, şi alţiĭ.

XXXII.

Dumitru Bolintineannul.

S'a nœscut la annul ~~1820~~ 1819. în satul Bolintin în distriptul Ilfovuluĭ; şĭ-a fœcut stúdiele în colegul nœc̄unal de la St. Sava, şi a întrat apoĭ la un ministeriŭ. Poesíile luĭ feliurite, rœspîndite în públic prin ḍiŭarie, ĭ-aŭ atras luarea a minte a fraţilor Golesc̄ĭ: Stefann şi Niculaĭŭ, cariĭ, împreunœ cu alţĭ boĭœrĭ pœtriótic̄ĭ, aŭ fœcut ŭœ coleptœ de bannĭ, de l'aŭ trœmis la Pœris în 1847, ca sœ-şĭ deplineascœ stúdiele. Evenemintele polític̄e de'n annul 1848 l'aŭ fœcut sœ se rœ'ntoarcœ în ţarœ unde a fundat în Bucuresc̄ĭ ḍiŭariul: *Poporul suverann.* Dupœ restœveric̄unea ordenneĭ legale, fiind şi ell cuprins în firmannul de proscripc̄une, fugí în Frînc̄íea, împreunœ cu fraţiĭ Golesc̄ĭ, Roseti ş. a., de unde se întoarse apoĭ maĭ tîrḍiŭ în Turc̄íea. În 1855 îĭ oferí principele Grigóriŭ Gica cœtedra de literœtura rumînœ în Ĭaşĭ, însœ Poarta otomannœ oprí întrarea luĭ în Moldova. În 1852 s'a deşcis în Moldova ŭœ subscripc̄une pe'ntru publicarea uneĭ culéḡerĭ de'n poesíile luĭ, carea s'a şí efœptuit prin îngriji rea d. Gorḡŭ Sion, a amiculuĭ sœŭ, sub ţítula de *Cînteċe şi plîngerĭ.* Vîndîndu-se îndatœ, aŭ reapœrut la 1855 sub sîmpla ţítulœ de *Poesiĭ.* Unele frœgminte sînt trœmise cu ŭœ trœduc̄œune îngleascœ la *Antologíea rumînœ* (Rouman anthology) publicatœ în Hertford în annul 1856. Bolintineannul a publicat în *Rumîníea literarïœ* a d. V. Alesandri un número mare de artic̄e şi maĭ cu samœ ŭœ poemœ filosóficœ întitulatœ: *Mœnnuil*; şi în Pœris la 1854 prin îngrijirea amiculuĭ sœŭ Voinescul ŭœ broşurœ întitulatœ: *les Principautés roumains* (in-8). De la rœ'ntoárcerea sa în ţarœ a publicat un volum în vĭérsurĭ: *Basne şi leḡende,* alt volum în prosœ: *Cœllœtoríĭ în Síriea şi Pœlestina,* ŭœ edœc̄une numaĭ a poesíilor salle şi doŭe broşurĭ cu sœtire sub ţítula de *Nemesis*; a fundat şí un ḍiŭarĭŭ polític: *Dîmboviţa,* carele a ţinut vr'un ann de ḍille. Bolintineannul a fost numit mœdulariu all Comisiuniĭ dunœrenne sub ministeriul Ion Gica, a fœcut parte de'ntre aceĭa, ce aŭ însoţit pe Mœríea Sa Alesandru Ion I, la Constœntinieanna, şi a dat descrierea acesteĭ cœllœtoríĭ; a fost ministru de esterne în Cœbinetul Stefann Golescul; a trœdus şi a publicat, împreunœ cu dd. Ḍanne şi Costescul, *Miserábiliĭ* luĭ V. Hugo.

*) Pe acesta l'aŭ prins Úngurĭi cu înşelœc̄une, şi l'aŭ jupit de viŭ în public, în piaţa Clušuluĭ. Ell a fost comîndînte sub Mihaĭŭ Viteadul.

§. 81.

ŬŒ NOAPTE LA MORMINTE.

(Бъладъ.)

1. Мерḓeam пе къĭ сълвáţiче,
Кътам адъпостire;
Еар' фъптасте лзпáţiче
Рждеаѣ пе-ѣъ мзпъстire.

2. Лътрá департе кзпеле
Ла дѣхърĭ негроасе,
Скотеаѣ де'n гроапъ мзпеле
Скелетеле хждоасе.

3. Пе мзпцĭ реḓina попцілор
Пърѣсе гълвеннindъ,
Ашá, кзт фрѣптеа морцілор,
Се вede сѣферindъ.

4. Атѣпчĭ трекѣръ Ĭелеле,
De мзнĭ ḓп хоръ прince;
Шĭ-ѣп áвѣр тоате стелеле
Ḓndatъ ле кѣprince.

5. Цжпá ḓп сжпѣл порілор
Вѣлтѣрĭ кѣ грелле пенне
Шi вѣетѣл Прігорілор
Се авźĭá а леннe.

6. Ын фе́лцер! . . . порэл фе́мерэ;
Еар' те́петэл ръспэнде,
Ші плоаеа каде, спе́мерэ
Ан тэрвэроасе энде.

7. Апої с'аэд ръсе́пете
De ва́ете, сэспине;
Аспъїмынтат де те́пете
Ын морт вені спре мине.

8. Ан преажта мынъстірілор
Амблынд, мъ рътъчíсем;
Ла локэл чімітірілор
Възэї къ мъ опрíсем.

MORTUL.

9. „Дескíдецї, скелете, ачесте мортынтэрї,
„Къчї плоаеа се варэ пэрае де'н пор,
„Къчї вынтэл мъ вате, ші кынї мъ 'нкэпжор,
„Ші Їелеле албе дэк хоре пе вынтэрї.

10. „Асеарэ, кынд эмбра къдеа́ пе пъмынт,
„Ешїї съ въz лэна жэкынд не рэine,
„Къчї доре скелете цетеаз лынгъ mine,
„Шї-эн верде Бъла́ур сэбра́ прin мортынт.

11. „Dар' лэна с'аскэнсе de-ӟъ датъ'n фэртэнъ
„Ші а́сфелїӟ ка спікэл de вынтэрї эскат,
„Вэртежэл не mine ан въї m'a сэбрат,
„Пе энде анферпэл съватэл адэнъ.

12. „Скелете тъкэте! ам фост ампърат;
„Кэт соареле трече de'n лэме ан лэме:
„De'n по́лэрї ан по́лэрї сэбра́ алл мїеӟ пэме,
„De'n по́лэрї ан по́лэрї ерам лъздат.

13. „Прекэт эн лэчеа́фър стрълче прin стелле,
„Лэчеам прintре прinцїї de'n е́пока меа;
„Дар' ваї! амъціре! вэртэтеа-мї лінсїа́
„Ші счептрэл се спарсе ан мыніле телле!

14. „Тоцї амї спэпеа́ mie, къ лэтеа-ї а меа,
„Къ поч, пе-эн къпрíчіӟ, с'о калк ан пічере;
„Къ орї че дорінцъ, ші орї че плъчере,
„Ын съmn: ші 'mплінітъ съ-мї фіъ пэтеа́.

15. „Дар' окії Сътаннеї ан поапте лэmінъ,
„Ка доӟъ стелэце че 'n порї стрълэческ,
„Ка дої кървэнї ро́шії, че 'n эмбръ рошеск,
„Ші пегреле-і а́рінї пе капэ-мї се 'нкліnъ!

16. „Кредеам еӟ ачестеа, шї-аша́ ам эрмат;
„Пърае de сынце вършт кэ крэzime,
„Ші-ачеаст' оменіре, че цете ан кріme,
„Ын кап, вреат съ аївъ, ка еӟ съ-л абат.

17. „Дар' кынї мъ латръ ші корвії крокпеск!
„Коло́ пе морmінте жок алвеле Їеле,
„Че рынде кэ хохот де оаселе телле,
„Еар' окії Сътаннеї ан поапте лэческ!“

18. Ан челле де'n эрмъ фэртэна трекэсе
Ші тоатъ пътэра кэ 'нчетэл тъкэсе;

19. Скелетэл ачелла, че морції рэгасе,
Ла локэл съӟ ámed антраре съ-ї ласе,
Ан гроапъ антрӟ,
Еар еко денарте апої репетъ:

20. „Дар' окії Сътаннії ан эмбръ лэmінъ,
„Ка дої кървэнї ро́шії ан поапте рошеск,
„Ка доре стелэце, че 'n порї стрълэческ,
„Ші пегреле-ї а́рінї пе капэ-мї се 'нкліnъ!“

§. 82.

CEA DE'N URMŒ NOAPTE A LUÍ MIHAÏŬ CELL MARE.

1. Ка эн глов де а́ер лэна стрълэчіа́,
Ші пе-ӟъ валле верде оштіле дормїа́;

2. Дар' пе вырф де мынте стъ Міхаїӟ ла масъ
Ші пе далва-і мынъ фрэntea лэї се ласъ;

3. Стъ ан капэл месеї антре къпітанні
Ші ръкїеатъ дэлче тінерії съї анні.

4. Вїеаца поастръ трече ка эн рыӟ де розъ
Кынd сперынца дэлче пе сэрде поӟъ;

5. Ác̦фелїѫ̆ астъdатъ вїеаца лор кърй́;
Кѫ̦петеле трісте пъ-ї маї тървърй́.

6. Лъпа варєъ paze dълчї ші аъроасе,
Аъстръл ле съфлъ коателе плетоасе.

7. Кънітаннїї тоарпъ прін пъхаръ він,
Ші лп сжпътатеа лъї Міхаїѫ̆ лпкін'.

8. Еар' Міхаїѫ̆ се скоалъ ші ле тълцъмеште,
Ші лъжnd лп кънъ, ác̦фелїѫ̆ ле ворвеште:

9. *„Nъ въ врєх вїеацъ кънїтаннїї теї;*
„De'n прошївъ: тоарше; еашъ гe въ лєїѫ̆.

10. *„Че-ї вїеаца поастръ лп робіе оаре?*
„Nоапте фъръ сшелле, зїѫ̆ъ фъръ соаре.

11. *„Чеї гe ноарпъ лапцъл, шї-а шръї таї вор,*
„Мє́рїшъ съ-л ноарше сире рѕшінеа лор.

12. *„Сѕфлешъл лор пъ е таї ше єъс де фїервл,*
„Че ле'нгінце брацъл: їаѫ̆ де таршър гервл!

13. *„Dар' Рѕтжпъл пъ ва кжтърї фъръ флорї,*
„Zілле лѕпуї ші шрісше фъръ сърбъторї.

14. *„Ác̦фелїѫ̆ е вълшърл, гe ше піскърї сбоаръ:*
„Арїніле шаїъ-ї, къ ар вре́ съ тоаръ.

15. *„Ác̦фелїѫ̆ е Рѕтжпъл! ші Рѕтжп сжпш еѫ̆,*
„Ші єъб жѕгъл вáрвар пъ илек капъл тїеѫ̆!“

§. 83.

PROSCRISUL.

1. О въї лпкжптътоарїе, dѕтвравъ лпверзітъ,
Че-ацї десфътат а dece копіллърїеа теа,
Къскade търтъроасе, ші тъ їѫ̆вітъ царъ!
Пре вої de-ачї пъінте пъ въ воїѫ̆ маї ведé!

2. Проскріс, лп а теа царъ еѫ̆ пъ тъ воїѫ̆ ръ'нтоарче;
Ші окії тїеї лп лáкрътї ва 'нкide ъп стрънn;
Dар' кътръ вої a dece гжndіреа воїѫ̆ лптоарче
Шопtind алл востръ пъме лп ѫлтімъ-тї съспін.

3. Ъъ фрънзъ десліпітъ de рáтъра са верde,
Лпгълвеппеште 'ndатъ, пъ поате есістá:
Асémennea проскрісъл, че пáтріеа лшї пїерde,
Пе áрінеле морцїї лпкліпъ фрънтеа са.

4. Шї-аічеа стжпка неагръ аскънde фрънтеа 'n чеацъ,
Шї-аічї дої окї алвастрі лп лáкрімї стрълъческ,
Шї-аічеа валеа аре къскade ші верdеацъ;
Dар' цара е стръінъ: пъ поч съ ле прівеск.

5. Ах! тжпъра цірlandъ, че фрънтеа теа лпчінце,
Ъсъче-се акътма, еѫ̆ пъ сжщ печї dор,
Къчї інima-мї сdровітъ німік п'о маї атінце:
Dепарте de-a теа царъ, еѫ̆ воїѫ̆ акът съ мор!

6. Къчї ам възът пе фрате dжnd dълче съръtаре,
Пе фрате кънdеръ ла сжпъл съѫ̆ стржпгжnd;
Еѫ̆ пъ авеам ъп фрате, съї спъїѫ̆ a теа 'нтрістаре,
Еѫ̆ пъ авеам пе німенї, ші ам трекът плжпгжnd.

7. Ашá ъъ пъсърікъ, пе каллеа са пїерdътъ,
Тот своаръ лппъінте пелпчетат кжптжnd,
Къчї пе'нтрь dжnса пъ е dътвравъ къноскътъ,
Печї флоаре, че-ї е драгъ, съ-шї пъїъ капъл влжnd.

8. Проскріс, лп а теа царъ, еѫ̆ пъ тъ воїѫ̆ ръ'нтоарче,
Ші окіі теї лп лáкрътї ва 'нкide ъп стръін;
Dар' кътръ еа a dece гжndіреа воїѫ̆ лптоарче
Шопtind алл съѫ̆ скътп пъме лп ѫлтімъ-мї съспін.

§. 84.

FERENTARUL.

(Frînturœ de'ntr'un marsŭ rumînesc vecĭŭ)
(Лпкінатъ: Dluĭ I. Eliade.)

1. Nоаптеа се ръварєъ, тржтвіца ръсънъ;
Пе кжтпіеа верde Търчії се адънъ,
Мъртъжnd: алах!
Маї пе със de-армії семі-лъпа своаръ;
Zече мії de чете аѫ̆ веніт съ тоаръ
Пе'нтрь Пъdішах.

2. Жъпеле фечоаре, тінерї лъптъторї,
Пе мортжптъл пострх вор кълеце флорї.

Апсъ, ап кредінцъ, че пе пасъ поўъ,
De авем а вате фіъ-каре поўъ
Áцерї лъптъторї?
Пе'нтрх царa поастръ моартеа пе е dълче,
Ші мортжптъл, зnde фіер' о съ пе кълче,
Коронат кх флорї.

3. Nх е печї тжndрíea, nх е печї тълцітea,
Каре 'n вътъліе апкъпъn' оштімea,
Nх е печї порок;
Челла ге се баше пе'нтрх десжгаре,
Аре зеге браце, зеге інітї аре,
Інітe де фок!

4. Рошіоръл тжndрх, ші фрътос ка кріпъл,
Кжnd пе тал с'аратъ, трéтъръ Bidinъл
Ла ведереа са.
Фаче de се тіръ тоатъ Арънітea,
Їънічерії, Спахії ші Арпъцітea,
Ші стрігъ: зра!!

5. Ферентáръл áцер ші кх лъпгъ кікъ
Апръ ап бътае фъръ печі ўъ фрікъ,
Таре ка зп леў,
Їзте, ка съцеата, тáбъра стръвате,
Баше зеге сжпгзр, гінгї-сирх-зеге баше;
Ферепшар сжпш еў!

6. *Асфеліў дар' Рътжпъл шшіе, ка съ тоарх!*
Пе'нтрх лібершаше, пе'нтрх църішоарх,
Чіпе п'ар цері?
Хпъл ка агелла блъсшъташ съ фіъ!
Нітепї съ пх-л илжпгъ, нітепї съ пх-л шшіъ,
Кжnd ел ва тзрі!

Жъпеле фечоаре, тінерї лъптъторї
Пе мортжптъл пострх вор кълеце флорі.

§. 85.

MIRCEA CELL MARE şi SOLIĬ.

1. Апtр'ўъ салх 'нтінсъ пріптре къпітанні
Стъ пе тропх-ї Мірчеа апкъркат de анні.

2. Áсфеліў пріптре трéстії тінере, 'нверзіте
Хп стежар апtinde враце вештежіте.

3. Áсфеліў dзпъ деáлърї верзї ші пътаї флорї,
Стъ вътржпъл мпnte алвіт de нінсорї.

4. Кзртеа есте плінъ, цара ап мішкаре:
Солї трімішї de поартъ вin ла адхнаре.

5. Тоцї стаў жос, мік, маре, тжпър ші вътржп;
Ерá пóвіл отъл, кжnd ерá Рътжп.

6. Солїї даў фермаппъл; Мірчеа ал чітеште;
Апої кх търіре áсфеліў ле ворвеште:

7. *„Пъдішахъл воспрх, пх тъ ждоеск,*
„Ва съ факъ цара зп иътжпш шзрцеск:

8. *„Пагеа, ге-тї пронзпе, есше ўъ робіе,*
„Пжпъ ге Рътжпъл съ се башъ шшіе!“ —

9. Ла ачесте ворве сал'-а ръспат;
Dар' зп сол апdатъ ворва а лъат:

10. *„Тх, ге апір'агеасшъ пъзпе крешшіпъ*
„Стрълзгешшї ка зіўа апір'а ша лътіпъ,

11. *„Тх, о Doamne, кързї нашрх църї се 'нкіп',*
„Алах съ ше ціўъ, дар' ешшї зп хўіп!“

12. Ап тхртъръ сзрдъ ворвеле-ї се 'nneакъ;
Къвъллерії-шї трасе спаделе de'n теакъ.

13. Мірчеа се 'ndрептеазъ їзте кътръ еї:
„Ръспешацї солїеа къпітаннії тїсї!“

14. Апої кътръ солії Порції елл ворвеште.
„Вої ніп каре Шахъл асшъ-зї тъ гінсшеште.

„Aŭ kъftanne alve kъ spiče de grжŭ,
„Zalle avріte, šї-ъn hъpцerїŭ la brжŭ.
Lъmea l'-дnkъnжoarъ, ziža se sfжršeште,
Lъъtarїi kжntъ, hora se 'nvжrteште.
„Vїeaца дn rovíe este ŭъ novarъ:
„Earnъ nesfжršїtъ fъrъ prїmъvarъ.
„Дnsъ цara noastrъ nъ e skrїsъ 'n cer
„Prїntre celle roave, ce prїn veákъrї nїer.
„Kъčї Rъtжnъl дnkъ štie a se vate
„Šї vrъште vїeaца fъrъ lївertate.
„Ásfelїŭ ŭъ pъdъre, kжnd s'a veштежїt,
„Pásъrea svespinъ, kїeam'-all eї sfжršїt."

Nъ štїŭ, kъpїtannъl dak'-a aштептат;
Dar' kъ doŭe svte voїnїčї a plekat.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

15. *„Мірѣа се ѧпкіпъ де апнї обосіш;*
„Ѧпсъ алл съѫ сѳфлеш пѫ е 'тъшрѫпіш;

16. *„Окії съї сѫб ţепне албе, ші сшѳфоасе*
„Кѫ греѫ таї ѧндреашъ съцеţї вепіпоасе;

17. *„Dар' кѫ шоаше асшеа, фїерѫ-ї ва лові,*
„Ші-албеле лѫї ţепне ѧпкъ п'ор кліші.

18. *„Челла ге се баше пе'пшрѫ а лѫї ţаръ,*
„Сѳфлешѫ-ї е фокъл соарелѫї де варъ.

19. *„Мѳрцеţї ла Сѫлшапѫл, каре в'а шрітіс,*
„Шї-ор ге дрѫт де шаге, сшѳпеţї, къ-ї е 'пкіс!“ —

20. Апої кътръ кѫрте Domпѫл се ѧпdреаптъ:
„Ферігіреа ţѣрїї дела пої с'ашшеашъ.

21. *„De дешерше вісе съ пѫ пе 'пшѫлт:*
„Моарше ші робіе ла сшрѣпї афлът.

22. *„Вїшоріš де áѫр ţара поасшръ аре,*
„Ші ировъzš ѵріп веákрї а еї ѧпѫцаре.

23. *„Ѧпсъ таї пѣіпше шрéбѫіе съ шшіт,*
„Мáршѫрї пе'пшрѫ дѫпса кѫ шоцї съ тѫрім!

24. *„Къї фъръ ачеашa лапцѫл пе ва сшрѫпце*
„Ші пѫ вот шшї ѧпкъ пегї кїар а пе шлѫпце!“ —

§. 86.

Кѣллъшоріѫл ші сѳфлешѫл.

1. Кѣллъторїѫл попцій ѧп а еї тъчере
Трече, ші ръвареъ кѧптѫрї de dѫрере;
Пріптре стѫпчї ѧndреаптъ пасѫ-ї тремѫрѫnd,
Ші de'n áѫрї лѫпа ѧї сѫрѫde влѫnd.
5. Dар' кѫnd стеаѧа попцій dѫпъ тѫпцї с'аскѫndе,
Ѫъ 'нтрістаре-adѫпкъ сѳфлетѫ-ї пътрѫndе,
Ші кътѫnd ѧп ѫртъ, стъ кѫцетъторїѫ . . . .
Ваї! пріп ѧптѫпérек чé ва фаче оарї? . . . .
Dрѫтѫл пѫ се вede; поаптеа е adѫпкъ;
10. Коло́ есте рѫѫл, de'пколо ѫъ стѫпкъ.

Ѧпсъ тот de-ѫъ dатъ áѫреле zорї
Пар сѫрѫzътоарїе de'пколо́ de порї,
Zіša ръспѫndеште ѫтвреле ѫшоаре;
Флѳ́тѫрії се жоакъ пе-ѫъ разъ de соаре;
15. Флоріле сѫаве кѫ парфѫтѫл лор
Фак ка съ сѫрѫdъ трістѫл кѣллътор;
Пáсъріле кѧптъ, áѫра adіъ
Ші сперѫпца віпе ка ѫъ вѫкѫрíе.
Áсфелїѫ алл мїеѫ сѳфлет пѫ те ѧптрістá,
20. Кѫnd ачеастъ вїеацъ се ва прекѫрмá,
De'n коло de поапте е zіѫ'аѫрітъ,
De'n коло de гроашъ: вїеацъ песфѧршітъ.

§. 87.

Чеаѫшѫл де вѧпъшорї.

1. Лъѫтарії кѧптъ, хора се 'пвѧртеште,
Ші ѫп калл ѧп спѫте de-ѫъ dатъ с'опреште.
„Паче воѫъ оáспеţї кѫ ţеппеле албе,
„Мѫте тіперелле ка áѫре салве.
5. Бѫпъ zіša воѫъ, жѫпї дъпцзіторї,
„Воѫъ копілліце, тіперї кріпішорї!
„Оштї пепѫтърате цара пе ровеште,
„Ші пе ѫnde трече, кѧтпѫл ѧппегреште.
„Соареле е гáлвепп, порії 'л-ѧпвълеск,
10. „Рѧѫріле албе ѧп сѧпце рошеск.
„Кѫт сѫпт ѫъ съкѫре каde-ѫъ dѫтвръвїоаръ!
„Флоареа църіїї поастре сѫпт фїер се dовоаръ.
„Dакъ е вре ѫпѫл, че сѧмте 'нтре воі,
„Вїѫ а кѫтвате, шї-а тѫрí кѫ пої!
15. „Соареле ѧп áѫр ка ѫп фок рошеште;
„Лъѫтарії кѧптъ, хора се 'пвѧртеште.
„Песте zече сѫте къпітапп сѧпт еѫ,
„Ші ка zече сѫте вате пїептѫл мїеѫ.
„Чеата теа-ї фрѫтоасъ, áѫеръ, ѫшоаръ,
20. „Ші пе каї ѧп спѫте, че ка вѧптѫл своаръ.
„Еар' воїпічії поштрі се кїет вѧпъторї,
„Аѫ отравъ 'п лапче, еар' ла сѳфлет флорї.
„Поартъ паппъ 'п кѫкъ, ші кълцѫпї кѫ вете,
„Еар' de вѧптърї аспре се аскѫnd ѧп плете.